AMIN MAALOUF

Οι Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων

Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη

EMPIRE BYZANTIN
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
Constantinople
Mer Noire
Μαύρη Θάλασσα
Civitot Κιβωτός
Nicée
Νίκαια
Merzifun
Μερζιφούν
Νικσάρ (Νεοκαισάρεια)
Niksar
Mer Egée
Αιγαίο Πέλαγος
Ankara
Άγκυρα
Dorylée
Δορύλαιο
LESBOS
Λέσβος
CHIOS
Χίος
Smyrne
Σμύρνη
Σάμος
SAMOS
ASIE MINEURE
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ
Konya
Ικόνιο
Héracle
Ηρ
Μαλαζγκέρντ
Malazgerd
Μαλάτια (Μελιτηνή)
Malatya
Dyarbakr
Νιαρμπεκίρ (Αμίδα)
Έδεσσα
Edesse
Μαρντίν (Μάρδη ή Μίριδα)
Mardin
Τελ-Μπαχέρ
Tell Bacher
Harran
Χαράν
Manbij
RHODES
Ρόδος
Αντιόχεια
Antioche
Alep
Sarmada
Σαρμάντα
Jaabar
Balikh
Μπαλίκ
Καμπούρ
Khabour
JEZIRE
ΖΕΖΙΡΑ (Μεσοποταμία)
Mossoul
Μοσούλη
Λατάκεια
attaquieh
Ορόντης
Oronte
Maarra Μάουρα
Chayzar
ΚΥΠΡΟΣ
CHYPRE
Ταρτούς
Tartous
Hama Χάμα ή Χαμάθ
Nicos
Λευκωσία
Hosn-el-Akrad
Χομς (Εμεσα)
Homs
Tigre
Τίγρης
Ευφράτης
Euphrate
Tadmor Ταδμώρ (Παλμύρα)
Mer Méditerranée
Μεσόγειος Θάλασσα
πολη Tripoli
Arga Άργκα
ος Jbeil
Μπααλμπέκ (Ηλιόπολις)
Baalbeck
ηρυτός
yrouth
Nahr-el-kalb
Ναχρ - ελ - Καλμπ
SYRIE
ΣΥΡΙΑ
Saïda
Damas Δαμασκός
Tyr
Banias Μπάνιας
Tibnîn Τιμπνίν
Tibériade Τιβεριάδα
Hittin
Ναζαρέτ
STINE
Ain Jalout
Sarkhad Σαρκάντ
ouse
Νεάπολις
Ασκαλόν
Δαμιέττη
Damiette
Αλεξάνδρεια
Alexandrie
Jérusalem
Γάζα
ch
Kérak
Μασσούρη
Péluse
Πελούζ
EGYPTE
ΑΙΓΥΠΤΟΣ
Bilbeis
Μπιλμπέις
Le Caire Κάιρο
Chawbak
Σαουμπάκ

● Mossoul	Σημαντική πόλη
• Hosn-el-Akrad	Μικρή πόλη
▲ Ain Jalout	Πεδίο μάχης
— — —	Όρια εξάπλωσης των Φράγκων το 1128

AMIN MAALOUF

Οι Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων

Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη

Τίτλος Πρωτοτύπου: Les croisades rues par les Arabes
Συγγραφέας: AMIN MAALOUF
Μετάφραση: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΝΤΣΗ
Διόρθωση: ΡΟΥΛΑ ΜΠΑΜΙΑΤΖΗ
Επιμέλεια: ΑΛΙΚΗ ΣΟΦΟΥ
Εξώφυλλο: ΛΕΝΑ ΚΑΛΟΘΕΤΟΥ

«ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ & ΣΙΑ Ε.Ε.
Σόλωνος 94 - Αθήνα - τηλ. 3600398
ISBN 960-236-152-2

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Αυτό το βιβλίο ξεκινάει από μια πολύ απλή ιδέα: Θέλει να διηγηθεί την ιστορία των σταυροφοριών όπως τις είδαν, τις έζησαν και τις ανέφεραν, από το άλλο στρατόπεδο, οι Άραβες. Το περιεχόμενο του βασίζεται, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, στις μαρτυρίες των Αράβων ιστορικών και χρονικογράφων της εποχής.

Αυτοί δε μιλούν για σταυροφορίες, αλλά για φράγκικους πολέμους και εισβολές*. Η λέξη που ορίζει τους Φράγκους είναι διαφορετική, ανάλογα μέ τις περιοχές, τους συγγραφείς και τις περιόδους: Φαράνζ, Φαρανζάτ, Ινφράνζ, Ιφρανζάτ... Για να υπάρξει κάποια ομοιομορφία διαλέξαμε την πιο συχνή ονομασία, αυτή που χρησιμοποιείται ακόμα στις λαϊκές διαλέκτους για να αποκαλούνται οι δυτικοί και κυρίως οι Γάλλοι: Φρανζ*.

Φροντίζοντας να μη βαρύνουμε την αφήγηση με τις πολυάριθμες σημειώσεις που απαιτούνται — βιβλιογραφικές, ιστορικές και άλλες — προτιμήσαμε να τις αφήσουμε για το τέλος του βιβλίου, όπου και βρίσκονται ταξινομημένες κατά κεφάλαιο. Αυτοί που θα θελήσουν να μάθουν περισσότερα, μπορούν να τις διαβάσουν και να ωφεληθούν, αλλά δεν είναι απαραίτητες στην κατανόηση της αφήγησης, που θελήσαμε να είναι κατανοητή από όλους. Θελήσαμε να γράψουμε όχι μόνο ένα νέο βιβλίο ιστορίας, αλλά, ξεκινώντας από μια άποψη αγνοημένη μέχρι τις μέρες μας, να γράψουμε το «πραγματικό μυθιστόρημα» των σταυροφοριών, αυτών των δύο ταραγμένων αιώνων που διαμόρφωσαν τη Δύση και τον αραβικό κόσμο και που εξακολουθούν να καθορίζουν ακόμα και σήμερα τις σχέσεις τους.

Σ.τ.Ε.: Φράγκοι

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Βαγδάτη, Αύγουστος 1099

Ο σεβάσμιος καδής Αμπού-Σαάντ αλ-Χαραβί εισβάλλει στο τεράστιο διβάνι φωνάζοντας το Χαλίφη αλ-Μουσταζίρ-μπιλλάχ, χωρίς τουρμπάνι και με το κεφάλι ξυρισμένο σε ένδειξη πένθους. Τον ακολουθούν ένα πλήθος νέων και γέρων οπαδών. Αποδέχονται θορυβωδώς κάθε του λέξη και προσφέρουν το προκλητικό θέαμα μιας πλούσιας γενειάδας, κάτω από ένα γυμνό κρανίο. Μερικοί αξιωματούχοι της αυλής προσπαθούν να τον ηρεμήσουν, αλλά απομακρύνοντας τους, με μια αγέρωχη κίνηση, προχωρά στο μέσον της αίθουσας. Έπειτα, με την καυστική ευφράδεια ενός ιεροκήρυκα που βρίσκεται στον άμβωνα, νουθετεί τους πάντες, χωρίς να ενδιαφερθεί για την κοινωνική τους τάξη.

— Τολμάτε να μισοκοιμάστε στη σκιά μιας ευτυχισμένης ασφάλειας, με μια ζωή ανάλαφρη σαν τα λουλούδια του κήπου, τη στιγμή που τα αδέλφια σας της Συρίας δεν έχουν για σπίτι παρά μόνο τις σέλες από τις καμήλες και τα εντόσθια των ορνέων; Πόσο αίμα χυμένο! Πόσες όμορφες νέες δεν αναγκάστηκαν από ντροπή να κρύψουν το πρόσωπο τους μέσα στα χέρια τους. Οι ανδρείοι Άραβες αρκούνται στην ύβρη και οι γενναίοι Πέρσες αποδέχονται την ατίμωση; «Ήταν ένας λόγος που έκανε τα μάτια να κλαιν και συγκίνησε τις καρδιές», θα πουν οι Άραβες χρονικογράφοι. Το ακροατήριο δονήθηκε από τους θρήνους και τους οδυρμούς. Αλλά ο αλ-Χαραβί δεν κάμπτεται από τους στεναγμούς τους.

— Το χειρότερο όπλο του άνδρα, τους λέει, είναι να χύνει

δάκρυα όταν τα σπαθιά συνδαυλίζουν τη φωτιά του πολέμου.

Εάν έκανε το ταξίδι από τη Δαμασκό στη Βαγδάτη, τρεις εβδομάδες του καλοκαιριού, κάτω από τον αμείλικτο ήλιο της συριακής ερήμου, δεν ήταν για να ζητιανέψει τον οίκτο, αλλά για να προειδοποιήσει τους άρχοντες του Ισλάμ για την καταστροφή που ξεσπά στους πιστούς και για να τους ζητήσει να επέμβουν χωρίς καθυστέρηση, ώστε να σταματήσουν την αιματοχυσία. «Ποτέ άλλοτε οι Μουσουλμάνοι δεν ταπεινώθηκαν τόσο, επαναλαμβάνει ο Αλ-Χαραβί, ποτέ πριν οι χώρες τους δε λεηλατήθηκαν τόσο άγρια». Οι άνδρες που τον συντροφεύουν είναι όλοι τους φυγάδες από τις πόλεις που λεηλατήθηκαν από τον εισβολέα. Μερικοί από αυτούς είναι από τους ελάχιστους διασωθέντες της Ιερουσαλήμ. Τους παίρνει μαζί του για να διηγούνται οι ίδιοι το δράμα που έζησαν ένα μήνα πριν.

Πράγματι, την Παρασκευή 22 σααμπάν του έτους 492 της Εγείρας, στις 5 Ιουλίου 1099, οι Φράγκοι κατέλαβαν την ιερή πόλη μετά από πολιορκία σαράντα ημερών. Οι εξόριστοι τρέμουν ακόμα όταν τα διηγούνται και το βλέμμα τους παγώνει, σαν να βλέπουν ακόμα μπροστά τους αυτούς τους ξανθούς πολεμιστές, θωρακισμένους με πανοπλίες, που ξεχύνονται στους δρόμους με γυμνά σπαθιά, αποκεφαλίζοντας άνδρες, γυναίκες και παιδιά, λεηλατώντας τα σπίτια και συλώντας τα τεμένη.

Δύο μέρες μετά το τέλος αυτής της σφαγής δεν υπήρχε ούτε ένας μουσουλμάνος μέσα στην πόλη. Μερικοί επωφελήθηκαν από τη σύγχυση για να διαφύγουν από τις πόρτες που είχαν σπάσει οι πολιορκητές. Οι υπόλοιποι σωρεύονταν κατά χιλιάδες μέσα σε ρυάκια αίματος στα κατώφλια των σπιτιών τους και γύρω από τα τεμένη. Ανάμεσα τους ένας μεγάλος αριθμός ιμάμηδων*, ουλεμάδων** και ασκητών σούφι***, που είχαν εγκαταλείψει τους τόπους τους, για να ζήσουν ευλαβικά στους Αγίους Τόπους. Οι τελευταίοι επιζώντες ήταν υποχρεωμένοι να φέρουν σε πέρας το άχαρο έργο, να μεταφέρουν στην πλάτη

Σ.τ.Ε.: * ιμάμης: Μωαμεθανός λειτουργός. Τίτλος ορισμένων μωαμεθανών ηγετών.
** ουλεμάς: Μωαμεθανός θεολόγος και νομομαθής.
*** σούφι: Ασκητής του Ισλάμ.

τους τα πτώματα των δικών τους, να τους συσσωρεύσουν σε άδεια χωράφια και κατόπιν να τους κάψουν, πριν και αυτοί με τη σειρά τους εκτελεστούν ή πουληθούν για σκλάβοι.

Η τύχη των Εβραίων της Ιερουσαλήμ υπήρξε το ίδιο αποτρόπαιη. Τις πρώτες ώρες της μάχης, αρκετοί από αυτούς που συμμετείχαν στην υπεράσπιση της συνοικίας τους, της «Εβραιοσύνης»*, που βρίσκεται στα βόρεια της πόλης. Όταν, όμως, το μέρος του τείχους που δέσποζε στα σπίτια τους κατέρρευσε, οι Εβραίοι πανικοβλήθηκαν. Ολόκληρη η κοινότητα, επαναλαμβάνοντας μια κίνηση των προγόνων της, συγκεντρώθηκε στην κύρια συναγωγή για να προσευχηθεί. Οι Φράγκοι, αφού απέκλεισαν όλες τις εξόδους, στοίβαξαν ξύλα και έβαλαν φωτιά. Αυτοί που επιχειρούσαν να διαφύγουν, σκοτώνονταν στα γύρω δρομάκια. Οι υπόλοιποι κάηκαν ζωντανοί.

Μερικές μέρες μετά το δράμα, οι πρώτοι πρόσφυγες από την Παλαιστίνη έφθασαν στη Δαμασκό, μεταφέροντας με πολύ μεγάλη προσοχή το Κοράνι του Οθμάν**, ένα από τα πιο παλιά αντίτυπα του ιερού βιβλίου. Έπειτα οι φυγάδες της Ιερουσαλήμ πλησίασαν με τη σειρά τους στη συριακή μητρόπολη. Διακρίνοντας από μακριά τους τρεις μιναρέδες του τεμένους των Ομαγιδών***, που διακρίνονται πάνω από το τετράγωνο τείχος, ξεδίπλωσαν τα χαλιά της προσευχής και γονάτισαν για να ευχαριστήσουν τον Πανίσχυρο που τους παρέτεινε τη ζωή τους που θεωρούσαν ότι είχε φτάσει στο τέλος της. Ο Αμπού-Σαάντ αλ-Χαραβί, ως μεγάλος καδής της Δαμασκού, υποδέχθηκε τους πρόσφυγες με ευμένεια. Αυτός ο άρχοντας, αφγανικής καταγωγής, είναι η πιο σεβαστή προσωπικότητα της πόλης. Συμβούλευσε και παρηγόρησε πάρα πολύ τους Παλαιστίνιους.

Σ.τ.Ε.: * Εβραιοσύνη: juiverie στο Γαλλικό κείμενο.
** Οθμάν: Πρόκειται για τον Οθμάν Ιμπν Αφφάν, τον τρίτο χαλίφη που ήρθε σε ρήξη με τους συντρόφους του, προφήτη κατά τους οπαδούς του Αλή. Ο Οθμάν ή Οσμάν ήταν ο ιδρυτής της δυναστείας των Οσμανιδών.
*** Ομαγίδες: Δυναστεία Αράβων χαλίφηδων που κυβέρνησαν στη Δαμασκό από το 661 έως το 756 μ.Χ. και όταν εκθρονίστηκαν από τους Αβασσίδες, ίδρυσαν το Χαλιφάτο της Κορδούης (Κόρντοβα).

Κατ' αυτόν, ένας μουσουλμάνος δεν πρέπει να ντρέπεται όταν αναγκάζεται να εγκαταλείψει το σπίτι του. Άλλωστε, ο πρώτος πρόσφυγας του Ισλάμ δεν ήταν ο ίδιος ο προφήτης Μωάμεθ, που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη γενέτειρα του, τη Μέκκα, για να καταφύγει στη Μεδίνα, όπου η καινούργια θρησκεία ήταν πιο ευπρόσδεκτη; Και από τον τόπο της εξορίας του δεν κήρυξε τον ιερό πόλεμο, το τζιχάντ, για να απαλλάξει τη χώρα του από την ειδωλολατρία; Οι πρόσφυγες πρέπει να εκλαμβάνονται ως αγωνιστές του ιερού πολέμου, οι μουτζαχεντίν *par excellence,* τόσο τιμημένοι από το Ισλάμ όσο και η μετανάστευση του Προφήτη, η Εγειρα, που ορίστηκε ως η απαρχή της μουσουλμανικής περιόδου.

Για πολλούς πιστούς, η εξορία είναι μια επιτακτική ανάγκη σε περίπτωση κατοχής. Ο μεγάλος ταξιδιώτης Ιμπν Ζομπέρ, ένας Άραβας της Ισπανίας, που θα επισκεφτεί την Παλαιστίνη έναν αιώνα μετά την αρχή της φράγκικης εισβολής, θα σκανδαλιστεί βλέποντας ότι ορισμένοι μουσουλμάνοι «υποταγμένοι στην αγάπη για τη γενέτειρα τους», δέχονται να κατοικούν σε κατεχόμενα εδάφη.

«Δεν υπάρχει, θα πει, καμιά δικαιολογία ενώπιον του Θεού, για ένα μουσουλμάνο που διαμένει σε μια πόλη απίστων, εκτός αν είναι απλός περαστικός. Στη γη του Ισλάμ προστατεύεται από τις ταλαιπωρίες και τις ασκήμιες στις οποίες υπόκειται στα χριστιανικά κράτη. Ακούει, για παράδειγμα, απογοητευτικά σχόλια για τον Προφήτη, κυρίως από τα στόματα των πλέον ηλιθίων. Είναι αδύνατον γι' αυτόν να καθαρθεί και ζει σε περιβάλλον χοίρων και πραγμάτων απαγορευμένων από τους νόμους του. Φυλαχθείτε, φυλαχθείτε όταν πηγαίνετε στις περιοχές τους. Πρέπει να ζητήσετε συγχώρεση και ευσπλαχνία από το Θεό για ένα τέτοιο λάθος. Μια από τις φρικαλεότητες που χτυπά στο βλέμμα οποιουδήποτε κατοίκου των χριστιανικών κρατών, είναι το θεαμάτων φυλακισμένων μουσουλμάνων που παραπαίουν αλυσοδεμένοι, που χρησιμοποιούνται για βαριές εργασίες και τους συμπεριφέρονται σαν σε σκλάβους, όπως επίσης το θέαμα των μουσουλμάνων αιχμαλώτων που έχουν στα πόδια τους σιδερένιους κρίκους. Οι καρδιές ραγίζουν βλέποντας τους, αλλά ο οίκτος δεν τους χρησιμεύει σε τίποτα».

Τα λόγια του Ιμπν Ζομπέρ, παρόλο που είναι ακραία από άποψη δόγματος, αντικατοπτρίζουν τη στάση χιλιάδων προσφύγων από την Παλαιστίνη και τη βόρεια Συρία που συγκεντρώθηκαν στη Δαμασκό, τον Ιούλιο του 1099. Γιατί, αν και έχουν το θάνατο στην ψυχή, επειδή εγκατέλειψαν τα σπίτια τους, είναι αποφασισμένοι να μην επιστρέψουν σ' αυτά πριν την οριστική αποχώρηση του κατακτητή και να αφυπνίσουν τη συνείδηση των αδελφών τους σ' όλες τις περιοχές του Ισλάμ.

Διαφορετικά, γιατί να έρθουν στη Βαγδάτη, με επικεφαλής τον αλ-Χαραβί; Οι μουσουλμάνοι, στις δύσκολες ώρες, δεν πρέπει να απευθύνονται στο χαλίφη, το διάδοχο του Προφήτη; Τα παράπονα και οι παρατηρήσεις τους δεν πρέπει να *αποτείνονται* στον Πρίγκιπα των πιστών;

Στη Βαγδάτη η απογοήτευση των προσφύγων θα είναι στο μέγεθος των ελπίδων τους. Ο χαλίφης αλ-Μουσταζίρ-μπιλλάχ. αρχίζει να τους μιλά εκφράζοντας τους τη μεγάλη συμπάθεια και την αμέριστη συμπόνια του, πριν επιφορτίσει τρεις υψηλούς αξιωματούχους της αυλής, να ερευνήσουν αυτά τα λυπηρά γεγονότα. Θα ήταν περιττό αν λέγαμε ότι κανείς δε θα ξανακούσει ποτέ τίποτα γι' αυτή την επιτροπή των σοφών;

Η λεηλασία της Ιερουσαλήμ, αρχή μιας χιλιετούς έχθρας ανάμεσα στο Ισλάμ και τη Δύση, δεν έχει προκαλέσει μέχρι στιγμής καμιά αντίδραση. Θα πρέπει να περιμένει κανείς μισό αιώνα έως ότου κινητοποιηθεί η αραβική Ανατολή εναντίον του εισβολέα και πριν αυτό το κάλεσμα σε ιερό πόλεμο του καδή της Δαμασκού στο διβάνι του χαλίφη, εξυμνηθεί σαν την πρώτη πράξη αντίστασης.

Στις αρχές της εισβολής, λίγοι Άραβες εκτιμούν αμέσως, όπως ο αλ-Χαραβί, το μέγεθος της απειλής που ήρθε από τη Δύση. Μερικοί μάλιστα προσαρμόζονται πολύ γρήγορα στη νέα κατάσταση. Οι περισσότεροι θέλουν μόνο να επιβιώσουν, πικραμένοι αλλά υποταγμένοι. Μερικοί παίρνουν θέση παρατηρητή, προσπαθώντας, με λίγη ή πολλή σαφήνεια, να καταλάβουν αυτά τα τόσο απρόσμενα όσο και καινούργια γεγονότα. Ο πλέον λεπτομερής, είναι ο χρονικογράφος της Δαμασκού Ιμπν αλ-Καλανίσι, ένας νέος μορφωμένος, καταγόμενος από οικογένεια προυχόντων. Το 1096, όταν φθάνουν οι Φράγκοι, στην

Ανατολή, είναι 23 ετών. Παρακολουθεί τα γεγονότα από την πρώτη στιγμή και επιδίδεται στην καταγραφή αυτών που πέφτουν στην αντίληψη του. Το χρονικό του αφηγείται πιστά, χωρίς ακρότητες, την πορεία των εισβολέων όπως τις έζησε η πόλη του. Γι' αυτόν όλα αρχίζουν τις μέρες της αγωνίας, όταν έφταναν στη Δαμασκό οι πρώτες φήμες...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΙΣΒΟΛΗ (1096 - 1100)

Δέστε τους Φράγκους, κοιτάξτε με πόση μανία πολεμούν για τη θρησκεία τους, ενώ εμείς οι Μουσουλμάνοι δε δείχνουμε καμιά ζέση στη διεξαγωγή του ιερού πολέμου.

ΣΑΛΑΝΤΙΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ

Τη χρονιά εκείνη άρχισαν να καταφθάνουν διαδοχικά ειδήσεις σχετικές με την εμφάνιση στρατού Φράγκων που ερχόταν από τη θάλασσα του Μαρμαρά. Οι άνθρωποι φοβήθηκαν. Οι πληροφορίες αυτές επιβεβαιώθηκαν από το βασιλιά Κιλίτζ Αρσλάν, τα εδάφη του οποίου βρίσκονταν πολύ κοντά στους Φράγκους.

«Ο βασιλιάς Κιλίτζ Αρσλάν»* για τον οποίο μιλά εδώ ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, δεν είναι ακόμα δεκαεπτά ετών, όταν φτάνουν οι εισβολείς. Αυτός ο νεαρός σουλτάνος, με τα ελαφρώς σχιστά μάτια, υπήρξε ο πρώτος μουσουλμάνος ηγέτης που πληροφορήθηκε την άφιξη των Φράγκων, ο πρώτος που τους προκάλεσε μια ήττα και ο πρώτος που ηττήθηκε από τους φοβερούς ιππείς τους.

Από τον Ιούλιο του 1096, ο Κιλίτζ Αρσλάν έμαθε ότι ένα μεγάλο πλήθος Φράγκων κινείται προς την Κωνσταντινούπολη. Αμέσως φοβάται για το χείριστο. Αγνοεί, βέβαια, τον απώτερο σκοπό αυτών των ανδρών, αλλά ο ερχομός τους στην Ανατολή δεν προμηνύει γι' αυτόν τίποτα καλό.

Το Σουλτανάτο, το οποίο κυβερνά, εκτείνεται σ' ένα μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας, μια περιοχή που οι Τούρκοι μόλις είχαν αποσπάσει από τους Έλληνες. Πράγματι, ο πατέρας του

Σ.τ.Ε.: * Κιλίτζ Αρσλάν ιμπν Σουλεϊμάν (1092-1107): Σουλτάνος του Ρουμ (σουλτανάτο της Νίκαιας).

Κιλίζ Αρσλάν, ο Σουλεϊμάν, ήταν ο πρώτος Τούρκος που κατέκτησε εδάφη αυτής της περιοχής, η οποία θα ονομαστεί, πολλούς αιώνες αργότερα, Τουρκία. Στη Νίκαια*, την πρωτεύουσα αυτού του νέου μουσουλμανικού κράτους, οι βυζαντινές εκκλησίες είναι περισσότερες από τα τζαμιά. Αν και η φρουρά της πόλης αποτελείται από Τούρκους ιππείς, η πλειονότητα των κατοίκων είναι ελληνική και ο Κιλίζ Αρσλάν δεν έχει αυταπάτες για τα αισθήματα των υπηκόων του. Γι' αυτούς θα είναι πάντα ο αρχηγός μιας συμμορίας βαρβάρων. Ως μόνο υπέρτατο άρχοντα αναγνωρίζουν το βασιλέα Αλέξιο Κομνηνό**, αυτοκράτορα των Ρωμαίων, του οποίου το όνομα μνημονεύεται χαμηλόφωνα σε όλες τους τις προσευχές. Στην πραγματικότητα, ο Αλέξιος είναι αυτοκράτορας των Ελλήνων, οι οποίοι φέρονται ως κληρονόμοι της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Αυτή η ιδιότητα τους αναγνωρίζεται από τους Άραβες, οι οποίοι, όπως στον 11ο αιώνα έτσι και στον 20ό, αποκαλούν τους Έλληνες Ρουμ, Ρωμαίους***. Τα εδάφη που καταλήφθηκαν από τον πατέρα του Κιλίζ Αρσλάν, εις βάρος της ελληνικής αυτοκρατορίας, ονομάστηκαν Σουλτανάτο των Ρουμ.

Την εποχή εκείνη, ο Αλέξιος ήταν μια από τις πλέον επιβλητικές μορφές της Ανατολής. Αυτός ο μικρόσωμος πενηντάρης, με το σπινθηροβόλο και περιπαιχτικό βλέμμα, τη φροντισμένη γενειάδα και τους ευγενικούς τρόπους, ο πάντα στολισμένος με χρυσό και με την πλούσια και πολύπτυχη μπλε φορεσιά του, ασκούσε πραγματική γοητεία στον Κιλίζ Αρσλάν. Είναι αυτός που βασιλεύει στην Κωνσταντινούπολη, το μαγευτικό Βυζάντιο, που βρίσκεται σε απόσταση μικρότερη από τρεις μέρες πορεία από τη Νίκαια. Μια απόσταση που προκαλεί στο νεαρό σουλτάνο ανάμεικτα συναισθήματα. Όπως όλοι οι νομάδες πολεμιστές, έτσι κι αυτός ονειρεύεται κατακτήσεις και λεηλασίες. Το ότι αισθάνεται τόσο κοντά του τα μυθικά πλούτη του Βυζαντίου του αρέσει. Παράλληλα, όμως, αισθάνεται να απειλείται. Ξέρει ότι ο Αλέξιος δεν έχασε ποτέ τις ελπίδες του να επανακτήσει τη Νίκαια, όχι μόνο γιατί η πόλη ήταν ανέκαθεν ελληνική, αλλά κυρίως διότι η παρουσία Τούρκων πολεμιστών, σε τόσο μικρή απόσταση από το Βυζάντιο, αποτελεί μόνιμη απειλή για την ασφάλεια της Αυτοκρατορίας.

Παρόλο που ο βυζαντινός στρατός έχει κατακερματιστεί από τις μακρόχρονες εσωτερικές κρίσεις και είναι αδύνατο να αρχίσει μόνος του έναν πόλεμο, κανείς δεν αγνοεί ότι ο Αλέξιος μπορεί να καλέσει ξένους για βοήθεια. Οι Βυζαντινοί ποτέ δε δίστασαν να ζητήσουν τη συνδρομή των ιπποτών που ήρθαν από τη Δύση. Ήταν πολλοί οι Φράγκοι που επισκέπτονταν την Ανατολή, είτε ως μισθοφόροι με βαριές πανοπλίες είτε ως προσκυνητές κατευθυνόμενοι προς την Παλαιστίνη. Και το 1096 δεν είναι καθόλου άγνωστοι για τους μουσουλμάνους. Πριν μια εικοσαετία — ο Κιλίζ Αρσλάν δεν είχε γεννηθεί ακόμα, αλλά του τα διηγήθηκαν οι γέροι εμίρηδες του στρατού του - ένας από τους ξανθόμαλλους τυχοδιώκτες, κάποιος Ρουσέλ ντε Μπαγιέλ, που είχε κατορθώσει να ιδρύσει ένα αυτόνομο κράτος στη Μικρά Ασία, βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Οι Βυζαντινοί, πανικόβλητοι, δεν είχαν άλλη επιλογή από το να ζητήσουν βοήθεια από τον πατέρα του Κιλίζ Αρσλάν, ο οποίος δεν πίστευε στ' αυτιά του όταν ένας ειδικός απεσταλμένος του βασιλιά τον ικέτευσε να τρέξει να τον υποστηρίξει. Οι Τούρκοι καβαλάρηδες, λοιπόν, κατευθύνθηκαν προς την Κωνσταντινούπολη και νίκησαν το Ρουσέλ. Τότε, ο Σουλεϊμάν ανταμείφθηκε γενναιόδωρα με χρυσό, άλογα και εκτάσεις.

Σ.τ.Ε.: * Νίκαια της Βιθυνίας, στη Μ. Ασία.

** Αλέξιος Κομνηνός (1081-1118): Ήταν γόνος στρατιωτικής οικογένειας και καταγόταν από την Κόμνη της Θράκης. Ανιψιός του αυτοκράτορα Ισαάκιου Κομνηνού. Ανέβηκε στο θρόνο μετά από τη στάση του Νικηφόρου Β' Βοτανειάτη.

*** Η ονομασία «Βυζαντινή αυτοκρατορία» καθιερώθηκε μετά το 16ο αιώνα. Το κράτος ονομαζόταν Ρωμανία και οι υπήκοοι του Ρωμαίοι. Οι ονομασίες αυτές δεν υποδηλώνουν ούτε καταγωγή ούτε εθνικότητα, αλλά υπηκοότητα. Επικρατεί η ονομασία «Βυζάντιο» ή «Βυζαντινό Κράτος» επειδή η πρωτεύουσα του, η Κων/πολη, κτίστηκε στα ερείπια του αρχαίου Βυζαντίου. Άλλωστε, στο κράτος αυτό αναφέρονται επιστήμονες χρησιμοποιώντας και άλλες ονομασίες, όπως «Μεταγενέστερο Ρωμαϊκό κράτος», «Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία».

(Γ. Γιακουμή, Π. Γιακουμή: Προβλήματα Ιστορίας, Αθήνα, 1978, σ. 100).

Κατόπιν αυτού, οι Βυζαντινοί είναι επιφυλακτικοί απέναντι στους Φράγκους, αλλά τα αυτοκρατορικά στρατεύματα, λόγω έλλειψης έμπειρων στρατιωτών, αναγκάζονται να στρατολογήσουν μισθοφόρους, όχι αποκλειστικά Φράγκους, γιατί κάτω από τη σημαία της χριστιανικής αυτοκρατορίας βρίσκονται και πολλοί Τούρκοι πολεμιστές. Για να είμαστε ακριβείς, χάρη στους Τούρκους του βυζαντινού στρατού, έμαθε ο Κιλίζ Αρσλάν, τον Ιούλιο του 1096, ότι χιλιάδες Φράγκοι πλησιάζουν στην Κωνσταντινούπολη. Η εικόνα που του περιγράφουν οι πληροφοριοδότες του τον αφήνει άναυδο. Οι Δυτικοί αυτοί μοιάζουν πολύ λίγο στους μισθοφόρους που έχουν συνηθίσει να βλέπουν. Υπάρχουν βέβαια ανάμεσα τους μερικές εκατοντάδες ιππέων και ένας σημαντικός αριθμός οπλισμένων στρατιωτών, όπως επίσης χιλιάδες γυναίκες, παιδιά και γέροι ρακένδυτοι. Θα 'λεγε κανείς ότι είναι ένας πληθυσμός διωγμένος από τα χώματα του από κάποιον εισβολέα. Αναφέρουν επίσης ότι όλοι τους έχουν στην πλάτη τους ραμμένες λωρίδες υφάσματος σε σχήμα σταυρού.

Ο νεαρός Σουλτάνος, που δεν μπορεί να εκτιμήσει τον κίνδυνο, ζητά από τους πράκτορες του να διπλασιάσουν την επαγρύπνηση τους και να τον κρατούν συνεχώς ενήμερο για τις κινήσεις αυτών των καινούργιων εισβολέων. Για καλό και για κακό, επιθεωρεί τις οχυρώσεις της πρωτεύουσας του. Τα τείχη της Νίκαιας, που έχουν μήκος πάνω από ένα φαρσάκ (έξι χιλιάδες μέτρα), στεφανώνονται από 240 πύργους. Νοτιοδυτικά της πόλης, τα ήρεμα νερά της Ασκανίας λίμνης*, προσφέρουν μια τέλεια φυσική προφύλαξη.

Κι όμως, τις πρώτες μέρες του Αυγούστου, η απειλή γίνεται πιο συγκεκριμένη. Οι Φράγκοι διασχίζουν το Βόσπορο, συνοδευόμενοι από βυζαντινά πλοία και παρά τον ανελέητο ήλιο προχιορούν κατά μήκος της παραλίας. Παντού τους ακούν να κραυγάζουν ότι ήρθαν να εξολοθρεύσουν τους μουσουλμάνους, παρόλο που τους είδαν να συλούν στο πέρασμα τους αρκετές ελληνικές εκκλησίες. Αρχηγός τους ήταν κάποιος ερημίτης που ονομαζόταν Πέτρος*. Οι πληροφοριοδότες εκτιμούν ότι ανέρχονται σε μερικές δωδεκάδες χιλιάδες, αλλά κανείς δεν ξέρει να πει πού τους οδηγούν τα βήματα τους. Φαίνεται ότι ο αυτοκράτορας Αλέξιος αποφάσισε να τους εγκαταστήσει στην Κίβιτο**, σ' ένα στρατόπεδο που ίδρυσε πρόσφατα για κάποιους μισθοφόρους, σε απόσταση μιας μέρας πορεία από τη Νίκαια.

Το παλάτι του Σουλτάνου βρίσκεται σε αναταραχή. Οι Τούρκοι ιππείς βρίσκονται σε επιφυλακή και παρατηρείται ένα συνεχές πήγαινε-έλα κατασκόπων και ανιχνευτών που αναφέρουν και την παραμικρή κίνηση των Φράγκων. Αναφέρουν ότι κάθε πρωί οι Φράγκοι φεύγουν από το στρατόπεδο τους κατά ορδές χιλιάδων ατόμων για να λεηλατήσουν τις γύρω περιοχές, να κατακλέψουν ή να κάψουν αγροικίες. Επιστρέφοντας στην Κιβωτό, οι πάτριες τους διεκδικούν τους καρπούς του γιουρουσιού. Αυτά τα γεγονότα δεν τρομάζουν τους στρατιώτες του Σουλτάνου, ούτε ανησυχούν τον άρχοντα τους. Η ίδια ρουτίνα συνεχίζεται επί ένα μήνα.

Αλλά, να που μια μέρα, στα μέσα Σεπτεμβρίου, οι Φράγκοι αλλάζουν ξαφνικά τις συνήθειες τους. Μην έχοντας προφανώς τίποτα πια να κλέψουν από τις γύρω περιοχές, κατευθύνονται - λένε - προς τη Νίκαια, διασχίζουν μερικά χωριά, όλα ελληνικά, αρπάζουν τις σοδειές που ήταν αποθηκευμένες, αυτή την περίοδο της συγκομιδής, σφάζοντας αλύπητα τους χωρικούς

* Σ.τ.Ε.: Ασκανία λίμνη: Λίμνη στη Νίκαια της Βιθυνίας, καλούμενη κατά τουρκική παραφθορά Ισνίκ.

* Σ.τ.Ε.: Πέτρος ο Ερημίτης: Η Άννα Κομνηνή τον αναφέρει ως Κουκούπετρο. Το 1094 επιχειρεί μόνο:του προσκύνημα στους Αγίους Τόπους και στις 8 Μαρτίου 1096 ξεκίνησε με 15.000 πιστούς για την Κων/πολη υπό την αρχηγία του ιππότη Γκωτιέ, του «μηδέν έχοντος» (Gaultierus Sine-Habere). Έφθασαν στην Κων/πολη την 1η Αυγούστου 1096. Ο Αλέξιος Κομνηνός τον συμβούλευσε να μη διασχίσει το Βόσπορο και να περιμένει τους συντρόφους του. Τους επέτρεψε να στρατοπεδεύσουν έξω από τα τείχη της Κων/πολης. Πολλοί όμως από τους Φράγκους άρχισαν να λεηλατούν τη γύρω περιοχή και ο Αλέξιος, φοβούμενος για την ασφάλεια της πόλης, πέρασε όλους τους προσκυνητές στην Ασία και τους εγκατέστησε στην Κιβωτό. (Gesta Francorum, σελ. 32 - R. Carousset: Histoire dcs Croisades, Paris 1901, σσ. 9-11).

** Η Kivitot των μεσαιωνικών κειμένων, η Κιβωτός των Βυζαντινών, στη νότια ακτή του κόλπου της Νικομήδειας, το σημερινό Ισνίκ.

που προσπαθούν να αντισταθούν. Παιδιά μικρής ηλικίας κάηκαν ζωντανά.

Ο Κιλίζ Αρσλάν αισθάνεται ότι κατελήφθη εξ απήνης. Όταν φθάνουν τα πρώτα νέα, οι πολιορκητές βρίσκονται ήδη κάτω από τα τείχη της πρωτεύουσας και ενώ ο ήλιος δεν έχει ανέβει ακόμα στον ουρανό, οι κάτοικοι βλέπουν ν' ανεβαίνουν οι καπνοί από τις πυρκαγιές. Αμέσως ο Σουλτάνος στέλνει μια έφιππη περίπολο που συγκρούεται με τους Φράγκους. Κάτω από την αριθμητική υπεροχή τους, οι Τούρκοι κατασφαγιάστηκαν. Μόνο ελάχιστοι επιζώντες επιστρέφουν καταματωμένοι στη Νίκαια. Ο Κιλίζ Αρσλάν, αισθανόμενος ότι απειλείται το γόητρο του, θέλησε να πολεμήσει αμέσως, αλλά οι εμίρηδες του στρατού τον μετάπεισαν. Η νύχτα θα πέσει σύντομα και οι Φράγκοι απομακρύνονται γρήγορα και κατευθύνονται στο στρατόπεδο τους. Η εκδίκηση πρέπει να περιμένει.

Όχι για πολύ. Οι Δυτικοί, ενθαρρυμένοι από την επιτυχία τους, επανεμφανίζονται δύο μέρες αργότερα. Αυτή τη φορά, ο γιος του Σουλεϊμάν, έγκαιρα ειδοποιημένος, ακολουθεί κατά πόδας την πορεία τους. Ένα πλήθος από Φράγκους, που αποτελείτο από μερικούς ιππότες, αλλά κυρίως από χιλιάδες ρακένδυτους άρπαγες, παίρνει το δρόμο για τη Νίκαια και ενώ ο αριθμός τους αυξάνεται όσο προχωρούν, κατευθύνονται ανατολικά και καταλαμβάνουν με αιφνιδιασμό το φρούριο του Ξερίγορδον*.

Ο νεαρός Σουλτάνος παίρνει την απόφαση του. Καλπάζει επικεφαλής των ανδρών του, σ' αυτή την οχυρωμένη περιοχή, όπου οι Φράγκοι, γιορτάζοντας τα επινίκια μεθοκοπούν, ανίκανοι να σκεφτούν ότι η τύχη τους έχει ήδη διαγραφεί. Γιατί το Ξερίγορδον προσφέρει μια παγίδα που οι στρατιώτες του Κιλίζ Αρσλάν γνωρίζουν πολύ καλά, ενώ αυτοί οι άπειροι ξένοι δεν μπόρεσαν να την ανακαλύψουν. Ο εφοδιασμός τους σε νερό βρίσκεται έξω από το κάστρο, αρκετά μακριά από τα τείχη, και οι Τούρκοι τους απέκοψαν την πρόσβαση. Τους αρκεί πλέον να

* Σ.τ.Ε.: Ξερίγορδον: Το Εξερόγορδο. Η Άννα Κομνηνή το αναφέρει ως «η Ξερίγορδος».

τοποθετηθούν γύρω από το Φρούριο και να μην κινηθούν καθόλου. Η δίψα θα μάχεται στη θέση τους.

Για τους πολιορκημένους αρχίζει ένα αβάσταχτο μαρτύριο. Φτάνουν στο σημείο να πίνουν το αίμα των υποζυγίων τους και τα ούρα τους. Τις πρώτες μέρες του Οκτωβρίου, τους διακρίνουν να κοιτούν απελπισμένα τον ουρανό ζητώντας μερικές σταγόνες βροχής. Μάταια. Κατά τα τέλη της εβδομάδας, ο αρχηγός της αποστολής, ένας ιππότης ονόματι Ρενώ, δέχεται να παραδοθεί αν του χαρίσουν τη ζωή. Ο Κιλίζ Αρσλάν, που απαίτησε από τους Φράγκους να αρνηθούν δημόσια τη θρησκεία τους εξεπλάγη όταν ο Ρενώ φάνηκε πρόθυμος όχι μόνο να ασπαστεί το Ισλάμ, αλλά και να πολεμήσει εναντίον των συντρόφων του στο πλευρό των Τούρκων. Πολλοί από τους φίλους του, που εκδήλωσαν τις ίδιες επιθυμίες, στάλθηκαν αιχμάλωτοι σε πόλεις της Συρίας ή της κεντρικής Ασίας. Οι υπόλοιποι πέρασαν από την κόψη του σπαθιού.

Ο νεαρός Σουλτάνος είναι περήφανος για το κατόρθωμα του, αλλά κρατά την ψυχραιμία του. Αφού έδωσε στους άνδρες του άδεια για το καθιερωμένο μοίρασμα των λαφύρων, την επομένη τους ανακαλεί στην τάξη. Οι Φράγκοι, βέβαια, έχασαν έξι χιλιάδες άνδρες, αλλά οι υπόλοιποι είναι έξι φορές περισσότεροι, και η ευκαιρία για να τους ξεφορτωθούν δίνεται τώρα ή ποτέ. Για να κατορθώσει κάτι τέτοιο καταφεύγει σε πανουργίες. Αποφασίζει να στείλει δυο Έλληνες κατασκόπους στο στρατόπεδο της Κιβωτού, για να ανακοινώσουν ότι οι άνδρες του Ρενώ βρίσκονται σε εξαιρετική κατάσταση, ότι κατόρθωσαν να καταλάβουν τη Νίκαια, της οποίας τα πλούτη δεν έχουν σκοπό να μοιραστούν με τους υπόλοιπους ομοθρήσκους τους. Παράλληλα, ο τουρκικός στρατός θα ετοιμάσει μια μεγαλειώδη ενέδρα.

Πράγματι, οι προσεκτικά διαδιδόμενες φήμες προκαλούν στο στρατόπεδο της Κιβωτού την αναμενόμενη αναστάτωση. Συγκεντρώνονται, βρίζουν το Ρενώ και τους άνδρες του και αποφασίζουν να ξεκινήσουν για τη Νίκαια, για να συμμετάσχουν στη λεηλασία της πόλης. Αλλά ξαφνικά - δεν ξέρουμε πώς — φτάνει ένας φυγάδας από την αποστολή στο Ξερίγορδον, αποκαλύπτοντας την αλήθεια για την τύχη των συντρό-

ώων του. Οι κατάσκοποι του Κιλίτζ Αρσλάν σκέφτονται ότι απέτυχαν στην αποστολή τους, γιατί οι πιο φρόνιμοι από τους Φράγκους συνιστούν ηρεμία. Όταν, όμως, πέρασαν τα πρώτα λεπτά, η κατάπληξη έγινε ταραχή. Το πλήθος εξοργίζεται και ουρλιάζει. Θέλει να αναχωρήσει αμέσως, όχι για να πάρει μέρος στη λεηλασία, αλλά για «να εκδικηθεί τους μάρτυρες». Αυτοί που διστάζουν θεωρούνται δειλοί. Τελικά, οι πιο εξαγριωμένοι επικρατούν και η αναχώρηση ορίζεται για την επομένη. Οι κατάσκοποι του Σουλτάνου, των οποίων η πονηριά ξεσκεπάστηκε αλλά ο σκοπός πέτυχε, πανηγυρίζουν. Στέλνουν μήνυμα στον άρχοντα τους να ετοιμάζεται για μάχη.

Στις 21 Οκτωβρίου 1096, οι Φράγκοι αφήνουν το στρατόπεδο τους. Ο Κιλίτζ Αρσλάν δεν είναι μακριά. Πέρασε τη νύχτα στους λόφους που βρίσκονται κοντά στην Κιβωτό. Οι άνδρες του είναι στις θέσεις τους καλά καλυμμένοι. Ο ίδιος, από τη θέση που βρίσκεται μπορεί να διακρίνει την κολόνα των Φράγκων που σηκώνουν σύννεφα σκόνης. Μπροστά προχωρούν μερικές εκατοντάδες ιππέων, οι περισσότεροι χωρίς πανοπλία, και ακολουθεί ένα άτακτο πλήθος στρατιωτών. Προχωρούν λιγότερο από μια ώρα, όταν ο Σουλτάνος ακούει τη βοή τους να πλησιάζει. Ο ήλιος που ανατέλλει πίσω του, τους χτυπά κατάπρόσωπο. Κρατώντας την αναπνοή του, κάνει νόημα στους εμίρηδες του να είναι έτοιμοι. Η μοιραία στιγμή φτάνει. Μια κίνηση που μόλις διακρίνεται, μερικές χαμηλόφωνες εντολές εδώ κι εκεί και να που οι τοξότες τεντώνουν τα βέλη τους. Ξαφνικά χιλιάδες βέλη ξεπηδούν με έναν αργό συριγμό. Το μεγαλύτερο μέρος των ιππέων πέφτει από τα πρώτα λεπτά. Κατόπιν οι στρατιώτες αποδεκατίζονται και αυτοί.

Όταν αρχίζει η μάχη σώμα με σώμα, οι Φράγκοι έχουν ήδη τραπεί σε φυγή. Αυτοί που ήταν στα μετόπισθεν επέστρεψαν τρέχοντας στο στρατόπεδο, όπου οι άμαχοι είχαν μόλις ξυπνήσει. Ένας γέρος παπάς ψάλλει την πρωινή λειτουργία, μερικές γυναίκες ετοιμάζουν φαγητό. Η άφιξη των φυγάδων με τους Τούρκους να τους κυνηγούν σπέρνει το φόβο. Οι Φράγκοι τρέχουν προς όλες τις κατευθύνσεις. Μερικοί που προσπάθησαν να καταφύγουν στα γειτονικά δάση πιάνονται γρήγορα. Άλλοι, που είχαν περισσότερη έμπνευση, κλείστηκαν σ' ένα γερό

πυργίσκο που έχει το πλεονέκτημα να βρέχονται τα νώτα του από τη θάλασσα. Ο Σουλτάνος, μη θέλοντας να διατρέξει κίνδυνο χωρίς λόγο, δεν τους πολιορκεί. Ο βυζαντινός στόλος ειδοποιημένος αμέσως θα έρθει να τους περισυλλέξει. Θα γλιτώσουν δύο έως τρεις χιλιάδες. Ο Πέτρος ο Ερημίτης, λόγω του ότι βρισκόταν πριν από αρκετές μέρες στην Κωνσταντινούπολη, σώθηκε. Αλλά οι οπαδοί του δεν είχαν την ίδια τύχη. Οι πιο νέες γυναίκες αρπάχτηκαν από τους καβαλάρηδες του Σουλτάνου για να δοθούν στους εμίρηδες ή να πουληθούν στα σκλαβοπάζαρα. Την ίδια τύχη είχαν και μερικά αγόρια. Οι υπόλοιποι Φράγκοι, είκοσι χιλιάδες περίπου, αφανίστηκαν.

Ο Κιλίτζ Αρσλάν χάρηκε. Εκμηδένισε το φράγκικο στρατό που είχε τέτοια τρομερή φήμη και οι απώλειες του δικού του στρατεύματος ήταν ασήμαντες. Παρατηρώντας προσεκτικά τα λάφυρα που ήταν στοιβαγμένα στα πόδια του, πιστεύει ότι ζει τον πιο μεγάλο του θρίαμβο.

Και παρ' όλ' αυτά, σπάνια στην Ιστορία μια νίκη θα κοστίσει τόσο ακριβά σ' αυτούς που την κατέκτησαν..

Ο Κιλίτζ Αρσλάν, μεθυσμένος από την επιτυχία, επιμένει ν' αγνοεί τις διαδοχικές πληροφορίες για την άφιξη νέων ομάδων Φράγκων στην Κωνσταντινούπολη τον επόμενο χειμώνα. Γι' αυτόν, μα και για τους πιο επιφανείς εμίρηδες του, δεν είναι κάτι το ανησυχητικό. Εάν και άλλοι μισθοφόροι του Αλεξίου τολμούσαν και πάλι να διασχίσουν το Βόσπορο, θα κατασφαγιάζονταν και αυτοί όπως οι προηγούμενοι. Ο Σουλτάνος σκεφτόταν ότι είναι καιρός να επιστρέψει στις άμεσες και πρωταρχικές του φροντίδες, δηλαδή στην ανελέητη πάλη εναντίον των Τούρκων πριγκίπων, των γειτόνων του. Σ' αυτόν τον τομέα, αποκλειστικά, θα διακυβευθεί η τύχη του και αυτή των κατακτήσεων του. Οι συγκρούσεις με τους Έλληνες ή τους ξένους βοηθούς τους, τους Φράγκους, δε θα είναι παρά ένα διάλειμμα.

Άλλωστε, δεν ήταν σε μια από αυτές τις ατέλειωτες μάχες των αρχηγών, που ο πατέρας του Σουλεϊμάν έχασε τη ζωή του το 1086; Ο Κιλίτζ Αρσλάν ήταν τότε μόλις επτά ετών και θα έπαιρνε τη διαδοχή από την αντιβασιλεία που ασκούσαν μερικοί πιστοί εμίρηδες. Απομακρύνθηκε όμως από την εξουσία

και με το πρόσχημα ότι κινδύνευε η ζωή του, μεταφέρθηκε στην Περσία. Εκεί τον κολάκευαν, περιβαλλόταν από σεβασμό, υπηρετούμενος από πλήθος αφοσιωμένων σκλάβων, αλλά ήταν κάτω από στενή επιτήρηση και του απαγορευόταν ρητά να επισκεφθεί το βασίλειο του. Οι οικοδεσπότες του, ουσιαστικά οι δεσμοφύλακες του, δεν ήταν άλλοι από τα μέλη της ίδιας του της φυλής, τους Σελτζούκους*.

Εάν υπάρχει τον 11ο αιώνα ένα όνομα που όλοι γνωρίζουν, από τα πέρατα της Κίνας έως τη μακρινή χώρα των Φράγκων, δεν είναι άλλο από αυτό. Αφού ήρθαν από την Κεντρική Ασία με χιλιάδες ιππείς με μακριά μαλλιά πλεγμένα κοτσίδες, οι Σελτζούκοι Τούρκοι κατέκτησαν σε μερικά χρόνια όλη την περιοχή που εκτείνεται από το Αφγανιστάν έως τη Μεσόγειο. Από το 1055 ο χαλίφης της Βαγδάτης, διάδοχος του Προφήτη και κληρονόμος της ένδοξης αυτοκρατορίας των Αβασσιδών, δεν είναι παρά μια ευπειθής μαριονέτα στα χέρια τους. Από το Ισπαχάν έως τη Δαμασκό, από τη Νίκαια έως την Ιερουσαλήμ, δικοί τους εμίρηδες ασκούν εξουσία. Για πρώτη φορά, μετά από 3 αιώνες, όλη η μουσουλμανική ανατολή είναι συγκεντρωμένη κάτω από την εξουσία μιας και μόνης δυναστείας, που διατυμπανίζει την επιθυμία της να ξαναδώσει στο Ισλάμ την αλλοτινή του δόξα. Οι Έλληνες, συντριμμένοι το 1071** από τους Σελτζούκους δεν ανορθώθηκαν έκτοτε. Η Μικρά Ασία, η μεγαλύ-

* Σ.τ.Ε.: Σελτζούκοι ή Σελτζουκίδες: Δυναστεία Τουρκομάνων που από τον 11ο έως το 13ο μ. Χ. αιώνα κατέχει αξιόλογα εδάφη στη Δυτική Ασία. Οι Σελτζούκοι κατάγονται από το Σελτζούκ. Η αυτοκρατορία τους, που εκτεινόταν στην Περσία, τη Συρία και την Αρμενία, θα σβήσει το 13ο αιώνα. Μόνο το Σουλτανάτο των Ρουμ θα διατηρηθεί μέχρι το 1302.

** Μάχη του Ματζικέρτ (1071). Η μάχη έγινε μεταξύ του Ρωμανού Δ' του Διογένη και του Αρπ-Ασλάν Α'. Οι Βυζαντινοί νικήθηκαν και ο Ρωμανός αιχμαλωτίστηκε. Η ήττα αυτή θεωρείται από τις κρισιμότερες για το Βυζάντιο γιατί υπήρξε η αφετηρία της εγκατάστασης των Τούρκων στη Μικρά Ασία. Οι Τούρκοι σταθεροποιούνται σταδιακά στην περιοχή και το 1080 ο Σουλεϊμάν ίδρυσε σουλτανάτο με έδρα το Ικόνιο.

τερή τους επαρχία, κατακτήθηκε. Η ίδια τους η πρωτεύουσα δεν είναι πια ασφαλής. Οι αυτοκράτορες τους, όπως ο Αλέξιος, δεν παύουν να στέλνουν αντιπροσώπους στον Πάπα της Ρώμης, υπέρτατο άρχοντα της Δύσης, ικετεύοντας τον να κηρύξει ιερό πόλεμο ενάντια σ' αυτή τη δυναμική επανεμφάνιση του Ισλάμ.

Ο Κιλίζ Αρσλάν είναι περήφανος για το ότι ανήκει σ' αυτή την επιβλητική οικογένεια, αλλά δεν τρέφει αυταπάτες για την επιφανειακή ενότητα της τουρκικής αυτοκρατορίας. Μεταξύ των Σελτζούκων εξαδέλφων δεν υπάρχει ίχνος αλληλεγγύης· πρέπει να σκοτώνουν για να επιβιώνουν. Ο πατέρας του κατέκτησε τη Μικρά Ασία, την απέραντη Ανατολία, χωρίς τη βοήθεια των αδελφών του και όταν θέλησε να εξαπλωθεί νοτιά προς τη Συρία, δολοφονήθηκε από έναν εξάδελφο του. Όταν δε ο Κιλίζ Αρσλάν κρατιόταν παρά τη θέληση του στο Ισπαχάν, οι πατρικές κτήσεις κατακερματίστηκαν. Όταν κατά τα τέλη του 1092, ο νεαρός ελευθερώθηκε επωφελούμενος μιας διαμάχης ανάμεσα στους δεσμοφύλακες του, η εξουσία του περιοριζόταν μέσα στα τείχη της Νίκαιας. Τότε, δεν ήταν παρά μόνο δεκατριών ετών.

Έπειτα, χάρη στις συμβουλές των εμίρηδων του στρατού και με τον πόλεμο, τις δολοφονίες ή το δόλο μπόρεσε ν' ανακτήσει ένα μέρος της πατρικής κληρονομιάς. Τώρα μπορεί να καυχιέται ότι πέρασε περισσότερο χρόνο πάνω στη σέλα του αλόγου του παρά στο παλάτι του. Μ' όλα αυτά, με την άφιξη των Φράγκων τίποτα δεν έχει παιχτεί ακόμα. Στη Μικρά Ασία, οι αντίπαλοι του παραμένουν ισχυροί, αν και, ευτυχώς γι' αυτόν, τα ξαδέλφια του, οι Σελτζούκοι της Συρίας και της Περσίας, είναι απορροφημένα από τις δικές τους φιλονικίες.

Στην Ανατολή, εξάλλου, στα έρημα υψώματα του οροπεδίου της Ανατολίας, βασιλεύει στα χρόνια της αβεβαιότητας μια περίεργη προσωπικότητα που την αποκαλούν Ντανισμέντ, «ο Σοφός». Ένας τυχοδιώκτης άγνωστης καταγωγής, ο οποίος σε αντίθεση με τους άλλους Τούρκους εμίρηδες που ήταν ως επί το πλείστον αναλφάβητοι, έχει σπουδάσει διαφορετικές μεταξύ τους επιστήμες. Θα γίνει σύντομα ήρωας μιας πασίγνωστης εποποιίας, που έχει τίτλο «Το Χρονικό του βασιλιά Ντανι-

σμέντ», όπου περιγράφεται η κατάκτηση της Μαλάτιας*, μιας αρμενικής πόλης που βρίσκεται νοτιοανατολικά της Άγκυρας, και της οποίας η πτώση θεωρείται από τους συγγραφείς του κειμένου η αποφασιστική καμπή για τον εξισλαμισμό της μελλοντικής Τουρκίας. Τους πρώτους μήνες του 1097, όταν γνωστοποιείται στον Κιλίζ Αρσλάν η άφιξη μιας νέας φράγκικης αποστολής στην Κωνσταντινούπολη, η μάχη της Μαλάτιας διεξάγεται ήδη. Ο Ντανισμέντ πολιορκεί την πόλη και ο νεαρός Σουλτάνος δε θέλει να σκέφτεται ότι αυτός ο αντίπαλος που επωφελήθηκε του θανάτου του πατέρα του για να κατακτήσει όλη τη βορειοανατολική Ανατολία μπορεί να πετύχει μια τόσο ένδοξη νίκη. Αποφασισμένος να τον εμποδίσει, κατευθύνεται επικεφαλής των ιππέων του στα περίχωρα της Μαλάτιας και εγκαθιστά το στρατόπεδο του κοντά σ' αυτό του Ντανισμέντ για να τον εκφοβίσει. Η πίεση ανεβαίνει, οι αψιμαχίες πολλαπλασιάζονται και γίνονται όλο και πιο φονικές.

Τον Απρίλιο του 1097, η σύρραξη φαίνεται αναπόφευκτη. Ο Κιλίζ Αρσλάν προετοιμάζεται. Το κύριο σώμα του στρατού του συγκεντρώνεται κάτω από τα τείχη της Μαλάτιας, όταν καταφθάνει ένας εξασθενημένος ιππέας. Κάνει την αναφορά του ασθμαίνοντας. Οι Φράγκοι έχουν φτάσει. Πέρασαν πάλι το Βόσπορο, πιο πολλοί από την προηγούμενη χρονιά. Ο Κιλίζ Αρσλάν παραμένει ψύχραιμος. Τίποτα δε δικαιολογεί τέτοια ανησυχία. Έχει ήδη εξασκηθεί με τους Φράγκους και ξέρει πώς να τους αντιμετωπίσει. Τελικά, ζητά από μερικές ίλες ιππικού να πάνε να ενισχύσουν τη φρουρά της πρωτεύουσας, μόνο και μόνο για να καθησυχάσει τους κατοίκους της Νίκαιας και κυρίως τη γυναίκα του, τη νεαρή Σουλτάνα η οποία θα γεννήσει σύντομα. Ο ίδιος θα επιστρέψει μόλις τελειώσει με τον Ντανισμέντ.

Ο Κιλίζ Αρσλάν είναι αφοσιωμένος, «ψυχή τε και σώματι», στη μάχη της Μαλάτιας, όταν τις πρώτες μέρες του Μαΐου φθάνει ένας άλλος αγγελιαφόρος, τρέμοντας από κούραση και φόβο. Τα λόγια του σκορπούν τον τρόμο στο στρατόπεδο του Σουλτάνου. Οι Φράγκοι βρίσκονται στα πρόθυρα της Νίκαιας

* Σ.τ.Ε.: Μαλάτια: Η σημερινή Μελιτηνή.

και αρχίζουν να την πολιορκούν. Δεν είναι πια όπως το περασμένο καλοκαίρι ομάδες κουρελήδων αρπάγων, αλλά κανονικά στρατεύματα με χιλιάδες ιππότες με βαριά εξάρτυση. Και αυτή τη φορά τους συνοδεύουν οι στρατιώτες του βασιλιά. Ο Κιλίζ Αρσλάν προσπαθεί να ηρεμήσει τους άνδρες του, αλλά και ο ίδιος κατατρώγεται από την αγωνία. Πρέπει να εγκαταλείψει τη Μαλάτια στα χέρια του αντιπάλου του για να επιστρέψει στη Νίκαια; Είναι σίγουρος ότι μπορεί ακόμη να σώσει την πρωτεύουσα του; Δε θα χάσει και στα δυο μέτωπα; Αφού συμβουλεύτηκε για πολλή ώρα τους πιο έμπειρους εμίρηδες του, μια λύση προβάλλει: ένα είδος συμβιβασμού. Θα πάει να συναντήσει τον Ντανισμέντ, που είναι έντιμος άνδρας, θα τον ενημερώσει για τους Έλληνες και τους μισθοφόρους τους και την προσπάθεια κατάκτησης της πόλης, όπως επίσης και για την απειλή που βρίσκεται πάνω από όλους τους μουσουλμάνους της Μικράς Ασίας και θα του προτείνει να σταματήσει τις εχθροπραξίες. Πριν ακόμα δώσει ο Ντανισμέντ την απάντηση του, ο Σουλτάνος έστειλε γρήγορα ένα μέρος του στρατού του στην πρωτεύουσα.

Τελικά, μέσα σε λίγες μέρες, συνήψαν μια συνθήκη και ο Κιλίζ Αρσλάν, χωρίς να αργοπορήσει, πήρε το δρόμο για τη Δύση. Αλλά, πλησιάζοντας στα κοντινά υψώματα της Νίκαιας, το θέαμα που αντικρίζει παγώνει το αίμα στις φλέβες του. Η υπέροχη πόλη που του κληροδότησε ο πατέρας του είναι κυκλωμένη από παντού. Ένα πλήθος στρατιωτών βρίσκεται κοντά, προσπαθώντας να τοποθετήσει κινητούς πύργους, καταπέλτες, πολιορκητικές μηχανές για την τελική έφοδο. Οι εμίρηδες είναι κατηγορηματικοί. Δεν μπορούν να κάνουν τίποτε άλλο. Πρέπει να αναδιπλωθούν στο εσωτερικό της χώρας, πριν να είναι πολύ αργά. Ο νεαρός Σουλτάνος δε δέχεται να παραιτηθεί και να εγκαταλείψει έτσι την πρωτεύουσα του. Επιμένει να προκαλέσουν ένα ρήγμα στο νότιο σημείο, όπου οι πολιορκητές φαίνονται λιγότερο οχυρωμένοι. Η μάχη συνάπτεται την αυγή της 21ης Μαΐου. Ο Κιλίζ Αρσλάν ρίχνεται στη σύγκρουση με ορμή και η μάχη μαίνεται λυσσαλέα μέχρι το τέλος της ημέρας. Οι απώλειες είναι το ίδιο σοβαρές και από τις δυο πλευρές, αλλά ο καθένας κρατάει τη θέση του. Ο Σουλτάνος δεν επι-

μένει. Έχει καταλάβει ότι τίποτα δε θα του επιτρέψει πια να χαλαρώσει τη μέγγενη. Το να πεισμώσει και να ρίξει όλες του τις δυνάμεις σε μια μάχη, που έχει αρχίσει τόσο άσχημα, θα μπορούσε να παρατείνει την πολιορκία για λίγες εβδομάδες ή ακόμα και μερικούς μήνες, αλλά θα διακυβευόταν η ίδια η υπόληψη του σουλτανάτου. Καταγόμενος από έναν κυρίως νομαδικό λαό, ο Κιλίτζ Αρσλάν γνωρίζει ότι πηγή της δύναμης του είναι οι μερικές χιλιάδες πολεμιστές που τον υπακούν και όχι η κατοχή μιας πόλης, όσο γοητευτική κι αν είναι. Σύντομα, άλλωστε, θα διαλέξει πιο ανατολικά για καινούργια πρωτεύουσα το Ικόνιο, που οι απόγονοι του θα τη διατηρήσουν μέχρι τις αρχές του 14ου αιώνα. Δε θα ξαναδεί ποτέ τη Νίκαια.

Πριν απομακρυνθεί, στέλνει ένα αποχαιρετιστήριο μήνυμα στους υπερασπιστές της πόλης για να τους ειδοποιήσει για την οδυνηρή απόφαση του και να τους συμβουλέψει να πράξουν σύμφωνα με τα συμφέροντα τους». Η έννοια αυτών των λόγων είναι ξεκάθαρη τόσο για την τουρκική φρουρά όσο και για τον ελληνικό πληθυσμό. Πρέπει να παραδώσουν την πόλη στον Αλέξιο Κομνηνό και όχι στους Φράγκους βοηθούς του. Αρχίζουν λοιπόν διαπραγματεύσεις με το βασιλιά, ο οποίος επικεφαλής των στρατευμάτων του είχε τοποθετηθεί δυτικά της Νίκαιας. Οι άνθρωποι του Σουλτάνου προσπαθούν να κερδίσουν χρόνο, ελπίζοντας ότι ο άρχοντας τους μπορεί να επιστρέψει με ενισχύσεις. Αλλά ο Αλέξιος βιάζεται. Απειλεί, λέγοντας ότι οι Δυτικοί ετοιμάζονται να κάνουν την τελική έφοδο και τότε δεν εγγυάται για τίποτα. Οι διαπραγματευτές, ενθυμούμενοι τις κινήσεις των Φράγκων την προηγούμενη χρονιά στα περίχωρα της Νίκαιας, τρομοκρατήθηκαν. Ήδη βλέπουν την πόλη τους να λεηλατείται, τους άνδρες να κατακρεουργούνται και τις γυναίκες να βιάζονται. Χωρίς άλλο δισταγμό, αφήνουν την τύχη τους στα χέρια του βασιλιά, που ορίζει τους όρους της παράδοσης.

Τη νύχτα της 18ης προς τη 19η Ιουνίου, οι στρατιώτες του βυζαντινού στρατού, Τούρκοι ως επί το πλείστον, μπήκαν στην πόλη διασχίζοντας σιωπηλά με βάρκες την Ασκανία λίμνη. Η φρουρά παραδόθηκε αμαχητί. Με τις πρώτες αχτίδες της αυγής, τα χρυσά και μπλε λάβαρα του αυτοκράτορα κυματίζουν ήδη πάνω στα τείχη. Οι Φράγκοι δεν επιχειρούν έφοδο. Μέσα στην ατυχία του, ο Κιλίτζ Αρσλάν βρίσκει κάποια παρηγοριά. Οι αξιωματούχοι του σουλτανάτου θα είναι ασφαλείς και η νεαρή σουλτάνα με το νεογέννητο της θα γίνει δεκτή στην Κωνσταντινούπολη με βασιλικές τιμές, προς μεγάλο σκανδαλισμό των Φράγκων.

Η νεαρή γυναίκα του Κιλίτζ Αρσλάν είναι κόρη του Τσακά, ενός πανέξυπνου τυχοδιώκτη, ενός Τούρκου εμίρη πολύ διάσημου την περίοδο πριν από την τούρκικη εισβολή. Αιχμαλωτίστηκε από τους Έλληνες ενώ έκανε λεηλασίες στη Μικρά Ασία. Εντυπωσίασε τους δεσμοφύλακες του με την ευκολία με την οποία μάθαινε ελληνικά, έτσι ώστε μέσα σε λίγους μήνες τα μιλούσε τέλεια. Έξυπνος, επιτήδειος, καλός ρήτορας, έγινε τακτικός επισκέπτης των αυτοκρατορικών ανακτόρων και τιμήθηκε με τίτλο ευγενείας. Αυτός όμως ο εκπληκτικός προβιβασμός δεν του αρκούσε. Απέβλεπε πιο ψηλά, πολύ πιο ψηλά. Ήθελε να γίνει αυτοκράτορας του Βυζαντίου.

Γι' αυτό, ο εμίρης Τσακά είχε συλλάβει ένα συναφές σχέδιο. Πήγε και εγκαταστάθηκε στο λιμάνι της Σμύρνης, στο Αιγαίο Πέλαγος, όπου με τη βοήθεια ενός Έλληνα εφοπλιστή δημιούργησε έναν άρτιο πολεμικό στόλο που αποτελούνταν από ελαφρές βριγάδες, μπρίκια, διήρεις ή τριήρεις, συνολικά καμιά εκατοστή πλοία. Σαν πρώτο στάδιο κατέλαβε αρκετά νησιά, κυρίως τη Ρόδο, τη Χίο και τη Σάμο, και επέκτεινε την κυριαρχία του σε όλη την ακτή του Αιγαίου. Έχοντας, λοιπόν, δημιουργήσει μια ναυτική αυτοκρατορία, αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς και οργάνωσε το παλάτι του, της Σμύρνης, σύμφωνα με τα πρότυπα της αυτοκρατορικής αυλής. Έκανε δε με το στόλο του έφοδο στην Κωνσταντινούπολη. Ο Αλέξιος κατέβαλε τεράστιες προσπάθειες για να κατορθώσει ν' αναχαιτίσει την επίθεση και να καταστρέψει ένα μέρος των πλοίων.

Ο πατέρας της μέλλουσας σουλτάνας, χωρίς να αποθαρρυνθεί ξανάρχισε με αποφασιστικότητα την κατασκευή των πολεμικών του πλοίων. Γύρω στα τέλη του 1092, την εποχή που ο Κιλίτζ Αρσλάν επέστρεψε από την εξορία, ο Τσακά σκέφτηκε ότι

ο νεαρός γιος του Σουλεϊμάν θα ήταν ένας τέλειος σύμμαχος εναντίον των Ελλήνων. Του πρόσφερε το χέρι της κόρης του. Αλλά τα σχέδια του νεαρού Σουλτάνου ήταν κατά πολύ διαφορετικά από αυτά του πεθερού του. Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης του φαινόταν σαν ένα παράλογο σχέδιο. Αντίθετα, κανείς από το περιβάλλον του δεν αγνοούσε ότι επιζητούσε την εξάλειψη των Τούρκων εμίρηδων που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν ένα φέουδο στη Μ. Ασία, δηλαδή του αρχηγού τους Ντανισμέντ και του φιλόδοξου Τσακά. Ο Σουλτάνος λοιπόν δε δίστασε. Λίγους μήνες πριν την άφιξη των Φράγκων, κάλεσε τον πεθερό του σε γεύμα και αφού τον μέθυσε, τον μαχαίρωσε, καθώς φαίνεται με το ίδιο του το χέρι. Ο Τσακά είχε ένα γιο που τον διαδέχτηκε, ο οποίος όμως δεν είχε ούτε την εξυπνάδα ούτε τη φιλοδοξία του πατέρα του. Ο αδελφός της σουλτάνας αρκέστηκε να διαχειρίζεται το ναυτικό του εμιράτο, μϊχρι μια μέρα του 1097, όπου ο στόλος των Ελλήνων έφτασε απροσδόκητα στ' ανοιχτά της Σμύρνης,· με επιβάτη έναν απρόσμενο αγγελιαφόρο, την αδελφή του.

Αυτή άργησε να καταλάβει τους λόγους της φροντίδας του αυτοκράτορα προς το άτομο της αλλά όταν τη συνόδευαν με πλοίο στη Σμύρνη, την πόλη όπου πέρασε τα παιδικά της χρόνια, όλα της φαίνονταν ξεκάθαρα. Ήταν επιφορτισμένη να εξηγήσει στον αδελφό της ότι ο Αλέξιος κατέλαβε τη Νίκαια, ότι ο Κιλίζ Αρσλάν ηττήθηκε και πως μια πολύ ισχυρή στρατιά Ελλήνων και Φράγκων σύντομα θα επιτεθεί στη Σμύρνη με τη βοήθεια πολύ μεγάλου στόλου. Για να σώσει τη ζωή του, ο γιος του Τσακά παρακαλείται να αναλάβει να οδηγήσει την αδελφή του στο σύζυγο της, κάπου στην Ανατολία.

Εφόσον έγινε δεκτή η πρόταση, το εμιράτο της Σμύρνης παύει να υπάρχει. Την επομένη της πτώσης της Νίκαιας, όλη η ακτή του Αιγαίου, όλα τα νησιά, όλη η δυτική περιοχή της Μικρός Ασίας δεν ανήκουν πλέον στους Τούρκους και οι Έλληνες, βοηθούμενοι από τους Φράγκους, φαίνονται αποφασισμένοι να πάνε πιο μακριά.

Αλλά στο ορεινό του καταφύγιο, ο Κιλίζ Αρσλάν δεν καταθέτει τα όπλα.

Αφού πέρασε η ταραχή των πρώτων ημερών, ο Σουλτάνος ετοιμάζει ενεργά την απάντηση του. *Άρχισε να συγκεντρώνει στρατό, να στρατολογεί εθελοντές και να κηρύσσει το «Τζιχάντ»,* σημειώνει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Ο χρονικογράφος της Δαμασκού προσθέτει ότι ο Κιλίζ Αρσλάν *ζήτησε απ' όλους τους Τούρκους να έρθουν σε βοήθεια και πολλοί ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του.*

Έτσι, πρώτος στόχος του Κιλίζ Αρσλάν ήταν να συνάψει μια συμμαχία με τον Ντανισμέντ. Μια απλή ανακωχή δεν αρκεί πλέον. Τώρα είναι πρωταρχικής σημασίας οι τουρκικές δυνάμεις της Μικράς Ασίας να είναι ενωμένες σαν να επρόκειτο για ενιαίο στρατό. Ο Κιλίζ Αρσλάν είναι σίγουρος για την απάντηση του αντιπάλου του. Ένθερμος μουσουλμάνος και ρεαλιστής στρατάρχης, ο Ντανισμέντ πιστεύει ότι απειλείται από την προέλαση των Ελλήνων και των Φράγκων συμμάχων τους. Προτιμά να τους αντιμετωπίσει στην περιοχή του γείτονα του παρά στη δική του, και, χωρίς να περιμένει άλλο, φτάνει με χιλιάδες ιππείς στο στρατόπεδο του Σουλτάνου. Εκεί μονιάζουν, συσκέπτονται, καταστρώνουν σχέδια. Η εικόνα αυτού του πλήθους στρατιωτών και αλόγων που καλύπτουν τους λόφους ξαναδίνει αυτοπεποίθηση στους αρχηγούς. Θα επιτεθούν στον εχθρό μόλις τους δοθεί η ευκαιρία.

Ο Κιλίζ Αρσλάν παραφύλαγε τη λεία του. Οι πληροφοριοδότες του που είχαν εισχωρήσει στους Έλληνες του στέλνουν πολύτιμες πληροφορίες. Οι Φράγκοι διατυμπανίζουν ότι είναι αποφασισμένοι να συνεχίσουν την πορεία τους μετά τη Νίκαια και ότι θέλουν να φτάσουν μέχρι την Παλαιστίνη. Γνωρίζουν μάλιστα και το δρομολόγιο τους. Θα κατέβουν νοτιοανατολικά, με κατεύθυνση το Ικόνιο, τη μόνη σημαντική πόλη που βρίσκεται ακόμη στα χέρια του Σουλτάνου. Οι Φράγκοι, λοιπόν, σε όλη αυτή την ορεινή ζώνη που θα πρέπει να διασχίσουν μπορούν να δεχτούν πλευρική επίθεση. Το όλο θέμα είναι να βρεθεί το κατάλληλο μέρος για ενέδρα. Οι εμίρηδες, που γνωρίζουν καλά την περιοχή, δε διστάζουν. Υπάρχει, κοντά στο Δορύλαιο*, που βρίσκεται σε απόσταση πορείας τεσσάρων ημε-

Σ.τ.Ε.: Δορύλαιο: το σημερινό Εσκί-Σεχίρ, στη Μ. Ασία.

ρών από τη Νίκαια, ένα μέρος όπου ο δρόμος εισχωρεί σε μια στενή κοιλάδα. Εάν οι Τούρκοι πολεμιστές συγκεντρωθούν πίσω από τους λόφους δε θα έχουν παρά να περιμένουν.

Τις τελευταίες ημέρες του Ιουνίου του 1097 και όταν ο Κιλίζ Αρσλάν μαθαίνει ότι οι Δυτικοί, συνοδευόμενοι από πολυάριθμο στρατό Ελλήνων, άφησαν τη Νίκαια, η οριστική απόφαση για την ενέδρα είχε ήδη παρθεί. Την αυγή της 1ης Ιουλίου, οι Φράγκοι διακρίνονται στον ορίζοντα. Ιππότες και στρατιώτες προχωρούν ήρεμα, χωρίς να γνωρίζουν τι πρόκειται να τους συμβεί. Ο Σουλτάνος φοβήθηκε ότι το στρατήγημα του θα ανακαλυφθεί από τους ανιχνευτές του εχθρού. Προφανώς δεν έγινε κάτι τέτοιο. Ένα άλλο στοιχείο που χαροποίησε το Σελτζούκο μονάρχη, είναι το ότι οι Φράγκοι φαίνονται λιγότεροι απ' ό,τι είχε πληροφορηθεί. Μήπως ένα μέρος του στρατού τους είχε παραμείνει στη Νίκαια; Το αγνοούσε. Παρ' όλ' αυτά, υπερέχει, εκ πρώτης όψεως, αριθμητικά. Εάν προσθέσει δεκανείς και το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού, η ημέρα του διαγραφόταν ξεχωριστή.

Ο Κιλίζ Αρσλάν είναι νευρικός, αλλά με αυτοπεποίθηση, το ίδιο και ο σοφός Ντανισμέντ που έχει είκοσι χρόνια μεγαλύτερη πείρα απ' αυτόν.

Μόλις ο ήλιος αρχίζει να προβάλλει πίσω από τους λόφους, δίνεται το σύνθημα για επίθεση. Η τακτική των Τούρκων πολεμιστών είναι καλά μελετημένη. Είναι αυτή που τους εξασφάλισε, εδώ και μισό αιώνα τη στρατιωτική υπεροχή στην ανατολή. Ο στρατός τους αποτελείται, σχεδόν εξ ολοκλήρου, από ελαφρούς ιππείς που χειρίζονται θαυμάσια το τόξο. Πλησιάζουν, εξακοντίζουν στους εχθρούς τους μια βροχή από θανατηφόρα βέλη, μετά απομακρύνονται πολύ γρήγορα, για να παραχωρήσουν τη θέση τους σε μια νέα σειρά εφορμούντων. Εν ολίγοις, μερικά διαδοχικά κύματα οδηγούν τους αντιπάλους τους σε συντριβή. Τότε αρχίζουν τη μάχη σώμα με σώμα.

Αλλά την ημέρα της μάχης του Δορυλαίου, ο Σουλτάνος που βρισκόταν μαζί με το επιτελείο του σ' ένα ύψωμα, διαπιστώνει με ανησυχία ότι οι παλιές τούρκικες μέθοδοι δεν έχουν πια τη συνήθη αποτελεσματικότητα τους. Είναι αλήθεια ότι οι Φράγκοι δεν έχουν καμιά ευελιξία και δε βιάζονται ν' απαντήσουν στις επαναλαμβανόμενες επιθέσεις, αλλά κατέχουν στην εντέλεια την τέχνη της άμυνας. Η βασική δύναμη του στρατού τους έγκειται σ' αυτές τις χοντρές πανοπλίες με τις οποίες οι ιππείς καλύπτουν όλο τους το σώμα, μερικές φορές δε και το σώμα των υποζυγίων τους. Παρόλο που το βάδισμα τους είναι αργό και βαρύ, οι άνδρες προστατεύονται από τα βέλη. Μετά από πολλές ώρες μάχης, την ημέρα αυτή, οι Τούρκοι τοξότες προκάλεσαν βέβαια αρκετές απώλειες κυρίως στους στρατιώτες, αλλά το κύριο σώμα του φράγκικου στρατού παρέμεινε ανέπαφο. Πρέπει ν' αρχίσουν μάχη σώμα με σώμα; Κάτι τέτοιο είναι μάλλον παράτολμο. Κατά τη διάρκεια αρκετών αψιμαχιών που έγιναν γύρω από το πεδίο της μάχης, οι ιππείς της στέπας δεν υπερίσχυσαν ούτε μια φορά σ' αυτά τα ανθρώπινα φρούρια. Μήπως πρέπει να παρατείνουν επ' αόριστον αυτή τη φάση της καταπόνησης; Τώρα που πέρασε η επίδραση του αιφνιδιασμού, η πρωτοβουλία θα μπορούσε κάλλιστα να παρθεί από τους αντιπάλους.

Μερικοί εμίρηδες ήδη συμβουλεύουν να υποχωρήσουν, όταν διακρίνουν στον ορίζοντα ένα σύννεφο σκόνης. Πρόκειται για μια άλλη φράγκικη στρατιά, το ίδιο πολυάριθμη με την πρώτη, που πλησιάζει. Αυτοί εναντίον των οποίων μάχονται από το πρωί δεν είναι παρά η εμπροσθοφυλακή. Ο Σουλτάνος δεν έχει άλλη επιλογή. Πρέπει να διατάξει υποχώρηση. Πριν ακόμα προλάβει να το κάνει, του ανακοινώνουν ότι μια τρίτη στρατιά Φράγκων διακρίνεται πίσω από τις τουρκικές γραμμές, σ' ένα λόφο που δεσπόζει στη σκηνή του επιτελείου.

Αυτή τη φορά, ο Κιλίζ Αρσλάν καταλαμβάνεται από το φόβο. Πηδά στο άλογο του και καλπάζει προς τα βουνά, εγκαταλείποντας ακόμα και το θησαυρό του, που μεταφέρει πάντα μαζί του για τις πληρωμές του στρατού του. Ο Ντανισμέντ τον ακολουθεί, το ίδιο και οι περισσότεροι εμίρηδες. Πολλοί ιππείς, επωφελούμενοι της μοναδικής τους υπεροχής, της ταχύτητας, κατορθώνουν ν' απομακρυνθούν με τη σειρά τους χωρίς να μπορέσουν να τους καταδιώξουν οι νικητές. Οι περισσότεροι όμως στρατιώτες παραμένουν εκεί, κυκλωμένοι από όλες τις πλευρές. Όπως γράφει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι: *Οι Φράγκοι κατέσφαξαν τον τούρκικο στρατό. Σκότωσαν, λεηλάτησαν και*

*έπιασαν πολλούς αιχμαλώτους που τους πούλησαν για σκλάβους** .

Ο Κιλίζ Αρσλάν, κατά τη φυγή του, συνάντησε μια ομάδα ιππέων που έρχονταν από τη Συρία για να πολεμήσουν στο πλευρό τους. Είναι πολύ αργά, τους ομολογεί. Αυτοί οι Φράγκοι είναι πολυάριθμοι και πάρα πολύ δυνατοί και δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα πια για να τους σταματήσουμε. Κάνοντας το λόγο πράξη και αποφασισμένος ν' αφήσει να περάσει η λαίλαπα, ο ηττημένος Σουλτάνος εξαφανίζεται στην απεραντοσύνη της στέπας της Ανατολίας. Θα περιμένει τέσσερα χρόνια για νε εκδικηθεί.

Μόνο η φύση φαίνεται ότι αντιστέκεται ακόμα στον εισβολέα. Η χέρσα γη, τα στενά ορεινά μονοπάτια και η ζέστη του καλοκαιριού στους άνισκιους δρόμους, καθυστερούν κάπως την προέλαση των Φράγκων. Θα χρειαστούν, μετά το Δορύλαιο, εκατό μέρες για να διασχίσουν την Ανατολία, ενώ κανονικά ένας μήνας θα ήταν αρκετός. Εν τω μεταξύ, τα νέα της πανωλεθρίας των Τούρκων έκαναν το γύρο της Ανατολής. *Όταν έγινε γνωστή αυτή η προσβλητική για το Ισλάμ υπόθεση, όλοι πανικοβλήθηκαν,* σημειώνει ο χρονικογράφος της Δαμασκού. *Ο τρόμος και η αγωνία πήραν μεγάλες διαστάσεις.*

Φήμες για την επικείμενη άφιξη των τρομερών ιπποτών κυκλοφορούν ασταμάτητα. Κατά τα τέλη Ιουλίου, ακούγεται ότι πλησιάζουν στο χιοριό αλ-Μπουλάνα, στο νοτιότερο σημείο της Συρίας. Χιλιάδες ιππείς συγκεντρώνονται για να τους αντιμετωπίσουν. Αδικαιολόγητος συναγερμός· οι Φράγκοι δε φαίνονται στον ορίζοντα. Οι πιο αισιόδοξοι αναρωτιούνται αν οι εισβολείς γύρισαν πίσω. Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι εκφράζει αυτή τους την αισιοδοξία με μια από αυτές τις αστρολογικές παραβολές που συγκινούν τους συγχρόνους του: *«Εκείνο το καλοκαίρι, εμφανίστηκε ένας κομήτης από τη δύση. Η τροχιά του διαγράφηκε σε είκοσι μέρες. Έπειτα εξαφανίστηκε χωρίς να ξαναφανεί».* Αλλά οι αυταπάτες διαλύονται γρήγορα. Οι πληροφορίες γίνονται όλο και πιο ακριβείς. Από τα μέσα Σεπτεμβρίου, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την προέλαση των Φράγκων από χωριό σε χωριό.

* Σ.τ.Ε.: Η μάχη του Δορυλαίου σήμανε την αρχή της κυριαρχίας των Φράγκων στην Εγγύς Ανατολή για δυο αιώνες, όπως επίσης συνέβαλε και στην ανακατάληψη της Μικράς Ασίας από τους Βυζαντινούς.

Στις 21 Οκτωβρίου 1097, φωνές ακούγονται από την ακρόπολη της Αντιόχειας, της πιο μεγάλης πόλης της Συρίας: «Έφτασαν!» Μερικοί χαζοί τρέχουν στα τείχη, αλλά δε βλέπουν τίποτα, παρά μόνο ένα μεγάλο σύννεφο σκόνης, πολύ μακριά, στην αρχή του κάμπου, κοντά στη λίμνη της Αντιόχειας. Οι Φράγκοι απέχουν ακόμα μιας μέρας πορεία, ίσως περισσότερο και όλα δείχνουν ότι θα θελήσουν να σταματήσουν για να ξεκουραστούν, λίγο μετά τη μεγάλη τους πορεία. Η σύνεση, όμως, επιβάλλει να κλείσουν τις πέντε βαριές πόρτες της πόλης.

Στα σουκ* η πρωινή βουή σταμάτησε. Έμποροι και πελάτες μαρμάρωσαν. Γυναίκες ψιθυρίζουν προσευχές. Ο φόβος κυριεύει την πόλη.

* Σ.τ.Ε.: σουκ: αγορά των αραβικών κρατών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΝΑΣ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΗΣ ΠΑΝΟΠΛΙΩΝ

Όταν ο άρχοντας της Αντιόχειας Γιαγκί Σιγιάν πληροφορήθηκε την προσέγγιση των Φράγκων, φοβήθηκε μήπως κινηθούν οι Χριστιανοί με σκοπό να καταλάβουν την πόλη. Αποφάσισε λοιπόν να τους διώξει.

Ο Άραβας ιστορικός Ιμπν αλ-Αθίρ θα διηγηθεί το γεγονός έναν αιώνα μετά την αρχή της φράγκικης εισβολής χάρη στις μαρτυρίες που άφησαν οι σύγχρονοι:

Την πρώτη μέρα, ο Γιαγκί Σιγιάν διέταξε τους μουσουλμάνους να βγουν για να καθαρίσουν τα χαντάκια που περικυκλώνουν την πόλη. Την επομένη, για την ίδια αγγαρεία, έστειλε μόνο Χριστιανούς. Τους έβαλε να εργαστούν ως το βράδυ, και, όταν θέλησαν να ξαναμπούν, τους το απαγόρευσε λέγοντας: «Η Αντιόχεια είναι δική σας, αλλά αφήστε τη σε μένα έως ότου ξεκαθαρίσω το πρόβλημα με τους Φράγκους». Τον ρώτησαν: «Ποιος θα προστατέψει τα παιδιά και τις γυναίκες μας;» Ο Εμίρης απάντησε: «θα φροντίσω εγώ στη θέση σας». Πράγματι, προστάτευσε τις οικογένειες των διωχθέντων και δεν επέτρεψε να αγγίξουν μια τρίχα από τα μαλλιά τους.

Τον Οκτώβριο του 1097, ο γηραιός Γιαγκί Σιγιάν, ο οποίος πολλά χρόνια υπηρετούσε τους Σελτζούκους Σουλτάνους, ζει με το φόβο μιας προδοσίας. Είναι πεπεισμένος ότι οι στρατιές

των Φράγκων που συγκεντρώθηκαν μπρος στην Αντιόχεια όε θα μπορέσουν να την καταλάβουν, αν δε βρουν συνενόχους μέσα από τα τείχη. Γιατί η πόλη του είναι αδύνατο να καταληφθεί με έφοδο, ακόμα και σε περίπτωση λιμού από αποκλεισμό. Οι στρατιώτες που διαθέτει ο γηραιός εμίρης με τη λευκή γενειάδα, είναι στην πραγματικότητα έξι ή επτά χιλιάδες, ενώ οι Φράγκοι διαθέτουν γύρω στους 30.000 μαχητές. Αλλά η Αντιόχεια είναι ένα ισχυρό οχυρό πρακτικά απόρθητο. Η περίμετρος του είναι 12.000 μέτρα και έχει τριακόσιους εξήντα πυργίσκους, χτισμένους σε τρία επίπεδα. Το τείχος οικοδομημένο γερά με πελεκημένες πέτρες και τούβλα χτισμένα, έχοντας ανάμεσα τους ξύλα, εκτείνεται προς τα ανατολικά, στο όρος Χαμπίμπ αν Ναζάρ, και στεφανώνει την κορυφή του με ένα απόρθητο φρούριο. Δυτικά, ο Ορόντης, που οι Σύριοι αποκαλούν αλ-Ασί, «το επαναστατημένο ποτάμι», γιατί πολλές φορές δίνει την εντύπωση ότι κυλάει προς την αντίθετη κατεύθυνση, από τη Μεσόγειο προς το εσωτερικό της χώρας. Η κοίτη του ρέει κατά μήκος των τειχών της Αντιόχειας δημιουργώντας ένα φυσικό εμπόδιο, δύσκολο να το υπερπηδήσουν. Νότια, τα οχυρωματικά έργα δεσπόζουν σε μια κοιλάδα που οι παρυφές της είναι τόσο απότομες, που μοιάζουν σαν προέκταση των τειχών. Έτσι, είναι αδύνατο οι πολιορκητές να κυκλώσουν ολοσχερώς την πόλη, και οι υπερασπιστές της μπορούν εύκολα να επικοινωνούν με τους έξω και να ανεφοδιάζονται. Τα αποθέματα τροφίμων της πόλης είναι άφθονα αν λάβουμε υπόψη ότι μέσα στα τείχη, εκτός από τα κτίρια και τους κήπους, υπάρχουν καλλιεργούμενες εκτάσεις. Πριν από τη μουσουλμανική κατάκτηση, η Αντιόχεια ήταν μια Ρωμαϊκή μητρόπολη με διακόσιες χιλιάδες κατοίκους*. Το 1097 ανέρχονται μόνο σε σαράντα χιλιάδες και πολλές συνοικίες, άλλοτε πυκνοκατοικημένες, μεταβλήθηκαν σε αγρούς και περιβόλια. Μόλο που έχασε την παλιά της λαμπρότητα παραμένει μια εντυπωσιακή πόλη. Όλοι οι ταξιδιώτες που έρχονται από τη Βαγδάτη ή την Κωνσταντινούπολη, θαμπώνονται, με την πρώτη ματιά, από το θέαμα αυτής της πόλης που εκτείνεται αχανώς, με τους μιναρέδες, τις εκκλησίες, τους θολωτούς δρομάκους, τις πολυτελείς επαύλεις, χτισμένες στις δασωμένες πλαγιές που ανεβαίνουν προς το φρούριο.

* Σ.τ.Ε.: Την πόλη έκτισε ο Σέλευκος Νικάτωρ, το 300 π.Χ. Την ονόμασε Αντιόχεια προς τιμήν του πατέρα του, στρατηγού Αντίοχου. Το τείχος κατασκευάστηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό.

Ο Γιαγκί Σιγιάν δεν ανησυχεί για την αντοχή της οχύρωσης της πόλης, ούτε για την ασφάλεια του ανεφοδιασμού της. Αλλά όλα αυτά τα μέσα υπεράσπισης θα γίνουν ανώφελα, αν σε κάποιο σημείο των ατελείωτων τειχών, οι Φράγκοι καταφέρουν να βρουν ένα συνένοχο που θα τους ευκολύνει την είσοδο, με το να ανοίξει την πόρτα ενός πυργίσκου, όπως είχε ήδη συμβεί στο παρελθόν. Γι' αυτό άλλωστε αποφάσισε να διώξει από την πόλη τους περισσότερους χριστιανούς υπηκόους του. Στην Αντιόχεια, όπως και αλλού, οι χριστιανοί της Ανατολής, Έλληνες, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Ιακωβίνοι, υπόκεινται με τον ερχομό των Φράγκων σε διπλή καταπίεση· σ' αυτή των ομοθρήσκων τους από τη Δύση, που τους υποπτεύονται για συμπάθεια προς τους Σαρακηνούς και τους αντιμετωπίζουν ιος υπηκόους κατώτερης στάθμης και σε αυτή των μωαμεθανών συμπατριωτών τους, που βλέπουν συχνά σ' αυτούς, τους φυσικούς συμμάχους των εισβολέων. Τα σύνορα ανάμεσα σε εθνικές και θρησκευτικές κοινωνίες είναι εντελώς ανύπαρκτα. Με την ίδια λέξη, Ρουμ, ονομάζει τους χριστιανούς του ελληνικού δόγματος στο Βυζάντιο και τη Συρία, που άλλωστε θεωρούνται υπήκοοι του βασιλέως. Η λέξη «Αρμένιοι» αναφέρεται και στο λαό και στη θρησκεία του και όταν ένας μουσουλμάνος μιλάει για «το έθνος» αλ-ούμα, αναφέρεται στην κοινωνία των πιστών. Στο μυαλό του Γιαγκί Σιγιάν, η εκδίωξη των χριστιανών είναι περισσότερο ένα μέτρο που πάρθηκε σε περίοδο πολέμου για άτομα μιας εχθρικής δύναμης, παρά πράξη θρησκευτικής προκατάληψης. Η Κωνσταντινούπολη, στην οποία ανήκε επί μακρόν η Αντιόχεια, δεν έπαψε ποτέ να θέλει να την ξαναπάρει.

Από όλες τις πόλεις της Αραβικής Ασίας η Αντιόχεια ήταν η τελευταία που έπεσε στην κυριαρχία των Σελτζούκων Τούρκων. Το 1084 εξαρτιόταν ακόμα από την Κωνσταντινούπολη. Κι όταν οι Φράγκοι ιππείς ήρθαν να την πολιορκήσουν, δεκατρία χρόνια αργότερα, ο Γιαγκί Σιγιάν ήταν φυσικά πεπεισμέ-

νος πως πρόκειται για μια απόπειρα επαναφοράς της ελληνικής κυριαρχίας, με τη βοήθεια του τοπικού πληθυσμού, που είναι στην πλειοψηφία χριστιανοί. Μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο, τους ξεφορτώνεται χωρίς κανένα ενδοιασμό. Διώχνει όλους, τους «νασσαρά», τους οπαδούς του Ναζωραίου όπως αποκαλούν τους χριστιανούς και παίρνει την πρωτοβουλία να αποθηκεύσει στάρι, λάδι, μέλι και επιθεωρεί καθημερινά τα οχυρώματα, τιμωρώντας σκληρά κάθε αμέλεια. Αυτό αρκεί; Δεν είναι σίγουρο. Αλλά αυτά τα μέτρα ήταν αρκετά για να κρατήσουν έως ότου φθάσουν ενισχύσεις. Πότε όμως θα 'ρθουν; Όποιος ζει στην Αντιόχεια αναρωτιέται αγωνιωδώς, και ο Γιαγκί Σιγιάν είναι σε θέση ν' απαντήσει όσο κι ένας άνθρωπος του δρόμου. Από το καλοκαίρι, όταν οι Φράγκοι ήταν ακόμη μακριά, είχε στείλει το γιο του στους μουσουλμάνους άρχοντες της Συρίας για να τους ειδοποιήσει για τον κίνδυνο που διέτρεχε η πόλη του. Στη Δαμασκό, μας πληροφορεί ο αλ-Καλανίσι, ο γιος του Γιαγκί Σιγιάν μίλησε για ιερό πόλεμο. Αλλά στη Συρία του 11ου αιώνα το «τζιχάντ» δεν είναι παρά μια μεγαλοστομία μεταξύ των πριγκίπων που βρίσκονται σε δύσκολη θέση. Για να βοηθήσει ο ένας εμίρης τον άλλο, θα 'πρεπε να 'χει ένα προσωπικό ενδιαφέρον. Τότε μόνο δέχεται να χρησιμοποιήσει με τη σειρά του μεγάλες λέξεις.

Το φθινόπωρο λοιπόν του 1097, κανένας διοικητής, εκτός από το Γιαγκί Σιγιάν, δεν αισθάνεται να κινδυνεύει άμεσα από τη φράγκικη εισβολή. Εάν οι μισθοφόροι του αυτοκράτορα θέλουν να ξαναπάρουν την Αντιόχεια αυτό είναι φυσικό, εφόσον η πόλη ήταν πάντα βυζαντινή. Πάντως, σκέφτονται ότι οι Έλληνες δε θα προχωρήσουν πιο μακριά. Κι αν ο Γιαγκί Σιγιάν έχει δυσκολίες, αυτό δεν είναι αναγκαστικά κακό για τους γείτονες του. Δέκα χρόνια συνέχεια τους ξεγελούσε, σπέρνοντας τη διχόνοια, ξεσηκώνοντας πάθη, αίροντας συμμαχίες. Τώρα που τους ζητάει να ξεχάσουν και να τρέξουν να τον βοηθήσουν, δε θα πρέπει να εκπλήσσεται όταν δε σπεύδουν.

Σαν άνθρωπος ρεαλιστής, ο Γιαγκί Σιγιάν ξέρει ότι θα τον κάνουν να ατονήσει, θα τον αναγκάσουν να εκλιπαρεί τη βοήθεια τους, και θα τον κάνουν να πληρώσει για τις δολοπλοκίες, τις κακοήθειες, τις προδοσίες του. Φαντάζεται ότι θα φθάσουν

ακόμα στο σημείο να τον παραδώσουν δεμένο χειροπόδαρα στους μισθοφόρους του βασιλιά. Στο κάτω κάτω τα έκανε όλα αυτά για να επιζήσει σ' αυτό τον αδυσώπητο κυκεώνα. Στο χώρο που κινείται, αυτό των Σελτζούκων πριγκίπων, οι αιματηρές συγκρούσεις δε σταματούν ποτέ. Έτσι, ο άρχοντας της Αντιόχειας, όπως και οι άλλοι εμίρηδες της περιοχής, είναι αναγκασμένος να τοποθετηθεί. Εάν βρεθεί από την πλευρά του χαμένου, τον περιμένει ο θάνατος ή το λιγότερο η φυλακή και η δυσμένεια. Εάν έχει την τύχη να είναι με το μέρος του νικητή, θα απολαύσει για λίγο τη νίκη του, θα πάρει ως ανταμοιβή μερικές όμορφες αιχμάλωτες, προτού ξαναριχτεί σε καινούργιο πόλεμο όπου θα κινδυνεύσει η ζωή του. Για να επιζήσεις, πρέπει να ποντάρεις στο εκάστοτε καλό άλογο κι όχι πάντα στο ίδιο. Κάθε λάθος θα είναι μοιραίο και είναι σπάνιο να πεθαίνει ένας εμίρης στο κρεβάτι του.

Στη Συρία, κατά την άφιξη των Φράγκων, η πολιτική ζωή είναι πραγματικά δηλητηριασμένη από τον πόλεμο «των δύο αδελφών», δύο παράξενων όντων που φαίνεται να βγαίνουν κατευθείαν από τη φαντασία ενός λαϊκού παραμυθά. Ο Ρεντβάν, βασιλιάς στο Χαλέπι, και ο μικρότερος αδελφός του Ντουκάκ της Δαμασκού, κατέχονται από ένα τόσο φοβερό μίσος που τίποτα δεν μπορεί να τους κάνει να συμφιλιωθούν ούτε ο κοινός κίνδυνος. Το 1097, ο Ρεντβάν δεν είναι πάνω από είκοσι ετών, αλλά ήδη τον περιβάλλει ένα φωτοστέφανο μυστηρίου και οι πιο τρομερές διηγήσεις κυκλοφορούν για το άτομο του. Κοντός, αδύνατος, με σοβαρό βλέμμα, συχνά φοβισμένο, μας λέει ο Ίμπν αλ-Καλανίσι, έπεσε στην επήρεια ενός «γιατρού — αστρολόγου» του «Τάγματος των Δολοφόνων», ενός δόγματος που μόλις είχε ιδρυθεί και που θα παίξει ένα σημαντικό ρόλο σ' όλη τη διάρκεια της Φράγκικης κατοχής. Ο βασιλιάς του Χαλεπιού κατηγορείται — όχι αναίτια — για ασέβεια, για χρησιμοποίηση αυτών των φανατισμένων για την εξουδετέρωση των αντιπάλων του. Δολοφονίες, ασέβεια, μαγεία, ο Ρεντβάν προκαλεί τη δυσπιστία όλων, αλλά το μεγαλύτερο μίσος ξεκινάει μέσα στην ίδια του την οικογένεια. Όταν ανέβηκε στο θρόνο, το 1095, στραγγάλισε τους δύο νεότερους αδελφούς του, για να μη διεκδικήσουν μια μέρα την εξουσία. Ένας τρίτος σώθηκε ε-

πειδή τό 'σκασε από το φρούριο την ίδια νύχτα που τα δυνατά χέρια των σκλάβων του Ρεντβάν, θα σφίγγονταν γύρω από το λαιμό του. Αυτός ο επιζών ήταν ο Ντουκάκ που έκτοτε τρέφει ένα παράφορο μίσος για τον αδελφό του. Αυτός ο νέος άνδρας, κατέφυγε στη Δαμασκό, όπου ανακηρύχθηκε βασιλιάς. Άβουλος, οξύθυμος, ευκολόπιστος, με κλονισμένη υγεία, ζει υπό το κράτος του φόβου, με την ιδέα ότι ο αδελφός του θα τον δολοφονήσει. Ανάμεσα στους δυο μισαδελφούς πρίγκιπες, ο Γιαγκί Σιγιάν βρίσκεται σε δύσκολη θέση. Ο άμεσος γείτονας του είναι ο Ρεντβάν, του οποίου η πρωτεύουσα, το Χαλέπι, μια από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου, απέχει λιγότερο από τρεις μέρες πορεία από την Αντιόχεια. Δύο χρόνια πριν από την άφιξη των Φράγκων, ο Γιαγκί Σιγιάν τον πάντρεψε με την κόρη του. Αλλά γρήγορα κατάλαβε ότι ο γαμπρός του είχε βλέψεις στην επαρχία του, και με τη σειρά του άρχισε να φοβάται για τη ζωή του, όπως και ο Ντουκάκ κατατρύχεται από το φόβο των «δολοφόνων». Ο κοινός κίνδυνος ένωσε τους δυο άνδρες και όταν οι Φράγκοι πλησίαζαν στην Αντιόχεια ο Γιαγκί Σιγιάν στράφηκε κατ' αρχήν προς τον Ντουκάκ.

Αλλά ο Ντουκάκ διστάζει. Όχι γιατί φοβάται τους Φράγκους, αλλά γιατί δε θέλει να οδηγήσει το στρατό του κοντά στο Χαλέπι, δίνοντας την ευκαιρία στον αδελφό του να τον ανατρέψει. Ο Γιαγκί Σιγιάν που ξέρει πόσο δύσκολα θα καταφέρει να αποσπάσει μιαν απόφαση από το σύμμαχο του, του έστειλε το γιο του, Τσαμς αντ-Ντάουλα, «τον Ήλιο του κράτους», ένα νέο λαμπρό, παθιασμένο, θερμό που δεν το βάζει εύκολα κάτω. Ο Τσαμς πολιορκεί ασταμάτητα το βασιλικό ανάκτορο, ενοχλώντας τον Ντουκάκ και τους συμβούλους του, πότε με κολακείες και πότε με φοβέρες. Ωστόσο, μόνο δυο μήνες μετά την αρχή της μάχης της Αντιόχειας, το Δεκέμβριο του 1097, ο άρχοντας της Δαμασκού αποφασίζει, παρά τη θέληση του, να πάρει με το στρατό του την κατεύθυνση προς βορρά. Ο Τσαμς τον συνοδεύει. Ξέρει ότι μετά από μια βδομάδα δρόμο, ο Ντουκάκ θα έχει όλο τον καιρό ν' αλλάξει γνώμη. Πράγματι, ο νεαρός βασιλιάς γίνεται νευρικός. Στις 31 Δεκεμβρίου και ενώ η στρατιά της Δαμασκού έχει διανύσει τα δυο τρίτα της διαδρομής, συναντά ένα στρατιωτικό τμήμα Φράγκων που ήρθε να λεηλατήσει την περιοχή. Παρά την αριθμητική του υπεροχή και τη σχετική ευκολία να περικυκλώσει τον εχθρό, ο Ντουκάκ δε δίνει τη διαταγή για επίθεση. Οι Φράγκοι μένουν για λίγο σαστισμένοι, τόσο όσο χρειάζεται για να σκεφτούν και να ξεφύγουν. Όταν η μέρα έφτανε στο τέλος της δεν υπήρχε ούτε νικητής ούτε νικημένος. Αλλά οι Δαμασκηνοί έχασαν περισσότερους άντρες από τους αντιπάλους τους. Δε χρειάστηκε τίποτε άλλο για τον Ντουκάκ, ο οποίος παρά τις απελπισμένες ικεσίες του Τσαμς, διατάζει αμέσως τους άντρες του να υποχωρήσουν.

Στην Αντιόχεια, η λιποταξία του Ντουκάκ φέρνει μεγάλη πίκρα, αλλά οι υπερασπιστές της δεν πτοούνται. Τις πρώτες μέρες του 1098, επικρατεί, παραδόξως, σύγχυση στο στρατόπεδο των πολιορκητών. Πολλοί κατάσκοποι του Γιαγκί Σιγιάν κατάφεραν να εισδύσουν στους Φράγκους. Μερικοί απ' αυτούς τους πληροφοριοδότες κινούνται από μίσος προς τους Έλληνες, αλλά οι περισσότεροι είναι χριστιανοί της πόλης που ελπίζουν στην εύνοια του Εμίρη. Άφησαν τις οικογένειες τους στην Αντιόχεια και προσπαθούν να εξασφαλίσουν την ασφάλεια τους. Οι πληροφορίες που δίνουν είναι παρήγορες για τον πληθυσμό. Ενώ η επάρκεια τροφίμων των πολιορκημένων είναι πλούσια, οι Φράγκοι είναι θύματα του λιμού. Ο απολογισμός είναι ήδη εκατοντάδες νεκροί και τα περισσότερα υποζύγια τους σκοτωμένα. Η αποστολή που συνάντησε ο στρατός της Δαμασκού, είχε ως αποκλειστικό σκοπό να βρει μερικά πρόβατα, κατσίκες, να λεηλατήσει τα κελάρια. Στο λιμό, προστέθηκαν κι άλλες θεομηνίες που κλονίζουν κάθε μέρα και περισσότερο το ηθικό των εισβολέων. Η βροχή πέφτει ασταμάτητα, δικαιολογώντας τη χυδαία λέξη «κατρουλού» με την οποία χαρακτηρίζουν οι Σύριοι την Αντιόχεια. Οι πολιορκητές κολυμπούν στη λάσπη. Πέραν όλων αυτών, η γη σείεται συνεχώς. Οι κάτοικοι είναι συνηθισμένοι, αλλά οι Φράγκοι τρομοκρατούνται. Ακούγονται έως την πόλη οι φωνές των προσευχών τους, όταν συναθροίζονται για να επικαλεστούν το Θεό, γιατί πιστεύουν ότι είναι θύματα μιας θεϊκής τιμωρίας. Δένε, ότι για να κατευνάσουν το θυμό του Υψίστου αποφάσισαν να διώξουν τις πόρνες από το στρατόπεδο τους, να κλείσουν τις ταβέρνες και να απαγορευθεί το παιχνίδι των ζαριών. Οι λιποταξίες εί-

ναι πάμπολλες, ακόμα και μεταξύ των αρχηγών τους.

Αυτά τα νέα αυξάνουν, αναμφίβολα, την αγωνιστικότητα των πολιορκημένων, που πολλαπλασιάζουν τις εξορμήσεις τους. Όπως θα πει και ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *ο Γιαγκί Σιγιάν θα δείξει αξιοθαύμαστη γενναιότητα, σοφία και αποφασιστικότητα.* Και ο Άραβας ιστορικός, παρασυρμένος από τον ενθουσιασμό του. προσθέτει: *«Οι περισσότεροι Φράγκοι αφανίστηκαν. Εάν ο αριθμός τους παρέμενε ο ίδιος, όπως όταν είχαν έρθει, θα είχαν καταλάβει όλες τις χώρες του Ισλάμ!»* Είναι μια ευτράπελη υπερβολή· αποδίδει όμως όλο το σεβασμό που αξίζει ο ηρωισμός των υπερασπιστών της Αντιόχειας, που θα σηκώσει μόνη της, για πολλούς μήνες, το βάρος της εισβολής, γιατί η αναμενόμενη βοήθεια δεν έρχεται.

Τον Ιανουάριο του 1098 ο Γιαγκί Σιγιάν, θυμωμένος από τη δολιότητα του Ντουκάκ, αναγκάζεται να στραφεί προς το Ρεντβάν. Πάλι ο Τσαμς-αντ-Ντάουλα θα αναλάβει τη θλιβερή αποστολή να ζητήσει ταπεινά συγνώμη από το βασιλιά του Χαλεπιού, να ακούσει όλους τους σαρκασμούς του και ινά τον ικετεύσει στο όνομα του Ισλάμ και των συγγενικών δεσμών τους, να καταδεχτεί να στείλει το στρατό του και να σώσει την Αντιόχεια. Ο Τσαμς ξέρει πολύ καλά, πως ο βασιλιάς γαμπρός του είναι ολότελα ανάλγητος σ' αυτού του είδους τα επιχειρήματα, κι ότι θα προτιμούσε να κόψει το χέρι του, παρά να το τείνει στο Γιαγκί Σιγιάν. Αλλά τα γεγονότα είναι πιο αντίξοα. Οι Φράγκοι που η επισιτιστική της κατάσταση είναι όλο και πιο κρίσιμη, λεηλατούν τη γη του Σελτζούκου βασιλιά, τα περίχωρα του Χαλεπιού, καταστρέφοντας τα πάντα. Ο Ρεντβάν για πρώτη φορά νιώθει την απειλή για τον ίδιο του τον τόπο. Περισσότερο για να αμυνθεί, παρά για να βοηθήσει την Αντιόχεια, αποφασίζει να στείλει το στρατό του εναντίον των Φράγκων. Ο Τσαμς θριαμβεύει. Ειδοποιεί τον πατέρα του για την ημέρα της επίθεσης από το Χαλέπι, και του ζητά να κάνει μια γενική έξοδο για να προκαλέσουν στους πολιορκητές μεγάλη καταστροφή.

Στην Αντιόχεια, η μεσολάβηση του Ρεντβάν είναι τόσο απρόσμενη που φαίνεται σαν ουράνιο δώρο. Μήπως θα είναι η αποφασιστική καμπή αυτής της μάχης που διαρκεί περισσότερο από εκατό μέρες;

Το απόγευμα της 9ης Φεβρουαρίου 1098, οι παρατηρητές του φρουρίου αναγγέλλουν την άφιξη του στρατού από το Χαλέπι. Αποτελείται από πολλές χιλιάδες ιππείς, ενώ οι Φράγκοι δεν μπορούν να παρατάξουν παρά μόνο επτακόσιους ή οκτακόσιους, τόσο η πείνα είχε αποδεκατίσει τα υποζύγια τους. Οι πολιορκημένοι που παραμόνευαν εκεί πολλές ημέρες ήθελαν να γίνει η μάχη την ίδια στιγμή. Αλλά ο στρατός του Ρεντβάν, είχε σταθεί για να στήσει τις σκηνές του και η διαταγή για μάχη αναβλήθηκε για την επομένη. Οι προετοιμασίες συνεχίστηκαν όλη τη νύχτα. Κάθε στρατιώτης ξέρει λεπτομερώς πότε και πού πρέπει να δράσει και ο Γιαγκί Σιγιάν έχει εμπιστοσύνη στους άνδρες του που, σίγουρα, θα κάνουν το καθήκον τους.

Εκείνο που κανείς δε γνωρίζει, είναι ότι η μάχη είναι χαμένη προτού καν αρχίσει. Ο Ρεντβάν, τρομοκρατημένος απ' αυτά που διηγούνται για την ποιότητα των Φράγκων πολεμιστών, δεν τολμάει να εκμεταλλευτεί την αριθμητική του υπεροχή. Αντί να αναπτύξει τις δυνάμεις του, προσπαθεί να τις προστατεύσει. Για ν' αποφύγει λοιπόν, τον κίνδυνο να κυκλωθεί, τους τοποθετεί όλη τη νύχτα σε μια στενή λωρίδα γης που βρίσκεται μεταξύ του Ορόντη και της λίμνης της Αντιόχειας. Όταν οι Φράγκοι επιτίθενται το πρωί, οι στρατιώτες του Ρεντβάν παραλύουν. Λόγω της στενότητας του χώρου, κάθε κίνηση τους είναι αδύνατη. Τα άλογα ορθώνονται στα πίσω τους πόδια, κι αυτοί που πέφτουν τσαλαπατώνται από τους αδελφούς τους, πριν προλάβουν να σηκωθούν. Φυσικά, δεν υπάρχει περίπτωση να χρησιμοποιήσουν την παραδοσιακή τους τακτική και να ρίξουν στον εχθρό αλλεπάλληλα κύματα από ιππείς τοξότες. Οι άντρες του Ρεντβάν εξαναγκάζονται σε μια πάλη σώμα με σώμα, όπου οι ιππείς, σκεπασμένοι με πανοπλίες υπερέχουν συντριπτικά, χωρίς δυσκολία. Είναι μια πραγματική σφαγή. Ο βασιλιάς και ο στρατός του, κυνηγημένοι από τους Φράγκους, δε σκέπτονται παρά να φύγουν, μέσα σε μια απερίγραπτη αταξία. Κάτω απ' τα τείχη της Αντιόχειας, η μάχη γίνεται με διαφορετικό τρόπο. Με το πρώτο φως της ημέρας, οι υπερασπιστές έκαναν μια μαζική έξοδο που εξανάγκασε τους πολιορκητές να υποχωρήσουν. Οι μάχες είναι λυσσώδεις και οι στρατιώτες του Γιαγκί Σιγιάν είναι σε περίφημη θέση. Λίγο πριν το

μεσημέρι άρχισαν να κατακλύζουν το στρατόπεδο των Φράγκων, όταν φθάνουν οι ειδήσεις για την υποχώρηση των Χαλεπιανών. Με το θάνατο στην ψυχή, ο εμίρης διατάζει τους άνδρες του να γυρίσουν στην πόλη. Μόλις υποχώρησαν, οι ιππείς που είχαν συντρίψει το Ρεντβάν επιστρέφουν φορτωμένοι με μακάβρια τρόπαια. Οι κάτοικοι της Αντιόχειας ακούνε ξαφνικά ξεσπάσματα γέλιου και πνιχτά σφυρίγματα, πριν δουν να προσγειώνονται στην πόλη, ριγμένα από τους καταπέλτες, τα φρικτά ακρωτηριασμένα κεφάλια των Χαλεπιανών. Σιγή θανάτου έπεσε στην πόλη.

Μόλο που ο Γιαγκί Σιγιάν δίνει κουράγιο στους γύρω του, νιώθει για πρώτη φορά ότι ο κλοιός σφίγγεται γύρω απ' την πόλη. Μετά την κατατρόπωση των δύο αδελφών-εχθρών, δεν έχει πλέον τίποτα να ελπίζει από τους πρίγκιπες της Συρίας. Μια μόνο διέξοδος του απομένει· ο διοικητής της Μοσούλης, ο ισχυρός εμίρης Καρμπούκα, που έχει το μειονέκτημα να βρίσκεται περισσότερο από δυο βδομάδες πορεία μακριά από την Αντιόχεια.

Η Μοσούλη, πατρίδα του ιστορικού Ιμπν αλ-Αθίρ είναι η πρωτεύουσα της «Ζεζίρα», της Μεσοποταμίας, αυτής της εύφορης κοιλάδας που ποτίζουν τα δυο μεγάλα ποτάμια, ο Τίγρης και ο Ευφράτης. Είναι ένα πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο μεγάλης σπουδαιότητας. Οι Άραβες καμαρώνουν για τα χυμώδη φρούτα τους, μήλα, αχλάδια, σταφύλια και ρόδια. Όλος ο κόσμος συνδυάζει το όνομα της Μοσούλης με το λευκό μεταξωτό ύφασμα που εξάγει, τη μουσελίνα. Κατά την άφιξη τιον Φράγκων εκμεταλλεύονται ήδη στη χώρα του Καρμπούκα έναν άλλο πλούτο που ο ταξιδιώτης Ιμπν Ζομπέρ θα περιγράψει περίφημα ύστερα από μερικές δεκάδες χρόνια τις πηγές της νάφθας. Το πολύτιμο σκούρο υγρό που θα αποτελέσει μια μέρα τον πλούτο αυτού του μέρους της γης, προσφέρεται ήδη από τότε στη θέα των περαστικών.

Διασχίζουμε μια πολίχνη που ονομάζεται αλ-Καιγιάρα (της Πίσσας) κοντά στον Τίγρη. Στα δεξιά της οδού που οδηγεί στη Μοσούλη υπάρχει ένα κοίλωμα της γης, μαύρο, σαν να ήταν

κάτω από σύννεφο. Ο Θεός έκανε να αναβλύζουν πηγές, μικρές και μεγάλες, που δίνουν την πίσσα. Συχνά μια απ' αυτές πετάει κομματάκια σαν σε βρασμό. Χτίζουν στέρνες μέσα στις οποίες τη μαζεύουν. Γύρω απ' αυτές τις πηγές, υπάρχει ένα μαύρο τέλμα, στην επιφάνεια του οποίου, επιπλέει ένας μαύρος αφρός, ελαφρός που εκτοξεύεται στις άκρες και που όταν πήξει μετατρέπεται σε πίσσα. Αυτό το προϊόν έχει την όψη μιας πηχτής λάσπης, λείας, γυαλιστερής, με δυνατή μυρουδιά. Παρατηρήσαμε με τα μάτια μας ένα θαύμα για το οποίο είχαμε ακούσει να μιλάνε και που η περιγραφή του μας φαινόταν καταπληκτική. Εκεί κοντά, στις όχθες του Τίγρη, υπάρχει μια άλλη μεγάλη πηγή, της οποίας τον καπνό παρατηρούμε από μακριά. Μας λένε πως όταν θέλουν να βγάλουν πίσσα, βάζουν φωτιά. Η φωτιά καίει τα υγρά στοιχεία. Κόβουν τότε την πίσσα σε κομμάτια και τη μεταφέρουν. Είναι γνωστή σ' όλες τις χώρες, έως τη Συρία, την Ακρα και σε όλα τα παραθαλάσσια μέρη. Ο Αλλάχ δημιουργεί αυτό που θέλει. Άς είναι ευλογημένος!

Οι κάτοικοι της Μοσούλης, αποδίδουν σ' αυτό το σκούρο υγρό θεραπευτικές ικανότητες και όταν είναι άρρωστοι έρχονται να κάνουν λουτρά. Η πίσσα που βγαίνει από το πετρέλαιο χρησιμοποιείται και στις οικοδομές, για να «τσιμεντώσουν» τα τούβλα. Χάρη στο ότι είναι αδιάβροχο, το χρησιμοποιούν για να επαλείψουν τους τοίχους των χαμάμ και μοιάζει σαν μαύρο γυαλιστερό μάρμαρο. Όπως θα δούμε όμως το πετρέλαιο χρησιμοποιείται πιο συχνά για πολεμικούς σκοπούς.

Εκτός απ' όλα αυτά τα επικερδή προϊόντα, η Μοσούλη, στις α9χές της φράγκικης εισβολής, παίζει ένα σημαντικό στρατηγικό ρόλο, με αποτέλεσμα οι Κυβερνήτες της να έχουν αποκτήσει ένα δικαίωμα ανάμειξης στις υποθέσεις της Συρίας, το οποίο ο φιλόδοξος Καρμπούκα είχε σκοπό να ασκήσει. Γι' αυτόν η αίτηση βοήθειας από το Γιαγκί Σιγιάν είναι η ευκαιρία που ονειρεύεται για να επεκτείνει την επιρροή του. Χωρίς δισταγμό, υπόσχεται να συγκεντρώσει μεγάλο στρατό. Τώρα η Αντιόχεια ζει με την αναμονή του Καρμπούκα.

Αυτός ο προνοητικός άνθρωπος, είναι ένας παλιός σκλάβος,

κάτι που για τους Τούρκους εμίρηδες, δε θεωρείται υποτιμητικό. Οι Σελτζούκοι πρίγκιπες έχουν πράγματι αποκτήσει τη συνήθεια να διαλέγουν τους πιο αφοσιωμένους και ταλαντούχους σκλάβους τους για εμπιστευτικές θέσεις. Οι αρχηγοί του στρατού, οι διοικητές πόλεων είναι συχνά σκλάβοι, «Μαμελούκοι»* και η δύναμη της εξουσίας τους είναι τέτοια, που δεν τους χρειάζεται καν να γίνουν επισήμως απελεύθεροι. Πριν τελειώσει η φράγκικη κατοχή όλη η Μουσουλμανική Ανατολή διοικείται από μαμελούκους Σουλτάνους. Από το 1098 ήδη, οι πιο ισχυροί άνδρες της Δαμασκού, του Καΐρου και πολλών άλλων μητροπόλεων, είναι σκλάβοι ή γιοι σκλάβων.

Ο Καρμπούκα είναι από τους πιο ισχυρούς. Αυτός ο αυταρχικός αξιωματικός με την γκρίζα γενειάδα, φέρει τον τίτλο του Τούρκου «αταμπέκ», «πατέρα του πρίγκιπα». Στην αυτοκρατορία των Σελτζούκων, τα μέλη της άρχουσας οικογένειας πεθαίνουν πολύ συχνά — μάχες, δολοφονίες, θανατικές καταδίκες — κι αφήνουν ανήλικους απογόνους. Για να ισχυροποιήσουν τα δικαιώματα τους, υποδεικνύουν ένα κηδεμόνα, ο οποίος για να τελειοποιήσει το ρόλο του θετού πατέρα, παντρεύεται κατά κανόνα τη μητέρα του προστατευόμενου του. Αυτοί οι «αταμπέκ» είναι λογικά οι κρατούντες της εξουσίας που κληροδοτούν συχνά στα δικά τους παιδιά. Ο δικαιούχος πρίγκιπας δεν είναι πια παρά ένα ανδρείκελο στα χέρια τους, ακόμα και όμηρος. Αλλά σέβονται τα προσχήματα. Έτσι, οι στρατιές «διοικούνται» επισήμως από νήπια τριών ή τεσσάρων ετών που «παραχώρησαν» τα δικαιώματα τους στους αταμπέκ τους.

Ακριβώς σ' αυτό το ασύνηθες θέαμα παραβρισκόμαστε, όταν τις τελευταίες ημέρες του 1098, συγκεντρώνονται περί τους τριάντα χιλιάδες άνδρες έξω από τη Μοσούλη. Το επίσημο φιρμάνι αναγγέλλει ότι οι γενναίοι πολεμιστές πάνε να πραγματοποιήσουν τον «ιερό πόλεμο» υπό τις διαταγές ενός άγνωστου γόνου των Σελτζούκων, που, από τα βάθη των σπάργανων του

* Σ.τ.Ε.: Μαμελούκος: Στρατιώτης της τουρκοαιγυπτιακής πολιτοφυλακής. που συνήθως αποτελούνταν από σκλάβους, και που πολλοί απ' αυτούς έγιναν σουλτάνοι.

ανέθεσε την αρχηγία του στρατού του στον «αταμπέκ» Καρμπούκα. Κατά τον ιστορικό Ίμπν αλ-Αθίρ, που θα αφιερώσει τη ζωή του στην υπηρεσία των αταμπέκ της Μοσούλης, οί *Φράγκοι τρομοκρατήθηκαν ακούγοντας ότι η στρατιά τον Καρμπούκα κατευθυνόταν στην Αντιόχεια, γιατί είχαν αποδυναμωθεί και οι προμήθειες τους ήταν πολύ λίγες.* Οι υπερασπιστές, αντίθετα, ενθαρρύνονται. Για μια ακόμη φορά, ετοιμάζουν μια νέα έξοδο, μόλις πλησιάσουν τα μουσουλμανικά στρατεύματα. Με την ίδια αποφασιστικότητα και τη θετική βοήθεια του γιου του, Τσαμς αντ-Ντάουλα, ο Γιαγκί Σιγιάν ελέγχει τα αποθέματα του σταριού, επιθεωρεί τα οχυρώματα και ενθαρρύνει το στρατό του υποσχόμενος ότι, με τη «θέληση του Θεού» η πολιορκία θα λυθεί σύντομα.

Αλλά η βεβαιότητα που δείχνει είναι φαινομενική. Εδώ και λίγες εβδομάδες, η κατάσταση έχει εξασθενήσει. Ο αποκλεισμός της πόλης είναι πιο στενός, ο ανεφοδιασμός πιο δύσκολος και, πράγμα ακόμη πιο σοβαρό, οι πληροφορίες για τον εχθρό είναι σπάνιες. Οι Φράγκοι, που ίσως κατάλαβαν ότι τα λεγόμενα τους και οι πράξεις τους αναφέρονταν στο Γιαγκί Σιγιάν, αποφάσισαν να δράσουν. Οι πράκτορες του Εμίρη τους είδαν να σκοτώνουν έναν άνδρα, να τον ψήνουν στη σούβλα, να τον τρώνε και να φωνάζουν δυνατά ότι όποιος κατάσκοπος πιανόταν, θα είχε την ίδια τύχη. Οι πληροφοριοδότες τρομοκρατημένοι έφυγαν και ο Γιαγκί Σιγιάν δε γνωρίζει πια πολλά πράγματα για τους πολιορκητές. Ως συνετός στρατιωτικός κρίνει ότι η κατάσταση είναι πολύ ανησυχητική.

Αυτό που τον καθησυχάζει είναι ότι ο Καρμπούκα βρίσκεται στο δρόμο για την Αντιόχεια. Έπρεπε να βρίσκεται εκεί στα μέσα Μαΐου με δεκάδες χιλιάδες πολεμιστές. Στην Αντιόχεια όλοι περιμένουν αυτή τη στιγμή. Κάθε μέρα κυκλοφορούν φήμες που διαδίδονται από τους πολίτες που κάνουν πραγματικότητα τις επιθυμίες τους. Οι γριές γυναίκες ψιθυρίζουν, τρέχουν στα τείχη, ρωτούν μητρικά αμούστακους στρατιώτες. Η απάντηση είναι πάντα η ίδια. Όχι, ο στρατός της βοήθειας δε φάνηκε, αλλά δε θ' αργήσει.

Αφήνοντας τη Μοσούλη, η μεγάλη μουσουλμανική στρατιά

παρουσιάζει ένα λαμπρό θέαμα με τις αναρίθμητες λάμψεις των δοράτων, κάτω από τον ήλιο, και τις μαύρες σημαίες, έμβλημα των Αβασσιδών* και των Σελτζούκων, που κυματίζουν σε μια θάλασσα από λευκοφορεμένους ιππείς. Παρά τη ζέστη, ο βηματισμός είναι άψογος. Μ' αυτό το ρυθμό θα είναι στην Αντιόχεια σε λιγότερο από δυο βδομάδες. Αλλά ο Καρμπούκα είναι ανήσυχος. Πριν από την αναχώρηση πήρε ανησυχητικές ειδήσεις. Μια φράγκικη στρατιά κατάφερε να καταλάβει την Έδεσσα, την αρ-Ρούα των Αράβων, μια μεγάλη αρμενική πόλη βόρεια του δρόμου που οδηγεί από τη Μοσούλη στην Αντιόχεια. Κι ο αταμπέκ σκέπτεται, ότι, όταν θα πλησιάσει την πολιορκημένη πόλη, οι Φράγκοι της Έδεσσας θα είναι στα νώτα του. Μήπως κινδυνεύει να βρεθεί μεταξύ δύο πυρών; Τις πρώτες μέρες του Μάη, συγκεντρώνει τους πιο σημαντικούς εμίρηδες, για να τους αναφέρει την αλλαγή της διαδρομής. Θα κατευθυνθεί πρώτα προς βορρά, θα τακτοποιήσει μέσα σε λίγες μέρες το πρόβλημα της Έδεσσας, κι έπειτα θα μπορέσει ν' αντιμετωπίσει χωρίς κίνδυνο τους πολιορκητές της Αντιόχειας. Πολλοί διαμαρτύρονται, θυμίζοντας του, το αγωνιώδες μήνυμα του Γιαγκί Σιγιάν. Μα ο Καρμπούκα τους αποστομώνει. Όταν αποφασίζει, είναι ξεροκέφαλος σαν τράγος. Κι ενώ οι εμίρηδες υπακούν γκρινιάζοντας, ο στρατός οδηγείται, από ορεινά μονοπάτια, στην Έδεσσα*.

Πράγματι, η κατάσταση στην αρμενική πόλη προκαλεί ανησυχία. Οι λίγοι μουσουλμάνοι που μπόρεσαν να διαφύγουν έφεραν την είδηση. Ένας Φράγκος αρχηγός, ο Βαλδουίνος, έφθασε το Φεβρουάριο επικεφαλής πολλών εκατοντάδων ιππέων και δύο χιλιάδων στρατιωτών. Απ' αυτόν, ο γέρος αρμένιος πρίγκιπας Θόρος, ο άρχοντας της πόλης, ζήτησε βοήθεια για να ενισχύσει τη φρουρά της πόλης απέναντι στις συχνές επιθέσεις των Τούρκων πολεμιστών. Ο Βαλδουίνος αρνήθηκε να γίνει ένας απλός μισθοφόρος. Απαίτησε να γίνει νόμιμος διάδοχος του Θόρου. Αυτός, ηλικιωμένος, χωρίς παιδιά, δέχτηκε. Μια επίσημη ιεροτελεστία έλαβε χώρα για την υιοθεσία κατά το αρμενικό έθιμο. Ο Θόρος ήταν ντυμένος μ' ένα λευκό ρούχο, πολύ φαρδύ και ο Βαλδουίνος, γυμνός ως τη μέση, γλίστρησε μέσα στο ρούχο του «πατέρα» και κόλλησε το σώμα του στο δικό του. Ύστερα ήταν η σειρά της «μητέρας», δηλαδή της γυναίκας του Θόρου, η οποία ήταν γυμνή κάτω από φαρδύ ρούχο. Ο Βαλδουίνος επανέλαβε το ίδιο, κάτω από τα βλέμματα των παρισταμένων που το διασκέδαζαν και έλεγαν ότι αυτή η ιεροτελεστία της υιοθεσίας ήταν λίγο άτοπη, εφόσον ο «γιος» είναι ένας πολύ ψηλός ιππότης με γένια.

Οι στρατιώτες του μουσουλμανικού στρατού, φανταζόμενοι τη σκηνή που τους περιέγραψαν, γέλασαν πολύ. Αλλά η συνέχεια της διήγησης τους φέρνει τρόμο. Λίγες μέρες μετά «πατέρας και μητέρα» λυντσαρίστηκαν από το πλήθος, με την προτροπή του γιου που παρακολουθούσε ανέκφραστος τη θανάτωση τους, πριν αυτοανακηρυχτεί"«κόμης» της Έδεσσας και αναθέσει στους συντρόφους του Φράγκους τις κυριότερες θέσεις στη διοίκηση και το στράτευμα.

Ο Καρμπούκα, βλέποντας να πραγματοποιούνται οι φόβοι του, οργανώνει την πολιορκία. Οι εμίρηδες του όμως, πάλι τον αποτρέπουν. Οι τρεις χιλιάδες Φράγκοι της Έδεσσας, δε θα τολμήσουν ποτέ να χτυπήσουν το μουσουλμανικό στρατό που παραθέτει δεκάδες χιλιάδες άνδρες. Αντίθετα, είναι αρκετοί για να υποστηρίξουν την πόλη και να κρατήσουν για μήνες την πολιορκία. Εν τω μεταξύ, ο Γιαγκί Σιγιάν, εγκαταλελειμμένος στη μοίρα του, θα μπορούσε να υποκύψει στην πίεση των εισβολέων. Ο αταμπέκ δε θέλει ν' ακούσει τίποτα. Μόνο αφού έχασε τρεις εβδομάδες κάτω απ' τα τείχη της Έδεσσας, αναγνωρίζει το λάθος του και παίρνει βιαστικά το δρόμο της Αντιόχειας.

Μέσα στην πόλη, η ελπίδα των πρώτων ημερών του Μαΐου άφησε τη θέση της στην πιο μεγάλη απόγνωση. Στα ανάκτορα,

* Σ.τ.Ε.: Αβασσίδες: Δυναστεία Αράβων χαλίφηδων, που ιδρύθηκε από τον Αμπού αλ-Αμπάς, απόγονο του Αμπάς, θείου του Προφήτη. Εκθρόνισαν τους Ομαγιδες, το 750, και βασίλευσαν μέχρι το τέλος του 13ου αιώνα στη Βαγδάτη, που έγινε ένα λαμπρό πολιτιστικό κέντρο. Το χαλιφάτο των Αβασσιδών υποστηριζόταν από τους Τούρκους κυρίαρχους της Πρόσω Ασίας.

* Σ.τ.Ε.: Έδεσσα: Ονομάζεται και Καλλιρρόη. Αρχαία πόλη της Μεσοποταμίας η οποία ιδρύθηκε κατά πάσα πιθανότητα από το Νεμρώδ.

όπως και στο δρόμο, δεν μπορούν να καταλάβουν γιατί ο στρατός της Μοσούλης άργησε τόσο. Ο Γιαγκί Σιγιάν είναι απελπισμένος.

Η υπερένταση βρίσκεται σε παροξυσμό, όταν στις 2 Ιουνίου, πριν δύσει ο ήλιος, οι σκοποί παρατηρούν ότι οι Φράγκοι συγκέντρωσαν όλες τους τις δυνάμεις και κατευθύνονται στα βορειο-ανατολικά. Εμίρηδες και στρατιώτες δίνουν μόνο μια εξήγηση. Ο Καρμπούκα πλησιάζει κοντά και οι πολιορκητές πάνε να τον συναντήσουν. Σε μερικά λεπτά, οι διαδόσεις φτάνουν στα τείχη και στα σπίτια. Η πόλη ανασαίνει πάλι. Από αύριο ο εφιάλτης θα τελειώσει. Ο αταμπέκ θα ελευθερώσει την πόλη. Η νύχτα είναι δροσερή και υγρή. Περνούν ώρες μιλώντας στα κατώφλια των σπιτιών τους με τα φώτα σβηστά. Τέλος, η Αντιόχεια αποκοιμιέται κουρασμένη, αλλά εφησυχασμένη.

Τέσσερις η ώρα το πρωί στα νότια της πόλης και ακούγεται ο υπόκωφος θόρυβος ενός σκοινιού που τρίβεται στην πέτρα. Ένας άντρας σκύβει από ένα τεράστιο πεντάγωνο πύργο και κάνει σήμα με τα χέρια. Δεν έκλεισε μάτι τη νύχτα και τα γένια του είναι ανάκατα. Λέγεται Φιρούζ, *είναι κατασκευαστής πανοπλιών και υπεύθυνος για την υπεράσπιση τών τειχών,* λέει ο Τμπν αλ-Αθίρ. Μουσουλμάνος, αρμενικής καταγωγής, ζούσε για πολύ καιρό στο περιβάλλον του Γιαγκί Σιγιάν, αλλά τελευταία κατηγορήθηκε για μαύρη αγορά και πλήρωσε ένα βαρύ πρόστιμο. Ζητώντας να εκδικηθεί, ο Φιρούζ ήρθε σε επαφή με τους πολιορκητές. Ελέγχει, τους είπε, την είσοδο μιας πύλης προς την κοιλάδα νότια της πόλης και προθυμοποιείται να τους βάλει μέσα. Κι ακόμη καλύτερα, για να τους αποδείξει ότι δεν τους στήνει παγίδα, τους στέλνει το γιο του ως όμηρο. Οι πολιορκητές του έταξαν χρυσάφι και γη. Το σχέδιο καταστρώθηκε, θα δράσουν στις 3 Ιουνίου την αυγή. Την προηγούμενη, για να ξεγελάσουν την αυστηρή επαγρύπνηση των φρουρών, οι πολιορκητές προσποιούνται ότι απομακρύνονται.

Όταν έγινε η συμφωνία μεταξύ των Φράγκων κι αυτού του καταραμένου κατασκευαστή πανοπλιών, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *σκαρφάλωσαν σ' αυτό το μικρό παράθυρο, το άνοιξαν και ανέβασαν με σκοινιά πολλούς άντρες. Την αυγή όταν έγιναν πεντακόσιοι περίπου άρχισαν να σαλπίζουν ενώ οι πολιορκούμενοι ήταν κατάκοποι απ' την αγρύπνια. Ο Γιαγκί Σιγιάν σηκώθηκε και ρώτησε τι συμβαίνει. Του απάντησαν ότι οι ήχοι της τρομπέτας ήταν από την ακρόπολη που σίγουρα κατελήφθη.*

Οι θόρυβοι έρχονταν από τον πύργο των Δύο Αδελφών. Αλλά ο Γιαγκί Σιγιάν δεν μπαίνει στον κόπο να το επαληθεύσει. Πιστεύει ότι όλα χάθηκαν. Υποκύπτοντας στον τρόμο, διατάζει ν' ανοίξουν μια πόρτα της πόλης και μαζί με μερικούς φύλακες, τρέπεται σε φυγή. Βλοσυρός, θα καλπάζει επί ώρες, μην μπορώντας να βρει τα λογικά του. Ύστερα από διακόσιες μέρες αντίστασης, ο άρχοντας της Αντιόχειας καταρρέει. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ μόλο που τον κατηγορεί για δειλία, θ' αφηγηθεί το θάνατο του με συγκίνηση.

Άρχισε να κλαίει που εγκατέλειψε την οικογένεια του, τους γιους του και τους μουσουλμάνους, και από λύπη, έπεσε αναίσθητος απ' τ' άλογο. Οι σύντροφοι του προσπάθησαν να τον ξαναβάλουν στη σέλα, αλλά δε στεκόταν όρθιος. Ήταν ετοιμοθάνατος. Τον παράτησαν και απομακρύνθηκαν. Ένας Αρμένιος ξυλοκόπος που περνούσε από κει, τον αναγνώρισε, του έκοψε το κεφάλι και το πήγε στους Φράγκους στην Αντιόχεια.

Η πόλη είναι μέσα στο αίμα και τη φωτιά. Άντρες, γυναίκες και παιδιά προσπαθούν να φύγουν απ' τα λασπωμένα δρομάκια, αλλά οι ιππείς τους πιάνουν εύκολα και τους σφάζουν επιτόπου. Σιγά-σιγά, οι φωνές τρόμου των τελευταίων επιζώντων πνίγονται και γρήγορα τις αντικαθιστούν αυτές των μεθυσμένων Φράγκων ληστών. Ο καπνός ανεβαίνει από τα σπίτια που καίγονται. Το μεσημέρι ένα πέπλο πένθους τυλίγει την πόλη.

Σ' αυτή την αιματοβαμμένη τρέλα της 3ης Ιουνίου 1098, μόνο ένας άντρας κράτησε την ψυχραιμία του. Είναι ο ακούραστος Τσαμς αντ-Ντάουλα. Μόλις η πόλη κατελήφθη, ο γιος του Γιαγκί Σιγιάν οχυρώθηκε με μια ομάδα πολεμιστών μέσα στην ακρόπολη. Οι Φράγκοι πολλές φορές προσπαθούν να τον διώ-

ξουν αλλά κάθε φορά τους απωθεί με πολλά θύματα. Ο πιο μεγάλος αρχηγός των Φράγκων, ο Μποεμόν*, ένας γίγαντας με μακριά ξανθά μαλλιά, πληγώνεται σε μια από τις επιθέσεις. Λόγω αυτής της κακοτυχίας, στέλνει ένα μήνυμα στον Τσαμς, προτείνοντας του ν' αφήσει το φρούριο με αντάλλαγμα την ελευθερία του. Μα ο νεαρός εμίρης αρνείται με υπερηφάνεια. Η Αντιόχεια είναι ένα φέουδο στο οποίο σκεφτόταν πάντα να βασιλέψει. Θα πολεμήσει ως την τελευταία του πνοή. Δεν του λείπουν ούτε τα τρόφιμα ούτε τα ακονισμένα βέλη. Μεγαλόπρεπο, κτισμένο στην κορφή του βουνού Χαμπίμπ-αν-Ναζάρ, το φρούριο μπορεί να προκαλεί τους Φράγκους επί μήνες. Θα έχαναν χιλιάδες άντρες αν επέμεναν να σκαρφαλώσουν στα τείχη.

Η απόφαση των τελευταίων υπερασπιστούν δικαιώνεται. Οι Φράγκοι σταματούν την επίθεση στο φρούριο και αρκούνται να το κυκλώσουν με μια ζώνη ασφαλείας. Και μόνο από τις φωνές χαράς του Τσαμς και των συντρόφων του μαθαίνουν, τρεις μέρες μετά την κατάληψη της Αντιόχειας, την άφιξη του Καρμπούκα και του στρατού του. Για τον Τσαμς και τους ελάχιστους αλύγιστους, η θέα των καβαλάρηδων του Ισλάμ έχει κάτι το εξωπραγματικό. Τρίβουν τα μάτια τους, κλαίνε, προσεύχονται, φιλιούνται. Οι κραυγές «Αλαχού ακμπάρ» (Ο Θεός είναι μεγάλος) φθάνουν στο φρούριο σαν μια ατέλειωτη ιαχή. Οι Φράγκοι κρύβονται πίσω απ' τα τείχη της Αντιόχειας. Από πολιορκητές έγιναν πολιορκημένοι.

Ο Τσαμς είναι ευτυχής, αλλά με μια δόση πικρίας. Μόλις οι πριότοι εμίρηδες της αποστολής βοηθείας τον επισκέπτονται στο καταφύγιο του, τους κατακλύζει με χίλιες ερωτήσεις. Γιατί άφησαν στους Φράγκους το χρόνο να καταλάβουν την Αντιόχεια και να σφάξουν τους κατοίκους της; Έκπληκτος ακούει όλους τους συνομιλητές του να κατηγορούν τον Καρμπούκα για όλα τα κακά. Ο Καρμπούκα ο υπερόπτης, ο φιλόδοξος, ο ανίκανος, ο άνανδρος.

Δεν πρόκειται απλώς για προσωπικές αντιπάθειες, αλλά για

* Σ.τ.Ε.: Μποεμόν (Βοημούνδος): Γιος του Ροβέρτου Γυϊσκάρδου, δούκα του Απουλίου και της Καλαβρίας.

πραγματική δολοπλοκία της οποίας ο εμπνευστής δεν είναι άλλος από τον Ντουκάκ της Δαμασκού που συνενώθηκε με το στρατό της Μοσούλης, μόλις έφθασε στη Συρία. Ο μουσουλμανικός στρατός δεν είναι βέβαια μια δύναμη ομοιογενής. Αποτελείται από μια ένωση πριγκίπων με διαφορετικά συμφέροντα, τις περισσότερες φορές. Οι εδαφικές φιλοδοξίες του αταμπέκ είναι γνωστές σε όλους και ο Ντουκάκ δε δυσκολεύεται να πείσει τους άλλους ότι ο πραγματικός εχθρός είναι ο ίδιος ο Καρμπούκα. Εάν βγει νικητής στη μάχη με τους άπιστους, θα ανακηρυχθεί σωτήρας, και καμιά πόλη της Συρίας δε θα μπορεί τότε να ξεφύγει από την κυριαρχία του. Εάν ο Καρμπούκα ηττηθεί ο κίνδυνος για τις συριακές πόλεις θα έχει αποτραπεί. Μπρος σ' αυτό τον κίνδυνο, οι Φράγκοι είναι το μικρότερο κακό. Κι αν οι Έλληνες, με τη βοήθεια των μισθοφόρων τους, θέλουν να ανακτήσουν την Αντιόχεια, αυτό δεν είναι δραματικό, τη στιγμή που είναι ακόμα αδιανόητο να ιδρύσουν οι Φράγκοι δικά τους κράτη στη Συρία. Όπως θα πει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *«ο αταμπέκ στενοχώρησε τόσο τους μουσουλμάνους με τις απαιτήσεις του, που αποφάσισαν να τον προδώσουν στο πιο αποφασιστικό σημείο της μάχης»*.

Αυτός λοιπόν ο λαμπρός στρατός δεν είναι παρά ένας κολοσσός με πόδια από άργιλο, που μπορεί να γκρεμιστεί με ένα απλό άγγιγμα. Ο Τσαμς, έτοιμος να λησμονήσει την εγκατάλειψη της Αντιόχειας, προσπαθεί να υποσκελίσει όλες αυτές τις κακοήθειες. Νομίζει ότι η στιγμή δεν είναι κατάλληλη για ξεκαθάρισμα λογαριασμών. Άδικα ελπίζει. Την επομένη της άφιξης του, ο Καρμπούκα τον καλεί και του αναγγέλλει ότι του αφαιρεί τη διοίκηση της πόλης. Ο Τσαμς αγανακτεί. Δεν πολέμησε ανδρεία; Δεν κράτησε ψηλά το κεφάλι μπροστά σ' αυτούς τους Φράγκους καβαλάρηδες; Αυτός δεν είναι ο κληρονόμος του άρχοντα της Αντιόχειας; Ο αταμπέκ αρνείται κάθε συζήτηση. Αυτός είναι ο αρχηγός και απαιτεί να τον υπακούσουν.

Ο γιος του Γιαγκί Σιγιάν πείσθηκε πλέον πως ο μουσουλμανικός στρατός, παρά τον όγκο του, είναι ανίκανος να νικήσει. Η μόνη του παρηγοριά είναι ότι και στο αντίθετο στρατόπεδο, η κατάσταση δεν είναι καλύτερη. Κατά του Ιμπν αλ-Αθίρ *«οι Φράγκοι, αφού κατέλαβαν την Αντιόχεια, έμειναν δώδεκα μέ-*

ρες τελείως νηστικοί. Οι ευγενείς έτρωγαν τα άλογα τους και οι φτωχοί ψοφίμια και φύλλα». Είχαν γνωρίσει κι άλλες φορές την πείνα οι Φράγκοι, κατά τους τελευταίους μήνες, αλλά ήταν ελεύθεροι να λεηλατούν τριγύρω και να φέρνουν μερικές προμήθειες. Η κατάσταση τους τώρα, ως πολιορκούμενοι, δεν τους το επιτρέπει. Οι προμήθειες του Γιαγκί Σιγιάν, στις οποίες υπολόγιζαν, έχουν εξαντληθεί. Οι λιποταξίες ξαναρχίζουν, πιο συχνές αυτή τη φορά.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους εξαντλημένους και με πεσμένο ηθικό στρατούς, που αντιμάχονται τον Ιούνιο του 1908 γύρω από την Αντιόχεια, ο ουρανός δεν ξέρει σε ποια μεριά να σκύψει. Ένα απίθανο τότε, περιστατικό συντελεί αποφασιστικά στην έκβαση. Οι Δυτικοί αναφωνούν ότι είναι θαύμα, αλλά η διήγηση του Ιμπν αλ-Αθίρ δεν αφήνει περιθώρια για κάτι τέτοιο.

«Μεταξύ των Φράγκων, ήταν ο Μποεμόν, ο γενικός αρχηγός τους. Υπήρχε όμως κι ένας παμπόνηρος μοναχός. Τους έπεισε ότι μια λόγχη του Μεσσία — μεγάλη η χάρη Του — ήταν θαμμένη στο Κουσιάν, μεγάλο κτίριο της Αντιόχειας. Τους είπε: «Αν τη βρείτε, θα νικήσετε- αλλιώς ο θάνατος είναι βέβαιος». Προηγουμένως, είχε θάψει μια λόγχη στο έδαφος του Κουσιάν και έσβησε όλα τα ίχνη. Τους δι έταξε να νηστέψουν και να προσευχηθούν επί τρεις ημέρες. Την τέταρτη τους έβαλε μέσα στο κτίριο με τους υπηρέτες και τους εργάτες που έσκαψαν παντού και βρήκαν τη λόγχη. Τότε ο καλόγερος φώναξε: «Χαρείτε, η νίκη είναι βέβαιη». Την πέμπτη μέρα βγήκαν από την πύλη της πόλης κατά ομάδες των πέντε ή έξι ατόμων. Οι μουσουλμάνοι είπαν στον Καρμπούκα: «Θα πρέπει να πάμε κοντά στην πύλη και να σκοτώνουμε όσους βγαίνουν, είναι εύκολο γιατί είναι σκορπισμένοι». Αυτός όμως απάντησε: «Όχι, θα περιμένουμε να βγουν όλοι έξω και θα τους σκοτώσουμε μέχρι και τον τελευταίο».

Ο υπολογισμός του αταμπέκ, δεν είναι τόσο παράλογος όσο φαίνεται. Με απειθάρχητο στρατό, με τους εμίρηδες που περιμένουν την πρώτη ευκαιρία για να λιποτακτήσουν, δεν μπορεί να παρατείνει την πολιορκία. Εάν οι Φράγκοι θέλουν να δώ-

σουν μάχη, δεν πρέπει να τους τρομάξουν με μια μαζική έφοδο, με κίνδυνο να ξαναμπούν στην πόλη. Εκείνο όμως που δεν πρόβλεψε ο Καρμπούκα, ήταν ότι αυτοί που επιζητούν το χαμό του, θα εκμεταλλευτούν την απόφαση του να χρονοτριβήσει. Ενώ οι Φράγκοι εξακολουθούν να αναπτύσσονται, αρχίζουν οι λιποταξίες στο μουσουλμανικό στρατόπεδο. Κατηγορούνται για δειλία και προδοσία. Νιώθοντας ότι ο έλεγχος του στρατού ξεφεύγει από τα χέρια του, κι έχοντας υπολογίσει άσχημα τη δύναμη του εχθρού, ο Καρμπούκα ζητάει ανακωχή. Μ' αυτό χάνει την εμπιστοσύνη των δικών του και ενισχύει τη σιγουριά των εχθρών του. Οι Φράγκοι επιτίθενται χωρίς καν να απαντήσουν στην προσφορά του, αναγκάζοντας τον να εξαπολύσει εναντίον τους ένα κύμα, από ιππείς-τοξότες. Αλλά ήδη ο Ντουκάκ και οι περισσότεροι εμίρηδες απομακρύνονται με την ησυχία τους. Βλέποντας ότι είναι όλο και πιο πολύ απομονωμένος, διατάζει γενική υποχώρηση που αμέσως μετατρέπεται σε άτακτη φυγή.

Ο ισχυρός μουσουλμανικός στρατός επέστρεψε *«χωρίς να δώσει μια σπαθιά, ή μια κονταριά, χωρίς να ρίξει ένα βέλος».* Ο ιστορικός της Μοσούλης δεν υπερβάλλει. *«Οι ίδιοι οι Φράγκοι νόμιζαν ότι επρόκειτο για τέχνασμα, μια και δεν είχε αρχίσει η μάχη που θα δικαιολογούσε μια τέτοια φυγή. Έτσι, δεν καταδίωξαν τους μουσουλμάνους!»* Ο Καρμπούκα επιστρέφει στη Μοσούλη, σώος και αβλαβής, με τα απομεινάρια του στρατού του. Όλες του οι φιλοδοξίες έσβησαν για πάντα μπρος στην Αντιόχεια, την πόλη που είχε ορκιστεί να σώσει και που τώρα την κρατούν γερά οι Φράγκοι. Και θα την κρατούν για πολύ καιρό.

Αλλά το πιο σοβαρό, μετά από αυτή τη μέρα της ντροπής, είναι ότι δεν υπάρχει πλέον στη Συρία καμιά δύναμη για ν' αναχαιτίσει την προέλαση των εισβολέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΟΙ ΤΗΣ ΜΑΑΡΑ

Δεν ξέρω αν είναι βοσκοτόπια αγρίων ζώων ή το σπίτι μου, το σπίτι όπου γεννήθηκα.

Αυτή η κραυγή πόνου ενός άγνωστου ποιητή της Μάαρα* δεν είναι τρόπος του λέγειν. Είμαστε αναγκασμένοι δυστυχώς να πάρουμε τα λόγια του στην κυριολεξία και να αναρωτηθούμε μαζί: Τι το τόσο τερατώδες συνέβη σ' αυτή την πόλη της Συρίας στα τέλη του 1098;

Πριν έρθουν οι Φράγκοι, οι κάτοικοι ζούσαν ήσυχα προφυλαγμένοι από το κυκλικό τους τείχος. Τα αμπέλια, οι ελαιώνες, οι συκιές, τους πρόσφεραν μια σχετική ευμάρεια. Όσο για τις κρατικές τους υποθέσεις, υπήρχαν έντιμοι πρόκριτοι, χωρίς μεγάλες φιλοδοξίες, υπό την εποπτεία του Ρεντβάν που βασίλευε στο Χαλέπι. Το καμάρι της Μάαρα ήταν ότι υπήρξε η γενέτειρα μιας από τις μεγαλύτερες μορφές της αραβικής λογοτεχνίας, του Αμπούλ-Αλά αλ-Μααρί, που πέθανε το 1057. Αυτός ο τυφλός ποιητής είχε το θάρρος να τα βάλει με τα ήθη της εποχής του παρόλο που κάτι τέτοιο απαγορευόταν. Χρειαζόταν θάρρος να γράψεις.

Οι κάτοικοι της γης χωρίζονται σε δύο κατηγορίες.
Σ' αυτούς που έχουν μυαλό και δεν έχουν θρησκεία,
και σ' αυτούς που έχουν θρησκεία, αλλά δεν έχουν μυαλό.

*' Σ.τ.Ε.: Οι Φράγκοι την ονομάζουν Marra. Πρόκειται για το Maarat cn-Numas, νοτιοανατολικά της Αντιόχειας.

Σαράντα χρόνια μετά το θάνατο του, ένας φανατισμός που ήρθε από μακριά θα δικαιώσει αυτό το τέκνο της Μάαρα, τόσο για την αθεΐα του, όσο και για τη μνημειώδη απαισιοδοξία του.

Η μοίρα μας τσακίζει, σαν να 'μαστε γυαλί,
και τα κομμάτια μας δεν ξανακολλάνε ποτέ πια.

Η πόλη του θα μεταβληθεί, πράγματι, σ' ένα σωρό ερειπίων κι αυτός ο φόβος, που τόσο συχνά εκδήλωνε ο ποιητής για τους ομοίους του, θα βρει εδώ την πιο τραγική του απεικόνιση.

Στους πρώτους μήνες του 1098, οι κάτοικοι της Μάαρα παρακολουθούσαν ανήσυχα τη μάχη της Αντιόχειας που μαινόταν βορειοδυτικά, σε απόσταση τριών μερών πορείας. Μετά τη νίκη τους, οι Φράγκοι ήρθαν να λεηλατήσουν μερικά γειτονικά χωριά και η Μάαρα σώθηκε, αλλά πολλοί κάτοικοι με τις οικογένειες τους προτίμησαν να πάνε σε πιο ασφαλή μέρη, όπως το Χαλέπι, το Χομς ή τη Χάμα. Οι φόβοι τους επαληθεύτηκαν όταν, στα τέλη Νοεμβρίου, χιλιάδες Φράγκοι πολεμιστές ζώνουν την πόλη. Μερικοί κάτοικοι προλαβαίνουν να φύγουν, αλλά οι περισσότεροι πέφτουν στην παγίδα. Η Μάαρα δεν έχει στρατό, μόνο μια μικρή πολιτοφυλακή στην οποία κατατάσσονται αμέσως μερικές εκατοντάδες νέοι, χωρίς στρατιωτική πείρα. Για δυο βδομάδες, αντιστέκονται θαρραλέα στους τρομερούς ιππείς, ρίχνοντας από τα τείχη μέχρι και κυψέλες γεμάτες μέλισσες.

Οι Φράγκοι, βλέποντας τους να αντιστέκονται με τόσο πείσμα, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *κατασκεύασαν ένα ξύλινο πύργο που έφθανε στο ύψος του τείχους. Μερικοί μουσουλμάνοι, τρομαγμένοι και με πεσμένο ηθικό, σκέφτηκαν ότι θα μπορούσαν να αμυνθούν καλύτερα, οχυρώνοντας τα πιο ψηλά κτίρια της πόλης. Κι άλλοι τους μιμήθηκαν με αποτέλεσμα ένα μέρος του τείχους να ερημώσει. Σε λίγο, όλο το τείχος έμεινε χωρίς υπερασπιστές. Οι Φράγκοι, σκαρφάλωσαν με σκάλες και όταν οι κάτοικοι τους είδαν στην κορυφή του τείχους, έχασαν το θάρρος τους.*

Νύχτα της Γίης Δεκεμβρίου. Είναι σκοτάδι και οι Φράγκοι δεν τολμούν ακόμη να μπουν στην πόλη. Οι πρόκριτοι έρχονται σε επαφή με τον Μποεμόν, το νέο άρχοντα της Αντιόχειας που βρίσκεται επικεφαλής των εχθρών. Ο Φράγκος αρχηγός υπόσχεται να χαρίσει τη ζωή στους κατοίκους αν φύγουν από τα κτίρια και σταματήσουν τον πόλεμο. Πιστεύοντας τα λόγια του, οι οικογένειες μαζεύονται στα σπίτια και τα υπόγεια της πόλης και περιμένουν όλη τη νύχτα, τρέμοντας.

Όταν οι Φράγκοι φθάνουν την αυγή γίνεται σφαγή. *Επί τρεις ημέρες πέρασαν τον κόσμο από την κόψη του σπαθιού, σκοτώνοντας περισσότερους από εκατό χιλιάδες ανθρώπους και αιχμαλωτίζοντας πολλούς.* Οι αριθμοί του Ιμπν αλ-Αθίρ είναι κάπως φανταστικοί, γιατί τις παραμονές της πτώσης της η πόλη είχε λιγότερους από 10.000 κατοίκους. Αλλά η φρίκη δεν έγκειται τόσο στον αριθμό, όσο στην τύχη των θυμάτων, κάτι που δύσκολα το βάζει ανθρώπινος νους.

Στη Μάαρα οι δικοί μας έβραζαν σε χύτρες τους ανθρώπους, και καταβρόχθιζαν τα παιδιά ψημένα στη σούβλα. Αυτή η ομολογία του Φράγκου χρονικογράφου Ραούλ ντε Καέν δε θα διαβαστεί από τους κατοίκους των γύρω χωριών, αλλά ως το τέλος της ζωής τους θα θυμούνται τι είδαν και άκουσαν. Γιατί η ανάμνηση αυτών των φρικαλεοτήτων, που διαδόθηκε από τους τοπικούς ποιητές και από τις παραδοσιακές αφηγήσεις, θα χαράξει στο μυαλό μιαν ανεξίτηλη εικόνα για τους Φράγκους. Ο χρονικογράφος Ουσάμα Ιμπν-Μουνκίντ που γεννήθηκε τρία χρόνια πριν από τα γεγονότα στη γειτονική πόλη Σεϊζάρ, θα γράψει μια μέρα:

Όσοι άκουγαν για τους Φράγκους, όταν τους γνώρισαν, είδαν ότι αυτοί δε διαφέρουν από τα ζώα που έχουν απλά το πλεονέκτημα του θάρρους και της θέρμης στον πόλεμο, αλλά τίποτε άλλο, όπως δηλαδή τα ζώα που έχουν μόνο την υπεροχή της δύναμης και της επιθετικότητας.

Μια κρίση όχι καλοπροαίρετη, που συνοψίζει την εντύπωση *ου προκάλεσαν οι Φράγκοι όταν έφτασαν στη Συρία. Ένα μείγμα περιφρόνησης και φόβου το οποίο δικαιολογείται για

ένα αραβικό κράτος πολύ ανώτερο σε πολιτισμό, που έχασε όμως κάθε μαχητικότητα. Οι Τούρκοι δε θα ξεχάσουν ποτέ τους κανιβαλισμούς των Δυτικών. Μέσα σε όλη τους την επική λογοτεχνία, οι Φράγκοι παρουσιάζονται χωρίς διάκριση ως ανθρωποφάγοι.

Αυτή η εικόνα των Φράγκων είναι άδικη; Οι δυτικοί εισβολείς καταβρόχθισαν τους κατοίκους της μαρτυρικής πόλης με μοναδικό σκοπό να επιζήσουν; Οι αρχηγοί τους θα το επιβεβαιώσουν τον επόμενο χρόνο σε μια επίσημη επιστολή προς τον Πάπα. *Ένας φοβερός λιμός έπληξε τη στρατί ά της Μάαρα που την εξανάγκασε στη σκληρή πράξη, να τραφεί με τα σώματα των Σαρακηνών.* Αυτό όμως ειπώθηκε εκ του προχείρου. Γιατί οι κάτοικοι της περιοχής της Μάαρα βλέπουν αυτό τον τρομερό χειμώνα, πράξεις που η πείνα μόνο δεν αρκεί να τις δικαιολογήσει: βλέπουν πράγματι, τους Ταφούρ, ομάδες φανατικών Φράγκων, να ξεχύνονται στις κοιλάδες, φωνάζοντας πως θέλουν να τραγανίσουν σαρακηνό κρέας, και να μαζεύονται *το'* βράδυ γύρω απ' τη φωτιά για να καταβροχθίσουν τα θύματα τους. Κανίβαλοι από ανάγκη; Κανίβαλοι από φανατισμό; Όλα αυτά φαίνονται εξωπραγματικά, ωστόσο οι μαρτυρίες είναι συντριπτικές, τόσο για τα γεγονότα που ιστορούν όσο και για τη νοσηρή ατμόσφαιρα που αποπνέουν. Πάνω σ' αυτό, μιαι φράση του Φράγκου χρονικογράφου Αλμπέρ ντ Άιξ που πήρε μέρος και ο ίδιος στη μάχη της Μάαρα, δεν αρκεί να περιγράψει τη φρίκη. *Οι δικοί μας όχι μόνο δεν ένιωθαν απέχθεια να τρώνε Τούρκους και Σαρακηνούς, αλλά έτρωγαν ακόμα και σκύλους.*

Το μαρτύριο της πόλης του Αμπούλ-Αλά θα σταματήσει στις; 13 Ιανουαρίου του 1099, όταν εκατοντάδες Φράγκοι με δαυλούς τριγυρίζουν στους δρόμους, βάζοντας φωτιά σε κάθε σπίτι. Ήδη το τείχος έχει γκρεμιστεί πέτρα πέτρα.

Το επεισόδιο της Μάαρα θα γίνει αιτία ν' ανοίξει ένα χάσμα που πολλοί αιώνες, δε θα μπορέσουν να το καλύψουν. Άμεσα, ωστόσο, οι πληθυσμοί, παραλυμένοι από τον τρόμο, δεν αντιδρούν, εκτός αν τους εξαναγκάσουν. Κι όταν οι εισβολείς αφήνουν πίσω τους μόνο ερείπια που καπνίζουν και παίρνουν το δρόμο για το νότο, οι Σύριοι εμίρηδες σπεύδουν να τους

στείλουν αντιπροσώπους φορτωμένους δώρα, για να τους καλοπιάσουν και να τους προτείνουν κάθε δυνατή βοήθεια.

Πρώτος είναι ο Σουλτάνος Ιμπν-Μουνκίντ, θείος του χρονικογράφου Ουσάμα, που βασιλεύει στο μικρό εμιράτο της Σεϊζάρ. Οι Φράγκοι φθάνουν στα εδάφη του την επομένη μέρα της αναχώρησης τους από τη Μάαρα. Έχουν επικεφαλής τους το Σαίντ-Ζιλ*, έναν από τους αρχηγούς που αναφέρουν πολύ συχνά τα αραβικά χρονικά. Ο εμίρης του έστειλε μια πρεσβεία και έκαναν συμφωνία. Ο Σουλτάνος αναλαμβάνει όχι μόνο να ανεφοδιάσει τους Φράγκους, αλλά τους δίνει και την άδεια να έρθουν στην αγορά της Σεϊζάρ να αγοράσουν άλογα, επιπλέον θα τους δώσει οδηγούς για να διασχίσουν χωρίς εμπόδια την υπόλοιπη Συρία.

Όλοι στη γύρω περιοχή ξέρουν για την πρόοδο των Φράγκων και των διαδρομών τους. Βροντοφωνάζουν ότι το τέλος της πορείας τους θα είναι η Ιερουσαλήμ γιατί θέλουν να προσθέσουν στις κτήσεις τους τον τάφο του Ιησού. Όσοι βρίσκονται στο δρόμο για την ιερή πόλη, προσπαθούν να προστατευθούν από τη μάστιγα που αντιπροσωπεύουν οι Φράγκοι. Οι πιο φτωχοί κρύβονται στα κοντινά δάση, που είναι γεμάτα θηρία, λιοντάρια, λύκους, αρκούδες και ύαινες. Αυτοί που έχουν τα μέσα μεταναστεύουν στο εσωτερικό της χώρας. Άλλοι καταφεύγουν στα κοντινά φρούρια. Αυτή τη λύση διάλεξαν οι αγρότες της πλούσιας κοιλάδας της Μπουχάρας, όταν, την τελευταία εβδομάδα του Ιανουαρίου του 1099, έμαθαν ότι οι Φράγκοι βρίσκονται εκεί κοντά. Συγκεντρώνουν τα κοπάδια τους και τις σοδειές τους, λάδι, δημητριακά και ανεβαίνουν προς το Χοσν αλ-Ακράντ, «το φρούριο των Κούρδων»**, που βρίσκεται στην κορυφή ενός βουνού δύσβατου, που δεσπόζει σ' όλη την πεδιάδα, μέχρι τη Μεσόγειο. Μόλο που το φρούριο είναι από καιρό ακατοίκητο, τα τείχη του είναι γερά και οι χωρικοί πιστεύουν ότι θα είναι ασφαλείς. Αλλά οι Φράγκοι, που

* Σ.τ.Ε.: Ραϋμόνδοςο4οςή Ραϋμόνδος του Σαιν Ζιλ. Κόμης της Τουλούζης, συμμετείχε στην πρώτη σταυροφορία και έγινε κόμης της Τρίπολης.

....Σ.τ.Ε.: Το σημερινό Qualat al-Hosn.

πάντα χρειάζονται τρόφιμα, έρχονται να τους πολιορκήσουν. Στις 28 Ιανουαρίου, οι πολεμιστές τους αρχίζουν να σκαρφαλώνουν στα τείχη του Χοσν αλ-Ακράντ. Οι χωρικοί, πιστεύοντας πως είναι χαμένοι, καταφεύγουν σ' ένα στρατήγημα. Ανοίγουν απότομα τις πύλες του φρουρίου και αφήνουν να φύγει ένα μέρος από τα ζώα τους. Ξεχνώντας τη μάχη, όλοι οι Φράγκοι ρίχνονται να πιάσουν τα ζώα. Μέσα στις γραμμές τους, επικρατεί τέτοια αταξία που οι υπερασπιστές, ξεθαρεμένοι, επιχειρούν μια έξοδο και φθάνουν έως τη σκηνή του Σαιν Ζιλ, όπου ο Φράγκος αρχηγός, εγκαταλελειμμένος απ' τους φρουρούς του, που κι αυτοί θέλουν το μερίδιο τους από τα ζώα, μόλις πρόλαβε να σωθεί.

Οι χωρικοί μας είναι ευχαριστημένοι για το κατόρθωμα τους. Αλλά ξέρουν ότι οι πολιορκητές θα ξανάρθουν για να εκδικηθούν. Την επομένη, όταν ο Σαιν Ζιλ ρίχνει τους άντρες του για την κατάληψη του κάστρου, οι χωρικοί δεν εμφανίζονται. Οι Φράγκοι αναρωτιούνται ποια νέα πονηριά ετοιμάζουν οι χωρικοί. Πράγματι έκαναν την πιο σοφή. Εκμεταλλευόμενοι το σκοτάδι της νύχτας, βγήκαν αθόρυβα και χάθηκαν μακριά. Σ' αυτή την τοποθεσία του Χοσν αλ-Ακράντ, σαράντα χρόνια αργότερα θα χτίσουν οι Φράγκοι το πιο τρομερό τους φρούριο. Το όνομα θα αλλάξει λίγο. Το «Ακράντ» θα παραφθαρεί σε «Κρατ» και τέλος σε «Κρακ». Το «Κρακ των ιπποτών» με την επιβλητική του όψη, δεσπόζει, ακόμη τώρα, στον 20ό αιώνα, στην κοιλάδα της Μπουκάγια.

Το Φεβρουάριο του 1099, το φρούριο γίνεται για λίγες μέρες το στρατηγείο των Φράγκων. Παρακολουθούμε ένα λυπηρό θέαμα. Απ' όλες τις γειτονικές πόλεις, ακόμα και τα χωριά, φθάνουν απεσταλμένοι, τραβώντας πίσω τους μουλάρια φορτωμένα χρυσάφι, υφάσματα, τρόφιμα. Ο κατακερματισμός της Συρίας είναι τέτοιος, που κάθε μικρή κωμόπολη είναι και ένα ανεξάρτητο εμιράτο. Ο καθένας πρέπει να υπολογίζει μόνο στις δικές του δυνάμεις, για να αμυνθεί και να διαπραγματευθεί με τους εισβολείς. Κανένας πρίγκιπας, κανένας καδής, κανένας πρόκριτος δεν μπορεί να κάνει την παραμικρή κίνηση αντίστασης, χωρίς να βάλει σε κίνδυνο όλη την κοινότητα. Αφήνουν λοιπόν κατά μέρος τα πατριωτικά τους αισθήματα, για να πάνε, με βιασμένο χαμόγελο να προσφέρουν δώρα. *Το χέρι jiov δεν μπορείς να κόψεις φίλησε το, και παρακάλεσε το Θεό να το σπάσει,* λέει μια τοπική παροιμία.

Αυτή η σοφία της εγκαρτέρησης θα υπαγορεύσει τη στάση του εμίρη Ζανάχ αντ-Ντάουλα, άρχοντα της πόλης Χομς. Αυτός ο πολεμιστής, ο φημισμένος για την ανδρεία του, μόλις προ επτά μηνών είχε γίνει ο πιο πιστός σύμμαχος του αταμπέκ Καρμπούκα. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ ακριβολογεί λέγοντας ότι: ο *Ζανάχ αντ-Ντάουλα ήταν ο τελευταίος που έφυγε από την Αντιόχεια.* Αλλά δεν είναι ώρα να δείξει πολεμικό ή θρησκευτικό ζήλο˙ αντίθετα ο εμίρης περιποιείται εξαιρετικά το Σαιν-Ζιλ, του προσφέρει, εκτός από δώρα, πολλά άλογα γιατί ο Ζανάχ αντ-Ντάουλα έμαθε πως του λείπουν, προσθέτουν μειλίχια οι αντιπρόσωποι του.

Απ' όλες τις αποστολές που φθάνουν στις τεράστιες αίθουσες του Χοσν αλ-Ακράντ, η πιο γενναιόδωρη είναι της Τρίπολης. Βγάζοντας ένα ένα τα υπέροχα κοσμήματα, έργα των Εβραίων χρυσοχόων της πόλης, οι πρεσβευτές της εύχονται το «καλώς ορίσατε» στους Φράγκους εν ονόματι του πιο σεβαστού πρίγκιπα της ακτής της Συρίας, του καδή Ζαλάλ ελ-Μουλκ. Αυτός ανήκει στην οικογένεια των Μπανού Αμμάρ, που έκανε την Τρίπολη το κόσμημα της αραβικής Ανατολής. Δεν είναι από αυτές τις αμέτρητες πάτριες στρατιωτικών που έφτιαξαν φέουδα μόνο με τη δύναμη των όπλων, αλλά είναι μια δυναστεία μορφωμένων, με ιδρυτή ένα μάγιστρο, έναν καδή, τίτλο που διατήρησαν οι άρχοντες της πόλης.

Την περίοδο που έφταναν οι Φράγκοι, η Τρίπολη και ο γύρω τόπος, χάρη στη σοφία του καδή, γνώρισε μια πρόοδο και ειρήνη που οι γείτονες της την ζήλευαν. Το καμάρι των κατοίκων της, είναι το «Σπίτι του Πολιτισμού», Νταρ ελ-Ιλμ, που έχει μια βιβλιοθήκη εκατό χιλιάδων τόμων, μια από τις σπουδαιότερες της εποχής. Η πόλη ζώνεται από ελαιώνες, χαρουπιές, ζαχαροκάλαμα, και όλων των ειδών τα φρούτα που δίνουν πλούσιες σοδειές. Το λιμάνι γνωρίζει ζωηρή κίνηση.

Αυτή ακριβώς η ευμάρεια θα προκαλέσει στην πόλη τις πρώτες οχλήσεις από τους εισβολείς. Στο μήνυμα που στέλνει ο Ζαλάλ ελ-Μουλκ στο Χοσν αλ-Ακράντ, καλεί το Σαιν Ζιλ να

στείλει μια αντιπροσωπεία στην Τρίπολη για να διαπραγματευθούν τη συμμαχία. Λάθος ασυγχώρητο. Οι Φράγκοι απεσταλμένοι, θαμπωμένοι από το θέαμα των κήπων των ανακτόρων, του λιμανιού και της συνοικίας των χρυσοχόων, δεν ακούνε πια τις προτάσεις του καδή. Σκέπτονται όλα αυτά που θα μπορούσαν να λεηλατήσουν, αν κατακτούσαν την πόλη. Και φαίνεται πως έκαναν τα πάντα, όταν γύρισαν πίσω στον αρχηγό τους, για να ανοίξουν την όρεξη του. Ο Ζαλάλ ελ-Μουλκ, που περιμένει καλοπροαίρετα την απάντηση του Σαιν Ζιλ στην πρόταση συμμαχίας, μένει κατάπληκτος όταν μαθαίνει ότι οι Φράγκοι πολιορκούν στις 14 Φεβρουαρίου την πόλη Άρκα, δεύτερη πόλη του πριγκιπάτου της Τρίπολης. Όχι μόνο αποκαρδιώθηκε, αλλά και τρομοκρατήθηκε, σίγουρος πως αυτό το εγχείρημα των εισβολέων είναι το πρώτο βήμα για την κατάκτηση της πρωτεύουσας του. Πώς να μη σκεφθεί την τύχη της Αντιόχειας; Ο Ζαλάλ ελ-Μουλκ βλέπει κιόλας τον εαυτό του στη θέση του δύστυχου Γιαγκί Σιγιάν, να καλπάζει ντροπιασμένος προς το θάνατο ή τη λήθη. Στην Τρίπολη, συγκεντρώνουν τρόφιμα για μια μακρόχρονη πολιορκία. Οι κάτοικοι αναρωτιούνται με αγωνία πόσο καιρό θα μείνουν οι εισβολείς στην Άρκα. Κάθε μέρα που περνάει, είναι και μια ατέλειωτη αναβολή.

Ο Φεβρουάριος περνάει, μετά ο Μάρτιος και ο Απρίλιος. Όπως όλες τις χρονιές, τα αρώματα από τους ανθισμένους κήπους τυλίγουν την Τρίπολη. Κάνει ωραίο καιρό και οι ειδήσεις είναι παρήγορες. Οι Φράγκοι δεν κατάφεραν να καταλάβουν την Άκρα που οι κάτοικοι της είναι το ίδιο έκπληκτοι, όσο και οι πολιορκητές. Είναι αλήθεια ότι τα τείχη είναι γερά, αλλά όχι περισσότερο από αυτά των άλλων πόλεων που κατέλαβαν οι Φράγκοι. Αυτό που αποτελεί τη δύναμη της Άκρα είναι ότι οι κάτοικοι της είναι βέβαιοι ήδη απ' την πρώτη στιγμή της μάχης, πως αν άνοιγε ακόμα και μια μικρή ρωγμή, θα τους έσφαζαν όλους, όπως έκαναν με τους αδελφούς τους της Μάαρα και της Αντιόχειας. Επαγρυπνούν μέρα νύχτα, απωθώντας όλες τις εφόδους και εμποδίζοντας κάθε διείσδυση. Οι εισβολείς απηύδησαν. Οι φωνές από τους καβγάδες τους φτάνουν στην πολιορκημένη πόλη. Στις 13 Μαΐου 1099 σηκώνουν επιτέλους το στρατόπεδο τους και απομακρύνονται με σκυμμένο κεφάλι. Ύστερα από τριών μηνών εξουθενωτικό αγώνα, η επιμονή των υπερασπιστών επιβραβεύεται. Η Άκρα θριαμβεύει.

Οι Φράγκοι ξαναπαίρνουν το δρόμο για το νότο. Περνούν μπρος από την Τρίπολη με ρυθμό εξοργιστικά αργό. Ο Ζαλάλ ελ-Μουλκ, που καταλαβαίνει ότι είναι εξοργισμένοι, σπεύδει να τους ευχηθεί την καλή συνέχεια του ταξιδιού τους. Φροντίζει να τους δώσει τρόφιμα, χρυσάφι και άλογα, καθώς και οδηγούς που θα τους περάσουν από το στενό, παράκτιο δρόμο, που φθάνει στη Βηρυτό. Τους οδηγούς της Τρίπολης πλαισιώνουν χριστιανοί μαρωνίτες* από τα λιβανικά βουνά οι οποίοι, αντίθετα από τους μουσουλμάνους εμίρηδες, έρχονται να προσφέρουν τη βοήθεια τους στους δυτικούς πολεμιστές.

Χωρίς να επιτεθούν στις κτήσεις του Μπανού Αμμάρ, όπως η πόλη Ζμπελ, η αρχαία Βίβλος, οι εισβολείς φθάνουν στο Ναχρ ελ-Καλμπ, «το Ποτάμι του σκύλου».

Διασχίζοντας το, έρχονται σε σύγκρουση με το χαλιφάτο των Φατιμίδων** της Αιγύπτου.

Ο ισχυρός άνδρας της Αιγύπτου, ο δυνατός και σωματώδης βεζίρης αλ-Αφντάλ Τσαχινσάχ, δεν έκρυψε την ικανοποίηση του, όταν οι απεσταλμένοι του Αλέξιου Κομνηνού ήρθαν να του αναγγείλουν, τον Απρίλιο του 1097, την άφιξη πλήθους Φράγκων ιππέων στην Κωνσταντινούπολη και την απαρχή της επίθεσης τους στη Μικρά Ασία. Ο αλ-Αφντάλ, ο «Βέλτιστος», ένας πρώην σκλάβος τριάντα πέντε ετών που διοικεί μόνος του ένα αιγυπτιακό έθνος 7.000.000 ψυχών, έστειλε στον αυτοκράτορα τις ευχές του για επιτυχία και ζήτησε να είναι ενήμερος, ως φίλος, για την πρόοδο της εκστρατείας.

* Σ.τ.Ε.: Μαρωνίτες: Χριστιανοί του συριακού δόγματος. Ιδρυτής είναι ο Άγιος Μάρων που τους διαχώρισε από τους μονοφυσίτες. Από τον 8ο αιώνα αρχίζουν να πλησιάζουν τον Πάπα και από το 13ο αιώνα θεωρούνται πλέον καθολικοί.

* Φατιμίδες: Μουσουλμανική δυναστεία που βασίλευσε στη Βόρεια Αφρική το 10ο αιώνα και έπειτα στην Αίγυπτο από το 1096 έως το 1171. Ιδρύθηκε από τον Ουμπαγίντ Αλλάχ αντ-Μαχντί, απόγονο του Αλή και της Φατιμάς. Οι Φατιμίδες έδωσαν το όνομα τους σε μια από τις πιο λαμπρές περιόδους της μουσουλμανικής τέχνης.

Μερικοί λένε, πως όταν οι άρχοντες της Αιγύπτου είδαν την εξάπλωση των Σελτζούκων, φοβήθηκαν και ζήτησαν από τους Φράγκους να βαδίσουν εναντίον της Συρίας και να δημιουργήσουν ένα φράγμα μεταξύ αυτών και των μουσουλμάνων. Μόνο ο Θεός γνωρίζει την αλήθεια.

Αυτή η παράξενη εξήγηση, ειπωμένη απ' τον Ιμπν αλ-Αθίρ, λέει πολλά για την εισβολή των Φράγκων και για το διχασμό που βασιλεύει στους κόλπους του Ισλάμ μεταξύ των σουνιτών* που διεκδικούν το χαλιφάτο της Βαγδάτης, και των σιιτών** που αναγνωρίζουν τους Φατιμίδες του Καΐρου. Το σχίσμα, που χρονολογείται από τον έβδομο αιώνα, εξαιτίας μιας διαμάχης στους κόλπους της οικογένειας του προφήτη, δε σταμάτησε ποτέ να προκαλεί λυσσώδεις μάχες ανάμεσα στους μουσουλμάνους.

Ακόμα και για κρατικούς παράγοντες, όπως ο Σαλαντίν, η πάλη κατά των σιιτών έχει την ίδια σημασία όπως και ο πόλεμος κατά των Φράγκων. Οι «αιρετικοί» κατηγορούνται συνέχεια για όλα τα κακά που πλήττουν το Ισλάμ, και δεν είναι αξιοπερίεργο ότι η εισβολή των Φράγκων θεωρείται αποτέλεσμα των δολοπλοκιών τους. Βέβαια, αν και είναι εντελώς φανταστική η εκδοχή ότι κάλεσαν οι Φατιμίδες τους Φράγκους, η χαρά των αρχόντοον του Καΐρου για την άφιξη των Φράγκων ήταν αληθινή.

Κατά την πτώση της Νίκαιας, ο βεζίρης αλ-Αφντάλ συνεχάρη θερμά το βασιλέα και, τρεις μήνες πριν καταλάβουν οι εισβολείς την Αντιόχεια, μια αιγυπτιακή αποστολή, φορτωμένη δώρα, επισκέφτηκε το στρατόπεδο των Φράγκων για να τους ευχηθεί μια μέλλουσα νίκη και να τους προτείνει συμμαχία. Στρατιωτικός, αρμενικής καταγωγής, ο άρχοντας της Αιγύπτου, δε συμπαθεί καθόλου τους Τούρκους και τα προσωπικά του αισθήματα ταυτίζονται με τα συμφέροντα της Αιγύπτου. Από τα μέσα του αιώνα, η πρόοδος των Σελτζούκων ροκάνιζε το έδαφος του χαλιφάτου των Φατιμίδων, ταυτόχρονα μ' αυτό της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ενώ οι Έλληνες έβλεπαν την Αντιόχεια και τη Μικρά Ασία να φεύγουν απ' τον έλεγχο τους, οι Αιγύπτιοι έχαναν τη Δαμασκό και την Ιερουσαλήμ που κατείχαν επί έναν αιώνα. Μεταξύ Καΐρου και Κωνσταντινούπολης, καθώς και μεταξύ αλ-Αφντάλ και Αλέξιου, εδραιωθηκε μια ισχυρή φιλία. Αλληλοσυμβουλεύονται, ανταλλάσσουν πληροφορίες, κάνουν κοινά σχέδια. Λίγο πριν έρθουν οι Φράγκοι, οι δύο άνδρες πιστοποιούν με ικανοποίηση ότι η αυτοκρατορία των Σελτζούκων υποσκάπτεται από εσωτερικές διαμάχες. Τόσο στη Μικρά Ασία όσο και στη Συρία έχουν εγκατασταθεί μικρά αντίπαλα κράτη. Έφτασε η ώρα της εκδίκησης εναντίον των Τούρκων; Μήπως είναι η στιγμή για τους Αιγυπτίους και τους Έλληνες να ανακτήσουν τις χαμένες κτήσεις τους; Ο αλ-Αφντάλ ονειρεύεται μια σύμπραξη των δύο συμμαχικών δυνάμεων, κι όταν μαθαίνει ότι ο βασιλιάς δέχτηκε στο έδαφος του μεγάλη στρατιωτική δύναμη Φράγκων, αισθάνεται ότι η ώρα της εκδίκησης πλησιάζει.

* Σ.τ.Ε.: Σουνίτες: Μωαμεθανοί ορθόδοξοι. Προέρχεται από την αραβική λέξη σούνα που σημαίνει παράδοση και είναι το σύνολο των θρησκευτικών υποχρεώσεων σύμφωνα με τον Προφήτη και τους ορθόδοξους χαλίφηδες.

** Σιίτες: Οπαδοί του μουσουλμανικού δόγματος σύμφωνα με το οποίο η διαδοχή του Αμπού-Μπακρ στο χαλιφάτο ήταν παράνομη διότι αυτό ανήκε στους απόγονους του Αλή.

Η αντιπροσωπεία πού έστειλε στην Αντιόχεια, δε μιλούσε για συνθήκη μη επίθεσης. Για το βεζίρη αυτό ήταν αυτονόητο. Αυτό που πρότεινε στους Φράγκους ήταν μια ακριβοδίκαιη μοιρασιά. Αυτοί θα πάρουν τη βόρεια Συρία. Κι αυτός τη νότια, δηλαδή την Παλαιστίνη, τη Δαμασκό και τα παράλια έως τη Βηρυτό. Παρουσίασε τις προτάσεις του γρήγορα, τη στιγμή που οι Φράγκοι δεν ήταν ακόμη σίγουροι για την κατάκτηση της Αντιόχειας. Η πεποίθηση του ήταν ότι θα έσπευδαν να δεχτούν.

Παραδόξως, η απάντηση τους ήταν αόριστη. Ζητούσαν εξηγήσεις ειδικά για την τύχη της Ιερουσαλήμ. Έδειχναν φιλικοί βέβαια προς τους Αιγυπτίους διπλωμάτες, φθάνοντας στο σημείο να τους προσφέρουν το θέαμα από τριακόσια κομμένα κεφάλια Τούρκων που σκότωσαν κοντά στην Αντιόχεια. Αλλά αρνήθηκαν να υπογράψουν ένα σύμφωνο. Ο αλ-Αφντάλ δεν καταλαβαίνει. Μήπως η πρόταση του δεν ήταν πραγματοποιή-

σιμη και γενναιόδωρη; Μήπως οι Έλληνες μαζί με τους βοηθούς τους ήθελαν πράγματι να καταλάβουν την Ιερουσαλήμ, όπως πίστευαν οι απεσταλμένοι του; Ο Αλέξιος, του έλεγε ψέματα;

Ο ισχυρός άνδρας του Καΐρου δίσταξε για την πολιτική που έπρεπε ν' ακολουθήσει, όταν το 1088, την είδηση της πτώσης της Αντιόχειας, ακολούθησε, με διαφορά ούτε καν τριών εβδομάδων, η ταπεινωτική φυγή του Καρμπούκα. Ο βεζίρης αποφάσισε να δράσει αστραπιαία για να καταλάβει εξ απήνης συμμάχους και εχθρούς. *Τον Ιούλιο,* αναφέρει ο αλ-Καλανίσι, *κοινοποίησαν ότι ο αρχιστράτηγος, εμίρης των στρατευμάτων, αλ-Αφντάλ, εγκατέλειψε την Αίγυπτο επικεφαλής πολυάριθμου στρατού και παρέταξε τις δυνάμεις του μπροστά στην Ιερουσαλήμ, όπου βρίσκονταν ήδη οι εμίρηδες Σόκμαν και Ιλγκαζί, ο γιος του Ορτόκ. Επιτέθηκε στην πόλη και έβαλε σε ενέργεια τους καταπέλτες.* Οι δυο Τούρκοι αδελφοί που διοικούσαν την Ιερουσαλήμ μόλις είχαν έρθει από το βορρά, όπου είχαν λάβει μέρος στην ατυχή εκστρατεία του Καρμπούκα. Μετά από πολιορκία σαράντα ημερών, η πόλη παραδόθηκε. *Ο αλ-Αφντάλ φέρθηκε γενναιόφρονα στους δυο αδελφούς και τους άφησε ελεύθερους μαζί με την ακολουθία τους.* Για πολλούς μήνες, η κατάσταση έδειχνε πως ο άρχοντας του Καΐρου είχε δίκιο. Όλα έδειχναν ότι οι Φράγκοι μπρος στο τετελεσμένο γεγονός αποφάσισαν να μην προχωρήσουν. Οι ποιητές της αυλής των Φατιμίδων δεν έβρισκαν αρκετά επαινετικά λόγια για να υμνήσουν το κατόρθωμα του ανδρός που άρπαξε την Παλαιστίνη από τα χέρια των αιρετικών σουνιτών. Μα όταν τον Ιανουάριο του 1099 οι Φράγκοι ξαναρχίζουν αποφασιστικά την πορεία τους προς το νότο, ο αλ-Αφντάλ ανησυχεί.

Στέλνει γρήγορα έναν έμπιστο απεσταλμένο του στην Κωνσταντινούπολη, να συμβουλευτεί τον Αλέξιο που του κάνει, σ' ένα περίφημο γράμμα, την πιο συνταρακτική ομολογία: ο βασιλιάς δεν ασκεί πια κανένα έλεγχο στους Φράγκους. Όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, αυτοί οι άνθρωποι δρουν για λογαριασμό τους και θέλουν να ιδρύσουν δικά τους κράτη. Αρνούνται δε να επιστρέψουν την Αντιόχεια στην Αυτοκρατορία, αντίθετα με τους όρκους τους και φαίνονται αποφασισμένοι να καταλάβουν την Ιερουσαλήμ με κάθε μέσο*. Ο Πάπας τους κάλεσε στον ιερό πόλεμο για να αρπάξουν τον τάφο του Χριστού και τίποτα δε θα τους κάνει να αλλάξουν στόχο. Ο Αλέξιος προσθέτει ότι, ο ίδιος κατακρίνει την πράξη τους και παραμένει απόλυτα πιστός στη συμμαχία του με το Κάιρο.

Παρά την τελευταία διευκρίνιση, ο αλ-Αφντάλ έχει την εντύπωση πως πιάστηκε σε μια θανάσιμη μέγγενη. Επειδή και ο ίδιος είναι χριστιανικής καταγωγής, καταλαβαίνει ότι οι Φράγκοι που πιστεύουν θερμά και άδολα, είναι αποφασισμένοι να φθάσουν στο τέρμα του ενόπλου τους προσκυνήματος. Μετανοεί για την περιπέτεια του στην Παλαιστίνη. Δε θα 'ταν καλύτερα να άφηνε τους Φράγκους και τους Τούρκους να χτυπηθούν για την Ιερουσαλήμ αντί να μπει ο ίδιος μπροστά στο δρόμο αυτών των τόσο θαρραλέων και φανατικών καβαλάρηδων, χωρίς κανένα όφελος;

Επειδή ξέρει ότι θα χρειαστούν πολλοί μήνες για να φτιάξει ένα στρατό ικανό να αντιμετωπίσει τους Φράγκους, γράφει στον Αλέξιο, εκλιπαρώντας τον να κάνει ότι του είναι δυνατόν για να αργοπορήσει την πρόοδο των εισβολέων. Πράγματι, ο βασιλιάς τους στέλνει — τον Απρίλιο του 1099, κατά την πολιορκία της Άκρα — ένα μήνυμα, ζητώντας τους να αργοπορήσουν την αναχώρηση τους για την Παλαιστίνη, προφασιζόμενος ότι θέλει να πάει και ο ίδιος για να ενωθεί μαζί τους. Από την πλευρά του, ο άρχοντας του Καΐρου στέλνει στους Φράγκους νέες προτάσεις συμφωνίας. Εκτός από τη μοιρασιά της

* Σ.τ.Ε.: Σύμφωνα με τους όρους της Συμμαχίας της Κωνσταντινούπολης και τον «όρκο πίστεως και υποταγής» που έδωσαν οι Φράγκοι στον Αυτοκράτορα Αλέξιο, οι αρχηγοί των σταυροφόρων μετατρέπονται σε δικούς του ανθρώπους και η βυζαντινή αυτοκρατορία ασκούσε δικαιώματα επικυριαρχίας στα εδάφη που κατακτούσαν οι Φράγκοι. Άλλωστε, είχαν συμφωνήσει να παραδώσουν την Αντιόχεια στον Αυτοκράτορα μόλις έδιωχναν τους Τούρκους. Η παρουσία βυζαντινού στρατού στο πολιορκητικό στράτευμα είχε ως σκοπό να τους υπενθυμίζει αυτή την υποχρέωση. Ο Βοημούνδος με πανουργία αίρει τον όρκο που είχαν δώσει οι σταυροφόροι στην Αυτοκρατορία (R. Grousset: Histoire des Croisades. 1901, σ.σ. 23-24, Gesta Francorum, σ.σ. 43-46).

Συρίας διασαφηνίζει την πολιτική του έναντι της ιερής πόλης: θρησκευτική ελευθερία απόλυτα σεβαστή και δυνατότητα για τους προσκυνητές να επισκέπτονται την πόλη όποτε θέλουν, αλλά με τον όρο να πηγαίνουν σε μικρές ομάδες και άοπλοι. Η απάντηση των Φράγκων ήταν: «Θα πάμε στην Ιερουσαλήμ όλοι μαζί, σε παράταξη μάχης και με τις λόγχες υψωμένες!»

Αυτή η απάντηση θεωρείται κήρυξη πολέμου. Στις 19 Μαΐου του 1098, αμ' έπος αμ' έργον, οι εισβολείς διασχίζουν χωρίς δισταγμό το Ναχρ ελ-Καλμπ, το βόρειο σύνορο της χώρας των φατιμίδων.

Αλλά «ο Ποταμός του σκύλου» είναι ένα εικονικό σύνορο, γιατί ο αλ-Αφντάλ αρκέστηκε να ενισχύσει τη φρουρά της Ιερουσαλήμ αφήνοντας τις υπόλοιπες κτήσεις του, στην τύχη τους. Έτσι όλες οι παράλιες πόλεις, εκτός από μία, σπεύδουν να συνάψουν ειρήνη με τον εισβολέα.

Η πρώτη είναι η Βηρυτός, σε απόσταση τεσσάρων ημερών πορεία από το Ναχρ ελ-Καλμπ. Στέλνουν αμέσως αντιπροσωπεία στους ιππότες, και τους υπόσχονται να τους εφοδιάσουν με χρυσό, τρόφιμα και οδηγούς, με τον όρο να μην καταστρέψουν τις σοδειές της γειτονικής κοιλάδας. Προσθέτουν επίσης ότι θα ήταν έτοιμοι να αναγνωρίσουν την κυριαρχία των Φράγκων, αν αυτοί κατάφερναν να κατακτήσουν την Ιερουσαλήμ. Η Σαΐντα, η αρχαία Σιδών, φέρεται διαφορετικά. Η φρουρά της εκτελεί πολλές τολμηρές εφόδους εναντίον των εισβολέων, οι οποίοι τους εκδικούνται καταστρέφοντας τις καλλιέργειες και λεηλατώντας τα γειτονικά χωριά. Είναι η μοναδική περίπτωση αντίστασης. Τα λιμάνια της Τύρου και της Άκρας, μόλο που είναι εύκολο να προστατευθούν, ακολουθούν το παράδειγμα της Βηρυτού. Στην Παλαιστίνη οι κάτοικοι άδειασαν τις πόλεις και τα χωριά, πριν καν φθάσουν οι Φράγκοι. Σε κανένα μέρος δε συνάντησαν πραγματική αντίσταση και, από το πρωί της 7ης Ιουνίου 1099, οι κάτοικοι της Ιερουσαλήμ τους διακρίνουν πέρα στο λόφο, κοντά στο τέμενος του προφήτη Σαμουήλ. Σχεδόν ακούνε τις κραυγές τους. Το απόγευμα στρατοπεδεύουν ήδη κάτω απ' τα τείχη της πόλης.

Ο στρατηγός Ιφτικάρ αντ-Ντάουλα, «το Καμάρι του Κράτους», διοικητής των αιγυπτιακών δυνάμεων, τους παρατηρεί γαλήνιος από τον Πύργο του Δαβίδ. Πριν από πολλούς μήνες πήρε όλα τα αναγκαία μέτρα για να αντέξει σε μια πολιορκία αρκετοί μακρόχρονη. Επισκεύασε τα τείχη που είχαν πέσει κατά την έφοδο του αλ-Αφντάλ εναντίον των Τούρκων, το προηγούμενο καλοκαίρι. Συγκέντρωσε τεράστιες ποσότητες από προμήθειες για να αποφύγει κάθε κίνδυνο λιμού, αναμένοντας το βεζίρη που υποσχέθηκε να 'ρθει ο ίδιος πριν τελειώσει ο Ιούλιος για να ανακουφίσει την πόλη. Για περισσότερη σιγουριά, ακολούθησε το παράδειγμα του Γιαγκί Σιγιάν και έδιωξε τους χριστιανούς από την πόλη, με την υποψία ότι θα βοηθούσαν τους ομοθρήσκους τους Φράγκους. Τις τελευταίες ημέρες, δηλητηρίασε τις πηγές και τα πηγάδια, για να μην τα χρησιμοποιήσει ο εχθρός. Μέσα στον ήλιο του Ιουνίου, σε ένα έδαφος ορεινό και χέρσο με λίγες ελιές εδώ και κει, η ζωή των πολιορκητών δε θα 'ναι εύκολη.

Για τον Ιφτικάρ, η μάχη φαίνεται ότι αρχίζει με καλές προοπτικές. Με τους Άραβες ιππείς και τους τοξότες από το Σουδάν, καλά οχυρωμένους σ' αυτά τα χοντρά τείχη που σκαρφαλώνουν στους λόφους και χάνονται στις χαράδρες, νιώθει ότι είναι ικανός να κρατήσει. Είναι αλήθεια ότι οι ιππότες της Δύσης είναι ονομαστοί για την ανδρεία τους, αλλά το φέρσιμο τους κάτω από τα τείχη της Ιερουσαλήμ είναι κάπως αποκαρδιωτικό στα μάτια ενός έμπειρου στρατιωτικού.

Ο Ιφτικάρ περίμενε να τους δει να οικοδομούν, μόλις έφταναν, ξύλινους πύργους και άλλες πολιορκητικές μηχανές, να σκάβουν χαρακώματα για να προφυλαχτούν από τις εφόδους της φρουράς. Αντί γι' αυτό, άρχισαν μια λιτανεία γύρω από τα τείχη, ακολουθώντας τους ιερείς που προσεύχονταν και έψελναν πολύ δυνατά, προτού χυμήξουν σαν λυσσασμένοι να κάνουν έφοδο στα τείχη, χωρίς να διαθέτουν την παραμικρή σκάλα. Ο αλ-Αφντάλ του είχε εξηγήσει ότι οι Φράγκοι ήθελαν να καταλάβουν την πόλη για θρησκευτικούς λόγους, αλλά ένας φανατισμός τόσο τυφλός τον εκπλήσσει. Αυτός ο ίδιος είναι ένας πιστός Μουσουλμάνος, αλλά, αν πολεμάει στην Παλαιστίνη, είναι για να υποστηρίξει τα συμφέροντα της Αιγύπτου και — γιατί να το αρνηθεί; — για να ανέλθει στη στρατιωτική ιεραρχία.

Ξέρει ότι αυτή η πόλη δεν είναι όπως οι άλλες. Ο Ιφτικάρ την ονόμαζε με το κοινό της όνομα, Ιλιγία. Αλλά οι ουλεμάδες*, οι νομικοί, την επονομάζουν αλ-Κουντς, Μπε'ίτ ελ-Μακντές ή αλ-Μπεΐτ αλ-Μουκαντάς, «ο χώρος της αγιοσύνης». Λένε ότι είναι η τρίτη ιερή πόλη του Ισλάμ μετά τη Μέκκα και τη Μεδίνα, γιατί εδώ ο Θεός οδήγησε τον Προφήτη για να συναντήσει το Μωυσή και τον Ιησού, γιο της Μαρίας. Από τότε η αλ-Κουντς είναι για κάθε μουσουλμάνο το σύμβολο της συνέχισης του θεϊκού μηνύματος. Πολλοί πιστοί, έρχονται να προσευχηθούν στο τέμενος αλ-Ακσά, κάτω από τον τεράστιο και αστραφτερό θόλο του που δεσπόζει στα τετράγωνα σπίτια της πόλης.

Μόλο που ο ουρανός βρίσκεται σε κάθε γωνιά του δρόμου, ο Ιφτικάρ πατάει γερά στη γη. Οι στρατιωτικές τεχνικές, είναι ίδιες, όποιες κι αν είναι οι πόλεις. Αυτές οι λυρικές λιτανείες των Φράγκων τον εκνευρίζουν μεν, αλλά δεν τον πτοούν. Μόνο τη δεύτερη εβδομάδα της πολιορκίας αρχίζει να του γεννιέται η ανησυχία, όταν ο εχθρός καταπιάνεται με ζήλο να οικοδομήσει δύο τεράστιους ξύλινους πύργους. Στις αρχές του Ιουλίου, είναι κιόλας όρθιοι, έτοιμοι να μεταφέρουν εκατοντάδες μαχητές ως την κορυφή των τειχών. Οι σκιές τους ανεβαίνουν απειλητικά στη μέση του αντίπαλου στρατοπέδου.

Οι οδηγίες του Ιφτικάρ είναι αυστηρές. Εάν ένα από αυτά τα μηχανήματα κάνει την παραμικρή κίνηση, με στόχο τα τείχη, πρέπει να το βομβαρδίσουν με μια βροχή από βέλη. Εάν καταφέρουν να πλησιάσουν, πρέπει να χρησιμοποιήσουν το υγρό πυρ, ένα μείγμα πετρελαίου και θείου, που το βάζουν μέσα σε στάμνες και το πετούν αναμμένο πάνω στους πολιορκητές. Αυτό όταν εξαπλώνεται προκαλεί πυρκαγιά που είναι δύσκολο να σβηστεί. Αυτό το φοβερό όπλο θα επιτρέψει στους στρατιώτες του Ιφτικάρ να αποκρούσουν πολλές αλλεπάλληλες εφόδους στη διάρκεια της δεύτερης εβδομάδας του Ιουλίου, μόλο που οι πολιορκητές, για να προφυλαχτούν από τις φλόγες, έντυσαν εξωτερικά τους πύργους με δέρματα ζώων, που μόλις είχαν σφάξει, ραντισμένα με ξύδι. Συνάμα, κυκλοφορούν φήμες για

* Σ.τ.Ε.: Ουλεμάς: Σοφός σε θέματα θρησκευτικά. Νομομαθής, θεολόγος.

την άφιξη του αλ-Αφντάλ. Οι πολιορκητές που φοβούνται μήπως βρεθούν μεταξύ δύο πυρών, διπλασιάζουν τις προσπάθειες τους.

Από τους δύο κινούμενους πύργους που οικοδόμησαν οι Φράγκοι, θα διηγηθεί ο Ιμπν-αλ-Αθίρ, *ο ένας ήταν νότια, από την πλευρά της Σιών, και ο άλλος βόρεια. Οι μουσουλμάνοι κατάφεραν να τους κάψουν, σκοτώνοντας όλους όσοι ήταν μέσα. Αλλά μόλις τους κατέστρεφαν, ένας αγγελιαφόρος φτάνει ζητώντας βοήθεια, γιατί επιχειρούσαν εισβολή στην άλλη πλευρά της πόλης. Άλλωστε, η πόλη καταλήφθηκε από το βορρά, μια Παρασκευή πρωί, επτά μέρες πριν από το τέλος του σααμπάν του 492.*

Αυτή την τρομερή ημέρα του Ιουλίου του 1099, ο Ιφτικάρ οχυρώθηκε στον Πύργο του Δαβίδ, ένα οκτάγωνο φρούριο που η βάση του ήταν από μόλυβδο. Αποτελούσε δε, το ισχυρότερο σημείο της οχύρωσης. Εκεί, μπορεί να κρατήσει αρκετές μέρες, αλλά ξέρει ότι η μάχη έχει κριθεί. Η εβραϊκή συνοικία καταλήφθηκε, οι δρόμοι κατακλύζονται από πτώματα και ήδη μάχονται στα περίχωρα του μεγάλου τεμένους. Σύντομα αυτός και οι άντρες του θα βρεθούν κυκλωμένοι από παντού. Ωστόσο εξακολουθεί να μάχεται. Τι άλλο θα μπορούσε να κάνει; Το απόγευμα οι μάχες έχουν ουσιαστικά σταματήσει στο κέντρο της πόλης. Το λευκό λάβαρο των Φατιμίδων δεν κυματίζει πια στον πύργο του Δαβίδ.

Ξαφνικά, οι έφοδοι των Φράγκων σταματούν και ένας αγγελιαφόρος πλησιάζει. Έρχεται εκ μέρους του Σαιν Ζιλ να προτείνει στον Αιγύπτιο στρατηγό και τους άνδρες του να φύγουν σώοι, εάν δεχτούν να του παραδώσουν το φρούριο του Δαβίδ. Ο Ιφτικάρ διστάζει. Πολλές φορές ήδη οι Φράγκοι αναίρεσαν τις υποσχέσεις τους και τίποτα δεν τον πείθει ότι ο Σαιν Ζιλ θα φερθεί διαφορετικά. Τον περιγράφουν, ωστόσο, σαν ένα εξηντάρη, με άσπρα μαλλιά, που όλοι χαιρετούν με σεβασμό, πράγμα που δίνει κύρος στις υποσχέσεις του. Ωστόσο, ξέρουν ότι είναι αναγκασμένος να διαπραγματευτεί με τη φρουρά, επειδή ο ξύλινος πύργος του και οι έφοδοι του αναχαιτίστηκαν. Πράγματι, πηγαινοέρχεται κάτω απ' τα τείχη, τη στιγμή που οι σύν-

τροφοί του, οι άλλοι Φράγκοι αρχηγοί, λεηλατούν ήδη την πόλη και διαμοιράζονται τα σπίτια της. Ζυγίζοντας τα υπέρ και τα κατά, ο Ιφτικάρ αποφάσισε να δηλώσει στο Σαιν Ζιλ ότι είναι έτοιμος να συνθηκολογήσει, φθάνει να του υποσχεθεί, στην τιμή του, ότι θα εξασφαλίσει τη ζωή τη δική του και των αντρών του.

Οι Φράγκοι τήρησαν το λόγο τους και τους άφησαν να φύγουν νύχτα προς το λιμάνι της Ασκαλόν, όπου και εγκαταστάθηκαν, σημειώνει με ειλικρίνεια ο Ιμπν αλ-Αθίρ και προσθέτει: *Ο λαός της ιερής πόλης πέρασε από την κόψη του σπαθιού. Οι Φράγκοι έσφαζαν τους μουσουλμάνους επί μια εβδομάδα. Στο τέμενος αλ-Ακσά σκότωσαν περισσότερους από εβδομήντα χιλιάδες ανθρώπους.* Και ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, που αποφεύγει να αναφερθεί σε αριθμούς ανακριβείς, σημειώνει: *Πολλοί σκοτώθηκαν. Οι Εβραίοι συγκεντρώθηκαν στη συναγωγή τους και οι Φράγκοι τους έκαψαν ζωντανούς. Γκρέμισαν όλα τα ιερά μνημεία και τον τάφο του Αβραάμ - ας αναπαύεται εν ειρήνη.*

Ανάμεσα σ' αυτά τα κτίρια είναι και το τέμενος του Ομάρ*, που είχε κτιστεί στη μνήμη του δεύτερου διαδόχου του Προφήτη, του Χαλίφη Ομάρ Ιμπν αλ-Κατάμπ, που πήρε την Ιερουσαλήμ από τους Έλληνες το Φεβρουάριο του 638. Έκτοτε, οι Άραβες θα χρησιμοποιούν το γεγονός αυτό, με σκοπό να τονίσουν τη διαφορά της δικής τους συμπεριφοράς και αυτής των Φράγκων. Εκείνη την ημέρα, ο Ομάρ έκανε την είσοδο του πάνω στην περίφημη άσπρη του καμήλα, ενώ ο Έλληνας Πατριάρχης προχωρούσε για να τον συναντήσει. Ο Χαλίφης τον διαβεβαίωσε ότι θα σεβόταν τη ζωή και τα αγαθά όλων των κατοίκων. Έπειτα, του ζήτησε να τον ξεναγήσει στους ιερούς τόπους του χριστιανισμού. Ενώ βρίσκονταν στην εκκλησία της Κιάμα, τον Πανάγιο Τάφο, ήρθε η ώρα της προσευχής. Ο Ομάρ ζήτησε από τον Πατριάρχη να του υποδείξει ένα μέρος για να στρώσει το χαλί του και να γονατίσει. Ο Πατριάρχης του είπε να μείνει εκεί που βρισκόταν, αλλά ο Χαλίφης του απάντησε: «Αν το κάνω, οι μουσουλμάνοι θα έρθουν αύριο να κατα-

* Σ.τ.Ε.: Ο Ναός του Σολομώντα μετονομάσθηκε από τους μουσουλμάνους Τζαμί Ομάρ.

λάβουν το μέρος, λέγοντας ότι ο Ομάρ προσευχήθηκε εδώ» και, παίρνοντας το χαλί του, πήγε να γονατίσει απ' έξω. Είδε σωστά, γιατί σ' αυτό το ίδιο μέρος θα χτιζόταν το μεγάλο τέμενος που φέρει το όνομα του. Οι Φράγκοι αρχηγοί δεν έχουν, αλίμονο, αυτή τη μεγαλοψυχία. Γιορτάζουν το θρίαμβο τους μ' έναν απερίγραπτο σφαγιασμό κι έπειτα καταστρέφουν την πόλη που υποτίθεται ότι σέβονται.

Ακόμα και οι ίδιοι οι ομόθρησκοι τους δε γλίτωσαν. Ένα από τα πρώτα μέτρα που πήραν, ήταν να διώξουν από τον Πανάγιο Τάφο όλους τους χριστιανούς ιερείς ανατολικών δογμάτων. Έλληνες, Αρμένιους, Γεωργιανούς, Κόπτες και Σύριους που ιερουργούσαν όλοι μαζί, χάριν μιας παλαιάς παράδοσης που όλοι οι κατακτητές είχαν σεβαστεί ως τότε. Κεραυνοβολημένοι από τόσο φανατισμό, οι πρόκριτοι των ανατολικών χριστιανικών κοινοτήτων, αποφάσισαν ν' αντισταθούν. Αρνήθηκαν να φανερώσουν στον κατακτητή πού ήταν κρυμμένος ο Σταυρός πάνω στον οποίο πέθανε ο Χριστός. Γι' αυτούς τους ανθρώπους η θρησκευτική λατρεία αυτού του κειμηλίου ενισχύεται από την πατριωτική τους υπερηφάνεια. Αυτοί άλλωστε δεν είναι συμπολίτες του Ναζωραίου; Αλλά οι εισβολείς δεν πτοούνται διόλου. Συλλαμβάνουν τους ιερείς που φυλάνε το Σταυρό και τους υποβάλλουν σε βασανιστήρια για να τους αποσπάσουν το μυστικό και καταφέρνουν να αρπάξουν με τη βία από τους Χριστιανούς της ιερής πόλης το πολυτιμότερο τους κειμήλιο.

Ενώ οι Δυτικοί αποτελειώνουν τη σφαγή και βάζουν χέρι στα πλούτη της Ιερουσαλήμ, ο στρατός του αλ-Αφντάλ προχωρεί σιγά-σιγά διαμέσου του Σινά. Φθάνει στην Παλαιστίνη 20 μέρες μετά το δράμα. Ο βεζίρης, που ηγείται ο ίδιος του στρατού, διστάζει να βαδίσει κατ' ευθείαν στην Ιερή Πόλη. Μόλο που διαθέτει σχεδόν τριάντα χιλιάδες άντρες, δε νομίζει πως είναι απ' την πλευρά του ισχυρού διότι δε διαθέτει πολιορκητικές μηχανές και η αποφασιστικότητα των Φράγκων τον τρομάζει. Αποφασίζει, λοιπόν, να εγκατασταθεί με το στρατό του στα περίχωρα της Ασκαλόν και να στείλει μια αντιπροσωπεία στην Ιερουσαλήμ για να βολιδοσκοπήσει τις προθέσεις του εχθρού. Στην κατεχόμενη πόλη οι Αιγύπτιοι αντιπρόσωποι οδη-

γούνται μπροστά σ' ένα ψηλό ιππότη, με μακριά μαλλιά και ξανθά γένια που ονομάζεται Γοδεφρίγος ντε Μπουγιόν* και είναι ο νέος άρχοντας της Ιερουσαλήμ. Σ' αυτόν δίνουν το μήνυμα του Βεζίρη, όπου κατηγορεί τους Φράγκους ότι εκμεταλλεύτηκαν την εμπιστοσύνη του και του προτείνουν μια συνθήκη, εάν δεχτεί να φύγει από την Παλαιστίνη. Αντί γι' απάντηση , οι Φράγκοι συγκεντρώνουν τις δυνάμεις τους και σπεύδουν αμέσως προς την Ασκαλόν.

Προχωρούν τόσο γρήγορα, που φτάνουν κοντά στο μουσουλμανικό στρατόπεδο χωρίς καν να τους πάρει είδηση η εμπροσθοφυλακή. Με την πρώτη σύγκρουση, ο *αιγυπτιακός στρατός υποχωρεί και μαζεύεται στο λιμάνι της Ασκαλόν,* αναφέρει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. *Ο αλ-Αφντάλ υποχωρεί και ο ίδιος. Τα ξίφη των Φράγκοι θριάμβευσαν πάνω στους μουσουλμάνους. Από τη σφαγή δε γλίτωσαν ούτε οι στρατιώτες, ούτε οι εθελοντές, ούτε οι κάτοικοι της πόλης. Δέκα χιλιάδες ψυχές χάθηκαν και το στρατόπεδο λεηλατήθηκε.*

Λίγες μέρες μετά τον όλεθρο των Αιγυπτίων, φτάνει στη Βαγδάτη μια ομάδα προσφύγων, με επικεφαλής της τον Αμπού Σάαντ αλ-Χαραβί. Ο καδής της Δαμασκού δε γνωρίζει ακόμα την καινούργια νίκη των Φράγκων, αλλά ξέρει ότι οι εισβολείς είναι κύριοι της Ιερουσαλήμ, της Αντιόχειας και της Έδεσσας, ότι νίκησαν τον Κιλίτζ Αρσλάν και τον Ντανισμέντ και πως διέσχισαν τη Συρία από το βορρά ως το νότο, σφάζοντας, λεηλατώντας κατά το κέφι τους, χωρίς κανένα εμπόδιο. Νιώθει ότι ο λαός του και η πίστη του χλευάστηκαν, ταπεινώθηκαν. Θέλει να κραυγάσει για να ξυπνήσουν επιτέλους οι μουσουλμάνοι. Θέλει να τους ταρακουνήσει, να τους προκαλέσει, να τους σκανδαλίσει.

Την Παρασκευή, 19 Απριλίου 1099, συγκέντρωσε τους συντρόφους του στο μεγάλο τέμενος της Βαγδάτης και το μεσημέρι, την ώρα που οι πιστοί προσέρχονταν για την προσευχή, αρ-

* Σ.τ.Ε.: Γοδεφρίγος 4ος της Βουλώνης ή Γοδεφρίγος ντε Μπουγιόν: Δούκας της Κάτω Λωραίνης. Αρχηγός της πρώτης σταυροφορίας. Ανακηρύχτηκε βασιλιάς της Ιερουσαλήμ, αλλά το 1099 πήρε τον τίτλο του Υπερασπιστή του Αγίου Τάφου (advocatus Sancti Sepulchri).

χίζει να τρώει με βουλιμία, ενώ είναι η περίοδος του ραμαζανιού, ο μήνας της υποχρεωτικής νηστείας. Σε λίγα λεπτά ένα εξαγριωμένο πλήθος σπρώχνεται γύρω του, στρατιώτες πλησιάζουν για να τον συλλάβουν. Ο Αμπού Σάαντ σηκώνεται και ρωτάει ήσυχα αυτούς που τον τριγυρίζουν, πώς μπορούν να είναι τόσο αναστατωμένοι για μια παύση της νηστείας, αφού την ίδια ώρα χιλιάδες μουσουλμάνοι σφαγιάζονται και η καταστροφή των Αγίων Τόπων του Ισλάμ τους αφήνει τελείως αδιάφορους. Αφού το πλήθος σίγησε, περιέγραψε με ακρίβεια τα δεινά που πλήττουν τη Συρία και κυρίως αυτά της Ιερουσαλήμ. *Οι πρόσφυγες έκλαψαν, κι έκαναν και τους άλλους να κλάψουν,* θα πει ο Ιμπν αλ-Αθίρ.

Αφήνοντας τους δρόμους, ο αλ-Χαραβί πηγαίνει στα ανάκτορα. «Είναι πολύ αδύναμοι οι υποστηρικτές της πίστης», κραυγάζει στο Διβάνι του πρίγκιπα των πιστών, αλ-Μουσταζίρ-μπιλλάχ, του νεαρού χαλίφη ηλικίας 22 ετών. Είναι ένας χαρούμενος και καλοκάγαθος μονάρχης, με λευκή επιδερμίδα, κοντή γενειάδα και στρογγυλοπρόσωπος, που οι θυμοί του κρατούν λίγο και οι απειλές του σχεδόν ποτέ δεν πραγματοποιούνται. Σε μια εποχή που η σκληρότητα φαίνεται να είναι το κυριότερο προσόν των αρχόντων, αυτός ο νεαρός Άραβας Χαλίφης είναι περήφανος που δεν αδίκησε ποτέ κανένα. *Αισθανόταν αληθινή χαρά όταν του έλεγαν ότι ο λαός είναι ευτυχισμένος,* σημειώνει με θέρμη ο Ιμπν αλ-Αθίρ. Συναισθηματικός, εκλεπτυσμένος, με ευχάριστους τρόπους, ο αλ-Μουσταζίρ έχει αδυναμία στις τέχνες. Παθιασμένος για την αρχιτεκτονική, επέβλεψε ο ίδιος την οικοδόμηση μιας ζώνης γύρω από την κατοικία του, το Χαρέμ, στα ανατολικά της Βαγδάτης. Και στις κενές ώρες του, που είναι πολλές, γράφει ερωτικά ποιήματα.

Όταν άπλωσα το χέρι
για ν' αποχαιρετήσω την αγαπημένη μου,
η ζέστη της φλόγας μου έλιωσε τον πάγο.

Δυστυχώς για τους υπηκόους του αυτός ο *άνθρωπος του καλού,* όπως τον περιγράφει ο Ιμπν άλ-Καλανίσι, δεν είχε καμιά ισχύ, μόλο που κάθε στιγμή περιβάλλεται από πολύπλοκες εθιμοτυπικές τελετουργίες, και οι χρονικογράφοι αναφέρουν το όνομα του με σεβασμό. Οι πρόσφυγες της Ιερουσαλήμ, που εί-

χαν στρέψει τις ελπίδες τους σ' αυτόν, είχαν ξεχάσει ότι η κυριαρχία του δεν ξεπερνούσε τους τοίχους της κατοικίας του, κι ότι η πολιτική τον κουράζει.

Ωστόσο, έχει πίσω του μια δοξασμένη ιστορία. Οι χαλίφηδες, οι προκάτοχοι του, ήταν κατά τη διάρκεια των δύο αιώνων που ακολούθησαν το θάνατο του Προφήτη (632-833), οι πνευματικοί ηγέτες μιας τεράστιας αυτοκρατορίας, η οποία, στο απόγειο της, εκτεινόταν από τον Ινδό έως τα Πυρηναία και κατευθυνόταν προς τις πεδιάδες του Ροδανού και του Λίγηρα. Επίσης, η δυναστεία των Αβασσιδών, στην οποία ανήκει ο αλ-Μουσταζίρ, έκανε τη Βαγδάτη, σαν τη μαγευτική πόλη που αναφέρεται στις Χίλιες και Μια Νύχτες.

Στις αρχές του 9ου αιώνα, την εποχή της βασιλείας του Χαρούν αλ-Ρασίντ, το χαλιφάτο ήταν το πιο πλούσιο και το πιο ισχυρό κράτος, και η πρωτεύουσα του το κέντρο του πιο προηγμένου πολιτισμού. Είχε χίλιους διπλωματούχους γιατρούς, ένα μεγάλο αφιλοκερδές νοσοκομείο, μια τακτική ταχυδρομική υπηρεσία, πολλές τράπεζες με παραρτήματα στην Κίνα, μια σπουδαία υδροδότηση, καθώς και χαρτοποιία — οι Δυτικοί, που ως τότε έγραφαν σε πάπυρους, έμαθαν στη Συρία την τέχνη της κατασκευής του χαρτιού από τα άγανα του σιταριού.

Αλλά, αυτό το ματωμένο καλοκαίρι του 1099, όταν ανακοινώθηκε στο Διβάνι του Μουσταζίρ η πτώση της Ιερουσαλήμ, η «χρυσή περίοδος» είχε παρέλθει προ πολλού. Ο Χαρούν πέθανε το 809. Ένα τέταρτο του αιώνα αργότερα, οι διάδοχοι του έχασαν κάθε πραγματική εξουσία, η Βαγδάτη μισοκαταστράφηκε και η αυτοκρατορία διαμελίστηκε. Δε μένει πλέον παρά ο μύθος μιας εποχής ενότητας, μεγαλείου και ευημερίας που θα στοιχειώνει τα όνειρα των Αράβων. Οι Αβασσίδες θα βασιλέψουν για τέσσερις αιώνες ακόμη. Αλλά δε θα κυβερνούν πλέον. Δε θα 'ναι παρά όμηροι στα χέρια των Τούρκων ή των Περσών στρατιωτών τους που είναι ικανοί να στηρίζουν και να αίρουν τους βασιλείς ανάλογα με τις ορέξεις τους, καταφεύγοντας τις περισσότερες φορές στη δολοφονία. Για ν' αποφύγουν αυτή την τύχη, οι περισσότεροι Χαλίφηδες θα αποδυθούν από κάθε πολιτική ευθύνη. Έγκλειστοι στα χαρέμια τους, θα επιδοθούν στις χαρές της ζωής και θα γίνονται ποιητές ή μουσικοί, κάνοντας συλλογή από αρωματισμένες σκλάβες.

Ο πρίγκιπας των πιστών, που για πολύ καιρό ήταν η προσωποποίηση της αραβικής δόξας, έγινε το ζωντανό σύμβολο της κατάπτωσης τους. Και ο αλ-Μουσταζίρ, από τον οποίο οι πρόσφυγες της Ιερουσαλήμ περιμένουν το θαύμα, είναι το αντιπροσωπευτικό δείγμα του τεμπέλη χαλίφη. Και να το ήθελε, θα ήταν αδύνατο να σπεύσει να βοηθήσει την ιερή πόλη μιας και δεν είχε για στρατό παρά την προσωπική του φρουρά, μερικές εκατοντάδες ευνούχους λευκούς και μαύρους. Όχι γιατί στη Βαγδάτη δεν υπάρχει στρατός. Χιλιάδες στρατιώτες τριγυρίζουν στην πόλη συνέχεια, συχνά μεθυσμένοι στους δρόμους. Για να προφυλαχθούν από τις παράνομες απαιτήσεις τους, οι κάτοικοι έκλειναν τη νύχτα τις συνοικίες με βαριά κάγκελα.

Φυσικά, αυτή η «μήνις εν στολή», που καταδίκασε την αγορά σε μαρασμό από τη συστηματική λεηλασία, δεν υπακούει στις διαταγές του αλ-Μουσταζίρ. Ο αρχηγός τους δε μιλάει καν αραβικά. Κι αυτό γιατί η Βαγδάτη, αντίθετα με τις άλλες πόλεις, ήταν, από σαράντα περίπου χρόνια πριν, υπό την κυριαρχία των Τούρκων Σελτζούκων. Ο ισχυρός άντρας της πρωτεύουσας των Αβασσιδών ήταν ο νεαρός Σουλτάνος Μπαρκιαρούκ, ένας εξάδελφος του Κιλίζ Αρσλάν, που θεωρητικά ήταν ο άρχοντας όλων των πριγκίπων της περιοχής. Αλλά στην πραγματικότητα κάθε επαρχία της αυτοκρατορίας είναι ανεξάρτητη και τα μέλη της βασιλικής οικογένειας είναι ολοκληρωτικά αφοσιωμένα στις προστριβές τους για τη βασιλεία.

Κι όταν το Σεπτέμβριο του 1099 ο αλ-Χαραβί φεύγει από την πρωτεύουσα των Αβασσιδών, δεν κατάφερε να δει τον Μπαρκιαρούκ, γιατί ο Σουλτάνος ηγείται εκστρατείας στα βόρεια της Περσίας ενάντια στον ίδιο του τον αδελφό, Μωάμεθ. Ο αγώνας αυτός λήγει υπέρ του τελευταίου, ο οποίος, τον Οκτώβριο, καταλαμβάνει και αυτή τη Βαγδάτη. Ωστόσο αυτή η σύγκρουση δεν τελειώνει. Στα έκπληκτα μάτια των Αράβων, που δεν προσπαθούν πια να κατανοήσουν τίποτα, θα πάρει μια τροπή κυριολεκτικά παράλογη. Ας κρίνουμε! Τον Ιανουάριο του 1100 ο Μωάμεθ φεύγει, εγκαταλείπει εσπευσμένα τη Βαγδάτη και ο Μπαρκιαρούκ μπαίνει θριαμβευτής. Όχι για πολύ καιρό, γιατί την άνοιξη τη χάνει πάλι, για να επανέλθει δριμύτερος τον Απρίλιο του 1101, μετά από απουσία ενός χρόνου,

για να συνθλίψει τον αδελφό του. Μέσα στα τζαμιά της πρωτεύουσας των Αβασσιδών ξαναρχίζουν να αναφέρουν το όνομα του στο κήρυγμα της Παρασκευής, αλλά το Σεπτέμβριο η κατάσταση πάλι αλλάζει. Ηττημένος από δυο αδέλφια του που ενώθηκαν, ο Μπαρκιαρούκ φαίνεται ότι τέθηκε, κυριολεκτικά, εκτός μάχης. Μα δεν τον γνωρίζουν καλά. Παρά την ήττα του, έρχεται στη Βαγδάτη αιφνιδιαστικά και την καταλαμβάνει για λίγες μέρες, αλλά και πάλι τον διώχνουν για να ξαναγυρίσει τον Οκτώβριο. Αλλά για άλλη μια φορά η απουσία του είναι σύντομη γιατί μια συμφωνία του ξαναδίνει την πόλη. Σε διάστημα τριάντα μηνών, έχει αλλάξει οκτώ φορές χέρια. Κάθε εκατό μέρες θα έχει νέο άρχοντα! Κι αυτό, τη στιγμή που οι εισβολείς από τη Δύση σταθεροποιούν την παρουσία τους στα κατακτημένα εδάφη.

Οι Σουλτάνοι δε μόνιαζαν, θα πει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, γι' *αυτό οι Φράγκοι μπόρεσαν να καταλάβουν τη χώρα.*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΑΤΟΧΗ (1100 - 1128)

Κάθε φορά που οι Φράγκοι εκπορθούν ένα φρούριο, αμέσως επιτίθενται σ' ένα άλλο. Η δύναμη τους θα εξακολουθήσει να μεγαλώνει ωσότου καταλάβουν όλη τη Συρία και εξορίσουν όλους τους μουσουλμάνους από αυτή τη χώρα.

ΦΑΚΡΙΕΛ-ΜΟΥΛΚ ΙΜΠΝ ΑΜΜΑΡ
άρχοντας της Τρίπολης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΔΥΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ

Έπειτα από τόσες αλλεπάλληλες ήττες, τόση απελπισία, τόσες ταπεινώσεις, οι τρεις απρόσμενες ειδήσεις που έρχονται στη Δαμασκό, το καλοκαίρι του 1100, γεννούν πολλές ελπίδες. Όχι μόνο ανάμεσα στους στρατευμένους ιερείς που περιβάλλουν τον καδή αλ-Χαραβί, αλλά και στην αγορά, κάτω από τις καμάρες της Ευθείας Οδού, εκεί που οι έμποροι του μεταξιού, των χρυσοΰφαντων υφασμάτων, του δαμασκηνού λινού ή των δαμασκηνών επίπλων, κάθονται κάτω από τις κληματαριές, φωνάζοντας ο ένας στον άλλον πάνω απ' το κεφάλι των περαστικών με τη φωνή των μεγαλόπρεπων ημερών.

Στις αρχές Ιουλίου, η πρώτη είδηση που επαληθεύτηκε αμέσως, είναι ότι ο γερο-Σαιν Ζιλ, που ποτέ δεν έκρυβε τις βλέψεις του προς την Τρίπολη, τη Χομς και το σύνολο της κεντρικής Συρίας, έφυγε για την Κωνσταντινούπολη, ύστερα από μια διαμάχη με τους άλλους Φράγκους αρχηγούς. Ψιθυρίζεται πως δε θα ξαναγυρίσει.

Στα τέλη Ιουλίου φτάνει δεύτερη είδηση, ακόμη πιο σπουδαία, που εξαπλώνεται σε λίγα λεπτά από τζαμί σε τζαμί και από δρομάκι σε δρομάκι. *Ενώ πολιορκούσε την Άκρα, ο Γοδεφρίγος, άρχοντας της Ιερουσαλήμ, χτυπήθηκε από ένα βέλος που τον σκότωσε,* αναφέρει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Μιλάνε επίσης, για δηλητηριασμένα φρούτα που του πρόσφερε ένας Παλαιστίνιος πρόκριτος. Άλλοι μιλούν για φυσικό θάνατο από επιδημία. Αλλά η εκδοχή που δίνει ο χρονικογράφος της Δαμασκού είναι η πιο επιθυμητή από το λαό: ο Γοδεφρίγος έπεσε

από τα χτυπήματα των υπερασπιστών της Άκρας. Μετά από ένα χρόνο από την πτώση της Ιερουσαλήμ μια τέτοια νίκη δεν είναι ενδεικτική του ότι ο άνεμος αρχίζει να αλλάζει;

Αυτή η εντύπωση φαίνεται να επιβεβαιώνεται μετά από λίγες μέρες, όταν μαθαίνουν ότι ο Μποεμόν, ο πιο φοβερός Φράγκος, πιάστηκε αιχμάλωτος. Τον νίκησε ο Ντανισμέντ "ο σοφός". Όπως και πριν από τρία χρόνια, κατά τη μάχη της Νίκαιας, ο Τούρκος αρχηγός ήρθε να κυκλώσει την αρμενική πόλη Μαλάτεια*. *Στο άκουσμα αυτής της είδησης,* λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, ο *Μποεμόν, βασιλιάς των Φράγκων και άρχοντας της Αντιόχειας, συγκέντρωσε τους άντρες του και βάδισε εναντίον του μουσουλμανικού στρατού.* Επιχείρηση θαρραλέα, γιατί για να φθάσει στην πολιορκούμενη πόλη, ο Φράγκος αρχηγός, πρέπει να καλπάσει μια βδομάδα σ' ένα τόπο ορεινό που κρατούν γερά οι Τούρκοι. Ειδοποιημένος ο Ντανισμέντ του στήνει ενέδρα. Ο Μποεμόν και οι πεντακόσιοι ιππείς που τον συνοδεύουν, δέχονται ένα καταιγισμό βελών ενώ περνούν ένα στενό πέρασμα, όπου δεν μπορούν να αναδιπλωθούν. *Ο Θεός έδωσε τη νίκη στους μουσουλμάνους που σκότωσαν πολλούς Φράγκους. Ο Μποεμόν και μερικοί σύντροφοι του αιχμαλωτίστηκαν.* Τους οδήγησαν αλυσόδετους στο Νικσάρ, βόρεια της Ανατολίας.

Η σταδιακή εξόντωση του Σαιν Ζιλ, του Γοδεφρίγου και του Μποεμόν, των τριών πρωτεργατών της φράγκικης εισβολής, ερμηνεύτηκε από πολλούς σαν θεϊκό σημάδι. Αυτοί που είχαν εκμηδενιστεί από τους φαινομενικά αήττητους Φράγκους ξαναπαίρνουν θάρρος. Τώρα δεν είναι η κατάλληλη στιγμή να τους δώσουν ένα τελειωτικό χτύπημα; Πάντως ένας άνθρωπος το εύχεται ολόψυχα· είναι ο Ντουκάκ.

Ας μη γελιόμαστε, ο νεαρός βασιλιάς της Δαμασκού, δεν είναι ένθερμος υπερασπιστής του Ισλάμ. Δεν το απέδειξε στη μάχη της Αντιόχειας, όπου ήταν έτοιμος να προδώσει τους δικούς του για να ικανοποιήσει τις βλέψεις του για την περιοχή; Μόνο την άνοιξη του 1100, ο Σελτζούκος ανακάλυψε ξαφνικά ότι έπρεπε να διεξαχθεί ιερός πόλεμος κατά των απίστων. Ένας από τους υποτελείς του, ένας βεδουίνος αρχηγός του οροπεδίου του Γκολάν, παραπονέθηκε ότι οι Φράγκοι κάνουν επιδρομές, λεηλατούν τις σοδειές και κλέβουν τα ζώα του. Ο Ντουκάκ αποφάσισε να τους εκφοβίσει. Μια μέρα του Μαΐου που ο Γοδεφρίγος και το δεξί του χέρι, ο Τανκρέδος, ανιψιός του Μποεμόν, γυρίζουν με τους άντρες τους από μια επιδρομή, πολύ αποδοτική, ο στρατός της Δαμασκού τους επιτέθηκε. Βεβαρημένοι από τα λάφυρα, οι Φράγκοι στάθηκαν ανίκανοι να δώσουν μάχη. Προτίμησαν να φύγουν αφήνοντας πίσω τους πολλούς νεκρούς. Ο Τανκρέδος σώθηκε εκ θαύματος.

* Σ.τ.Ε.: Σημερινή Μελιτηνή.

Για να εκδικηθούν, οργάνωσαν μια αποστολή αντιποίνων στα περίχωρα της συριακής μητρόπολης. Οι οπωρώνες καταστράφηκαν, τα χωριά λεηλατήθηκαν και κάηκαν. Κεραυνοβολημένος από την ταχύτητα και το μέγεθος της άμεσης απάντησης, ο Ντουκάκ δεν τόλμησε να επέμβει. Με τη συνηθισμένη του ευστροφία, ήδη μετανιωμένος για την επιχείρηση του στο Γκολάν, πρότεινε στον Τανκρέδο να του πληρώσει ένα μεγάλο ποσό εάν δεχόταν να απομακρυνθεί. Φυσικά, αυτή η προσφυγή ενίσχυσε την αποφασιστικότητα του Φράγκου πρίγκιπα. Αυτός λογικά, πιστεύοντας ότι ο Ντουκάκ ήταν σε κρίσιμη θέση, του έστειλε μια επιτροπή από έξι άτομα με την παραγγελία ή να ασπαστεί το χριστιανισμό ή να του παραδώσει τη Δαμασκό. Τίποτα λιγότερο. Οργισμένος από την τόση αναίδεια, ο Σελτζούκος διέταξε να συλλάβουν τους αντιπροσώπους και τραυλίζοντας από θυμό, τους διέταξε με τη σειρά του ν' ασπασθούν το Ισλάμ. Ο ένας δέχτηκε, οι άλλοι πέντε αποκεφαλίστηκαν επιτόπου.

Μόλις έφθασε η είδηση, ο Γοδεφρίγος ενώθηκε με τον Τανκρέδο και με όλους τους άντρες που διέθεταν και επιδόθηκαν σε μια συστηματική καταστροφή των περιχώρων της πρωτεύουσας της Συρίας. Η πλούσια πεδιάδα της Γκούτα *που περιβάλλει τη Δαμασκό, όπως το φωτοστέφανο περιβάλλει τη σελήνη, κατά* την έκφραση του Ιμπν Ζομπέρ, πρόσφερε θέαμα απελπιστικό. Ο Ντουκάκ δεν κουνιόταν. Κλεισμένος στο ανάκτορο του της Δαμασκού, περίμενε να περάσει ο κυκλώνας, εφόσον ο υποτελής του από το Γκολάν, αμφισβητούσε την ηγεμονία του και εις το εξής πλήρωνε τους ετήσιους φόρους του

στους άρχοντες της Ιερουσαλήμ. Ακόμα πιο σοβαρό, ήταν ότι ο λαός της συριακής πρωτεύουσας άρχισε να διαμαρτύρεται για την ανικανότητα των αρχόντων στην υπεράσπιση της πόλης. Καταριόταν όλους αυτούς τους Τούρκους στρατιώτες που καμάρωναν σαν παγώνια στα δρομάκια της αγοράς, μα που εξαφανίζονταν όταν ο εχθρός βρισκόταν μπροστά στις πύλες της πόλης. Ο Ντουκάκ είχε μόνο μια έμμονη ιδέα να εκδικηθεί το συντομότερο δυνατόν, μόνο και μόνο για να δικαιωθεί στα μάτια των υπηκόων του.

Φαντάζεται εύκολα κανείς πόση χαρά προκάλεσε στο Σελτζούκο η είδηση του θανάτου του Γοδεφρίγου, κάτι που τρεις μήνες πριν θα τον άφηνε αδιάφορο. Έπειτα από λίγες μέρες, η αιχμαλωσία του Μποεμόν του 'δωσε θάρρος να αναλάβει μια επιχείρηση γοήτρου.

Η ευκαιρία παρουσιάζεται τον Οκτώβριο. Όταν σκοτώθηκε ο Γοδεφρίγος, διηγείται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, ο *αδελφός του, ο κόμης Μπωντουέν, άρχοντας της Έδεσσας, ξεκίνησε για την Ιερουσαλήμ με πεντακόσιους ιππείς και πεζούς. Στο άκουσμα αυτής της είδησης, ο Ντουκάκ συγκέντρωσε τις δυνάμεις του και βάδισε εναντίον του. Τον συνάντησε κοντά στην παράκτια περιοχή της Βηρυτού.* Ο Μπωντουέν αποβλέπει, εμφανώς, να διαδεχθεί το Γοδεφρίγο. Είναι ένας ιππότης φημισμένος για τη σκληρότητα του και την έλλειψη ενδοιασμών, όπως στην περίπτωση της δολοφονίας των «θετών γονέων» στην Έδεσσα, αλλά είναι και ένας τολμηρός και πονηρός μαχητής που η παρουσία του στην Ιερουσαλήμ θα αποτελούσε ένα συνεχή κίνδυνο για τη Δαμασκό και τη μουσουλμανική Συρία. Το να τον σκοτώσει ή να τον αιχμαλωτίσει σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή, είναι σαν να αποκεφαλίζει τη στρατιά των εισβολέων και να αμφισβητεί την παρουσία των Φράγκων στην Ανατολή. Ο τόπος και ο χρόνος της σύγκρουσης είναι σωστά διαλεγμένοι.

Ο Μπωντουέν, ερχόμενος από το βορρά και βαδίζοντας κατά μήκος της μεσογειακής ακτής, πρέπει να φθάσει στη Βηρυτό στις 24 Οκτωβρίου, περίπου. Πριν θα πρέπει να περάσει από το Ναχρ ελ-Καλμπ, το παλιό σύνορο των Φατιμίδων. Κοντά στην εκβολή του «Ποταμού του Σκύλου», ο δρόμος στενεύει και περιβάλλεται από γκρεμούς και απότομα βουνά. Το μέρος

είναι ιδεώδες για μια ενέδρα. Ακριβώς εκεί ο Ντουκάκ αποφάσισε να περιμένει τους Φράγκους, κρύβοντας τους άντρες του σε σπηλιές ή δασωμένες πλαγιές. Οι προφυλακές του του δίνουν συνέχεια πληροφορίες για την πρόοδο του εχθρού.

Από τα πολύ παλιά χρόνια ο ποταμός Ναχρ αλ-Καλμπ είναι ο εφιάλτης των κατακτητών. Όταν κάποιος απ' αυτούς καταφέρνει να τον διασχίσει, είναι τόσο περήφανος ώστε αφηγείται το κατόρθωμα του χαράζοντας το στο βράχο. Την εποχή του Ντουκάκ μπορεί να θαυμάσει κανείς πολλές απ' αυτές τις μαρτυρίες: Ιερογλυφικά του Φαραώ Ραμσή Β' ή κυνοειδή του Βαβυλώνιου Ναβουχοδονόσορα, έως και λατινικά εγκώμια του συριακής καταγωγής Ρωμαίου αυτοκράτορα Σεπτίμου Σεβήρου, που τα απηύθυνε στους γενναίους Γαλάτες στρατιώτες του. Αλλά, κοντά σ' αυτή τη χούφτα των νικητών, πόσοι πολεμιστές δεν είδαν τα όνειρα τους να συντρίβονται σ' αυτούς τους βράχους χωρίς ν' αφήσουν ίχνη; Για το βασιλιά της Δαμασκού, δεν υπάρχει αμφιβολία πως «ο καταραμένος Μπωντουέν» θα πάει να συναντήσει αυτό το πλήθος των νικημένων. Ο Ντουκάκ έχει κάθε λόγο να είναι αισιόδοξος. Ο στρατός του είναι έξι ή επτά φορές μεγαλύτερος από του Φράγκου αρχηγού και ιδίως έχει το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού. Όχι μόνο θα σβήσει την προσβολή που του έκαναν, αλλά θα πάρει ξανά την τιμητική θέση που είχε ανάμεσα στους πρίγκιπες της Συρίας και θα ασκήσει και πάλι την εξουσία που η παρέμβαση των Φράγκων είχε υποσκάψει.

Ένας άνθρωπος από τον οποίο δε διέφυγε τίποτα από τα τεκταινόμενα, είναι ο καδής Φακρ ελ-Μουλκ, ο νέος άρχοντας της Τρίπολης, που διαδέχθηκε πριν από ένα χρόνο τον αδελφό του Ζαλάλ ελ-Μουλκ. Την πόλη του εποφθαλμιούσε ο άρχοντας της Δαμασκού, προτού φθάσουν οι Δυτικοί και έχει κάθε λόγο να φοβάται την ήττα του Μπωντουέν, γιατί τότε ο Ντουκάκ θα θελήσει να ανακηρυχθεί θριαμβευτής του Ισλάμ και ελευθερωτής της συριακής γης, του οποίου την υπεροχή θα πρέπει να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί τις παραξενιές του.

Για να αποφύγει κάτι τέτοιο, ο Φακρ ελ-Μουλκ, δεν έχει κανένα ενδοιασμό. Όταν μαθαίνει ότι ο Μπωντουέν πλησιάζει στην Τρίπολη, κατευθυνόμενος προς τη Βηρυτό και μετά στην

Ιερουσαλήμ, του στέλνει κρασί, μέλι, ψωμί, κρέατα, πολύτιμα χρυσά και αργυρά δώρα όπως επίσης έναν απεσταλμένο που επιμένει να τον δει ιδιαιτέρως και τον ειδοποιεί για την ενέδρα που του έχει στήσει ο Ντουκάκ, δίνοντας του πολλές λεπτομέρειες για τις θέσεις του στρατού της Δαμασκού και συμβουλεύοντας τον για την καλύτερη τακτική που πρέπει να ακολουθήσει. Ο Φράγκος αρχηγός αφού ευχαρίστησε τον καδή για την πολύτιμη όσο και απρόσμενη συνεργασία του, παίρνει πάλι το δρόμο για το Ναχρ ελ-Καλμπ.

Μην έχοντας ιδέα ο Ντουκάκ, ετοιμάζεται να επιτεθεί στους Φράγκους μόλις θα μπούνε στη στενή παραθαλάσσια λωρίδα που σημαδεύουν οι τοξότες του. Πράγματι, οι Φράγκοι κάνουν την εμφάνιση τους από την περιοχή της Ζουνιέχ και προχωρούν ατάραχοι. Ακόμα λίγα βήματα και θα πέσουν στην παγίδα. Αλλά ξαφνικά ακινητοποιούνται και αρχίζουν να υποχωρούν. Ακόμα δεν έχει παιχτεί τίποτα, αλλά βλέποντας τον εχθρό να μην πέφτει στην παγίδα του, ο Ντουκάκ τα χάνει. Με τους εμίρηδες του να τον προκαλούν, δίνει διαταγή στους τοξότες να ρίξουν κάμποσα βέλη, χωρίς να τολμήσει να ρίξει τους ιππείς του εναντίον των Φράγκων. Με το πέσιμο της νύχτας το ηθικό των μουσουλμάνων στρατιωτών καταρρακώνεται. Άραβες και Τούρκοι αλληλοκατηγορούνται για δειλία, και ξεσπούν βίαιοι καβγάδες. Την επομένη το πρωί, ύστερα από μια μικρή σύρραξη, ο στρατός της Δαμασκού καταφεύγει στο όρος του Λιβάνου, ενώ οι Φράγκοι εξακολουθούν την πορεία τους ήσυχα προς την Παλαιστίνη.

Απερίσκεπτα, ο καδής της Τρίπολης, προτίμησε να σώσει τον Μπωντουέν κρίνοντας ότι ο κυρίως κίνδυνος εναντίον της πόλης του έρχεται από τον Ντουκάκ, που και ο ίδιος είχε φερθεί κατά τον ίδιο τρόπο στον Καρμπούκα, δύο χρόνια πρίν. Και οι δυο θεώρησαν, την παρουσία των Φράγκων στην κρίσιμη αυτή στιγμή, σαν το μικρότερο κακό. Αλλά το κακό θα εξαπλωθεί γρήγορα.

Τρεις εβδομάδες μετά την αποτυχημένη ενέδρα του Ναχρ ελ-Καλμπ, ο Μπωντουέν χρίζεται βασιλιάς της Ιερουσαλήμ και αρχίζει μια διπλή επιχείρηση οργάνωσης και κατάκτησης, για να εδραιώσει ό,τι αποκόμισε από την εισβολή. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ

προσπαθώντας να καταλάβει, έναν αιώνα αργότερα, ποιο κίνητρο έσπρωξε τους Φράγκους να έρθουν στην Ανατολή, θα αποδώσει την πρωτοβουλία του κινήματος στο βασιλιά Μπωντουέν, τον «Αλ-Βαρνταβίλ», που θεωρούσε κατά κάποιο τρόπο αρχηγό της Δύσης. Δεν είναι λάθος, γιατί αν και αυτός ο ιππότης δεν ήταν παρά μόνο ένας από τους πολλούς υπεύθυνους της εισβολής, ο ιστορικός της Μοσούλης έχει δίκιο να τον παρουσιάζει σαν πρωτομάστορα της κατοχής. Σε αντιπαράθεση με το συνεχή τεμαχισμό του αραβικού κόσμου, τα φράγκικα κράτη δημιουργούνται αμέσως χάρη στην αποφασιστικότητα, τις στρατιωτικές αρετές και τη σχετική ενότητα τους. Γι' αυτό και θεωρούνται ως μια πραγματική τοπική δύναμη.

Οι μουσουλμάνοι διαθέτουν ωστόσο μια σημαντική υπεροχή. Τον εξαιρετικά μικρό αριθμό των εχθρών τους. Την επομένη της πτώσης της Ιερουσαλήμ, οι περισσότεροι Φράγκοι γύρισαν στους τόπους τους. Όταν ο Μπωντουέν ανέβηκε στο θρόνο, μπορούσε να βασίζεται μόνο σε μερικές εκατοντάδες ιππείς. Αλλά αυτή η φαινομενική αδυναμία, χάθηκε όταν έγινε γνωστό ότι, την άνοιξη του 1101, νέες στρατιές Φράγκων, μεγαλύτερες από ότι γνώρισαν ως τώρα, συγκεντρώθηκαν στην Κωνσταντινούπολη.

Οι πρώτοι που ανησύχησαν ήταν σίγουρα ο Κιλίζ Αρσλάν και ο Ντανισμέντ που θυμούνται ακόμη το πέρασμα των Φράγκων από τη Μικρά Ασία. Χωρίς δισταγμό, αποφασίζουν να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να προσπαθήσουν να κλείσουν το δρόμο στη νέα εισβολή. Οι Τούρκοι δεν τολμούν πια να εμφανιστούν προς την περιοχή της Νίκαιας ή το Δορύλαιο που τα κρατούν γερά οι Έλληνες. Προτιμούν να επιχειρήσουν μια επίθεση πολύ πιο μακριά, νοτιοανατολικά της Ανατολίας. Ο Κιλίζ Αρσλάν που μεγάλωσε και απέκτησε πείρα, δηλητηριάζει όλα τα σημεία παροχής νερού κατά μήκος του δρόμου που είχε ακολουθηθεί στην προηγούμενη εκστρατεία.

Το Μάιο του 1101, ο Σουλτάνος μαθαίνει ότι περί τους εκατό χιλιάδες άντρες διέσχισαν το Βόσπορο, με αρχηγό το Σαιν Ζιλ που επί ένα χρόνο παρέμενε στο Βυζάντιο. Προσπαθεί να ακολουθήσει τις κινήσεις τους βήμα-βήμα, για να ξέρει πότε θα τους αιφνιδιάσει. Η πρώτη στάση είναι η Νίκαια. Αλλά παρα-

δόξως, οι ανιχνευτές που είχαν τοποθετηθεί κοντά στην παλιά πρωτεύουσα του Σουλτάνου, δεν τους βλέπουν να έρχονται. Από το μέρος της θάλασσας του Μαρμαρά και την Κωνσταντινούπολη, κανείς δεν ξέρει τίποτε γι' αυτούς. Ο Κιλίζ Αρσλάν ξαναβρίσκει τα ίχνη τους τον Ιούνιο, όταν κάνουν την εμφάνιση τους κάτω από τα τείχη μιας πόλης που του ανήκει, της Άγκυρας, στο κέντρο της Ανατολίας, σε τουρκικό έδαφος και όπου ποτέ δεν πρόβλεψε έφοδο. Πριν προλάβει να φθάσει, οι Φράγκοι την είχαν ήδη καταλάβει.

Ο Κιλίζ Αρσλάν νομίζει πως γύρισε τέσσερα χρόνια πίσω, τη στιγμή που έπεσε η Νίκαια. Μα δεν είναι καιρός για θρήνους, γιατί οι Δυτικοί απειλούν κι αυτή την καρδιά της περιοχής του. Αποφασίζει να τους στήσει ενέδρα, μόλις θα βγουν από την Άγκυρα για να πάρουν το δρόμο προς το νότο.

Αλλά για μια ακόμη φορά, κάνει λάθος. Οι εισβολείς γυρίζοντας τα νώτα τους στη Συρία, βαδίζουν αποφασιστικά βορειοανατολικά, στην κατεύθυνση της Νικσάρ, το ισχυρό φρούριο όπου ο Ντανισμέντ κρατάει τον Μποεμόν. Αυτό είναι λοιπόν! Οι Φράγκοι θέλουν να ελευθερώσουν τον άρχοντα της Αντιόχειας!

Ο Σουλτάνος και ο σύμμαχος του αρχίζουν τώρα μόνο να καταλαβαίνουν - αν και το θεωρούν αδιανόητο - την παράξενη διαδρομή των εισβολέων. Κατά κάποιο τρόπο, είναι εφησυχασμένοι, γιατί τώρα μπορούν να διαλέξουν τον τόπο της ενέδρας. Θα είναι το χωριό Μερζιφούν, όπου θα φθάσουν οι Φράγκοι τις πρώτες μέρες του Αυγούστου, αποκαμωμένοι από τον ανελέητο ήλιο. Ο στρατός τους δεν είναι καθόλου εντυπωσιακός. Μερικές εκατοντάδες ιππείς που λυγίζουν κάτω από τις βαριές καυτές πανοπλίες, και πίσω τους ένα ποικιλόχρωμο πλήθος που αποτελείται περισσότερο από γυναικόπαιδα παρά από αληθινούς μαχητές. Μόλις ξεχύνεται το πρώτο κύμα των Τούρκων ιππέων, οι Φράγκοι τα χάνουν. Δεν είναι μάχη, παρά ένα σωστό μακελειό που συνεχίζεται όλη τη μέρα. Μόλις νύχτωσε, ο Σαιν Ζιλ φεύγει με τους δικούς του χωρίς να ειδοποιήσει το κύριο σώμα του στρατού. Την επομένη οι τελευταίοι επιζώντες σκοτώθηκαν κι αυτοί. Χιλιάδες νέες γυναίκες αιχμαλωτίστηκαν για να εμπλουτίσουν τα χαρέμια της Ασίας.

Μόλις τέλειωσε η σφαγή του Μερζιφούν, ανησυχητικές ειδήσεις φθάνουν στον Κιλίζ Αρσλάν. Μια νέα αποστολή Φράγκων προχωρεί ήδη διαμέσου της Μικράς Ασίας. Αυτή τη φορά η διαδρομή τους δεν προκαλεί καμιά έκπληξη. Οι πολεμιστές με το σταυρό πήραν το δρόμο του νότου. Ύστερα από πορεία πολλών ημερών, καταλαβαίνουν ότι ο δρόμος τους είναι παγιδευμένος. Όταν στα τέλη του Αυγούστου, ο Σουλτάνος φθάνει από βορειοανατολικά, οι Φράγκοι, ξεθεωμένοι από τη δίψα, αργοπεθαίνουν. Εξολοθρεύονται χωρίς καμιά αντίσταση.

Και δεν είναι μόνο αυτό. Μια τρίτη φράγκικη αποστολή, ακολουθεί τη δεύτερη στον ίδιο δρόμο με διαφορά μιας εβδομάδας. Ιππείς, στρατιώτες, γυναικόπαιδα φθάνουν εντελώς αφυδατωμένα κοντά στην Ηράκλεια. Από μακριά αντικρίζουν το καθρέφτισμα του νερού ενός ποταμού και τρέχουν άτακτα προς το νερό όπου τους περιμένει ο Κιλίζ Αρσλάν.

Ποτέ οι Φράγκοι δε θα συνέλθουν από αυτή την τριπλή σφαγή. Με τη θέληση της εξάπλωσης που τους κατέχει αυτά τα αποφασιστικά χρόνια, η άφιξη τόσο μεγάλου αριθμού ατόμων, πολεμιστών και μη, θα τους επέτρεπε να εποικίσουν το σύνολο της Αραβικής Ασίας πριν προλάβουν να συνέλθουν οι Άραβες. Ωστόσο αυτή η έλλειψη ανθρώπων θα γίνει η βάση για το πιο διαρκές και το πιο θεαματικό έργο των Φράγκων στο αραβικό έδαφος· την κατασκευή φρουρίων. Γιατί ακριβώς για να παγιώσουν τη θέση τους λόγω της λειψυδρίας, θα χτίσουν φρούρια, τόσο καλά οχυρωμένα, που μια χούφτα υπερασπιστών θα μπορεί να αντιμετωπίσει πλήθος μουσουλμάνων πολιορκητών. Αλλά, για να υπερπηδήσουν το εμπόδιο του αριθμού, οι Φράγκοι θα έχουν βοηθό, κάτι πιο ισχυρό και από τα φρούρια τους· τη νάρκη του αραβικού κόσμου. Τίποτα δεν απεικονίζει καλύτερα την κατάσταση που επικρατούσε, από την περιγραφή της περίφημης μάχης που διεξάγεται στην Τρίπολη στις αρχές Απριλίου 1102, από τον Ιμπν αλ-Αθίρ.

Ο Σαιν Ζιλ, ο Θεός να τον καταραστεί, γύρισε στη Συρία μετά την πανωλεθρία που υπέστη από τον Κιλίζ Αρσλάν. Του είΧαν απομείνει καμιά τριακοσαριά άντρες. Τότε ο Φακρ ελ-Μουλκ, ο άρχοντας της Τρίπολης, μήνυσε στον άρχοντα Ντου-

κάκ και στο διοικητή της Χομς: «Τώρα ή ποτέ! Τώρα είναι η\ ώρα να ξεμπερδεύουμε με το Σαιν Ζιλ, που έχει τόσο λίγο στρατό». Ο Ντουκάκ έστειλε δυο χιλιάδες άντρες και ο διοικητής της Χομς ήρθε αυτοπροσώπως. Ο στρατός της Τρίπολης ενώθηκε μαζί τους μπρος στις πύλες της πόλης και συνήψαν μά-\ χη με το Σαιν Ζιλ. Αυτός έριξε εκατό από τους στρατιώτες του εναντίον του στρατού της Τρίπολης, εκατό εναντίον του στρατού της Δαμασκού, πενήντα εναντίον των ανδρών από τη Χομς και κράτησε πενήντα μαζί του. Μόλις είδαν τον εχθρό, οι άνδρες της Χομς τράπηκαν σε φυγή, κι αμέσως τους ακολούθησαν οι Δαμασκηνοί. Μόνο το σώμα των ανδρών της Τρίπολης τους αντιμετώπισε. Μόλις το είδε ο Σαιν Ζιλ, τους επιτέθηκε μαζί με τους άλλους διακόσιους στρατιώτες του, τους νίκησε και σκότωσε επτά χιλιάδες.

Τριακόσιοι Φράγκοι κατατροπώνουν χιλιάδες μουσουλμάνους! Φαίνεται πως η διήγηση του Άραβα ιστορικού είναι σύμφωνη με την αλήθεια. Το πιο πιθανό είναι πως ο **Ντουκάκ** θέλησε να ξεπληρώσει στον καδή της Τρίπολης τη στάση του τη στιγμή της ενέδρας στο Ναχρ ελ-Καλμπ. Η προδοσία του Φακρ ελ-Μουλκ εμπόδισε την εξουδετέρωση του ιδρυτή του βασιλείου της Ιερουσαλήμ. Η αντεκδίκηση του βασιλιά της Δαμασκού θα επιτρέψει τη σύσταση ενός τέταρτου Φράγκικου κράτους: της κομητείας της Τρίπολης.

Έξι εβδομάδες μετά την εξευτελιστική αυτή ήττα, ακολου-| θεί μια νέα επίδειξη της ανικανότητας των αρχηγών του τόπου. Παρά την αριθμητική τους υπεροχή, στάθηκαν ανίκανοι, ενώ, είναι νικητές, να εκμεταλλευτούν τη νίκη τους.

Η σκηνή διαδραματίζεται το Μάιο του 1102. Μια αιγυπτιακή στρατιά με είκοσι χιλιάδες άντρες περίπου, με αρχηγό **το** Σαράφ, το γιο του βεζίρη αλ-Αφντάλ, έφθασε στην Παλαιστίνη και κατάφερε να αιφνιδιάσει τον Μπωντουέν στο Ραμλέχ, **κοντά** στο λιμάνι της Χάιφας. Ο βασιλιάς κατάφερε να ξεφύγει έρποντας ανάμεσα στα καλάμια. Οι περισσότεροι ιππείς του σκοτώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν. Την ίδια αυτή ημέρα, η στρατιά του Καΐρου είχε τη δυνατότητα να καταλάβει την Ιερουσαλήμ γιατί, όπως λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, η πόλη είναι ανυπεράσπιστη και ο Φράγκος βασιλιάς έχει φύγει.

Μερικοί από τους ανθρώπους του Σαράφ του είπαν: «Πάμε να καταλάβουμε την Ιερή Πόλη». Αλλοι πάλι του λένε: «Ας καταλάβουμε τη Χάιφα». Ο Σαράφ δεν αποφασίζει. Ενώ δίσταζε, οι Φράγκοι πήραν ενισχύσεις διά θαλάσσης κι ο Σαράφ αναγκάστηκε να γυρίσει πίσω στον πατέρα του στην Αίγυπτο.

Βλέποντας ότι είχε πλησιάσει τόσο κοντά στη νίκη, ο άρχοντας του Καΐρου αποφασίζει να κάνει μια νέα επίθεση τον επόμενο χρόνο και το μεθεπόμενο. Αλλά, σε κάθε απόπειρα ένα απρόβλεπτο γεγονός μπαίνει ανάμεσα σ' αυτόν και τη νίκη. Τη μια φορά το αιγυπτιακό ναυτικό συνεπλάκη με το πεζικό. Άλλη φορά ο αρχηγός της αποστολής σκοτώθηκε σε ατύχημα και ο θάνατος του έσπειρε την αναστάτωση στο στράτευμα. Ήταν ένας θαρραλέος στρατηγός αλλά πολύ δεισιδαίμονας, μας λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ. *Του είχαν προφητέψει πως θα πέθαινε πέφτοντας από άλογο και, όταν ορίστηκε κυβερνήτης της Βηρυτού, είχε διατάξει να ξηλωθεί όλο το οδόστρωμα της πόλης μήπως γλιστρήσει το άλογο του. Αλλά η σύνεση δε μας προφυλάσσει από το πεπρωμένο. Την ώρα της μάχης το άλογο του ορθώνεται, χωρίς να έχει δεχτεί επίθεση και πέφτει νεκρό. Ο στρατηγός πέφτει κι αυτός νεκρός ανάμεσα στους στρατιώτες του.* Έλλειψη τύχης, έλλειψη φαντασίας, έλλειψη θάρρους, αυτές οι συνεχείς απόπειρες του αλ-Αφντάλ έχουν όλες αξιοθρήνητη κατάληξη. Τον ίδιο καιρό οι Φράγκοι προχωρούν ήσυχα για την κατάκτηση της Παλαιστίνης.

Αφού κατέλαβαν τη Χάιφα και τη Γιάφφα, επιτίθενται το Μάιο του 1104, στο λιμάνι της Άκρας, που λόγω του φυσικού της μώλου είναι το μόνο.μέρος που μπορούν να αράζουν τα πλοία χειμώνα-καλοκαίρι. *Απελπισμένος από την έλλειψη βοήθειας, ο Αιγύπτιος διοικητής, ζητά να χαρίσουν τη ζωή,* σ' *αυτόν και στον πληθυσμό της Πόλης,* λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Ο Μπιοντουέν υπόσχεται να μείνουν ήσυχοι. Αλλά, μόλις οι μουσουλμάνοι βγαίνουν από την πόλη κουβαλοόντας τα αγαθά τους, οι Φράγκοι πέφτουν πάνω τους, τους τ' αρπάζουν και σκοτώνουν πολλούς απ' αυτούς. Ο αλ-Αφντάλ ορκίζεται να επανορθώσει αυτή τη νέα ταπείνωση. Κάθε χρόνο στέλνει πολυάριθμο στρατό εναντίον των Φράγκων, αλλά κάθε φορά εί-

ναι και μια αποτυχία. Η ευκαιρία που χάθηκε το Μάιο του 1102 στο Ραμλέχ, δε θα ξαναπαρουσιαστεί πια.

Στο βορρά επίσης, χάρη στην ανικανότητα των μουσουλμάνων εμίρηδων, οι Φράγκοι σώζονται από τον εκμηδενισμό. Μετά την αιχμαλωσία του Μποεμόν, τον Αύγουστο του 1100, το πριγκιπάτο που ίδρυσε στην Αντιόχεια, μένει επτά μήνες χωρίς αρχηγό, αλλά κανείς από τους γύρω μονάρχες, ούτε ο Ρεντβάν ούτε ο Κιλίζ Αρσλάν ούτε ο Ντανισμέντ, σκέπτεται να επωφεληθεί. Αφήνουν στους Φράγκους τον καιρό να εκλέξουν ένα προσωρινό άρχοντα για την Αντιόχεια και συγκεκριμένα τον Τανκρέδο, ανιψιό του Μποεμόν που αποκτά το φέουδο του το Μάρτιο του 1102. Για να κάνει δε αισθητή την παρουσία του, καταστρέφει τα περίχωρα του Χαλεπιού, όπως έκανε ένα χρόνο πριν σε αυτά της Δαμασκού. Ο Ρεντβάν αντιδρά ακόμη πιο δειλά από τον αδελφό του Ντουκάκ. Ειδοποιεί τον Τανκρέδο ότι είναι έτοιμος να ικανοποιήσει όλες του τις απαιτήσεις αν δεχτεί να απομακρυνθεί. Περισσότερο αλαζονικός παρά ποτέ, ο Φράγκος απαιτεί να αναρτηθεί ένας τεράστιος σταυρός στο μιναρέ του μεγάλου τεμένους στο Χαλέπι. Ο Ρεντβάν δέχεται. Ήταν μια ταπείνωση που, όπως θα δούμε, θα έχει κι άλλες συνέπειες.

Την άνοιξη του 1103, ο Ντανισμέντ που γνωρίζει καλά τις φιλοδοξίες του Μποεμόν, τον ελευθερώνει χωρίς να ζητήσει πολιτικά ανταλλάγματα. «Απαίτησε απ' αυτόν ως λύτρα εκατό χιλιάδες δηνάρια και την απελευθέρωση της κόρης του Γιαγκί Σιγιάν, του παλιού άρχοντα της Αντιόχειας, που ήταν αιχμάλωτη». Ο Ιμπν αλ-Αθίρ είναι σκανδαλισμένος.

Ο Μποεμόν όταν αποφυλακίστηκε, γύρισε στην Αντιόχεια, ξαναδίνοντας θάρρος στο λαό του, κατάφερε επίσης να πληρωθούν τα λύτρα από τους κατοίκους των γειτονικών πόλεων. Οι μουσουλμάνοι υπέστησαν έτσι μια μεγάλη καταστροφή που θα τους κάνει να ξεχάσουν τα καλά της αιχμαλωσίας του Μποεμόν.

Αφού εξαγοράστηκε σε βάρος του τοπικού πληθυσμού, ο

Φράγκος πρίγκιπας αποφάσισε να επεκτείνει τη χώρα του. Την άνοιξη του 1104 αρχίζει μια συνδυασμένη επιχείρηση των Φράγκων της Αντιόχειας και της Έδεσσας κατά του οχυρού της Χαράν* που δεσπόζει στη μεγάλη κοιλάδα, που εκτείνεται ως τις όχθες του Ευφράτη και ελέγχει τις συγκοινωνίες μεταξύ Ιράκ και βόρειας Συρίας.

Η ίδια η πόλη δεν έχει μεγάλο ενδιαφέρον. Ο Ιμπν Ζομπέρ που θα την επισκεφθεί λίγα χρόνια αργότερα, θα την περιγράψει με λόγια αποθαρρυντικά.

Στη Χαράν, το νερό δεν ξέρει τι θα πει δροσιά, το φοβερό καμίνι της ζέστης κατακαίει συνέχεια το έδαφος της. Πουθενά δε βρίσκεις σκιά να ξαπλώσεις, αναπνέεις με κομμένη ανάσα. Η Χαράν δίνει την εντύπωση ότι εγκαταλείφθηκε πάνω στη γυμνή κοιλάδα. Δεν έχει τη λάμψη μιας πόλης και τα περίχωρα της δεν έχουν κομψότητα.

Αλλά η στρατηγική της σημασία είναι τεράστια. Αν οι Φράγκοι καταλάμβαναν τη Χαράν, θα μπορούσαν στο μέλλον να προχωρήσουν προς τη Μοσούλη, ακόμα και στην ίδια τη Βαγδάτη. Η πτώση της θα καταδίκαζε άμεσα το βασίλειο του Χαλεπιού σε αποκλεισμό. Φιλόδοξοι και αντικειμενικοί, οι εισβολείς διαθέτουν και μεγάλη τόλμη, κυρίως επειδή ο διχασμός του αραβικού κόσμου ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις τους. Από τη στιγμή που η αιματηρή μάχη μεταξύ των αδελφών Μπαρκιαρούκ και Μωάμεθ άρχισε πιο δυνατή, η Βαγδάτη πέφτει από τα χέρια του ενός Σελτζούκου στον άλλον. Στη Μοσούλη, ο αταμπέκ Καρμπούκα πεθαίνει και ο διάδοχος του, ο τούρκος εμίρης Ζεκερμίχ, δεν κατορθώνει να επιβληθεί.

Στη Χαράν επίσης , η κατάσταση είναι χαώδης, ο κυβερνήτης της δολοφονήθηκε από έναν αξιωματούχο του κατά τη διάρκεια οινοποσίας, και η πόλη παραδίδεται στη φωτιά και

* Σ.τ.Ε.: Χαράν: Πόλη νοτιοανατολικά της Έδεσσας, στην περιοχή του Ντιαρμπακίρ, στην Τουρκία. Γνωστή για μια μουσουλμανική Σχολή όπου το 10ο αιώνα μεταφράστηκαν στα αραβικά πολλά ελληνικά έργα.

το αίμα. *Ακριβώς αυτή τη στιγμή οι Φράγκοι βάδισαν κατά της Χαράν,* θα εξηγήσει ο Ιμπν αλ-Αθίρ. Όσο για το Ζεκερμίχ, το νέο άρχοντα της Μοσούλης και το γείτονα του Σόκμαν, τον παλιό κυβερνήτη της Ιερουσαλήμ, όταν το μαθαίνουν, ήδη μάχονται αναμεταξύ τους.

Ο Σόκμαν ήθελε να εκδικηθεί το θάνατο ενός ανιψιού του που είχε σκοτώσει ο Ζεκερμίχ και ετοιμάζονται να συγκρουστούν. Αλλά μπρος στο νέο γεγονός αποφασίζουν να ενώσουν τις δυνάμεις τους για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση στη Χαράν, λέγοντας ο καθένας τους πως ήταν έτοιμος να προσφέρει τη ζωή του στο Θεό και ότι θα ζητήσουν μονάχα τη δόξα του Υψίστου. Συγκεντρώθηκαν, επισφράγισαν τη συμμαχία τους και βάδισαν κατά των Φράγκων. Ο Σόκμαν με επτά χιλιάδες Τουρκομάνους ιππείς, και ο Ζεκερμίχ με τρεις χιλιάδες.*

Στις όχθες του ποταμού Μπαλίχ, ενός παραποτάμου του Ευφράτη, οι δυο σύμμαχοι συναντούν τον εχθρό, το Μάιο του 1104. Οι μουσουλμάνοι υποκρίνονται πως φεύγουν, αφήνοντας τους Φράγκους να τους κυνηγούν πάνω από μια ώρα. Έπειτα, μ' ένα σήμα των εμίρηδων τους κάνουν μεταβολή, τους κυκλώνουν και τους κατακερματίζουν.

Ο Μποεμόν και ο Τανκρέδος είχαν απομακρυνθεί από το κύριο σώμα του στρατεύματος και είχαν κρυφτεί πίσω από ένα λόφο για να επιτεθούν στα νώτα των μουσουλμάνων. Αλλά όταν είδαν πως οι δικοί τους νικήθηκαν, αποφάσισαν να μην κινηθούν. Περίμεναν να νυχτώσει και έφυγαν, κυνηγημένοι από

* Σ.τ.Ε.: Τουρκομάνοι: Οι Τουρκοθωμανοί είχαν τις ρίζες τους στην εποχή των Τούρκων Ογούζ τον 8ο αι. Στα μέσα του 10ου αιώνα ονομάζονται Τυρκμέν ή Τουρκομάνοι. Στη διάρκεια του 9ου και 10ου αιώνα εγκαταστάθηκαν ανατολικά της Κασπίας θάλασσας, σε εδάφη που ανήκουν στους Άραβες χαλίφηδες της Βαγδάτης και ασπάστηκαν το Μωαμεθανισμό. Ήταν νομάδες και υπηρετούσαν ως μισθοφόροι.
(Κιτσίκης, Δ.: Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1280-1924), Αθήνα 1988, σσ 67-68).

τους μουσουλμάνους που σκότωσαν και αιχμαλώτισαν πολλούς συντρόφους τους. Οι ίδιοι, διασώθηκαν με έξι μόνο ιππείς.

Ανάμεσα στους Φράγκους αρχηγούς που έλαβαν μέρος στη μάχη της Χαράν, ήταν και ο Μπωντουέν Β', εξάδελφος του βασιλιά της Ιερουσαλήμ που τον διαδέχθηκε στην κομητεία της Έδεσσας. Προσπάθησε κι αυτός να φύγει, αλλά διασχίζοντας τον Μπαλίχ, το άλογο του γλίστρησε στη λάσπη. Οι στρατιώτες του Σόκμαν τον αιχμαλώτισαν και τον οδήγησαν στη σκηνή του κυρίου τους, πράγμα που, όπως λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, προκάλεσε τη ζήλια των συμμάχων τους.

Οι άντρες του Ζεκερμίχ του είπαν: «Τι θα γίνει αν αυτοί πάρουν όλα τα λάφυρα και μείνουμε με άδεια χέρια;» Και τον έπεισαν να πάρουν τον κόμη από τη σκηνή του Σόκμαν. Όταν αυτός επέστρεψε, στενοχωρήθηκε πολύ. Οι ιππείς του ήταν πάνω στα άλογα έτοιμοι για μάχη αλλά τους συγκράτησε λέγοντας: «Δεν πρέπει η χαρά της νίκης να χαλάσει με φιλονικίες. Δε θέλω να σβήσω το θυμό μου δίνοντας ικανοποίηση στον εχθρό εις βάρος των μουσουλμάνων». Μάζεψαν τότε όλα τα όπλα και, τα λάβαρα που πήραν από τους Φράγκους, έντυσε τους άντρες του με φράγκικα ρούχα, καβάλησαν τα άλογα τους και ξεκίνησαν για τα φρούρια που κρατούσαν οι Φράγκοι. Κάθε φορά που αυτοί νόμιζαν πως οι δικοί τους γυρίζουν νικητές, έβγαιναν να τους προϋπαντήσουν. Ο Σόκμαν τους έσφαζε και καταλάμβανε το φρούριο. Επανέλαβε αυτό το στρατήγημα σε πολλά μέρη.»

Η απήχηση της νίκης της Χαράν θα είναι τεράστια* όπως καταμαρτυρεί, με ασυνήθιστα ενθουσιώδη τόνο ο Ιμπν αλ-Καλανίσι.

* Σ.τ.Ε.: Η ήττα των Φράγκων στη Χαράν ανέκοψε την προέλαση τους προς τη Μεσοποταμία και απέτρεψε την ίδρυση ενός ισχυρού νορμανδικού κράτους στην ανατολή. (Βασίλιεφ, Α.Α., Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (324-1453), Αθήνα 1971, τόμ. 3, σ. 139).

Ήταν για τους μουσουλμάνους ένας ανυπέρβλητος θρίαμβος. Το ηθικό των Φράγκων έπεσε, ο αριθμός τους ελαττώθηκε, η αμυντική τους ικανότητα μειώθηκε καθώς και ο οπλισμός τους. Το ηθικό των μουσουλμάνων αναπτερώθηκε, η ζέση τους για να υπερασπίσουν τη θρησκεία τους ενδυναμώθηκε. Συνεχάρησαν μεταξύ τους γι' αυτή τη νίκη και πείσθηκαν ότι η επιτυχία είχε εγκαταλείψει τους Φράγκους.

Ένας Φράγκος, πολύ γνωστός, του οποίου το ηθικό θα καταρρακωθεί από τις συνεχείς ήττες, είναι ο Μποεμόν. Μερικούς μήνες αργότερα, επιβιβάζεται σ' ένα καράβι. Δε θα τον ξαναδούν ποτέ πια σε αραβικό έδαφος.

Η μάχη της Χαράν απομάκρυνε από τη σκηνή, αυτή τη φορά ανεπιστρεπτί, τον κύριο δημιουργό της εισβολής. Και το πιο σημαντικό είναι ότι ανέκοψε οριστικά την προώθηση των Φράγκων στα ανατολικά. Αλλά, όπως συνέβη και με τους Αιγυπτίους το 1102, οι νικητές είναι ανίκανοι να δρέψουν τους καρπούς της επιτυχίας τους. Αντί να κατευθυνθούν μαζί προς την Έδεσσα, που απέχει δύο ημερών πορεία από το πεδίο της μάχης, χώρισαν τσακωμένοι. Και αν η πονηριά του Σόκμαν του πρόσφερε μερικά φρούρια χωρίς ενδιαφέρον, ο Ζεκερμίχ αιφνιδιάζεται από τον Τανκρέδο που καταφέρνει να αιχμαλωτίσει πολλά πρόσωπα της ακολουθίας του, μεταξύ των οποίων και μια νέα πριγκίπισσα σπάνιας ομορφιάς για την οποία ο άρχοντας της Μοσούλης έχει τόση αδυναμία, ώστε στέλνει μήνυμα στον Μποεμόν και τον Τανκρέδο λέγοντας πως είναι έτοιμος είτε να την ανταλλάξει με τον Μπωντουέν το Β', της Έδεσσας είτε να την εξαγοράσει πληρώνοντας δεκαπέντε χιλιάδες χρυσά δηνάρια. Ο θείος και ο ανιψιός κάνουν συμβούλιο και ειδοποιούν το Ζεκερμίχ να πάρουν τα χρήματα και ν' αφήσουν τοι σύντροφο τους αιχμάλωτο, πράγμα που θα κρατήσει για τρία ακόμα χρόνια. Δε γνωρίζουμε τα συναισθήματα του εμίρη μετά από αυτή την ιπποτική απάντηση των Φράγκων αρχηγών. Θα πληρώσει το καθορισμένο ποσό, θα ξαναπάρει την πριγκίπισσα του και θα κρατήσει τον Μπωντουέν κοντά του.

Αλλά η υπόθεση δε σταματάει εδώ. Θα γίνει αιτία για το πιο περίεργο επεισόδιο των φράγκικων πολέμων.

Η σκηνή εκτυλίσσεται τέσσερα χρόνια αργότερα, στις αρχές του Οκτωβρίου του 1108, σ' έναν αγρό με δαμάσκηνα όπου ωριμάζουν τα τελευταία μαύρα φρούτα. Λίγοι δασωμένοι λόφοι υψώνονται τριγύρω, ο ένας πάνω στον άλλο. Σε έναν απ' αυτούς ορθώνονται μεγαλόπρεπα τα τείχη του Τελ Μπαχέρ, κοντά στα οποία οι δύο στρατοί παρατάσσονται ο ένας απέναντι στον άλλο, προσφέροντας ένα ασυνήθιστο θέαμα.

Στο ένα στρατόπεδο, ο Τανκρέδος της Αντιόχειας με χίλιους πεντακόσιους ιππείς και στρατιώτες που φορούν κράνη που τους σκεπάζουν το κεφάλι και τη μύτη και κρατούν γερά στα χέρια τους ξίφη, ρόπαλα και ακονισμένα τσεκούρια. Δίπλα τους στέκουν εξακόσιοι Τούρκοι με μακριές κοτσίδες που έστειλε ο Ρεντβάν από το Χαλέπι.

Από το άλλο, ο εμίρης της Μοσούλης, Ζαβαλί, με την πανοπλία σκεπασμένη μ' ένα μακρύ ρούχο με κεντητά μανίκια, του οποίου ο στρατός αποτελείται από δύο χιλιάδες άνδρες, χαρισμένους σε τρεις λόχους: αριστερά οι Άραβες, δεξιά οι Τούρκοι και στο κέντρο Φράγκοι ιππείς κι ανάμεσα τους ο Μπωντουέν της Έδεσσας και ο εξάδελφος του Ζοσελέν, άρχοντας του Τελ Μπαχέρ.

Αυτοί που είχαν λάβει μέρος στη γιγαντιαία μάχη της Αντιόχειας θα μπορούσαν να φανταστούν ότι, δέκα χρόνια αργότερα ένας διοικητής της Μοσούλης, διάδοχος του Καρμπούκα, θα συνήπτε συμμαχία με ένα κόμη της Έδεσσας και ένα Σελτζούκο βασιλιά από το Χαλέπι; Πράγματι δε θα περιμένουν πολύ **για** vet δουν τους Φράγκους να συμπράττουν ολοσχερώς στη σφαγή των μουσουλμάνων ηγεμονίσκων. Οι χρονικογράφοι δεν απορούν. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε ίσως ένα αδιόρατο χαμόγελο στην αναφορά του Ιμπν αλ-Αθίρ όταν αναφέρεται στις διαμάχες των Φράγκων και των συμμάχων τους, αλλά κρατά το ίδιο ύφος με το οποίο καταγράφει στο έργο του *«Η Τέλεια Ιστορία»,* τις αμέτρητες συγκρούσεις μεταξύ των μουσουλμάνων πριγκίπων. Ενώ ο Μπωντουέν ήταν αιχμάλωτος στη Μοσούλη, εξηγεί ο Άραβας ιστορικός, ο Τανκρέδος είχε καταλάβει την Έδεσσα, πράγμα που δείχνει ότι δε βιαζόταν να δει το σύντροφο του ελεύθερο. Είχε, μάλιστα, ραδιουργήσει για να τον κρατήσει ο Ζεκερμίχ κοντά του, όσο περισσότερο καιρό γινόταν.

Αλλά, το 1107, όταν αυτός ο εμίρης ανατράπηκε, ο κόμης έπεσε στα χέρια του νέου άρχοντα της Μοσούλης, του Ζαβαλί, ενός Τούρκου τυχοδιώκτη, σπάνιας εξυπνάδας, που κατάλαβε αμέσως τι μπορούσε να κερδίσει από τον καβγά των δύο Φράγκων αρχηγών. Ελευθέρωσε λοιπόν τον Μπωντουέν, του χάρισε τιμητικά ρούχα και συνήψε συμμαχία μαζί του. «Το φέουδο σας της Έδεσσας απειλείται, του είπε συνοπτικά, και η θέση μου στη Μοσούλη δεν είναι διόλου ασφαλής. Ας βοηθήσουμε ο ένας τον άλλο».

Μόλις ελευθερώθηκε, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, ο *κόμης Μπωντουέν, ο αλ-Κομς Βαρνταδίλ, πήγε να δει τον «Τάνκρι» στην Αντιόχεια και του ζήτησε να του αποδώσει την Έδεσσα. Ο Τανκρέδος του πρόσφερε τριάντα χιλιάδες δηνάρια, άλογα, όπλα κι άλλα πολλά πράγματα, αλλά αρνήθηκε να του δώσει την πόλη. Κι όταν οργισμένος ο Μπωντουέν έφυγε από* rrγvΑν*τιόχεια, ο Τανκρέδος προσπάθησε να τον ακολουθήσει για να τον εμποδίσει να ενωθεί με το σύμμαχο του Ζαβαλί. Έγιναν μερικές συγκρούσεις μεταξύ τους, αλλά μετά από κάθε μάχη, συναντιόντουσαν για να φάνε μαζί και να συζητήσουν!*

Είναι τρελοί αυτοί οι Φράγκοι, φαίνεται να λέει ο ιστορικός της Μοσούλης και συνεχίζει:

Επειδή όμως δεν κατόρθωναν να επιλύσουν το πρόβλημα, επιχείρησαν τη μεσολάβηση του Πατριάρχη τους, ένα είδος ιμάμη γι' αυτούς. Αυτός, όρισε μια επιτροπή από επισκόπους και ιερείς, που πιστοποίησαν ότι ο Μποεμόν, ο θείος του Τανκρέδου πριν φέγγει για τον τόπο του, του παρήγγειλε να επιστρέψει την Έδεσσα στον Μπωντουέν, εάν γύριζε από την αιχμαλωσία. Ο άρχοντας της Αντιόχειας δέχτηκε τη διαιτησία και ο κόμης ανέκτησε τον τόπο του.

Κρίνοντας πως η νίκη του οφειλόταν όχι στην καλή θέληση του Τανκρέδου, αλλά στο φόβο του για μια μεσολάβηση του Ζαβαλί, ο Μπωντουέν απελευθέρωσε όλους τους μουσουλμάνους αιχμαλώτους της περιοχής του, φθάνοντας στο σημείο να εκτελέσει έναν από τους χριστιανούς υπαλλήλους του που έβρισε το Ισλάμ.

Ο Τανκρέδος δεν ήταν ο μόνος αρχηγός που οργιζόταν με την περίεργη συμμαχία μεταξύ του εμίρη και του κόμη. Ο βασιλιάς Ρεντβάν έγραψε στον άρχοντα της Αντιόχειας για να τον προφυλάξει από τη φιλοδοξία και τη δολιότητα του Ζαβαλί. Του λέει ότι αυτός ο εμίρης θέλει να κυριεύσει το Χαλέπι και, πως αν το κατορθώσει, οι Φράγκοι δε θα μπορέσουν να παραμείνουν στη Συρία. Το ενδιαφέρον του Σελτζούκου βασιλιά για την ασφάλεια των Φράγκων είναι αρκετά αστείο, αλλά, οι πρίγκιπες μεταξύ τους καταλαβαίνονται με μισόλογα, ξεπερνιόντας τα θρησκευτικά και πολιτιστικά φράγματα. Μια νέα φραγκό-ισλαμική συμφωνία συνάπτεται για να αντιταχθεί στην πρώτη. Γι' αυτό και τον Οκτώβριο του 1108 αυτοί οι δύο στρατοί βρίσκονται αντιμέτωποι κοντά στα τείχη του Τελ Μπαχέρ. Οι άντρες από την Αντιόχεια και το Χαλέπι υπερισχύουν αμέσως. *Ο Ζαβαλί το 'σκασε, μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων κατέφυγε στο Τελ Μπαχέρ, όπου ο Μπωντουέν και ο εξάδελφος του Ζοσελέν τους φέρθηκαν με μεγαλοψυχία. Νοσήλεψαν τους τραυματίες, τους έδωσαν ρούχα και τους οδήγησαν στον τόπο τους.* Ο έπαινος του Άραβα ιστορικού για το ιπποτικό πνεύμα του Μπωντουέν, βρίσκεται σε αντίθεση με τη γνώμη των χριστιανών κατοίκων της πόλης του Έδεσσας για τον κόμη. Οι Αρμένιοι της πόλης μαθαίνοντας ότι νικήθηκε και πιστεύοντας ότι είναι νεκρός σκέφτονται ότι έφθασε η ώρα να ελευθερωθούν από τη Φράγκικη κυριαρχία. Έτσι, επιστρέφοντας ο Μπωντουέν, βρήκε την πόλη να διοικείται από ένα είδος κοινότητας. Ανήσυχος για τις κινήσεις ανεξαρτησίας των υποτελών του, συλλαμβάνει προκρίτους και ιερείς και διατάζει να τους βγάλουν τα μάτια.

Ο σύμμαχος του Ζαβαλί θα 'θελε πολύ να κάνει κι αυτός το ίδιο με τους προκρίτους της Μοσούλης που κι αυτοί επωφελήθηκαν της απουσίας του για να επαναστατήσουν. Πρέπει όμως να μην το κάνει, γιατί η ήττα του τον έκανε αναξιόπιστο. Η τύχη του στο εξής δεν είναι αξιοζήλευτη. Έχασε το φέουδο του, το στρατό του, το θησαυρό του και ο Σουλτάνος Μωάμεθ τον ε-

πικήρυξε. Αλλά ο Ζαβαλί δεν το βάζει κάτω. Μεταμφιεσμένος ως έμπορος, φθάνει στα ανάκτορα του Ισπαχάν και σκύβει ταπεινά μπρος στο θρόνο του Σουλτάνου κρατώντας το σάβανο του στο χέρι. Συγκινημένος ο Μωάμεθ, τον συγχωρεί. Λίγους μήνες αργότερα, τον ονόμασε διοικητή μιας επαρχίας στην Περσία.

Όσον αφορά τον Τανκρέδο, η νίκη του 1108 τον ανέβασε στο απόγειο της δόξας του. Το πριγκιπάτο της Αντιόχειας έγινε μια τοπική δύναμη που την τρέμουν οι γείτονες της, κι ας είναι Τούρκοι, Άραβες, Αρμένιοι ή Φράγκοι. Ο βασιλιάς Ρεντβάν δεν είναι παρά ένας τρομοκρατημένος υποτελής. Ο ανιψιός του Μποεμόν αυτοαποκαλείται «μέγας εμίρης»!

Λίγες μόνο εβδομάδες μετά τη μάχη του Τελ Μπαχέρ που επισφραγίζει την παρουσία των Φράγκων στη βόρεια Συρία, είναι η σειρά της Δαμασκού να υπογράψει ανακωχή με την Ιερουσαλήμ. Το εισόδημα της αγροτικής γης που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο πόλεις, μοιράζεται στα τρία. *Ένα τρίτο για τους Τούρκους, ένα τρίτο για τους Φράγκους, ένα τρίτο για τους χωρικούς,* σημειώνει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. *Ένα πρωτόκολλο συντάσσεται με αυτά τα δεδομένα.* Μετά από λίγους μήνες, η συριακή μητρόπολη θα αναγνωρίσει με μια νέα συνθήκη, την απώλεια μιας ζώνης ακόμα πιο σπουδαίας. Η πλούσια κοιλάδα της Μπεκάα που βρίσκεται ανατολικά του όρους του Λιβάνου θα μοιρασθεί και στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ. Τελικά, οι Δαμασκηνοί θα οδηγηθούν σε πλήρη αδράνεια. Οι σοδειές τους βρίσκονται στη διάθεση των Φράγκων και το διαμετακομιστικό τους εμπόριο από το λιμάνι της Άκρας* είναι στα χέρια των εμπόρων της Γένοβας που ορίζουν τους νόμους. Στα νότια της Συρίας, όπως και στα βόρεια, η φράγκικη κατοχή είναι μια καθημερινή πραγματικότητα.

Αλλά οι Φράγκοι δε σταματούν εκεί. Το 1108 βρίσκονται στις παραμονές της πιο μεγαλειώδους επεκτατικής κίνησης, μετά από αυτή που οδήγησε στην πτώση της Ιερουσαλήμ. Όλες οι μεγάλες πόλεις των ακτών κινδυνεύουν, και οι τοπικοί παρά-

* Σ.τ.Ε.: Λιμάνι της Άκρας: Η πόλη είναι πιο γνωστή ως Άγιος Ιωάννης της Άκρας.

γοντες δεν έχουν ούτε τη δύναμη, ούτε τη θέληση ν' αντισταθούν.

Το πρώτο υποψήφιο θύμα, που εποφθαλμιούν, είναι η Τρίπολη. Από το 1103 ο Σαιν Ζιλ εγκαταστάθηκε κοντά στην πόλη και έχτισε ένα φρούριο που οι κάτοικοι του έδωσαν αμέσως το όνομα του. Το Καλαάτ Σαιν-Ζιλ* καλά διατηρημένο, διακρίνεται στον 20ό αιώνα, στο κέντρο της σύγχρονης πόλης της Τρίπολης. Ωστόσο, όταν ήρθαν οι Φράγκοι, η πόλη περιοριζόταν στη συνοικία του λιμανιού, το αλ-Μίνα, στην άκρη μιας χερσονήσου όπου το περίφημο φρούριο ελέγχει την προσέγγιση. Κανένα καραβάνι δεν μπορεί να φθάσει ή να βγει από την Τρίπολη χωρίς να γίνει αντιληπτό από τους άντρες του Σαιν Ζιλ.

Ο καδής Φακρ ελ-Μουλκ θέλει με κάθε τρόπο να καταστρέψει το φρούριο που απειλεί να πνίξει την πρωτεύουσα του. Κάθε νύχτα, οι άνδρες του επιχειρούν θαρραλέα, να μαχαιρώσουν ένα φύλακα ή να χαλάσουν έναν τοίχο που χτίζεται, αλλά μόνο το 1104 το Σεπτέμβριο έγινε η πιο θεαματική επιχείρηση. Όλη η φρουρά της Τρίπολης επιχείρησε μια μαζική έξοδο υπό την ηγεσία του καδή. Πολλοί Φράγκοι στρατιώτες εσφάγησαν και μια πλευρά του φρουρίου πυρπολήθηκε. Ο ίδιος ο Σαιν Ζιλ αιφνιδιάζεται πάνω σε μια φλεγόμενη σκεπή. Με τρομερά εγκαύματα πεθαίνει μετά από πέντε μήνες με φοβερούς πόνους. Στις ώρες της αγωνίας του ζητάει να δει απεσταλμένους του Φακρ ελ-Μουλκ και προτείνει μια συμφωνία. Εάν οι κάτοικοι της Τρίπολης πάψουν να επιτίθενται στο φρούριο, ο Φράγκος αρχηγός τους υπόσχεται σε αντάλλαγμα να μην ενοχλεί στο εξής την κίνηση των ταξιδιωτών και εμπορευμάτων. Ο καδής δέχεται.

Περίεργη συμφωνία! Ο ακριβής σκοπός μιας πολιορκίας δεν

* Καλαάτ Σαιν Ζιλ: Κάστρο που έκτισε ο Σαιν Ζιλ στη βραχώδη προεξοχή του φαραγγιού της Καντισά και το ονόμασε Μον Πελερέν — Ορος του προσκυνητή. Οι Άραβες του έδωσαν το όνομα του Σαιν Ζιλ.
(Groussct, R.: Historie des Croisades, Paris, 1901, σ. 55).

είναι να εμποδιστεί η κυκλοφορία των ανθρώπων και των εμπορευμάτων; Κι ωστόσο δίνεται η εντύπωση ότι οι σχέσεις μεταξύ πολιορκούντων και πολιορκουμένων έγιναν σχεδόν ομαλές. Το λιμάνι της Τρίπολης γνωρίζει αμέσως μια ανθηρή κίνηση, τα καραβάνια πηγαινοέρχονται πληρώνοντας ένα φόρο στους Φράγκους και οι κάτοικοι της πόλης περνούν τις εχθρικές γραμμές εφοδιασμένοι με μια άδεια! Στη πραγματικότητα κι οι δύο πολεμοκάπηλοι περιμένουν. Οι Φράγκοι ελπίζουν ότι θα έρθει ένας χριστιανικός στόλος από τη Γένοβα ή την Κωνσταντινούπολη που θα τους επιτρέψει να καταλάβουν με έφοδο την πολιορκούμενη πόλη. Οι κάτοικοι της Τρίπολης, που δεν το αγνοούν, περιμένουν κι αυτοί ότι ένας μουσουλμανικός στόλος θα έρθει να τους βοηθήσει. Η πιο αποτελεσματική ενίσχυση έπρεπε να 'ρθει από την Αίγυπτο. Το χαλιφάτο των Φατιμίδων είναι μια μεγάλη ναυτική δύναμη που η επέμβαση τους θα ήταν αρκετή για να αποθαρρύνει τους Φράγκους. Αλλά οι σχέσεις του άρχοντα της Τρίπολης με τον άρχοντα του Καίρου, θα αποβούν για άλλη μια φορά καταστροφικές. Ο πατέρας του αλ-Αφντάλ ήταν σκλάβος της οικογένειας του καδή και φαίνεται ότι είχε πολύ κακές σχέσεις με τους κυρίους του. Ο βεζίρης της Αιγύπτου δεν έκρυψε ποτέ τη μνησικακία του και την επιθυμία του να ταπεινώσει το Φακρ, που κι αυτός με τη σειρά του προτιμούσε να παραδώσει την πόλη του στο Σαιν Ζιλ παρά να αφήσει την τύχη του στα χέρια του αλ-Αφντάλ. Ο καδής δεν μπορεί να υπολογίζει σε κανένα σύμμαχο, ούτε από τη Συρία. Θα πρέπει να ζητήσει βοήθεια αλλού.

Όταν πήρε την είδηση της νίκης της Χαράν τον Ιούνιο του 1104, στέλνει αμέσως ένα μήνυμα στον εμίρη Σόκμαν και του προτείνει να ολοκληρώσει το θρίαμβο του, απομακρύνοντας τους Φράγκους από την Τρίπολη. Για να ενισχύσει το αίτημα του, του προσφέρει μεγάλη ποσότητα χρυσού και αναλαμβάνει όλα τα έξοδα της εκστρατείας. Ο νικητής της Χαράν δελεάζεται. Συγκεντρώνοντας μεγάλο στρατό, κατευθύνεται προς τη Συρία. Αλλά, σε απόσταση τεσσάρων ημερών πορείας από την Τρίπολη, μια κρίση κυνάγχης τον αναγκάζει να σταματήσει. Ο στρατός του διαλύθηκε. Το ηθικό του καδή και των υπηκόων

του πέφτει. Ωστόσο το 1105 διαφαίνεται μια αμυδρή ελπίδα. Ο Σουλτάνος Μπαρκιαρούκ πεθαίνει από φυματίωση, πράγμα που βάζει τέλος στο μακροχρόνιο αδελφοκτόνο πόλεμο που παραλύει την αυτοκρατορία των Σελτζούκων από τις αρχές της φράγκικης εισβολής. Από τότε, το Ιράκ, η Συρία και η δυτική Περσία θα 'χουν μόνο έναν ηγέτη «το σωτήρα του κόσμου και της θρησκείας, το σουλτάνο Μωάμεθ Ιμπν Μαλικσάχ». Τον τίτλο που φέρει ο 80χρονος Σελτζούκος μονάρχης, οι Τριπολίτες τον πιστεύουν στην κυριολεξία. Ο Φακρ ελ-Μουλκ στέλνει στο σουλτάνο μήνυμα και λαβαίνει υπόσχεση στην υπόσχεση. Αλλά κανένας στρατός δεν παρουσιάζεται.

Εν τω μεταξύ ο κλοιός γύρω από την πόλη γίνεται πιο σφικτός. Το Σαιν Ζιλ αντικατέστησε ένας εξάδελφος του ο «αλ Σερντανί» ο κόμης του Σερντάν που αυξάνει την πίεση στους πολιορκούμενους. Τα τρόφιμα φθάνουν όλο και πιο δύσκολα από ξηράς. Η τιμή τους υψώνεται ιλιγγιωδώς. Μια λίβρα χουρμάδες πουλιέται ένα χρυσό δηνάριο, το οποίο εξασφαλίζει συνήθως τη διατροφή μιας οικογένειας για πολλές εβδομάδες. Πολλοί πολίτες θέλουν να φύγουν προς την Τύρο, τη Χομς ή τη Δαμασκό. Η ανέχεια προκαλεί προδοσίες. Πρόκριτοι της Τρίπολης πήγαν μια μέρα και βρήκαν τον αλ-Σερντανί και για να αποκτήσουν την εύνοια του, του δείχνουν με ποια μέσα καταφέρνει η πόλη να παίρνει λίγα τρόφιμα. Τότε, ο Φακρ ελ-Μουλκ προσφέρει ένα μυθώδες ποσό στον αντίπαλο του για να του παραδώσει τους προδότες. Αλλά ο κόμης αρνείται. Την επομένη οι προδότες βρέθηκαν στραγγαλισμένοι μέσα στο εχθρικό στρατόπεδο. Παρά την επιτυχία αυτή, η κατάσταση της Τρίπολης εξακολουθεί να χειροτερεύει. Όλοι βρίσκονται εν αναμονή της βοήθειας και επίμονες φήμες κυκλοφορούν για την προσέγγιση ενός φράγκικου στόλου. Στην απελπισία του, ο Φακρ ελ-Μουλκ αποφασίζει να πάει ο ίδιος να υποστηρίξει το αίτημα του στη Βαγδάτη, στο σουλτάνο Μωάμεθ και στο χαλίφη αλ-Μουσταζίρ-μπιλλάχ. Αναθέτει σ' έναν εξάδελφο του να αναλάβει κατά την απουσία του τη διακυβέρνηση και πληρώνει το στρατό του για έξι μήνες. Προετοίμασε μια σημαντική συνοδεία από πεντακόσιους ιππείς και στρατιώτες, με πολλούς

υπηρέτες που μετέφεραν δώρα διαφόρων ειδών, σκαλιστά ξίφη, καθαρόαιμα άλογα, τιμητικά ρούχα κεντημένα, καθώς και χρυσά κοσμήματα, ειδικότητα της Τρίπολης. Στα τέλη Μαρτίου του 1108 περίπου, αφήνει την Τρίπολη με τη μεγάλη του συνοδεία. *Έφυγε από την Τρίπολη διά ξηράς,* θα τονίσει με βεβαιότητα ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, ο μόνος χρονικογράφος που έζησε τα γεγονότα, αφήνοντας να εννοηθεί ότι πήρε την άδεια των Φράγκων για να περάσει μέσα από τις γραμμές τους και να πάει να κηρύξει τον ιερό πόλεμο εναντίον τους. Έχοντας ως δεδομένο τις περίεργες σχέσεις μεταξύ πολιορκητών και πολιορκουμένων, τίποτα δεν αποκλείεται. Αλλά είναι πιθανότερο ότι ο καδής έφθασε στη Βηρυτό με πλοίο και από κει συνέχισε την πορεία του διά ξηράς.

Όπως κι αν έγινε, ο Φακρ-ελ-Μουλκ σταματάει πρώτα στη Δαμασκό. Ο άρχοντας της Τρίπολης τρέφει μια έντονη απέχθεια για τον Ντουκάκ. Ο ανίκανος Σελτζούκος βασιλιάς έχει πεθάνει πριν λίγο καιρό, χωρίς αμφιβολία δηλητηριασμένος, και η πόλη βρίσκεται τώρα στα χέρια του κηδεμόνα του, του αταμπέκ Τογκτεκίν, ενός πρώην σκλάβου, κουτσού, που οι περίεργες σχέσεις του με τους Φράγκους, θα κυριαρχήσουν στην πολιτική σκηνή της Συρίας για είκοσι και πλέον χρόνια. Φιλόδοξος, ραδιούργος, χωρίς ενδοιασμούς, αυτός ο Τούρκος στρατιωτικός είναι, όπως και ο Φακρ ελ-Μουλκ, ένας άντρας ώριμος και ρεαλιστής. Σταματώντας τις εκδικητικές τάσεις του Ντουκάκ δέχεται τον άρχοντα της Τρίπολης με θέρμη, οργανώνει ένα μεγάλο γεύμα προς τιμήν του και τον καλεί στο ιδιωτικό του χαμάμ. Ο καδής εκτιμά τις περιποιήσεις, αλλά προτιμά να μείνει έξω από την πόλη. Η εμπιστοσύνη έχει τα όριά της!

Στη Βαγδάτη η υποδοχή είναι ακόμη πιο λαμπρή. Του αποτίουν τιμές ισχυρού μονάρχη. Το γόητρο της Τρίπολης ήταν μεγάλο στο μουσουλμανικό κόσμο. Ο Μωάμεθ του στέλνει το ιδιωτικό του πλοιάριο για να περάσει τον Τίγρη. Οι υπεύθυνοι του πρωτοκόλλου οδηγούν τον άρχοντα της Τρίπολης σ' ένα πλωτό σαλόνι, που στην άκρη του είχε τοποθετηθεί το μεγάλο κεντητό μαξιλάρι, όπου κάθεται συνήθως ο Σουλτάνος. Ο Φακρ ελ-Μουλκ κάθεται πλάι στη θέση των επισκεπτών, αλλά

οι αξιωματούχοι σπεύδουν και τον πιάνουν από τα χέρια. Ο μονάρχης επέμεινε αυτοπροσώπως να καθίσει ο φιλοξενούμενος του στο δικό του μαξιλάρι. Όταν έγινε δεκτός στα ανάκτορα, ο Σουλτάνος, ο χαλίφης, και οι συνεργάτες του, τον ρώτησαν για την πολιορκία της πόλης, ενώ όλη η Βαγδάτη τον επαινούσε για την ανδρεία του στον ιερό πόλεμο κατά των Φράγκων.

Αλλά όταν έθιξαν τα πολιτικά ζητήματα και ο Φακρ ελ-Μουλκ ζήτησε από το Μωάμεθ να στείλει αμέσως στρατό για να απελευθερώσει την Τρίπολη, *ο Σουλτάνος, — όπως* αναφέρει δηκτικά ο Ιμπν αλ-Καλανίσι — *διέταξε κάποιους από τους κυριότερους εμίρηδες να φύγουν με το Φακρ ελ-Μουλκ, για να τον βοηθήσουν να απωθήσει αυτούς που πολιορκούν την πόλη. Έδωσε όμως εντολή στο εκστρατευτικό σώμα να σταθεί λίγο στη Μοσούλη για να την αποσπάσει από τα χέρια του Ζαβαλί και μόλις γίνει αυτό, να πάνε στην Τρίπολη.*

Ο Φακρ ελ-Μουλκ έμεινε άναυδος. Η κατάσταση στη Μοσούλη είναι τόσο μπλεγμένη, που χρειάζονται χρόνια για να ξεκαθαρίσει. Εκτός αυτού η πόλη βρίσκεται βόρεια της Βαγδάτης, ενώ η Τρίπολη δυτικά. Αν ο στρατός λοξοδρομήσει τόσο πολύ, δε θα φτάσει ποτέ έγκαιρα ώστε να σώσει την πρωτεύουσα του, η οποία μπορεί να πέσει απ' τη μια στιγμή στην άλλη. Επιμένει, αλλά ο Σουλτάνος δεν εννοεί να καταλάβει τίποτα. Τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας των Σελτζούκων απαιτούν να δοθεί προτεραιότητα στο πρόβλημα της Μοσούλης. Ο καδής επιχείρησε τα πάντα για να τους πείσει. Προσπάθησε να εξαγοράσει με χρυσό μερικούς συμβούλους του μονάρχη. Άδικος κόπος. Ο στρατός θα πάει πρώτα στη Μοσούλη. Σε τέσσερις μήνες, ο Φακρ ελ-Μουλκ παίρνει το δρόμο του γυρισμού, χωρίς καμιά εθιμοτυπία. Πείσθηκε πλέον πως δε θα μπορέσει να κρατήσει την πόλη του. Αυτό που δεν ξέρει ακόμη, είναι ότι την έχει ήδη χάσει.

Μόλις φθάνει μπρος στη Δαμασκό τον Αύγουστο του 1108, του ανακοινώνουν τη θλιβερή είδηση. Απελπισμένοι από τη μακρόχρονη απουσία του, οι πρόκριτοι της Τρίπολης αποφάσισαν να εμπιστευτούν την πόλη στον άρχοντα της Αιγύπτου που υποσχέθηκε να την υπερασπίσει από τους Φράγκους. Ο

αλ-Αφντάλ έστειλε πλοία με εφόδια και ένα διοικητή που ανέλαβε τις υποθέσεις της πόλης, έχοντας ως πρώτιστη αποστολή να πάρει την οικογένεια του Φακρ ελ-Μουλκ και τους υποστηρικτές του, το θησαυρό του, τα έπιπλα και τα προσωπικά του είδη, και να τα στείλει με πλοίο στην Αίγυπτο.

Ενώ ο Βεζίρης πέφτει τόσο άγρια στον άτυχο καδή, οι Φράγκοι ετοιμάζουν την τελική έφοδο εναντίον της Τρίπολης. Οι αρχηγοί τους φθάνουν ο ένας μετά τον άλλον κάτω απ' τα τείχη της πολιορκούμενης πόλης. Είναι ο βασιλιάς Μπωντουέν της Ιερουσαλήμ, ο κύριος όλων. Επίσης ο Μπωντουέν της Έδεσσας και ο Τανκρέδος της Αντιόχειας που συμφιλιώθηκαν για την περίσταση. Είναι επίσης δύο μέλη της οικογένειας του Σαιν Ζιλ, ο αλ-Σερντανί και ο γιος του νεκρού κόμη που οι χρονικογράφοι ονομάζουν Ιμπν Σαιν Ζιλ, που μόλις έφθασε από τη χώρα του με δεκάδες πλοία από τη Γένοβα. Κι οι δυο εποφθαλμιούν την Τρίπολη, αλλά ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ θα τους εξαναγκάσει να σταματήσουν τις έριδες. Και ο Ιμπν Σαιν Ζιλ θα περιμένει το τέλος της μάχης για να δολοφονήσει τον αντίπαλο του.

Το Μάρτιο του 1109 όλα είναι έτοιμα για μια συντονισμένη έφοδο από ξηρά και από θάλασσα. Οι κάτοικοι της Τρίπολης παρατηρούν αυτές τις προπαρασκευές με τρόμο, αλλά δε χάνουν τις ελπίδες τους. Ο αλ-Αφντάλ δεν τους υποσχέθηκε να στείλει ένα στόλο πιο δυνατό απ' όσους είχαν αντικρίσει ως τιυρα, εφόδια, πολεμιστές και πολεμικό υλικό αρκετά για να αντέξουν για ένα χρόνο;

Οι Τριπολίτες δεν αμφιβάλλουν ότι τα γενοβέζικα πλοία θα τραπούν σε φυγή μόλις φανεί ο στόλος των Φατιμίδων. Μόνο που θα πρέπει να φθάσει έγκαιρα!

Στην αρχή του καλοκαιριού, λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *οι Φράγκοι άρχισαν να πολιορκούν την Τρίπολη με όλες τους τις δυνάμεις, σπρώχνοντας κινητούς πύργους στα τείχη. Όταν οι κάτοικοι της πόλης είδαν τις ισχυρές εφόδους που έπρεπε να αντιμετωπίσουν, έχασαν το θάρρος τους γιατί κατάλαβαν πως ο χαμός τους ήταν αναπότρεπτος. Τα τρόφιμα τέλειωσαν και ο αιγυπτιακός στόλος αργούσε να φανεί. Οι άνεμοι έμεναν αντίθετοί με τη θέληση του Θεού που αποφασίζει για την έκβαση των πραγμάτων. Οι Φράγκοι διπλασίασαν την προσπάθεια τους και πήραν την πόλη με μεγάλη προσπάθεια* στις 12 Ιουλίου 1109. Έπειτα από δύο χιλιάδες μέρες αντίστασης, η πόλη της κοσμηματοποιίας και των βιβλιοθηκών, των θαρραλέων ναυτικών και των λογίων καδήδων, εκπορθήθηκε από τους πολεμιστές της δύσης*. Οι εκατό χιλιάδες τόμοι του Νταρ-εμ-Ιμπν συλλήθηκαν και παραδόθηκαν στη φωτιά, έτσι ώστε τα «ανοσιουργά» βιβλία να καταστραφούν. Κατά το χρονικογράφο της Δαμασκού, *οι Φράγκοι αποφάσισαν να δοθεί το ένα τρίτο της πόλης στους Γενοβέζους και τα υπόλοιπα δύο τρίτα στο γιο του Σαιν Ζιλ. Φύλαξαν δε ό, τι άρεσε στο βασιλιά Μπωντουέν.* Κατόπιν αυτού, οι περισσότεροι κάτοικοι πουλήθηκαν ως σκλάβοι και οι υπόλοιποι, αφού απογυμνώθηκαν από τα προσωπικά τους είδη, εκδιώχθηκαν. Πολλοί από αυτούς θα κατευθυνθούν προς το λιμάνι της Τύρου. Ο Φακρ ελ-Μουλκ θα τελειώσει τη ζωή του στα περίχωρα της Δαμασκού.

Και ο Αιγυπτιακός στόλος; *Έφθασε στην Τύρο οκτώ ημέρες μετά την πτώση της Τρίπολης,* αναφέρει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *όταν όλα είχαν πια τελειώσει, από την τιμωρία του Θεού που έπληξε τους κατοίκους της.*

Οι Φράγκοι διάλεξαν για δεύτερη λεία τη Βηρυτό. Ξαπλωμένη στο λιβανικό βουνό, η πόλη περιβάλλεται από πευκοδάση, ιδίως στις συνοικίες του Μαζραάτ αλ-Αράμπ και Ρας-ελ-Ναμπέχ, όπου οι εισβολείς θα βρουν ξυλεία για τις πολιορκητικές τους μηχανές. Η Βηρυτός δεν έχει τίποτα απ' το μεγαλείο της Τρίπολης και οι μέτριες επαύλεις μπορούν δύσκολα να συγκριθούν με τα Ρωμαϊκά ανάκτορα που τα μαρμάρινα ερείπια που κείτονται ακόμη στη γη της αρχαίας Μπεριτούς. Αλλά χάρη στο λιμάνι της, είναι μια πόλη σχετικά εύπορη. Σ' αυτό το λιμάνι, κατά την παράδοση, ο Άγιος Γεώργιος σκότωσε το δράκοντα. Οι Δαμασκηνοί την εποφθαλμιούσαν, *οι Αιγύπτιοι δε,*

* Σ.τ.Ε.: Με την πτώση της Τρίπολης ιδρύεται οριστικά η τουλουζιάνικη κομητεία της Τρίπολης που εκτείνεται στην ακτή του Λιβάνου, ανάμεσα στο πριγκιπάτο της Αντιόχειας και το Βασίλειο της Ιερουσαλήμ. (Grousset, R.: Histoire..., σ. 63).

παραμέλησαν την οχύρωση της. Θα αντιμετωπίσει τελικά μόνο με δικά της μέσα τους Φράγκους από το Φεβρουάριο του 1110. Οι πέντε χιλιάδες κάτοικοι της, θα πολεμήσουν με τη δύναμη που τους δίνει η απελπισία τους, καταστρέφοντας τον ένα μετά τον άλλον τους ξύλινους πύργους των πολιορκητών. *Ούτε πριν ούτε μετά είδαν οι Φράγκοι μια τόσο σκληρή μάχη όπως αυτή,* αναφωνεί ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Οι εισβολείς δε θα τους το συγχωρήσουν. Όταν η πόλη καταλήφθηκε στις 13 Μαΐου, επιδόθηκαν σε μια τυφλή σφαγή, για παραδειγματισμό.

Το μάθημα είχε αποτέλεσμα. Το επόμενο καλοκαίρι, κάποιος Φράγκος βασιλιάς (θα μπορούσαμε να κατηγορήσουμε το χρονικογράφο της Δαμασκού για το ότι δεν αναγνώρισε το Σιγούρδο* βασιλιά της μακρινής Νορβηγίας;) έφθασε με εξήντα πλοία γεμάτα πολεμιστές για να προσκυνήσει και να πολεμήσει στη γη του Ισλάμ. Καθώς κατευθυνόταν προς την Ιερουσαλήμ, ο Μπωντουέν πήγε να τον συναντήσει και ετοίμασαν μαζί την πολιορκία από ξηρά και από θάλασσα, μπρος στο λιμάνι της Σαΐντα, τη Σιδώνα των αρχαίων Φοινίκων. Τα τείχη της, που πολλές φορές γκρεμίστηκαν και ξαναχτίστηκαν κατά την ιστορία, είναι ακόμη και σήμερα εντυπωσιακά με τον πελώριο πέτρινο όγκο τους που τον χτυπάει συνέχεια η Μεσόγειος. Αλλά οι κάτοικοι της που είχαν δείξει μεγάλο θάρρος στην αρχή της Φράγκικης εισβολής δεν έχουν καρδιά πια να αγωνιστούν, γιατί σύμφωνα με τον Ιμπν αλ-Καλανίσι, *πτοήθηκαν από τη μοίρα της Βηρυτού. Έστειλαν λοιπόν τον καδή τους και μια αντιπροσωπεία προκρίτων στους Φράγκους για να ζητήσουν από τον Μπωντουέν να τους χαρίσει τη ζωή. Αυτός δέχτηκε το αίτημα τους.* Η πόλη παραδόθηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1110. Αυτή τη φορά, δε θα γίνει σφαγή, αλλά μια μαζική έξοδος προς την Τύρο και τη Δαμασκό που ξεχείλιζαν ήδη από πρόσφυγες.

Σε διάστημα δεκαεπτά μηνών, η Τρίπολη, η Βηρυτός και η Σαΐντα, οι τρεις από τις πλέον ονομαστές πόλεις του αραβικού

* Σ.τ.Ε.: Σιγούρδος Α': γιος και διάδοχος του Μάγκνους Γ'. Βασίλεψε στη Νορβηγία στην αρχή μαζί με τους δύο αδελφούς του (1103) και μετά μόνος του. Πέθανε το 1130.

κόσμου, αλώθηκαν και καταστράφηκαν, οι κάτοικοι τους σφαγιάσθηκαν ή εξορίστηκαν, οι εμίρηδες, οι καδήδες, οι νομικοί, οι άνδρες του νόμου σκοτώθηκαν ή εξορίστηκαν, τα τεμένη τους βεβηλώθηκαν. Ποια δύναμη μπορεί πλέον να εμποδίσει τους Φράγκους να πάνε σε λίγο στην Τύρο, στο Χαλέπι, στη Δαμασκό, στο Κάιρο, στη Μοσούλη ή - γιατί όχι; - στη Βαγδάτη; Υπάρχει ακόμα θέληση για αντίσταση; Στους μουσουλμάνους αρχηγούς σίγουρα όχι. Αλλά στους κατοίκους των πόλεων που κινδυνεύουν άμεσα, ο ιερός πόλεμος που διεξάγεται ακατάπαυστα κατά τα τελευταία δεκατρία χρόνια από τους προσκυνητές - πολεμιστές της Δύσης, αρχίζει να έχει κάποιο αποτέλεσμα. Το ζιχάντ, που πριν από πολύ καιρό ήταν ένα σύνθημα που χρησίμευε για να στολίζει τις εκφωνήσεις επισήμων λόγων, κάνει πάλι την εμφάνιση του. Το κηρύσσουν μερικές ομάδες προσφύγων, ιερέων, ποιητών.

Για την ακρίβεια ένας από αυτούς, ο Αμπού-Φαντλ Ιμπν αλ-Κασάμπ, καδής από το Χαλέπι, κοντούλης, με βροντερή φωνή, με την επιμονή και τη θέληση του χαρακτήρα του, αποφάσισε να αφυπνίσει τον κοιμισμένο γίγαντα, που έγινε ο αραβικός κόσμος. Η πρώτη δημόσια πράξη του ήταν να επαναλάβει μετά από δώδεκα χρόνια το σκάνδαλο που προκάλεσε άλλοτε ο αλ-Χαραβί στους δρόμους της Βαγδάτης. Αυτή τη φορά θα είναι μια πραγματική εξέγερση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΝΑΣ ΣΑΡΙΚΟΦΟΡΟΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ

Την Παρασκευή, 17 Φεβρουαρίου 1111, ο καδής Ιμπν αλ-Κασάμπ, μπαίνει διά της βίας στο τέμενος του Σουλτάνου στη Βαγδάτη, συνοδευόμενος από ένα πλήθος κόσμου από το Χαλέπι, μεταξύ των οποίων ένας σερίφης* απόγονος του Προφήτη, ασκητές σουφί, ιμάμηδες, έμποροι.

Ανάγκασαν·τον ιεροκήρυκα να κατέβει από την έδρα, την έσπασαν, λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *και βάλθηκαν να φωνάζουν, να κλαίνε για τα δεινά που υπέφερε το Ισλάμ εξαιτίας των Φράγκων που σκότωναν τους άνδρες και σκλάβωναν τα γυναικόπαιδα. Καθώς εμπόδιζαν τους πιστούς να προσεύχονται, όσοι από τους υπεύθυνους ήταν παρόντες τους έδωσαν υποσχέσεις στο όνομα του Σουλτάνου για να τους ησυχάσουν. Θα 'στελναν στρατό για να υπερασπίσει το Ισλάμ από τους Φράγκους και από όλους τους άπιστους.*

Αλλά τα καλά λόγια δεν αρκούν για να ηρεμήσουν τους εξεγερμένους. Την επόμενη Παρασκευή ξαναρχίζουν τις διαδηλώσεις, τη φορά αυτή στο τέμενος του Χαλίφη. Όταν οι φύλακες προσπαθούν να τους φράξουν το δρόμο, τους ανατρέπουν βίαια, σπάνε την ξύλινη έδρα, τη στολισμένη με αριστουργήμα-

* Σ.τ.Ε.: Σερίφης: αραβική λέξη που σημαίνει ευγενής. Είναι ένας τίτλος που δίνεται στους απογόνους της κόρης του Μωάμεθ Φατιμά και του γαμπρού του Αλή. Διακρίνονται από το πράσινο τουρμπάνι τους.

τα και εδάφια από το κοράνι και καθυβρίζουν κι αυτόν τον ίδιο τον πρίγκιπα των πιστών*. Η Βαγδάτη ζει σε μια φοβερή αναστάτωση.

Την ίδια στιγμή, σημειώνει ο χρονικογράφος της Δαμασκού, μ' ένα τόνο ψευτο-αθώο, *η πριγκίπισσα, αδελφή του Σουλτάνου Μωάμεθ και γυναίκα του Χαλίφη, έφθανε στη Βαγδάτη από το Ισπαχάν με λαμπρό φορτίο· πολύτιμοι λίθοι, ωραία φορέματα, υποζύγια, και κάθε είδους ζώα, υπηρέτες και σκλάβοι και των δύο φύλων, και τόσα άλλα πράγματα, δύσκολο να μετρηθούν και να εκτιμηθούν. Η άφιξη της συνέπεσε με τις σκηνές που περιγράφηκαν πιο πάνω. Η χαρά και η ασφάλεια αυτής της πριγκηπικής άφιξης διαταράχθηκαν. Ο Χαλίφης αλ-Μουσταζίρ-μπιλλάχ δυσαρεστήθηκε πολύ. Θέλησε να διώξει τους υπεύθυνους του γεγονότος και να τους επιβάλλει μια σημαντική ποινή. Ο Σουλτάνος τον εμπόδισε, συγχώρησε την πράξη αυτών των ανθρώπων και διέταξε τους εμίρηδες και τους στρατιωτικούς αρχηγούς να γυρίσουν στις επαρχίες τους, για να προετοιμαστούν για τον ιερό πόλεμο εναντίον των απίστων, των εχθρών του Θεού.*

Εάν ο αγαθός αλ-Μουσταζίρ θύμωσε τόσο, δεν ήταν μόνο για την προσβολή που έγινε στη νεαρή σύζυγο του, αλλά για τη φοβερή φράση που ακουγόταν στους δρόμους της πρωτεύουσας του: «Ο βασιλιάς των Ελλήνων είναι πιο μουσουλμάνος από τον πρίγκιπα των πιστών!» Και αυτό διότι ξέρει ότι δεν πρόκειται για άστοχη κατηγορία. Οι διαδηλωτές, με επικεφαλής τον Ιμπν αλ-Κασάμπ, με τέτοιου είδους δηλώσεις υπαινίσσονταν ένα μήνυμα που είχε λάβει πριν λίγες εβδομάδες από το διβάνι του Χαλίφη. Το μήνυμα ήταν από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό και ζητούσε επειγόντως να ενωθούν οι μουσουλμάνοι με τους Έλληνες, *για να αγωνισθούν κατά των Φράγκων και να τους διώξουν από τα εδάφη μας.* **

* Σ.τ.Ε.: Ο αβασσίδης Χαλίφης της Βαγδάτης αναγνωριζόταν από όλον τον αραβικό κόσμο και από τους Σελτζούκους σαν ο πνευματικός ηγέτης των μωαμεθανών.
** Σ.τ<Ε.: Τα πριγκιπάτα της Αντιόχειας, της Έδεσσας και της Τρίπολης αποτελούσαν απειλή για τη βυζαντινή αυτοκρατορία.

Παραδόξως, εάν ο ισχυρός άρχοντας της Κωνσταντινούπολης και ο μικρός Χαλίφης από το Χαλέπι συντονίζουν τις ενέργειες τους προς τη Βαγδάτη, είναι γιατί νιώθουν ταπεινωμένοι απ' το ίδιο πρόσωπο, τον Τανκρέδο. Ο Φράγκος «μέγας εμίρης» είχε διώξει με βαναυσότητα τους Βυζαντινούς απεσταλμένους που πήγαν να του υπενθυμίσουν ότι, οι ιππότες της Δύσης είχαν ορκιστεί να αποδώσουν την Αντιόχεια στο Βασιλέα και ότι, δεκατρία χρόνια μετά την πτώση της πόλης, δεν έχουν ακόμη τηρήσει την υπόσχεση τους. Όσο για τους κατοίκους του Χαλεπιού, ο Τανκρέδος τους επέβαλε τελευταία, μια συνθήκη εξαιρετικά ταπεινωτική: θα πρέπει να πληρώνουν φόρο είκοσι χιλιάδων δηναρίων το χρόνο, να του παραδώσουν δύο σημαντικά φρούρια πολύ κοντά στην πόλη τους, και να του προσφέρουν, ως δείγμα ευαρέσκειας, τα δέκα ωραιότερα άλογα τους. Φοβισμένος, ο βασιλιάς Ρεντβάν δεν τόλμησε να αρνηθεί. Αλλά αφότου έγιναν γνωστοί οι όροι της συμφωνίας, η πόλη αναστατώθηκε.

Στις κρίσιμες ώρες της ιστορίας τους, οι Χαλεπινοί συνηθίζουν να μαζεύονται σε μικρές ομάδες και να συζητούν ζωηρά για τους κινδύνους που παραμονεύουν. Οι πρόκριτοι συγκεντρώνονται συχνά στο μεγάλο τέμενος, καθισμένοι σε κόκκινα χαλιά ή στο προαύλιο στη σκιά του μιναρέ που δεσπόζει στα βαμμένα, στο χρώμα της ώχρας, σπίτια της πόλης. Οι έμποροι συναντιούνται την ημέρα κατά μήκος της παλιάς οδού με τις κολόνες, που έφτιαξαν οι Ρωμαίοι και διασχίζει την πόλη από τα δυτικά στα ανατολικά, από την πύλη της Αντιόχειας έως την απαγορευμένη συνοικία της Ακρόπολης, όπου κατοικεί ο καταχθόνιος Ρεντβάν. Αυτή η κεντρική αρτηρία είναι απαγορευμένη από καιρό στα αμάξια και τις παρελάσεις. Ο δρόμος είναι πλημμυρισμένος από εκατοντάδες μαγαζάκια όπου είναι στοιβαγμένα, υφάσματα, κεχριμπάρι, στολίδια, χουρμάδες, φιστίκια, μπαχαρικά. Για να προφυλάσσονται οι περαστικοί απ' τον ήλιο ή τη βροχή, η λεωφόρος και τα γύρω δρομάκια είναι τελείως σκεπασμένα με μια ξύλινη οροφή που υψώνεται στα σταυροδρόμια δημιουργώντας καμάρες από γύψο. Στις άκρες των δρόμων, και ειδικά σε αυτές που οδηγούν στην αγορά αυτών που πλέκουν ψάθες, των σιδηρουργών και των πωλητών

καυσόξυλων, οι Χαλεπινοί συζητούν μπροστά στα πολυάριθμα ταβερνεία, που, μέσα στη διάχυτη μυρωδιά καυτού λαδιού, κρέατος και μπαχαρικών, προτείνουν ένα φθηνό γεύμα. Κεφτέδες από αρνί, τηγανίτες, φακές. Οι φτωχές οικογένειες αγοράζουν το φαγητό τους από εκεί· μόνο οι πλούσιοι έχουν τη δυνατότητα να μαγειρεύουν στα σπίτια τους. Εκεί κοντά ακούγεται το χαρακτηριστικό κουδούνισμα αυτών που πουλάνε «σαράμπ», δροσερά αναψυκτικά από συμπυκνωμένους χυμούς φρούτων, που οι Φράγκοι θα «δανεισθούν» από τους Άραβες σε υγρή μορφή, «σιρόπι» ή παγωμένο, «σερμπέτι».

Το απόγευμα όλοι, χωρίς διάκριση, συναντιούνται στα χαμάμ, τόποι προνομιακοί όπου εξαγνίζονται πριν την προσευχή του ηλιοβασιλέματος. Έπειτα, μόλις πέσει η νύχτα, οι κάτοικοι φεύγουν από το κέντρο της πόλης και αποσύρονται στις συνοικίες τους για να φυλαχτούν από τους μεθυσμένους στρατιώτες. Κι εκεί ακόμη, τα νέα και οι φήμες κυκλοφορούν απ' τα στόματα των γυναικών και των ανδρών και οι ιδέες παίρνουν το δρόμο τους. Ο θυμός, ο ενθουσιασμός ή η απογοήτευση συγκλονίζουν κάθε μέρα αυτή την κυψέλη που βουίζει έτσι πάνω από τρεις χιλιετίες.

Ο Ιμπν αλ-Κασάμπ είναι αυτός που το όνομα του ακούγεται περισσότερο στις συνοικίες του Χαλεπιού. Γόνος πλούσιας οικογένειας ξυλεμπόρων, παίζει πρωταρχικό ρόλο στη διαχείριση της πόλης. Ως σιίτης καδής, χαίρει ηθικής και θρησκευτικής δύναμης και αναλαμβάνει το καθήκον να ρυθμίζει τις αντιδικίες που αφορούν τα πρόσωπα και τα αγαθά της κοινότητας του, που είναι η πιο σημαντική στο Χαλέπι. Επίσης είναι και ραΐς, δηλαδή αρχηγός της πόλης, πράγμα που τον καθιστά ιθύνοντα νου ανάμεσα στους εμπόρους και αντιπρόσωπο των δικαιωμάτων των πολιτών έναντι του βασιλιά και του διοικητή της πολιτοφυλακής.

Αλλά η δραστηριότητα του Ιμπν αλ-Κασάμπ ξεπερνάει τα όρια των επισήμων καθηκόντων του που είναι τόσο πλατιά. Τριγυρισμένος από πολυάριθμη «πελατεία», ενθαρρύνει μετά την άφιξη των Φράγκων ένα ρεύμα πατριωτικών και θρησκευτικών ιδεών που απαιτεί μια πιο αποφασιστική στάση απέναντι στον εισβολέα. Δε φοβάται να πει στο βασιλιά Ρεντβάν αυτό

που σκέπτεται για τη συμφιλιωτική πολιτική του, (ίδε υποταγή). Όταν ο Τανκρέδος επέβαλε στο Σελτζούκο μονάρχη να στερεώσει ένα σταυρό στο μιναρέ του μεγάλου τεμένους, ο καδής οργάνωσε μια διαδήλωση και πέτυχε τη μεταφορά του σταυρού στον Καθεδρικό ναό της Αγ. Ελένης. Έκτοτε ο Ρεντβάν αποφεύγει να έρχεται σε ρήξη με τον ευέξαπτο καδή. Οχυρωμένος μέσα στο φρούριο, ανάμεσα στο χαρέμι του, τη φρουρά του, την πηγή νερού, το πράσινο ιπποδρόμιο του, ο Τούρκος βασιλιάς προτιμά να λύνει τις διαφορές των υπηκόων του. Όσο η εξουσία του δεν αμφισβητείται, υπομένει την κοινή γνώμη.

Αλλά το 1111, ο Ιμπν αλ-Κασάμπ παρουσιάστηκε στην Ακρόπολη για να εκφράσει στο Ρεντβάν για άλλη μια φορά την έσχατη δυσαρέσκεια του λαού. Οι πιστοί, του εξηγεί, θεωρούν σκάνδαλο να πρέπει να πληρώνουν πρόστιμο στους άπιστους που εγκαταστάθηκαν σε Ισλαμικό έδαφος. Οι έμποροι βλέπουν το εμπόριο τους, να φθίνει αφότου ο ανυπόφορος πρίγκιπας της Αντιόχειας ελέγχει απόλυτα τους δρόμους απ' το Χαλέπι στη Μεσόγειο και φορολογεί τα καραβάνια. Εφόσον η πόλη δεν μπορεί πια να αμυνθεί με δικά της μέσα, ο καδής προτείνει την αποστολή αντιπροσωπείας από σουνίτες και σιίτες εμπόρους και κληρικούς στη Βαγδάτη, για να ζητήσει τη βοήθεια του Σουλτάνου Μωάμεθ. Ο Ρεντβάν δε θέλει διόλου να ανακατέψει το Σελτζούκο εξάδελφο στις υποθέσεις του βασιλείου του. Προτιμά πάλι να συμφωνήσει με τον Τανκρέδο. Γνωρίζοντας ευθύς εξ αρχής την αποτυχία της αποστολής στην πρωτεύουσα των Αβασσιδών, πιστεύει ότι δε διακινδυνεύει τίποτα και δέχεται το αίτημα των υπηκόων του.

Σ' αυτό γελιέται, γιατί μόλο που δεν το περιμένει κανείς, οι διαδηλώσεις το Φεβρουάριο του 1111 στη Βαγδάτη δίνουν την ευκαιρία που ζητούσε ο Ιμπν αλ-Κασάμπ. Ο Σουλτάνος που μόλις είχε πληροφορηθεί για την πτώση της Σαΐντα και τη συνθήκη που επιβλήθηκε στο Χαλέπι, αρχίζει να ανησυχεί για τις φιλοδοξίες των Φράγκων. Υποχωρώντας στις ικεσίες του Ιμπν αλ-Κασάμπ, διατάζει τον τελευταίο τη τάξει κυβερνήτη της Μοσούλης, τον εμίρη Μαουντούντ, να κινηθεί αμέσως επικεφαλής ισχυρού στρατού και να βοηθήσει το Χαλέπι. Όταν ο

Ιμπν αλ-Κασάμπ στην επιστροφή του πληροφορεί το Ρεντβάν για την επιτυχία της αποστολής του, ο βασιλιάς υποκρίνεται πως χαίρεται. Ειδοποιεί μάλιστα τον εξάδελφο του ότι βιάζεται να λάβει μέρος στο ζιχάντ στο πλευρό του. Αλλά όταν τον Ιούλιο του ανακοινώνουν ότι ο στρατός του σουλτάνου πλησιάζει πράγματι στην πόλη του, δεν κρύβει την απογοήτευση του. Αμπαρώνει τις πύλες, συλλαμβάνει τον αλ-Κασάμπ και τους κυριότερους οπαδούς του και τους κλείνει στη φυλακή του Φρουρίου. Οι Τούρκοι στρατιώτες περιπολούν μέρα-νύχτα τις συνοικίες για να μην έρθουν οι κάτοικοι σε επαφή με τον «εχθρό». Η εξέλιξη των γεγονότων θα δικαιώσει μερικώς τη μεταβολή του. Μην έχοντας τα εφόδια που ο βασιλιάς έπρεπε να τους παραχωρήσει, τα στρατεύματα του Σουλτάνου εκδικούνται, λεηλατώντας τα περίχωρα του Χαλεπιού. Κατόπιν, ως συνέπεια των προστριβών του Μαουντούντ με τους άλλους εμίρηδες, ο στρατός διαλύεται χωρίς να συνάψει καμιά μάχη.

Δυο χρόνια αργότερα, ο Μαουντούντ επιστρέφει στη Συρία επιφορτισμένος από το Σουλτάνο να συγκεντρώσει όλους τους μουσουλμάνους πρίγκιπες, εκτός του Ρεντβάν, εναντίον των Φράγκων. Φυσικά, εφόσον δεν μπορούσε να πάει στο Χαλέπι, εγκατέστησε το επιτελείο του στη Δαμασκό, άλλη μεγάλη πόλη, για να προετοιμάσει μια εκτεταμένη επίθεση εναντίον του βασιλείου της Ιερουσαλήμ. Ο αταμπέκ Τογκτεκίν που τον φιλοξενούσε, υποκρίθηκε ότι ήταν ευτυχής για την τιμή που του έκανε ο απεσταλμένος του Σουλτάνου, αλλά ήταν τόσο τρομοκρατημένος όσο και ο Ρεντβάν. Φοβάται μήπως ο Μαουντούντ θελήσει να καταλάβει την πρωτεύουσα του και κάθε κίνηση του εμίρη, του φαίνεται σαν μια μελλοντική απειλή.

Στις 2 Οκτωβρίου 1113, μας λέει ο χρονικογράφος της Βαγδάτης, ο εμίρης Μαουντούντ αφήνει το στρατόπεδο που βρίσκεται κοντά στη Σιδερένια Πύλη, μιας από τις οκτώ εισόδους της πόλης, για να πάει, όπως κάθε μέρα, να προσευχηθεί στο τέμενος των ομαγιδών συντροφιά με το χωλό αταμπέκ.

Όταν η προσευχή τέλειωσε και ο Μαουντούντ έκανε μερικές μετάνοιες παραπάνω, έφυγαν και οι δυο. Ο Τογκτεκίν βάδιζε πρώτος για να τιμήσει τον εμίρη. Είχαν συνοδεία στρατιώτες, φρουρούς και πολιτοφύλακες που κρατούσαν διαφόρων ειδών όπλα. Τα ακονισμένα σπαθιά, τα χατζάρια και τα γυμνά μαχαίρια έδιναν την εντύπωση πυκνής συστάδας θάμνων. Γύρω τους, το πλήθος σπρωχνόταν για να θαυμάσει τη λαμπρότητα και το μεγαλείο τους. Όταν έφθασαν στο προαύλιο του τεμένους, ένας άνθρωπος ξεχώρισε από το πλήθος και πλησίασε τον Μαουντούντ σαν να ήθελε να προσευχηθεί στο Θεό γι' αυτόν και να του ζητήσει ελεημοσύνη. Ξαφνικά, έβγαλε από τη ζώνη του πανωφοριού του ένα μαχαίρι και τον χτύπησε δύο φορές πάνω από τον αφαλό. Ο Αταμπέκ Τογκτεκίν έκανε μερικά βήματα προς τα πίσω και οι σύντροφοι του τον περιτριγύρισαν. Όσο για το Μαουντούντ, απόλυτα κύριος του εαυτού του, βάδισε μέχρι τη βορινή πύλη του τεμένους και έπειτα κατέρρευσε. Έφεραν ένα χειρουργό που κατάφερε να ράψει τα περισσότερα τραύματα, αλλά ο εμίρης πέθανε έπειτα από λίγες ώρες. Ο Θεός να τον ευλογεί.

Ποιος σκότωσε τον κυβερνήτη της Μοσούλης, την παραμονή της μάχης με τους Φράγκους; Ο Τογκτεκίν έσπευσε να κατηγορήσει το Ρεντβάν και τους φίλους του του δόγματος των Δολοφόνων. Αλλά για τους περισσότερους συγχρόνους του, μόνο ο άρχοντας της Δαμασκού μπόρεσε να οπλίσει το χέρι του δολοφόνου. Κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, ο βασιλιάς Μπωντουέν εμβρόντητος γι' αυτό το φόνο στέλνει στον Τογκτεκίν ένα πολύ περιφρονητικό μήνυμα. *Ένα έθνος,* του λέει, *που σκοτώνει τον αρχηγό του μέσα στον οίκο του Θεού του, αξίζει να εξουδετερωθεί!* Όσο για το Σουλτάνο Μωάμεθ ουρλιάζει από θυμό όταν του ανακοινώνουν το θάνατο του στρατηγού του. Αισθανόμενος ότι θίγεται ο ίδιος από αυτή την πράξη, αποφασίζει να συσπειρώσει όλους τους Σύριους διοικητές, καθώς και αυτούς από το Χαλέπι και τη Δαμασκό, συγκεντρώνει στρατό από δεκάδες χιλιάδες άνδρες, με επικεφαλής τους καλύτερους αξιωματικούς των Σελτζούκων και διατάζει ψυχρά όλους τους μουσουλμάνους πρίγκιπες να ενωθούν με το στρατό για να επιτελέσουν το ζιχάντ εναντίον των Φράγκων.

Όταν ο ισχυρός στρατός του Σουλτάνου φθάνει στην κεντρική Συρία, την άνοιξη του 1115, τον περιμένει μια πολύ μεγάλη

έκπληξη. Ο Μπωντουέν της Ιερουσαλήμ και ο Τογκτεκίν της Δαμασκού βρίσκονται εκεί, πλάι-πλάι, τριγυρισμένοι απ' το στρατό τους και το στρατό της Αντιόχειας, του Χαλεπιού και της Τρίπολης. Οι πρίγκιπες της Συρίας, τόσο οι Μουσουλμάνοι όσο και οι Φράγκοι, νιώθοντας ότι κινδυνεύουν από το Σουλτάνο, αποφάσισαν να ενωθούν και ο στρατός των Σελτζούκων θα εξαναγκασθεί σε λίγους μήνες να αποχωρήσει ντροπιασμένος. Ο Μωάμεθ ορκίστηκε να μην ασχοληθεί ποτέ πια με τους Φράγκους και κράτησε το λόγο του.

Ενώ οι Μουσουλμάνοι πρίγκιπες δίνουν νέα δείγματα της ολοκληρωτικής τους ανευθυνότητας, δυο αραβικές πόλεις θα αποδείξουν ότι είναι ακόμα δυνατό να αντισταθούν στην ξενική κατοχή. Μετά την παράδοση της Σαΐντα, το Δεκέμβριο του 1110, οι Φράγκοι είναι κύριοι όλης της περιοχής, του «σαχέλ», από το Σινά μέχρι τον «τόπο του γιου του Αρμενίου», βόρεια της Αντιόχειας. Εκτός βέβαια από δύο παραθαλάσσιες περιοχές, της Ασκαλόν και της Τύρου. Ο Μπωντουέν, ενθαρρυμένος από τις αλλεπάλληλες νίκες του, αποφασίζει να τακτοποιήσει την τύχη τους. Η περιοχή της Ασκαλόν είναι ονομαστή για την καλλιέργεια των κοκκινωπών κρεμμυδιών, που ονομάζονται «ασκαλόνεια», και οι Φράγκοι τα μετονόμασαν «εσαλότ»*. Το ενδιαφέρον της όμως είναι κυρίως στρατιωτικό, γιατί αποτελεί το σημείο συγκέντρωσης των αιγυπτιακών στρατευμάτων κάθε φορά που προτίθενται να επιτεθούν εναντίον του βασιλείου της Ιερουσαλήμ.

Από το 1111 ήδη, ο Μπωντουέν παρελαύνει κάτω απ' τα τείχη της πόλης. Ο Φατιμίδης διοικητής της Ασκαλόν, ο Τσαμς αλ-Κιλαφά, «ο Ήλιος του Χαλιφάτου», *ο οποίος έχει περισσότερη κλίση στο εμπόριο παρά στον πόλεμο,* όπως παρατηρεί ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, αμέσως τρομοκρατήθηκε από την επίδειξη δύναμης των Δυτικών. Χωρίς να κάνει ούτε μια τυπική κίνηση αντίστασης, δέχεται να τους πληρώσει φόρο επτά χιλιάδων δηναρίων. Ο παλαιστινιακός λαός της πόλης που αισθάνεται ταπεινωμένος απ' αυτή την ανήκουστη παράδοση, στέλνει αντιπροσώπους στο Κάιρο για να ζητήσει την καθαίρεση του κυβερνήτη. Μαθαίνοντας το, και φοβούμενος την τιμωρία του βεζίρη αλ-Αφντάλ για τη δειλία του, ο Τσαμς αλ-Κιλαφά προσπαθεί να την αποφύγει διώχνοντας τους Αιγυπτίους υπαλλήλους και τιθέμενος ολότελα υπό την προστασία των Φράγκων. Ο Μπωντουέν του στέλνει τριακόσιους άνδρες που αναλαμβάνουν το Φρούριο της Ασκαλόν.

* Σ.τ.Ε.: echalot:

Οι κάτοικοι αν και σκανδαλισμένοι, δεν απελπίζονται. Γίνονται μυστικές συγκεντρώσεις, μέσα στα τζαμιά· καταστρώνουν σχέδια, μέχρι την ημέρα αυτή του Ιουλίου του 1111, όπου ο Τσαμς αλ-Κιλαφά βγαίνει έφιππος από το παλάτι του και μια ομάδα συνωμοτών του επιτίθενται και τον κατατρυπούν με μαχαιριές. Είναι το σήμα της εξέγερσης. Οπλισμένοι πολίτες με τους οποίους ενώνονται βερβερίνοι στρατιώτες, που ανήκουν στη φρουρά του διοικητή, εφορμούν στο φρούριο. Οι Φράγκοι στρατιώτες είναι εγκλωβισμένοι στους πυργίσκους και κατά μήκος των τειχών. Κανένας από τους τριακόσιους άνδρες του Μπωντουέν δε θα καταφέρει να σωθεί. Για σαράντα ακόμα χρόνια, η πόλη θα αποφύγει την κατάκτηση των Φράγκων.

Ο Μπωντουέν για να εκδικηθεί την ταπείνωση που του έκαναν οι υπερασπιστές της Ασκαλόν, στρέφεται κατά της Τύρου, της αρχαίας φοινικικής πόλης, απ' όπου ξεκίνησε για να διαδώσει το αλφάβητο, ο πρίγκιπας Κάδμος, ο αδελφός της Ευρώπης, η οποία θα 'δινε το όνομα της στην ήπειρο των Φράγκων. Το επιβλητικό τείχος της Τύρου θυμίζει ακόμη την ένδοξη ιστορία της. Η πόλη περιβάλλεται από θάλασσα από τρεις μεριές και μόνο μια στενή προβλήτα που έχτισε ο Μέγας Αλέξανδρος την ενώνει με την ξηρά. Απόρθητη, φιλοξενεί το 1111 μεγάλο αριθμό προσφύγων από τα εδάφη που είχαν καταληφθεί πρόσφατα. Ο ρόλος τους στην άμυνα θα είναι κυριαρχικός, όπως αναφέρει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, του οποίου η αφήγηση βασίζεται προφανώς, σε πληροφορίες από πρώτο χέρι.

Οι Φράγκοι είχαν υψώσει ένα κινητό πύργο στον οποίο είχαν προσθέσει ένα κριό, τρομερής αποτελεσματικότητας. Τα τείχη σείστηκαν. Πολλές πέτρες πετάχτηκαν στον αέρα και οι πολιορκούμενοι βρέθηκαν στο χείλος της καταστροφής. Τότε, ένας ναύτης από την Τρίπολη που γνώριζε την τέχνη της μεταλ-

λονργίας και είχε πείρα των πολεμικών πραγμάτων, ανέλαβε να κατασκευάσει σιδερένιες άρπαγες προορισμένες να πιάσουν τον κριό από την κεφαλή και τις άκρες, με τη βοήθεια σκοινιών που κρατούσαν οι υπερασπιστές. Αυτοί τραβούσαν τόσο δυνατά ώστε χάλασαν την ισορροπία του πύργου. Οι Φράγκοι αναγκάστηκαν να καταστρέψουν τον κριό τους, για να αποφύγουν το γκρέμισμα του πύργου.

Ανανεώνοντας τις προσπάθειες τους, οι πολιορκητές κατάφεραν να σπρώξουν τον ξύλινο πύργο στο τείχος και στα οχυρώματα, τα οποία ξανάρχισαν να σφυροκοπούν με καινούργιο κριό, εξήντα πήχες μήκος και με σιδερένια κεφαλή, βάρους είκοσι λιβρών. Αλλά ο ναύτης της Τρίπολης δεν καταθέτει τα όπλα.

Με τη βοήθεια πασάλων έντεχνα τοποθετημένων, συνεχίζει ο χρονικογράφος της Δαμασκού, *ανέβασε στάμνες γεμάτες βρομιές και κόπρανα που τις έριχναν στους Φράγκους. Αυτοί, πνιγμένοι από τη βρόμα που έπεφτε πάνω τους, δεν κατάφερναν να χειριστούν τον κριό. Ο ναύτης πήρε τότε κοφίνια και πανέρια και τα γέμιζε λάδι, πίσα, καυσόξυλα, ρετσίνι, και φλούδες καλαμιού. Αφού τους έβαζε φωτιά, τα έριχνε πάνω στο φράγκικο πύργο. Μια πυρκαγιά άναψε στην κορυφή του και καθώς οι Φράγκοι προσπαθούσαν να τη σβήσουν με νερό και ξίδι, ο Τριπολίτης τους έριξε αμέσως άλλα δοχεία με καυτό λάδι για να αναζωπυρώσει τη φωτιά. Η φωτιά αγκάλιασε όλο το πάνω μέρος του πύργου, επεκτάθηκε σιγά σιγά σ' όλα τα πατώματα και εξαπλώθηκε στην ξυλεία της κατασκευής.*

Οι πολιορκητές ανίκανοι να σβήσουν τη φωτιά, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον πύργο και να φύγουν. Πράγμα που επωφελήθηκαν οι υπερασπιστές για να επιχειρήσουν μια έξοδο και να πάρουν μεγάλη ποσότητα εγκαταλειμμένων όπλων.

«Οι Φράγκοι βλέποντας αυτό, καταλήγει θριαμβολογώντας ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *έχασαν το θάρρος τους και υποχώρησαν,*

καίγοντας τα παραπήγματα που είχαν φτιάξει στο στρατόπεδο τους.

Είμαστε στις 10 Απριλίου 1112. Μετά από εκατόν τριάντα τρεις ημέρες πολιορκίας ο πληθυσμός της Τύρου οδήγησε τους Φράγκους σε μια παταγώδη ήττα.

Έπειτα από τις ταραχές της Βαγδάτης, την επανάσταση της Ασκαλόν και την αντίσταση της Τύρου, ένας άνεμος εξέγερσης αρχίζει να πνέει. Όλο και περισσότεροι Άραβες ενώνονται στο κοινό μίσος για τους εισβολείς και οι περισσότεροι μουσουλμάνοι αρχηγοί, κατηγορούνται ως ανάξιοι ή μάλλον προδότες. Ιδίως στο Χαλέπι, αυτή η στάση ξεπερνά σύντομα τα όρια του απλού αισθήματος της κοινής γνώμης. Υπό την ηγεσία του καδή Ιμπν αλ-Κασάμπ, οι πολίτες αποφασίζουν να πάρουν τη μοίρα τους στα χέρια τους. Διαλέγουν, οι ίδιοι τους αρχηγούς τους και τους υποδεικνύουν την πολιτική που πρέπει να ακολουθήσουν.

Βέβαια, θα υπάρξουν πολλές αποτυχίες, πολλές απογοητεύσεις. Η εξάπλωση των Φράγκων δεν έληξε, και η προπέτειά τους δε γνωρίζει όρια. Αλλά θα παρακολουθήσουμε από εδώ και στο εξής, ξεκινώντας από τους δρόμους στο Χαλέπι, την αργή γέννηση μιας βαθιάς σπίθας που θα λάμψει σιγά σιγά στην Αραβική Ανατολή και θα φέρει στην εξουσία ανθρώπους δίκαιους, θαρραλέους, αφοσιωμένους, ικανούς να επανακτήσουν το χαμένο έδαφος.

Όμως, πριν φθάσουμε σ' αυτό το σημείο, το Χαλέπι θα περάσει την πιο περιπετειώδη περίοδο της μακρόχρονης ιστορίας του. Στα τέλη Νοεμβρίου του 1113 ο Ιμπν αλ-Κασάμπ μαθαίνει ότι ο Ρεντβάν είναι σοβαρά άρρωστος, στο παλάτι της Ακρόπολης του. Μαζεύει λοιπόν τους φίλους του και τους ζητάει να είναι έτοιμοι να επέμβουν. Στις 10 Δεκεμβρίου ο βασιλιάς πεθαίνει. Μόλις έγινε γνωστή η είδηση, ομάδες από οπλισμένους πολιτοφύλακες χύνονται στις συνοικίες της πόλης, καταλαμβάνουν τα κυριότερα κτίρια, συλλαμβάνουν πολλούς οπαδούς του Ρεντβάν και ειδικά τους οπαδούς του δόγματος των Δολοφόνων που τους θανατώνουν αμέσως εξαιτίας των σχέσεων τους με το Φράγκο εχθρό.

Ο σκοπός του καδή, δεν είναι να καταλάβει ο ίδιος την εξουσία, αλλά να εντυπωσιάσει το νέο βασιλιά, τον Αλπ Αρσλάν γιο του Ρεντβάν, για να ακολουθήσει διαφορετική πολιτική απ' αυτή του πατέρα του. Τις πρώτες ημέρες αυτός ο δεκαεξάχρονος νέος, ο τόσο τραυλός, που τον επονομάζουν «ο μουγκός», φαίνεται να επιδοκιμάζει την αγωνιστικότητα του Ιμπν αλ-Κασάμπ. Συλλαμβάνει όλους τους συνεργάτες του Ρεντβάν και τους αποκεφαλίζει επιτόπου, με μια έκδηλη χαρά. Ο καδής ανησυχεί. Συμβουλεύει το νεαρό μονάρχη να μην κυλήσει την πόλη σ' ένα λουτρό αίματος, αλλά απλώς να τιμωρήσει τους προδότες για παραδειγματισμό. Ο Αλπ Αρσλάν δεν ακούει τίποτα. Εκτελεί δυο αδέλφια του, πολλούς στρατιωτικούς, μερικούς υπηρέτες, και γενικά όσους δεν του αρέσει η φάτσα τους. Σιγά-σιγά οι κάτοικοι ανακαλύπτουν τη φρικτή αλήθεια· ο βασιλιάς είναι τρελός! Η καλύτερη πηγή που έχουμε για να καταλάβουμε αυτή την περίοδο, είναι το χρονικό ενός διπλωμάτη - συγγραφέα από το Χαλέπι, του Καμαλεντίν, που γράφτηκε εκατό χρόνια μετά τα γεγονότα, από μαρτυρίες που άφησαν οι σύγχρονοι.

Μια μέρα, διηγείται, ο *Αλπ Αρσλάν συγκέντρωσε ένα μεγάλο αριθμό εμίρηδων και προκρίτων και τους ζήτησε να επισκεφθούν κάποιο υπόγειο σκαμμένο μέσα στην Ακρόπολη. Όταν μπήκαν μέσα τους είπε.*
- Τι θα λέγατε αν έκοβα το λαιμό όλων σας εδωδά;
- Είμαστε σκλάβοι υποταγμένοι στις διαταγές σου, είπαν οι δύστυχοι, εκλαμβάνοντας τάχα, την απειλή για αστείο. Έτσι άλλωστε διέφυγαν το θάνατο.

Το κενό δεν αργεί να δημιουργηθεί γύρω από τον τρελό νέο. Μόνο ένας άνθρωπος μπορεί να τον πλησιάσει ακόμη· είναι ο ευνούχος του, ο Λούλου, «το Μαργαριτάρι». Αλλά κι αυτός αρχίζει να φοβάται για τη ζωή του. Το Σεπτέμβριο του 1114, ενώ ο κύριος του κοιμάται, τον σκοτώνει και ανεβάζει στο θρόνο έναν άλλο γιο του Ρεντβάν, ηλικίας 6 ετών.

Το Χαλέπι βουλιάζει συνεχώς στην αναρχία. Ενώ μέσα στο φρούριο στρατιώτες και υπηρέτες αλληλοεξοντώνονται, οι πολίτες περιπολούν οπλισμένοι τους δρόμους της πόλης για να προφυλαχθούν από τις λεηλασίες. Τον πρώτο καιρό, οι Φράγκοι της Αντιόχειας δε θέλουν να επωφεληθούν από το χάος που παραλύει το Χαλέπι. Ο Τανκρέδος πέθανε ένα χρόνο πριν από το Ρεντβάν και ο διάδοχος του, ο άρχοντας Ροζέ που ο Καμαλεντίν στο χρονικό του ονομάζει Σιρζάλ, δεν έχει ακόμη αρκετή αυτοπεποίθηση για να αναλάβει αυτή τη μεγάλη επιχείρηση. Αλλά αυτή η ανάπαυλα είναι μικρής διάρκειας. Από το 1116, ο Ροζέ της Αντιόχειας, έχοντας εξασφαλίσει τον έλεγχο όλων των δρόμων που οδηγούν στο Χαλέπι, κατακτά το ένα μετά το άλλο όλα τα κυριότερα φρούρια γύρω από την πόλη, και, επειδή δεν υπήρξε αντίσταση, φτάνει στο σημείο να επιβάλει ένα φόρο σε κάθε προσκυνητή που πάει στη Μέκκα.

Τον Απρίλιο του 1117, ο ευνούχος Λούλου δολοφονήθηκε. Κατά τον Καμαλεντίν, οι στρατιώτες της ακολουθίας είχαν στήσει μια ραδιουργία εις βάρος του. *Ενώ βάδιζε στα ανατολικά της πόλης, οι στρατιώτες της ακολουθίας του τέντωσαν ξαφνικά τα τόξα τους φωνάζοντας «Λαγός! ΛαγόςΙ» για να του δείξουν ότι ήθελαν να κυνηγήσουν αυτό το ζώο. Στην πραγματικότητα κατατρύπησαν με βέλη τον ίδιο το Λσύλου.*

Μετά το θάνατο του, το καθεστώς περνάει σ' έναν άλλο σκλάβο, ο οποίος, ανίκανος να επιβληθεί ζητά τη βοήθεια του Ροζέ. Το χάος γίνεται τότε απερίγραπτο. Ενώ οι Φράγκοι ετοιμάζονται να πολιορκήσουν την πόλη, οι στρατιωτικοί εξακολουθούν να μάχονται για τον έλεγχο της Ακρόπολης. Έτσι, ο Ιμπν αλ-Κασάμπ αποφασίζει να δράσει χωρίς αργοπορία. Καλεί τους κυριότερους προκρίτους και τους υποβάλλει ένα σχέδιο που, όπως θα αποδειχθεί, θα έχει σοβαρές συνέπειες. Τους εξηγεί πως το Χαλέπι ως παραμεθόρια πόλη πρέπει να έχει το προβάδισμα στον ιερό πόλεμο εναντίον των Φράγκων και πρέπει να προσφέρει την κυβέρνηση του σ' έναν εμίρη ισχυρό, ίσως και στον ίδιο το Σουλτάνο, κατά τρόπον ώστε να μην κυβερνηθεί στο εξής από ένα τοπικό βασιλίσκο που θέτει τα προσωπικά Τ ου συμφέροντα πάνω από αυτά του Ισλάμ. Η πρόταση του καδή γίνεται δεκτή, όχι χωρίς αντιρρήσεις, γιατί οι Χαλεπινοί υπερηφανεύονται για την ιδιοτέλεια τους. Αρχίζουν λοιπόν να

εξετάζουν τους πιθανότερους υποψήφιους. Ο Σουλτάνος; Ούτε θέλει πια να ακούει για τη Συρία. Ο Τογκτεκίν; Είναι ο μόνος Σύριος πρίγκιπας που έχει κάποια αίγλη, αλλά οι Χαλεπινοί ποτέ δε θα αποδεχόντουσαν ένα Δαμασκηνό. Τότε ο Ιμπν αλ-Κασάμπ προφέρει το όνομα του Τούρκου εμίρη Ιλγκαζί κυβερνήτη του Μαρντίν στη Μεσοποταμία. Η συμπεριφορά του δεν ήταν πάντα υποδειγματική. Υποστήριζε δύο χρόνια πριν, την Ισλαμοφραγκική συμμαχία εναντίον του Σουλτάνου και είναι πασίγνωστος για τα μεθύσια του. *Ο Ιλγκαζί, όταν έπινε, κρασί,* μας λέει ο αλ-Καλανίσι, *έμενε σε μια κατάσταση χαύνωσης για πολλές μέρες, χωρίς να συνέρχεται για να δώσει μια διαταγή ή μια λύση».*

Αλλά θα 'πρεπε να ψάξουν πολύ για να βρουν ένα νηφάλιο στρατιωτικό. Κι έπειτα, υποστηρίζει ο Ιμπν αλ-Κασάμπ, ο Ιλγκαζί είναι ένας θαρραλέος πολεμιστής, η οικογένεια του κυβέρνησε την Ιερουσαλήμ για πολλά χρόνια, και ο αδελφός του Σόκμαν, ήταν ο νικητής της μάχης της Χαράν εναντίον των Φράγκων. Η πλειοψηφία συμφώνησε μ' αυτή τη γνώμη. Κάλεσαν τον Ιλγκαζί να έρθει και ο ίδιος ο καδής του ανοίγει τις πύλες του Χαλεπιού το καλοκαίρι του 1118. Η πρώτη πράξη του Εμίρη είναι ο γάμος του με την κόρη του Ρεντβάν, χειρονομία που συμβολίζει την ένωση της πόλης με το νέο της άρχοντα, και έτσι επιστεγάζει ταυτόχρονα τη νομιμότητα του τελευταίου. Ο Ιλγκαζί καλεί το στρατό του. Είκοσι χρόνια μετά τη φράγκικη εισβολή, η πρωτεύουσα της Βόρειας Συρίας έχει ένα κυβερνήτη που θέλει να πολεμήσει. Το αποτέλεσμα είναι ασπραπιαίο. Το Σάββατο, 29 Ιουνίου 1119, ο στρατός του άρχοντα του Χαλεπιού αντιμετωπίζει αυτόν της Αντιόχειας στην κοιλάδα της Σαρμάντα, στο μέσον της απόστασης μεταξύ των δύο πόλεων. Το χαμσίν, ένας άνεμος ζεστός και ξηρός, γεμάτος άμμο, φυσάει στα μάτια των πολεμιστών. Ο Καμαλεντίν μας διηγείται τη σκηνή:

Ο Ιλγκαζί όρκισε τους εμίρηδες του να πολεμήσουν γενναία, να κρατήσουν γερά, να μην υποχωρήσουν, και να προσφέρουν τη ζωή τους για τον ιερό πόλεμο. Έπειτα οι μουσουλμάνοι, ξεδιπλώθηκαν κατά μικρές ομάδες και πήγαν και στάθηκαν για τη νύχτα, πλάι στο στράτευμα του Ροζέ. Τα χαράματα ξαφνικά οι Φράγκοι είδαν να πλησιάζουν τα μουσουλμανικά λάβαρα που τους κύκλωναν απ' όλες τις μεριές. Ο καδής Ιμπν αλ-Κασάμπ προχωρώντας πάνω στη φοράδα του με τη λόγχη στο χέρι έριξε τους δικούς μας στη μάχη. Βλέποντας τον, ένας απ' τους στρατιώτες φώναξε με περιφρονητικό τρόπο: «Ήρθαμε λοιπόν από τον τόπο μας για ν' ακολουθήσουμε ένα σαρίκι;» Αλλά ο καδής προχώρησε προς το στράτευμα, διέσχισε τις γραμμές τους και, για να εξάψει την ενεργητικότητα τους και να τους εμψυχώσει, τους απηύθυνε ένα πύρινο λόγο, τόσο εύγλωττο ώστε οι άνδρες έκλαιγαν από συγκίνηση και τον θαύμασαν πάρα πολύ. Μετά επιτέθηκαν ταυτόχρονα από όλες τις πλευρές. Τα βέλη πέταγαν σαν ένα σύννεφο από ακρίδες.

Ο στρατός της Αντιόχειας αποδεκατίστηκε, ο ίδιος μεγαλειότατος Ροζέ βρέθηκε ξαπλωμένος ανάμεσα στα πτώματα, με το κεφάλι ανοιγμένο στο ύψος της μύτης.

«Ο αγγελιαφόρος της νίκης έφθασε στο Χαλέπι τη στιγμή που όλοι οι Μουσουλμάνοι στη γραμμή, τελείωναν την προσευχή του μεσημεριού στο μεγάλο τέμενος. Ακουσαν τότε μια μεγάλη βοή από τα δυτικά, αλλά κανένας μαχητής δεν μπήκε στην πόλη πριν την απογευματινή προσευχή.

Το Χαλέπι γιορτάζει τη νίκη του. Για πολλές μέρες τραγουδούν, πίνουν, σφάζουν αρνιά, σπρώχνονται για να δουν τα υψωμένα λάβαρα, τις πανοπλίες και τα κράνη που έφερναν οι στρατιώτες ή να δουν να αποκεφαλίζεται ένας φτωχός αιχμάλωτος — οι πλούσιοι ανταλλάσσονταν με λύτρα. Ακούνε στις δημόσιες πλατείες την απαγγελία αυτοσχέδιων ποιημάτων για τη δόξα του Ιλγκαζί: *Μετά το Θεό, σε σένα έχουμε εμπιστοσύνη.* Οι Χαλεπινοί έζησαν από χρόνια την τρομοκρατία του Μποεμόν, του Τανκρέδου και ύστερα του Ροζέ της Αντιόχειας. Πολλοί πίστευαν μοιρολατρικά ότι τελικά μια μέρα θα αναγκάζονταν, όπως οι αδελφοί τους της Τρίπολης, να διαλέξουν ανάμεσα στο θάνατο και την εξορία. Με τη νίκη της Σαρμάντα, να που νομίζουν ότι ξαναγεννιούνται. Σ' όλο τον αραβικό κό-

σμο το κατόρθωμα του Ιλγκαζί εγείρει τον ενθουσιασμό. *Στα χρόνια που πέρασαν, το Ισλάμ δε γνώρισε ποτέ παρόμοιο θρίαμβο,* φωνάζει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι.

Αυτές οι υπερβολικές εκφράσεις προδίδουν την άφατη ηττοπάθεια που επικρατούσε την παραμονή της νίκης του Ιλγκαζί. Η αλαζονεία των Φράγκων είχε αγγίξει τα όρια του παραλόγου: Στις αρχές Μαΐου του 1118, ο βασιλιάς Μπωντουέν με ακριβώς διακόσιους δεκάξι ιππότες και τετρακόσιους στρατιώτες ανέλαβε να κατακτήσει την .. .Αίγυπτο. Διέσχισε το Σινά, επικεφαλής του ισχνού στρατού κατέλαβε χωρίς αντίσταση την πόλη Φαράμα κι έφθασε έως τις όχθες του Νείλου, όπου πλύθηκε, θα τονίσει κοροϊδευτικά ο Ιμπν αλ-Αθίρ. Θα πήγαινε ακόμα μακρύτερα αν δεν αρρώσταινε ξαφνικά. Επιστρέφοντας το ταχύτερο δυνατόν στην Παλαιστίνη θα πεθάνει καθ' οδόν, στο ελ-Αρίς*, βορειοανατολικά του Σινά. Παρά το θάνατο του Μπωντουέν, ο αλ-Αφντάλ δε θα συνέλθει ποτέ από αυτή τη νέα ταπείνωση. Χάνοντας ταχύτατα τον έλεγχο της κατάστασης θα δολοφονηθεί μετά από τρία χρόνια σ' ένα δρόμο του Καΐρου. Όσο για το βασιλιά των Φράγκων, θα αντικατασταθεί από τον εξάδελφο του, Μπωντουέν το δεύτερο της Έδεσσας*. Η νίκη της Σαρμάντα, λίγο μετά αυτή τη θεαματική επιδρομή διαμέσου του Σινά, φάνηκε σαν αντεκδίκηση και για μερικούς αισιόδοξους, ως η απαρχή των επανακτήσεων. Περίμεναν να δουν τον Ιλγκαζί να σπεύδει ολοταχώς προς την Αντιόχεια που δεν έχει ούτε πρίγκιπα ούτε στρατό. Οι Φράγκοι άλλωστε ετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν μια πολιορκία. Η πρώτη τους κίνηση είναι να αφοπλίσουν τους Χριστιανούς, Σύριους, Έλληνες και Αρμένιους, που μένουν στην πόλη και να τους απαγορεύσουν την έξοδο από τα σπίτια τους, γιατί φοβούνται μήπως συμμαχήσουν με τους Χαλεπινούς. Η ένταση είναι έκδηλη μεταξύ των δυτικών και των ανατολικών ομοθρήσκων τους, που τους κατηγορούν ότι περιφρονούν το δόγμα τους και τους

*Σ.τ.Ε.: Ελ-Αρίς: Ρινοκολούρα των αρχαίων, βρίσκεται 260 χλμ. β.α.

*Σ.τ.Ε.: Μπωντουέν Β': Μπωντουέν του Μπουργκ, γιος του κόμη του Ρετέλ των Αρδενών.

προορίζουν σε υποτιμητικές εργασίες στην ίδια τους την πόλη. Αλλά τα προστατευτικά μέτρα τους θα αποδειχθούν άχρηστα. Ο Ιλγκαζί δε σκέφτεται διόλου να επωφεληθεί της υπεροχής του. Ζώντας μέσα στην κραιπάλη, λιώμα από το μεθύσι, δε βγαίνει από το παλιό ανάκτορο του Ρεντβάν, όπου δεν παύει να εορτάζει τη νίκη του. Από τα πολλά οινοπνευματώδη που καταναλώνει, τον πιάνει ένας υψηλός πυρετός. Θα αναρρώσει σε είκοσι μέρες, ακριβώς την ώρα που θα μάθει ότι ο στρατός της Ιερουσαλήμ από την ηγεσία του νέου βασιλιά Μπωντουέν του Δευτέρου, μόλις έφθασε στην Αντιόχεια.

Φθαρμένος από το αλκοόλ, ο Ιλγκαζί θα σβήσει μετά από τρία χρόνια χωρίς να μπορέσει να εκμεταλλευθεί την επιτυχία του. Οι Χαλεπινοί θα του χρωστούν ευγνωμοσύνη για τη σωτηρία τους και την απομάκρυνση του φράγκικου κινδύνου από την πόλη τους, αλλά δε θα θρηνήσουν το χαμό του, γιατί τα μάτια τους στρέφονται ήδη προς το διάδοχο του, έναν εξαιρετικό άνδρα που το όνομα του είναι σ' όλα τα χείλη, τον Μπαλάκ. Είναι ανιψιός του Ιλγκαζί μεν, αλλά εντελώς διαφορετικού χαρακτήρα. Μέσα σε λίγους μήνες θα γίνει ο λατρευτός ήρωας του αραβικού κόσμου, του οποίου τα κατορθώματα υμνούνται στα τζαμιά και τις δημόσιες πλατείες.

Το Σεπτέμβριο του 1122 ο Μπαλάκ κατορθώνει με μια σπουδαία επιχείρηση, να αιχμαλωτίσει το Ζοσελέν που αντικατέστησε τον Μπωντουέν το Δεύτερο ως κόμη της Έδεσσας. Κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, *τον τύλιξε σ' ένα δέρμα καμήλας που έγραψαν και, αρνούμενος λύτρα, τον έκλεισε σ' ένα φρούριο. Μετά* την απώλεια του Ροζέ της Αντιόχειας, να κι ένα δεύτερο φράγκικο κράτος που στερείται αρχηγού. Ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ, ανήσυχος, αποφασίζει να πάει ο ίδιος στο βορρά. Οι ιππότες της Έδεσσας τον οδηγούν στο μέρος που πιάστηκε ο Ζοσελέν, μια ελώδη ζώνη στις όχθες του Ευφράτη. Ο Μπωντουέν ο Δεύτερος κάνει ένα μικρό κατατοπιστικό γύρο και διατάζει να στήσουν σκηνές για τη νύχτα. Την επομένη, σηκώθηκε πολύ πρωί, για να επιδοθεί στο αγαπημένο του άθλημα, που αντέγραψε από τους Άραβες πρίγκιπες, το κυνήγι του γερακιού, όταν ξαφνικά ο Μπαλάκ και οι άνδρες του που είχαν πλησιάσει αθόρυβα, κυκλώνουν την κατασκήνωση. Ο βασιλιάς της Ιερού-

σαλήμ παραδίδει τα όπλα και οδηγείται με τη σειρά του στην αιχμαλωσία.

Στεφανωμένος με τη δόξα της επιτυχίας, ο Μπαλάκ κάνει μια θριαμβευτική είσοδο στο Χαλέπι τον Ιούνιο του 1123. Επαναλαμβάνοντας την κίνηση του Ιλγκαζί, παντρεύεται με την κόρη του Ρεντβάν κι έπειτα αρχίζει, χωρίς να χάνει στιγμή και δίχως να του τύχει καμιά αναποδιά, τη συστηματική ανάκτηση των φράγκικων κτήσεων γύρω από την πόλη. Η πολεμική ευστροφία αυτού του σαραντάχρονου Τούρκου εμίρη, το αποφασιστικό του πνεύμα, η άρνηση για κάθε επαφή με τους Φράγκους, η σοβαρότητα του και οι συνεχείς νίκες του, τον κάνουν να ξεχωρίζει από την απελπιστική μετριότητα των άλλων μουσουλμάνοι πριγκίπων. Μια πόλη ειδικά βλέπει στο πρόσωπο του το θεόσταλτο σωτήρα. Είναι η Τύρος που οι Φράγκοι πολιορκούν πάλι, παρά την αιχμαλωσία του βασιλιά τους. Η κατάσταση των πολιορκουμένων είναι πολύ πιο δύσκολη απ' ότι ήταν δώδεκα χρόνια πριν, κατά τη νικηφόρα τους αντίσταση, γιατί οι Φράγκοι αυτή τη φορά, ελέγχουν και τη θάλασσα. Μια ισχυρή νηοπομπή από τη Βενετία, που αριθμεί πάνω από εκατόν είκοσι πλοία, έκανε την εμφάνιση της στα ανοιχτά των παλαιστινιακών ακτών την άνοιξη του 1123. Μόλις έφθασε, κατάφερε να αιφνιδιάσει τον αιγυπτιακό στόλο, που ήταν αραγμένος μπροστά στην Ασκαλόν και να τον καταστρέφει. Το Φεβρουάριο του 1124, αφού υπέγραψαν μια συμφωνία με τους Φράγκους της Ιερουσαλήμ για τη μοιρασιά της λείας, οι Ενετοί ανέλαβαν τον έλεγχο του λιμανιού της Τύρου, ενώ ο φράγκικος στρατός εγκαθιστούσε το στρατόπεδο του ανατολικά της πόλης. Οι προοπτικές δεν είναι ευοίωνες για τους πολιορκουμένους. Βέβαια, οι Τύριοι μάχονται με λύσσα. Μια νύχτα για παράδειγμα, μια ομάδα σπουδαίων κολυμβητών γλιστράνε έως ένα ενετικό πλοίο που φρουρεί την είσοδο της πόλης, και κατορθώνει να το τραβήξει μέχρι την πόλη, όπου το αφοπλίζουν και το καταστρέφουν. Αλλά παρά τις λαμπρές αυτές πράξεις, οι επιτυχίες είναι λίγες. Η υποχώρηση του στόλου των Φατιμίδων κάνει αδύνατη κάθε βοήθεια από τη θάλασσα. Άλλωστε και η παροχή πόσιμου νερού γίνεται δύσκολη. Το κύριο μειονέκτημα της Τύρου είναι ότι δεν έχει πηγή στο εσωτερικό των

τειχών της. Εν καιρώ» ειρήνης, το νερό φθάνει στην πόλη με αγωγό. Σε περίπτωση πολέμου η πόλη αρκείται στις στέρνες της και στο συχνό εφοδιασμό με μικρές βάρκες. Ο επιτυχημένος ενετικός αποκλεισμός κάνει αδύνατο τον εφοδιασμό. Αν ο κλοιός δεν ξεσφίξει, η παράδοση θα έλθει αναπόφευκτα σε λίγους μήνες.

Μην περιμένοντας τίποτε από τους Αιγυπτίους, τους συνηθισμένους προστάτες τους, οι υποστηρικτές στρέφονται προς τον ήριυα της εποχής, τον Μπαλάκ. Ο εμίρης πολιορκεί εκείνη την εποχή ένα φρούριο της περιοχής του Χαλεπιού, το Μανμπίζ, όπου ένας από τους υποτελείς του επαναστάτησε. Όταν έφθασε το κάλεσμα των Τυρίων, αποφασίζει αμέσως, διηγείται ο Καμαλεντίν. να εμπιστευθεί σ' ένα βοηθό του τη συνέχιση της πολιορκίας και να πάει ο ίδιος προς βοήθεια της Τύρου. Στις 6 Μαΐου 1124! πριν ξεκινήσει έκανε μια περιπολία ελέγχου.

Με περικεφαλαία στο κεφάλι και ασπίδα στο χέρι, συνεχίζει ο χρονικογράφος από το Χαλέπι, ο *Μπαλάκ πλησίασε στο φρούριο τον Μανμπίζ, για να διαλέξει τη θέση που θα τοποθετούσαν τους καταπέλτες. Ενώ έδινε τις διαταγές του, ένα βέλος που έφυγε από τα τείχη, τον πέτυχε κάτω από την αριστερή κλείδα. Το έβγαλε μόνος του και φτύνοντας πάνω του με περιφρόνηση είπε: "Αυτό το χτύπημα θα είναι θανάσιμο για τους μουσουλμάνους!" Έπειτα ξεψύχησε.*

Έλεγε την αλήθεια. Μόλις η είδηση του θανάτου του έφθασε στην Τύρο, οι κάτοικοι χάνουν το θάρρος τους και δε σκέπτονται πια, παρά να διαπραγματευθούν τους όρους της παράδοσης τους. Στις 7 Ιουλίου του 1124, διηγείται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *βγαίνουν ανάμεσα σε δύο σειρές στρατιωτών, χωρίς οι Φράγκοι να τους κακοποιήσουν. Όλοι οι στρατιωτικοί και οι πολίτες εγκατέλειψαν την πόλη, όπου έμειναν μόνο οι ανήμποροι. Μερικοί εξόριστοι πήγαν στη Δαμασκό, οι άλλοι διασκορπίστηκαν στη χώρα.*

Αν και αποτράπηκε το λουτρό αίματος, η θαυμαστή αντίσταση των Τυρίων τελειώνει ταπεινωτικά.

Δε θα είναι οι μόνοι που θα δεχτούν τις επιπτώσεις του θα-

νάτου του Μπαλάκ. Στο Χαλέπι, το καθεστώς πέφτει στα χέρια του Τιμουρτάχ, γιου του Ιλγκαζί, ενός νέου δεκαεννέα ετών, *που η μόνη του ασχολία είναι η διασκέδαση, κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ και ο οποίος βιάστηκε να εγκαταλείψει το Χαλέπι για να πάει στη γενέτειρα του, το Μαρντίν, γιατί έβρισκε πως στη Συρία γίνονταν πολλοί πόλεμοι με τους Φράγκους.* Ο ανίκανος Τιμουρτάχ δεν αρκέστηκε στο να εγκαταλείψει την πόλη, αλλά έσπευσε να ελευθερώσει το βασιλιά της Ιερουσαλήμ με αντίκρυσμα το ποσό των είκοσι χιλιάδων δηναρίων. Του προσφέρει τιμητικά ενδύματα, ένα χρυσό σκούφο, μποτίνια στολισμένα και του δίνει ακόμη και το άλογο που του είχε πάρει ο Μπαλάκ την ημέρα της αιχμαλωσίας τους. Σίγουρα ήταν μια πριγκιπική χειρονομία, αλλά εντελώς ανεύθυνη, γιατί λίγες μέρες έπειτα από την απελευθέρωση του, ο Μπωντουέν ο Β' φθάνει μπροστά στο Χαλέπι με πρόθεση να το καταλάβει.

Η ευθύνη της υπεράσπισης της πόλης πέφτει ολοκληρωτικά στον Ιμπν αλ-Κασάμπ που δε διαθέτει παρά μόνο μερικούς εκατοντάδες οπλισμένους άνδρες. Ο καδής, που βλέπει χιλιάδες πολεμιστές γύρω από την πόλη του, στέλνει ένα κήρυκα στο γιο του Ιλγκαζί. Με κίνδυνο της ζωής του ο αγγελιαφόρος περνάει, νύχτα τις εχθρικές γραμμές. Όταν έφθασε στο Μαρντίν, παρουσιάζεται στο διβάνι του εμίρη και τον ικετεύει με επιμονή, να μην εγκαταλείψει το Χαλέπι. Αλλά ο Τιμουρτάχ, αναιδής όσο και δειλός, διατάζει να φυλακίσουν τον κήρυκα γιατί οι κλάψες του τον εκνευρίζουν.

Ο Ιμπν αλ-Κασάμπ στρέφεται προς έναν άλλο σωτήρα, τον αλ-Μπορσόκι, ένα γηραιό στρατιωτικό, που μόλις είχε ονομασθεί κυβερνήτης της Μοσούλης. Ο αλ-Μπορσόκι, γνωστός για τη νομιμοφροσύνη του και το θρησκευτικό του ζήλο, αλλά και για την πολιτική του ευστροφία και φιλοδοξία δέχεται ευχαρίστως την πρόσκληση που του στέλνει ο καδής και ξεκινάει αμέσως. Η άφιξη του μπρος στην πολιορκούμενη πόλη, τον Ιανουάριο του 1124, ξαφνιάζει τους Φράγκους που φεύγουν, εγκαταλείποντας τις σκηνές τους. Ο Ιμπν αλ-Κασάμπ βιάζεται να συναντήσει τον αλ-Μπορσόκι για να του ζητήσει να τους καταδιώξει, αλλά ο εμίρης είναι πολύ κουρασμένος από την πολύωρη ιππασία, και κυρίως βιάζεται να επισκεφτεί τη νέα του κτή-

ση. Όπως ο Ιλγκαζί πέντε χρόνια πριν, έτσι και αυτός, δε θα τολμήσει να εκμεταλλευθεί την υπεροχή του και θ' αφήσει στον εχθρό τον καιρό να ανασυνταχθεί. Αλλά η μεσολάβηση του έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί η ένωση που έγινε το 1125 μεταξύ του Χαλεπιού και της Μοσούλης, θα αποτελέσει τον πυρήνα ενός ισχυρού κράτους, που θα μπορέσει σύντομα να αντιταχθεί με επιτυχία στην αλαζονεία των Φράγκων.

Ξέρουμε ότι ο Ιμπν αλ-Κασάμπ με την επιμονή του και την εκπληκτική του διορατικότητα, δεν έσωσε την πόλη του μόνο από την κατοχή, αλλά συνέβαλε, περισσότερο από κάθε άλλον, στο άνοιγμα του δρόμου για τους μεγάλους αρχηγούς του τζιχάντ εναντίον των εισβολέων. Ωστόσο ο καδής δε θα δει τον ερχομό τους. Μια καλοκαιρινή μέρα του 1125, ενώ έβγαινε από το μεγάλο τέμενος του Χαλεπιού, μετά την απογευματινή προσευχή, ένας άντρας μεταμφιεσμένος σε ασκητή όρμησε πάνω του και του κάρφωσε ένα μαχαίρι στο στήθος. Είναι η εκδίκηση των Δολοφόνων. Ο Ιμπν αλ-Κασάμπ, ήταν ο πιο μανιώδης αντίπαλος του δόγματος τους, έχυσε άφθονο από το αίμα των οπαδών τους και δε μετάνιωσε ποτέ γι' αυτό. Δεν μπορούσε λοιπόν να αγνοεί ότι κάποτε θα το πλήρωνε με τη ζωή του. Εδώ και ένα τέταρτο του αιώνα κανένας εχθρός των Δολοφόνων δεν κατάφερε να τους διαφύγει.

Ένας άνδρας με τεράστια μόρφωση, αισθαντικός στην ποίηση, πνεύμα ανήσυχο όσον αφορά τις τελευταίες προόδους της επιστήμης, είχε ιδρύσει το 1090 αυτό το δόγμα, το πιο φοβερό όλων των εποχιόν. Ο Χασάν ασ-Σαμπάχ, γεννήθηκε γύρω στα 1048, στην πόλη Ραγιί, κοντά στην περιοχή που θα ιδρυθεί μερικές δεκαετίες αργότερα η πολίχνη της Τεχεράνης. Υπήρξε όντως, όπως λέει η παράδοση, ο αχώριστος νεαρός σύντροφος του ποιητή Ομάρ αλ-Καγιάμ, παθιασμένος και αυτός με τα μαθηματικά και την αστρονομία; Δε γνωρίζουμε ακριβώς. Αντίθετα, ξέρουμε με ακρίβεια τις συνθήκες που οδήγησαν αυτό το λαμπρό νέο να αφιερώσει τη ζωή του στην οργάνωση αυτού του δόγματος.

Την εποχή της γέννησης του Χασάν, το δόγμα των σιιτών, στο οποίο προσηλυτίστηκε, κυριαρχούσε στη μουσουλμανική

Ασία. Η Συρία ανήκε στους Φατιμίδες της Αιγύπτου και μια άλλη δυναστεία σιιτών, αυτή των Βουεγιδών, έλεγχε την Περσία και υπαγόρευε τους νόμους της στον αβασσίδη Χαλίφη, στην καρδιά της Βαγδάτης. Αλλά κατά την περίοδο των νεανικών χρόνων του Χασάν, η κατάσταση ανατράπηκε ολοσχερώς. Οι Σελτζουκίδες, υπερασπιστές της σουνιτικής ορθοδοξίας, έγιναν κύριοι όλης της περιοχής. Ο σιιτισμός, που κάποτε θριάμβευε δεν είναι πλέον παρά ένα δόγμα μόλις ανεκτό και συχνά διωκόμενο.

Ο Χασάν, που ανατρέφεται σ' ένα περιβάλλον Περσών πιστών, επαναστατεί ενάντια σ' αυτή την κατάσταση. Γύρω στο 1071 αποφασίζει να εγκατασταθεί στην Αίγυπτο, τελευταίο προμαχώνα του σιιτισμού. Μα αυτό που ανακαλύπτει στη χώρα του Νείλου δεν είναι καθόλου ευχάριστο. Ο γηραιός φατιμίδης Χαλίφης αλ-Μουστανσίρ, είναι ακόμη πιο φαντασιόπληκτος από τον αβασσίδη αντίπαλο του. Δεν τολμά να βγει απ' το παλάτι του χωρίς την άδεια του Αρμένιου βεζίρη του Μπαντρ ελ-Ζαμαλί, πατέρα και προκατόχου του αλ-Αφντάλ. Ο Χασάν βρίσκει στο Κάιρο πολλούς αδέκαστους θρησκευόμενους που μοιράζονται τους φόβους του, επιζητούν, όπως και αυτός, να αναμορφώσουν το χαλιφάτο των Σιιτών και να εκδικηθούν τους Σελτζούκους.

Σύντομα, δημιουργείται μια πραγματική κίνηση, έχοντας ως αρχηγό το Νιζάρ, πρωτότοκο γιο του Χαλίφη. Ο φατιμίδης διάδοχος τόσο θαρραλέος όσο και ευσεβής, δεν έχει καμιά διάθεση να επιδοθεί στις απολαύσεις της αυλής ούτε να παίζει ρόλο ανδρείκελου στα χέρια κάποιου βεζίρη. Όταν θα πέθαινε ο γέρος πατέρας του, που δε θ' αργούσε, θα 'πρεπε να τον διαδεχθεί και, με τη βοήθεια του Χασάν και των φίλων του, να εξασφαλίσει στους σιίτες μια νέα χρυσή περίοδο. Καταστρώθηκε ένα λεπτομερές σχέδιο, του οποίου κύριος εμπνευστής ήταν ο Χασάν. Ο Πέρσης αγωνιστής θα εγκατασταθεί στην καρδιά της αυτοκρατορίας των Σελτζούκων για να προετοιμάσει το έδαφος για την ανακατάληψη που θα αναλάβει ο Νιζάρ.

Ο Χασάν τα κατάφερε, καλύτερα απ' ότι είχαν φανταστεί, αλλά με μεθόδους πολύ πιο διαφορετικές από αυτές που φαντάστηκε ο χαρισματικός Νιζάρ. Το 1090 καταλαμβάνει με έφοδο το φρούριο του Αλαμούτ, αυτή τη «φωλιά του αετού» που βρίσκεται στην αλυσίδα του Ελ-μπρούζ, κοντά στην Κασπία θάλασσα σε μια περιοχή πρακτικά απρόσιτη. Διαθέτοντας έτσι ένα απαραβίαστο ναό, ο Χασάν αρχίζει να στήνει μια θρησκευτική και πολιτική οργάνωση, που η αποτελεσματικότητα και το πνεύμα της πειθαρχίας θα μείνουν απαράμιλλα στην Ιστορία.

Οι οπαδοί κατατάσσονται σύμφωνα με το επίπεδο μόρφωσης, πίστης και θάρρους από το μαθητευόμενο έως το μεγάλο άρχοντα. Παρακολουθούν εντατικά μαθήματα θεωρίας του δόγματος και φυσικής άσκησης. Το όπλο που προτιμά ο Χασάν για να τρομοκρατήσει τους εχθρούς του, είναι η δολοφονία. Τα μέλη της αίρεσης στέλνονται ή ένας ένας ή σπανιότερα κατά μικρές ομάδες δύο ή τριών, με αποστολή να σκοτώσουν μια προσωπικότητα που έχουν διαλέξει. Μεταμφιέζονται συνήθως σε εμπόρους ή ασκητές, κυκλοφορούν στην πόλη όπου πρόκειται να γίνει το έγκλημα, παρακολουθούν τα μέρη και τις συνήθειες του θύματος, έπειτα, αφού χαράξουν το σχέδιο τους, χτυπούν. Αλλά, αν οι προετοιμασίες κρατούνται σε απόλυτη μυστικότητα, η εκτέλεση πρέπει οπωσδήποτε να γίνει δημοσία, μπροστά σε όσο γίνεται μεγαλύτερο κοινό. Γι' αυτό ο τόπος είναι το τέμενος και η ημέρα προτίμησης η Παρασκευή συνήθως το μεσημέρι.

Για το Χασάν, η εκτέλεση, δεν είναι ένα απλό μέσον για να ξεφορτωθεί έναν αντίπαλο, αλλά πάνω απ' όλα είναι ένα διπλό μάθημα για το κοινό. Αυτό της τιμωρίας του ατόμου που σκοτώθηκε και αυτό της ηρωικής θυσίας του μυημένου εκτελεστή, που ονομάζεται φεντάι, δηλαδή, κομάντο αυτοκτονίας γιατί τις περισσότερες φορές τον σκοτώνουν επί τόπου.

Ο μακάριος τρόπος που οι οπαδοί δέχονταν να τους σφάξουν, κάνει τους συγχρόνους τους να πιστεύουν ότι ήταν υπό την επήρεια χασισιού. Σ' αυτό, οφείλουν και το χαρακτηρισμό χασισιγιούν ή χασασίν, λέξη που θα παραφθαρεί σε Ασασίν και θα είναι κοινή σε πολλές γλώσσες. Η υπόθεση αυτή είναι εύλογη αλλά σε ό,τι αφορά το δόγμα είναι δύσκολο να διαχωρισθεί η αλήθεια από το μύθο. Μήπως ο Χασάν νάρκωνε τους οπαδούς του, για να τους δώσει την αίσθηση πως βρίσκονται στον παράδεισο και να τους εμψυχώνει για το μαρτύριο; Προσ-

παθούσε, έτσι πεζά, να τους εθίσει σε κάποιο ναρκωτικό, για να είναι πάντα στο έλεος του; Τους έδινε απλώς ένα παραισθησιογόνο ώστε να μη διστάσουν τη στιγμή της δολοφονίας; Βασιζόταν μήπως στην τυφλή πίστη τους;

Όποια και να 'ναι η απάντηση, το μόνο γεγονός είναι ότι, το να αναφέρονται αυτές οι υποθέσεις, είναι ένας φόρος τιμής στο εξαιρετικά οργανωτικό πνεύμα του Χασάν.

Η επιτυχία του είναι *εκπληκτική.* Η πρώτη δολοφονία που έγινε το 1092, δύο χρόνια μετά την ίδρυση του δόγματος, είναι αυτή καθ' αυτή μια εποποιία. Οι Σελτζούκοι βρισκόντουσαν τότε στο απόγειο της δύναμης τους. Το στήριγμα λοιπόν της αυτοκρατορίας τους, ο άνδρας που οργάνωσε, επί τριάντα χρόνια, σε ένα πραγματικό κράτος τη γη που κατέκτησαν οι Τούρκοι πολεμιστές, ο δημιουργός της σουνιτικής δύναμης και της πάλης εναντίον του σιιτισμού είναι ένας γέρος βεζίρης, που και μόνο το όνομα του είναι ενδεικτικό του έργου του. Νιζάμ ελ-Μουλκ, «η τάξη του Βασιλείου». Στις 14 Οκτωβρίου ένας οπαδός του Χασάν τον διαπερνά με ένα μαχαίρι. *Όταν δολοφονήθηκε ο Νιζάμ ελ-Μουλκ,* θα πει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *το κράτος διασπάσθηκε.* Έκτοτε το κράτος των Σελτζούκων δε θα ξαναβρεί την ενότητα του. Η ιστορία του δε θα 'ναι πια μια απαρίθμηση κατακτήσεων, αλλά ένας ατέλειωτος πόλεμος διαδοχής. Η αποστολή εξετελέσθη, θα μπορούσε να πει ο Χασάν, στους Αιγυπτίους συντρόφους του. Ο δρόμος είναι ανοικτός πια γι' αυτούς ώστε να μπορέσουν να αποσπάσουν από τους Φατιμίδες τα χαμένα τους εδάφη. Ήρθε η σειρά του Νιζάρ να δράσει, αλλά στο Κάιρο, η επανάσταση υπήρξε πολύ σύντομη. Ο αλ-Αφντάλ που κληρονόμησε το βεζιράτο από τον πατέρα του το 1094, συντρίβει ανελέητα τους φίλους του Νιζάρ και τον ίδιο τον έχτισε ζωντανό.

Μετά από αυτό το γεγονός, ο Χασάν βρίσκεται μπροστά σε μια απρόβλεπτη κατάσταση. Δεν παραιτήθηκε από την προσπάθεια ανάκαμψης του χαλιφάτου των σιιτών, αλλά ξέρει ότι χρειάζεται να περιμένει καιρό. Κατά συνέπεια, αλλάζει τη στρατηγική του, εξακολουθώντας πάντα να υποσκάπτει τα θεμέλια του επίσημου Ισλάμ και των θρησκευτικών και πολιτικών αντιπροσώπων του, προσπαθεί εις το εξής να βρει έναν

τόπο εγκατάστασης για να ιδρύσει ένα αυτόνομο φέουδο. Ποια λοιπόν περιοχή θα προσέφερε τις καλύτερες προϋποθέσεις από τη Συρία, που είναι διαμελισμένη σ' αυτή την πληθώρα μικρών και αντιμαχομένων κρατιδίων; Έφθανε στο δόγμα να εισχωρήσει, να εξωθεί τη μια πόλη εναντίον της άλλης, τον εμίρη εναντίον του αδελφού του, για να μπορέσει να επιζήσει μέχρις ότου το χαλιφάτο των φατιμίδων ξυπνήσει από το λήθαργο.

Ο Χασάν στέλνει αμέσως στη Συρία έναν Πέρση ιεροκήρυκα, έναν αινιγματικό «γιατρό-αστρολόγο» που εγκαθίσταται στο Χαλέπι και καταφέρνει να κερδίσει την εμπιστοσύνη του Ρεντβάν. Οι οπαδοί αρχίζουν να κατακλύζουν την πόλη και κηρύσσοντας το δόγμα τους, δημιουργούν πυρήνες.

Για να διατηρήσουν τη φιλία του Σελτζούκου βασιλιά, δε διστάζουν να του παρέχουν μικρές εκδουλεύσεις, μέσα στις οποίες περιλαμβάνονται κυρίως δολοφονία των πολιτικών του αντιπάλων. Το 1103, όταν πέθανε ο «γιατρός-αστρολόγος», τοποθετούν κοντά στο Ρεντβάν ένα νέο Πέρση σύμβουλο, τον Αμπού Ταχέρ, χρυσοχόο. Πολύ σύντομα, η επιρροή του γίνεται πολύ πιο ισχυρή απ' αυτήν του προκατόχου του. Ο Ρεντβάν ζει υπό την ολοκληρωτική επήρεια του και σύμφωνα με τον Καμαλεντίν, κανένας Χαλεπινός δεν μπορεί να ζητήσει τη μικρότερη εκδούλευση από τη μηδαμινότερη το Μονάρχη, ή να διευθετήσει ένα πρόβλημα με το δημόσιο αν δεν περάσει από τους αναρίθμητους αιρετικούς που έχουν εισχωρήσει στο περιβάλλον του βασιλιά.

Μα οι Δολοφόνοι είναι μισητοί, εξαιτίας αυτής ακριβώς της δύναμης. Ο Ιμπν αλ-Κασάμπ, ειδικά, ζητάει χωρίς ανάπαυλα, να τεθεί τέλος στις δραστηριότητες τους. Τους κατακρίνει όχι μόνο για την εμπορία της εύνοιας τους, αλλά ιδίως για τη συμπάθεια που εκδηλώνουν υπέρ των Δυτικών εισβολέων. Όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, αυτή η κατηγορία είναι βασική. Με την άφιξη *των* Φράγκων, οι Δολοφόνοι, που μόλις αρχίζουν τη μεταφύτευση τους στη Συρία, ονομάζονται «Μπατίνι», δηλαδή αυτοί που, πιστεύουν σε άλλη θρησκεία από αυτή που ασκούν δημοσίως. Μια ονομασία που αφήνει να εννοηθεί ότι οι οπαδοί δεν είναι μουσουλμάνοι παρά μόνο φαινομενικά. Οι σιίτες, όπως ο Ιμπν αλ-Κασάμπ, δεν τρέφουν καμιά συμπάθεια για τους

οπαδούς του Χασάν, λόγω της ρήξης του με το χαλιφάτο των Φατιμίδων που παραμένει, παρά την εξασθένιση του, ο κύριος προστάτης των σιιτών του αραβικού κόσμου.

Μισητοί και διωκόμενοι από όλους τους μουσουλμάνους, δε βλέπουν με κακό μάτι την άφιξη ενός χριστιανικού στρατού που προκαλεί αλλεπάλληλες ήττες, τόσο στους Σελτζούκους όσο και στον αλ-Αφντάλ, το δολοφόνο του Νιζάρ. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η εξαιρετικά διαλλακτική στάση του Ρεντβάν προς τους Δυτικούς, οφειλόταν σε ένα μεγάλο μέρος στις συμβουλές των «μπατίνι».

Στα μάτια του αλ-Κασάμπ η συνάφεια των Δολοφόνων με τους Φράγκους ισούται με προδοσία. Δρα λοιπόν ανάλογα. Κατά τις σφαγές που ακολούθησαν το θάνατο του Ρεντβάν στα τέλη του 1113, οι μπατίνι καταδιώκονται από δρόμο σε δρόμο, από σπίτι σε σπίτι. Μερικοί λυντσάρονται από το πλήθος, άλλοι ρίχνονται από τα τείχη. Διακόσια περίπου μέλη της αίρεσης πεθαίνουν μ' αυτό τον τρόπο, μεταξύ των οποίων και ο Αμπού Ταχέρ, ο χρυσοχόος. Ωστόσο, λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *πολλοί κατάφεραν να διαφύγουν και κατέφυγαν στους Φράγκους ή σκορπίστηκαν στη χώρα.*

Μόλο που ο αλ-Κασάμπ κατόρθιοσε να τους αποσπάσει τον κύριο πυλώνα τους στη Συρία, η παράδοξη σταδιοδρομία τους βρίσκεται μονάχα στην αρχή της. Παίρνοντας μάθημα από την αποτυχία τους, οι αιρετικοί αλλάζουν τακτική. Ο νέος απεσταλμένος του Χασάν στη Συρία, ένας Πέρσης προπαγανδιστής ονόματι Μπαχράμ, αποφασίζει να αναβάλει προσωρινά κάθε θεαματική πράξη, και να επανέλθει σε μια λεπτομερειακή μυστική εργασία οργάνωσης και διείσδυσης.

Ο Μπαχράμ, διηγείται ο χρονικογράφος της Δαμασκού *ζούσε σε απόλυτη μυστικότητα και απομόνωση, άλλαζε αμφίεση και ρούχα τόσο καλά ώστε κυκλοφορούσε στις πόλεις και στα ισχυρά σημεία, χωρίς να υποπτευθεί κανείς την ταυτότητα του.*

Σε λίγα χρόνια, διαθέτει ένα δίκτυο αρκετά ισχυρό, και αποφασίζει να βγει από την παρανομία. Ακριβώς τότε, βρίσκει ένα σπουδαίο προστάτη σε αντικατάσταση του Ρεντβάν.

«Μια μέρα, λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *ο Μπαχράμ έφθασε στη Δαμασκό όπου ο αταμπέκ Τογκτεκίν τον δέχτηκε πολύ καλά, για να προφυλαχθεί από τη μοχθηρία του και από αυτή της συντροφιάς του. Τον τίμησαν και του παραχώρησαν ισχυρή προστασία. Η δεύτερη ισχυρή προσωπικότητα της Συριακής πρωτεύουσας, ο βεζίρης Ταχίρ αλ-Μαζνταγκανί, συμφώνησε με τον Μπαχράμ μόλο που δεν ανήκε στο δόγμα του, και τον βοήθησε να απλώσει παντού τα κακοποιό δίχτυα του.*

Πράγματι, παρά το θάνατο του Χασάν αλ-Σαμπάχ στο κρησφύγετο του στο Αλαμούτ, το 1124, η δραστηριότητα των Δολοφόνων γνωρίζει μια μεγάλη αναζωπύρωση. Η δολοφονία του Ιμπν αλ-Κασάμπ δεν είναι μια μεμονωμένη πράξη. Ένα χρόνο πριν, ένας άλλος «σαρικοφόρος αντάρτης» έπεφτε από τα χτυπήματα τους. Όλοι οι χρονικογράφοι αναφέρουν τη δολοφονία του με μεγάλη επισημότητα γιατί αυτός ο άνθρωπος που ήταν επικεφαλής τον Αύγουστο του 1099, στην πρώτη διαδήλωση οργής εναντίον της φράγκικης εισβολής είχε γίνει μια απ' τις πιο υψηλές θρησκευτικές προσωπικότητες του μουσουλμανικού κόσμου. Ανακοίνωσαν από το Ιράκ ότι ο καδής των καδήδων της Βαγδάτης, το κλέος του Ισλάμ, ο Αμπού Σαάντ αλ - Χαραβί χτυπήθηκε από τους Μπατίνι στο μέγα τέμενος του Χαμαντάν. Τον σκότωσαν με μαχαιριές, κι ύστερα έφυγαν αμέσως χωρίς να αφήσουν στοιχεία ή ίχνη και χωρίς να τους κυνηγήσει κανείς, τόσο τους φοβόντουσαν. Το έγκλημα προκάλεσε αγανάκτηση στη Δαμασκό, όπου ο αλ-Χαραβί είχε ζήσει πολλά χρόνια. Κυρίως στους θρησκευτικούς κύκλους η δραστηριότητα των Δολοφόνων προκάλεσε μια αυξανόμενη εχθρότητα. Οι καλύτεροι μεταξύ των πιστών, είχαν την καρδιά σφιγμένη, αλλά απέφευγαν να μιλήσουν γιατί οι μπατίνι είχαν αρχίσει να σκοτώνουν όσους τους αντιστέκονταν και να υποστηρίζουν αυτούς που μέσα στη σύγχυση τους αποδέχονταν. Κανείς δεν τολμούσε πια να τους κατηγορήσει δημοσία ούτε εμίρης, ούτε βεζίρης, ούτε σουλτάνος!

Αυτός ο τρόμος είναι δικαιολογημένος. Στις 26 Σεπτεμβρίου του 1126, ο αλ-Μπορσόκι, ο ισχυρός άρχοντας του Χαλεπιού και της Μοσούλης υπέστη κι αυτός με τη σειρά του τη φοβερή εκδίκηση των Δολοφόνων.

Ωστόσο, εκπλήσσεται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *ο εμίρης είχε πάρει τα μέτρα του. Φορούσε σιδερένιο θώρακα που δεν μπορούσε να διαπεραστεί ούτε από την αιχμή του ξίφους, ούτε από μαχαίρι και περιβαλλόταν πάντα από σωματοφύλακες οπλισμένους ως τα δόντια. Αλλά το πεπρωμένο δεν μπορεί να αποφευχθεί. Ο αλ-Μπορσόκι είχε πάει ως συνήθως στο Μεγάλο τέμενος της Μοσούλης για να εκπληρώσει τα καθήκοντα του της Παρασκευής. Οι κακούργοι ήταν εκεί μεταμφιεσμένοι σε σούφι και προσευχόντουσαν σε μια γωνιά χωρίς να κινούν υποψίες. Ξαφνικά, έπεσαν πάνω του και του κατάφεραν πολλά χτυπήματα χωρίς να μπορέσουν να τρυπήσουν το θώρακα. Όταν οι μπατίνι είδαν ότι τα μαχαίρια τους δεν είχαν αγγίξει τον εμίρη, ο ένας απ' αυτούς φώναξε «χτυπάτε ψηλά, στο κεφάλι!» Με τα χτυπήματα τον τραυμάτισαν στο λαιμό, και τον πετσόκοψαν με μαχαιριές. Ο αλ-Μπορσόκι πέθανε σαν μάρτυρας και οι δολοφόνοι θανατώθηκαν.*

Ποτέ η απειλή των Δολοφόνων δεν ήταν τόσο σοβαρή. Δεν πρόκειται πια για επιχείρηση πρόκλησης ταραχών αλλά για μια λέπρα που ροκανίζει τον αραβικό κόσμο σε μια στιγμή που έχει ανάγκη όλες του τις δυνάμεις για ν' αντιμετωπίσει τη φράγκικη εισβολή. Άλλωστε ο τρόμος και η αγωνία συνεχίζονται. Λίγους μήνες μετά το θάνατο του αλ-Μπορσόκι, ο γιος του, που τον είχε διαδεχθεί, δολοφονείται με τη σειρά του. Στο Χαλέπι τέσσερις αντίπαλοι εμίρηδες, διεκδικούν τότε την εξουσία και ο Ιμπν αλ-Κασάμπ δεν υπάρχει πια για να κρατήσει μια κάποια ισορροπία. Την άνοιξη του 1127 και ενώ η πόλη βυθίζεται στην αναρχία, οι Φράγκοι εμφανίζονται και πάλι κάτω απ' τα τείχη της. Η Αντιόχεια έχει νέο πρίγκιπα, το νεαρό γιο του μεγάλου Μποεμόν, ένα ξανθό γίγαντα δεκαοκτώ ετών που μόλις ήρθε από τον τόπο του για να αναλάβει την πατρική κληρονομιά. Έχει το όνομα του πατέρα του και ιδίως το δεσποτικό του χαρακτήρα. Οι Χαλεπινοί σπεύδουν να του πληρώσουν φόρο, και οι πιο ηττοπαθείς βλέπουν ήδη στο πρόσωπο του το μελλοντικό κατακτητή της πόλης τους.

Στη Δαμασκό η κατάσταση δεν είναι λιγότερο δραματική. Ο αταμπέκ Τογκτεκίν, γέρος και άρρωστος, δεν ασκεί πια κανένα έλεγχο στους Δολοφόνους. Έχουν δικό τους στρατό, η διοίκηση είναι στα χέρια τους και ο βεζίρης αλ-Μαζνταγκανί, που τους είναι αφοσιωμένος ψυχή τε και σώματι διατηρεί στενές επαφές με την Ιερουσαλήμ. Από τη μεριά του, ο Μπωντουέν ο Δεύτερος δεν κρύβει πια την πρόθεση του να στεφανώσει τη σταδιοδρομία του με την κατάκτηση της μητρόπολης της Συρίας. Φαίνεται ότι μόνο η παρουσία του γηραιού Τογκτεκίν εμποδίζει ακόμη τους Δολοφόνους να παραδώσουν την πόλη στους Φράγκους. Αλλά η αναβολή θα είναι μικρή. Στις αρχές του 1128 ο αταμπέκ αδυνατίζει συνεχώς και δεν μπορεί πια να σηκωθεί. Στο προσκέφαλο του οι δολοπλοκίες οργιάζουν. Αφού υπέδειξε ως διάδοχο του το γιο του, Μπούρι, έσβησε στις 12 Φεβρουαρίου. Οι Δαμασκηνοί είναι πια βέβαιοι ότι η πτώση της πόλης τους δεν είναι παρά ζήτημα χρόνου.

Αναπλάθοντας μετά από έναν αιώνα αυτή την κρίσιμη περίοδο της αραβικής ιστορίας, ο Ιμπν αλ-Αθίρ γράφει δικαιολογημένα.

Με το θάνατο του Τογκτεκίν χανόταν και ο τελευταίος ικανός άνθρωπος να αντιμετωπίσει τους Φράγκους. Αυτοί έδιναν την εντύπωση πως ήταν ικανοί να κατακτήσουν όλη τη Συρία, αλλά ο Θεός, με την καλοσύνη του, λυπήθηκε τους μουσουλμάνους.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ (1128 - 1146)

Ετοιμαζόμουν ν' αρχίσω την προσευχή μου, όταν ένας Φράγκος όρμησε καταπάνω μου, με άρπαξε και μου γύρισε το πρόσωπο προς την Ανατολή λέγοντας μου:
« Έτσι προσεύχονται»

ΟΥΣΑΜΑ ΙΜΠΝ-ΜΟΥΝΚΙΝΤ
χρονικογράφος (1095-1188)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΣΙΕΣ ΤΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΥ

Ο βεζίρης αλ Μαζνταγκανί, παρουσιάστηκε όπως κάθε μέρα στο περίπτερο των Ρόδων, στο ανάκτορο της Ακρόπολης στη *Δαμασκό. Εκεί,* διηγείται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *παρίσταντο ό-λοι οι εμίρηδες και οι στρατιωτικοί αρχηγοί. Η συνεδρία, α-σχολήθηκε με πολλές υποθέσεις. Ο άρχοντας της πόλης Μπού-ρι, γιος του Τογκτεκίν, είχε μια ανταλλαγή απόψεων με* τους *παρόντες, κι έπειτα καθένας σηκώθηκε για να επιστρέψει στο σπίτι του. Κατά τη συνήθεια, ο βεζίρης έπρεπε να φύγει ύστερα απ' όλους τους άλλους. Όταν σηκώθηκε όρθιος, ο Μπούρι έ-κανε νεύμα* σ' *έναν από τους οικείους του, και αυτός χτύπησε τον Αλ Μαζνταγκανί πολλές φορές στο κεφάλι με ξίφος. Έπει-τα τον αποκεφάλισαν και μετέφεραν το σώμα του σε δύο κομ-μάτια στην Πύλη του Σιδήρου ώστε να δουν όλοι τι κάνει ο Θεός,* σ' *αυτούς που χρησιμοποίησαν δόλο.*

Μέσα σε λίγα λεπτά, ο θάνατος του προστάτη των Δολοφό-νων γίνεται γνωστός στα δρομάκια της πόλης και ακολουθεί ανθρωποκυνηγητό. Ένα τεράστιο πλήθος ξεχύνεται στους δρόμους κραδαίνοντας σπαθιά και μαχαίρια. Όλοι οι μπατίνι, οι συγγενείς τους, οι φίλοι τους κι όσοι είναι ύποπτοι συμπά-θειας προς αυτούς, παγιδεύονται στους δρόμους, τους ακολου-θούν στα σπίτια τους και τους σφάζουν ανελέητα. Οι αρχηγοί τους θα σταυρωθούν στις επάλξεις των τειχών. Πολλά μέλη της οικογένειας του Ιμπν αλ-Καλανίσι παίρνουν ενεργό μέρος στη σφαγή. Μπορούμε να σκεφθούμε ότι ο ίδιος ο χρονικογράφος

που εκείνο το Σεπτέμβριο του 1129 ήταν ανώτατος υπάλληλος ηλικίας πενήντα επτά ετών, δεν αναμείχθηκε με τον όχλο. Αλλά το ύφος του λέει πολλά για την ψυχική του κατάσταση εκείνες τις αιμοσταγείς ώρες: *Το πρωί ο τόπος είχε καθαρίσει από τους Μπατίνι, και τα σκυλιά ουρλιάζοντας, μάλωναν για τα πτώματα τους.*

Οι Δαμασκηνοί ήταν εμφανώς απηυδησμένοι από την επιβολή των Δολοφόνων στην πόλη τους. Περισσότερο από οποιονδήποτε ήταν ο γιος του Τογκτεκίν, ο οποίος αρνιόταν να είναι υποχείριο των αιρετικών και του βεζίρη αλ-Μαζνταγκανί. Κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, δεν επρόκειτο ωστόσο για έναν απλό αγώνα για την εξουσία, αλλά για τη σωτηρία της Συριακής Μητρόπολης από μια επικείμενη καταστροφή. *Ο αλ-Μαζνταγκανί είχε γράψει στους Φράγκους, προτείνοντας τους να τους παραδώσει τη Δαμασκό αν δεχόντουσαν να του παραχωρήσουν σε αντάλλαγμα την πόλη της Τύρου. Η συμφωνία είχε κλεισθεί. Είχαν μάλιστα συμφωνήσει και την ημέρα- μια Παρασκευή.* Τα στρατεύματα του Μπωντουέν του Δεύτερου, έπρεπε να φθάσουν αναπάντεχα κάτω απ' τα τείχη της πόλης, τις πύλες της οποίας θα άνοιγαν οι οπλισμένοι Δολοφόνοι και άλλοι ειδικά εκπαιδευμένοι που ήταν επιφορτισμένοι να φρουρούν τις εξόδους του μεγάλου τεμένους για να εμποδίσουν τους επισήμους και τους στρατιωτικούς να βγουν, έως ότου οι Φράγκοι καταλάβουν την πόλη. Λίγες μέρες πριν από την εκτέλεση αυτού του σχεδίου, ο Μπούρι που το είχε μάθει, βιάστηκε να εξουδετερώσει το βεζίρη του, δίνοντας μ' αυτό τον τρόπο το σήμα στον πληθυσμό να εξαπολυθεί εναντίον των Δολοφόνων.

Άραγε έγινε πράγματι αυτή η συνωμοσία; Μάλλον πρέπει να αμφιβάλλουμε όταν γνωρίζουμε ότι ο ίδιος ο Καλανίσι παρά τη λεκτική εμπάθεια εναντίον των μπατίνι, ουδόλως τους κατηγορεί ότι θέλησαν να παραδώσουν την πόλη στους Φράγκους. Μόλα ταύτα, η αφήγηση του Ιμπν αλ-Αθίρ δεν είναι αμφίβολη. Οι Δολοφόνοι και ο σύμμαχος τους αλ-Μαζνταγκανί, ένιωθαν ότι κινδυνεύουν στη Δαμασκό, τόσο από την εχθρότητα του πληθυσμού, όσο και από τις δολοπλοκίες του Μπούρι και του περιβάλλοντος του. Επιπλέον, γνώριζαν ότι οι Φράγκοι ήταν αποφασισμένοι να καταλάβουν την πόλη, με κάθε θυσία. Αντί να πολεμούν πολλούς εχθρούς ταυτόχρονα οι αιρετικοί αποφάσισαν, πολύ σωστά, να αποκτήσουν ένα ιερό και απαραβίαστο άσυλο στην Τύρο κι από κει θα μπορούσαν να στείλουν τους κήρυκες και τους εκτελεστές τους στην Αίγυπτο των Φατιμίδων, κύριο στόχο των οπαδών του Χασάν ασ-Σαμτ πάχ.

Η εξέλιξη των γεγονότων φαίνεται να επιβεβαιώνει την ύπαρξη συνωμοσίας. Οι λίγοι μπατίνι που επέζησαν της σφαγής, θα εγκατασταθούν στην Παλαιστίνη υπό την προστασία του Μπωντουέν του Δεύτερου, στον οποίο παραδίδουν την Μπάνιας, ένα ισχυρό φρούριο που βρίσκεται στις κορυφές του όρους Ερμων και που ελέγχει το δρόμο από την Ιερουσαλήμ στη Δαμασκό. Επιπλέον, λίγες εβδομάδες αργότερα, μια ισχυρή φράγκικη στρατιά εμφανίζεται στα περίχωρα της συριακής μητρόπολης. Αριθμεί περίπου δέκα χιλιάδες ιππείς και στρατιώτες που ήρθαν όχι μόνο από την Παλαιστίνη, αλλά και από την Αντιόχεια, την Έδεσσα και την Τρίπολη, καθώς και αρκετές εκατοντάδες πολεμιστές που ήρθαν πρόσφατα από τη χώρα των Φράγκων, οι οποίοι κάνουν γνωστή την πρόθεση τους να καταλάβουν τη Δαμασκό. Οι πιο φανατικοί, ανάμεσα τους, είναι οπαδοί του τάγματος των Ναϊτών , ένα θρησκευτικό και στρατιωτικό τάγμα που ιδρύθηκε δέκα χρόνια πριν στην Παλαιστίνη.

Μη διαθέτοντας αρκετό στρατό για ν' αντιμετωπίσει τους εισβολείς, ο Μπούρι καλεί βιαστικά μερικές ομάδες Τούρκων νομάδων και μερικές αραβικές φυλές της περιοχής με την υπόσχεση να τους ανταμείψει γερά, αν τον βοηθήσουν να αποκρούσει την επίθεση. Ο γιος του Τογκτεκίν ξέρει ότι δεν μπορεί να υπολογίζει για πολύ σ' αυτούς τους μισθοφόρους, που πολύ σύντομα, θα λιποτακτήσουν για να επιδοθούν στη λεηλασία. Η πρώτη του φροντίδα είναι ν' αρχίσει τη μάχη το γρηγορότερο. Μια μέρα του Νοέμβρη, οι προφυλακές του τον ειδοποιούν ότι πολλές χιλιάδες Φράγκοι, πήγαν να λεηλατήσουν την πλούσια κοιλάδα της Γκούτα. Δίχως να διστάσει, στέλνει όλο του το στρατό να τους καταδιώξει. Αιφνιδιασμένοι, οι Δυτικοί κυκλώνονται αμέσως. Μερικοί μάλιστα ιππείς προφταίνουν να ανεβούν στα άλογα τους.

Οι Τούρκοι και οι Άραβες ξαναγύρισαν στη Δαμασκό στο τέλος του απογεύματος, θριαμβευτές, χαρούμενοι και φορτωμένοι λάφυρα, σημειώνει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. *Ο πληθυσμός χάρηκε, οι καρδιές παρηγορήθηκαν και ο στρατός αποφάσισε να πάει να χτυπήσει τους Φράγκους στο στρατόπεδο τους. Την αυγή της επομένης, πολλοί ιππείς έφυγαν καλπάζοντας. Βλέποντας καπνό να ανεβαίνει, σκέφθηκαν ότι οι Φράγκοι ήταν εκεί, αλλά πλησιάζοντας ανακάλυψαν ότι οι εχθροί είχαν φύγει, αφού έβαλαν φωτιά στον εξοπλισμό τους γιατί δεν είχαν υποζύγια για να τον μεταφέρουν.*

Παρά την αποτυχία του, ο Μπωντουέν ο Δεύτερος συγκεντρώνει το στρατό του για μια νέα επίθεση εναντίον της Δαμασκού όταν, ξαφνικά, στις αρχές Σεπτεμβρίου μια κατακλυσμιαία βροχή ξεσπάει στην περιοχή. Το χώμα όπου στρατοπεδεύουν οι Φράγκοι, έγινε σαν λίμνη από λάσπη. Οι άνθρωποι και τα άλογα παγιδεύτηκαν. Με το θάνατο στην ψυχή ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ διατάζει υποχώρηση.

Ο Μπούρι, που όταν ανέβηκε στο θρόνο τον θεωρούσαν έναν εμίρη επιπόλαιο και θεοφοβούμενο, είχε καταφέρει να σώσει τη Δαμασκό από τους δύο κινδύνους που την απειλούσαν, τους Φράγκους και τους Δολοφόνους. Παίρνοντας μάθημα από την αποτυχία του, ο Μπωντουέν ο Δεύτερος εγκαταλείπει ολοσχερώς κάθε νέα απόπειρα εναντίον της πόλης που εποφθαλμιούσε.

Αλλά ο Μπούρι δεν καταδίκασε στη σιωπή όλους τους εχθρούς του. Μια μέρα, φθάνουν στη Δαμασκό δυο άτομα ντυμένα σαν Τούρκοι, με κοντά παλτά και στρογγυλά καπελάκια. Ζητούσαν, όπως έλεγαν, μόνιμη εργασία, και ο γιος του Τογκτεκίν τους προσέλαβε στην προσωπική του φρουρά. Ένα πρωί του Μαΐου του 1131, ενώ ο εμίρης επιστρέφει από το χαμάμ στο παλάτι, οι δυο άντρες πέφτουν πάνω του και τον τραυματίζουν στην κοιλιά. Πριν εκτελεστούν, ομολόγησαν ότι ο άρχοντας των Δολοφόνων τους έστειλε από το φρούριο του Αλαμούτ, να εκδικηθούν για τους αδελφούς τους που εκτελέστηκαν από το γιο του Τογκτεκίν.

Καλούν στο προσκέφαλο του θύματος πολλούς γιατρούς, ιδίως *χειρουργούς ειδικευμένους στη θεραπεία των τραυμάτων,* συγκεκριμενοποιεί ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Η ιατρική φροντίδα που προσφέρει τότε η Δαμασκός, είναι από τις καλύτερες στον κόσμο. Ο Ντουκάκ είχε ιδρύσει ένα νοσοκομείο, ένα «μαριστάν»· ένα δεύτερο χτίστηκε το 1154. Ο ταξιδιώτης Ιμπν Ζομπέρ θα τα επισκεφθεί λίγα χρόνια αργότερα και θα περιγράψει τη λειτουργία τους:

Κάθε νοσοκομείο έχει υπαλλήλους που τηρούν αρχείο όπου καταγράφονται όλοι οι άρρωστοι, τα έξοδα που είναι απαραίτητα για τη θεραπεία τους, η διατροφή τους και διάφορες άλλες πληροφορίες. Οι γιατροί έρχονται κάθε πρωί, εξετάζουν τους ασθενείς και δίνουν συνταγές για την παρασκευή φαρμάκων και τροφών που μπορούν να τους γιατρέψουν ανάλογα με την κάθε περίπτωση.

Μετά την επίσκεψη των χειρουργών ο Μπούρι, που νιώθει καλύτερα, επιμένει να ανέβει στο άλογο, και όπως κάθε μέρα να δεχτεί τους φίλους του για να κουβεντιάσουν και να πιουν.

Αλλά αυτές οι ακρότητες θα είναι μοιραίες για τον άρρωστο· η πληγή του δεν επουλώνεται. Σβήνει τον Ιούνιο του 1132 έπειτα από δεκατρείς μήνες φρικτών πόνων. Οι Δολοφόνοι για μια ακόμα φορά, πήραν την εκδίκηση τους.

Ο Μπούρι υπήρξε ο πρώτος αρχιτέκτονας της νικηφόρας ανταπάντησης του αραβικού κόσμου στη φράγκικη κατοχή, μόλο που η σύντομη βασιλεία του δεν άφησε μιαν έντονη ανάμνηση. Είναι αλήθεια ότι συνέπεσε με την άνοδο μιας προσωπικότητας εντελώς διαφορετικής διαμέτρου. Τον αταμπέκ Ιμαντεντίν Ζίνκι, το νέο άρχοντα στο Χαλέπι και τη Μοσούλη, έναν άνθρωπο τον οποίο ο Ιμπν αλ-Αθίρ δε διστάζει να θεωρήσει σαν «το δώρο της θείας Πρόνοιας για τους μουσουλμάνους».

Σε πρώτη όψη, αυτός ο πολύ μελαχρινός αξιωματικός με τα μπερδεμένα γένια, δε διαφέρει καθόλου από τους προκατόχους του Τούρκους στρατιωτικούς αρχηγούς, σ' αυτό τον ατέρμονα πόλεμο με τους Φράγκους. Συχνά μισοπεθαμένος απ' το

μεθύσι, έτοιμος όπως αυτοί να χρησιμοποιήσει όλες τις σκληρότητες και τις δολιότητες για να φθάσει στο σκοπό του, ο Ζίνκι πολεμάει συχνά με περισσότερο πάθος τους μουσουλμάνους παρά τους Φράγκους. Όταν στις 18 Ιουνίου 1128 κάνει την επίσημη είσοδο του στο Χαλέπι, αυτά που γνωρίζουν γι' αυτόν δεν είναι διόλου ενθαρρυντικά. Τον κύριο τίτλο της δόξας του τον ανέκτησε τον προηγούμενο χρόνο καταστέλλοντας μια εξέγερση του χαλίφη της Βαγδάτης εναντίον των σελτζούκων προστατών του. Ο καλοκάγαθος αλ-Μουσταζίρ πέθανε το 1118 αφήνοντας το θρόνο στο γιο του αλ-Μουσταρχίντ-Μπιλλάχ, ένα νέο άνδρα είκοσι πέντε ετών, με γαλανά μάτια, κόκκινα μαλλιά, πρόσωπο γεμάτο φακίδες που είχε τη φιλοδοξία να επαναφέρει τη δοξασμένη παράδοση των πρώτων του προγόνων, των Αβασσιδών. Η στιγμή φαινόταν κατάλληλη γιατί ο Σουλτάνος Μωάμεθ μόλις είχε πεθάνει και κατά τη συνήθεια, άρχιζε ένας πόλεμος διαδοχής. Ο νεαρός χαλίφης, επωφελήθηκε από αυτό και ανέκτησε τον έλεγχο και την αρχηγία του στρατού του, κάτι που δεν είχε γίνει εδώ και δυο αιώνες. Ο αλ-Μουσταρχίντ όντας ταλαντούχος ρήτορας, είχε πάρει με το μέρος του τον πληθυσμό της πόλης του.

Παραδόξως, ενώ ο πρίγκιπας των πιστών διακόπτει μια μακριά περίοδο τεμπελιάς, το σουλτανάτο πέφτει στα χέρια ενός νέου δεκατεσσάρων ετών, που είναι απασχολημένος αποκλειστικά με το κυνήγι και τις απολαύσεις του χαρεμιού. Είναι ο Μαχμούντ, γιος του Μωάμεθ, στον οποίο ο αλ-Μουσταρχίντ φέρεται με ανεκτικότητα και τον συμβουλεύει συχνά να ξαναγυρίσει στην Περσία. Είναι κανονικά, μια επανάσταση των Αράβων κατά των Τούρκων, αυτών των ξένων στρατιωτικών που τους εξουσιάζουν τόσο πολύ καιρό. Ανίκανος να αντιμετωπίσει αυτό το διχασμό, ο Σουλτάνος καλεί το Ζίνκι, που τότε ήταν κυβερνήτης του πλούσιου λιμανιού της Βασόρας, στο βάθος του κόλπου. Η επέμβαση του είναι αποφασιστική. Τα στρατεύματα του πρίγκιπα των πιστών ηττώνται κοντά στη Βαγδάτη, παραδίδουν τα όπλα, και ο χαλίφης κλείνεται στο παλάτι του περιμένοντας καλύτερες μέρες. Ο Σουλτάνος για να ανταμείψει το Ζίνκι για την πολύτιμη βοήθεια του, του αναθέτει λίγους μήνες αργότερα την κυβέρνηση της Μοσούλης και του Χαλεπιού.

Θα μπορούσε σίγουρα να φανταστεί κανείς πιο ένδοξες πολεμικές στιγμές γι' αυτόν το μέλλοντα ήρωα του Ισλάμ. Αλλά δε θα 'ναι λάθος όταν ο Ζίνκι θα μνημονεύεται σαν πρώτος μαχητής του ιερού πολέμου, εναντίον των Φράγκων. Πριν απ' αυτόν, πολλοί Τούρκοι στρατηγοί έφθαναν στη Συρία με στρατεύματα ανυπόμονοι να λεηλατήσουν και να ξαναφύγουν με λάφυρα και λεία. Και η εντύπωση που προκαλούσαν οι νίκες τους μηδενιζόταν γρήγορα από την επόμενη ήττα. Διέλυαν τα στρατεύματα για να τα ξανασυγκεντρώσουν τον επόμενο χρόνο. Με το Ζίνκι τα ήθη αλλάζουν. Επί δεκαοκτώ χρόνια, αυτός ο ακάματος πολεμιστής θα διατρέξει τη Συρία και το Ιράκ, θα κοιμάται σε ψάθες για να αποφεύγει τη λάσπη, πολεμώντας τους μεν, συνθηκολογώντας με τους δε, δολοπλοκώντας εναντίον όλων. Ποτέ δε σκέφθηκε να εγκατασταθεί ειρηνικά σ' ένα από τα πολυάριθμα παλάτια του τεράστιου φέουδου του.

Το περιβάλλον του δεν αποτελείται από ωραίες γυναίκες και κόλακες, αλλά από πεπειραμένους συμβούλους που ξέρει να ακούει. Διαθέτει ένα δίκτυο πληροφοριοδοτών που είναι πάντα ενήμερα για ότι συμβαίνει στη Βαγδάτη, στο Ισπαχάν, τη Δαμασκό, την Αντιόχεια, την Ιερουσαλήμ, όπως και στον τόπο του, το Χαλέπι και τη Μοσούλη. Αντίθετα με τους άλλους στρατούς που είχαν ως σκοπό να πολεμήσουν τους Φράγκους, ο δικός του δε διοικείται από μια πληθώρα αυτόνομων εμίρηδων πάντα έτοιμων να προδώσουν ή να τσακωθούν. Η πειθαρχία είναι απόλυτη, για το παραμικρό σφάλμα η τιμωρία είναι ανελέητη. Κατά τον Καμαλεντίν, *θα 'λεγε κανείς ότι οι στρατιώτες του αταμπέκ περπατούσαν ανάμεσα σε δύο σκοινιά για να μην πατήσουν ένα καλλιεργημένο αγρό. Μια φορά,* διηγείται με τη σειρά του ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *ένας από τους εμίρηδες του Ζίνκι, που του είχε δοθεί ως φέουδο μια μικρή πόλη, είχε εγκατασταθεί στην κατοικία ενός πλούσιου Εβραίου εμπόρου. Αυτός ζήτησε να δει τον αταμπέκ και του εξέθεσε την υπόθεσή του. Ο Ζίνκι έριξε μόνο μια ματιά στον εμίρη, που έφυγε αμέσως από το σπίτι.* Ο άρχοντας του Χαλεπιού ήταν το ίδιο απαιτητικός από τον εαυτό του όσο και από τους άλλους. Όταν φθάνει σε μια πόλη, κοιμάται στη σκηνή του, έξω από τα τείχη, περιφρονώντας πάντα τα ανάκτορα που του διαθέτουν.

«Ο Ζίνκι, σύμφωνα με τον ιστορικό της Μοσούλης, *φρόντιζε για την τιμή των γυναικών, ιδίως των συζύγων των στρατιωτών του. Εάν δεν τις φύλαγαν καλά, έλεγε, θα διαφθείρονταν γρήγορα εξαιτίας της μακρόχρονης απουσίας των συζύγων τους στις εκστρατείες.*

Πειθαρχία, επιμονή, αίσθημα του Κράτους, ήταν πολλές οι αρετές με τις οποίες ήταν προικισμένος ο Ζίνκι και που στερούνταν παντελώς οι άλλοι αρχηγοί του αραβικού κόσμου. Ακόμα κάτι, πιο ουσιώδες για το μέλλον, ο Ζίνκι έδινε μεγάλη σημασία στη νομιμότητα. Μόλις έφθασε στο Χαλέπι, πήρε τρεις πρωτοβουλίες, έκανε τρεις συμβολικές χειρονομίες. Η πρώτη είναι πια κλασική: Παντρεύεται την κόρη του βασιλιά Ρεντβάν, χήρα του Ιλγκαζί και του Μπαλάκ. Η δεύτερη: Μεταφέρει τα οστά του πατέρα του στην πόλη, για να αποδείξει ότι η οικογένεια του ρίζωσε σ' αυτό το φέουδο. Η τρίτη: Αποσπά από το Σουλτάνο Μωάμεθ ένα επίσημο έγγραφο που παραχωρεί στον αταμπέκ μια κυριαρχία, αδιαφιλονίκητη σε όλη την επικράτεια της Συρίας και στο βόρειο Ιράκ. Μ' αυτά ο Ζίνκι δείχνει καθαρά ότι δεν είναι απλώς ένας περαστικός τυχοδιώκτης, αλλά ο ιδρυτής ενός κράτους που θα εξακολουθεί να υφίσταται και μετά το θάνατο του. Αυτό το έρεισμα συνοχής, που εισάγει στον αραβικό κόσμο, θα φέρει αποτέλεσμα μόνο μετά από αρκετά χρόνια. Για πολύ καιρό, οι εσωτερικές διαμάχες θα παραλύουν τους μουσουλμάνους πρίγκιπες κι αυτόν τον ίδιο τον αταμπέκ.

Ωστόσο η στιγμή φαίνεται ευνοϊκή για να οργανωθεί μια μεγαλειώδης αντεπίθεση γιατί η σύμπνοια, που αποτελούσε ως τώρα τη δύναμη των Δυτικών, φαίνεται να ξανακλονίζεται. *Λένε ότι η διχόνοια γεννήθηκε μεταξύ των Φράγκων, πράγμα ασυνήθιστο γι' αυτούς.* Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι εκπλήσσεται. *Λένε επίσης ότι χτυπήθηκαν μεταξύ τους και υπάρχουν πολλοί νεκροί.* Αλλά η έκπληξη του χρονικογράφου δεν είναι τίποτα σε σύγκριση μ' αυτήν του Ζίνκι όταν παίρνει ένα μήνυμα από την Αλίξ, την κόρη του Μπωντουέν του Δεύτερου, βασιλιά της Ιερουσαλήμ, η οποία του προτείνει μια συμμαχία εναντίον του ίδιου της του πατέρα!

Αυτή η περίεργη υπόθεση, αρχίζει το Φεβρουάριο του 1130 όταν ο πρίγκιπας Μποεμόν ο Δεύτερος της Αντιόχειας φεύγει να πολεμήσει στο βορρά και πέφτει σε μια ενέδρα του Γκαζί, γιου του εμίρη Ντανισμέντ, που είχε αιχμαλωτίσει τον Μποεμόν τον Πρώτο, πριν τριάντα χρόνια. Λιγότερο τυχερός απ' τον πατέρα του, ο Μποεμόν ο Δεύτερος σκοτώθηκε στη μάχη και το ξανθό του κεφάλι, ταριχευμένο, κλεισμένο σ' ένα ασημένιο κουτί, στάλθηκε δώρο στο χαλίφη. Όταν η είδηση του θανάτου του έφτασε στην Αντιόχεια, η χήρα του Αλίξ οργανώνει ένα πραγματικό πραξικόπημα. Με την υποστήριξη φαίνεται του αρμενικού, ελληνικού και συριακού πληθυσμού της Αντιόχειας αποκτά τον έλεγχο της πόλης και έρχεται σε επαφή με το Ζίνκι. Περίεργη συμπεριφορά που αναγγέλλει τη γέννηση μιας δεύτερης γενιάς Φράγκων, που δεν έχει πολλά κοινά με τους πρωτοστάτες της εισβολής. Από μητέρα Αρμενία, μην έχοντας γνωρίσει την Ευρώπη, η νέα πριγκίπισσα αισθάνεται Ανατολίτισσα και δρα σαν Ανατολίτισσα.

Μόλις έμαθε την ανταρσία της κόρης του, ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ βαδίζει αμέσως προς βορρά επικεφαλής του στρατού του. Λίγο πριν φθάσει στην Αντιόχεια, συναντά έναν ιππέα με εκθαμβωτική όψη, πάνω σ' ένα κάτασπρο άλογο, με πέταλα ασημένια και ντυμένο από τη χαίτη ως το στήθος με μια ωραιότατη σκαλιστή πανοπλία. Είναι ένα δώρο της Αλίξ προς το Ζίνκι, συνοδευόμενο από ένα γράμμα όπου η πριγκίπισσα ζητά από τον αταμπέκ να πάει να τη βοηθήσει και του υπόσχεται να αναγνωρίσει την κυριαρχία του. Ο Μπωντουέν, αφού κρέμασε τον αγγελιαφόρο, συνεχίζει την πορεία του προς την Αντιόχεια που την επανακτά αμέσως. Η Αλίξ παραδίδεται ύστερα από μια συμβολική αντίσταση στο φρούριο. Ο πατέρας της την εξορίζει στο λιμάνι της Λατάκειας.

Αλλά λίγο αργότερα, τον Αύγουστο του 1131, ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ πεθαίνει. Δικαιούται ενός αξιοπρεπούς επιθανάτιου επαίνου από το χρονικογράφο της Δαμασκού· σημεία των καιρών. Οι Φράγκοι δεν είναι όπως τον πρώτο καιρό της εισβολής, μια άμορφη μάζα απ' όπου μόλις διακρίνονται μερικοί αρχηγοί. Το χρονικό του Ιμπν αλ-Καλανίσι εις το εξής ενδιαφέρεται για τις λεπτομέρειες και κάνει μια ανάλυση.

Ο Μπωντουέν, γράφει, *ήταν ένας γέροντας, που ο καιρός και οι δυστυχίες είχαν εξουθενώσει. Είχε πέσει πολλές φορές στα χέρια των Μουσουλμάνων και τους είχε ξεφύγει χάρη σε περίφημες πονηριές. Οι Φράγκοι με το θάνατο του, έχασαν το φωτισμένο πολιτικό και τον πιο χαρισματικό διοικητή τους. Η βασιλική εξουσία περιήλθε στα χέρια του κόμη του Ανζού που είχε έρθει από τη χώρα τους, διά θαλάσσης. Αλλά αυτός δεν είχε σωστή κρίση, ούτε ήταν ικανός στη διοίκηση, με αποτέλεσμα, μετά το θάνατο του Μπωντουέν, οι Φράγκοι να βουλιάζουν στην ταραχή και την αναρχία.*

Ο τρίτος βασιλιάς της Ιερουσαλήμ, Φουλκ ντ' Ανζού, ένας πενηντάρης κοντόχοντρος, κοκκινομάλλης που παντρεύτηκε τη Μελισάνθη, τη μεγάλη αδελφή της Αλίξ, ήταν πραγματικά ένας νεοφερμένος. Γιατί ο Μπωντουέν, όπως οι περισσότεροι Φράγκοι, δεν είχε γιο για διάδοχο. Εξαιτίας της πρωτόγονης υγιεινής τους και της αδυναμίας προσαρμογής στις συνθήκες ζωής της Ανατολής, οι Δυτικοί είχαν ένα πολύ υψηλό επίπεδο παιδικής θνησιμότητας που προσβάλλει, σύμφωνα με ένα πολύ γνωστό φυσικό νόμο, τα αγόρια. Μονάχα με τον καιρό θα μπορέσουν να βελτιώσουν την κατάσταση τους, χρησιμοποιώντας τακτικά το χαμάμ και ζητώντας τα φώτα των Αράβων γιατρών.

Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι δεν έχει άδικο να περιφρονεί τις πολιτικές ικανότητες του διάδοχου που ήρθε από τη Δύση, γιατί κατά τη βασιλεία του Φουλκ η διχόνοια ανάμεσα στους Φράγκους θα είναι πιο δυνατή. Μόλις ανέλαβε την εξουσία θα χρειαστεί να αντιμετωπίσει μια νέα επανάσταση που υποκίνησε η Αλίξ, και η οποία θα κατασταλεί πολύ δύσκολα. Άλλωστε, και στην Παλαιστίνη η επανάσταση εγκυμονείται. Πολλοί κατηγορούν επίμονα τη γυναίκα του Μελισάνθη ότι έχει ερωτική σχέση μ' ένα νέο ιππότη, τον Ούγο του Πυϊζέ. Αυτή η υπόθεση, μεταξύ των οπαδών του συζύγου και του εραστή, προκαλεί ένα αληθινό διχασμό της φράγκικης αριστοκρατίας που δε ζει πια παρά με τσακωμούς, μονομαχίες και φήμες δολοφονίας. Ο Ούγος αισθανόμενος ότι κινδυνεύει, θα βρει καταφύγιο στην Ασκαλόν, κοντά στους Αιγυπτίους που τον υποδέχονται θερμότατα. Του εμπιστεύονται φατιμιδικά στρατεύματα με τα οποία καταλαμβάνει το λιμάνι της Γιάφφας, απ' όπου θα διωχθεί σε λίγες εβδομάδες.

Το Δεκέμβριο του 1132, ενώ ο Φουλκ μαζεύει στρατό για να ανακαταλάβει τη Γιάφφα, ο καινούργιος άρχοντας της Δαμασκού, ο νέος αταμπέκ Ισμαήλ, γιος του Μπούρι, καταλαμβάνει εξ απήνης το φρούριο Μπάνιας που οι Δολοφόνοι είχαν παραδώσει στους Φράγκους τρία χρόνια πριν. Αυτή όμως η επανάκτηση δεν είναι παρά ένα μεμονωμένο γεγονός. Γιατί οι μουσουλμάνοι πρίγκιπες απορροφημένοι από τις δικές τους διαμάχες, είναι ανίκανοι να επωφεληθούν από τις διενέξεις των Δυτικών. Κι ο ίδιος ο Ζίνκι είναι ουσιαστικά αθέατος στη Συρία. Ανέθεσε τη διακυβέρνηση του Χαλεπιού σ' ένα βοηθό του, για να επιδοθεί σ' έναν αγώνα ανελέητο κατά του Χαλίφη. Αλλά αυτή τη φορά, ο αλ-Μουσταρχίντ φαίνεται να υπερτερεί.

Ο Σουλτάνος Μαχμούντ, σύμμαχος του Ζίνκι, πέθανε σε ηλικία είκοσι έξι ετών, και για μια ακόμα φορά, ο πόλεμος της διαδοχής ξεσπάει στους κόλπους των Σελτζούκων. Ο πρίγκιπας των πιστών επωφελείται για να σηκώσει κεφάλι. Δίνοντας υποσχέσεις σε όποιον διατείνεται ότι θα κάνει την προσευχή προς τιμήν του στα τζαμιά, γίνεται ο αληθινός κύριος της κατάστασης. Ο Ζίνκι ανησυχεί. Συγκεντρώνοντας το στρατό του, βαδίζει κατά της Βαγδάτης με την πρόθεση να καταφέρει στον αλ-Μουσταρχίντ ένα πλήγμα τόσο καίριο, όπως αυτό της πρώτης τους σύγκρουσης πέντε χρόνια πριν. Αλλά ο χαλίφης ήρθε να τον συναντήσει επικεφαλής πολλών χιλιάδων ανδρών, κοντά στην πόλη του Τικρίτ, στον Τίγρη, βόρεια της πρωτεύουσας των Αβασσιδών. Τα στρατεύματα του Ζίνκι κατακερματίστηκαν κι ο ίδιος ο αταμπέκ κόντεψε να πέσει στα χέρια των εχθρών του, όταν ένας άνδρας επενέβη στην κρίσιμη στιγμή και του έσωσε τη ζωή. Είναι ο διοικητής του Τικρίτ, ένας νέος Κούρδος αξιωματικός, άγνωστος ακόμα, ο Αγιούμπ. Αντί να ζητήσει ανταλλάγματα από το Χαλίφη, όταν του παρέδωσε τον αντίπαλο του, ο στρατιωτικός αυτός βοηθάει τον αταμπέκ να διασχίσει το ποτάμι για να ξεφύγει από τους διώκτες του και να επιστρέψει γρήγορα στη Μοσούλη. Ο Ζίνκι δε θα ξεχάσει ποτέ αυτή την ιπποτική χειρονομία. Θα αφοσιωθεί σ' αυτόν και την οικογένεια του με μια πολύ μεγάλη φιλία, η οποία, πολλά χρό-

νια αργότερα, θα καθορίσει τη σταδιοδρομία του γιου του Αγιούμπ, Γιουσέφ, γνωστότερου με το όνομα Σαλαχεντίν ή Σαλαντίν.

Όταν νίκησε το Ζίνκι, ο αλ-Μουσταρχίντ βρίσκεται στο απόγειο της δόξας του. Φοβισμένοι, οι Τούρκοι ενώνονται υπό έναν Σελτζούκο, το Μασούντ, αδελφό του Μαχμούντ. Τον Ιανουάριο του 1133, ο νέος Σουλτάνος παρουσιάζεται στη Βαγδάτη για να παραλάβει το στέμμα από τα χέρια του πρίγκιπα των πιστών. Γενικά είναι μια απλή διαδικασία που ο αλ-Μουσταρχίντ τη μετατρέπει με τον τρόπο του σε τελετουργία. Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, ο «δημοσιογράφος» μας της εποχής εκείνης διηγείται τη σκηνή.

Ο ιμάμης, πρίγκιπας των πιστών, ήταν καθισμένος. Έφεραν μπροστά του το Σουλτάνο ο οποίος του απέδωσε τις τιμές που αρμόζουν στο αξίωμα του. Ο Χαλίφης του πρόσφερε με τη σειρά επτά επίσημα ενδύματα που το τελευταίο ήταν μαύρο, ένα στέμμα με πολύτιμους λίθους, βραχιόλια και ένα χρυσό περιδέραιο, λέγοντας του «Λέξου αυτή την εύνοια με ευγνωμοσύνη και να φοβάσαι το Θεό δημόσια και όταν είσαι μόνος». Ο Σουλτάνος φίλησε το δάπεδο κι έπειτα κάθισε σ' ένα σκαμνάκι που προοριζόταν γι' αυτόν. Ο πρίγκιπας των πιστών είπε τότε: «Αυτός που δε φέρεται καλά ο ίδιος, δεν είναι άξιος να οδηγεί τους άλλους». Ο βεζίρης που ήταν παρών επανέλαβε αυτά τα λόγια στα Περσικά και αντάλλαξε ευχές και επαίνους. Έπειτα ο χαλίφης του έδωσε δύο ξίφη με μεγάλη επισημότητα καθώς και δύο ταινίες που έδεσε με τα ίδια του τα χέρια. Στο τέλος της τελετής ο εμίρης αλ-Μουσταρχίντ τέλειωσε μ' αυτά τα λόγια «Πήγαινε, πάρε αυτά που σου έδωσα και να ανήκεις στην κατηγορία των ευγνωμονούντων ανθρώπων».

Αυτή η αποτυχία θα σημάνει μια μοιραία στροφή της τύχης του αλ-Μουσταρχίντ. Εγκαταλειμμένος από τους περισσότερους εμίρηδες του, θα νικηθεί και θα αιχμαλωτισθεί, τον Ιούνιο του 1135, από το Μαχμούντ ο οποίος θα τον δολοφονήσει άγρια δύο μήνες αργότερα. Θα βρουν τον πρίγκιπα των πιστών γυμνό κάτω από τη σκηνή του, με κομμένη μύτη και αυτιά, το σώμα τρυπημένο με περίπου είκοσι μαχαιριές.

Ο Ζίνκι τελείως απορροφημένος από αυτή τη συμπλοκή είναι ανίκανος, όπως είναι φυσικό, να παρακολουθεί προσωπικά τις υποθέσεις της Συρίας. Θα έμενε μάλιστα στο Ιράκ μέχρι την τελική κατάπνιξη της απόπειρας παλιννόστησης των αβασσιδών, εάν δεν είχε λάβει, τον Ιανουάριο του 1135, μια δραματική κλήση από τον Ισμαήλ, γιο του Μπούρι και άρχοντα της Δαμασκού, ο οποίος του ζητούσε να τρέξει να καταλάβει την πόλη του το γρηγορότερο δυνατό. «Εάν υπάρξει κάποια αργοπορία θα αναγκασθώ να καλέσω τους Φράγκους και να τους παραδώσω τη Δαμασκό με ότι περιέχει, και η ευθύνη για το αίμα των κατοίκων της θα πέσει στον Ιμαντεντίν Ζίνκι».

Ο Ισμαήλ, που φοβάται για τη ζωή του και νομίζει πως βλέπει σε κάθε γωνιά του παλατιού ένα δολοφόνο που παραμονεύει, αποφασίζει να εγκαταλείψει την πρωτεύουσα του και να καταφύγει υπό την προστασία του Ζίνκι στο φρούριο του Σαρχάντ, νότια της πόλης, όπου είχε ήδη μεταφέρει τους θησαυρούς και το ρουχισμό του.

Η βασιλεία του γιου του Μπούρι, είχε ωστόσο γνωρίσει μιαν ελπιδοφόρα αρχή. Ανέλαβε την εξουσία στα δεκαεννιά του χρόνια και έδειξε έναν αξιοθαύμαστο δυναμισμό, αρχίζοντας με την ανάκτηση του Μπάνιας που ήταν και η πιο τρανή απεικόνιση αυτού του δυναμισμού. Είναι βέβαια αλαζόνας, δεν ακούει τους συμβούλους του πατέρα του, ούτε καν του παππού του Τογκτεκίν. Αλλά αυτό μπορούμε να το αποδώσουμε στη νεότητα του. Αντίθετα, αυτό που οι Δαμασκηνοί δεν υποφέρουν, είναι η όλο και μεγαλύτερη πλεονεξία του κυρίου τους, που κάθε τόσο επιβάλλει και νέους φόρους.

Ωστόσο το 1134, η κατάσταση παίρνει τραγική τροπή, όταν ένας γέρος σκλάβος ονόματι Αΐλμπα, άλλοτε στην υπηρεσία του Τογκτεκίν, αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον κύριο του.

Ο Ισμαήλ, που μόλις διέφυγε από το θάνατο, θέλησε να ανακρίνει ο ίδιος τον επίδοξο δολοφόνο του. «Αν το έκανα αυτό, απάντησε ο σκλάβος, είναι για να κερδίσω την εύνοια του Θεού, απαλλάσσοντας τους ανθρώπους από την κακοποιό παρουσία σου. Καταπίεσες τους φτωχούς και τους αδύναμους τους τεχνίτες, αυτούς που κερδίζουν πολύ λίγα και τους χωρικούς. Φέρθηκες απαίσια σε στρατιωτικούς και πολιτικούς».

Ζήτησε επίσης από τον Αΐλμπα να αναφέρει όλα τα ονόματα, αυτών που εύχονται όπως κι εκείνος το θάνατο του Ισμαήλ. Ο γιος του Μπούρι, θιγμένος μέχρι τρέλας, άρχισε να συλλαμβάνει και να θανατώνει τα άτομα που είχε κατονομάσει ο Αΐλμπα χωρίς δίκη ή απολογία. *Οι άδικες αυτές εκτελέσεις δεν ήταν αρκετές γι' αυτόν* διηγείται ο χρονικογράφος της Δαμασκού. *Τρέφοντας υπόνοιες για τον ίδιο του τον αδελφό, το Σαουίντζ. τον υπέβαλε στο χειρότερο μαρτύριο, το θάνατο από ασιτία μέσα σ' ένα κελί, Η κακοήθεια και η αδικία του δεν είχαν πια όρια.*

Τότε ο Ισμαήλ μπήκε σ' έναν καταχθόνιο κύκλο. Κάθε εκτέλεση μεγαλώνει μέσα του το φόβο μιας νέας εκδίκησης και για να την προλάβει, διατάζει νέες εκτελέσεις. Ξέροντας πως αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί, αποφασίζει να παραδώσει την πόλη του στο Ζίνκι και να αποσυρθεί στο φρούριο του Σαρχάντ. Αλλά, ο άρχοντας του Χαλεπιού είναι μισητός στον πληθυσμό της Δαμασκού από πολλά χρόνια πριν. Από τα τέλη του 1129, όταν έγραψε στον Μπούρι για να τον καλέσει σε μια κοινή σύμπραξη για μια επίθεση κατά των Φράγκων, πράγμα που ο άρχοντας της Δαμασκού δέχτηκε με προθυμία, αποστέλλοντας του πεντακόσιους ιππείς που διοικούσαν οι καλύτεροι του αξιωματικοί, και μαζί τους ο ίδιος ο γιος του, ο δυστυχής Σαουίντζ. Αφού τους δέχτηκε με τιμές, ο Ζίνκι τους αφόπλισε και τους φυλάκισε, λέγοντας στον Μπούρι ότι εάν ποτέ τολμήσει να του αντιταχθεί, οι όμηροι θα κινδύνευαν να θανατωθούν. Ο Σαουίντζ απελευθερώθηκε μετά από δύο χρόνια.

Το 1135, η ανάμνηση αυτής της προδοσίας ήταν ακόμα πολύ νωπή στους Δαμασκηνούς, και, όταν οι πρόκριτοι της πόλης αντιλήφθηκαν τις προθέσεις του Ισμαήλ, αποφάσισαν να αντιταχθούν με όλα τους τα μέσα. Έγιναν συμβούλια από όλους τους εμίρηδες, τους επιστήμονες, τους κυριότερους σκλάβους κι όλοι θέλουν να σώσουν τη ζωή τους και την πόλη τους. Μια ομάδα οργισμένων αποφασίζει να εκθέσει την κατάσταση στη μητέρα του Ισμαήλ, την πριγκίπισσα Ζομορόντ «Σμαράγδι».

«Η πριγκίπισσα αισθάνθηκε τέτοια απέχθεια, αναφέρει ο χρονικογράφος της Δαμασκού, *ώστε κάλεσε το γιο της και τον επέπληξε έντονα. Κατόπιν κυριευόμενη από το αίσθημα της αγαθοεργίας, τα βαθιά θρησκευτικά της αισθήματα και την εξυπνάδα της, αποφάσισε να αντιμετωπίσει το κακό, να το χτυπήσει στη ρίζα του και να εξομαλύνει την κατάσταση της Δαμασκού και των κατοίκων της. Ανέλαβε αυτή την υπόθεση, όπως θα είχε κάνει ένας άντρας με λογική και πείρα που εξετάζει τα πράγματα με οξυδέρκεια. Δε βρήκε άλλη θεραπεία για τη μοχθηρία του γιου της, από το να απαλλαγεί απ' αυτόν και να θέσει μ' αυτό τον τρόπο τέλος στην αυξανόμενη αταξία για την οποία ήταν υπεύθυνος».*

Η εκτέλεση δε θ' αργήσει.

«Η πριγκίπισσα δε σκεφτόταν πια τίποτα άλλο από το σχέδιο της. Παραμόνευε τη στιγμή που ο γιος της ήταν μόνος, χωρίς σκλάβους και ακολούθους και διέταξε τους υπηρέτες της να τον σκοτώσουν χωρίς να τον λυπηθούν. Η ίδια δεν έδειξε ούτε συμπόνοια ούτε θλίψη. Μετέφερε το πτώμα σ' ένα μέρος του παλατιού όπου θα το έβρισκαν εύκολα. Όλοι χάρηκαν από την πτώση του Ισμαήλ. Ευχαρίστησαν το Θεό και απηύθυναν ύμνους και προσευχές για την πριγκίπισσα».

Άραγε η Ζομορόντ σκότωσε το γιο της για να μην παραδοθεί η πόλη στο Ζίνκι; Αμφιβάλλουμε, γιατί όπως ξέρουμε, τρία χρόνια αργότερα, η Ζομορόντ θα παντρευτεί αυτόν τον ίδιο το Ζίνκι και θα τον ικετεύσει να καταλάβει την πόλη της. Επίσης δεν το 'κανε για να εκδικηθεί για τον Σαουίντζ που ήταν γιος άλλης γυναίκας του Μπούρι. Δε μας μένει λοιπόν παρά να πιστέψουμε την εξήγηση που μας δίνει ο Ιμπν αλ-Αθίρ. Η Ζομορόντ ήταν ερωμένη του κυριότερου συμβούλου του Ισμαήλ κι όταν έμαθε ότι ο γιος της σχεδίαζε να σκοτώσει τον εραστή της και ίσως να τιμωρήσει και την ίδια, πήρε την απόφαση να δράσει.

Όποια και να ήταν τα πραγματικά κίνητρα, η πριγκίπισσα στέρησε το μέλλοντα σύζυγο της από μια εύκολη κατάκτηση. Διότι, στις 30 Ιανουαρίου 1135, ημέρα της δολοφονίας του Ισμαήλ, ο Ζίνκι οδεύει ήδη προς τη Δαμασκό. Όταν μια βδο-

μάδα αργότερα, ο στρατός του διασχίζει τον Ευφράτη, η Ζομορόντ έχει ανεβάσει στο θρόνο έναν άλλο γιο της, το Μαχμούντ και οι κάτοικοι ετοιμάζονται να αντισταθούν.

Αγνοώντας το θάνατο του Ισμαήλ, ο αταμπέκ στέλνει αντιπροσώπους στη Δαμασκό για να διαπραγματευθούν με τον Ισμαήλ τους όρους για την παράδοση. Βέβαια, τους δέχονται ευγενικά, αλλά χωρίς να τους ενημερώσουν για τις τελευταίες εξελίξεις. Ο Ζίνκι οργισμένος αρνείται να υποχωρήσει. Στρατοπεδεύει νοτιο-ανατολικά της πόλης και αναθέτει στους ανιχνευτές του να δουν πώς και από πού θα μπορούσε να επιτεθεί. Γρήγορα όμως καταλαβαίνει ότι οι υπερασπιστές είναι αποφασισμένοι να πολεμήσουν μέχρις εσχάτων. Έχουν επικεφαλής τους ένα γερο-σύντροφο του Τογκτεκίν, το Μουανουντίν Ουνάρ, έναν Τούρκο στρατιωτικό πονηρό και πεισματάρη, που ο Ζίνκι θα τον βρει πολλές φορές μπροστά του. Ύστερα από μερικούς πυροβολισμούς, ο αταμπέκ αρχίζει να επιδιώκει το συμβιβασμό. Οι διοικητές της πόλης, για να τον κατευνάσουν, του αποδίδουν τιμές και αναγνωρίζουν μόνο κατ' όνομα την κυριαρχία του.

Στα μέσα Μαρτίου, ο αταμπέκ απομακρύνεται από τη Δαμασκό. Για να ανυψώσει το ηθικό των στρατιωτών του, που υπέφεραν σ' αυτή την ανώφελη εκστρατεία, τους οδηγεί αμέσως βόρεια και καταλαμβάνει τέσσερις ισχυρές θέσεις των Φράγκων, ανάμεσα τους και τη θλιβερά ονομαστή Μάαρα. Παρά τα κατορθώματα του, η φήμη του έχει καταρρακωθεί.

Δύο χρόνια αργότερα θα κατορθώσει με ένα λαμπρό επίτευγμα να κάνει τον κόσμο να ξεχάσει την αποτυχία του στη Δαμασκό. Παραδόξως, ο γηραιός Μουανουντίν Ουνάρ θα του δώσει, άθελα του, την ευκαιρία να αποκαταστήσει το όνομα του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΝΑΣ ΕΜΙΡΗΣ ΣΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

Τον Ιούνιο του 1137, ο Ζίνκι μ' ένα εντυπωσιακό πολιορκητικό υλικό, στρατοπέδευσε στους αμπελώνες γύρω από τη Χομς, κύρια πόλη της κεντρικής Συρίας που από παράδοση, διεκδικούν πότε το Χαλέπι πότε η Δαμασκός.

Για την ώρα, την ελέγχουν οι Δαμασκηνοί και κυβερνήτης της δεν είναι άλλος από το γηραιό Ουνάρ. Βλέποντας τους καταπέλτες και τους κριούς που έχει παρατάξει στη σειρά ο αντίπαλος του, ο Μουανουντίν Ουνάρ καταλαβαίνει ότι δε θα μπορέσει να αντισταθεί για πολύ. Φροντίζει να ειδοποιήσει τους Φράγκους ότι σκοπεύει να συνθηκολογήσει. Οι ιππότες της Τρίπολης που δεν έχουν την επιθυμία να δουν το Ζίνκι εγκατεστημένο σε απόσταση δυο ημερών πορείας από την πόλη τους, ξεκινούν. Το στρατήγημα του Ουνάρ πετυχαίνει. Ο αταμπέκ φοβούμενος μήπως βρεθεί μεταξύ δυο πυρών, σπεύδει να κάνει ανακωχή με τον παλιό του εχθρό και στρέφεται κατά των Φράγκων, αποφασισμένος να πάει να πολιορκήσει το πιο ισχυρό τους φρούριο στην περιοχή, το Μπααρίν. Ανήσυχοι οι ιππότες της Τρίπολης καλούν το βασιλιά Φουλκ να τους βοηθήσει, ο οποίος έσπευσε με το στρατό του. Και, κάτω από τα τείχη του Μπααρίν, σε μια κοιλάδα καλλιεργημένη αμφιθεατρικά, έγινε η πρώτη σημαντική μάχη μεταξύ του Ζίνκι και των Φράγκων, πράγμα που μπορεί να φανεί παράξενο, αφού ο Ζίνκι είναι κύριος του Χαλεπιού εδώ και εννέα χρόνια.

Η μάχη θα είναι σύντομη αλλά αποφασιστική. Σε λίγες ώρες, οι Δυτικοί κατάκοποι από μια αναγκαστικά μακριά πορεία,

συντρίβονται από την αριθμητική υπεροχή και κατασφάζονται. Μόνο ο βασιλιάς και μερικοί άντρες της ακολουθίας του καταφέρνουν να καταφύγουν στο φρούριο. Ο Φουλκ μόλις προφταίνει να στείλει έναν αγγελιαφόρο στην Ιερουσαλήμ για να 'ρθουν να τον ελευθερώσουν. Μετά, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *ο Ζίνκι έκοψε κάθε επικοινωνία και δεν άφηνε καμιά είδηση να περάσει, ούτως ώστε οι πολιορκούμενοι δεν ήξεραν πια τι συμβαίνει στον τόπο τους. Τόσο αυστηρός ήταν ο έλεγχος στους δρόμους.*

Ένας τέτοιος αποκλεισμός θα 'ταν περιττός για τους Άραβες. Αυτοί, χρησιμοποιούσαν από αιώνες τη μέθοδο των ταχυδρομικών περιστεριών για να επικοινωνήσουν από τη μια πόλη στην άλλη.

Κάθε εμπόλεμο στράτευμα έπαιρνε μαζί του περιστέρια που ανήκαν σε διάφορες πόλεις και αραβικά οχυρά. Τα είχαν εκπαιδεύσει με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιστρέφουν στην αρχική τους φωλιά. Αρκούσε να τυλίξουν ένα μήνυμα στα πόδια τους και να τα αφήσουν, για να πάνε πιο γρήγορα από τους καλύτερους δρόμωνες, να αναγγείλουν τη νίκη, την ήττα, το θάνατο ενός πρίγκιπα, να ζητήσουν βοήθεια ή να ενθαρρύνουν την αντίσταση κάποιας πολιορκούμενης φρουράς.

Όσο οργανώνεται η κινητοποίηση κατά των Φράγκων, οι υπηρεσίες των ταχυδρομικών περιστεριών αρχίζουν να λειτουργούν κανονικά μεταξύ Δαμασκού, Καΐρου, Χαλεπιού και άλλων πόλεων και το κράτος μισθοδοτεί αυτούς που έχουν αναλάβει να εκτρέφουν και να εκπαιδεύουν αυτά τα πουλιά.

Άλλωστε, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην Ανατολή, θ' αρχίσουν και οι Δυτικοί να επιδίδονται στην «περιστεροφιλία» που αργότερα, θα αποκτήσει πολλούς οπαδούς στον τόπο τους. Αλλά, κατά την πολιορκία της Μπααρίν, αγνοούν ακόμα τη χρήση αυτής της μεθόδου επικοινωνίας κάτι που ο Ζίνκι το εκμεταλλεύεται. Ο αταμπέκ, που αρχίζει να εντείνει την πίεση στους πολιορκούμενους, τους προτείνει, έπειτα από σκληρές διαπραγματεύσεις να παραδοθούν με ευνοϊκούς όρους: παράδοση του φρουρίου και πληρωμή πενήντα χιλιάδων δηναρίων. Σ' αντάλλαγμα, θα τους επιτραπεί να φύγουν ειρηνικά. Ο Φουλκ και οι άνδρες συνθηκολόγησαν και έφυγαν καλπάζοντας, ευτυχείς που γλίτωσαν τόσο φθηνά. *Μόλις έφυγαν από την Μπααρίν, συνάντησαν μεγάλες ενισχύσεις που έσπευδαν να τους βοηθήσουν και μετάνιωσαν που παραδόθηκαν. Αυτό,* κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, *ήταν αδύνατο, γιατί οι Φράγκοι έμειναν τελείως αποκομμένοι με τον έξω κόσμο.*

Ο Ζίνκι είναι ικανοποιημένος που απέβη προς όφελος του η υπόθεση της Μπααρίν, όταν παίρνει ειδήσεις πολύ ανησυχητικές. Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Ιωάννης Κομνηνός που διαδέχθηκε τον πατέρα του Αλέξιο, το 1118 βρίσκεται καθ' οδόν για τη βόρεια Συρία με δεκάδες χιλιάδες άνδρες. Μόλις ο Φουλκ απομακρύνεται, ο αταμπέκ πηδάει στο άλογο του και καλπάζει προς το Χαλέπι. Οι Έλληνες το εποφθαλμιούσαν από παλιά. Η πόλη βρίσκεται σε αναβρασμό. Με την προοπτική μιας επίθεσης, άρχισαν να αδειάζουν τις τάφρους, όπου σε περιόδους ειρήνης οι κάτοικοι έχουν την κακή συνήθεια να πετάνε τα σκουπίδια τους. Αλλά σύντομα, οι απεσταλμένοι του βασιλέως έρχονται να καθησυχάσουν το Ζίνκι: Στόχος τους δεν είναι καθόλου το Χαλέπι, αλλά η Αντιόχεια, η φράγκικη πόλη που οι Έλληνες δεν έπαψαν ποτέ να διεκδικούν. Πράγματι ο Αταμπέκ μαθαίνει με ικανοποίηση ότι η πόλη πολιορκείται ήδη και βάλλεται από τους καταπέλτες. Αφήνοντας τους Χριστιανούς στις έριδες τους, ο Ζίνκι επιστρέφει στην πολιορκία της Χομς, όπου ο Ουνάρ εξακολουθεί να του αντιστέκεται.

Ωστόσο, Έλληνες και Φράγκοι συμφιλιώνονται πολύ γρηγορότερα από ότι είχε προβλεφθεί. Οι Φράγκοι για να καθησυχάσουν το Βασιλέα του υπόσχονται να του επιστρέψουν την Αντιόχεια, με αντάλλαγμα να τους παραδώσει ο Ιωάννης Κομνηνός πολλές μουσουλμανικές πόλεις της Συρίας. Αυτό υπήρξε η απαρχή ενός νέου κατακτητικού πολέμου, το 1138. Ο αυτοκράτορας έχει για υπασπιστές δύο Φράγκους αρχηγούς, το νέο κόμη της Έδεσσας, Ζοσελέν Β\ κι έναν ιππότη ονόματι Ραϋμόνδο που μόλις είχε παραλάβει το πριγκιπάτο της Αντιόχειας, από το γάμο του με την Κονστάνς, ένα κοριτσάκι οκτώ ετών, κόρη του Μποεμόν Β' και της Αλίξ.

Τον Απρίλιο, οι σύμμαχοι πολιορκούν τη Σεϊζάρ, θέτοντας σε ενέργεια δεκαοκτώ καταπέλτες και κριούς. Ο γηραιός εμίρης Σουλτάνος Ιμπν Μουνκίντ κυβερνήτης της πόλης πολύ

πριν την εισβολή των Φράγκων, όε φαίνεται ικανός ν' αντιμετωπίσει τις ενωμένες δυνάμεις των Ελλήνων και των Φράγκων. Κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, *Οι σύμμαχοι διάλεξαν ως στόχο τη Σεϊζάρ, γιατί ήλπιζαν ότι ο Ζίνκι δε θα αναλάμβανε να υπερασπίσει με πάθος μια πόλη που δεν του ανήκει.* Δεν τον γνώριζαν καλά. Ο Τούρκος οργανώνει και διευθύνει, ο ίδιος την άμυνα. Η μάχη της Σεϊζάρ θα είναι γι' αυτόν η ευκαιρία να αναπτύξει, περισσότερο παρά ποτέ, τις αξιοθαύμαστες ικανότητες του ως αρχηγού Κράτους.

Σε λίγες εβδομάδες, αναστατώνει όλη την Ανατολή. Αφού έστειλε κήρυκες στην Ανατολία, που κατορθώνουν να πείσουν τους διαδόχους του Ντανισμέντ να επιτεθούν σε βυζαντινό έδαφος, στέλνει στη Βαγδάτη ταραχοποιούς που οργανώνουν μια εξέγερση, όπως έκανε ο Ιμπν αλ-Κασάμπ το 1111, πιέζοντας το Σουλτάνο Μασούντ να στείλει αμέσως στρατεύματα στη Σεϊζάρ. Γράφει σε όλους τους εμίρηδες της Συρίας και της Ζεζίρα, με προτροπές και φοβέρες, να κινητοποιήσουν όλες τις δυνάμεις τους για να αποκρούσουν τη νέα εισβολή. Ο ίδιος ο στρατός του αταμπέκ, μικρότερος από του εχθρού, δεν αναλαμβάνει μια επίθεση κατά μέτωπο, υιοθετεί όμως την τακτική της καταπόνησης, ενώ ο Ζίνκι κρατάει μια αδιάκοπη αλληλογραφία με το Βασιλέα και τους Φράγκους αρχηγούς. «Πληροφορεί» τον αυτοκράτορα ότι οι σύμμαχοι του τον φοβούνται και περιμένουν εναγωνίως την αναχώρηση του από τη Συρία. Στέλνει μηνύματα στους Φράγκους και ειδικά στο Ζοσελέν της Έδεσσας και το Ραϋμόνδο της Αντιόχειας. *Δεν καταλαβαίνετε,* τους λέει, *ότι, εάν οι Έλληνες καταλάβουν έστω και μια περιοχή στρατηγικής σημασίας, σύντομα θα καταλάβουν όλες σας τις πόλεις;* Στους απλούς Βυζαντινούς και Φράγκους στρατιώτες στέλνει πολλούς πράκτορες, ιδίως Σύριους χριστιανούς, που έχουν ως αποστολή τη διάδοση αποθαρρυντικών ειδήσεων σχετικών με την προσέλευση πολυάριθμων στρατευμάτων βοήθειας από την Περσία, το Ιράκ και την Ανατολία.

Αυτή η προπαγάνδα αποδίδει καρπούς, ιδίως στους Φράγκους. Ενώ ο Βασιλέας με το χρυσό κράνος του δίνει προσωπικά οδηγίες για τις βολές καταπελτών, οι άρχοντες της Έδεσσας και της Αντιόχειας, καθισμένοι κάτω από μια σκηνή, παίζουν ατέλειωτες παρτίδες ζάρια. Αυτό το παιχνίδι, γνωστό από τη Φαραωνική Αίγυπτο, είναι διαδεδομένο τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση το 12ο αιώνα. Οι Άραβες τα ονομάζουν «αζζαρ», μια λέξη που οι Φράγκοι θα υιοθετήσουν για να ορίζουν όχι μόνο το παιχνίδι αλλά και την τύχη . Αυτές οι παρτίδες των Φράγκων πριγκίπων, εξοργίζουν το βασιλέα Ιωάννη Κομνηνό ο οποίος, αποθαρρυμένος από τις επίμονες ειδήσεις ότι καταφθάνει μια ισχυρή μουσουλμανική δύναμη (στην πραγματικότητα δεν ξεκίνησε ποτέ από τη Βαγδάτη) αίρει την πολιορκία της Σεϊζάρ και ξαναφεύγει στις 21 Μαΐου 1138 για την Αντιόχεια, όπου εισέρχεται έφιππος, ακολουθούμενος από τους πεζούς Ζοσελέν και Ραϋμόνδο στους οποίους συμπεριφερόταν σαν σε σταυλίτες.

Για το Ζίνκι αυτό αποτελεί μια τεράστια νίκη. Στον αραβικό κόσμο, όπου η συμμαχία Ελλήνιον και Φράγκων είχε προκαλέσει μεγάλο φόβο, ο αταμπέκ εμφανίζεται τώρα σαν σωτήρας. Βέβαια, είναι αποφασισμένος να χρησιμοποιήσει την υπεροχή του για να τακτοποιήσει μερικά προβλήματα που τον κατατρύχουν και πρώτο αυτό της Χομς. Στα τέλη Μαΐου, μόλις είχε τελειώσει η μάχη της Σεϊζάρ, ο Ζίνκι κάνει μια παράξενη συμφωνία με τη Δαμασκό, θα παντρευτεί την πριγκίπισσα Ζομορόντ και θα του δοθεί η Χομς σαν προίκα. Η μητέρα, φόνισσα του γιου της, φθάνει με συνοδεία, τρεις μήνες αργότερα, κάτω από τα τείχη της Χομς για να ενωθεί με επισημότητα με το νέο σύζυγο της. Στην τελετή παρίστανται αντιπρόσωποι του Σουλτάνου, οι χαλίφηδες της Βαγδάτης και του Καΐρου ακόμη και πρέσβεις του αυτοκράτορα των Ελλήνων, ο οποίος, παίρνοντας μαθήματα από την αποτυχία του, αποφάσισε να διατηρεί εις το εξής φιλικότατες σχέσεις με το Ζίνκι.

Άρχοντας πλέον της Μοσούλης, του Χαλεπιού και όλης της κεντρικής Συρίας, ο αταμπέκ στοχεύει να καταλάβει τη Δαμασκό με τη βοήθεια της καινούργιας του συζύγου. Ελπίζει ότι αυτή, θα καταφέρει να πείσει το γιο της Μαχμούντ να του παραδώσει την πρωτεύουσα του αμαχητί. Η πριγκίπισσα διστάζει, κωλυσιεργεί. Μην μπορώντας να υπολογίζει σ' αυτήν, ο Ζίνκι την εγκαταλείπει. Αλλά τον Ιούλιο του 1139, ενώ βρισκόταν στη Χαράν παίρνει ένα επείγον μήνυμα από τη Ζομο-

ρόντ με το οποίο του γνωστοποιεί ότι ο Μαχμούντ δολοφονήθηκε μαχαιρωμένος στο κρεβάτι του από τρεις σκλάβους του. Η πριγκίπισσα τον ικετεύει να βαδίσει χωρίς αργοπορία στη Δαμασκό, να καταλάβει την πόλη και να τιμωρήσει τους δολοφόνους του γιου της. Ο αταμπέκ ξεκινάει αμέσως. Τα δάκρυα της γυναίκας του τον αφήνουν τελείως αδιάφορο, αλλά κρίνει ότι ο θάνατος του Μαχμούντ θα μπορούσε να του χρησιμεύσει στο να πραγματοποιήσει υπό την αιγίδα του την ένωση της Συρίας.

Λογάριαζε δίχως τον Ουνάρ, που γύρισε στη Δαμασκό μετά την απόσχιση της Χομς, και ο οποίος, μετά το θάνατο του Μαχμούντ ανέλαβε όλες τις κρατικές υποθέσεις. Ο Μουανουντίν, περιμένοντας την αντίδραση του Ζίνκι κατέστρωσε αμέσως ένα μυστικό σχέδιο, για να τον αντιμετωπίσει. Προς το παρόν όμως αποφεύγει να το εφαρμόσει και ασχολείται με την οργάνωση της άμυνας.

Ο Ζίνκι, άλλωστε, δε βαδίζει κατευθείαν προς την πόλη που εποφθαλμιά. Αρχίζει επιτιθέμενος στην αρχαία ρωμαϊκή πόλη Μπααλμπέκ η μόνη αρκετά σημαντική περιοχή που κατέχεται ακόμα από τους Δαμασκηνούς. Ο Ζίνκι προτίθεται να κυκλώσει τη συριακή μητρόπολη και να καταρρακώσει το ηθικό των υπερασπιστών της. Τον Αύγουστο τοποθετεί δεκατέσσερις πολιορκητικούς μηχανισμούς γύρω από την Μπααλμπέκ που τη σφυροκοπά ακατάπαυστα με την ελπίδα να την καταλάβει μέσα σε λίγες ημέρες, ούτως ώστε να αρχίσει την πολιορκία της Δαμασκού πριν το τέλος του καλοκαιριού. Η Μπααλμπέκ παραδίνεται χωρίς δυσκολία, αλλά η ακρόπολη της, χτισμένη με τις πέτρες ενός αρχαίου ναού του θεού των Φοινίκων Βάαλ, αντιστέκεται δυο ολόκληρους μήνες. Ο Ζίνκι οργίστηκε τόσο πολύ, που όταν τελικά παραδόθηκε η φρουρά, στα τέλη του Οκτωβρίου, αφού τους υποσχέθηκε την ασφάλεια τους, διέταξε να σταυρωθούν τριάντα επτά μαχητές και έγδαρε ζωντανό το διοικητή. Αυτή η άγρια πράξη, που προοριζόταν για να πείσει τους Δαμασκηνούς ότι κάθε αντίσταση θα ήταν αυτοκτονία, προκάλεσε αντίθετο αποτέλεσμα. Οι κάτοικοι της συριακής μητρόπολης, γερά συσπειρωμένοι γύρω από τον Ουνάρ, είναι αποφασισμένοι, περισσότερο από κάθε άλλη φορά να πολεμήσουν μέχρις εσχάτων. Πάντως ο χειμώνας πλησιάζει και ο Ζίνκι δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μια πολιορκία πριν την άνοιξη. Ο Ουνάρ θα χρησιμοποιήσει αυτή την ανάπαυλα των λίγων μηνών για να τελειοποιήσει το μυστικό του σχέδιο.

Τον Απρίλιο του 1140, όταν ο αταμπέκ επιτείνει την πίεση, και ετοιμάζεται για μια γενική έφοδο. Είναι η στιγμή που ο Ουνάρ διάλεξε για να πραγματοποιήσει το σχέδιο του: Να ζητήσει από το στρατό των Φράγκων, που τον διοικεί ο βασιλιάς Φουλκ, να έρθει σύσσωμος σε βοήθεια της Δαμασκού. Δεν πρόκειται για μια ευκαιριακή επιχείρηση, αλλά για μια επίσημη συμμαχία που θα διατηρηθεί και μετά το θάνατο του Ζίνκι.

Ήδη από το 1138 ο Ουνάρ, είχε στείλει στην Ιερουσαλήμ το χρονικογράφο και φίλο Ουσάμα Ιμπν Μουνκίντ για να μελετήσει τη δυνατότητα μιας Φραγκοδαμασκηνής σύμπραξης εναντίον του άρχοντα του Χαλεπιού. Ο Ουσάμα, που τον δέχτηκαν πολύ καλά αποκόμισε μια συμφωνία ως προς την ουσία του θέματος. Όταν οι πρεσβείες πλήθυναν, ο χρονικογράφος έφυγε ξανά για την ιερή πόλη στις αρχές του 1140 με ακριβείς προτάσεις. Ο φράγκικος στρατός θα εξανάγκαζε το Ζίνκι να απομακρυνθεί από τη Δαμασκό. Σε περίπτωση νέου κινδύνου οι δυνάμεις των δύο κρατών θα ενώνονταν. Ο Μουανουντίν θα πλήρωνε είκοσι χιλιάδες δηνάρια για να καλύψει τα έξοδα των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Τέλος μια κοινή συμμετοχή της οποίας ο Ουνάρ θα είχε την ευθύνη θα λάβαινε χώρα για να καταληφθεί το φρούριο του Μπανιάς που λίγο πριν είχε καταληφθεί από έναν υποτελή του Ζίνκι και να αποδοθεί στο βασιλιά της Ιερουσαλήμ. Οι Δαμασκηνοί για να αποδείξουν τις καλές τους προθέσεις, θα έδιναν στους Φράγκους για ομήρους άτομα επιλεγμένα από τις οικογένειες των αρχόντων της πόλης.

Ουσιαστικά επρόκειτο για φράγκικη κυριαρχία, αλλά ο πληθυσμός της Συριακής μητρόπολης υποκύπτει. Τρομοκρατημένοι από τις σκληρές μεθόδους του αταμπέκ εγκρίνουν παμψηφεί τη συμφωνία που διαπραγματεύτηκε ο Ουνάρ, η πολιτική του οποίου αποβαίνει αναντίρρητα αποτελεσματική. Ο Ζίνκι, φοβούμενος ότι θα βρεθεί μεταξύ δύο πυρών, αποσύρεται στην Μπααλμπέκ την οποία παραχωρεί ως φέουδο σ' έναν άνδρα εμπιστοσύνης, τον Αγιούμπ, προτού απομακρυνθεί με το στρατό

του προς βορράν, υποσχόμενος στον πατέρα του Σαλαντίν να ξαναγυρίσει και να εκδικηθεί τον αντίπαλο του. Μετά την αναχώρηση του αταμπέκ, ο Ουνάρ καταλαμβάνει το Μπανιάς και το παραδίδει στους Φράγκους, σύμφωνα με τους όρους της συμμαχίας. Έπειτα πηγαίνει για επίσημη επίσκεψη στην Ιερουσαλήμ.

Συνοδεύεται από τον Ουσάμα που έχει γίνει κατά κάποιο τρόπο ο μέγας ειδικός της Δαμασκού επί των φράγκικων ζητημάτων. Ευτυχώς για μας ο εμίρης χρονικογράφος δεν αρκείται στις διπλωματικές διαπραγματεύσεις. Είναι κυρίως ένα ανήσυχο πνεύμα, ένας οξυδερκής παρατηρητής που θα μας αφήσει μια αξέχαστη μαρτυρία για τα ήθη και την καθημερινή ζωή τον καιρό των Φράγκων.

Όταν επισκεπτόμουν την Ιερουσαλήμ συνήθιζα να πηγαίνω στο τέμενος αλ-Ακσά, που ήταν τόπος διαμονής των φίλων μου Ναϊτών. Στη μια του πλευρά υπήρχε ένα μικρό προσευχητάριο όπου οι Φράγκοι είχαν κάνει μια εκκλησία. Οι Ναΐτες μου διέθεσαν αυτό το μέρος για να προσεύχομαι. Μια μέρα μπαίνοντας λέω «Αλλαχού Ακμπάρ» και ετοιμαζόμουν ν' αρχίσω την προσευχή μου, όταν ένας άνδρας, ένας Φράγκος, ορμάει πάνω μου, με αρπάζει και μου γυρίζει το πρόσωπο προς την Ανατολή λέγοντας: «Έτσι προσεύχονται!» Αμέσως έτρεξαν οι Ναΐτες και τον απομάκρυναν από μένα. Ξανάρχισα την προσευχή μου αλλά αυτός ο άνθρωπος, επωφελούμενος μιας στιγμής απροσεξία, ρίχτηκε ξανά πάνω μου και μου γύρισε το κεφάλι προς την Ανατολή επαναλαμβάνοντας: «Έτσι προσεύχονται!» Κι αυτή τη φορά, οι Ναΐτες τον απομάκρυναν και μου ζήτησαν συγγνώμη λέγοντας: «Είναι ξένος, μόλις έφθασε από τη χώρα των Φράγκων και δεν έχει δει ποτέ κάποιον να προσεύχεται χωρίς να στραφεί στην Ανατολή». Απάντησα ότι είχα προσευχηθεί αρκετά και βγήκα, κατάπληκτος από τη συμπεριφορά αυτού του δαίμονα που θύμωσε βλέποντας με να προσεύχομαι προς την κατεύθυνση της Μέκκας.

Εάν ο εμίρης Ουσάμα δε διστάζει να αποκαλεί φίλους του τους *Ναΐτες*, είναι γιατί κρίνει ότι τα βάρβαρα ήθη τους έχουν εξευγενιστεί στην επαφή τους με την Ανατολή. *Μεταξύ των Φράγκων,* μας εξηγεί, *βλέπουμε μερικούς που ήρθαν να εγκατασταθούν ανάμεσα μας, και καλλιεργήθηκαν ερχόμενοι σε επαφή με τη μουσουλμανική κοινωνία. Αυτοί είναι ανώτεροι από όσους ήρθαν πρόσφατα στα κατεχόμενα εδάφη.* Γι' αυτόν, το επεισόδιο στο τέμενος του αλ-Ακσά «είναι δείγμα της χυδαιότητας των Φράγκων». Αναφέρει κι άλλα, που συνέλεξε κατά τη διάρκεια των συχνών επισκέψεων του στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ.

«Βρισκόμουν στην Τιβεριάδα μια μέρα που οι Φράγκοι τελούσαν μια απ' τις γιορτές τους. Οι ιππείς είχαν βγει από την πόλη για να επιδοθούν σ' ένα παιχνίδι με λόγχες. Είχαν σύρει μαζί τους δύο κακομοιριασμένες γριές, και τις είχαν τοποθετήσει σε μια άκρη του ιπποδρόμου ενώ στην άλλη είχαν ένα χοίρο κρεμασμένο σ' ένα βράχο. Οι ιππείς τους, οργάνωσαν έναν αγώνα δρόμου μεταξύ των δύο γυναικών. Καθεμιά προχωρούσε, ακολουθούμενη από μια ομάδα ιππέων που της έκλεινε το δρόμο. Σε κάθε βήμα που έκαναν, έπεφταν και ξανασηκώνονταν μέσα σε ξεσπάσματα γέλιου των θεατών. Τελικά, η μια από τις γριές που έφθασε πρώτη, άρπαξε το χοίρο, που ήταν το έπαθλο της νίκης της.

Ένας εμίρης, τόσο μορφωμένος και εκλεπτυσμένος όπως ο Ουσάμα, δεν μπορεί να βρει της αρεσκείας του αυτά τα γαλατικά φερσίματα. Αλλά ο συγκαταβατικός του μορφασμός μετατρέπεται σε γκριμάτσα αηδίας όταν παρατηρεί ποια είναι η δικαιοσύνη των Φράγκων.

Στη Ναπλούζ, διηγείται, *είχα την ευκαιρία να παρασταθώ σ' ένα περίεργο θέαμα. Δυο άνδρες θα μονομαχούσαν. Η αιτία ήταν η εξής: Μουσουλμάνοι ληστές είχαν εισβάλει σε ένα γειτονικό χωριό, και ένας αγρότης κατηγορήθηκε ότι ήταν οδηγός τους. Έφυγε, αλλά αναγκάσθηκε να γυρίσει πίσω, γιατί ο βασιλιάς Φουλκ είχε φυλακίσει τα παιδιά του. «Να με μεταχειριστείς με ισοτιμία, του ζήτησε ο αγρότης, και επίτρεψέ μου να αναμετρηθώ μ' αυτόν που με κατηγόρησε». Ο βασιλιάς είπε τότε*

στο φεουδάρχη, στον οποίο ανήκε το χωριό: «Φέρ'τον αντίπαλο». Ο άρχοντας είχε διαλέξει ένα σιδηρουργό που εργαζόταν στο χωριό και του είπε: «Εσύ θα πας να μονομαχήσεις». Ο φεουδάρχης δεν ήθελε να σκοτωθεί ένας από τους χωρικούς του, φοβούμενος μήπως ζημιωθούν οι καλλιέργειες. Είδα λοιπόν αυτόν το σιδηρουργό. Ήταν ένας δυνατός νέος που είτε καθόταν είτε περπατούσε ζητούσε πάντα κάτι να πιει. Όσο για τον κατηγορούμενο, ήταν ένας θαρραλέος γέρος που έτριζε τα δάχτυλα του, προκλητικά. Ο υποκόμης, διοικητής της Ναπλούζ, πλησίασε, έδωσε στον καθένα μια λόγχη και μια ασπίδα και τοποθέτησε γύρω τους τους θεατές.

Ο αγώνας άρχισε, συνεχίζει ο Ουσάμα. *Ο γέρος έσπρωχνε το σιδηρουργό προς τα πίσω, τον έριχνε πάνω στο πλήθος και ξαναρχόταν στο κέντρο της αρένας. Οι αντίπαλοι χτυπήθηκαν τόσο δυνατά, που έμοιαζαν με μια κολόνα αίματος. Ο αγώνας παρατάθηκε, παρά τις επεμβάσεις του υποκόμη που ήθελε να επισπεύσει το αποτέλεσμα. «Πιο γρήγορα!» τους φώναξε. Τελικά, ο γέρος απόκαμε και ο σιδηρουργός, επωφελούμενος της δεξιότητάς του στο σφυρί, του έδωσε ένα χτύπημα που τον έκανε να χάσει την ισορροπία του, τον ανάγκασε να αφήσει τη λόγχη. Έπειτα γονάτισε πάνω του για να του χώσει τα δάχτυλα στα μάτια, αλλά δεν τα κατάφερε γιατί το αίμα έτρεχε ποτάμι. Ο σιδηρουργός σηκώθηκε τότε και αποτελείωσε τον αντίπαλο του χτυπώντας τον με τη λόγχη. Έπειτα έδεσαν ένα σκοινί στο λαιμό του πτώματος και το τραβούσαν προς την αγχόνη, όπου και το κρέμασαν. Βλέπετε απ' αυτό το παράδειγμα ποια είναι η δικαιοσύνη των Φράγκων!*

Ο αποτροπιασμός του Εμίρη είναι απόλυτα φυσιολογικός, γιατί για τους Άραβες του 12ου αιώνα η δικαιοσύνη είναι σοβαρή υπόθεση. Οι δικαστές, οι καδήδες είναι πρόσωπα που χαίρουν υψηλού σεβασμού, οι οποίοι πριν απαγγείλουν την απόφαση, είναι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν μια ακριβή διαδικασία που ορίζεται από το Κοράνι: Η «κρίση του Θεού» στην οποία οι Δυτικοί καταφεύγουν συχνά, τους φαίνεται σαν μακάβρια φάρσα. Αυτή η μονομαχία που περιγράφει ο χρονικογράφος δεν είναι παρά μια μορφή της δικαιοσύνης του Μεσαίωνα που βασίζεται στην «κρίση του Θεού». Μια άλλη μορφή είναι η δοκιμασία της φωτιάς. Υπάρχει επίσης το μαρτύριο του νερού στο οποίο ο Ουσάμα ανακαλύπτει μια φρίκη.

Είχανε στήσει ένα βαρέλι γεμάτο νερό. Ένας νέος που ήταν ο κατηγορούμενος ήταν δεμένος και κρεμασμένος από τις ωμοπλάτες με ένα σκοινί και τον βουτούσαν στο βαρέλι. Αν ήταν αθώος, έλεγαν, θα βούλιαζε στο νερό και θα τον έβγαζαν με το σκοινί. Αν ήταν ένοχος, θα του ήταν αδύνατο να βουτήξει στο νερό. Ο δυστυχής, όταν τον έριξαν στο βαρέλι, έκανε προσπάθειες για να πάει ως τον πάτο, αλλά δεν τα κατάφερε και υποχρεώθηκε να υποστεί τη δριμύτητα των νόμων τους, ο Θεός να τους καταραστεί! Πέρασαν λοιπόν πάνω από τα μάτια του μια πυρακτωμένη ασημένια βελόνα και τον τύφλωσαν.

Η γνώμη του Σύριου εμίρη για τους «βαρβάρους» δεν αλλάζει όταν αναφέρεται στις γνώσεις τους. Οι Φράγκοι το 12ο αιώνα είναι πολύ καθυστερημένοι έναντι των Αράβων σε όλους τους επιστημονικούς και τεχνικούς τομείς. Αλλά σ' αυτόν της ιατρικής η διαφορά μεταξύ της προηγμένης Ανατολής και της πρωτόγονης Δύσης είναι μεγαλύτερη. Ο Ουσάμα παρατηρεί τη διαφορά:

Μια μέρα, διηγείται, ο *Φράγκος κυβερνήτης της Μουνέιτρα, στο όρος του Λιβάνου, έγραψε στο θείο μου το Σουλτάνο, εμίρη της Σεϊζάρ και τον παρακάλεσε να τον στείλει ένα γιατρό για να θεραπεύσει μερικά επείγοντα περιστατικά. Ο θείος μου διάλεξε ένα χριστιανό γιατρό από τον τόπο μας, ονόματι Ταμπέτ. Αυτός απουσίασε μόνο για λίγες μέρες και επέστρεψε σε μας. Ήμαστε όλοι πολύ περίεργοι να μάθουμε πώς κατάφερε να θεραπεύσει τόσο γρήγορα τους ασθενείς και τον πιέσαμε ν' απαντήσει. Ο Ταμπέτ είπε: «Μου 'φεραν έναν ιππέα που είχε ένα απόστημα στην κνήμη και μια γυναίκα που έπασχε από μαρασμό. Έβαλα ένα έμπλαστρο στον ιππέα. Το απόστημα άνοιξε και καλυτέρεψε. Στη γυναίκα όρισα μια δίαιτα για να καλυτερέψει η διάθεση της. Αλλά ήρθε ένας Φράγκος γιατρός και λέει: "Αυτός ο άνθρωπος δεν ξέρει να θεραπεύει. Τι προτιμάς.*

να ζήσεις μ' ένα πόδι ή να πεθάνεις με δύο;" Ο ασθενής απήντησε πως προτιμά καλύτερα να ζήσει μ' ένα πόδι, κι ο γιατρός διέταξε: "Φέρτε ένα δυνατό ιππέα κι ένα τσεκούρι καλά ακονισμένο". Ο γιατρός τοποθέτησε το πόδι σ' ένα κούτσουρο λέγοντας στο νεοφερμένο. "Δώσε ένα γερό χτύπημα για να το κόψεις πέρα-πέρα". Μπροστά στα μάτια μου ο άντρας έδωσε μια πρώτη τσεκουριά στην κνήμη κι όπως ήταν δεμένο, χτύπησε άλλη μια φορά. Το μεδούλι τινάχτηκε κι ο τραυματίας πέθανε την ίδια στιγμή. Όσο για τη γυναίκα, ο Φράγκος γιατρός την εξέτασε και είπε: "Έχει ένα δαίμονα στο κεφάλι της που είναι ερωτευμένος μαζί της. Κόψτε της τα μαλλιά". Τα έκοψαν. Και η γυναίκα συνέχισε να τρώει τα φαγητά τους με σκόρδο και μουστάρδα. πράγμα που χειροτέρεψε την αρρώστια της. "Είναι επειδή ο διάβολος είναι μέσα στο κεφάλι της" αποφάνθηκε ο γιατρός. Της έκανε με ένα ξυράφι μια τομή σε σχήμα σταυρού και φάνηκε το κόκαλο του κρανίου και την έτριψε με αλάτι. Η γυναίκα πέθανε αμέσως. Τότε τους ρώτησα: "Με χρειάζεστε άλλο;" Μου είπαν όχι και γύρισα πίσω αφού έμαθα πολλά πράγματα που δε γνώριζα για την ιατρική των Φράγκων».

Σκανδαλισμένος από την άγνοια των Δυτικών, ο Ουσάμα σκανδαλίζεται πολύ περισσότερο από τα ήθη τους: «Οι Φράγκοι, κραυγάζει, δεν έχουν την αίσθηση της τιμής. Εάν κάποιος απ' αυτούς βγαίνει με τη γυναίκα του στο δρόμο και συναντά έναν άλλο άντρα, αυτός πιάνει το χέρι της γυναίκας και την τραβά ιδιαιτέρως για να της μιλήσει, ενώ ο σύζυγος στέκει πιο πέρα περιμένοντας να τελειώσει η συζήτηση. Εάν αυτό παίρνει πολλή ώρα, την αφήνει με το συζητητή της και φεύγει». Ο Εμίρης είναι ανάστατος. «Σκεφθείτε λίγο αυτή την αντίφαση. Αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν ούτε ζήλια ούτε τιμή ενώ είναι τόσο θαρραλέοι. Το θάρρος όμως προέρχεται από την αίσθηση της τιμής και την περιφρόνηση του κακού».

Ο Ουσάμα όσο πιο πολλά μαθαίνει γι' αυτούς τόσο σχηματίζει μια ευτελή ιδέα για τους Δυτικούς. Τους θαυμάζει μόνο για τις πολεμικές αρετές τους. Καταλαβαίνουμε λοιπόν γιατί, όταν ένας από τους «φίλους» που απέκτησε ανάμεσα τους, ένας ιππότης του στρατού του Φουλκ, του πρότεινε να πάρει το νεαρό γιο του στην Ευρώπη για να τον μυήσει στους κανόνες της ιπποσύνης, ο εμίρης αρνήθηκε ευγενικά την πρόσκληση λέγοντας μέσα του ότι προτιμούσε να πάει ο γιος του «στη φυλακή, παρά στον τόπο των Φράγκων». Η αδελφοσύνη μ' αυτούς τους ξένους έχει τα όριά της. Άλλωστε αυτή η περίφημη συνεργασία μεταξύ Δαμασκού και Ιερουσαλήμ, που έδωσε την ευκαιρία στον Ουσάμα να γνωρίσει καλύτερα τους Δυτικούς, θα φανεί σαν ένα σύντομο διάλειμμα. Ένα θεαματικό γεγονός θα αναζωπυρώσει τον πόλεμο μέχρις εσχάτων εναντίον του κατακτητή: το Σάββατο 23 Δεκεμβρίου 1144, η πόλη της Έδεσσας, η πρωτεύουσα του παλαιότερου από τα τέσσερα κράτη των Φράγκων στην Ανατολή, έπεσε στα χέρια του αταμπέκ Ιμαντεντίν Ζίνκι. Αν η πτώση της Ιερουσαλήμ το 1099 σήμανε την εκπλήρωση του σκοπού της φράγκικης εισβολής και αυτή της Τύρου τον Ιούλιο 1124 το τέλος της περιόδου της κατοχής, η επανάκτηση της Έδεσσας θα παραμείνει στην ιστορία σαν το επιστέγασμα της αραβικής αντίδρασης στους εισβολείς, σαν η απαρχή της μακράς πορείας προς τη νίκη.

Κανείς δεν πρόβλεψε ότι η κατοχή θα επανεξεταζόταν με έναν τόσο δυναμικό τρόπο. Είναι αλήθεια πως η Έδεσσα δεν ήταν παρά ένας προμαχώνας της φράγκικης παρουσίας, αλλά οι κόμητές της είχαν επιτύχει να εισχωρήσουν ολοσχερώς στο πολιτικό παιχνίδι της περιοχής. Ο τελευταίος δυτικός άρχοντας αυτής της κατά πλειοψηφία αρμενικής πόλης ήταν ο Ζοσελέν Β\ ένας κοντός μουσάτος με γαμψή μύτη, με μάτια γουρλωμένα, σώμα δυσανάλογο που δεν είχε λάμψει ποτέ για το θάρρος ούτε και τη σοφία του. Αλλά οι υπήκοοι του δεν τον μισούσαν ίσως γιατί ήταν από Αρμενία μητέρα και η κατάσταση στην περιοχή του δεν ήταν κρίσιμη. Αντάλλασσε με τους γείτονες του αψιμαχίες ρουτίνας που κατέληγαν συνήθως σε ανακωχή.

Αλλά ξαφνικά, το φθινόπωρο του 1144, η κατάσταση αλλάζει. Ο Ζίνκι, με ένα έντεχνο στρατήγημα βάζει τέλος σε μια φράγκικη κυριαρχία μισού αιώνα σ' αυτή την περιοχή της Ανατολής, — μια νίκη που θα συγκλονίσει τους ισχυρούς και ταπεινούς από την Περσία ως τη μακρινή χώρα των «Αλαμανών» . Θα αποτελέσει δε, τον πρόλογο μιας νέας φράγκικης εισβολής της οποίας θα ηγηθούν οι μεγαλύτεροι βασιλιάδες των Φράγκων.

Η πιο συνταρακτική διήγηση της κατάληψης της Έδεσσας είναι αυτή που μας δίνει ένας αυτόπτης μάρτυρας. Ο Σύριος επίσκοπος Αμπούλ Φαράζ Βασίλειος που συμμετείχε ενεργά στα γεγονότα. Η στάση του κατά τη διάρκεια της μάχης σκιαγραφεί πολύ καλά το δράμα των χριστιανικών κοινοτήτων της Ανατολής στις οποίες ανήκει. Ο Αμπούλ Φαράζ παίρνει ενεργό μέρος στη μάχη για την υπεράσπιση της πόλης του, οι συμπάθειες του όμως, κλίνουν προς το μουσουλμανικό στρατόπεδο παρά στους δυτικούς «προστάτες» του, για τους οποίους δεν τρέφει ιδιαίτερη εκτίμηση.

Ο κόμης Ζοσελέν, διηγείται, *είχε πάει να πλιατσικολογήσει στις όχθες του Ευφράτη. Ο Ζίνκι το έμαθε. Στις 30 Νοεμβρίου βρισκόταν κάτω από τα τείχη της Έδεσσας. Οι στρατιώτες του ήταν τόσο πολλοί, όσα τα άστρα του ουρανού. Γέμισε ο τόπος γύρω απ' την πόλη. Στήθηκαν παντού σκηνές και ο αταμπέκ έστησε τη δική του βόρεια της πόλης, απέναντι από την πύλη των «Ωρών» σ' ένα λόφο που δεσπόζει της εκκλησίας των Εξομολογητών».*

Η Έδεσσα, αν και βρισκόταν σε κοιλάδα, ήταν δύσκολο να καταληφθεί γιατί το τριγωνικό της τείχος βρισκόταν γερά χτισμένο στους γύρω λόφους. Αλλά, εξηγεί ο Αμπούλ Φαράζ, ο *Ζοσελέν δεν είχε αφήσει διόλου στρατό στην πόλη. Υπήρχαν μόνο τσαγκάρηδες, υφαντές, έμποροι μεταξωτών, ράφτες, ιερείς.* Η υπεράσπιση θα αναληφθεί από το Φράγκο επίσκοπο της πόλης, με βοηθούς έναν Αρμένιο αρχιερέα και τον ίδιο το χρονικογράφο, που είναι ωστόσο υπέρ μιας διαπραγμάτευσης με τον αταμπέκ.

Ο Ζίνκι, διηγείται, *απηύθυνε συνεχώς στους πολιορκούμενους προτάσεις ειρήνης, λέγοντας τους: «Ω δυστυχείς, δε βλέπετε ότι κάθε ελπίδα είναι χαμένη: Τι θέλεις: Λυπηθείτε τους εαυτούς σας, τα παιδιά σας, τις γυναίκες και τα σπίτια σας. Φροντίστε να μην γκρεμιστεί η πόλη σας και μείνει χωρίς κατοίκους!» Αλλά δεν υπήρχε στην πόλη κανένας αρχηγός, ικανός να επιβάλει τη γνώμη του. Απαντούσαν στο Ζίνκι με κοροϊδίες και ύβρεις.*

Βλέποντας ότι οι σκαπανείς έσκαβαν λαγούμια κάτω απ' τα τείχη, ο Αμπούλ Φαράζ προτείνει να γράψουν στο Ζίνκι και να του προτείνουν ανακωχή, κάτι για το οποίο ο Φράγκος επίσκοπος έδωσε τη συγκατάθεση του. Έγραψαν το γράμμα και το διάβασαν στο λαό, αλλά ένας ασυνείδητος άνθρωπος, έμπορος μεταξωτών, άπλωσε το χέρι, άρπαξε το γράμμα και το έσκισε. Εν τω μεταξύ ο Ζίνκι δεν έπαυε να επαναλαμβάνει: «Εάν ζητάτε μια ανακωχή λίγων ημερών σας τη δίνουμε, για να δείτε αν θα σας έρθει βοήθεια, αλλιώς παραδοθείτε για να ζήσετε!»

Αλλά καμιά βοήθεια δεν έφθανε. Μόλο που ο Ζοσελέν ειδοποιήθηκε αρκετά νωρίς για την επίθεση εναντίον της πόλης του, δεν τολμά να αναμετρηθεί με το στρατό του αταμπέκ. Προτιμά να εγκατασταθεί στο Τελ Μπαχέρ, περιμένοντας να έρθει να τον βοηθήσει στρατός από την Αντιόχεια και την Ιερουσαλήμ.

Οι Τούρκοι είχαν βγάλει τώρα τα θεμέλια του Βόρειου τείχους και στη θέση τους είχαν βάλει ξύλα, νάφθα, λίπος και θειάφι για ν' ανάψει πιο εύκολα η φωτιά και να πέσει το τείχος. Τότε κατά διαταγή του Ζίνκι έβαλαν φωτιά. Οι κήρυκες του στρατοπέδου του φώναζαν να ετοιμαστούν για τη μάχη, καλώντας τους στρατιώτες να μπουν από τη ρωγμή μόλις πέσει το τείχος, υποσχόμενοι ότι θα τους παραδώσουν την πόλη για λεηλασία για τρεις μέρες. Η φωτιά έπιασε στη νάφθα και το θειάφι και φούντωσε τα ξύλα και το λιωμένο λίπος. Ο αέρας φυσούσε από το βορά και έφερνε τον καπνό προς τους πολιορκουμένους. Παρά την αντοχή του, το τείχος κλονίστηκε και σε λίγο κατέρρευσε. Αφού έχασαν πολλούς δικούς τους στη ρωγμή του τείχους, οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη κι άρχισαν να σφάζουν τους ανθρώπους χωρίς διάκριση. Εκείνη την ημέρα σκοτώθηκαν έξι χιλιάδες κάτοικοι. Οι γυναίκες, τα παιδιά, οι νέοι έτρεξαν στην ακρόπολη για να γλιτώσουν απ' τη σφαγή. Βρήκαν την πύλη κλειστή από λάθος του Φράγκου Επισκόπου που είχε πει στους φρουρούς: «Αν δε δείτε το πρόσωπο μου, μην ανοίξετε την πύλη». Έτσι οι ομάδες που έφθαναν η μια μετά την άλλη, καταπλακώνονταν. Θέαμα οδυνηρό και τρομερό: Σπρωγμένοι, ασφυξιώντες έμοιαζαν με συμπαγή μάζα. Περίπου πέντε χιλιάδες άτομα βρήκαν φρικτό θάνατο.

Ωστόσο ο ίδιος ο Ζίνκι θα επέμβει προσωπικά για να σταματήσει αυτή η σφαγή, πριν στείλει τον κύριο υπασπιστή του στον Αμπούλ Φαράζ. «Σεβασμιότατε, επιθυμούμε να μας ορκιστείς στο Σταυρό και το Ευαγγέλιο, ότι εσύ και η κοινότητα σου θα μας μείνετε πιστοί. Ξέρεις πολύ καλά ότι ούτε η πόλη, κατά τη διάρκεια των διακοσίων χρόνων της αραβικής διακυβέρνησης ήταν ανθηρή σαν μια μητρόπολη. Σήμερα, οι Φράγκοι μετά από πενήντα χρόνια κατοχής την έχουν ήδη ρημάξει. Ο κύριος μας, Ιμαντεντίν Ζίνκι, προτίθεται να σας φερθεί καλά. Ζήστε ειρηνικά και με ασφάλεια υπό την αιγίδα του και να προσεύχεσθε για τη ζωή του.

Πράγματι, συνεχίζει ο Αμπούλ Φαράζ, *οδήγησαν έξω από το φρούριο τους Σύριους και τους Αρμένιους και καθένας πήγε στο σπίτι του χωρίς ενόχληση. Αντίθετα, πήραν από τους Φράγκους ότι είχαν μαζί τους, χρυσό, ασήμι, τα δισκοπότηρα και τα καλύμματα τους, τους σταυρούς και πολλά κοσμήματα. Έβαλαν χωριστά τους ιερείς, τους αριστοκράτες και τους προύχοντες. Τους έγδυσαν και τους έστειλαν αλυσόδετους στο Χαλέπι. Από τους υπόλοιπους, ο Ζίνκι κράτησε κοντά του ως αιχμάλωτους τους τεχνίτες για να δουλέψει καθένας την τέχνη του. Οι υπόλοιποι Φράγκοι, περίπου εκατό, εκτελέστηκαν.*

Μόλις η είδηση για την επανάκτηση της Έδεσσας έγινε γνωστή, ο αραβικός κόσμος κυριεύθηκε από ενθουσιασμό. Αποδίδουν στο Ζίνκι τις πιο φιλόδοξες προθέσεις. Οι πρόσφυγες της Παλαιστίνης και των παράκτιων πόλεων, πολλοί στο περιβάλλον του αταμπέκ, αρχίζουν ήδη να μιλούν για την επανάκτηση της Ιερουσαλήμ. Ένας στόχος που θα γίνει το σύμβολο της αντίστασης κατά των Φράγκων.

Ο χαλίφης έσπευσε να αποδώσει στον ήρωα της ημέρας λαμπρούς τίτλους: αλ-μαλέκ, αλ-μασούρ, «ο νικητής βασιλιάς» ζεν-ελ-Ισλάμ, «κόσμημα του Ισλάμ», νασίρ αμίρ αλ-μουμινίν, υπερασπιστής του πρίγκιπα των πιστών. Όπως οι αρχηγοί της εποχής ο Ζίνκι αραδιάζει περήφανα αυτούς τους τίτλους, σύμβολα της δύναμης τους. Σε μια σημείωση ελαφρά σατυρική, ο Ιμπν αλ-Καλανίσι ζητά συγγνώμη στους αναγνώστες επειδή έγράψε στο χρονικό του ο «τάδε εμίρης», ο «εμίρης» ή ο «αταμπέκ», δίχως να προσθέσει όλους τους τίτλους τους. Γιατί, εξηγεί, από το 10ο αιώνα, υπάρχει τέτοια πληθώρα τιμητικών τίτλων που το κείμενο του δε θα μπορεί να διαβαστεί, αν ήθελε να τους αναφέρει όλους. Αναπολώντας την εποχή των πρώτων Χαλίφηδων που αρκούνταν μόνο σ' αυτό το υπέροχο, στην απλότητα του, «πρίγκιπας των πιστών», ο χρονικογράφος της Δαμασκού αναφέρει πολλά παραδείγματα για να αποδείξει τα λεγόμενα του εκ των οποίων ακριβώς και αυτό του Ζίνκι. Κάθε φορά που αναφέρει τον αταμπέκ, ο Ιμπν αλ-Καλανίσι υπενθυμίζει ότι έπρεπε να γράφει κατά γράμμα:

«Ο εμίρης, ο στρατηγός, ο μέγας, ο δίκαιος, ο βοηθός του θεού, ο θριαμβευτής, ο μοναδικός, ο πυλώνας της θρησκείας, ο θεμέλιος λίθος του Ισλάμ, το στολίδι του Ισλάμ, ο προστάτης των πλασμάτων, ο εταίρος της δυναστείας, ο βοηθός της σοφίας, η μεγαλοσύνη του έθνους, η τιμή των βασιλέων, ο νικητής των απίστων, των επαναστατών και των άθεων, ο αρχηγός των μουσουλμανικών στρατευμάτων, ο ένδοξος βασιλιάς, ο βασιλιάς των πριγκίπων, ο ήλιος της ευεργεσίας, ο εμίρης των δύο Ιράκ και της Συρίας, ο κατακτητής του Ιράν, Μπαλαβάν Ζιχάν Αλπ, Ανασάζ Κοτλόγκ Τογκρουλμπέγκ αταμπέκ Αμπούν Σαΐντ Ιμπν ακ Σονκόρ, υπερασπιστής του πρίγκιπα των πιστών».

Εκτός από τον πομπώδη χαρακτήρα τους, που κάνει το χρονικογράφο της Δαμασκού να χαμογελά χωρίς σεβασμό, αυτοί οι τίτλοι καθρεφτίζουν, αν μη τι άλλο, την προνομιακή θέση που θα κατέχει ο Ζίνκι στο εξής στον αραβικό κόσμο. Οι Φράγκοι τρέμουν μόνο στο άκουσμα του ονόματος του. Η απελπισία τους είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη που τους προξένησε ο θάνατος του βασιλιά Φουλκ, λίγο πριν από την πτώση της Έδεσσας, και άφησε δυο ανήλικα παιδιά. Η γυναίκα του, που κυβερνά στη θέση του, στέλνει αμέσως απεσταλμένους στη χώρα των Φράγκων για να διαδώσουν την είδηση για την καταστροφή που υπέστη ο λαός της. *Έκαναν έκκληση,* λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *προς τους κατοίκους των εδαφών τους, να τρέξουν στη μάχη της γης του Ισλάμ.*

Σαν επιβεβαίωση των φόβων των Δυτικών, ο Ζίνκι ξαναγυρίζει στη Συρία, μετά τη νίκη του, διατυμπανίζοντας ότι ετοιμάζει μια επίθεση μεγάλης έκτασης, εναντίον των κυριοτέρων πόλεων που κατέχουν οι Φράγκοι. Στην αρχή, αυτές οι προτάσεις έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό από τις συριακές πόλεις. Αλλά σε λίγο, οι Δαμασκηνοί άρχισαν να αναρωτιούνται για τις πραγματικές προθέσεις του αταμπέκ, που είχε εγκατασταθεί στην Μπααλμπέκ όπως και το 1139, για να κατασκευάσει πολλές πολιορκητικές μηχανές. Μήπως σκόπευε να επιτεθεί στους ίδιους τους κατοίκους της Δαμασκού με το πρόσχημα του ιερού πολέμου;

Δε θα το μάθουμε ποτέ, γιατί τον Ιανουάριο του 1146, ενώ οι προετοιμασίες του για την εκστρατεία πλησιάζουν στο τέλος, ο Ζίνκι αναγκάζεται να ξαναφύγει στα βόρεια: οι κατάσκοποι του τον πληροφόρησαν ότι έγινε μια συνωμοσία από το Ζοσελέν της Έδεσσας και μερικούς φίλους του Αρμένιους που παρέμεναν στην πόλη, με σκοπό να σφαγιάσουν την τουρκική φρουρά. Ο αταμπέκ μόλις επέστρεψε στην κατακτημένη πόλη, πήρε την κατάσταση στα χέρια του, εκτέλεσε τους οπαδούς του τέως κόμη και, για να ενισχύσει τη μερίδα του λαού που ήταν αντίθετη στους Φράγκους εγκαθιστά στην πόλη της Έδεσσας τριακόσιες εβραϊκές οικογένειες που τον υποστηρίζουν αδιαμφισβήτητα.

Αυτός ο συναγερμός, πείθει το Ζίνκι ότι είναι καλύτερα να παραιτηθεί, προσωρινά τουλάχιστον, από την επέκταση της κυριαρχίας του και να ασχοληθεί με την εδραίωση της. Υπάρχει, συγκεκριμένα, στο δρόμο μεταξύ του Χαλεπιού και της Μοσούλης, ένας Άραβας εμίρης που ελέγχει το ισχυρό φρούριο του Ζααμπάρ που βρίσκεται στον Ευφράτη, ο οποίος αρνείται να αναγνωρίσει την εξουσία του αταμπέκ. Η ανυποταγή του, που μπορεί να βλάψει σοβαρά τις επικοινωνίες μεταξύ των δύο πρωτευουσών, ωθεί το Ζίνκι, τον Ιούνιο του 1146, να πολιορκήσει το Ζααμπάρ. Ελπίζει να το καταλάβει σε λίγες μέρες, αλλά η επιχείρηση αποδεικνύεται πιο δύσκολη από ό,τι υπολόγιζε. Τρεις ατέλειωτοι μήνες περνούν χωρίς να μειωθεί ή άμυνα των πολιορκουμένων.

Μια νύχτα του Σεπτέμβρη, ο αταμπέκ κοιμάται έπειτα από

γερή οινοποσία. Ξαφνικά τον ξυπνά ένας θόρυβος μέσα στη σκηνή του. Ανοίγοντας τα μάτια είδε έναν από τους ευνούχους του, κάποιον Γιαρανκάς, φράγκικης καταγωγής, να πίνει κρασί από το δικό του το τάσι, πράγμα που προκαλεί την οργή του αταμπέκ που ορκίζεται να τον τιμωρήσει αυστηρά την επομένη. Φοβούμενος τους κεραυνούς του κυρίου του, ο Γιαρανκάς περιμένει να ξανακοιμηθεί, τον γεμίζει μαχαιριές και τρέχει στο Ζααμπάρ όπου τον γεμίζουν δώρα.

Ο Ζίνκι δεν πεθαίνει αμέσως. Ενώ κείτεται μισοαναίσθητος, ένας οικείος του μπαίνει στη σκηνή του. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ μας μεταφέρει τη μαρτυρία του:

Βλέποντας με, ο αταμπέκ νόμισε πως πήγα να τον αποτελειώσω, και με μια κίνηση του δάχτυλου μου ζητούσε χάρη. Εγώ συγκινημένος έπεσα στα πόδια και του είπα: «Κύριε, ποιος σου το έκανε αυτό; Αλλά δεν μπόρεσε να μου απαντήσει, και παρέδωσε την ψυχή του. Ο Θεός να τον σπλαχνιστεί!»

Ο τραγικός θάνατος του Ζίνκι, που επήλθε λίγο μετά τη νίκη του, θα εντυπωσιάσει τους συγχρόνους του. Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι αναφέρει το γεγονός σε στίχους:

Το πρωί τον βρήκε γερμένο στο κρεβάτι του, εκεί που ο ευνούχος του τον είχε σφάξει,
Κι όμως, κοιμόταν στη μέση ενός περήφανου στρατού, τριγυρισμένος από τους γενναίους του και τα ξίφη τους,
Πέθανε χωρίς να χρειαστεί πλούτη και δύναμη,
Οι θησαυροί του έγιναν λεία των άλλων, κομματιάστηκαν από τους γιους τον και τους αντιπάλους του,
Όταν χάθηκε, οι εχθροί του ορθώθηκαν κρατώντας το σπαθί, που δεν τολμούσαν ν' αδράξουν όσο αυτός ήταν παρών.

Πράγματι, αμέσως μετά το θάνατο του Ζίνκι, επικράτησε χάος. Οι στρατιώτες του, άλλοτε τόσο πειθαρχημένοι, μετατρέπονται σε μια ορδή ανεξέλεγκτων λεηλατών. Ο θησαυρός του, τα όπλα του, τα προσωπικά του είδη εξαφανίζονται εν ριπή οφθαλμού. Έπειτα ο στρατός του αρχίζει να διασπάται. Έ-

νας ένας οι εμίρηδες του μαζεύουν τους στρατιώτες τους και σπεύδουν να καταλάβουν κάποιο οχυρό ή να περιμένουν εκ του ασφαλούς, τη συνέχεια των γεγονότων.

Όταν ο Μουανουντίν Ουνάρ έμαθε το θάνατο του αντιπάλου του, φεύγει από τη Δαμασκό και επικεφαλής του στρατού του, καταλαμβάνει την Μπααλμπέκ επαναφέροντας σε λίγες εβδομάδες την κυριαρχία του σε όλη την κεντρική Συρία. Ο Ραϋμόνδος της Αντιόχειας, ξαναρχίζοντας μια παράδοση που φαινόταν να είχε ξεχαστεί, κάνει μια επιχείρηση κάτω από τα τείχη του Χαλεπιού. Ο Ζοσελέν δολοπλοκεί πιο έντονα για να επανακτήσει την Έδεσσα.

Η εποποιία του δυνατού κράτους που θεμελίωσε ο Ζίνκι φαίνεται να έχει τελειώσει. Σαν πραγματικότητα, τώρα μόλις αρχίζει.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΝΙΚΗ (1146 - 1187)

Θεέ μου, δώσε τη νίκη στο Ισλάμ και όχι στο Μαχμούντ. Ποιος είναι ο σκύλος ο Μαχμούντ, ώστε να είναι άξιος της νίκης;

ΝΟΥΡΕΝΤΙΝ ΜΑΧΜΟΥΝΤ
δημιουργός της Ένωσης της αραβικής Ανατολής
(1117-1174)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΝΟΥΡΕΝΤΙΝ

Ενώ η αναστάτωση βασιλεύει στο στρατόπεδο του Ζίνκι, ένας άνθρωπος μόνο μένει ατάραχος. Είναι είκοσι πέντε ετών, ψηλός, σκουρόχρωμος, με ξυρισμένο πρόσωπο, εκτός από το σαγόνι, ψηλό μέτωπο, βλέμμα γλυκό και γαλήνιο. Πλησιάζει το σώμα του αταμπέκ που είναι ακόμα ζεστό, του παίρνει τρέμοντας το χέρι, του βγάζει το δαχτυλίδι, το σύμβολο ισχύος, και το γλιστράει στο δικό του δάχτυλο. Ονομάζεται Νουρεντίν. Είναι ο δευτερότοκος γιος του Ζίνκι.

Διάβασα τους βίους των βασιλέων του περασμένου καιρού, και δε βρήκα έναν άνδρα τόσο ευήθη και τόσο δίκαιο, εκτός από τους πρώτους Χαλίφηδες, όσο ο Νουρεντίν. Δίκαια ο Ιμπν αλ-Αθίρ θα δείξει σ' αυτόν τον πρίγκιπα μια πραγματική λατρεία. Εάν ο γιος του Ζίνκι κληρονόμησε τις αρετές του πατέρα του — την εγκράτεια, το θάρρος και την αίσθηση του κράτους — δε διατήρησε κανένα από τα ελαττώματα του που τον έκαναν τόσο μισητό σε μερικούς από τους συγχρόνους του. Ενώ ο Ζίνκι προκαλούσε τρόμο με την κτηνωδία του και την έλλειψη κάθε ενδοιασμού, ο Νουρεντίν κατορθώνει μόλις εμφανίστηκε στο προσκήνιο να δώσει για το άτομο του την εικόνα ενός ανθρώπου ευλαβούς, διακριτικού, που σέβεται το λόγο που έδωσε και που είναι ολοσχερώς δοσμένος στον ιερό πόλεμο εναντίον των εχθρών του Ισλάμ.

Κι αυτό που είναι ακόμη εκεί φαίνεται ενδιαφέρον, γιατί η ιδιοφυΐα του, είναι ότι θα αξιοποιήσει τις αρετές του σαν τρομερό πολιτικό όπλο. Αντιλαμβανόμενος στα μέσα του 12ου αιώ-

να, το ρόλο που μπορεί να παίξει ο ψυχολογικός παράγοντας, ιδρύει αμέσως ένα πραγματικό δίκτυο προπαγάνδας. Εκατοντάδες γραμματιζούμενοι, ως επί το πλείστον άνθρωποι της θρησκείας, θα έχουν ως προορισμό να κερδίσουν τη συμπάθεια του λαού και να αναγκάσουν μ' αυτό τον τρόπο τους διοικούντες τον αραβικό κόσμο να ενωθούν κάτω από το λάβαρο του. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ θα μεταφέρει τα παράπονα ενός εμίρη της Ζεζίρα που *κλήθηκε από* το γιο του Ζίνκι να λάβει μέρος σε μια εκστρατεία κατά των Φράγκων.

Εάν δε σπεύσω να βοηθήσω το Νουρεντίν, λέει, θα μου πάρει το φέουδο μου γιατί ήδη έγραφε στους πιστούς και στους ασκητές για να ζητήσει τη βοήθεια των προσευχών τους και για να τους ενθαρρύνει να προτρέψουν τους μουσουλμάνους στον ιερό πόλεμο. Αυτή τη στιγμή καθένας από αυτούς τους ανθρώπους κάθεται με τους μαθητές και τους συντρόφους του και ετοιμάζονται να διαβάσουν τα γράμματα του Νουρεντίν, να κλάψουν και να με καταραστούν. Εάν θέλω να αποφύγω το ανάθεμα, πρέπει να ανταποκριθώ στην απαίτηση του.

Ο Νουρεντίν κατευθύνει ο ίδιος το προπαγανδιστικό του δίκτυο. Δίνει παραγγελίες για ποιήματα, γράμματα, βιβλία και αγρυπνά για τη διάδοση τους στην κατάλληλα διαλεγμένη στιγμή, ώστε να προκαλέσει την επιθυμητή αντίδραση. Οι αρχές που προβάλλει είναι απλές. Υπάρχει μια και μόνη θρησκεία, το σουνιτικό Ισλάμ. Αυτό αποφέρει μια λυσσώδη πόλη εναντίον όλων των «αιρέσεων». Ένα μόνο κράτος για να κυκλώνει τους Φράγκους από παντού· ένας μόνο στόχος, το ζιχάντ, για να ανακτηθούν τα εδάφη και κυρίως να ελευθερωθεί η Ιερουσαλήμ. Κατά τα είκοσι οκτώ χρόνια της βασιλείας του, ο Νουρεντίν θα προτρέψει πολλούς ουλεμάδες να γράψουν εγκώμια για την αξία της ιερής πόλης της αλ-Κοντς, και θα οργανωθούν δημόσιες συγκεντρώσεις ανάγνωσης στα τζαμιά και τα σχολεία.

Κανείς δεν ξεχνά σ' αυτές τις ευκαιρίες να πλέξει το εγκώμιο του ανώτατου μουξαχίντ, του άψογου μουσουλμάνου, που είναι ο Νουρεντίν. Αλλά αυτή η προσωπολατρεία είναι ακόμη πιο επιτήδεια και αποτελεσματική όταν στηρίζεται, παραδόξως, στην ταπεινοφροσύνη και την εγκράτεια του γιου του Ζίνκι. Κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ.

Η γυναίκα του Νουρεντίν παραπονέθηκε κάποτε ότι δεν είχε αρκετά χρήματα για τις ανάγκες της. Της υπέδειξε τρία μαγαζιά που του ανήκαν στη Χομς και του απέδιδαν σχεδόν είκοσι δηνάρια το χρόνο. Όπως αυτή πίστευε πως δεν ήταν αρκετά, της απάντησε: «Λεν έχω τίποτε άλλο. Παρά τα χρήματα που διαθέτω, δεν είμαι παρά ο θησαυροφύλακας των μουσουλμάνων και δεν έχω την πρόθεση να τους προδώσω ή να ριχτώ στο πυρ της κολάσεως για χάρη σου».

Αυτά του τα λόγια, που διαδόθηκαν ευρύτερα, ήταν δυσάρεστα για τους πρίγκιπες της περιοχής που ζούσαν μέσα στη χλιδή και καταπίεζαν τους υπηκόους τους για να τους αποσπάσουν τις μικρές τους οικονομίες. Πράγματι, η προπαγάνδα του Νουρεντίν, τονίζει συνεχώς αυτή τη μείωση των φόρων που εφαρμόζει σε όλους τους τόπους που εξουσιάζει.

Ο γιος του Ζίνκι δεν είναι ενοχλητικός μόνο για τους αντιπάλους του, αλλά και για τους εμίρηδες του. Με τον καιρό, θα γίνεται όλο και πιο αυστηρός όσον αφορά τους θρησκευτικούς νόμους. Όχι μόνο δεν έπινε οινοπνευματώδη ο ίδιος, αλλά θα το απαγορεύσει σε όλο το στρατό του *όπως και το ταμπούρλο, το φλάουτο και άλλα αντικείμενα που δεν αρέσουν στο Θεό:* ακριβολογεί ο Καμαλεντίν, ο χρονικογράφος από το Χαλέπι και προσθέτει: *«Ο Νουρεντίν εγκατέλειψε κάθε είδους ακριβό ρουχισμό και ντυνόταν με τραχιά υφάσματα».*

Εξυπακούεται βέβαια, ότι οι Τούρκοι αξιωματικοί, συνηθισμένοι στο ποτό και τα πολυτελή ρούχα, με λαμπρά στολίδια, δεν αισθάνθηκαν ευχάριστα μ' αυτόν τον άρχοντα που χαμογελά σπάνια και προτιμά από οποιαδήποτε άλλη συντροφιά τους σαρικοφόρους ουλεμάδες.

Ακόμα λιγότερο ενθαρρυντική για τους εμίρηδες είναι αυτή η τάση του γιου του Ζίνκι να αρνείται τον τίτλο του Νουρεντίν, «φως της θρησκείας», και να χρησιμοποιεί το κανονικό του όνομα, Μαχμούντ. «Θεέ μου, παρακαλούσε πριν τις μάχες, δώσε τη νίκη στο Ισλάμ και όχι στο Μαχμούντ. Ποιος είναι αυτός

ο σκύλος ο Μαχμούντ για να αξίζει τη νίκη;» Τέτοιες επιδείξεις ταπεινοφροσύνης, θα προκαλέσουν τη συμπάθεια των αδυνάτων και των πιστών, αλλά οι ισχυροί δε θα διστάσουν να τις χαρακτηρίσουν σαν υποκρισία. Φαίνεται όμως ότι τα πιστεύω του ήταν ειλικρινή ακόμα κι αν το παρουσιαστικό του ήταν εν μέρει φτιαχτό. Πάντως το αποτέλεσμα είναι ένα: ο Νουρεντίν θα κάνει τον αραβικό κόσμο μια δύναμη ικανή να συντρίψει τους Φράγκους και θα' ναι ο υπασπιστής του, ο Σαλαντίν, που θα δρέψει τους καρπούς της νίκης.

Μετά το θάνατο του πατέρα του, ο Νουρεντίν κατάφερε να επιβληθεί στο Χαλέπι, μικρό πράγμα βέβαια σε σύγκριση με όσα κατέκτησε ο αταμπέκ, αλλά ακριβώς αυτή η σεμνότητα της αρχικής του εξουσίας, θα εξασφαλίσει τη δόξα της βασιλείας του. Ο Ζίνκι πέρασε σχεδόν όλη του τη ζωή πολεμώντας τους χαλίφηδες, τους σουλτάνους και διάφορους εμίρηδες του Ιράκ και της Ζεζίρα. Ένα τέτοιο εξουθενωτικό και άχαρο καθήκον δε θα επιπέσει και στο γιο του. Αφήνοντας τη Μοσούλη και την περιοχή της στο μεγαλύτερο αδελφό του Σεφεντίν, με τον οποίο θα διατηρήσει καλές σχέσεις, όντας πλέον σίγουρος ότι τα ανατολικά του σύνορα είναι ασφαλή χάρη σε μια φιλική δύναμη, ο Νουρεντίν επιδίδεται στις υποθέσεις της Συρίας.

Η θέση του δεν είναι τόσο εύκολη όταν φθάνει στο Χαλέπι, το Σεπτέμβριο του 1146, συνοδευόμενος από ένα άτομο της εμπιστοσύνης του, τον Κούρδο εμίρη Σιρκούχ, θείο του Σαλαντίν. Οι κάτοικοι δε ζούσαν απλώς με το φόβο των ιπποτών της Αντιόχειας, αλλά πριν προλάβει να εξαπλώσει την κυριαρχία του έξω από τα τείχη της πρωτεύουσας του, του αναγγέλλουν κατά τα τέλη Οκτωβρίου, ότι ο Ζοσελέν κατάφερε να καταλάβει πάλι την Έδεσσα με τη βοήθεια μερίδας του αρμενικού πληθυσμού. Δεν πρόκειται για μια οποιαδήποτε πόλη, σαν αυτές που χάθηκαν μετά το θάνατο του Ζίνκι. Η Έδεσσα ήταν το σύμβολο της δόξας του αταμπέκ και η πτώση της θέτει υπό αμφισβήτηση το μέλλον της δυναστείας. Ο Νουρεντίν αντιδρά αμέσως. Καλπάζοντας νύχτα μέρα, παρατώντας τα εξουθενωμένα άλογα στην άκρη του δρόμου, φθάνει έξω από την Έδεσσα, πριν προφθάσει ο Ζοσελέν να οργανώσει την άμυνα. Ο κόμης, που όλες του οι περιπέτειες δεν τον είχαν κάνει πιο γενναίο αποφάσισε να φύγει, μόλις έπεσε η νύχτα. Οι οπαδοί του που προσπάθησαν να τον ακολουθήσουν, πιάστηκαν και σφαγιάστηκαν από τους ιππείς του Χαλεπιού. Η ταχύτητα με την οποία κατεστάλη η εξέγερση αποφέρει στο γιο του Ζίνκι μια αίγλη, την οποία χρειαζόταν η ανερχόμενη δύναμη του. Καταλαβαίνοντας το μάθημα, ο Ραϋμόνδος της Αντιόχειας γίνεται πιο συγκαταβατικός. Όσο για τον Ουνάρ, βιάζεται να προσφέρει το χέρι της κόρης του στον άρχοντα του Χαλεπιού.

Το συμβόλαιο του γάμου συντάχθηκε στη Δαμασκό, τονίζει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *παρουσία των απεσταλμένων του Νουρεντίν. Άρχισαν να ετοιμάζουν την προίκα, και μόλις τέλειωσαν, οι απεσταλμένοι πήραν το δρόμο του γυρισμού στο Χαλέπι.*

Η κατάσταση του Νουρεντίν στη Συρία είναι πλέον εδραιωμένη. Αλλά σε σύγκριση με τον κίνδυνο που διαγράφεται στον ορίζοντα, οι ραδιουργίες του Ζοσελέν, οι λεηλασίες του Ραϋμόνδου και οι δολοπλοκίες της γριάς αλεπούς της Δαμασκού είναι ασήμαντες.

Αλλεπάλληλες ειδήσεις καταφθάνουν από την Κωνσταντινούπολη, τα εδάφη των Φράγκων και από τις γειτονικές περιοχές σύμφωνα με τις οποίες, οι βασιλιάδες των Φράγκων έρχονται από τις χώρες τους για να χτυπήσουν τη γη του Ισλάμ. Είχαν αφήσει τις επαρχίες τους αδειανές, χωρίς υποστηρικτές, κι έφερναν μαζί τους πλούτη, θησαυρούς και αμέτρητο υλικό. Ο αριθμός τους έλεγαν πως έφτανε το ένα εκατομμύριο πεζικάριους και ιππείς, ίσως περισσότερους.

Όταν ο Ιμπν αλ-Καλανίσι γράφει αυτές τις γραμμές είναι εβδομήντα πέντε ετών και θυμάται σίγουρα πως πριν από μισό αιώνα είχε ήδη καταγράψει ένα παρόμοιο γεγονός.

Πράγματι, η δεύτερη Φράγκικη εισβολή που προκλήθηκε από την πτώση της Έδεσσας, φαίνεται στην αρχή σαν μια επανάληψη της πρώτης. Αμέτρητοι πολεμιστές παρέλασαν στη Μικρά Ασία το φθινόπωρο του 1147 κι αυτή τη φορά με κομμάτια

ύφασμα σε σχήμα σταυρού ραμμένα στην πλάτη. Διασχίζοντας το Δορύλαιο, όπου έγινε η καταστροφή του Κιλίζ Αρσλάν, ο γιος του, ο Μασούντ, τους περιμένει να πάρει εκδίκηση με καθυστέρηση πενήντα χρόνων. Τους στήνει μια σειρά ενέδρες, καταφέροντάς τους χτυπήματα εξαιρετικά θανατηφόρα. *Δεν έπαυαν να ανακοινώνουν ότι οι δυνάμεις τους λιγόστευαν, έτσι που τα πνεύματα άρχισαν να ηρεμούν.* Ο Ιμπν αλ-Καλανίσι προσθέτει ότι, *παρ' όλες τις απώλειες που υπέστησαν, οι Φράγκοι ήταν, όπως έλεγαν, εκατό χιλιάδες περίπου.* Δεν πρέπει να πάρουμε και τώρα τους αριθμούς τοις μετρητοίς. Όπως όλοι οι σύγχρονοι, ο χρονικογράφος της Δαμασκού δεν έχει την αίσθηση της ακρίβειας; όπως άλλωστε δεν έχει κανένα τρόπο να επαληθεύσει τις εκτιμήσεις του. Θα πρέπει πάντως να χαιρετίσουμε τη σύνεση που διακρίνεται στις παραγράφους του Ιμπν αλ-Καλανισί, όπου προσθέτει το «λένε» κάθε φορά που ένας αριθμός του φαίνεται ανακριβής. Μόλο που ο Ιμπν αλ-Αθίρ δεν έχει τέτοιους ενδοιασμούς, κάθε φορά που παρουσιάζει τη δική του εξήγηση ενός γεγονότος, φροντίζει να τελειώνει με ένα «Αλλαχού ααλάμ», «Μόνο ο Θεός γνωρίζει».

Όποιος κι αν είναι ο αριθμός των Φράγκων εισβολέων, είναι βέβαιο ότι οι δυνάμεις τους, μαζί μ' αυτές της Αντιόχειας και της Τρίπολης προκαλούν ανησυχία στον αραβικό κόσμο που παρακολουθεί έντρομος τις κινήσεις τους. Μια ερώτηση επαναλαμβάνεται αδιάκοπα: ποια πόλη θα χτυπήσουν πρώτα; Λογικά θα 'πρεπε να αρχίσουν από την Έδεσσα. Δεν είχαν έρθει άλλωστε για να εκδικηθούν την πτώση της; Αλλά θα μπορούσαν το ίδιο να πλήξουν το Χαλέπι, χτυπώντας την κεφαλή της ανερχόμενης δύναμης του Νουρεντίν, με τρόπο που η Έδεσσα να πέσει από μόνη της. Στην πραγματικότητα δε θα συμβεί ούτε το ένα ούτε το άλλο. *Έπειτα από μακρές διαμάχες μεταξύ των βασιλιάδων τους,* λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *αποφάσισαν να ενωθούν και να χτυπήσουν τη Δαμασκό και είναι τόσο σίγουροι πως θα την καταλάβουν, που συμφωνούν για το διαμοιρασμό των περιοχών που βρίσκονται κάτω από την κατοχή της.*

Να χτυπήσουν τη Δαμασκό; Την πόλη του Μουανουντίν Ουνάρ, που είναι ο μόνος μωαμεθανός ηγέτης που έχει σύμφωνο

συμμαχίας με την Ιερουσαλήμ; Οι Φράγκοι δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν καλύτερα την αραβική αντίσταση! Κρίνοντας αναδρομικά, φαίνεται πως οι ισχυροί βασιλιάδες που διοικούσαν τις στρατιές των Φράγκων έκριναν ότι μόνο η κατάκτηση μιας τόσο φημισμένης πόλης σαν τη Δαμασκό δικαίωνε τη μετακίνηση τους στην Ασία. Οι Άραβες χρονικογράφοι μιλούν ιδιαίτερα για τον Κόνραντ , το βασιλιά των Γερμανών, χωρίς να κάνουν καμιά μνεία για το βασιλιά της Γαλλίας, το Λουδοβίκο *Ζ' ένα* πρόσωπο χωρίς ιδιαίτερη λαμπρότητα.

Ο εμίρης Μουανουντίν μόλις πήρε πληροφορίες για τα σχέδια των Φράγκων, διηγείται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *άρχισε την προετοιμασία για να αποκρούσει την επίθεση τους. Ενίσχυσε τα μέρη που ήταν επίφοβα για μια έφοδο, έβαλε στρατιώτες στους δρόμους, γέμισε τα πηγάδια και κατέστρεφε τις παροχές νερού γύρω από την πόλη.*

Στις 24 Ιουλίου 1148, οι δυνάμεις των Φράγκων φθάνουν έξω από τη Δαμασκό, ακολουθούμενες από τεράστιες σειρές από καμήλες, φορτωμένες με τα πράγματα τους. Οι Δαμασκηνοί βγαίνουν κατά εκατοντάδες για να αντιμετωπίσουν τους εισβολείς. Μεταξύ τους βρίσκεται ένας πολύ γέρος θεολόγος, ο αλ-Φινταλάουι.

Βλέποντας τον να προχωρεί πεζός, διηγείται ο Ιμπν αλ-Αθίρ ο *Μουανουντίν τον πλησίασε και του είπε: «Ω! σεβάσμιε γέροντα, η προχωρημένη σου ηλικία σε απαλλάσσει από τη μάχη. Σε μας ανήκει η υπεράσπιση των Μουσουλμάνων». Του ζήτησε να γυρίσει πίσω, αλλά αυτός αρνήθηκε λέγοντας: «Πουλήθηκα και ο Θεός με αγόρασε!» Αναφερόταν στα λόγια του Υψίστου «Ο Θεός αγόρασε από τους πιστούς το είναι τους και τα αγαθά τους για να τους δώσει σε αντάλλαγμα τον παράδεισο». Ο αλ-Φινταλάουι προχώρησε και πολέμησε τους Φράγκους έως ότου έπεσε από τα χτυπήματα τους.*

Αυτό το μαρτύριο αμέσως ακολούθησε άλλο ένα, ενός ασκητή, πρόσφυγα από την Παλαιστίνη, του αλ-Χαλουλί. Αλλά,

παρά τις ηρωικές αυτές πράξεις η προέλαση των Φράγκων δεν μπορεί να ανακοπεί. Εξαπλώθηκαν στην κοιλάδα της Γκούτα και έστησαν τις σκηνές τους, σε μερικά σημεία πολύ κοντά στα τείχη. Το βράδυ της πρώτης μέρας της μάχης, οι Δαμασκηνοί, φοβούμενοι το χειρότερο, αρχίζουν να στήνουν οδοφράγματα.

Την επομένη, 25 Ιουλίου, *ήταν μια Κυριακή,* αναφέρει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *και οι κάτοικοι επιχειρούσαν εφόδους από την αυγή. Η μάχη σταμάτησε με το πέσιμο της νύχτας, όταν όλοι ήταν κατάκοποι. Καθένας γυρίζει στη θέση του. Ο στρατός της Δαμασκού πέρασε τη νύχτα απέναντι απ' τους Φράγκους, και οι κάτοικοι φρουρούσαν πάνω στα τείχη γιατί έβλεπαν τον εχθρό πολύ κοντά τους. Τη Δευτέρα το πρωί, οι Δαμασκηνοί παίρνουν θάρρος γιατί βλέπουν να 'ρχονται από το βορρά κατά κύματα Τούρκοι, Κούρδοι και Άραβες ιππείς. Ο Ουνάρ είχε γράψει σ' όλους τους πρίγκιπες της περιοχής για να ζητήσει ενισχύσεις, κι αυτοί άρχισαν να καταφθάνουν στην πολιορκούμενη πόλη. Αναγγέλλουν για την επαύριο την άφιξη τον Νουρεντίν επικεφαλής τον στρατού του Χαλεπιού και του αδελφού του Σεφεντίν επικεφαλής του στρατού της Μοσούλης. Όταν πλησίασαν, ο Μουανουντίν στέλνει, σύμφωνα με τον Ιμπν αλ-Αθίρ, ένα μήνυμα στους ξένους Φράγκους κι ένα άλλο στους Φράγκους της Συρίας. Όταν* απευθύνεται στους πρώτους, χρησιμοποιεί απλή γλώσσα: *Ο βασιλιάς της Ανατολής έρχεται αν δε φύγετε, θα του παραδώσω την πόλη και θα το μετανιώσετε.* Με τους άλλους, τους «αποίκους», χρησιμοποιεί άλλο λεξιλόγιο: *Είσαστε τόσο τρελοί ώστε να βοηθάτε αυτούς τους ανθρώπους εναντίον μας; Δεν καταλαβαίνετε πως αν καταλάβουν τη Δαμασκό θα σας αρπάξουν τις δικές σας πόλεις; Όσο για μένα, αν δεν μπορέσω να υπερασπίσω την πόλη, θα την παραδώσω στο Σεφεντίν και ξέρετε καλά πως αν πάρει τη Δαμασκό, δε θα μπορέσετε πια να παραμείνετε στη Συρία.*

Η επιτυχία του τεχνάσματος του Ουνάρ είναι άμεση. Κατάφερε να κάνει μια μυστική συμφωνία με τους ντόπιους Φράγκους που αναλαμβάνουν να πείσουν το βασιλιά των Γερμανών ν' απομακρυνθεί από τη Δαμασκό πριν φθάσουν οι ενισχύσεις. Για να εξασφαλίσει, δε, την επιτυχία των διπλωματικών του δολοπλοκιών, μοιράζει γερά φιλοδωρήματα, ενώ την ίδια στιγμή σπέρνει στα περιβόλια της Δαμασκού εκατοντάδες ακροβολιστές που σφυροκοπούν τους Φράγκους. Από το βράδυ της Δευτέρας οι διχόνοιες που έσπειρε ο γηραιός Τούρκος αρχίζουν να φέρνουν αποτέλεσμα. Οι πολιορκητές που, αποθαρρημένοι ξαφνικά, αποφάσισαν να υποχωρήσουν για να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους, συγκεντρώνονται σε μια κοιλάδα ανοικτή απ' όλες τις μεριές, όπου δεν υπάρχει σταγόνα νερό ενώ οι Δαμασκηνοί τους καταπονούν, συνεχώς. Σε λίγες ώρες, η κατάσταση τους γίνεται τόσο αφόρητη που οι βασιλιάδες τους δε σκέφτονται πια να καταλάβουν τη Δαμασκό, αλλά θέλουν να σώσουν το στρατό τους και τους ίδιους τους εαυτούς τους από τον αφανισμό. Την Τρίτη το πρωί, τα φράγκικα στρατεύματα υποχωρούν ήδη προς την Ιερουσαλήμ, κυνηγημένα από τους άνδρες του Μουανουντίν.

Πράγματι, οι Φράγκοι δεν είναι πια αυτό που ήταν. Η ανικανότητα των διοικούντων και η διχόνοια των στρατιωτικών αρχηγών δεν είναι, φαίνεται, θλιβερό προνόμιο μόνο των Αράβων. Οι Δαμασκηνοί είναι κατάπληκτοι: είναι δυνατόν η ισχυρή εκστρατεία των Φράγκων, που εδώ και μήνες κάνει την Ανατολή να τρέμει, να βρίσκεται τώρα σε πλήρη αποσύνθεση έπειτα από μια μάχη περίπου τεσσάρων ημερών; *Σκέφθηκαν ότι, ίσως είναι τέχνασμα,* λέει ο Ιμπν αλ-Καλανίσι. Δεν ήταν. Η νέα φράγκικη εισβολή τέλειωσε. *Οι Γερμανοί Φράγκοι,* θα πει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *γύρισαν στον τόπο τους που βρίσκεται μακριά, πίσω από την Κωνσταντινούπολη και ο Θεός απάλλαξε τους πιστούς απ' αυτή τη συμφορά.*

Η εντυπωσιακή νίκη του Ουνάρ θα τονώσει τη φήμη του και θα κάνει να λησμονηθούν οι παλιοί συμβιβασμοί του με τους εισβολείς. Αλλά ο Μουανουντίν ζει τις τελευταίες μέρες της σταδιοδρομίας του. Πεθαίνει ένα χρόνο μετά τη μάχη. *Μια μέρα που είχε φάει υπερβολικά, ως συνήθως, αισθάνθηκε αδιαθεσία. Μαθεύτηκε ότι έπαθε δυσεντερία. Είναι, τονίζει ο αλ-Καλανίσι μια φοβερή ασθένεια απ'την οποία σπάνια γλιτώνει κανείς.* Και, όταν πέθανε, η εξουσία πέρασε στον κατ' όνομα βασιλιά, τον Αμπάκ, απόγονο του Τογκτεκίν, ένα νέο δεκάξι ετών, όχι ιδιαίτερα έξυπνο, που δε θα καταφέρει ποτέ να πετάξει με δικά του φτερά.

Ο πραγματικός νικητής της μάχης είναι αναμφισβήτητα ο Νουρεντίν. Τον Ιούνιο του 1144, κατορθώνει να συντρίψει το στρατό του πρίγκιπα της Αντιόχειας, Ραϋμόνδου, που ο Σιρκούχ, θείος του Σαλαντίν, σκοτώνει με τα ίδια του τα χέρια. Ο τελευταίος, του έκοψε το κεφάλι και το πήγε στον κύριο του ο οποίος, κατά τη συνήθεια, το έστειλε στο Χαλίφη της Βαγδάτης, μέσα σε ένα ασημένιο κουτί. Έχοντας απομακρύνει κάθε κίνδυνο για τη βόρεια Συρία, ο γιος του Ζίνκι έχει τα χέρια του ελεύθερα για να αφοσιωθεί από δω και μπρος στην πραγματοποίηση του παλαιού ονείρου του πατέρα του, την κατάκτηση της Δαμασκού. Το 1140 η πόλη είχε προτιμήσει να συμμαχήσει με τους Φράγκους παρά να υποστεί το σκληρό ζυγό του Ζίνκι. Αλλά τα πράγματα έχουν αλλάξει. Ο Μουανουντίν δεν είναι πια παρών, η συμπεριφορά των Δυτικών κλόνισε τους πιο θερμούς τους υποστηρικτές και η φήμη του Νουρεντίν δε μοιάζει διόλου μ' αυτήν του πατέρα του. Δε θέλει να βιάσει την περήφανη πόλη των Ομαγιδών, αλλά να τη σαγηνεύσει. Φθάνοντας επικεφαλής του στρατού του στα περιβόλια που περιβάλλουν την πόλη, προσπαθεί περισσότερο να κερδίσει τη συμπάθεια, του πληθυσμού παρά να ετοιμάσει μια έφοδο. *Ο Νουρεντίν,* διηγείται ο Ιμπν αλ-Καλανίσι, *φέρθηκε με καλοσύνη στους χωρικούς και δεν τους βαραίνει με την παρουσία του. Παντού έκαναν προσευχές γι' αυτόν, τόσο στη Δαμασκό όσο και στις περιοχές που ήταν υπό την κατοχή της.* Κι όταν λίγο μετά την άφιξη του άρχισαν πλούσιες βροχές που έθεσαν τέλος σε μια μακρά περίοδο ξηρασίας, οι χωρικοί το απέδωσαν σ' εκείνον. «Είναι χάρη σ' αυτόν, είναι χάρη στη δικαιοσύνη και την υποδειγματική του συμπεριφορά».

Μόλο που η φύση της φιλοδοξίας του είναι ολοφάνερη, ο άρχων του Χαλεπιού αρνείται να φερθεί σαν ένας κατακτητής.

Δεν ήρθα να στρατοπεδεύσω σ' αυτό τον τόπο με σκοπό να σας πολεμήσω ή να σας πολιορκήσω, γράφει σ' ένα γράμμα προς τους διοικητές της Δαμασκού. *Μόνο τα πολλά παράπονα των Μουσουλμάνων με ώθησαν να φερθώ έτσι, γιατί οι χωρικοί απογυμνώθηκαν από τα αγαθά τους και χωρίστηκαν απ' τα παιδιά τους εξαιτίας των Φράγκων και δεν έχουν κανένα να*

τους υπερασπίσει. Έχοντας ως δεδομένο τη δύναμη που μου εμπιστεύτηκε ο Θεός για να βοηθήσω τους Μουσουλμάνους και να πολεμήσω τους απίστους, καθώς επίσης την ποσότητα του πλούτου και των ανδρών που διαθέτω, δε μου επιτρέπει να εγκαταλείψω τους Μουσουλμάνους και να μην αναλάβω την υπεράσπιση τους. Ιδίως επειδή γνωρίζω ότι δεν είστε ικανοί να προστατεύσετε τις επαρχίες σας και την κατάκτηση σας γεγονός που σας οδήγησε να ζητήσετε βοήθεια από τους Φράγκους και να τους παραδώσετε τα αγαθά των πιο φτωχών υπηκόων σας που τους απομυζάτε εγκληματικά. Να τι δεν αρέσει ούτε στο Θεό, ούτε σε κανένα Μουσουλμάνο!

Αυτή η επιστολή φανερώνει όλη τη λεπτότητα της στρατηγικής του άρχοντα του Χαλεπιού που ορίζει τον εαυτό του προστάτη των Δαμασκηνών και ειδικά των πιο αδικημένων και προσπαθεί φανερά να τους ξεσηκώσει εναντίον των κυρίων τους. Η σκληρή απάντηση των τελευταίων έχει ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη προσέγγιση των κατοίκων και του γιου του Ζίνκι. «Ανάμεσα σε μας και σε σένα, δεν υπάρχει στο εξής παρά μόνο το ξίφος. Οι Φράγκοι θα 'ρθουν να μας βοηθήσουν να αμυνθούμε».

Παρά τις συμπάθειες που απέκτησε στον πληθυσμό, ο Νουρεντίν, προτίμησε να μην αντιμετωπίσει τις ενωμένες δυνάμεις της Δαμασκού και της Ιερουσαλήμ. Γι' αυτό, δέχτηκε να αποτραβηχτεί προς το βορρά μαθαίνοντας ότι στα τεμένη το όνομα του αναφερόταν στις προσευχές αυτό του Χαλίφη και του Σουλτάνου και ότι έκοψαν νόμισμα στο όνομα του, μια εκδήλωση που χρησιμοποιούν οι μουσουλμανικές πόλεις για να κατευνάσουν τους κατακτητές.

Ο Νουρεντίν βρίσκει αυτή την επιτυχία ικανοποιητική. Ένα χρόνο αργότερα, ξαναγυρίζει με στρατεύματα στα περίχωρα της Δαμασκού στέλνοντας κι άλλο γράμμα στον Αμπάκ και τους άρχοντες της πόλης: *Δε θέλω παρά μόνο την ευτυχία των Μουσουλμάνων, τον ιερό πόλεμο κατά των απίστων και την απελευθέρωση των αιχμαλώτων που κρατούν. Εάν τεθείτε στο πλευρό μου με το στρατό της Δαμασκού, αν βοηθηθούμε μεταξύ μας για να φέρουμε σε πέρας τον ιερό πόλεμο, η επιθυμία*

μου θα έχει εκπληρωθεί. Αντί απαντήσεως, ο Αμπάκ καλεί πάλι τους Φράγκους που παρουσιάζονται υπό την ηγεσία του νεαρού βασιλιά Μπωντουέν, γιου του Φουλκ, και εγκαθίστανται στις πύλες της Δαμασκού για μερικές εβδομάδες. Οι ιππότες τους έχουν την άδεια να κυκλοφορούν στην αγορά, πράγμα που προξενεί κάποια αναταραχή στον πληθυσμό της πόλης που δεν ξεχνά τα παιδιά της που σκοτώθηκαν τρία χρόνια πριν.

Ο Νουρεντίν, με σύνεση, αποφεύγει να αντιμετωπίσει τους δύο συμμάχους. Απομακρύνει το στρατό του από τη Δαμασκό, περιμένοντας οι Φράγκοι να επιστρέψουν στην Ιερουσαλήμ. Γι' αυτόν η μάχη είναι προ πάντων πολιτική. Εκμεταλλευόμενος στο έπακρο την πικρία των πολιτών, στέλνει πολυάριθμα μηνύματα στους προκρίτους και τους θρησκευτικούς άνδρες για να καταγγείλει την προδοσία του Αμπάκ. Έρχεται μάλιστα σε επαφή με πολλούς στρατιωτικούς, τους οποίους εξοργίζει η φανερή συνεργασία με τους Φράγκους. Ο γιος του Ζίνκι δεν ενδιαφέρεται πια μόνο να προκαλέσει διαμαρτυρίες που θα ενοχλήσουν τον Αμπάκ, αλλά να οργανώσει μέσα στην πόλη που τόσο επιθυμεί ένα δίκτυο συνωμοτών που θα ανάγκαζαν τη Δαμασκό να συνθηκολογήσει. Ο πατέρας του Σαλαντίν αναλαμβάνει αυτή τη λεπτή αποστολή. Το 1153, έπειτα από μια επιδέξια διοργάνωση, ο Αγιούμπ κατορθώνει πράγματι να εξασφαλίσει την ουδετερότητα της πολιτοφυλακής που αρχηγός της είναι ο αδελφός του Ιμπν αλ-Καλανίσι. Πολλοί στρατιωτικοί ακολουθούν την ίδια τακτική, γεγονός που μέρα τη μέρα απομονώνει τον Αμπάκ. Δεν του απομένει παρά μια μικρή ομάδα εμίρηδων που τον ενθαρρύνουν να αντιστέκεται. Αποφασισμένος να απαλλαγεί από αυτούς τους αμετανόητους, ο Νουρεντίν στέλνει στον άρχοντα της Δαμασκού, ψεύτικες πληροφορίες για μια συνωμοσία που τάχα εξυφαίνει το περιβάλλον του. Χωρίς να εξακριβώσει την πληροφορία, ο Αμπάκ σπεύδει να εκτελέσει ή να φυλακίσει πολλούς συνεργάτες του. Η απομόνωση του είναι πια καθολική. Τελευταία επιχείρηση: Ο Νουρεντίν κατάσχει όλες τις μεταφορές τροφίμων προς τη Δαμασκό. Η τιμή ενός σακιού στάρι μέσα σε δύο μέρες ανεβαίνει από μισό δηνάριο στα είκοσι πέντε και ο πληθυσμός αρχίζει να φοβάται για λιμό. Δε μένει στους πράκτορες του άρχοντα του Χαλεπιού, παρά να πείσουν την κοινή γνώμη ότι δε θα υπήρχε καμιά έλλειψη τροφίμων αν ο Αμπάκ δεν είχε προτιμήσει να συμμαχήσει με τους Φράγκους κατά των ομοθρήσκων του από το Χαλέπι.

Στις 18Απριλίου 1154, ο Νουρεντίν ξανάρχεται με το στρατό του στη Δαμασκό. Ο Αμπάκ για άλλη μια φορά στέλνει ένα επείγον μήνυμα στον Μπωντουέν. Αλλά ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ δεν προφταίνει να έρθει. Την Κυριακή, 25 Απριλίου, γίνεται η τελική έφοδος στα δυτικά της πόλης.

Δεν υπήρχε κανείς στα τείχη, λέει ο χρονικογράφος της Δαμασκού. *Ούτε στρατιώτες ούτε πολίτες, εκτός από μια χούφτα Τούρκους που φρουρούσαν ένα πυργίσκο. Ένας από τους στρατιώτες του Νουρεντίν έτρεξε σ' ένα τείχος στην κορυφή του οποίου βρισκόταν μια Εβραία που τον πέταξε ένα σκοινί. Σκαρφάλωσε, έφθασε στην κορυφή χωρίς να τον δει κανείς, και τον ακολούθησαν μερικοί σύντροφοι του που ύψωσαν μια σημαία στον τοίχο και φώναζαν «Για μανσούρ! ω! νικητή!» Ο στρατός της Δαμασκού και ο πληθυσμός απέφυγαν κάθε αντίσταση λόγω της συμπάθειας που έτρεφαν προς το Νουρεντίν, για τη δικαιοσύνη του και την καλή του φήμη. Ένας σκαπανέας έτρεξε* στην *ανατολική πύλη, μπαμπ-Σαρκί και με το φτυάρι του έσπασε την κλειδαριά. Οι στρατιώτες μπήκαν και σκορπίστηκαν στις κύριες αρτηρίες χωρίς να βρουν αντίσταση. Η πύλη του Θωμά, μπαμπ-Τούμα, ανοίχτηκε κι αυτή στο στρατό. Τέλος ο βασιλιάς Νουρεντίν έκανε την είσοδο του με την ακολουθία του προς μεγάλη χαρά των κατοίκων και των στρατιωτών που ήταν όλοι φοβισμένοι από τον κίνδυνο του λιμού και της πολιορκίας από τους άπιστους Φράγκους.*

Μεγαλόθυμος στη νίκη του, ο Νουρεντίν προσφέρει στον Αμπάκ και τους δικούς του φέουδα στην περιοχή της Χομς και τους αφήνει να φύγουν με όλα τους τα αγαθά.

Χωρίς μάχη, δίχως αιματοχυσία, ο Νουρεντίν κατέκτησε τη Δαμασκό περισσότερο με την πειθώ, παρά με τα όπλα. Η πόλη που εδώ κι ένα τέταρτο του αιώνα αντιστάθηκε άγρια σ' όσους θέλησαν να την υποτάξουν, είτε επρόκειτο για τους Ασασέν,

είτε για τους Φράγκους ή το Ζίνκι, αφέθηκε να σαγηνευθεί από την ήπια επιμονή ενός πρίγκιπα που υποσχόταν να εξασφαλίσει την ασφάλεια της πόλης και να σεβαστεί την ανεξαρτησία της. Δε θα το μετανιώσει και θα ζήσει, χάρη σ' αυτόν και τους απογόνους του, μια από τις πιο δοξασμένες περιόδους της ιστορίας της.

Την επαύριο της νίκης του, ο Νουρεντίν, συγκεντρώνοντας τους ουλεμάδες, τους καδήδες και τους εμπόρους, τους εφησυχάζει, φέρνοντας σεβαστές ποσότητες τροφίμων και απαλλάσσοντας τους από μερικούς φόρους, που επιβάλλονταν στην αγορά των φρούτων, στα σουκ των λαχανικών και στη διανομή νερού. Σχετικά με αυτά εξέδωσε την επομένη ένα διάταγμα, το οποίο διαβάστηκε την Παρασκευή από τον άμβωνα. Παρά τα ογδόντα ένα του χρόνια, ο Ιμπν αλ-Καλανίσι είναι πάντα παρών για να συμμετέχει στη χαρά των συμπολιτών του. *Ο πληθυσμός χειροκροτεί,* αναφέρει, *οι πολίτες, οι χωρικοί, οι γυναίκες, αυτοί που κερδίζουν πολύ λίγο, όλος ο κόσμος εξέπεμψε προσευχές στο Θεό για να μακροημερεύει ο Νουρεντίν και τα λάβαρα του να είναι πάντα νικηφόρα.*

Για πρώτη φορά από την αρχή των φράγκικων πολέμων οι δύο μεγάλες συριακές μητροπόλεις, το Χαλέπι και η Δαμασκός, ενώνονται σε ένα κράτος κάτω από την κυριαρχία ενός πρίγκιπα τριάντα επτά χρόνων, αποφασισμένου να αφοσιωθεί στον αγώνα κατά του κατακτητή. Πράγματι, όλη η μουσουλμανική Συρία βρίσκεται ενωμένη, εκτός από το μικρό εμιράτο της Σεϊζάρ, όπου η δυναστεία των Μουνκίντ κατορθώνει να διατηρήσει την αυτονομία της. Αλλά όχι για πολύ, γιατί η ιστορία αυτού του κρατιδίου είναι γραφτό να σταματήσει με τον πλέον απρόβλεπτο τρόπο.

Τον Αύγουστο του 1157, ενώ κυκλοφορούν φήμες στη Δαμασκό που αφήνουν να εννοηθεί μια προσεχή εκστρατεία του Νουρεντίν εναντίον της Ιερουσαλήμ, ένας σεισμός σπάνιας έντασης κατέστρεψε ολόκληρη τη Συρία, σπέρνοντας το θάνατο στους Άραβες και στους Φράγκους. Στο Χαλέπι πολλοί πύργοι των τειχών γκρεμίζονται και ο πληθυσμός, σκορπίζεται έντρομος στη γύρω ύπαιθρο. Στη Χαράν η γη σκίζεται, κι από την τεράστια ρωγμή αναδύεται μια αρχαία πόλη. Στην Τρίπολη, τη

Βηρυτό, στην Τύρο, στη Χομς, στη Μάαρα οι νεκροί και τα γκρεμισμένα σπίτια είναι αμέτρητα.

Αλλά δύο πόλεις έχουν πληγεί πιο πολύ απ' τις άλλες- είναι η Χάμα και η Σεϊζάρ. Διηγούνται ότι ένας δάσκαλος της Χάμα βγήκε απ' την τάξη για μια άμεση ανάγκη του στα γύρω χωράφια κι όταν γύρισε βρήκε το σχολείο του κατεστραμμένο και τους μαθητές του νεκρούς. Τρομοκρατημένος, κάθισε στα ερείπια και σκεφτόταν με ποιο τρόπο να πει την είδηση στους γονείς. Αλλά κανείς δεν έζησε για να 'ρθει να ζητήσει το παιδί του. Στη Σεϊζάρ, την ίδια μέρα, ο ανώτατος άρχοντας της πολιτείας, ο εμίρης Μωχάμεντ Ιμπν Σουλτάν, εξάδελφος του Ουσάμα, οργανώνει μια γιορτή στην Ακρόπολη για να γιορτάσει την περιτομή του γιου του. Όλοι οι τιτλούχοι της πόλης βρίσκονται εκεί συγκεντρωμένοι καθώς και τα μέλη της βασιλικής οικογένειας, όταν ξαφνικά η γη άρχισε να τρέμει, οι τοίχοι γκρεμίζονται αποδεκατίζοντας όλη την ομήγυρη. Το εμιράτο των Μουνκίντ έπαψε απλώς να υπάρχει. Ο Ουσάμα, που βρισκόταν τότε στη Δαμασκό, είναι ένα από τα ελάχιστα μέλη της οικογένειας που επέζησαν. Θα γράψει, συγκινημένος: *Ο θάνατος δεν βάδισε βήμα βήμα για να σκοτώσει τους ομογενείς μου, για να τους σκοτώσει δύο δύο ή τον καθένα χωριστά. Πέθαναν όλοι εν ριπή οφθαλμού και τα παλάτια τους έγιναν οι τάφοι τους.* Προσθέτει δε αποκαρδιωμένος: *Οι σεισμοί χτύπησαν αυτή τη χώρα των αδιάφορων για να τους ξυπνήσουν από τη νάρκη τους.*

Το δράμα των Μουνκίντ θα ωθήσει τους συγχρόνους του να κάνουν πολλές σκέψεις για τη ματαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων, αλλά η συντέλεια αυτή θα είναι επίσης η ευκαιρία για κάποιους να καταλάβουν ή να λεηλατήσουν χωρίς κόπο κάποια απομονωμένη πόλη ή κάποιο φρούριο με γκρεμισμένα τείχη. Στη Σεϊζάρ ειδικότερα, επιτέθηκαν αμέσως και οι Δολοφόνοι και οι Φράγκοι προτού καταληφθεί από το στρατό του Χαλεπιού.

Τον Οκτώβριο του 1157 ο Νουρεντίν, ενώ πηγαίνει από πόλη σε πόλη για να επιβλέψει την επισκευή των τειχών, αρρωσταίνει. Ο Δαμασκηνός γιατρός Ιμπν αλ-Βακάρ, που τον ακολουθεί σε κάθε του μετακίνηση, δείχνει απογοητευμένος. Για ενά-

μιση χρόνο, ο πρίγκιπας είναι μεταξύ ζωής και θανάτου, πράγμα που επωφελούνται οι Φράγκοι για να καταλάβουν μερικά φρούρια και να λεηλατήσουν τα περίχωρα της Δαμασκού. Αλλά ο Νουρεντίν επωφελείται απ' αυτήν την περίοδο απραξίας για να σκεφτεί την τύχη του. Κατάφερε στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του, να συνενώσει τη μουσουλμανική Συρία υπό την ηγεσία του και να θέσει τέλος στις εσωτερικές διαμάχες που την αποδυνάμωναν. Στο εξής, θα πρέπει να διεξάγει το ζιχάντ, για να επανακτήσει τις μεγάλες πόλεις που κατέχουν οι Φράγκοι.

Μερικοί από τους οικείους του, ιδίως Χαλεπιανοί, τον συμβουλεύουν να αρχίζει από την Αντιόχεια αλλά προς μεγάλη τους έκπληξη, ο Νουρεντίν αρνείται. Αυτή η πόλη, τους εξηγεί, ανήκει ιστορικά στους Έλληνες. Κάθε προσπάθεια να την καταλάβουμε θα προέτρεπε την αυτοκρατορία να αναλάβει τις συριακές υποθέσεις, πράγμα που θα ανάγκαζε τα μουσουλμανικά στρατεύματα να πολεμούν σε δύο μέτωπα. Όχι, επιμένει, εμείς δεν πρέπει να προκαλούμε τους Έλληνες, αλλά να προσπαθήσουμε καλύτερα να επανακτήσουμε μια σημαντική παράκτια πόλη κι ακόμη, αν ο Θεός το θέλει, την Ιερουσαλήμ.

Δυστυχώς για το Νουρεντίν, τα γεγονότα θα επαληθεύσουν πολύ γρήγορα τους φόβους του. Το 1159, όταν αρχίζει να αναρρώνει, μαθαίνει ότι μια ισχυρή βυζαντινή στρατιά, διοικούμενη από τον αυτοκράτορα Μανουήλ, γιο και διάδοχο του Ιωάννη Κομνηνού συγκεντρώθηκε στα βόρεια της Συρίας. Ο Νουρεντίν σπεύδει να του στείλει πρέσβεις για να του ευχηθεί ευγενικά το καλώς ήλθατε. Ο Βασιλεύς, άνθρωπος μεγαλοπρεπής, σοφός, παθιασμένος με την ιατρική, τους υποδέχτηκε λέγοντας τους ότι η πρόθεση του είναι να διατηρήσει με τον άρχοντα τους τις πλέον φιλικές σχέσεις. Τους διαβεβαιώνει ότι εάν ήρθε στη Συρία, είναι μόνο για να δώσει ένα μάθημα στους κατόχους της Αντιόχειας. Θυμόμαστε ότι ο πατέρας του Μανουήλ είχε έρθει είκοσι δύο χρόνια πριν, προφασιζόμενος τους ίδιους λόγους, πράγμα που δεν τον εμπόδισε να συμμαχήσει με τους Φράγκους εναντίον των μουσουλμάνων. Και παρ' όλ' αυτά οι διαπραγματευτές του Νουρεντίν δεν αμφιβάλλουν για το λόγο του Βασιλέως. Ξέρουν τι μένος νιώθουν οι Έλληνες κάθε φορά που αναφέρεται το όνομα του Ρενώ του Σατιγιόν, αυτού του ιππότη που, από το 1153 κατευθύνει τη μοίρα του πριγκιπάτου της Αντιόχειας. Πρόκειται για έναν άνδρα κακό, βίαιο, προπέτη, κυνικό και περιφρονητικό που θα συμβολίζει μια μέρα για τους Άραβες όλη την κακοήθεια των Φράγκων και που ο Σαλαντίν θα ορκισθεί να σκοτώσει με τα ίδια του τα χέρια!

Ο πρίγκιπας Ρενώ, ο «Μπρινς Αρνάτ» των χρονικογράφων, έφτασε στην Ανατολή το 1147 με την αναχρονιστική νοοτροπία των πρώτων εισβολέων. Διψασμένος δηλαδή για χρυσάφι, αίμα και κατακτήσεις. Λίγο μετά το θάνατο του Ραϋμόνδου της Αντιόχειας κατάφερε να σαγηνεύσει τη χήρα του και να τον παντρευτεί, κι έτσι, έγινε ο κύριος της πόλης. Οι βίαιες εξάρσεις του τον έκαναν σύντομα όχι μόνο στους γείτονες του από το Χαλέπι αλλά και στους Έλληνες και στους ίδιους τους υπηκόους του.

Στο 1156 προφασιζόμενος την άρνηση του αυτοκράτορα Μανουήλ να του πληρώσει ένα ποσό που του είχε υποσχεθεί, αποφάσισε να εκδικηθεί εξαπολύοντας μια επίθεση εναντίον του βυζαντινού νησιού της Κύπρου και ζητά από τον Πατριάρχη της Αντιόχειας να πληρώσει τα έξοδα της εκστρατείας. Καθώς ο ιεράρχης έδειχνε αναποφάσιστος, ο Ρενώ τον έριξε στη φυλακή, τον βασάνισε και μετά, αφού άλειψε τις πληγές του με μέλι, τον αλυσόδεσε και τον εξέθεσε στον ήλιο, αφήνοντας χιλιάδες έντομα να κατατσιμπούν το σώμα του.

Βέβαια, ο Πατριάρχης άνοιξε τελικά το ταμείο του και ο πρίγκιπας αποβιβάστηκε στις ακτές του νησιού της Μεσογείου όπου συνέτριψε χωρίς δυσκολία τη μικρή βυζαντινή φρουρά και εξαπέλυσε τους άνδρες του στο νησί. Αυτό που συνέβη στην Κύπρο, την άνοιξη του 1156, το νησί δε θα μπορέσει να το ξεπεράσει ποτέ. Από το βορρά ως το νότο όλες οι καλλιέργειες καταστράφηκαν συστηματικά, όλα τα κοπάδια σφάχτηκαν τα παλάτια, οι εκκλησίες και τα μοναστήρια λεηλατήθηκαν, ενώ ότι δεν μπορούσε να μεταφερθεί γκρεμιζόταν επί τόπου ή καιγόταν. Οι γυναίκες βιάστηκαν, οι γέροι και τα παιδιά σφαγιάστηκαν, οι πλούσιοι αιχμαλωτίστηκαν και οι φτωχοί αποκεφαλίστηκαν. Ο Ρενώ, πριν φύγει φορτωμένος με λάφυρα διέταξε τη συγκέντρωση όλων των Ελλήνων κληρικών και μοναχών, τους έκοψε τη μύτη και τους έστειλε ακρωτηριασμένους στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Μανουήλ πρέπει να αντεκδικηθεί. Αλλά σαν διάδοχος των Ρωμαίων αυτοκρατόρων δεν μπορεί να φερθεί με χυδαίο τρόπο. Αυτό που επιδιώκει, είναι να επανακτήσει το μεγαλείο του, ταπεινώνοντας δημόσια τον ιππότη — ληστή της Αντιόχειας. Ο Ρενώ που γνωρίζει ότι κάθε αντίσταση είναι μάταιη, αποφασίζει να ζητήσει συγγνώμη μόλις μαθαίνει ότι ο βυζαντινός στρατός πήρε το δρόμο για τη Συρία. Τόσο δουλοπρεπής, όσο και προπέτης παρουσιάζεται στο στρατόπεδο του αυτοκράτορα Μανουήλ ξυπόλητος, ντυμένος σαν ζητιάνος και ρίχνεται μπροστά στον αυτοκρατορικό θρόνο.

Οι πρεσβευτές του Νουρεντίν είναι παρόντες και βλέπουν τη σκηνή. Βλέπουν τον «Μπρινς Αρνάτ» ξαπλωμένο στη σκόνη στα πόδια του Βασιλέως, ο οποίος χωρίς να δείχνει ότι τον βλέπει, συνεχίζει ήρεμα τη συζήτηση του με τους καλεσμένους του, περιμένοντας λίγες στιγμές πριν καταδεχτεί να του ρίξει ένα βλέμμα και να του υποδείξει με μια περιφρονητική κίνηση ν' ανασηκωθεί.

Ο Ρενώ θα συγχωρεθεί κι έτσι θα διατηρήσει το πριγκιπάτο του, αλλά η φήμη του στη βόρεια Συρία θα αμαυριστεί εντελώς. Τον επόμενο χρόνο αιχμαλωτίζεται από τους στρατιώτες του Χαλεπιού κατά τη διάρκεια μιας επιχείρησης — λεηλασίας που έκανε στα βόρεια της πόλης, πράγμα που θα του στοιχίσει δεκάξι χρόνια φυλακής, πριν εμφανιστεί ξανά στο προσκήνιο για να παίξει τον πιο βδελυρό ρόλο που του έταξε η μοίρα. Όσο για το Μανουήλ, η εξουσία του την επομένη αυτής της εκστρατείας δε σταματά να ενισχύεται. Κατορθώνει να επιβληθεί τόσο στο φράγκικο πριγκιπάτο της Αντιόχειας όσο και στα τουρκικά κράτη της Μικράς Ασίας, ξαναδίνοντας με αυτό τον τρόπο στην αυτοκρατορία τη δυνατότητα να παίζει έναν αποτελεσματικό ρόλο στις υποθέσεις της Συρίας. Αυτή η ενίσχυση της ισχύος του βυζαντινού στρατού, τελευταία στην ιστορία, αναστατώνει άμεσα τα δεδομένα που αφορούν στην αντίθεση μεταξύ Αράβων και Φράγκων. Η συνεχής απειλή που παρουσιάζουν οι Έλληνες στα σύνορα του, εμποδίζει το Νουρεντίν να εξαπολύσει μια πλατιά επιχείρηση επανάκτησης που ήθελε. Συγχρόνως η δύναμη του γιου του Ζίνκι δεν επιτρέπει στους Φράγκους καμιά απόπειρα εξάπλωσης, κι έτσι η κατάσταση στη Συρία βρίσκεται κάπως στάσιμη.

Ωστόσο, νομίζει κανείς ότι οι ενέργειες των Αράβων και των Φράγκων θέλουν να απελευθερωθούν γιατί, το βάρος του πολέμου θα μετατοπισθεί σ' ένα καινούργιο θέατρο επιχειρήσεων: την Αίγυπτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΕΦΟΡΜΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΕΙΛΟ

Ο θείος μου Σερκούχ γύρισε προς το μέρος μου και είπε: «Γιουσέφ, μάζεψε τα πράγματα σου, φεύγουμε». Παίρνοντας αυτή τη διαταγή αισθάνθηκα σαν μαχαιριά στην καρδιά και απάντησα. «Μα το Θεό, κι όλο το βασίλειο της Αιγύπτου να μου χάριζαν δε θα πήγαινα».

Ο άνθρωπος που μιλά έτσι δεν είναι άλλος από το Σαλαντίν που αφηγείται δειλά την απαρχή της περιπέτειας που θα την καταστήσει έναν από τους πιο φημισμένους βασιλιάδες της ιστορίας. Με την αξιοθαύμαστη ειλικρίνεια που χαρακτηρίζει όλα του τα λόγια, ο Γιουσέφ αποφεύγει να παραδεχτεί κάποια προσωπική συμβολή στην εποποιία της Αιγύπτου. «Τελικά συνόδευσα το θείο μου αναγκαστικά, προσθέτει. Κατέκτησε την Αίγυπτο κι έπειτα πέθανε. Τότε ο Θεός απόθεσε την εξουσία στα χέρια μου, πράγμα που δεν το περίμενα καθόλου». Στην πραγματικότητα αν και ο Σαλαντίν προβάλει ως ο πλέον ωφελημένος της Αιγυπτιακής εκστρατείας, δε θα παίξει τον κύριο ρόλο. Ούτε και ο Νουρεντίν άλλωστε, μόλο που η χώρα του Νείλου κατακτήθηκε στ' όνομα του.

Αυτή η εκστρατεία, που διαρκεί από το 1163 έως το 1169, θα έχει για πρωταγωνιστές τρεις εκπληκτικές προσωπικότητες· έναν Αιγύπτιο βεζίρη, το Σαουέρ, που οι σατανικές του δολοπλοκίες θα κατακαύσουν και θα πνίξουν στο αίμα την περιοχή, ένα Φράγκο βασιλιά, τον Αμωρί, τόσο έμμονα παθιασμένο με την ιδέα να καταλάβει την Αίγυπτο που θα εισβάλει στη χώρα πέντε φορές σε διάστημα έξι χρόνων, και έναν Κούρδο στρατη-

γό, το Σερκούχ, «το λιοντάρι», που θα επιβληθεί ως μια από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές ιδιοφυΐες της εποχής του.

Όταν ο Σαουέρ καταχράζεται την εξουσία στο Κάιρο, το Δεκέμβριο του 1162, αποκτά μια θέση που αποφέρει τιμές και πλούτη. Δεν αγνοεί όμως την άλλη όψη του νομίσματος: από τους δεκαπέντε αρχηγούς που προηγήθηκαν στην ηγεσία της Αιγύπτου ένας μόνο έμεινε ζωντανός. Όλοι οι άλλοι, ανάλογα με την περίπτωση, κρεμάστηκαν, αποκεφαλίστηκαν και μαχαιρώθηκαν, σταυρώθηκαν, δηλητηριάστηκαν ή λυντσαρίστηκαν από το πλήθος. Τον ένα τον σκότωσε ο θετός του γιος, τον άλλο ο ίδιος του ο πατέρας. Όλα αυτά για να ειπωθεί ότι δεν πρέπει να ζητάμε απ' αυτόν τον γκριζομάλλη μελαχρινό εμίρη ίχνη κάποιων ενδοιασμών. Μόλις ανέλαβε την εξουσία, έσπευσε να σφαγιάσει τον προκάτοχο του κι όλη του την οικογένεια να πάρει όλο τους το χρυσάφι, τα κοσμήματα και τα παλάτια τους.

Ο τροχός της μοίρας δε σταματά να γυρίζει: μετά από κυριαρχία εννέα μηνών, ο βεζίρης θα ανατραπεί και ο ίδιος από έναν υπασπιστή του, κάποιον Ντιργκάμ. Ο Σαουέρ έγκαιρα ειδοποιημένος κατορθώνει να διαφύγει από την Αίγυπτο σώος και αβλαβής και να καταφύγει στη Συρία, όπου προσπαθεί να αποσπάσει την υποστήριξη του Νουρεντίν για να ξαναπάρει την εξουσία. Μόλο που ο επισκέπτης του είναι έξυπνος και καλός ομιλητής, ο γιος του Ζίνκι τον ακούει στην αρχή με ελάχιστη προσοχή. Αλλά πολύ σύντομα τα γεγονότα θα τον αναγκάσουν να αλλάξει τακτική, γιατί απ' ότι φαίνεται, στην Ιερουσαλήμ παρακολουθούν από πολύ κοντά όλες αυτές τις αναταραχές που συμβαίνουν στην Αίγυπτο.

Από το Φεβρουάριο του 1162 οι Φράγκοι έχουν νέο βασιλιά, με αδάμαστες φιλοδοξίες: το «Μόρι», Αμωρί, δεύτερο γιο του Φουλκ. Αυτός ο εικοσιεξάχρονος μονάρχης, επηρεασμένος φαίνεται από την προπαγάνδα του Νουρεντίν θέλει να δώσει την εντύπωση πως είναι ένας άνδρας εγκρατής, ευλαβής, ότι αγαπάει τα θρησκευτικά βιβλία και διψάει για δικαιοσύνη. Αλλά όλα είναι φαινομενικά. Ο Φράγκος βασιλιάς έχει περισσότερο θράσος παρά σοφία, και παρά το υψηλό του ανάστημα, και τα πλούσια μαλλιά του στερείται εντελώς μεγαλοπρέπειας. Πρόκειται για ένα άτομο με αφύσικα στενούς ώμους που συχνά

τον πιάνει ένα υστερικό γέλιο τόσο δυνατό, που οι γύρω του τα χάνουν. Επιπλέον δε τραυλίζει. Αυτό το ελάττωμα δεν τον βοηθά στην επικοινωνία του με τους άλλους. Μονάχα η εμμονή του για την κατάκτηση της Αιγύπτου, τον ζωντανεύει και του δίνει κάποια λαμπρότητα.

Το πράγμα, αλήθεια, φαίνεται δελεαστικό. Όταν το 1153 οι δυτικοί ιππότες κατέλαβαν την Ασκαλόν, το τελευταίο προπύργιο των Φατιμίδων στην Παλαιστίνη, ο δρόμος προς τη χώρα του Νείλου είναι ανοιχτός. Οι βεζίρηδες, ο ένας μετά τον άλλο, αφοσιωμένοι να πολεμούν με τους αντιπάλους τους, συνήθισαν από το 1160 να πληρώνουν φόρο στους Φράγκους για να μην επεμβαίνουν στα εσωτερικά τους. Την επαύριο της πτώσης του Σαουέρ, ο Αμωρί επωφελούμενος από την αναταραχή που βασιλεύει στη χώρα του Νείλου προσπαθεί να την καταλάβει, με το απλό πρόσχημα ότι το ποσό που είχαν συμφωνήσει, εξήντα χιλιάδες δηνάρια, δεν πληρώθηκε έγκαιρα. Διασχίζοντας το Σινά κατά μήκος των ακτών της Μεσογείου, άρχισε να πολιορκεί την Μπιλμπεΐς που βρίσκεται στο δέλτα του ποταμού που θα αποξηρανθεί στους επόμενους αιώνες. Οι υπερασπιστές παρατηρούν έκπληκτοι και με ιλαρότητα τους Φράγκους να τοποθετούν τις πολιορκητικές τους μηχανές κάτω από τα τείχη της πόλης τους, γιατί είναι Σεπτέμβριος κι ο ποταμός αρχίζει να ανεβαίνει. Ήταν αρκετό λοιπόν για τους άρχοντες να σπάσουν μερικά φράγματα για να βρεθούν οι δυτικοί πολεμιστές σιγά-σιγά κυκλωμένοι από τα νερά. Μόλις που πρόφθασαν να σωθούν και να ξαναγυρίσουν στην Παλαιστίνη. Η πρώτη τους απόπειρα εισβολής ήταν σύντομη, αλλά αποκάλυψε στη Δαμασκό και στο Χαλέπι τις προθέσεις του Αμωρί.

Ο Νουρεντίν διστάζει. Δεν έχει καμιά διάθεση να σύρεται σ' ένα έδαφος σαθρό από τις δολοπλοκίες του Καΐρου, και επιπλέον σαν θερμός σουνίτης, έχει μια φανερή απέχθεια σ' ότι αφορά το σιιτικό χαλιφάτο των Φατιμίδων.

Παράλληλα όμως δε θέλει να αφήσει την Αίγυπτο μαζί με τους θησαυρούς της να συγκλίνει προς τη μεριά των Φράγκων που τότε θα γίνουν η μεγαλύτερη δύναμη στην Ανατολή. Με την αναρχία που βασιλεύει, το Κάιρο δε θα αντέξει για πολύ στην αποφασιστικότητα του Αμωρί. Βέβαια ο Σαουέρ χαίρεται

να εκθειάζει στο Νουρεντίν τα πλεονεκτήματα μιας εκστρατείας στη χώρα του Νείλου. Για να τον δελεάσει, υπόσχεται ότι αν τον βοηθήσουν να επανέλθει στην εξουσία, θα πληρώσει όλα τα έξοδα της εκστρατείας, θα αναγνωρίσει την κυριαρχία του άρχοντα του Χαλεπιού και της Δαμασκού, και θα του στέλνει κάθε χρόνο το ένα τρίτο των κρατικών εσόδων. Αλλά ιδίως, ο Νουρεντίν πρέπει να λογαριάζει με τον έμπιστο του, τον ίδιο τον Σερκούχ, που είναι συνεπαρμένος από την ιδέα μιας ένοπλης επέμβασης. Δείχνει δε τέτοιο ενθουσιασμό για την υπόθεση, που ο γιος του Ζίνκι του αναθέτει να οργανώσει ένα εκστρατευτικό σώμα.

Δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς δύο προσωπικότητες τόσο στενά δεμένες και τόσο διαφορετικές όπως είναι ο Νουρεντίν και ο Σερκούχ. Ενώ ο γιος του Ζίνκι με τα χρόνια γίνεται όλο και πιο μεγαλοπρεπής, άξιος, εγκρατής και συνετός, ο θείος του Σαλαντίν είναι ένας κοντούλης αξιωματικός, παχύσαρκος, μονόφθαλμος, με το πρόσωπο μονίμως κόκκινο από το ποτό και το πολύ φαγητό. Όταν θυμώνει, ουρλιάζει σαν μανιακός και συχνά χάνει το μυαλό του φθάνοντας στο σημείο να σκοτώνει τον αντίπαλο του. Αλλά ο άσκημος χαρακτήρας του δε δυσαρεστεί τους πάντες. Οι στρατιώτες του λατρεύουν αυτόν τον άνθρωπο που ζει συνεχώς ανάμεσα τους, μοιράζεται το φαΐ τους και τα αστεία τους. Ο Σερκούχ στις πολλές μάχες στη Συρία που έλαβε μέρος αποδείχθηκε ένας ηγέτης, προικισμένος με τεράστιο φυσικό θάρρος. Η εκστρατεία της Αιγύπτου θα αναδείξει τις αξιοθαύμαστες στρατηγικές του ικανότητες γιατί απ' άκρη σ' άκρη, η υπόθεση θα μετατραπεί σε αληθινό στοίχημα. Για τους Φράγκους, είναι σχετικά εύκολο να φθάσουν στη χώρα του Νείλου. Υπάρχει μόνο ένα εμπόδιο στο δρόμο τους, η πλατιά έρημος του Σινά. Αλλά μεταφέροντας με τις καμήλες μερικές εκατοντάδες ασκιά με νερό, οι ιππότες θα βρεθούν σε τρεις μέρες προ των πυλών της Μπιλμπεΐς. Για το Σερκούχ τα πράγματα δεν είναι τόσο εύκολα. Για να πάει από τη Συρία στην Αίγυπτο πρέπει να διασχίσει την Παλαιστίνη και να εκτεθεί στις επιθέσεις των Φράγκων.

Η αναχώρηση του εκστρατευτικού σώματος της Συρίας προς το Κάιρο, τον Απρίλιο του 1164, επιβάλλει ολόκληρη σκηνοθεσία. Ενώ η στρατιά του Νουρεντίν κάνει αντιπερισπασμό για να παρασύρει τον Αμωρί και τους ιππείς του στα βόρεια της Συρίας, ο Σερκούχ με το Σαουέρ και περί τις δύο χιλιάδες ιππείς, κατευθύνεται ανατολικά, ακολουθεί το ρεύμα του Ιορδάνη από την αραβική όχθη και διασχίζοντας τη μελλοντική Ιορδανία στρέφεται νότια της Νεκρής Θάλασσας, γυρίζει δυτικά, διασχίζει τον ποταμό και καλπάζει ακάθεκτα, κατευθυνόμενος προς το Σινά. Εκεί συνεχίζει το δρόμο του απομακρυνόμενος από την παράκτια οδό για να μη γίνει αντιληπτός. Στις 24 Απριλίου καταλαμβάνει την Μπιλμπεΐς, την ανατολική πύλη της Αιγύπτου και την 1η Μαΐου κατασκηνώνει κάτω από τα τείχη του Καΐρου. Ο βεζίρης Ντιργκάμ δεν έχει το χρόνο να οργανώσει άμυνα. Εγκαταλελειμμένος από όλους, δολοφονείται όταν επιχειρεί να το σκάσει και το πτώμα του ρίχνεται στους αδέσποτους σκύλους. Ο Σαουέρ αναλαμβάνει και πάλι τα καθήκοντα του, αυτή τη φορά επισήμως, από το φατιμίδη χαλίφη αλ-Αντίντ, ένα νέο δεκατριών ετών.

Η εκστρατεία αστραπή του Σερκούχ είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα στρατιωτικής αποτελεσματικότητας. Ο θείος του Σαλαντίν είναι περήφανος που κατέλαβε την Αίγυπτο τόσο σύντομα και χωρίς μεγάλες απώλειες και να προκαταλάβει το «Μόρι».

Αλλά ο Σαουέρ, μόλις ανέλαβε την εξουσία, άλλαξε συμπεριφορά ξεχνώντας τις υποσχέσεις που είχε δώσει στο Νουρεντίν διατάζει το Σερκούχ να φύγει από την Αίγυπτο το συντομότερο. Κατάπληκτος από τόση αχαριστία, και τρελός από θυμό, ο θείος του Σαλαντίν γνωστοποιεί στον παλιό του σύμμαχο την απόφαση του να παραμείνει ότι και αν συμβεί.

Βλέποντας τον τόσο αποφασισμένο, ο Σαουέρ που δεν έχει μεγάλη εμπιστοσύνη στο δικό του στρατό, στέλνει μια πρεσβεία στην Ιερουσαλήμ για να ζητήσει βοήθεια από τον Αμωρί, εναντίον του συριακού εκστρατευτικού σώματος. Δε χρειάζεται να παρακαλέσει το Φράγκο βασιλιά. Εκείνος που ζητούσε μια πρόφαση για να επέμβει στην Αίγυπτο, τι το καλύτερο θα μπορούσε να επιθυμεί από μια έκκληση βοήθειας από τον ίδιο τον άρχοντα του Καΐρου; Από τον Ιούλιο του 1164, ο φράγκικος στρατός ξαναπερνά το Σινά για δεύτερη φορά. Ο Σερκούχ α-

ποφασίζει να φύγει αμέσως από τα περίχωρα του Καΐρου όπου στρατοπεδεύει από το Μάιο και να πάει να οχυρωθεί στην Μπιλμπεΐς. Εκεί εβδομάδα την εβδομάδα απωθεί τις επιθέσεις των εχθρών του, αλλά η κατάσταση του φαίνεται απελπιστική. Μακριά απ' τις βάσεις του, κυκλωμένος από τους Φράγκους και το νέο τους σύμμαχο το Σαουέρ, ο Κούρδος στρατηγός δεν πιστεύει πως θα αντέξει για πολύ.

Όταν ο Νουρεντίν είδε την εξέλιξη της κατάστασης στην Μπιλμπεΐς, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ μερικά χρόνια αργότερα, *αποφάσισε να εξαπολύσει μια αντεπίθεση εναντίον των Φράγκων για να τους αναγκάσει να φύγουν από την Αίγυπτο. Έγραφε σε όλους τους μουσουλμάνους εμίρηδες, για να τους καλέσει να λάβουν μέρος στον ιερό πόλεμο και ο ίδιος, επιτέθηκε στο ισχυρό φρούριο Χαρίμ, κοντά στην Αντιόχεια. Όλοι οι Φράγκοι που είχαν μείνει στη Συρία, συγκεντρώθηκαν για να τον αντιμετωπίσουν ανάμεσα τους και ο πρίγκιπας Μποεμόν, άρχοντας της Αντιόχειας και ο κόμης της Τρίπολης. Κατά τη μάχη, οι Φράγκοι συνετρίβησαν. Είχαν δέκα χιλιάδες νεκρούς και όλοι τους οι αρχηγοί, μεταξύ των οποίων ο πρίγκιπας και ο κόμης, πιάστηκαν αιχμάλωτοι.*

Ο Νουρεντίν μόλις νίκησε, πήρε τα λάβαρα με τους σταυρούς και τα ξανθά μαλλιά μερικών Φράγκων που σκοτώθηκαν στη. μάχη. Έπειτα, βάζοντας τα σ' ένα σάκο, τα εμπιστεύτηκε σ' έναν από τους πιο έξυπνους άνδρες του και του είπε: «Θα πας τώρα στην Μπιλμπεΐς, θα προσπαθήσεις να μπεις μέσα και θα δώσεις αυτά τα τρόπαια στο Σερκούχ, αναγγέλλοντας του ότι ο Θεός μας έδωσε τη νίκη. Θα τα εκθέσει στα τείχη κι αυτό το θέαμα θα σπείρει τον τρόμο στους άπιστους».

Πράγματι, η νίκη της Χαρίμ ανατρέπει τα δεδομένα της μάχης της Αιγύπτου. Ανεβάζει το ηθικό των πολιορκουμένων και κυρίως εξαναγκάζουν τους Φράγκους να γυρίσουν στην Παλαιστίνη. Η αιχμαλωσία του νεαρού Μποεμόν Γ', διαδόχου του Ρενώ στην ηγεσία του πριγκιπάτου της Αντιόχειας και επιφορτισμένο από τον Αμωρί με τη διοίκηση των κρατικών υποθέσεων του βασιλείου της Ιερουσαλήμ κατά την απουσία του,

καθώς και η σφαγή των ανδρών του, επιβάλλουν στο βασιλιά να αναζητήσει κάποια συμβιβαστική λύση με το Σερκούχ. Έπειτα από κάποιες επαφές, οι δυο άνδρες συμφωνούν να φύγουν ταυτόχρονα από την Αίγυπτο. Τέλη Οκτωβρίου του 1164, ο Μόρι επιστρέφει στην Παλαιστίνη, ακολουθώντας τον παράκτιο δρόμο, ενώ ο Κούρδος στρατηγός γυρίζει στη Δαμασκό σε λιγότερο από δύο εβδομάδες, παίρνοντας τον ίδιο δρόμο που είχε διαλέξει όταν ερχόταν.

Ο Σερκούχ δεν είναι δυσαρεστημένος που μπόρεσε να βγει από την Μπιλμπεΐς και με το κεφάλι ψηλά, αλλά ο μεγάλος νικητής της εξάμηνης αυτής εκστρατείας είναι αναμφισβήτητα ο Σαουέρ. Χρησιμοποίησε το Σερκούχ για να ξαναπάρει την εξουσία, έπειτα χρησιμοποίησε τον Αμωρί για να εξουδετερώσει τον Κούρδο στρατηγό. Τώρα πια έφυγαν, κι ο ένας κι ο άλλος, αφήνοντας την κυριαρχία της Αιγύπτου στα χέρια του. Για δυο χρόνια και πλέον θα ασχοληθεί με την εδραίωση της εξουσίας του.

Όχι όμως χωρίς ανησυχία για τη συνέχεια των γεγονότων. Γιατί ξέρει ότι ο Σερκούχ δε θα του συγχωρήσει την προδοσία του. Παίρνει πολύ συχνά πληροφορίες από τη Συρία σύμφωνα με τις οποίες ο Κούρδος στρατηγός πιέζει το Νουρεντίν να αναλάβει μια νέα εκστρατεία στην Αίγυπτο. Αλλά ο γιος του Ζίνκι είναι επιφυλακτικός. Είναι ικανοποιημένος από την υπάρχουσα κατάσταση. Το ουσιώδες, είναι να παραμείνουν οι Φράγκοι μακριά από το Νείλο. Μα όπως πάντα δεν είναι εύκολο να αποφύγει κανείς μια εμπλοκή. Φοβούμενος μια νέα αστραπιαία εκστρατεία του Σερκούχ, ο Σαουέρ παίρνει προφυλάξεις, συνάπτοντας μια συνθήκη αλληλοβοήθειας με τον Αμωρί. Πράγμα που οδηγεί το Νουρεντίν να εξουσιοδοτήσει τον υπασπιστή του να οργανώσει μια νέα δύναμη επέμβασης σε περίπτωση που οι Φράγκοι θα επενέβαιναν στην Αίγυπτο. Ο Σερκούχ επιλέγει για την εκστρατεία του τους καλύτερους άνδρες του στρατού, μεταξύ των οποίων ήταν και ο ανιψιός του ο Γιουσούφ. Οι προετοιμασίες αυτές τρομοκρατούν το βεζίρη, που ζητεί πιεστικά από τον Αμωρί να του στείλει στρατό. Και, τις πρώτες μέρες του 1167, ο αγώνας για το Νείλο ξαναρχίζει. Ο Φράγκος βασιλιάς και ο Κούρδος στρατηγός φθάνουν σχεδόν ταυτόχρο-

να στη διεκδικούμενη χώρα, ο καθένας από το συνηθισμένο του δρόμο.

Ο Σαουέρ και οι Φράγκοι συγκέντρωσαν τις συμμαχικές τους δυνάμεις μπρος στο Κάιρο για να περιμένουν το Σερκούχ. Αλλά αυτός προτιμά να ορίζει ο ίδιος τις λεπτομέρειες του ραντεβού του. Ακολουθώντας τη μακριά του πορεία, η οποία άρχισε από το Χαλέπι, παρακάμπτει την αιγυπτιακή πρωτεύουσα από το νότο, διασχίζει με τα στρατεύματα του το Νείλο με μικρές βάρκες, κι έπειτα ανεβαίνει χωρίς καν να σταματήσει, προς βορρά. Ο Σαουέρ και ο Αμωρί, που περίμεναν να εμφανιστεί από τ' ανατολικά, τον βλέπουν να καταφθάνει από την αντίθετη κατεύθυνση. Και το χειρότερο, εγκαθίσταται στα δυτικά του Καΐρου κοντά στις πυραμίδες του Γκιζέχ. Χωρίζεται δε από τους εχθρούς του από το ιδανικό φυσικό εμπόδιο που αποτελεί ο ποταμός. Απ' αυτό το ισχυρά περιχαρακωμένο στρατόπεδο στέλνει ένα μήνυμα στο βεζίρη. *Ο φράγκικος στρατός βρίσκεται αποκομμένος από τη βάση του. Ας ενώσουμε τις δυνάμεις μας, κι ας τον εξουδετερώσουμε. Η ευκαιρία είναι ευνοϊκή κι ίσως να μην παρουσιαστεί άλλη φορά.* Αλλά ο Σαουέρ δεν αρκείται μόνο στο να αρνηθεί, εκτελεί τον αγγελιαφόρο και πηγαίνει το γράμμα του Σερκούχ στον Αμωρί για να του δείξει τη νομιμοφροσύνη του.

Παρά τη χειρονομία αυτή, οι Φράγκοι εξακολουθούν να είναι επιφυλακτικοί με το Σαουέρ γιατί, όπως ήδη ξέρουν, μόλις δε θα τους έχει πια ανάγκη, θα τους προδώσει. Κρίνουν πως ήρθε ο καιρός να επωφεληθούν από την απειλητική γειτονία του Σερκούχ, για να εγκαταστήσουν την κυριαρχία τους στην Αίγυπτο. Ο Αμωρί απαιτεί να συναφθεί μια επίσημη συμμαχία μεταξύ Καΐρου και Ιερουσαλήμ και να σφραγισθεί από τον ίδιο το Φατιμίδη χαλίφη.

Δυο ιππότες που γνωρίζουν αραβικά, κάτι που δεν είναι σπάνιο μεταξύ των Φράγκων της Ανατολής — πηγαίνουν στην κατοικία του νεαρού αλ-Αντίντ. Ο Σαουέρ που θέλει να τους εντυπωσιάσει, τους οδηγεί σ' ένα πανέμορφο παλάτι, διακοσμημένο με χλιδή, το οποίο διασχίζουν βιαστικά τριγυρισμένοι από ένοπλους φύλακες. Έπειτα, η ακολουθία περνάει από μια ατέλειωτη θολωτή αλέα, αδιαπέραστη στο φως της μέρας, και

φθάνουν σε μια πελώρια πελεκητή πόρτα που οδηγεί σ' έναν προθάλαμο κι έπειτα σ' άλλη πόρτα. Ο Σαουέρ και οι επισκέπτες του αφού διέσχισαν πολλούς καταστόλιστους θαλάμους, βγαίνουν σε μια αυλή τριγυρισμένη από χρυσαφιές κολόνες και στρωμένη με μάρμαρα, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται μια κρήνη που οι χρυσές και αργυρές σωληνώσεις είναι άξιες θαυμασμού, ενώ τριγύρω πετούν χρωματιστά πουλιά απ' όλες τις γωνιές της Αφρικής. Εκεί, οι φρουροί τους εμπιστεύονται στους ευνούχους που ζουν στο περιβάλλον του χαλίφη. Πρέπει και πάλι να διασχίσουν πολλά σαλόνια κι έπειτα ένα κήπο με εξημερωμένα θηρία, λιοντάρια, αρκούδες, πάνθηρες και φθάνουν τέλος στο παλάτι του αλ-Αντίντ.

Μόλις μπήκαν σε μια τεράστια αίθουσα που ο τοίχος της ήταν σκεπασμένος με μετάξι χρυσό ρουμπίνια και σμαράγδια, ο Σαουέρ γονατίζει τρεις φορές και αποθέτει το ξίφος του στο πάτωμα. Τότε μόνο ανασηκώθηκε η αυλαία και παρουσιάζεται ο χαλίφης ντυμένος στο μετάξι και με σκεπασμένο το πρόσωπο. Ο Σαουέρ τον πλησίασε και κάθισε μπρος στα πόδια του και του εξέθεσε την πρόταση μιας συμμαχίας με τους Φράγκους. Ο Αλ-Αντίντ, μόλις 16 ετών τον άκουσε ήρεμα και τον συνεχάρη για την πολιτική του. Αυτός ετοιμάζεται να σηκωθεί, όταν οι δύο Φράγκοι απαιτούν από τον πρίγκιπα των πιστών να ορκιστεί ότι θα παραμείνει πιστός στη συμμαχία. Αυτή η απαίτηση σκανδαλίζει φανερά τους επισήμους που περιβάλλουν τον αλ-Αντίντ. Ο ίδιος ο χαλίφης δείχνει θιγμένος και ο βεζίρης παρεμβαίνει αμέσως. Εξηγεί στον ηγεμόνα του ότι η συμφωνία αυτή με την Ιερουσαλήμ είναι ζήτημα ζωής και θανάτου για την Αίγυπτο. Τον εξορκίζει να μη δει στην απαίτηση των Φράγκων μια ασεβή χειρονομία, αλλά μόνο ένα δείγμα της άγνοιας τους για τα έθιμα της ανατολής.

Χαμογελώντας βιασμένα, ο αλ-Αντίντ, τείνει το γαντοφορεμένο χέρι του και ορκίζεται να σεβαστεί τη συμμαχία. Αλλά ο ένας από τους απεσταλμένους των Φράγκων τον σταματά: «Ένας όρκος, λέει, πρέπει να δοθεί με γυμνό χέρι, το γάντι ίσως είναι δείγμα μιας επικείμενης προδοσίας». Η απαίτηση αυτή δημιουργεί άλλο σκάνδαλο. Οι επίσημοι ψιθυρίζουν μεταξύ τους ότι πρόκειται για ύβρη προς το χαλίφη και θέλουν να τι-

μωρήσουν τους ασεβείς. Ωστόσο με μια νέα παρέμβαση του Σαουέρ, ο χαλίφης χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του, έβγαλε το γάντι του, έτεινε το γυμνό του χέρι και επανέλαβε λέξη προς λέξη τον όρκο που του υπαγόρευσαν οι αντιπρόσωποι του «Μόρι».

Μόλις τελείωσε αυτή η πρωτοφανής συνομιλία, Αιγύπτιοι και Φράγκοι σύμμαχοι ετοιμάζουν ένα σχέδιο για να διασχίσουν το Νείλο και να τσακίσουν το στρατό του Σερκούχ που τώρα πια κατευθύνεται προς το νότο. Ο θείος του Σαλαντίν θέλει να δώσει την εντύπωση ότι βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση. Ξέροντας ότι το κύριο μειονέκτημα του είναι ότι βρίσκεται αποκομμένος από τις βάσεις του, προσπαθεί να θέσει τους διώκτες του στην ίδια κατάσταση. Όταν έφθασε σε απόσταση μιας εβδομάδας πορείας από το Κάιρο, διέταξε τα στρατεύματα του να σταματήσουν και μ' ένα πύρινο λόγο τους αναγγέλλει πως η μέρα της νίκης έφτασε.

Πράγματι, η σύγκρουση έγινε στις 18 Μαρτίου 1167, κοντά στην τοποθεσία ελ-Μπαλμπέιν στη δυτική όχθη του Νείλου. Οι δύο στρατοί, κατάκοποι από την ατέλειωτη πορεία, ρίχνονται στη μάχη με τη θέληση να τελειώνουν μια για πάντα. Ο Σερκούχ εμπιστεύτηκε στο Σαλαντίν τη διοίκηση του κέντρου, και το διέταξε να οπισθοχωρήσει μόλις ο εχθρός κάνει έφοδο. Πράγματι, ο Αμωρί και οι ιππείς του βαδίζουν καταπάνω του με τις σημαίες να κυματίζουν και, όταν ο Σαλαντίν προσποιείται ότι φεύγει, τρέχουν να τον κυνηγήσουν, χωρίς να καταλάβουν ότι η δεξιά και η αριστερή πτέρυγα του συριακού στρατού, εμποδίζει ήδη κάθε του απόπειρα για υποχώρηση. Οι απώλειες των Φράγκων ιπποτών είναι βαρύτατες, αλλά ο Αμωρί κατορθώνει να διαφύγει. Επιστρέφει στο Κάιρο, όπου έχει αφήσει το κύριο σώμα του στρατού του, αποφασισμένος να εκδικηθεί το συντομότερο. Σε συνεργασία με το Σαουέρ προετοιμάζεται να γυρίσει επικεφαλής μιας τεράστιας εκστρατείας στην Άνω Αίγυπτο, όταν φθάνει μια απίστευτη είδηση: Ο Σερκούχ κατέλαβε την Αλεξάνδρεια, την πιο μεγάλη πόλη της Αιγύπτου που βρίσκεται στο βόρειο σημείο της χώρας, στην ακτή της Μεσογείου.

Όντως, την επομένη της νίκης του στο ελ-Μπαλμπέιν, ο Κούρδος στρατηγός, χωρίς να περιμένει ούτε μια μέρα, και πριν οι εχθροί βρουν το χρόνο ν' ανασυγκροτηθούν, διέσχισε με ιλιγγιώδη ταχύτητα όλο το αιγυπτιακό έδαφος, από το νότο στο βορρά και έκανε μια θριαμβευτική είσοδο στην Αλεξάνδρεια. Ο πληθυσμός του μεσογειακού λιμένα, εχθρικός προς τους Φράγκους, υποδέχτηκε τους Σύριους σαν ελευθερωτές.

Ο Σαουέρ και ο Αμωρί, αναγκασμένοι να ακολουθούν το φρενήρη ρυθμό που ο Σερκούχ επιβάλλει σ' αυτόν τον πόλεμο, πολιορκούν την Αλεξάνδρεια. Μέσα στην πόλη τα τρόφιμα είναι τόσο λίγα, ώστε μέσα σ' ένα μήνα, ο πληθυσμός απειλούμενος από το λιμό αρχίζει να μετανοεί που άνοιξε τις πύλες της πόλης στο συριακό εκστρατευτικό σώμα.

Η κατάσταση φαίνεται απελπιστική ιδίως τη μέρα που ένας φράγκικος στόλος ήρθε να δέσει στ' ανοιχτά του λιμανιού. Ωστόσο, ο Σερκούχ δε θεωρεί τον εαυτό του ηττημένο. Εμπιστεύεται τη διοίκηση στο Σαλαντίν κι έπειτα, συγκεντρώνοντας μερικές εκατοντάδες από τους καλύτερους ιππείς του, εκτελεί μια θαρραλέα νυκτερινή έξοδο. Διασχίζει τις εχθρικές γραμμές και καλπάζοντας μέρα νύχτα μέχρι την Άνω Αίγυπτο.

Στην Αλεξάνδρεια, ο κλοιός γίνεται όλο και πιο ασφυκτικός. Στην πείνα, θα προστεθούν και επιδημίες καθώς και το καθημερινό σφυροκόπημα με καταπέλτες. Για το νεαρό 29χρονο Σαλαντίν η ευθύνη είναι βαρύτατη. Αλλά ο αντιπερισπασμός που έκανε ο θείος του θ' αποφέρει καρπούς. Ο Σερκούχ δεν αγνοεί ότι ο Αμωρί ανυπομονεί να τελειώνει μ' αυτή την εκστρατεία και να γυρίσει στο βασίλειο του που το απειλεί συνεχώς ο Νουρεντίν. Ανοίγοντας ένα νέο μέτωπο, αντί να παραμείνει αποκλεισμένος στην Αλεξάνδρεια, ο Κούρδος στρατηγός απειλεί να παρατείνει επ' αόριστον την επιχείρηση. Στην Άνω Αίγυπτο, οργανώνει μια αληθινή επανάσταση εναντίον του Σαουέρ, παίρνοντας με το μέρος του πολλούς οπλισμένους χωρικούς. Όταν ο στρατός του είναι αρκετά ισχυρός, πλησιάζει στο Κάιρο και στέλνει στον Αμωρί ένα μήνυμα επιτήδεια συνταγμένο. Εν ολίγοις του λέει: «χάνουμε και οι δυο τον καιρό μας εδώ. Εάν ο βασιλιάς μπορούσε να παρατηρήσει ψύχραιμα τα πράγματα, θα έβλεπε καθαρά ότι αν με διώξει από αυτή τη χώρα, δε θα 'χει υπηρετήσει παρά μονάχα τα συμφέροντα του

Σαουέρ». Ο Αμωρί, πείθεται. Πολύ σύντομα φθάνουν σε συμφωνία. Αίρεται η πολιορκία της Αλεξάνδρειας και ο Σαλαντίν αφήνει την πόλη χαιρετούμενος από τιμητική φρουρά. Τον Αύγουστο του 1167, οι δύο στρατοί ξαναφεύγουν, όπως και πριν από τρία χρόνια για τους τόπους τους. Ο Νουρεντίν, ευτυχής που διέσωσε το άνθος του στρατού του, εύχεται να μην εμπλακεί πια σ' αυτές τις στείρες αιγυπτιακές περιπέτειες.

Κι όμως, από τον επόμενο χρόνο, σαν μια ειρωνεία της τύχης, ο αγώνας δρόμου προς το Νείλο θα ξαναρχίσει. Αφήνοντας το Κάιρο, ο Αμωρί θεώρησε καλό ν' αφήσει ένα απόσπασμα ιπποτών να φροντίζει για την καλή τήρηση της συνθήκης της συμμαχίας. Μια από τις υποχρεώσεις τους ήταν να ελέγχουν τις πύλες και να προστατεύουν τους Φράγκους υπαλλήλους, που είχαν προορισμό να εισπράξουν τον ετήσιο φόρο των εκατό χιλιάδων δηναρίων, που ο Σαουέρ είχε υποσχεθεί να πληρώνει στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ. Ένας φόρος τόσο βαρύς, όπως επίσης και η μακρόχρονη παρουσία αυτής της ξένης δύναμης, είχε αντίκτυπο στα αισθήματα των πολιτών.

Σιγά σιγά η κοινή γνώμη κινήθηκε εναντίον τους. Ψιθυρίζουν, ακόμα και στο περιβάλλον του χαλίφη, ότι μια συμμαχία με το Νουρεντίν θα ήταν το μικρότερο κακό. Αρχίζουν και κυκλοφορούν μηνύματα μεταξύ του Χαλεπιού και του Καΐρου, εν "αγνοία του Σαουέρ. Ο γιος του Ζίνκι, απρόθυμος να επέμβει αρκείται στην παρατήρηση των αντιδράσεων του βασιλιά της Ιερουσαλήμ.

Μην μπορώντας να αγνοήσουν αυτή την αυξανόμενη εχθρότητα, οι ιππότες και Φράγκοι υπάλληλοι που είναι εγκατεστημένοι στην αιγυπτιακή πρωτεύουσα, φοβούνται. Στέλνουν μηνύματα στον Αμωρί να πάει να τους βοηθήσει. Ο μονάρχης αρχικά διστάζει. Η σύνεση τον συμβουλεύει να αποσύρει τη φρουρά του Καΐρου και να αρκεστεί στη γειτνίαση με μια Αίγυπτο ουδέτερη και ακίνδυνη. Αλλά η ιδιοσυγκρασία του τον ωθεί να ορμήσει. Ενθαρρυμένος από ένα μεγάλο αριθμό ιπποτών που ήρθαν στην ανατολή ανυπόμονοι να υποτάξουν το Σαρακηνό, αποφασίζει, τον Οκτώβριο του 1168, να ρίξει για τέταρτη φορά το στρατό του στην κατάκτηση της Αιγύπτου.

Αυτή η νέα εκστρατεία θ' αρχίσει με μια τρομερή και άσκοπη

σφαγή. Οι Δυτικοί καταλαμβάνουν την πόλη Μπιλμπέιν, όπου χωρίς λόγο σφάζουν τους κατοίκους, άνδρες, γυναίκες, γέρους, παιδιά τόσο τους Μουσουλμάνους, όσο και τους Χριστιανούς Κόπτες . Όπως πολύ σωστά θα πει ο Ιμπν αλ Αθίρ, *αν οι Φράγκοι είχαν φερθεί καλύτερα στην Μπιλμπέιν, θα μπορούσαν να καταλάβουν εύκολα το Κάιρο, γιατί οι προύχοντες της πόλης ήταν έτοιμοι να τους την παραδώσουν. Αλλά βλέποντας τις σφαγές στην Μπιλμπέιν, οι άνθρωποι αποφάσισαν να αντισταθούν μέχρι τέλους.* Πράγματι, όταν πλησίασε ο εχθρός, ο Σαουέρ διατάζει να βάλουν φωτιά στη παλιά πόλη του Καΐρου. Είκοσι χιλιάδες στάμνες νάφθας χύθηκαν στα μαγαζιά, τα σπίτια, τα παλάτια και τα τζαμιά. Οι κάτοικοι μεταφέρονται στη νέα πόλη που ιδρύθηκε από τους Φατιμίδες τον 9ο αιώνα και που περικλείει κυρίως τα ανάκτορα, τις υπηρεσίες, τους στρατώνες καθώς και το θρησκευτικό Πανεπιστήμιο του αλ-Αζάρ. Η πυρκαγιά μαίνεται επί πενήντα τέσσερις ημέρες.

Εν τω μεταξύ, ο βεζίρης προσπαθεί να διατηρήσει την επαφή με τον Αμωρί, για να τον πείσει να παραιτηθεί από την τρελή του επιχείρηση. Ελπίζει να το καταφέρει χωρίς μια νέα επέμβαση του Σερκούχ. Αλλά στο Κάιρο, η επιρροή του εξασθενεί. Ο Χαλίφης αλ-Αντίντ ειδικά, παίρνει την πρωτοβουλία να στείλει ένα γράμμα στο Νουρεντίν ζητώντας του να βάλει φτερά, για να πάει σε βοήθεια της Αιγύπτου. Για να συγκινήσει το γιο του Ζίνκι, εσωκλείει τούφες μαλλιών. Είναι, *του εξηγεί, τα μαλλιά των συζύγων μου. Σε ικετεύουν να έρθεις να τις προφυλάξεις από τους βιασμούς των Φράγκων.*

Η αντίδραση του Νουρεντίν σ' αυτή την εναγώνια έκκληση, μας είναι γνωστή χάρη σε μια μαρτυρία εξαιρετικά πολύτιμη, που δεν είναι άλλη από αυτή του Σαλαντίν και αναφέρεται από τον Ιμπν αλ-Αθίρ.

Όταν *έφτασαν οι εκκλήσεις του αλ-Αντίντ, ο Νουρεντίν με φώναξε και με ενημέρωσε τι συνέβαινε. Ύστερα μου είπε: «Πήγαινε να δεις το θείο σου το Σερκούχ, στη Χομς και πίεσε τον να 'ρθει εδώ το συντομότερο, γιατί αυτή η υπόθεση δε θέλει καμιά αργοπορία». Έφυγα από το Χαλέπι και, ένα μίλι έξω απ την πόλη, συνάντησα το θείο μου που ερχόταν ειδικά γι' αυ-*

τή την υπόθεση. Ο Νουρεντίν τον διέταξε να ετοιμαστεί για να φύγει για την Αίγυπτο.

Ο Κούρδος στρατηγός ζητάει από τον ανιψιό του να τον συνοδεύσει, αλλά ο Σαλαντίν επιφυλάσσεται.

Απάντησα ότι δεν μπορώ ακόμα να ξεχάσω όσα υπέφερα στην Αλεξάνδρεια. Τότε ο θείος μου στο Νουρεντίν είπε: «Πρέπει οπωσδήποτε να 'ρθει ο Σαλαντίν μαζί μου!» Ο Νουρεντίν λοιπόν, επανέλαβε τις διαταγές του. Αναγκάστηκα να του εξηγήσω για τη δύσκολη οικονομική μου κατάσταση και μου έδωσε χρήματα. Αναγκάστηκα λοιπόν να φύγω όπως κάποιος που οδηγείται στο θάνατο.

Αυτή τη φορά, δε θα υπάρξει σύγκρουση μεταξύ Σερκούχ και Αμωρί. Έκπληκτος από την αποφασιστικότητα των κατοίκων του Καΐρου, που προτιμούν να καταστρέψουν την πόλη τους, παρά να του την παραδώσουν και φοβούμενος μήπως κτυπηθούν τα νώτα του από τη συριακή στρατιά, ο Φράγκος βασιλιάς γυρίζει στην Παλαιστίνη στις 2 Ιανουαρίου 1169. Έξι μέρες αργότερα ο Κούρδος στρατηγός φθάνει στο Κάιρο για να γίνει δεκτός σαν σωτήρας, τόσο από τον πληθυσμό όσο και από τους φατιμίδες αξιωματούχους. Ο ίδιος ο Σαουέρ δείχνει να 'ναι ευτυχής. Αλλά κανείς δεν ξεγελιέται. Μόλο που πολέμησε τους Φράγκους αυτές τις τελευταίες εβδομάδες θεωρείται φίλος τους και πρέπει να πληρώσει. Στις 18 Ιανουαρίου του στήνουν ενέδρα, τον απομονώνουν σε μια σκηνή και μετά τον σκοτώνει ο ίδιος ο Σαλαντίν με τη γραπτή έγκριση του χαλίφη. Την ίδια μέρα ο Σερκούχ τον αντικαθιστά στο βεζιράτο. Όταν, ντυμένος σε χρυσαφένιο μετάξι, πηγαίνει στην κατοικία του προκατόχου του, για να εγκατασταθεί, δε βρίσκει ούτε ένα μαξιλάρι για να καθίσει. Όλα λεηλατήθηκαν μόλις αναγγέλθηκε ο θάνατος του Σαουέρ.

Ο Κούρδος στρατηγός χρειάστηκε τρεις εκστρατείες ώστε να καταστεί ο αληθινός άρχοντας της Αιγύπτου. Μια ευτυχία που του ανήκει: στις 23 Μαρτίου, δύο μήνες μετά από το θρίαμβο

του, και ύστερα από ένα γερό φαγοπότι, αισθάνεται αδιαθεσία, δύσπνοια. Πεθαίνει ύστερα από λίγες στιγμές. Είναι το τέλος μια εποποιίας, αλλά και η απαρχή μιας άλλης, που η απήχηση της θα 'ναι πολύ μεγαλύτερη.

Μετά το θάνατο του Σερκούχ, θα διηγηθεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *οι σύμβουλοι του αλ-Αντίντ, του υποδεικνύουν να διαλέξει το Γιουσέφ σαν νέο βεζίρη γιατί ήταν ο πιο νέος και φαινόταν σαν ο πιο άπειρος και αδύναμος μεταξύ των εμίρηδων του στρατού.*

Πράγματι ο Σαλαντίν καλείται στο ανάκτορο του χαλίφη όπου παίρνει τον τίτλο του αλ μαλίκ αν νάσερ, «του θριαμβευτή βασιλιά», μαζί με όλα τα διακριτικά του βεζίρη: Ένα χρυσοΰφαντο τουρμπάνι, ένα ένδυμα με χιτώνα φοδραρισμένο με πορφύρα, ένα ξίφος στολισμένο με πολύτιμους λίθους, μια φοράδα με κατακόκκινη χαίτη, με σέλα και ηνία από σφυρηλατημένο χρυσό στολισμένη με μαργαριτάρια κι άλλα πολύτιμα αντικείμενα. Βγαίνοντας από το ανάκτορο κατευθύνεται, με μεγάλη ακολουθία, προς την κατοικία του.

Σε μερικές εβδομάδες, ο Γιουσέφ κατορθώνει να επιβληθεί. Καταργεί όλους τους Φατιμίδες υπαλλήλους των οποίων η νομιμοφροσύνη ήταν αμφίβολη και τους αντικαθιστά με οικείους του. Καταπνίγει με αυστηρότητα μια εξέγερση στους κόλπους του αιγυπτιακού στρατού και τέλος τον Οκτώβριο του 1169 απωθεί μια αξιοθρήνητη φράγκικη εισβολή της οποίας ηγείται ο Αμωρί που φθάνει στην Αίγυπτο για πέμπτη και τελευταία φορά, με την ελπίδα να καταλάβει το λιμάνι της Δαμιέττης στο Δέλτα του Νείλου. Ο Μανουήλ Κομνηνός ανησυχεί βλέποντας έναν υπασπιστή του Νουρεντίν επικεφαλής του κράτους των Φατιμίδων και υποστηρίζει τους Φράγκους με το βυζαντινό στόλο. Μάταια όμως. Οι Έλληνες δεν έχουν αρκετά εφόδια και οι σύμμαχοι τους αρνούνται να τους εφοδιάσουν. Σε μερικές εβδομάδες ο Σαλαντίν αρχίζει τις διαβουλεύσεις και τους πείθει χωρίς κόπο να θέσουν τέρμα σε μια επιχείρηση που άρχισε τόσο άσκημα.

Πριν από το τέλος του 1169, ο Γιουσέφ θα είναι ο αδιαφιλονίκητος άρχοντας της Αιγύπτου. Στην Ιερουσαλήμ ο «Μόρι»

προσπαθεί να συμμαχήσει με τον ανιψιό του Σερκούχ εναντίον του κυριότερου εχθρού των Φράγκων, to Νουρεντίν. Εάν η αισιοδοξία του βασιλιά φαίνεται υπερβολική, δεν είναι και αβάσιμη. Πολύ νωρίς πράγματι, ο Σαλαντίν αρχίζει να απομακρύνεται κάπως από τον κύριο του. Τον βεβαιώνει συνεχώς, ότι είναι πιστός και υποτελής, αλλά η κυριαρχία του στην Αίγυπτο δεν μπορεί να εξασκείται μέσω Δαμασκού ή Χαλεπιού.

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών θα έχουν δραματικές εξελίξεις. Παρά την παγιωμένη του εξουσία στην Αίγυπτο, ο Γιουσέφ δε θα τολμήσει ποτέ να τον αντιμετωπίσει άμεσα. Κάθε φορά που τον καλεί ο γιος του Ζίνκι, αυτός αρνείται, όχι επειδή φοβάται κάποια παγίδα αλλά επειδή θα αισθανθεί αδύναμος όταν βρεθεί μπροστά στον άρχοντα του.

Η πρώτη σοβαρή κρίση ξεσπάει το καλοκαίρι του 1171, όταν ο Νουρεντίν απαιτεί από το νεαρό βεζίρη να κηρύξει έκπτωτο το χαλιφάτο των Φατιμίδων. Σαν σουνίτης μουσουλμάνος, ο άρχοντας της Συρίας δεν μπορεί να ανεχθεί ότι μια δυναστεία «αιρετικών» εξακολουθεί να έχει την πνευματική εξουσία σ' ένα τόπο που εξαρτάται απ' αυτόν. Στέλνει πολλά μηνύματα μ' αυτό το πνεύμα, στο Σαλαντίν, αλλά αυτός σιωπά. Φοβάται μήπως προσβάλει τα αισθήματα του πληθυσμού, που αποτελείται κυρίως από Σιίτες και να αντιταχθεί στους Φατιμίδες προκρίτους. Εξάλλου δεν αγνοεί ότι η νόμιμη εξουσία του ως βεζίρη εξαρτάται από το χαλίφη αλ-Αντίντ και φοβάται μήπως εκθρονίζοντας τον, χάσει αυτό που εγγυάται την ισχύ του στην Αίγυπτο, οπότε, θα ξαναγίνει ένας απλός αντιπρόσωπος του Νουρεντίν. Βλέπει άλλωστε στην επιμονή του γιου του Ζίνκι μια απόπειρα πολιτικής επιβολής, παρά μια πράξη θρησκευτικού ζήλου. Τον Αύγουστο, οι απαιτήσεις του άρχοντα της Συρίας για την κατάργηση του σιιτικού χαλιφάτου, γίνονται μια απειλητική διαταγή.

Ο Σαλαντίν κατόπιν πιέσεων, αρχίζει να λαμβάνει μέτρα για να αντιμετωπίσει τις εχθρικές αντιδράσεις του πληθυσμού και φθάνει στο σημείο να προετοιμάσει μια δήλωση που θα αναγγέλλει την πτώση του χαλίφη. Αλλά διστάζει ακόμα να την ανακοινώσει.Ο αλ-Αντίντ παρά τα 20 χρόνια του, είναι βαριά άρρωστος και ο Σαλαντίν, που τον δένει στενή φιλία μαζί του, δεν

αντέχει στην ιδέα να προδώσει την εμπιστοσύνη του. Ξαφνικά, την Παρασκευή 10 Σεπτεμβρίου 1171, ένας κάτοικος της Μοσούλης που επισκέφτηκε το Κάιρο, μπαίνει σ' ένα τέμενος και ανεβαίνοντας στην έδρα πριν από τον ιεροκήρυκα, προσεύχεται στο όνομα του Αβασσίδη χαλίφη. Παραδόξως, κανείς δεν αντιδρά, ούτε εκείνη τη στιγμή ούτε τις επόμενες μέρες. Μήπως είναι πράκτορας του Νουρεντίν με αποστολή να φέρει σε δύσκολη θέση το Σαλαντίν; Πιθανόν. Πάντως, έπειτα απ' αυτό το επεισόδιο, ο βεζίρης, παρά τους ενδοιασμούς του, δεν μπορεί πια να αναβάλει την απόφαση του. Από την επομένη Παρασκευή δίνεται διαταγή να μην αναφέρονται οι Φατιμίδες στην προσευχή. Ο αλ-Αντίντ βρίσκεται στο κρεβάτι του θανάτου μισοαναίσθητος κάι ο Γιουσέφ απαγορεύει στους πάντες να του γνωστοποιήσουν την είδηση. «Εάν αναρρώσει, θα 'χει πάντα τον καιρό να το μάθει, αν όχι αφήστε τον να πεθάνει ήσυχα». Ο αλ-Αντίντ θα σβήσει μετά από λίγο καιρό χωρίς να μάθει το θλιβερό τέλος της δυναστείας του.

Η πτώση του σιιτικού χαλιφάτου, μετά από δυο αιώνες βασιλείας, συχνά ένδοξης, θα επιφέρει, όπως είναι επόμενο, ένα πλήγμα στο δόγμα των Δολοφόνων οι οποίοι, όπως και στον καιρό του Χασάν ας-Σαμπάχ, περίμεναν να βγουν οι Φατιμίδες από τη νάρκη τους για να εγκαινιάσουν τη νέα χρυσή εποχή του σιιτισμού. Βλέποντας αυτό το όνειρο να σβήνει για πάντα, οι οπαδοί τους αποπροσανατολίστηκαν τόσο πολύ, ώστε ο αρχηγός τους στη Συρία, ο Ραχιντεντίν Σινάν, «ο γέροντας του όρους», στέλνει μήνυμα στον Αμωρί, για να του αναγγείλει ότι είναι έτοιμος μαζί με τους οπαδούς του να ασπασθούν το Χριστιανισμό. Οι Δολοφόνοι κατέχουν αρκετά φρούρια και χωριά στην κεντρική Συρία όπου ζουν σχετικά ειρηνικά. Από χρόνια έχουν πάψει τις θεαματικές τους επιχειρήσεις. Ο Ραχιντεντίν βέβαια, διαθέτει πάντα δολοφόνους άριστα εκπαιδευμένους καθώς και αφοσιωμένους ιεροκήρυκες, αλλά πολλά μέλη του δόγματος έχουν γίνει ήσυχοι αγρότες, που συχνά αναγκάζονται να πληρώσουν κανονικά φόρο στο τάγμα των Ναϊτών.

Ο «γέρος» υποσχόμενος να αλλαξοπιστήσει, ελπίζει μεταξύ άλλων να απαλλάξει τους πιστούς του από το φόρο, που μόνο οι μη χριστιανοί πλήρωναν στους Ναΐτες. Οι Ναΐτες που δεν έ-

καναν αστεία με τα οικονομικά τους συμφέροντα, παρακολουθούν ανήσυχοι τις επαφές μεταξύ του Αμωρί και των Δολοφόνων. Μόλις φαίνεται ότι θα συναφθεί συμφωνία αποφασίζουν να την ακυρώσουν. Μια μέρα του 1173, ενώ οι απεσταλμένοι του Ραχιντεντίν επιστρέφουν από μια συνάντηση με το βασιλιά, οι Ναΐτες τους στήνουν ενέδρα και τους σφαγιάζουν. Ποτέ πια δε θα γίνει λόγος για τον προσηλυτισμό των Δολοφόνων.

Άσχετα μ' αυτό το επεισόδιο, η πτώση του χαλιφάτου των Φατιμίδων έχει μια συνέπεια τόσο σημαντική όσο και αναπάντεχη. Προσέδωσε στο Σαλαντίν μια πολιτική εμβέλεια που δεν είχε ως τότε. Ο Νουρεντίν, βέβαια, δεν περίμενε ένα τέτοιο αποτέλεσμα. Ο θάνατος του χαλίφη αντί να υποβιβάσει το Σαλαντίν στη θέση ενός απλού αντιπροσώπου του άρχοντα της Συρίας, τον καθιστά γενικό άρχοντα της Αιγύπτου και νόμιμο θεματοφύλακα των μυθικών θησαυρών που συσσώρευσε η έκπτωτη δυναστεία. Έκτοτε, οι σχέσεις μεταξύ των δυο ανδρών δε θα πάψουν να δηλητηριάζονται.

Την επομένη αυτών των γεγονότων και ενώ ο Σαλαντίν οδηγεί με αυταπάρνηση ανατολικά της Ιερουσαλήμ μια εκστρατεία εναντίον του φράγκικου φρουρίου του Σαουμπάκ και ενώ η φρουρά φαίνεται ότι ετοιμάζεται να παραδοθεί, ο Σαλαντίν μαθαίνει ότι ο Νουρεντίν έρχεται να τον συναντήσει επικεφαλής του στρατού του για να λάβει μέρος στις επιχειρήσεις. Χωρίς να περιμένει ένα λεπτό, ο Γιουσέφ διατάζει τους άνδρες του να γυρίσουν βιαστικά στο Κάιρο. Δικαιολογείται με ένα γράμμα του στο γιο του Ζίνκι λέγοντας ότι ξέσπασαν ταραχές στην Αίγυπτο που τον ανάγκασαν να φύγει αμέσως.

Αλλά ο Νουρεντίν δεν ξεγελιέται. Κατηγορεί το Σαλαντίν για απάτη και προδοσία και ορκίζεται να πάει αυτοπροσώπως στη χώρα του Νείλου και να ξαναπάρει τα πράγματα στα χέρια του. Ανήσυχος, ο νεαρός βεζίρης καλεί τους οικείους του συνεργάτες, μεταξύ των οποίων και τον πατέρα του, τον Αγιούμπ και τους συμβουλεύεται για τη στάση που πρέπει να υιοθετήσει, αν ο Νουρεντίν πραγματοποιήσει την απειλή του. Και ενώ μερικοί από τους εμίρηδες του είναι έτοιμοι να πάρουν τα όπλα εναντίον του γιου του Ζίνκι και ο ίδιος ο Σαλαντίν φαίνεται να έχει την ίδια γνώμη, ο Αγιούμπ επεμβαίνει, τρέμοντας από θυμό. Μαλώνοντας το γιο του σαν να ήταν άτακτο αγόρι, λέει: «Είμαι πατέρας σου και, αν κάποιος σ' αγαπάει και θέλει το καλό σου, αυτός είμαι εγώ. Κι όμως να ξέρεις πως εάν ο Νουρεντίν ερχόταν, τίποτα δε θα μ' εμπόδιζε να γονατίσω και να φιλήσω το χώμα στα πόδια του. Κι αν με διέταζε να σου κόψω το κεφάλι με το ξίφος μου, θα το έκανα. Γιατί αυτή η γη του ανήκει. Θα του γράψεις αυτά: "Έμαθα ότι ήθελες να ηγηθείς μιας εκστρατείας εναντίον της Αιγύπτου, αλλά δεν έχεις ανάγκη να το κάνεις· αυτή η χώρα είναι δική σου, θα σου 'φτανε να μου στείλεις ένα άλογο ή μια καμήλα για να 'ρθω σε σένα σαν άνθρωπος ταπεινός και υποταγμένος"».

Μετά το τέλος της συγκέντρωσης, ο Αγιούμπ συμβουλεύει το γιο του ιδιαιτέρως: «Για το Θεό, αν ο Νουρεντίν ερχόταν να σου πάρει ένα δάχτυλο από το έδαφος σου, θα πολεμούσα εναντίον του μέχρι το θάνατο. Αλλά, γιατί δείχνεσαι φανερά τόσο φιλόδοξος; Ο καιρός είναι με το μέρος σου, άσε την Πρόνοια να φροντίσει!» Ο πεισμένος Γιουσέφ στέλνει στη Συρία το μήνυμα που του υπέδειξε ο πατέρας του και ο Νουρεντίν εφησυχασμένος άλλαξε γνώμη για την εκστρατεία τιμωρίας, την τελευταία στιγμή. Αλλά παίρνοντας μάθημα απ' αυτόν το συναγερμό, ο Γιουσέφ στέλνει στην Υεμένη έναν από τους αδελφούς του, τον Τουρανσάχ, με την αποστολή να καταλάβει αυτό το ορεινό έδαφος στα νοτιοδυτικά της Αραβίας, για να εξασφαλίσει στην οικογένεια των Αγιούμπ έναν τόπο προσφυγής στην περίπτωση που ο γιος του Ζίνκι θα σκεφτόταν να πάρει τον έλεγχο της Αιγύπτου. Η Υεμένη θα κατακτηθεί χωρίς πολύ κόπο... «στο όνομα του βασιλιά Νουρεντίν».

Τον Ιούλιο του 1173, σε λιγότερο από δύο χρόνια μετά την απραγματοποίητη συνάντηση του Σαουμπάκ, συνέβη κάτι παρόμοιο. Ενώ ο Σαλαντίν είχε πάει να πολεμήσει στα ανατολικά του Ιορδάνη, ο Νουρεντίν συγκεντρώνει το στρατό του και πάει να τον συναντήσει. Αλλά, για μια ακόμη φορά, τρομοκρατημένος στην ιδέα να βρεθεί αντιμέτωπος με τον κύριο του, βιάζεται να επιστρέψει στην Αίγυπτο, δηλώνοντας ότι ο πατέρας του είναι ετοιμοθάνατος. Πράγματι ο Αγιούμπ είχε πέσει από το άλογο, και βρισκόταν σε κώμα. Αλλά ο Νουρεντίν δεν είναι έτοιμος να αρκεσθεί σ' αυτή τη νέα δικαιολογία. Όταν

λοιπόν ο Αγιούμπ πεθαίνει τον Αύγουστο, συνειδητοποιεί ότι δεν υπάρχει πια κανένας άνθρωπος στην Αίγυπτο, στον οποίο θα μπορούσε να έχει απόλυτη εμπιστοσύνη. Γι' αυτό, πιστεύει πως ήρθε η ώρα να πάρει στα χέρια του τις αιγυπτιακές υποθέσεις.

Ο Νουρεντίν άρχισε τις προετοιμασίες για να εισβάλει στην Αίγυπτο και να την αποσπάσει από το Σαλαχεντίν Γιουσέφ, γιατί είχε καταλάβει ότι αυτός απέφευγε να πολεμήσει τους Φράγκους για να μην τον συναντήσει. Ο χρονικογράφος μας Ιμπν αλ-Αθίρ, που είναι 14 ετών την εποχή των γεγονότων, τάσσονται υπέρ του γιου του Ζίνκι. *Ο Γιουσέφ προτιμούσε να έχει όλους τους Φράγκους στα σύνορα του παρά να έχει κοινά σύνορα με το Νουρεντίν. Αυτός λοιπόν γράφει στη Μοσούλη και αλλού, ζητώντας να του στείλουν στρατό. Αλλά όταν ετοιμαζόταν να βαδίσει κατά της Αιγύπτου με τους στρατιώτες του ο Θεός του έδωσε μια διαταγή στην οποία κανείς δεν μπορεί να φέρει αντίρρηση. Ο* άρχοντας της Συρίας πέφτει βαριά άρρωστος, από ισχυρή γρίπη. Οι γιατροί θέλουν να του κάνουν αφαίμαξη αλλά αυτός αρνείται: «Δεν αφαιμάξουν έναν άνθρωπο εξήντα ετών», λέει. Επιχειρούν άλλες θεραπείες, αλλά μάταια. Στις 15 Μαίου 1174 ανακοινώνεται στη Δαμασκό ο θάνατος του Νουρεντίν Μαχμούντ, του βασιλιά αγίου, του μουζαχίντ που ένωσε τη μουσουλμανική Συρία και επέτρεψε στον αραβικό κόσμο να προετοιμαστεί για τον αποφασιστικό αγώνα κατά του κατακτητή. Το βράδυ έγιναν συγκεντρώσεις σε όλα τα τεμένη, για να απαγγείλουν στίχους από το κοράνι στη μνήμη του. Ο Σαλαντίν παρά τις προστριβές μαζί του, θα φανεί με τον καιρό περισσότερο συνεχιστής του έργου του Νουρεντίν, παρά αντίζηλος του.

Ωστόσο, μετά από λίγο καιρό η μνησικακία κυριαρχεί ανάμεσα στους συγγενείς και τους συνεργάτες του εκλιπόντος που φοβούνται μήπως ο Γιουσέφ επωφεληθεί από τη γενική σύγχυση για να επιτεθεί στη Συρία. Για να κερδίσουν χρόνο, αποφεύγουν να ανακοινώσουν την είδηση στο Κάιρο. Αλλά ο Σαλαντίν, που έχει φίλους παντού, στέλνει στη Δαμασκό με ταχυδρομικό περιστέρι ένα μήνυμα επιμελώς γραμμένο: *Μια είδηση μας έφθασε από τον καταραμένο εχθρό, σχετικά με τον άρχοντα Νουρεντίν. Αν — είθε ο Θεός να μην το επιτρέψει - το πράγμα είναι αληθινό, να μην αφήσουμε τη διχόνοια να μπει στις καρδιές μας και την παραφροσύνη να καταλάβει το πνεύμα μας, γιατί μονάχα ο εχθρός θα ωφεληθεί.*

Μα, παρ' όλα τα συμφιλιωτικά λόγια, η εχθρότητα που δημιουργήθηκε με την άνοδο του Σαλαντίν, θα είναι άγρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ ΤΟΥ ΣΑΛΑΝΤΙΝ

Πηγαίνεις πολύ μακριά, Γιουσέφ, ξεπερνάς τα όρια. Δεν είσαι παρά ένας υπηρέτης του Νουρεντίν και τώρα θέλεις να προσεταιριστείς την εξουσία μόνο για σένα. Μην έχεις αυταπάτες, γιατί εμείς που σε βγάλαμε από την αφάνεια, μπορούμε να σε επαναφέρουμε.

Μερικά χρόνια αργότερα, αυτή η γραπτή προειδοποίηση από τους αξιωματούχους, του Χαλεπιού προς το Σαλαντίν, θα φαινόταν παράλογη. Αλλά το 1174, όταν ο άρχοντας του Καΐρου αρχίζει να αναφαίνεται ως η κυριότερη προσωπικότητα της αραβικής Ανατολής, οι αρετές του δεν είναι αναγνωρισμένες από όλους. Στο περιβάλλον του Νουρεντίν, ακόμα κι όταν αυτός ζούσε, δεν αναφερόταν πια το όνομα του Γιουσέφ. Για να τον υποδείξουν χρησιμοποιούν τις λέξεις «φτασμένος» ή «δόλιος» ή, συχνότερα, «θρασύς».

Ο Σαλαντίν προσπαθούσε, σε γενικές γραμμές, να μη φαίνεται θρασύς. Η τύχη του όμως είναι απόλυτα σίγουρο ότι χαρακτηρίζεται από μεγάλο θράσος.

Και αυτό είναι που εκνευρίζει τους αντιπάλους του. Γιατί αυτός ο 36χρονος Κούρδος αξιωματικός δεν υπήρξε ποτέ φιλόδοξος άνθρωπος, κι αυτοί που παρατήρησαν την αρχή της σταδιοδρομίας του ξέρουν ότι θα μπορούσε να αρκεστεί στο να είναι ένα εμίρης ανάμεσα σε τόσους άλλους, αν η μοίρα δεν τον έσπρωχνε, άθελα του, στο προσκήνιο.

Έφυγε παρά τη θέληση του για την Αίγυπτο, όταν ο ρόλος

του στην κατάκτηση της ήταν μηδαμινός. Κι ωστόσο ακριβώς χάρη στην ταπεινοφροσύνη του, ανέβηκε στην κορυφή της εξουσίας. Δεν τολμούσε να αναγγείλει την πτώση των Φατιμίδων, αλλά όταν εξαναγκάσθηκε να πάρει αυτή την απόφαση βρέθηκε κληρονόμος της πιο πλούσιας μουσουλμανικής δυναστείας. Και όταν ο Νουρεντίν αποφάσισε να τον ξαναβάλει στη θέση του, ο Γιουσέφ δε χρειάστηκε καν να αντισταθεί. Ο κύριος του έσβησε ξαφνικά, αφήνοντας μοναδικό διάδοχο ένα αγόρι έντεκα ετών, τον ας-Σαλέχ.

Σε δυο χρόνια περίπου, στις 11 Ιουλίου 1174, ο Αμωρί πεθαίνει με τη σειρά του, θύμα μιας δυσεντερίας, ενώ ετοίμαζε μια νέα εισβολή στην Αίγυπτο με την υποστήριξη ενός ισχυρού σικελικού στόλου. Αφήνει το βασίλειο της Ιερουσαλήμ στο γιο του Μπωντουέν Δ', έναν έφηβο 13 ετών που πάσχει από τη φοβερότερη κατάρα, τη λέπρα. Δε μένει πια στην Ανατολή παρά μόνο ένας μονάρχης που θα μπορούσε να γίνει εμπόδιο στην άνοδο του Σαλαντίν, και είναι ο Μανουήλ, ο αυτοκράτορας των Ελλήνων, που ονειρεύεται, πράγματι, να γίνει μια μέρα κύριος της Συρίας και να εισβάλει στην Αίγυπτο σε συνεργασία με τους Φράγκους. Αλλά ακριβώς, λες και αυτό γίνεται για να συμπληρώσει τη σειρά, ο ισχυρός βυζαντινός στρατός που είχε παραλύσει το Νουρεντίν για δεκαπέντε χρόνια, θα συντριβεί το Σεπτέμβριο του 1176 από τον Κιλίζ Αρσλάν Β', εγγονό του Κιλίζ Αρσλάν Α' στη μάχη του Μυριοκεφάλου. Ο Μανουήλ πεθαίνει λίγο αργότερα καταδικάζοντας τη χριστιανική αυτοκρατορία της Ανατολής να βυθιστεί στην αναρχία.

Δεν πρέπει να παρεξηγήσουμε τους θαυμαστές του Σαλαντίν που διαβλέπουν σ' αυτή τη σειρά των τυχαίων συμπτώσεων το χέρι της Πρόνοιας. Ο ίδιος ο Γιουσέφ ποτέ δε ζήτησε την εύνοια της τύχης. Πάντα φρόντισε να ευχαριστεί μετά το Θεό, τον *«θείο μου Σερκούχ»* και τον *«κύριό μου Νουρεντίν»*. Είναι αλήθεια ότι το μεγαλείο του Σαλαντίν στηρίζεται επίσης στην ταπεινοφροσύνη του.

Μια μέρα που ο Σαλαντίν, κατάκοπος, ήθελε να ξεκουραστεί, τον πλησίασε ένας από τους Μαμελούκους του και του έδωσε να υπογράψει ένα χαρτί. «Είμαι εξαντλημένος, του λέει. ο Σουλτάνος, έλα σε μια ώρα!» Αλλά αυτός επέμεινε και κόλλησε σχεδόν το χαρτί στο πρόσωπο του Σαλαντίν λέγοντας του: «Ο κύριος να υπογράψει». Ο σουλτάνος απήντησε: «Μα δεν έχω μελανοδοχείο πρόχειρο». Καθόταν στην είσοδο της σκηνής του και ο Μαμελούκος πρόσεξε ότι στο εσωτερικό της υπήρχε ένα μελανοδοχείο. «Να το, στο βάθος της σκηνής» του είπε, πράγμα που σήμαινε ότι διέτασσε το Σαλαντίν να πάρει μόνος του το καλαμάρι. Ο σουλτάνος γύρισε, είδε το μελανοδοχείο κι' είπε «Μα το Θεό! Αλήθεια είναι». Τεντώθηκε τότε προς τα πίσω, ακούμπησε στο αριστερό του χέρι και πήρε το μελανοδοχείο με το δεξί. Έπειτα υπέγραψε το χαρτί.

Αυτό το συμβάν που αναφέρει ο Μπαχεντίν, ιδιαίτερος γραμματέας και βιογράφος του Σαλαντίν, δείχνει με χτυπητό τρόπο αυτό που τον διαφοροποιούσε από τους μονάρχες της πόλης του, καθώς και όλων των εποχών: να ξέρει να μένει ταπεινός με τους ταπεινούς, ακόμα κι όταν έγινε ο πιο ισχυρός μεταξύ των ισχυρών. Οι χρονικογράφοι του αναφέρουν το θάρρος του, τη δικαιοσύνη του και το ζήλο του για τον ιερό πόλεμο, αλλά μέσα στις διηγήσεις τους διαφαίνεται μια εικόνα πιο συγκινητική, πιο ανθρώπινη.

Μια μέρα, διηγείται ο Μπαχεντίν, *ενώ βρισκόμαστε σε πλήρη μάχη με τους Φράγκους, ο Σαλαντίν κάλεσε τους δικούς του γύρω του. Κρατούσε στο χέρι ένα γράμμα που μόλις είχε λάβει και όταν θέλησε να μιλήσει ξέσπασε σε λυγμούς. Βλέποντάς τον σ' αυτήν την κατάσταση αρχίσαμε και μεις να κλαίμε, μόλο που αγνοούσαμε το τι συνέβαινε. Είπε τελικά, με φωνή πνιγμένη στα δάκρυα: «Ο Τακιεντίν, ο ανιψιός μου πέθανε». Και ξανάρχισε να κλαίει με καυτά δάκρυα, κι εμείς το ίδιο. Όταν συνήλθα του είπα: «Ας μην ξεχνάμε τι μάχη διεξάγουμε, κι ας ζητήσουμε συγγνώμη απ' το Θεό που παρασυρθήκαμε σ' αυτόν το θρήνο». Ο Σαλαντίν μ' επιδοκίμασε: «Ναι, είπε, ο Θεός ας με συγχωρέσει, ο Θεός ας με συγχωρέσει». Επανέλαβε τη φράση πολλές φορές και μετά πρόσθεσε: «Κανείς να μη μάθει αυτό που συνέβη». Έπειτα του έφεραν ροδόνερο για να πλύνει τα μάτια του.*

Τα δάκρυα όμως του Σαλαντίν δε ρέουν μόνο για το θάνατο των δικών του.

Μια φορά, θυμάται ο Μπαχεντίν, ενώ *κάλπαζα πλάι στο σουλτάνο, απέναντι από τους Φράγκους, ένας εμπροσθοφύλακας του στρατού μας πλησίασε με μια γυναίκα που έκλαιγε χτυπώντας το στήθος της. « Έρχεται από τους Φράγκους», μας εξήγησε ο εμπροσθοφύλακας, «για να συναντήσει τον άρχοντα και την φέραμε». Ο Σαλαντίν ζήτησε από το διερμηνέα του να τη ρωτήσει τι συμβαίνει. Αυτή είπε: «Μουσουλμάνοι ληστές μπήκαν χθες στη σκηνή μου και έκλεψαν το κοριτσάκι μου. Πέρασα όλη τη νύχτα κλαίγοντας ώσπου οι αρχηγοί μας μου είπαν:* "Ο *βασιλιάς των μουσουλμάνων είναι μεγαλόψυχος, θα σε αφήσουμε να πας σ' αυτόν και μπορείς να του ζητήσεις την κόρη σου. Τότε ήρθα εδώ και απόθεσα όλες μου τις ελπίδες σε σένα"* . *Ο Σαλαντίν συγκινήθηκε και δάκρυα του ήρθαν στα μάτια. Έστειλε κάποιον στην αγορά των σκλάβων και σε λιγότερο από μ ι α ώρα, ένας ιππέας έφθασε φέρνοντας το κοριτσάκι στους ώμους του. Μόλις τους είδε, η μητέρα ρίχτηκε στο έδαφος, άλειψε το πρόσωπο της με άμμο και οι παρόντες έκλαιγαν από συγκίνηση. Κοίταξε προς τον ουρανό και άρχισε να λέει ακατάληπτα πράγματα. Της έδωσαν την κόρη της και τη συνόδευσαν στο στρατόπεδο των Φράγκων.*

Αυτοί που γνώρισαν το Σαλαντίν δε χρονοτριβούν δίνοντας τη φυσική του περιγραφή — κοντούλης, αδύνατος, με κοντή και περιποιημένη γενειάδα. Προτιμούν να μιλούν για το πρόσωπο του, αυτό το σκεπτικό και λίγο μελαγχολικό πρόσωπο που έλαμπε ξαφνικά από ένα χαμόγελο ενθαρρυντικό προκαλώντας εμπιστοσύνη στο συνομιλητή του. Ήταν πάντα προσηνής με τους επισκέπτες του και επέμενε να τους κρατήσει για φαγητό, αποδίδοντας τους όλες τις τιμές, ακόμη κι αν ήταν άπιστοι και ικανοποιώντας όλα τους τα αιτήματα. Δεν μπορούσε να υποφέρει το ότι κάποιος προστρέχει σ' αυτόν και φεύγει απογοητευμένος και μερικοί δε δίσταξαν να επωφεληθούν. Μια μέρα, κατά τη διάρκεια μιας ανακωχής με τους Φράγκους, ο «μπρινς», ο άρχοντας της Αντιόχειας, έφθασε αναπάντεχα

μπρος στη σκηνή του Σαλαχεντίν και του ζήτησε να του επιστρέψει μια περιοχή που ο Σουλτάνος είχε καταλάβει πριν από τέσσερα χρόνια. Του την έδωσε! Βλέπουμε ότι η γενναιοδωρία του Σαλαντίν αγγίζει μερικές φορές τα όρια της ασυνειδησίας.

Οι θησαυροφύλακές του, αποκαλύπτει ο Μπαχεντίν, *έκρυβαν πάντα κάποιο ποσό χρημάτων γι α να αντιμετωπίσουν κάτι το απρόβλεπτο γι ατί ήξεραν ότι αν ο Σουλτάνος μάθαινε την ύπαρξη αυτής της παρακαταθήκης, θα την ξόδευε αμέσως. Παρόλη αυτή τη φροντίδα όταν αυτός πέθανα, δεν υπήρχε στο δημόσιο ταμείο παρά μία πλάκα χρυσού της Τύρου και σαράντα επτά αργυρά Σιρχάμ.*

Όταν κάποιος από τους συνεργάτες του τον κατηγορούσε για τη σπατάλη του ο Σαλαντίν απαντούσε με ένα αφοπλιστικό χαμόγελο: «Υπάρχουν άνθρωποι για τους οποίους το χρήμα, δεν έχει περισσότερη αξία από την άμμο». Πράγματι, έχει μια ειλικρινή απέχθεια για τα πλούτη και τη χλιδή, και όταν τα μυθώδη παλάτια των Φατιμίδων Χαλίφηδων του ανήκουν, τα προσφέρει για κατοικία στους εμίρηδες του. Ενώ ο ίδιος προτιμάει να κατοικήσει κάπου πιο ταπεινά, δηλαδή στο χώρο των Εμίρηδων.

Αυτό είναι ένα από τα πολλά στοιχεία που μας επιτρέπουν να αντιπαραθέσουμε το χαρακτήρα του Σαλαντίν με αυτόν του Νουρεντίν. Οι αντίπαλοι του, άλλωστε, δε θα αναγνωρίσουν στο πρόσωπο του, παρά έναν αδέξιο μιμητή του κυρίου του. Στην πραγματικότητα, στις επαφές του με τους άλλους, ιδίως με τους στρατιώτες του, είναι θερμότερος από τον προκάτοχο του. Και αν τηρεί κατά γράμμα τους θρησκευτικούς νόμους δε διακατέχεται από αυτή τη θρησκοληψία που χαρακτήριζε ορισμένα φερσίματα του γιου του Ζίνκι. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο Σαλαντίν είναι γενικά περισσότερο απαιτητικός από τον εαυτό του παρά από τους άλλους, παρ' όλα αυτά θα φανεί πιο αμείλικτος από το Νουρεντίν σ' αυτούς που βλασφημούν το Ισλάμ, είτε αυτοί είναι «αιρετικοί» είτε είναι ορισμένοι Φράγκοι.

Πέρα όμως από τις διαφορές της προσωπικότητας, ο Σαλαν-

τίν, ιδίως στην αρχή, είναι πολύ επηρεασμένος από το εντυπωσιακό φέρσιμο του Νουρεντίν, του οποίου θέλει να είναι άξιος συνεχιστής ακολουθώντας χωρίς διακοπή τους ίδιους αντικειμενικούς στόχους με κείνον: να ενώσει τον αραβικό κόσμο, να κινητοποιήσει τους μουσουλμάνους, τόσο ηθικά χάρη σ' ένα δίκτυο προπαγάνδας, όσο και στρατιωτικά, εν όψει της επανάκτησης των τόπων που κατέχουν οι Φράγκοι, ιδίως την Ιερουσαλήμ.

Αυτό το καλοκαίρι του 1174 και ενώ στη Δαμασκό οι εμίρηδες που είναι συγκεντρωμένοι γύρω από το νεαρό ας-Σαλέχ, συζητούν για τον καλύτερο τρόπο που θα αντιμετωπίσουν το Σαλαντίν, σκεπτόμενοι ακόμα και να συμμαχήσουν με τους Φράγκους, ο άρχοντας του Καΐρου τους απευθύνει ένα γράμμα - αληθινή πρόκληση - όπου παραμερίζοντας την αντίθεση του με το Νουρεντίν, παρουσιάζεται χωρίς δισταγμό ως συνεχιστής του έργου του άρχοντα του και πιστός φύλακας της κληρονομιάς του.

Εάν ο αείμνηστος βασιλιάς μας - λέει - *είχε διακρίνει ανάμεσα σας ένα άτομο άξιο εμπιστοσύνης όπως εγώ, σ' αυτόν δε θα παραχωρούσε την Αίγυπτο που είναι εξάλλου η πιο σημαντική επαρχία του; Πεισθείτε ότι αν ο Νουρεντίν δεν πέθαινε τόσο πρόωρα, σε μένα θα ανέθετε την ανατροπή του και την προστασία του γιου του. Βλέπω όμως, ότι συμπεριφέρεστε σαν να είσαστε οι μόνοι που θα μπορούσατε να υπηρετείτε τον κύριο μου και το γιο του, και προσπαθείτε να με αποκλείσετε. Αλλά θα έλθω σύντομα. Θα εκτελέσω, για να τιμωρήσω τη μνήμη του κυρίου μου, έργα που θ' αφήσουν ίχνη και καθένας από εσάς θα τιμωρηθεί για την κακή του διαγωγή.*

Αναγνωρίζουμε δύσκολα εδώ τον προσεκτικό άνθρωπο των προηγούμενων χρόνων λες και ο θάνατος του κυρίου απελευθέρωσε μέσα του μια επιθετικότητα που συγκρατούσε πολύ καιρό. Είναι αλήθεια ότι οι περιστάσεις είναι εξαιρετικές γιατί αυτό το μήνυμα έχει συγκεκριμένο σκοπό: είναι η κήρυξη πολέμου με την οποία ο Σαλαντίν αρχίζει την κατάκτηση της μωαμεθανικής Συρίας. Όταν απευθύνει το μήνυμα τον Οκτώβριο του 1174, ο άρχοντας του Καΐρου κατευθύνεται ήδη προς τη Δαμασκό, επικεφαλής επτακοσίων ιππέων. Δεν αρκούν βέβαια για την πολιορκία της συριακής μητρόπολης, αλλά ο Γιουσέφ υπολόγισε καλά αυτή την υπόθεση. Τρομαγμένοι απ' αυτή την προειδοποίηση ο ας-Σαλέχ και οι συνεργάτες του προτιμούν να αποσυρθούν στο Χαλέπι. Διασχίζοντας χωρίς δυσκολία το φράγκικο έδαφος και ακολουθώντας τη διαδρομή που ονομάστηκε «το μονοπάτι του Σερκούχ» ο Σαλαντίν φθάνει τέλη Οκτωβρίου στη Δαμασκό, όπου οι άνθρωποι που είναι φίλοι της οικογένειας του, σπεύδουν να του ανοίξουν τις πύλες για να τον υποδεχτούν.

Ενθαρρυμένος απ' αυτή τη νίκη που επιλέχτηκε χωρίς ένα εμπόδιο εξακολουθεί την προέλαση του. Αφήνοντας τη φρούρηση της Δαμασκού σε έναν από τους αδελφούς του, κατευθύνεται προς την κεντρική Συρία και καταλαμβάνει τη Χομς και τη Χάμα. «Σ' αυτή την εκστρατεία αστραπή, μας λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *ο Σαλαχεντίν φέρεται ότι ενεργεί εν ονόματι του ας-Σαλέχ γιου του Νουρεντίν. Έλεγε πως σκοπός του ήταν να υπερασπιστεί τη χώρα από τους Φράγκους.*

Πιστός στη δυναστεία του Ζίνκι, ο ιστορικός της Μοσούλης, είναι δύσπιστος προς το Σαλαντίν και τον κατηγορεί για διπλοπροσωπία. Δεν έχει εντελώς άδικο. Ο Γιουσέφ, που δε θέλει να φανεί σφετεριστής, παρουσιάζεται σαν προστάτης του ας-Σαλέχ. «Οπωσδήποτε, λέει, αυτός ο έφηβος δεν μπορεί να κυβερνήσει μόνος, χρειάζεται έναν κηδεμόνα, έναν αντιβασιλέα, και κανείς δεν είναι πιο κατάλληλος από μένα γι'αυτό το ρόλο». Γι' αυτό άλλωστε στέλνει αλλεπάλληλα επιστολές στον ας-Σαλέχ για να το διαβεβαιώσει για την πίστη του, προσεύχεται γι' αυτόν στα τεμένη του Καΐρου και κόβει νόμισμα στ' όνομα του.

Ο νεαρός μονάρχης παραμένει ολότελα απαθής σ' αυτές τις χειρονομίες. Όταν ο Σαλαντίν έρχεται να πολιορκήσει το Χαλέπι, Δεκέμβριο του 1174 «για να προστατεύσει το βασιλιά ας-Σαλέχ από την ολέθρια επιρροή των συμβούλων του», ο γιος του Νουρεντίν συγκεντρώνει τον πληθυσμό της πόλης και εκφωνεί ένα συγκλονιστικό λόγο: «Κοιτάξτε αυτόν τον άδικο και αχάριστο άνθρωπο που θέλει να πάρει τη χώρα μου χωρίς να

δείξει σεβασμό ούτε στο Θεό ούτε στους ανθρώπους! Είμαι ορφανός και βασίζομαι σ' εσάς για να με υπερασπίσετε, στη μνήμη του πατέρα μου που τόσο σας αγαπούσε». Βαθιά συγκινημένοι, οι Χαλεπιανοί αποφασίζουν να αντισταθούν μέχρις εσχάτων: στον «απατεώνα». Ο Γιουσέφ που θέλει να αποφύγει μια άμεση σύγκρουση με τους ας-Σαλέχ αίρει την πολιορκία. Σε ανταπόδοση, αυτοκηρύσσεται «βασιλιάς της Αιγύπτου και της Συρίας» για να μην εξαρτάται πια από κανένα ηγεμόνα. Οι χρονικογράφοι άλλωστε, θα του αποδώσουν και τον τίτλο του Σουλτάνου, αλλά ο ίδιος δε θα τον χρησιμοποιήσει ποτέ.

Ο Σαλαντίν θα 'ρθει κι άλλες φορές κάτω απ' τα τείχη του Χαλεπιού, αλλά χωρίς ποτέ να αποφασίσει να διασταυρώσει το σπαθί του με το γιο του Νουρεντίν.

Για να αποτρέψουν αυτή τη συνεχή απειλή, οι σύμβουλοι του ας-Σαλέχ αποφασίζουν να καταφύγουν στις υπηρεσίες των Δολοφόνων. Έρχονται σε επαφή με το Ραχιντεντίν Σινάν, ο οποίος υπόσχεται να τους απαλλάξει από το Γιουσέφ. Η πρώτη απόπειρα γίνεται στις αρχές του 1175. Μερικοί Δολοφόνοι διεισδύουν στο στρατόπεδο του Σαλαντίν και φθάνουν στη σκηνή του, όπου ένας εμίρης τους αναγνωρίζει και τους κλείνει το δρόμο. Τον πληγώνουν σοβαρά αλλά ο συναγερμός έχει δοθεί. Οι φύλακες τρέχουν και ύστερα από μια λυσσώδη συμπλοκή οι επίδοξοι φονιάδες σφάχτηκαν. Αυτό δεν είναι παρά μια αναβολή. Στις 22 Μαΐου 1176, ενώ ο Σαλαντίν βρίσκεται πάλι σε εκστρατεία στην περιοχή του Χαλεπιού, ένας Δολοφόνος μπαίνει στη σκηνή του και του καταφέρει ένα χτύπημα στο κεφάλι. Ευτυχώς, ο σουλτάνος που παίρνει προφυλάξεις φοράει ένα προστατευτικό κράνος κάτω από το φέσι του. Ο δολοφόνος τότε προσπαθεί να τον κτυπήσει στο λαιμό. Αλλά κι εκεί το μαχαίρι σταματάει, γιατί ο Σαλαντίν φοράει ένα μακρύ επενδυτή από χοντρό ύφασμα, με ψηλό γιακά που είναι κι αυτός θωρακισμένος. Ένας από τους εμίρηδες του στρατού φθάνει και παίρνει το μαχαίρι απ' τα χέρια του άλλου και χτυπάει τον μπατίνι που σωριάζεται. Ο Σαλαντίν δεν πρόφθασε να σηκωθεί, όταν ένας δεύτερος δολοφόνος ρίχνεται πάνω του, κι έπειτα τρίτος. Αλλά οι φύλακες ήταν ήδη εκεί και έσφαξαν τους επίδοξους δολοφόνους. Ο Γιουσέφ βγαίνει από τη σκηνή του

παραπατώντας βλοσυρός και έκπληκτος που είναι ακόμα *σώος* και αβλαβής.

Μόλις συνήλθε αποφάσισε να επιτεθεί στους Δολοφόνους, στο καταφύγιο τους στην κεντρική Συρία, όπου ο Σινάν ελέγχει περί τα δέκα φρούρια. Ο Σαλαντίν πηγαίνει να πολιορκήσει το πιο φοβερό απ' όλα, το Μασιάφ, σκαρφαλωμένο στην κορυφή ενός απόμακρου βουνού. Αλλά αυτό που γίνεται εκείνον τον Αύγουστο του 1176, στη χώρα των Δολοφόνων, θα μείνει αναμφίβολα ένα μυστήριο. Μια πρώτη εκδοχή, αυτή του Ιμπν αλ-Αθίρ, λέει ότι ο Σινάν έστειλε μια επιστολή στο θείο του Σαλαντίν, αδελφό της μητέρας του, όπου ορκίζεται ότι θα σκοτώσει όλα τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Αυτή η απειλή δεν ήταν δυνατόν να αγνοηθεί, αφ' ενός διότι ήταν εκ μέρους των Δολοφόνων, αφ' ετέρου δε είχαν προηγηθεί οι δυο απόπειρες εναντίον του Σουλτάνου. Γι' αυτό λοιπόν σταμάτησε η πολιορκία του Μασιάφ.

Αλλά υπάρχει και μια δεύτερη εκδοχή από την πλευρά των ίδιων των Δολοφονούν. Αναγράφεται σε ένα από τα σπάνια γραπτά του δόγματος που σώθηκαν. Πρόκειται για μια αφήγηση που υπογράφεται από έναν οπαδό τους, τον Αμπού-Φιράζ. Κατ' αυτόν ο Σινάν, που απουσίαζε από το φρούριο του Μασιάφ όταν πολιορκήθηκε, πήγε με δύο συντρόφους του και εγκαταστάθηκε σε ένα γειτονικό λόφο για να παρακολουθεί τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων ο Σαλαντίν, διέταξε τους άνδρες του να τον αιχμαλωτίσουν. Ένα αξιόλογο στράτευμα κύκλωσε το Σινάν, αλλά, όταν οι στρατιώτες προσπάθησαν να τον συλλάβουν, παρέλυσαν από μια μυστηριώδη δύναμη. Λένε ότι ο «γέροντας του όρους» τους ζήτησε να ειδοποιήσουν το σουλτάνο, ότι ήθελε να τον συναντήσει προσωπικά και μόνο του. Τρομοκρατημένοι, έτρεξαν να διηγηθούν στον άρχοντα τους τι είχε συμβεί. Ο Σαλαντίν, που δεν προέβλεπε τίποτα το καλό, σκόρπισε στάχτες και ασβέστη γύρω από τη σκηνή του, για να μπορεί να βρει ίχνη βημάτων, ενώ, με το πέσιμο της μέρας, έβαλε σκοπούς με δαυλούς να τον προστατεύσουν. Ξαφνικά, μέσα στη νύχτα, ξύπνησε απότομα, είδε ένα άγνωστο πρόσωπο που σερνόταν έξω από τη σκηνή του και νόμισε πως ήταν ο ίδιος ο Σινάν. Ο παράξενος επισκέπτης είχε αφήσει στο κρεβάτι του

μια δηλητηριασμένη γαλέτα και ένα σημείωμα που έγραφε. «Βρίσκομαι υπό τον έλεγχο της δύναμης μας». Τότε ο Σαλαντίν φώναξε, οι φύλακες έτρεξαν και ορκίζονταν ότι δεν είχαν δει τίποτα. Από την επαύριο ο Σαλαντίν, έσπευσε να λύσει την πολιορκία και να επιστρέψει βιαστικά στη Δαμασκό.

Αυτή η διήγηση, είναι σίγουρα μυθιστορηματική, το γεγονός όμως είναι ότι ο Σαλαντίν αποφάσισε ξαφνικά ν' αλλάξει εντελώς την πολιτική του προς τους Δολοφόνους. Παρά την απέχθεια του για κάθε είδους αίρεση δε θα επιχειρήσει ποτέ πια να απειλήσει τα εδάφη των μπατίνι. Αντίθετα, θα επιδιώξει από δω και πέρα να συνδιαλλαγεί μαζί τους, στερώντας τους εχθρούς του, μουσουλμάνους και Φράγκους, από έναν πολύτιμο βοηθό. Γιατί, στη μάχη για τον έλεγχο της Συρίας, ο Σουλτάνος αποφάσισε να έχει όλα τα ωφελήματα με το μέρος του. Είναι αλήθεια ότι είναι αναμφισβήτητα ο κερδισμένος, αφ' ότου κατέλαβε τη Δαμασκό, αλλά η αντιδικία συνεχίζεται. Οι εκστρατείες που πρέπει να κάνει εναντίον των φράγκικων κρατών, εναντίον του Χαλεπιού, της Μοσούλης, που και αυτή διοικείται από έναν απόγονο του Ζίνκι, καθώς επίσης εναντίον διαφόρων πριγκίπων της Ζεζίρα και της Μικράς Ασίας, είναι εξουθενωτικές. Ιδίως, επειδή συχνά πρέπει να πηγαίνει και στο Κάιρο για να αποθαρρύνει δολοπλόκους και ραδιούργους.

Η κατάσταση αρχίζει να αλλάζει το 1181, όταν ο ας-Σαλέχ πεθαίνει ξαφνικά, ίσως δηλητηριασμένος, σε ηλικία 18 ετών. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ διηγείται τις τελευταίες του στιγμές συγκλονισμένος.

Όταν η κατάσταση του χειροτέρεψε, οι γιατροί τον συμβούλεψαν να πιει λίγο κρασί. Τους είπε: « Όχι, δε θα το κάνω πριν ρωτήσω έναν διδάσκαλο του νόμου». Ένας από τους επίσημους ουλεμάδες, ήρθε στο προσκέφαλο του και του εξήγησε ότι η θρησκεία, επιτρέπει τη χρήση του κρασιού σαν φάρμακο. Ο ας-Σαλέχ ρώτησε: «Και νομίζετε πραγματικά ότι, εάν ο Θεός αποφάσιζε να θέσει τέλος στη ζωή μου, θα μπορούσε να αλλάξει γνώμη αν με έβλεπε να πίνω κρασί;» Ο άνθρωπος της θρησκείας αναγκάστηκε να πει όχι. «Τότε, είπε ο ετοιμοθάνατος, δε θέλω να συναντήσω το δημιουργό μου έχοντας στο στομάχι μου μια απαγορευμένη τροφή».

Ενάμιση χρόνο αργότερα, τον Ιούνιο του 1183, ο Σαλαντίν κάνει την επίσημη είσοδο του στο Χαλέπι. Από εδώ και στο εξής, η Συρία και η Αίγυπτος θα αποτελούν ένα κράτος, όχι μόνο κατ' όνομα, όπως τον καιρό του Νουρεντίν, αλλά πραγματικά, κάτω από την αδιαφιλονίκητη κυριαρχία του Αγιουβίδη βασιλιά. Παραδόξως, η ανάδειξη αυτού του ισχυρού αραβικού κράτους που τους περισφίγγει κάθε μέρα και περισσότερο, δεν οδηγεί τους Φράγκους να επιδείξουν μεγαλύτερη ενότητα. Το αντίθετο μάλιστα. Ενώ ο βασιλιάς της Ιερουσαλήμ φοβερά σαστισμένος από τη λέπρα, βυθίζεται στην ανικανότητα, οι δυο αντίπαλες φατρίες ερίζουν για την εξουσία. Η πρώτη είναι υπέρ μιας διευθέτησης με το Σαλαντίν και έχει αρχηγό το Ραϋμόν, κόμη της Τρίπολης. Η δεύτερη, που έχει ακραίες θέσεις, έχει ως εκφραστή το Ρενώ του Σατιγιόν, τέως πρίγκιπα της Αντιόχειας.

Πολύ μελαχρινός, με μύτη σαν ράμφος αετού, μιλάει καλά αραβικά και είναι προσεκτικός αναγνώστης των ισλαμικών κειμένων. Ο Ραϋμόν θα περνούσε για Σύριος εμίρης, όπως οι άλλοι, αν το μεγάλο του ανάστημα δεν πρόδινε τη δυτική του καταγωγή.

Δεν υπήρχε — μας λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ - *ανάμεσα στους Φράγκους της εποχής εκείνης κανένας άνδρας πιο θαρραλέος και πιο σοφός όπως ο άρχοντας της Τρίπολης, ο Ραϋμόν ας Σανζιλί, απόγονος του Σαιν Ζιλ. Αλλά ήταν πολύ φιλόδοξος και επιθυμούσε διαρκώς να γίνει βασιλιάς. Για ένα διάστημα υπήρξε αντιβασιλιάς, αλλά γρήγορα παραμερίστηκε. Αισθάνθηκε τόση μνησικακία, ώστε έγραψε στου Σαλαχεντίν, τέθηκε στο πλευρό του και του ζήτησε να τον βοηθήσει να γίνει βασιλιάς των Φράγκων. Ο Σαλαχεντίν χάρηκε και έσπευσε να ελευθερώσει αρκετούς ιππότες της Τρίπολης που ήταν αιχμάλωτοι των μουσουλμάνων.*

Ο Σαλαντίν παρατηρεί προσεκτικά αυτές τις διαμάχες. Όταν το «ανατολικό» ρεύμα, του οποίου ηγείται ο Ραϋμόν, φαίνεται να θριαμβεύει στην Ιερουσαλήμ γίνεται συμβιβαστικός. Το 1184, ο Μπωντουέν Δ' μπήκε στο τελευταίο στάδιο της λέ-

πρας. Τα χέρια και τα πόδια του είναι πλαδαρά, τα μάτια του σβησμένα. Αλλά δεν του λείπει το θάρρος και η καλή θέληση και έχει εμπιστοσύνη στον κόμη της Τρίπολης που προσπαθεί να θεμελιώσει σχέσεις καλής γειτονίας με το Σαλαντίν. Ο Ανδαλουσιανός ταξιδιώτης Ιμπν Ζομπέρ, που επισκέπτεται τη Δαμασκό αυτό το χρόνο, εκπλήσσεται όταν βλέπει ότι, μόλο που ο πόλεμος συνεχίζεται, τα καραβάνια πηγαίνουν και έρχονται άνετα, από το Κάιρο στη Δαμασκό, διά μέσου του φράγκικου εδάφους. «Οι χριστιανοί, διαπιστώνει, υποχρεώνουν τους μουσουλμάνους να πληρώσουν ένα φόρο που επιβάλλεται χωρίς παραβίαση. Οι χριστιανοί έμποροι, με τη σειρά τους πληρώνουν τα τέλη πάνω στο εμπόρευμα τους όταν διασχίζουν το έδαφος των μουσουλμάνων. Η συμφωνία μεταξύ τους είναι άψογη και η ισοτιμία σεβαστή. Οι πολεμιστές ασχολούνται με τον πόλεμο αλλά ο λαός ζει ειρηνικά».

Ο Σαλαντίν, χωρίς να βιάζεται να σταματήσει αυτή τη συνύπαρξη, φαίνεται ότι θέλει να βαδίσει πιο μακριά στο δρόμο της ειρήνης. Το Μάρτιο του 1185, ο λεπρός βασιλιάς πεθαίνει στα 24 χρόνια του και αφήνει το θρόνο του στον ανιψιό του Μπωντουέν Ε\ ένα παιδί έξι ετών και την αντιβασιλεία στον κόμη της Τρίπολης ο οποίος, γνωρίζοντας ότι θα χρειαστεί καιρός για να εδραιώσει την εξουσία του, σπεύδει να στείλει αντιπροσώπους στη Δαμασκό για να ζητήσει ανακωχή. Ο Σαλαντίν, ο οποίος αισθάνεται πανέτοιμος για μια αποφασιστική μάχη με τους Δυτικούς, δεχόμενος να συνάψει τετραετή συνθήκη, αποδεικνύει ότι δεν επιδιώκει την αντιπαράθεση. Αλλά, όταν το παιδί-βασιλιάς πεθαίνει ένα χρόνο αργότερα, τον Αύγουστο του 1185, ο ρόλος του αντιβασιλιά τίθεται σε αμφισβήτηση. *Η μητέρα τον μικρού μονάρχη,* εξηγεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *είχε ερωτευθεί κάποιο Φράγκο ονόματι Γκυ που μόλις είχε φθάσει από τη Δύση. Τον είχε παντρευτεί, και όταν πέθανε το παιδί έβαλε την κορόνα στο κεφάλι του συζύγου της και κάλεσε τον Πατριάρχη, τους κληρικούς, τους μοναχούς, τους Ναΐτες, τους φιλόξενους, τους βαρόνους, τους ανακοίνωσε ότι είχε αναθέσει την εξουσία στον Γκυ, και τους όρκισε να τον υπακούουν. Ο Ραϋμόν αρνήθηκε και προτίμησε να κάνει συμφωνία με το Σαλαντίν.* Αυτός ο Γκυ, είναι ο βασιλιάς Γκυ ντε Λουζινιάν, ένας ωραίος άνδρας εντελώς άβουλος, χωρίς καμιά πολιτική ή πολεμική αρετή, πάντα έτοιμος να συμφωνήσει με τον τελευταίο του συνομιλητή. Στην πραγματικότητα είναι ένα ανδρείκελο στα χέρια των «γερακιών», των οποίων αρχηγός είναι ο «μπρινς Αρνάτ», ο Ρενώ ντε Σατιγιάν.

Μετά την περιπέτεια του στην Κύπρο και τις παράνομες φορολογίες στη βόρεια Συρία, αυτός ο τελευταίος πέρασε δεκαπέντε χρόνια στις φυλακές του Χαλεπιού, μέχρι το 1175 που τον ελευθέρωσε ο γιος του Νουρεντίν. Η αιχμαλωσία του όξυνε τα ελαττώματα του. Πιο φανατικός, πιο άπληστος, πιο αιμοχαρής παρά ποτέ, ο Αρνάτ θα προκαλέσει μόνος του περισσότερο μίσος μεταξύ Αράβων και Φράγκων παρ' ότι οι δεκαετίες των πολέμων και των σφαγών. Μετά την απελευθέρωση του, δεν κατόρθωσε να ανακτήσει την Αντιόχεια όπου βασιλεύει ο προγονός του Μποεμόν Γ'. Εγκαταστάθηκε λοιπόν στην Ιερουσαλήμ, όπου έσπευσε να παντρευτεί μια νεαρή χήρα που του έδωσε σαν προίκα τα εδάφη ανατολικά του Ιορδάνη, συγκεκριμένα τα ισχυρά φρούρια του Κέρακ και Σαουμπάκ. Σύμμαχος των Ναϊτών και άλλων νεοφερμένων ιπποτών ασκεί στην αυλή της Ιερουσαλήμ μια αυξάνουσα επιρροή, που μόνο ο Ραϋμόν κατορθώνει για κάποιο χρονικό διάστημα να κλονίσει. Η πολιτική που θέλει να επιβάλει είναι αυτή της πρώτης φράγκικης εισβολής: να πολεμά ασταμάτητα τους Άραβες, να λεηλατεί και να σφαγιάζει χωρίς μέτρο, και να κατακτά νέα εδάφη. Γι' αυτόν, κάθε συνδιαλλαγή, κάθε συμφωνία είναι προδοσία. Δε δεσμεύεται από καμιά ανακωχή, από κανένα λόγο. Τι αξίζει ένας όρκος που δίνεται σε άπιστους; εξηγεί κυνικά.

Το 1180 είχε υπογραφεί μια συμφωνία μεταξύ Δαμασκού και Ιερουσαλήμ που εγγυόταν την ελεύθερη μετακίνηση των ανθρώπων και των αγαθών της περιοχής. Ύστερα από μερικούς μήνες, ένα καραβάνι πλούσιων εμπόρων που διέσχιζε την έρημο της Συρίας με κατεύθυνση τη Μέκκα δέχτηκε επίθεση από το Ρενώ που άρπαξε τα εμπορεύματα. Ο Σαλαντίν παραπονέθηκε στον Μπωντουέν Δ' αλλά αυτός δεν τόλμησε να τιμωρήσει τον υποτελή του. Το φθινόπωρο του 1182 τα πράγματα ήταν πιο 7οβαρά: ο Αρνάτ αποφάσισε να λεηλατήσει την ίδια τη Μέκκα, επιβιβάστηκε σε πλοίο στο Ελάτ, μικρό χωριό ψαράδων τότε,

στον κόλπο της 'Ακαμπα, και οδηγούμενος από μερικούς πειρατές της Ερυθράς θάλασσας, η αποστολή διαπλέοντας κατά μήκος της ακτής χτύπησε το Γιανμπόχ, λιμάνι της Μεδίνας κι έπειτα το Ραμπίγκ, κοντά στη Μέκκα. Στο δρόμο τους οι άνδρες του Ρενώ, βούλιαξαν ένα πλοίο μουσουλμάνων προσκυνητών που κατευθυνόταν στη Ζέντα. *Όλοι έμειναν κατάπληκτοι,* εξηγεί ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *γιατί οι άνθρωποι της περιοχής δεν είχαν γνωρίσει ούτε ένα Φράγκο έμπορο ή πολεμιστή.* Μεθυσμένοι από την επιτυχία τους οι εισβολείς γέμισαν με την ησυχία τους τα πλοία τους με λεία. Κι ενώ ο Ρενώ ανέβαινε προς τα εδάφη του, οι άνδρες του πέρασαν πολλούς μήνες λυμαινόμενοι την Ερυθρά Θάλασσα. Ο αδελφός του Σαλαντίν, ο αλ-Αντέλ, που κυβερνούσε την Αίγυπτο κατά την απουσία του, εξόπλισε ένα στόλο, έτρεξε να κυνηγήσει τους ληστές και τους κατατρόπωσε. Μερικοί απ' αυτούς οδηγήθηκαν στη Μέκκα για να καρατομηθούν δημόσια. Παραδειγματική ποινή, λέει ο ιστορικός της Μοσούλης, *γι' αυτούς που θέλησαν να παραβιάσουν τους ιερούς τόπους.* Οι ειδήσεις γι' αυτό το τρελό επιχείρημα, έκαναν το γύρο του μουσουλμανικού κόσμου και ο Αρνάτ θα συμβολίζει έκτοτε ότι υπάρχει στην πιο αποτρόπαιη πλευρά του Φράγκου εχθρού.

Ο Σαλαντίν απάντησε με μια σειρά επιδρομών στα εδάφη του Ρενώ. Αλλά, παρά το θυμό του, ο σουλτάνος ήξερε να παραμένει μεγαλόψυχος. Το Νοέμβριο του 1183 για παράδειγμα και ενώ είχε τοποθετήσει καταπέλτες γύρω από το φρούριο του Κεράκ κι άρχισε να βομβαρδίζει με κομμάτια βράχου, οι πολιορκούμενοι τον ειδοποίησαν ότι εκείνη τη στιγμή, γινόταν πριγκηπικός γάμος στο εσωτερικό. Ο Σαλαντίν ζήτησε να του υποδείξουν την κατοικία που θα 'μενε το νέο ζευγάρι, και διέταξε τους άνδρες του να προσέχουν, μόλο που η νύφη ήταν η προγονή του Ρενώ.

Δυστυχώς τέτοιες χειρονομίες, δεν έχουν αξία για τον Αρνάτ. Παρόλο που είχε προς στιγμή αδρανοποιηθεί από το σοφό Ραϋμόν, το Σεπτέμβριο του 1186 και μετά την ενθρόνιση του βασιλιά Γκυ, θα κατορθώσει και πάλι, να επιβάλλει τους νόμους του. Μετά από λίγες εβδομάδες, αγνοώντας την ανακωχή που θα διαρκούσε κανονικά άλλα δυόμισι χρόνια, ο πρίγκιπας πέφτει σαν όρνεο, σ' ένα σημαντικό καραβάνι Αράβων εμπόρων που προχωρούσε ήσυχα στο δρόμο της Μέκκας. Σφάζει τους οπλισμένους άνδρες και τους υπόλοιπους τους οδηγεί αιχμάλωτους στο Κεράκ. Όταν μερικοί απ' αυτούς τολμούν να υπενθυμίσουν στο Ρενώ την εκεχειρία, τους λέει προκλητικά. «Ας έρθει λοιπόν ο Μωάμεθ σας να σας ελευθερώσει». Όταν θα μεταφέρουν αυτά τα λόγια στο Σαλαντίν θα ορκιστεί να σκοτώσει τον Αρνάτ με τα ίδια του τα χέρια.

Αλλά προς το παρόν, ο Σουλτάνος συμπεριφέρεται σαν να θέλει να χρονοτριβήσει. Στέλνει αντιπροσώπους στο Ρενώ για να ζητήσει την απελευθέρωση των κρατουμένων και την απόδοση των εμπορευμάτων τους. Όταν ο πρίγκιπας αρνήθηκε να τους δει, οι τελευταίοι πήγαν στην Ιερουσαλήμ όπου τους δέχτηκε ο βασιλιάς Γκυ που είπε ότι ήταν ανάστατος με τις πράξεις του υποτελή του, αλλά δεν τολμά να έλθει σε σύγκρουση μαζί του. Οι απεσταλμένοι επιμένουν, οι όμηροι του πρίγκιπα Αρνάτ θα αργοπεθαίνουν στα μπουντρούμια του Κεράκ, σε περιφρόνηση όλων των συμφωνιών και των όρκων; Ο ανίκανος Γκυ νίπτει τας χείρας του.

Η εκεχειρία διακόπτεται. Ο Σαλαντίν, που θα την είχε σεβαστεί ως το τέλος, δεν ανησυχεί διόλου που ξαναρχίζουν οι εχθροπραξίες. Στέλνοντας κήρυκες στους εμίρηδες της Αιγύπτου, της Συρίας, της Ζεζίρα και αλλού, για να τους αναγγείλει ότι οι Φράγκοι χλεύασαν προδοτικά τις υποχρεώσεις τους, καλεί συμμάχους και υπηκόους να ενωθούν με όσες δυνάμεις διαθέτουν για να λάβουν μέρος στο Ζιχάντ εναντίον του κατακτητή. Από όλες τις γωνιές του Ισλάμ χιλιάδες ιππείς και στρατιώτες συρρέουν στη Δαμασκό. Η πόλη είναι ένα πλοίο που έπεσε σε μια θάλασσα από κυματιστά πανιά, μικρές σκηνές από τρίχα καμήλας, όταν οι στρατιώτες προφυλάγονται από τον ήλιο και τη βροχή, ή από μεγάλα περίπτερα πριγκηπικά με πλούσια χρώματα στολισμένα με εδάφια από το κοράνι ή καλλιγραφημένα ποιήματα.

Ενώ η κινητοποίηση συνεχίζεται οι Φράγκοι βουλιάζουν στις εσωτερικές τους διαμάχες. Ο βασιλιάς Γκυ, που νομίζει τη στιγμή ευνοϊκή για να απαλλαγεί από τον αντίπαλο του, ο οποίος τον κατηγορεί για συνεργασία με τους Μουσουλμάνους,

ετοιμάζεται να δράσει. Ο στρατός της Ιερουσαλήμ ετοιμάζεται να επιτεθεί στην Τιβεριάδα μια μικρή πόλη της Γαλιλαίας που ανήκει στη σύζυγο του κόμη της Τρίπολης. Αυτός, ανάστατος πάει να συναντήσει το Σαλαντίν για να του προτείνει μια συμμαχία, την οποία ο σουλτάνος αποδέχθηκε και στέλνει ένα απόσπασμα στρατού για να ενισχύσει τη φρουρά της Τιβεριάδας. Ο στρατός της Ιερουσαλήμ υποχωρεί.

Στις 30 Απριλίου 1187, ενώ οι Άραβες, Τούρκοι και Κούρδοι πολεμιστές συνεχίζουν να εισρέουν στη Δαμασκό στέλνει ένα μήνυμα στην Τιβεριάδα για να ζητήσει από το Ραϋμόν, σύμφωνα με τη συμμαχία τους, να αφήσει την εμπροσθοφυλακή του να περάσει για μια αναγνώριση από τα εδάφη του, κοντά στη λίμνη της Γαλιλαίας. Ο κόμης δυσανασχετεί, αλλά δεν μπορεί να αρνηθεί. Έχει μόνο μια απαίτηση, ότι οι μουσουλμάνοι στρατιώτες θα φύγουν από το έδαφος του το βράδυ και θα υποσχεθούν ότι δε θα πειράξουν τους υπηκόους και τα αγαθά τους. Για να αποφύγει κάθε επεισόδιο, ειδοποιεί όλες τις κοινότητες των περιχώρων για τη διάβαση των μουσουλμάνων πατριωτών και ζητάει από τους κατοίκους να μη βγουν από τα σπίτια τους. Την αυγή της επομένης, Παρασκευή 1 Μαΐου, επτά χιλιάδες ιππείς που οδηγούνται από έναν υπασπιστή του Σαλαντίν περνούν κάτω από τα τείχη της Τιβεριάδας. Το ίδιο βράδυ, επιστρέφοντας, ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο, σεβάστηκαν κατά γράμμα τις απαιτήσεις του κόμη και δεν πείραξαν ούτε τα χωριά ούτε τους πύργους. Δεν έκλεψαν ούτε χρυσό ούτε ζώα, μα παρ' όλα αυτά, δεν απέφυγαν τα επεισόδια. Πράγματι, οι μεγάλοι άρχοντες των Ναϊτών και των φιλόξενων βρίσκονταν κατά τύχη και οι δυο στο γειτονικό φρούριο. Την προηγούμενη πήραν μήνυμα από το Ραϋμόν που αναγγέλλει την άφιξη του μουσουλμανικού αποσπάσματος. Το αίμα των μοναχών στρατιωτών έβρασε. Γι' αυτούς, δεν υπάρχει συμφωνία με τους Σαρακηνούς. Μαζεύοντας βιαστικά μερικές εκατοντάδες ιππείς και στρατού, αποφάσισαν να τρέξουν εναντίον των μουσουλμάνων κοντά στο χωριό Σαφουρίγια, βόρεια της Ναζαρέτ. Μέσα σε λίγα λεπτά οι Φράγκοι αποδεκατίστηκαν. Μόνο ο μέγας άρχων των Ναϊτών κατόρθωσε να διαφύγει.

Τρομαγμένοι απ' αυτή την ήττα, αναφέρει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, έστειλαν στο Ραϋμόν τον Πατριάρχη τους, τους κληρικούς, τους καλόγερους τους και πολλούς ιππότες και τον επέπληξαν σκληρά για τη συμμαχία του με το Σαλαχεντίν. «Ασπάστηκες το Ισλάμ, αλλιώς δε θα ανεχόσουν αυτό που συνέβη. Δε θα επέτρεπες στους μουσουλμάνους να περάσουν από το έδαφος σου, να κατασφάξουν τους Ναΐτες και τους φιλόξενους και να φύγουν παίρνοντας ομήρους χωρίς να προσπαθήσεις να αντιταχθείς. Οι στρατιώτες του κόμη, αυτοί της Τρίπολης και της Τιβεριάδας, του έκαναν τις ίδιες επιπλήξεις και ο Πατριάρχης τον απείλησε ότι θα τον αφορίσει και θα ακυρώσει το γάμο του. Ο Ραϋμόν, κάτω από αυτές τις πιέσεις φοβήθηκε. Ζήτησε συγγνώμη και μετανόησε. Τον συγχώρησαν, συμφιλιώθηκαν μαζί του και του ζήτησαν να θέσει το στρατό του στη διάθεση του βασιλιά και να λάβει μέρος στη μάχη εναντίον των μουσουλμάνων. Ο κόμης έφυγε μαζί τους, οι Φράγκοι συγκέντρωσαν τα στρατεύματα τους, ιππείς και στρατιώτες κοντά στην Άκρα, κι έπειτα βάδισαν, σέρνοντας το βήμα προς το χωριό Σαφουρίγια.

Στο μουσουλμανικό στρατόπεδο η πανωλεθρία αυτών των θρησκευτικών και στρατιωτικών δογμάτων, τα οποία μισούσαν και φοβούνταν ολόψυχα δίνει μια ιδέα για τη νίκη. Από τώρα·, εμίρηδες και στρατιώτες αδημονούν και διασταυρώνουν τα ξίφη τους με τους Φράγκους. Τον Ιούνιο, ο Σαλαντίν συγκεντρώνει όλα τα στρατεύματα του στο δρόμο μεταξύ Δαμασκού και Τιβεριάδας: δώδεκα χιλιάδες ιππείς παρελαύνουν εμπρός του, χωρίς να λογαριάσουμε στρατιώτες και εθελοντές. Από τ' άλογο του ο Σουλτάνος ούρλιαξε το σύνθημα της επίθεσης που επαναλήφθηκε από χιλιάδες παράφορες φωνές «Νίκη εναντίον του εχθρού του Θεού».

Ο Σαλαντίν ανέλυσε την κατάσταση στο επιτελείο του, ήρεμα: «Η ευκαιρία που μας παρουσιάζεται τώρα δε θα ξανάρθει. Κατά τη γνώμη μου, ο μουσουλμανικός στρατός πρέπει να αντιμετωπίσει όλους τους άπιστους σε τακτικά μέλη. Πρέπει να ριχτούμε στο ζιχάντ πριν διαλυθούν οι δυνάμεις μας». Αυτό

που θέλει να αποφύγει ο Σουλτάνος, είναι ότι τελειώνοντας η περίοδος του πολέμου το Σεπτέμβρη, οι υπήκοοι και οι σύμμαχοι του θα γυρίσουν με τα στρατεύματα τους στους τόπους τους χωρίς να προφθάσει να επιτύχει την αποφασιστική νίκη. Αλλά οι Φράγκοι είναι πολύ συνετοί μαχητές. Βλέποντας τις μουσουλμανικές δυνάμεις συγκεντρωμένες, μήπως θελήσουν να αποφύγουν τη μάχη;

Ο Σαλαντίν αποφασίζει να τους στήσει παγίδα και προσεύχεται στο Θεό να πέσουν σ' αυτήν. Κατευθύνεται στην Τιβεριάδα. Καταλαμβάνει την πόλη σε μια μέρα, διατάζει να βάλουν φωτιά σε πολλά μέρη και θέτει πολιορκία μπρος στην ακρόπολη που κατέχει η κόμισσα, — σύζυγος του Ραϋμόν, με μια χούφτα υπερασπιστές. Ο μουσουλμανικός στρατός μπορεί κάλλιστα να συντρίψει κάθε αντίσταση, αλλά ο σουλτάνος συγκρατεί τους άνδρες του. Πρέπει να δυναμώνει σταδιακά την πίεση, να δείχνει ότι προετοιμάζει την τελική έξοδο και να περιμένει τις αντιδράσεις.

Όταν οι Φράγκοι έμαθαν ότι ο Σαλαντίν κατέλαβε και έκαψε την Τιβεριάδα έκαναν συμβούλιο. Μερικοί πρότειναν να βαδίσουν κατά των μουσουλμάνων και να τους εμποδίσουν να καταλάβουν την ακρόπολη. Αλλά ο Ραϋμόν επενέβη: «Η Τιβεριάδα μου ανήκει — τους είπε — και πολιορκείται η ίδια μου η σύζυγος. Αλλά είμαι έτοιμος να δεχτώ να την καταλάβουν και να αιχμαλωτίσουν τη γυναίκα μου αν η επίθεση του Σαλαντίν σταματήσει σ' *αυτό το σημείο. Γιατί, μα το Θεό, είδα στο παρελθόν πολλές μουσουλμανικές στρατιές αλλά καμιά δεν ήταν τόσο μεγάλη και τόσο ισχυρή όσο αυτή που διαθέτει τώρα ο Σαλαντίν. Ας αποφύγουμε λοιπόν να αναμετρηθούμε μαζί του. Θα μπορέσουμε να επανακτήσουμε την Τιβεριάδα αργότερα και να πληρώσουμε λύτρα για να ελευθερώσουμε τους δικούς μας». Αλλά ο πρίγκιπας Αρνάτ, κύριος του Κεράκ, του είπε: «Προσπαθείς να μας φοβίσεις περιγράφοντας τη δύναμη των μουσουλμάνων, γιατί τους αγαπάς και προτιμάς τη φιλία τους, αλλιώς δε θα ξεστόμιζες τέτοιες λέξεις. Κι αν μου λες ότι είναι πολλοί, εγώ σου απαντώ πως η φωτιά δεν αφήνεται να εντυπωσιαστεί από την ποσότητα των ξύλων που θα κάψει». Ο κόμης είπε τότε: «Είμαι ένας από σας, θα κάνω ό,τι θελήσετε, θα πολεμήσω στο πλευρό σας, αλλά θα δείτε τι θα συμβεί».*

Για άλλη μια φορά επικράτησε, στους κόλπους των Δυτικών, η γνώμη του πλέον αδιάλλακτου.

Από εκείνη τη στιγμή, όλα είναι σε θέση μάχης. Ο στρατός του Σαλαντίν απλώθηκε σε μια εύφορη κοιλάδα με οπωροφόρα δέντρα. Πίσω, εκτείνεται το γλυκό νερό της λίμνης της Τιβεριάδας που διασχίζει ο Ιορδάνης, ενώ, πιο μακριά προς τα βορειονατολικά διαφαίνεται η μεγαλοπρεπής κορυφογραμμή των υψωμάτων του Γκολάν. Κοντά στο στρατόπεδο των μουσουλμάνων, υψώνεται ένας λόφος με δυο κορυφές που ονομάζουν «τα κέρατα του Χιτίν» από το όνομα του χωριού που βρίσκεται στην πλαγιά του.

Στις 3 Ιουλίου η φράγκικη στρατιά, με δύναμη περίπου δώδεκα χιλιάδων ανδρών, αρχίζει να κινείται. Η απόσταση που πρέπει να διανύσει, μεταξύ της Τιβεριάδας και της Σαφουρίγια, δεν είναι μεγάλη. Κάτω από καιρικές συνθήκες είναι γύρω στις τέσσερις ώρες. Το καλοκαίρι όμως, αυτό το κομμάτι της Παλαιστινιακής γης είναι εντελώς ξερό. Δεν υπάρχει ούτε πηγή, ούτε πηγάδια, ούτε τρεχούμενα νερά. Όλα τα ρυάκια είναι ξερά. Μα, φεύγοντας από τη Σαφουρίγια πολύ πρωί οι Φράγκοι δεν αμφιβάλλουν ότι θα μπορέσουν να ξεδιψάσουν πριν το απόγευμα στην όχθη της λίμνης. Ο Σαλαντίν προετοίμασε προσεκτικά την παγίδα του. Ολόκληρη την ημέρα, οι ιππείς του Σαλαντίν καταπονούν τον εχθρό επιτιθέμενοι από μπρος, από πίσω και από τα πλάγια, ρίχνοντας τους συνέχεια σύννεφα από βέλη. Έτσι, δημιουργούν στον εχθρό πολλές απώλειες και ιδίως, τους αναγκάζουν να καθυστερούν το βάδισμα τους.

Λίγο πριν πέσει η νύχτα, οι Φράγκοι έφθασαν σ' ένα ύψωμα απ' όπου μπορούν να δεσπόζουν σ' όλο το τοπίο. Ακριβώς, κάτω από τα πόδια της, εκτείνεται το μικρό χωριό Χιτίν, ενώ πέρα στο βάθος λαμπυρίζουν τα νερά της Τιβεριάδας. Και πιο κοντά, μέσα στην καταπράσινη κοιλάδα που απλώνεται κατά μήκος του ποταμού, ο στρατός του Σαλαντίν. Για να πιουν, πρέπει να ζητήσουν την άδεια του Σουλτάνου!

Ο Σαλαντίν χαμογελά. Ξέρει ότι οι Φράγκοι είναι εξουθενω-

μένοι, πεθαμένοι της δίψας και δεν έχουν ούτε τη δύναμη, ούτε τον καιρό ν' ανοίξουν ένα πέρασμα μέχρι τη λίμνη, εξαναγκασμένοι να μείνουν ως το πρωί χωρίς μια σταγόνα νερό. Θα μπορέσουν να πολεμήσουν μ' αυτές τις συνθήκες; Αυτή τη νύχτα, ο Σαλαντίν θα μοιράσει το χρόνο του μεταξύ των προσευχών και των συνελεύσεων με το επιτελείο του. Αναθέτοντας σε πολλούς εμίρηδες του να τοποθετηθούν στα νώτα του εχθρού για να του κόψουν κάθε υποχώρηση, είναι βέβαιος ότι καθένας έχει τοποθετηθεί σωστά και επαναλαμβάνει τις οδηγίες του.

Την επομένη, 4 Ιουλίου 1187, με το πρώτο αντιφέγγισμα της αυγής, οι Φράγκοι κυκλωμένοι από παντού, ζαλισμένοι από τη δίψα, προσπαθούν απεγνωσμένα να ανεβούν στο λόφο και να φθάσουν στη λίμνη. Οι στρατιώτες τους, που έχουν δοκιμασθεί, περισσότερο από τους ιππείς, από την πορεία της προηγούμενης μέρας, τρέχουν στα τυφλά, κουβαλούν τα τσεκούρια τους, αλλά τσακίζονται κατά κύματα πάνω σ' ένα ισχυρό τοίχο από ξίφη και λόγχες. Οι επιζώντες, απωθούνται άτακτα προς το λόφο, όπου φθάνουν μαζί με τους ιππείς, σίγουροι πια για την ήττα τους. Καμιά αμυντική γραμμή δεν μπορεί να κρατήσει. Παρ' όλ' αυτά εξακολουθούν να μάχονται με το θάρρος της απελπισίας. Ό Ραϋμόν, επικεφαλής μιας χούφτας δικών του στρατιωτών προσπαθεί να ανοίξει ένα πέρασμα ανάμεσα στα μουσουλμανικά στρατεύματα. Οι υπασπιστές του Σαλαντίν που τον αναγνώρισαν, του επιτρέπουν να διαφύγει. Θα συνεχίσει να καλπάζει μέχρι την Τρίπολη.

Μετά την αναχώρηση του κόμη, οι Φράγκοι παραλίγο να συνθηκολογήσουν, διηγείται ο Ιμπν αλ-Αθίρ. Οι μουσουλμάνοι είχαν βάλει φωτιά στην ξερή χλόη κι ο άνεμος έσπρωχνε τη φωτιά στα μάτια των ιππέων: σαστισμένοι από τις φλόγες, τη δίψα, τον καπνό, τη ζέστη του καλοκαιριού και τη φωτιά της μάχης, οι Φράγκοι δεν άντεχαν πια. Αλλά σκέφτηκαν ότι δε θα μπορούσαν να ξεφύγουν το θάνατο παρά μονάχα αν τον αντιμετώπιζαν. Έκαναν, λοιπόν, τόσο βίαιες επιθέσεις, ώστε οι μουσουλμάνοι κόντεψαν να υποκύψουν. Ωστόσο, σε κάθε έφοδο οι Φράγκοι είχαν απώλειες και ο αριθμός τους ελαττωνόταν. Οι μουσουλμάνοι πήραν τον αληθινό σταυρό. Αυτή ήταν

για τους Φράγκους η πιο μεγάλη απώλεια. Γιατί, όπως ισχυρίζονται οι Φράγκοι, πάνω σ' αυτόν είχε σταυρωθεί ο Μεσσίας, ας αναπαύεται εν ειρήνη.

Κατά το Ισλάμ, ο Χριστός σταυρώθηκε εικονικά, γιατί ο Θεός αγαπούσε πολύ το γιο της Μαρίας για να επιτρέψει να υποστεί ένα τόσο φοβερό μαρτύριο.

Παρά αυτήν την απώλεια, περίπου εκατόν πενήντα από τους καλύτερους Φράγκους ιππείς, που ήταν και οι τελευταίοι επιζώντες, συνέχισαν να μάχονται θαρραλέα οχυρωμένοι σ' ένα ανηφορικό έδαφος πάνω από το χωριό Χιτίν, για να κατασκηνώσουν και να οργανώσουν την αντίσταση. Αλλά οι μουσουλμάνοι τους πιέξουν από παντού και μόνο η σκηνή του βασιλιά είναι όρθια. Τη συνέχεια τη διηγείται ο ίδιος ο γιος του Σαλαντίν, αλ-Μαλίκ αλ-Αφντάλ, που ήταν τότε δεκαεπτά χρόνων.

Ήμουν, λέει, στο πλευρό του πατέρα μου στη μάχη του Χιτίν, η πρώτη μάχη στην οποία έλαβα μέρος. Όταν ο βασιλιάς των Φράγκων βρέθηκε πάνω στο λόφο, μας έκανε μια άγρια επίθεση με τους στρατιώτες του και απώθησε τους δικούς μας ως το σημείο όπου βρισκόταν ο πατέρας μου. Τον κοίταξα τότε. Ήταν θλιμμένος, συνοφρυωμένος και τραβούσε νευρικά τη γενειάδα του. Προχώρησε κραυγάζοντας «ο Σαλαντίν δεν πρέπει να νικήσει»! Όταν είδα τους Φράγκους να υποχωρούν από την πίεση του στρατού μας, φώναξα. «Τους νικήσαμε!» Μα οι Φράγκοι επιτέθηκαν πιο δυναμικά και οι δικοί μας ξαναβρέθηκαν πάλι κοντά στον πατέρα μου. Τους παρότρυνε πάλι να εφορμήσουν και τους ανάγκασαν να υποχωρήσουν στο λόφο. Κραύγασα πάλι: «Τους νικήσαμε!» Αλλά ο πατέρας μου γύρισε προς το μέρος μου και μου είπε: «Πάψε. Δε θα τους έχουμε συντρίψει παρά μόνο όταν αυτή η σκηνή εκεί πάνω θα 'χει πέσει». Πριν τελειώσει τη φράση του η σκηνή του βασιλιά κατέρρευσε. Ο τελευταίος, κατέβηκε τότε από το άλογο του γονάτισε, και ευχαρίστησε το Θεό κλαίγοντας από χαρά».

Ανάμεσα σε κραυγές χαράς, ο Σαλαντίν σηκώθηκε, ανέβηκε πάλι στο άλογο του και κατευθύνθηκε προς τη σκηνή του. Ο-

δήγησαν σ' αυτόν τους επίμαχους αιχμαλώτους, ειδικά το βασιλιά Γκυ και τον πρίγκιπα Αρνάτ. Ο συγγραφέας Ιμαντεντίν αλ Ασφαχανί, σύμβουλος του σουλτάνου, είναι παρών στη σκηνή.

Ο Σαλαντίν, διηγείται, είπε του βασιλιά να καθίσει πλάι του, κι όταν ο Αρνάτ μπήκε με τη σειρά του τον έβαλε να καθίσει δίπλα στο βασιλιά και του υπενθύμισε τις κακές του πράξεις. «Πόσες φορές ορκίστηκες κι έπειτα παραβίασες τους όρκους σου; Πόσες φορές υπέγραψες συμφωνίες που δε σεβάστηκες;» Ο Αρνάτ απάντησε μέσω του διερμηνέα: «Όλοι οι βασιλιάδες φέρθηκαν πάντα έτσι. Δεν έκανα τίποτα περισσότερο!» Όλη αυτή την ώρα, ο Γκυ κοντανάσαινε απ' τη δίψα και κουνούσε εδώ και εκεί το κεφάλι του σαν να 'ταν μεθυσμένος και το πρόσωπο του πρόδιδε μεγάλο φόβο. Ο Σαλαντίν του είπε παρηγορητικά λόγια, ζήτησε να φέρουν παγωμένο νερό και του το πρόσφερε. Ο βασιλιάς ήπιε και έπειτα έδωσε το υπόλοιπο στον Αρνάτ, που ξεδίψασε κι αυτός. Ο σουλτάνος είπε τότε στον Γκυ: «Δε ζήτησες την άδεια μου πριν του δώσεις να πιει. Αυτό λοιπόν δε μ' αναγκάζει να του δώσω χάρη».

Πράγματι, σύμφωνα με την αραβική παράδοση, αν προσφέρει κανείς σε κάποιον αιχμάλωτο να πιει ή να φάει του χαρίζεται η ζωή. Αυτό ήταν μια δέσμευση, την οποία όμως ο Σαλαντίν δεν μπορούσε να αναλάβει για τον άνθρωπο, τον οποίον είχε ορκιστεί να σκοτώσει με τα ίδια του τα χέρια.

Ο Ιμαντεντίν συνεχίζει.

Ο σουλτάνος αφού πρόφερε αυτά τα λόγια, βγήκε, ανέβηκε στο άλογο και απομακρύνθηκε, αφήνοντας τους αιχμαλώτους έρμαια του τρόμου. Επέβλεψε την επιστροφή του στρατού, κι έπειτα γύρισε στη σκηνή του. Εκεί, έφερε τον Αρνάτ, προχώρησε προς το μέρος του και κρατώντας το ξίφος του, τον χτύπησε ανάμεσα στο λαιμό και την ωμοπλάτη. Όταν ο Αρνάτ έπεσε κάτω, του έκοψαν το κεφάλι, κι έπειτα έσυραν το πτώμα του απ' τα πόδια μπροστά στο βασιλιά που άρχισε να τρέμει. Βλέποντας τον τόσο συγκλονισμένο ο σουλτάνος του είπε με πειστικό τρόπο: «Αυτός ο άνθρωπος σκοτώθηκε εξαιτίας της κακοήθειας και της δολιότητάς του».

Πράγματι, ο βασιλιάς και οι περισσότεροι αιχμάλωτοι θα ζήσουν, εκτός από τους Ναΐτες και τους φιλόξενους που θα 'χουν την ίδια τύχη με το Ρενώ ντε Σατιγιόν.

Ο Σαλαντίν δεν περίμενε το τέλος αυτής της αξιομνημόνευτης μέρας για να συγκεντρώσει τους κυριότερους εμίρηδες του και νά τους συγχαρεί για τη νίκη τους, μια νίκη που, όπως λέει, αποκατέστησε την τιμή του που τόσο καιρό χλευαζόταν από τους Φράγκους. Κατά την εκτίμηση του, από εδώ και στο εξής θα έχουν πια στρατό και πρέπει να επωφεληθούν χωρίς χρονοτριβή για να ανακαταλάβουν τα εδάφη που τόσο άδικα κατείχαν. Από την επομένη, που είναι Κυριακή, επιτίθεται στην ακρόπολη της Τιβεριάδας, όπου η σύζυγος του Ραϋμόν ξέρει καλά ότι είναι ανώφελο να αντιστέκεται. Παραδίδεται στο Σαλαντίν, ο οποίος, όπως είναι ευνόητο, αφήνει τους υπερασπιστές να φύγουν με όλα τους τα υπάρχοντα χωρίς ανησυχία.

Την επόμενη Τρίτη, η νικήτρια στρατιά βαδίζει εναντίον του λιμανιού της Ακρας, το οποίο παραδίδεται χωρίς αντίσταση. Η πόλη, αυτά τα τελευταία χρόνια, απέκτησε μια σημαντική οικονομική δύναμη αφού απ' αυτή περνά όλο το εμπόριο με τη Δύση. Ο σουλτάνος προσπαθεί να πείσει πολλούς Ιταλούς εμπόρους να μείνουν, με την υπόσχεση ότι θα τους προσφέρει κάθε αναγκαία προστασία. Αλλά προτιμούν να φύγουν προς το γειτονικό λιμάνι της Τύρου. Παρά τη λύπη του, δεν αντιτίθεται. Τους επιτρέπει μάλιστα να μεταφέρουν όλα τους τα πλούτη και τους προσφέρει μια συνοδεία για να τους προστατέψει από τους ληστές.

Επειδή θεωρούσε ανώφελο να μετακινηθεί ο ίδιος, επικεφαλής μιας τόσο πολυάριθμης στρατιάς, ο Σουλτάνος αναθέτει στους εμίρηδες του να εξουδετερώσουν διάφορες ισχυρές θέσεις στην Παλαιστίνη. Τα φράγκικα ιδρύματα της Γαλιλαίας και της Σαμάρειας, παραδίδονται το ένα μετά το άλλο, μέσα σε λίγες ώρες ή λίγες μέρες. Είναι ακριβώς η περίπτωση της Ναπλούζ, της Χάιφας και της Ναζαρέτ, οι κάτοικοι των οποίων κατευθύνονται προς την Τύρο ή την Ιερουσαλήμ. Το μόνο σο-

βαρό επεισόδιο έγινε στη Γιάφα, όπου ένα στράτευμα που ήρθε από την Αίγυπτο, υπό τη διοίκηση του αλ-Αντέλ, αδελφού του Σαλαντίν, συναντά μια σθεναρή αντίσταση. Όταν ο αλ-Αντέλ κατορθώνει να υπερισχύσει, παίρνει όλο τον πληθυσμό σκλάβους. Ο Ιμπν αλ-Αθίρ διηγείται ότι αγόρασε και ο ίδιος σε μια αγορά, στο Χαλέπι, μια νεαρή Φράγκισσα αιχμάλωτη από τη Γιάφα.

Είχε ένα παιδί ενός έτους. Μια μέρα καθώς το κρατούσε στην αγκαλιά της έπεσε και γρατσουνίστηκε στο πρόσωπο. Εκείνη ξέσπασε σε λυγμούς. Προσπάθησα να την παρηγορήσω λέγοντας της πως το τραύμα δεν ήταν σοβαρό και δεν έπρεπε να κλαίει για κάτι τόσο επιπόλαιο. Μου απάντησε: «Δεν κλαίω γι' αυτό αλλά για τη δυστυχία που έπεσε πάνω μας. Είχα έξι αδελφούς και έμαθα ότι σκοτώθηκαν όσο για τον άνδρα μου και τις αδελφές μου, δεν ξέρω τι απέγιναν». Απ' όλους τους Φράγκους της περιοχής, μόνο αυτοί της Γιάφας είχαν τέτοια τύχη.

Πράγματι, παντού, η επανάκτηση γίνεται ήρεμα. Ο Σαλαντίν, μετά τη σύντομη παραμονή του στην Ακρα, κατευθύνεται προς Βορρά. Περνά μπροστά από την Τύρο, αλλά αποφασισμένος να μην αργοπορήσει. Κάτω από τα ισχυρά τείχη της αρχίζει μια θριαμβευτική πορεία κατά μήκος της ακτής. Στις 29 Ιουλίου, έπειτα από εβδομήντα επτά χρόνια κατοχής η Σάιντα παραδίδεται αμαχητί, σε διάστημα δε λίγων ημερών ακολουθούν η Βηρυτός και η Ζμπελ. Ο μουσουλμανικός στρατός είναι πιο πολύ κοντά στην κομητεία της Τρίπολης, αλλά ο Σαλαντίν που ξέρει ότι δεν έχει τίποτα να φοβάται απ' αυτή την περιοχή επανέρχεται Νότια, για να σταματήσει και πάλι μπροστά στην Τύρο, διερωτώμενος αν θα 'πρεπε να την πολιορκήσει.

«Μετά από κάποιο δισταγμό, μας λέει ο Μπαχεντίν, *ο Σουλτάνος παραιτήθηκε από αυτό το σχέδιο. Τα στρατεύματα του ήταν διασκορπισμένα εδώ και εκεί, οι άνδρες του ήταν κατάκοποι απ' αυτή τη μακρόχρονη εκστρατεία και η Τύρος ήταν καλά οχυρωμένη, γιατί όλοι οι Φράγκοι της περιοχής είχαν συγκεντρωθεί εκεί. Προτίμησε λοιπόν να χτυπήσει την Ασκαλόν που ήταν πιο εύκολο να καταληφθεί.*

Θά 'ρθει μια μέρα που ο Σαλαντίν θα μετανιώσει πικρά γι' αυτή του την απόφαση. Στις 4 Σεπτεμβρίου η Ασκαλόν παραδίδεται· ακολουθεί η Γάζα που ανήκε στους Ναΐτες.

Ταυτόχρονα, ο Σαλαντίν στέλνει εσπευσμένα μερικούς εμίρηδες του στρατού του στην περιοχή της Ιερουσαλήμ, όπου καταλαμβάνουν πολλές περιοχές, όπως αυτή της Βηθλεέμ. Τώρα πια ο Σουλτάνος έχει μόνο μια επιθυμία: να στέψει τη νικηφόρο εκστρατεία του και την προσωπική του επιτυχία με την επανάκτηση της Ιερής πόλης.

Θα μπορέσει, όπως και ο χαλίφης Ομάρ, να μπει σ' αυτόν το σεβαστό χώρο, χωρίς καταστροφές και αιματοχυσίες; Έστειλε στους κατοίκους της Ιερουσαλήμ ένα μήνυμα και τους καλεί να αρχίσουν διαβουλεύσεις, για το μέλλον της πόλης. Μια αντιπροσωπεία από τιτλούχους έρχεται να τον συναντήσει στην Ασκαλόν. Η πρόταση του νικητή είναι λογική: να του παραδώσουν την πόλη δίχως μάχη, οι κάτοικοι που το επιθυμούν μπορούν να φύγουν, αποκομίζοντας τα αγαθά τους. Οι ιεροί τόποι των χριστιανών δε θα παραβιαστούν και στο μέλλον όσοι θέλουν να έρχονται σε προσκύνημα δε θα ενοχλούνται. Αλλά, προς μεγάλη κατάπληξη του Σουλτάνου, οι Φράγκοι θα απαντήσουν με τέτοιο θράσος, όπως στην περίοδο της παντοδυναμίας τους. Να παραδώσουν την Ιερουσαλήμ, την πόλη όπου πέθανε ο Χριστός; Αποκλείεται. Η πόλη τους ανήκει και θα την υπερασπιστούν μέχρις εσχάτων.

Τότε ο Σαλαντίν, αφού ορκίστηκε να καταλάβει την πόλη με το σπαθί, διέταξε τα στρατεύματα του που ήταν διασπαρμένα στις τέσσερις γωνίες της Συρίας, να συγκεντρωθούν γύρω από την Ιερή πόλη. Όλοι οι εμίρηδες καταφθάνουν. Ποιος Μουσουλμάνος δε θα 'θελε να πει στο δημιουργό του την ημέρα της Κρίσης: πολέμησα για την Ιερουσαλήμ! Ή, ακόμη καλύτερα: πέθανα για την Ιερουσαλήμ σαν μάρτυρας! Ο Σαλαντίν, στον οποίο ένας αστρολόγος είχε προβλέψει πως αν έμπαινε στην Ιερουσαλήμ θα έχανε το ένα μάτι, απάντησε: «Για να την πάριο, είμαι έτοιμος να χάσω και τα δύο μου μάτια!»

Μέσα στην πολιορκούμενη πόλη, την άμυνα είχε αναλάβει ο Μπαλιάννт' Ιμπελέν, άρχοντας του Ραμλέχ, ένας άρχοντας ο οποίος, κατά τον Ιμπν αλ-Αθίρ, κατείχε μεταξύ των Φράγκων

μια θέση σχεδόν ίση με αυτή του βασιλιά. Έφυγε από το Χιτίν, λίγο πριν την ήττα των ομοεθνών του και έπειτα κατέφυγε στην Τύρο. Επειδή η σύζυγος του βρισκόταν στην Ιερουσαλήμ, είχε ζητήσει το καλοκαίρι, από το Σαλαντίν, την άδεια να πάει να την πάρει, υποσχόμενος ότι δε θα οπλοφορεί, και θα περάσει μόνο μια νύχτα στην Ιερά πόλη. Όταν έφθασε εκεί, τον ικέτεψαν να μείνει, γιατί κανείς άλλος δεν είχε αρκετό σθένος να οργανώσει την αντίσταση. Αλλά ο Μπαλιάν, που ήταν τίμιος άνδρας και δεν μπορούσε να δεχτεί την υπεράσπιση της Ιερουσαλήμ και του λαού της χωρίς να προδώσει τη συμφωνία του με το Σουλτάνο, κατέφυγε στον ίδιο το Σαλαντίν για να μάθει τι θα μπορούσε να κάνει; Ο Σουλτάνος, μεγαλόψυχος τον είχε αποδεσμεύσει από την υποχρέωση του. Αν το καθήκον του τον προστάζει να μείνει στην Ιερά πόλη και να πάρει τα όπλα ας το κάνει! Κι επειδή ο Μπαλιάν ήταν απασχολημένος με την οργάνωση της άμυνας της Ιερουσαλήμ, και δεν μπορούσε πια να προφυλάξει τη γυναίκα του, ο Σουλτάνος της πρόσφερε μια ακολουθία για να την οδηγήσει στην Τύρο!

Ο Σαλαντίν δεν αρνιόταν τίποτα σ' έναν άνθρωπο της τιμής, έστω κι αν ήταν ο πιο θανάσιμος εχθρός του. Είναι αλήθεια ότι σ' αυτήν ακριβώς την περίπτωση ο κίνδυνος είναι ελάχιστος.

Ο Μπαλιάν, παρά την ανδρεία του, δεν μπορεί στην πραγματικότητα να ανησυχήσει το μουσουλμανικό στρατό. Αν τα τείχη είναι γερά και ο φράγκικος πληθυσμός βαθιά δεμένος με την πρωτεύουσα του, τα μέσα των υπερασπιστών περιορίζονται σε ένα πολύ μικρό αριθμό ιπποτών και σε μερικές εκατοντάδες αστών χωρίς καμιά στρατιωτική πείρα. Στην Ιερουσαλήμ εξάλλου, οι ανατολικοί χριστιανοί, ορθόδοξοι και ιακωβίτες, είναι ευνοϊκοί προς το Σαλαντίν. Πόσο μάλλον οι κληρικοί, οι οποίοι χλευάζονται συνεχώς από τους Λατίνους αρχιερείς. Ένας από τους σημαντικότερους συμβούλους του Σουλτάνου, είναι ένας ορθόδοξος ιερέας, ο Γιουσέφ Μπατίτ. Αυτός είναι υπεύθυνος των επαφών με τους Φράγκους καθώς και με τις ανατολικές χριστιανικές κοινότητες. Λίγο πριν την πολιορκία, ο ορθόδοξος κλήρος υποσχέθηκε στον Μπατίτ ότι θ' ανοίξει τις πύλες της πόλης αν οι Φράγκοι επέμεναν πολύ καιρό.

Πράγματι η αντίσταση των Φράγκων θά 'ναι σύντομη αλλά

θαρραλέα και δίχως αυταπάτες. Η κύκλωση της Ιερουσαλήμ αρχίζει στις 20 Σεπτεμβρίου. Έπειτα από έξι μέρες, ο Σαλαντίν που στρατοπέδευσε στο Όρος των Ελαιών, ζήτησε από το στρατό του να επιτείνει την πίεση εν όψει της τελικής εφόδου. Στις 29 Σεπτεμβρίου, οι σκαπανείς καταφέρνουν να ανοίξουν μια ρωγμή στα βόρεια του τείχους, πολύ κοντά στο μέρος από το οποίο οι Φράγκοι άνοιξαν τη δική τους ρωγμή τον Ιούλιο 1099. Ο Μπαλιάν, βλέποντας ότι δε χρησιμεύει σε τίποτα η συνέχιση της μάχης, ζητάει άδεια και παρουσιάζεται στο Σουλτάνο.

Ο Σαλαντίν είναι αδιάλλακτος. Δεν πρότεινε στους κατοίκους, πριν από τη μάχη, τους καλύτερους όρους παράδοσης; Τώρα δεν είναι πια καιρός για διαπραγματεύσεις γιατί ορκίστηκε πως θα καταλάβει την πόλη με το σπαθί του, όπως είχαν κάνει και οι Φράγκοι! Ο μόνος τρόπος που θα τον αποδέσμευε από τον όρκο του, είναι να του ανοιχτούν οι πύλες της Ιερουσαλήμ και να του παραδοθεί εντελώς, δίχως όρους.

Ο Μπαλιάν επιμένει για να αποσπάσει την υπόσχεση ότι θα τους χαριστεί η ζωή, αναφέρει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *αλλά ο Σαλαχεντίν δεν υπόσχεται τίποτα. Προσπαθεί να τον συγκινήσει αλλά άδικα. Τότε, του απευθύνεται με αυτό τον τρόπο: «Ω σουλτάνε, να ξέρεις πως σ' αυτή την πόλη υπάρχει ένα πλήθος ανθρώπων που μόνο ο Θεός ξέρει τον αριθμό. Διστάζουν να συνεχίσουν τη μάχη γιατί ήλπιζαν ότι θα σεβαστείς τη ζωή τους όπως έκανες για πολλούς άλλους, γιατί αγαπούν τη ζωή και μισούν το θάνατο. Αλλά αν δούμε ότι ο θάνατος είναι αναπόφευκτος, τότε, μα το Θεό θα σκοτώσουμε τα παιδιά μας και τις γυναίκες μας, θα κάψουμε ότι έχουμε, δε θα σας αφήσουμε για λάφυρο ούτε ένα δηνάριο, ούτε ένα ντιράμ ούτε έναν άνδρα, ούτε μια γυναίκα για να αιχμαλωτίσετε. Έπειτα, θα καταστρέψουμε τον Ιερό Βράχο, το τέμενος αλ-Ακσά κι άλλα μέρη που κατέχουμε κι έπειτα θα σκοτώσουμε όλα τα άλογα και ζώα. Στο τέλος, θα βγούμε και θα πολεμήσουμε εναντίον σας, όπως αρμόζει να πολεμάς για τη ζωή σου. Κανείς από εμάς δε θα πεθάνει, πριν σκοτώσει πολλούς από σας».*

Χωρίς να εντυπωσιαστεί απ' αυτές τις απειλές, ο Σαλαντίν συγκλονίζεται από τα μέσα του συνομιλητή του. Για να μη φανεί πολύ συγκινημένος, γυρίζει στους συμβούλους του και τους ρωτά, αν θα μπορούσε να αποδεσμευτεί από τον όρκο του να κατακτήσει την πόλη με το σπαθί, προκειμένου να αποφευχθεί η καταστροφή των Ιερών τόπων του Ισλάμ. Η απάντηση είναι καταφατική, αλλά γνωρίζοντας την αδιόρθωτη μεγαλοθυμία του κυρίου τους, επιμένουν να αποσπάσει από τους Φράγκους μια οικονομική αποζημίωση, πριν τους αφήσει να φύγουν και αυτό, γιατί, η μακροχρόνια εκστρατεία είχε αδειάσει εντελώς τα ταμεία του κράτους. Οι σύμβουλοι του του εξηγούν πως οι άπιστοι είναι «δυνάμει» αιχμάλωτοι. Για να εξαγοράσει ο καθένας την ελευθερία του πρέπει να πληρώσει τα λύτρα που του αναλογούν: Δέκα δηνάρια για τους άνδρες, πέντε για τις γυναίκες και ένα για τα παιδιά. Ο Μπαλιάν δέχεται τον όρο, αλλά υπερασπίζεται τους φτωχούς που δεν μπορούν, λέει, να πληρώσουν τέτοιο ποσόν. Δε θα μπορούσε να ελευθερώσει επτά χιλιάδες απ' αυτούς, για τριάντα χιλιάδες δηνάρια; Για μια ακόμη φορά η αίτηση έγινε δεκτή, παρά την αγανάκτηση των θησαυροφυλάκων. Ο Μπαλιάν, ικανοποιημένος, διατάζει τους άνδρες του να καταθέσουν τα όπλα.

Και την Παρασκευή 2 Οκτωβρίου 1187, στις 27 ριαζάμπ του έτους 583 της εγίρας, στην ίδια μέρα που οι Μουσουλμάνοι γιορτάζουν το νυχτερινό ταξίδι του προφήτη στην Ιερουσαλήμ, ο Σαλαντίν κάνει τη θριαμβευτική του είσοδο στην Ιερή Πόλη. Οι εμίρηδες και οι στρατιώτες του, έχουν ρητές διαταγές. Κανένας χριστιανός, Φράγκος ή ανατολικός, δεν πρέπει να πειραχτεί. Πράγματι, δε θα υπάρξει ούτε σφαγή, ούτε λεηλασία. Μερικοί φανατικοί απαίτησαν την καταστροφή του ναού του Παναγίου Τάφου, σαν αντίποινα για τις παραβιάσεις των Φράγκων, αλλά ο Σαλαντίν τους επαναφέρει στην τάξη. Αντίθετα, ενισχύει τη φρουρά στους λατρευτικούς χώρους και ανακοινώνει στους Φράγκους ότι θα μπορούν να έρχονται για προσκύνημα, οπότε θα το θελήσουν. Βέβαια, ο φράγκικος σταυρός που είχαν βάλει στο θόλο του Βράχου έφυγε. Και το τέμενος αλ-Ακσά, που είχε μετατραπεί σε εκκλησία, έγινε πάλι ένας τόπος λατρείας του Ισλάμ, αφού οι τοίχοι του ραντίστηκαν με ροδόνερο.

Και *ενώ,* ο Σαλαντίν, περιστοιχισμένος από ένα σμήνος φίλων, περνά από τον ένα βωμό στον άλλο, κλαίγοντας προσευχόμενος και γονατίζοντας, οι περισσότεροι Φράγκοι παραμένουν στην πόλη. Οι πλούσιοι, ασχολούνται με την πώληση των πιστών τους, τα εμπορεύματα τους και τα έπιπλα τους πριν αυτοεξοριστούν. Οι αγοραστές ήταν ως επί το πλείστον χριστιανοί ορθόδοξοι ή Ιακωβίνοι που παραμένουν. Άλλα αγαθά, θα πουληθούν αργότερα στις εβραϊκές οικογένειες που ο Σαλαντίν θα εγκαταστήσει στην Ιερή πόλη.

Ο Μπαλιάν προσπαθεί από την πλευρά του να συγκεντρώσει τα χρήματα για να εξαγοράσει την ελευθερία των φτωχότερων. Στην ουσία τα λύτρα δεν είναι πολλά. Αυτά των πριγκίπων ανέρχονται σε πολλές χιλιάδες δηνάρια, εκατό χιλιάδες και πλέον. Αλλά, για τους ταπεινούς, τα είκοσι δηνάρια για κάθε οικογένεια αντιπροσωπεύουν το εισόδημα ενός ή δύο χρόνων. Χιλιάδες δυστυχισμένοι συγκεντρώθηκαν μπρος στις πύλες της πόλης να ζητιανέψουν λίγα κέρματα. Ο αλ-Αντέλ, που δεν είναι λιγότερο συναισθηματικός από τον αδελφό του, ζητά από το Σαλαντίν την άδεια να αφήσει ελεύθερους και χωρίς λύτρα χίλιους φτωχούς αιχμαλώτους. Μαθαίνοντας το ο Φράγκος πατριάρχης ζητά άλλους επτακόσιους και ο Μπαλιάν πεντακόσιους. Όλοι ελευθερώθηκαν. Έπειτα, με δική του πρωτοβουλία, ο Σουλτάνος ανακοινώνει, ότι όλα τα ηλικιωμένα άτομα μπορούν να φύγουν χωρίς να πληρώσουν, όπως επίσης την απελευθέρωση των φυλακισμένων που έχουν οικογένεια. Όσο για τις χήρες και τα ορφανά των Φράγκων δεν αρκείται μόνο στο να τους απαλλάσσει από κάθε οφειλή, αλλά τους προσφέρει δώρα πριν φύγουν.

Οι θησαυροφύλακες του Σαλαντίν είναι απελπισμένοι. Εάν ελευθερώνουν τους ταλαίπωρους χωρίς ανταλλάγματα ας αυξήσουν τουλάχιστον τα λύτρα των πλουσίων. Ο θυμός αυτών των άξιων υπηρετών του κράτους φθάνει στο έπακρο όταν ο πατριάρχης της Ιερουσαλήμ βγαίνει από την πόλη, συνοδευόμενος από πολλές άμαξες, φορτωμένες με χρυσό, κάθε είδους τάπητες και άλλα πολύτιμα αντικείμενα. Ο Ιμαντεντίν αλ-Ασφαχανί σκανδαλίζεται, όπως διηγείται και ο ίδιος:

Είπε στο Σουλτάνο: *«Αυτός ο πατριάρχης μεταφέρει Θησαυρό που αξίζει περισσότερο από διακόσιες χιλιάδες δηνάρια, τους επιτρέψαμε να πάρουν τα αγαθά τους, αλλά όχι τους θησαυρούς των εκκλησιών και των μοναστηριών. Δεν πρέπει να τους τ' αφήσουμε!» Αλλά ο Σαλαντίν απάντησε: «Πρέπει να τηρήσουμε πιστά τις συμφωνίες που υπογράφαμε, έτσι ώστε κανείς να μην μπορεί να κατηγορήσει τους πιστούς ότι πρόδωσαν τους όρκους τους. Αντίθετα, οι χριστιανοί θα αναπολούν παντού πως τους ευεργετήσαμε».*

Πράγματι, ο πατριάρχης θα πληρώσει δέκα δηνάρια όπως όλοι, και θα του δοθεί επιπλέον μια συνοδεία για να πάει στην Τύρο χωρίς προβλήματα.

Αν ο Σαλαντίν κατέκτησε την Ιερουσαλήμ δεν ήταν για να μαζέψει χρυσάφι, πόσο μάλλον για να εκδικηθεί. Θέλησε κυρίως, όπως εξήγησε, να πράξει το καθήκον του προς το Θεό του, την πίστη του. Η νίκη του, είναι το ότι απελευθέρωσε την Ιερή Πόλη από το ζυγό των εισβολέων χωρίς λουτρό αίματος, καταστροφές και μίσος. Η ευτυχία του, έγκειται στο ότι μπορεί να γονατίζει στα μέρη όπου χωρίς αυτόν, κανένας μουσουλμάνος δε θα μπορούσε να προσευχηθεί.

Την Παρασκευή 9 Οκτωβρίου, μια εβδομάδα μετά τη νίκη, οργανώθηκε μια επίσημη τελετή στο τέμενος αλ-Ακσά. Γι' αυτή την αξιομνημόνευτη τελετή πολλοί άνδρες της θρησκείας διεκδίκησαν την τιμή να απαγγείλουν το κήρυγμα. Τελικά, ο καδής της Δαμασκού Μοχιεντίν Ιμπν αλ-Ζακί, διάδοχος του Αμπού Σάαντ αλ-Χαραβί, υποδεικνύεται από το Σουλτάνο για ν' ανέβει στον άμβωνα ντυμένος με ένα βαρύτιμο μαύρο μανδύα. Η δυνατή και καθαρή φωνή του έχει ένα ελαφρύ τρεμούλιασμα που προδίδει τη συγκίνηση του: «Δόξα στο Θεό που χάρισε στο Ισλάμ αυτή τη νίκη και που επανέφερε στο λίκνο της την πόλη αυτή έπειτα από έναν αιώνα απώλειας. Τιμή σ' αυτό το στρατό που αυτός διάλεξε για να ολοκληρώσει την επανάκτηση! Και χαίρε Σαλαχεντίν Γιουσέφ, γιε του Αγιούμπ, που ξανάδωσες σ' αυτό το έθνος την αξιοπρέπεια του που είχε χλευασθεί».

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

(1187 - 1244)

Όταν ο άρχοντας της Αιγύπτου αποφάσισε να παραδώσει την Ιερουσαλήμ στους Φράγκους, μια τεράστια καταιγίδα αγανάκτησης συγκλόνισε όλες τις χώρες του Ισλάμ.

Σιμπ Ιμπν ΑΛ-ΖΑΟΥΣΙ
Αραβας χρονικογράφος (1186-1256)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Η ΑΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Μόλο που τον σέβονται, το Σαλαντίν, σαν ήρωα, την επομένη της ανακατάληψης της Ιερουσαλήμ, δεν παύουν να τον επικρίνουν. Φιλικά οι οικείοι του και όλο και πιο αυστηρά οι αντίπαλοι του.

«Ο Σαλαχεντίν, λέει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *δεν έδειχνε καμιά συνέπεια στις αποφάσεις του. Όταν πολιορκούσε μια πόλη και οι υπερασπιστές της αντιστέκονταν για καιρό, κουραζόταν και έλυνε την πολιορκία. Μόνο που ένας μονάρχης δεν πρέπει να φέρεται έτσι, ακόμα κι όταν τον ευνοεί η τύχη. Συχνά είναι προτιμότερο να αποτύχει μένοντας συνεπής, παρά να πετύχει και να σπαταλά έπειτα τους καρπούς της νίκης του. Τίποτα δεν απεικονίζει καλύτερα αυτή την αλήθεια, από τη συμπεριφορά του Σαλαχεντίν στην Τύρο. Φέρει αποκλειστικά την ευθύνη για την αποτυχία των Μουσουλμάνων* σ' *αυτή την περιοχή.*

Μόλο που ο ιστορικός της Μοσούλης δε δείχνει συστηματική εχθρότητα, πιστός στη δυναστεία του Ζίνκι, ήταν πάντα επιφυλακτικός προς τον Σαλαντίν. Μετά το Χιτίν, μετά την Ιερουσαλήμ ο Ιμπν αλ-Αθίρ συμμετέχει στη γενική ευφορία του αραβικού κόσμου. Αυτό δεν τον εμποδίζει, να καταδείξει χωρίς καμιά ευγένεια τα λάθη του ήρωα. Όσον αφορά την Τύρο οι κατηγορίες του ιστορικού είναι απόλυτα δικαιολογούμενες.

Ο *Σαλαχεντίν κάθε φορά που καταλάμβανε μια φράγκικη*

πόλη ή φρούριο, όπως η Άκρα, η Ασκαλόν ή η Ιερουσαλήμ, ε-πέτρεπε στους εχθρούς ιππότες και στρατιώτες, να συρρέουν στην Τύρο. Με συνέπεια η πόλη αυτή να γίνει πρακτικά απόρθητη. Οι Φράγκοι της περιοχής έστειλαν μηνύματα σ' αυτούς που βρίσκονται πέρα απ τις θάλασσες, και αυτοί υποσχέθηκαν να 'ρθουν να τους βοηθήσουν. Δε θα έπρεπε να αναφέρουμε πως τελικά ο ίδιος ο Σαλαχεντίν οργάνωσε, τρόπον τινά, την άμυνα της Τύρου, ενάντια στο δικό του στρατό;

Βέβαια, δεν μπορούμε να κατηγορήσουμε το Σουλτάνο για τη μεγαλοψυχία με την οποία φέρθηκε στους νικημένους. Η α-πέχθεια του για το αίμα που χύνεται άδικα, πιστή τήρηση των υποχρεώσεων του, η συγκλονιστική ευγένεια κάθε χειρονομίας του, έχουν στα μάτια της Ιστορίας τουλάχιστον, την ίδια αξία όσο και οι νίκες του. Είναι όμως αναμφισβήτητο ότι διέπραξε ένα μεγάλο πολιτικό και στρατιωτικό λάθος. Καταλαμβάνοντας την Ιερουσαλήμ ξέρει ότι προκαλεί τη Δύση, η οποία θα αντιδράσει. Το να επιτρέπει μ' αυτές τις συνθήκες σε δεκάδες χιλιάδες Φράγκους να αποσύρονται στην Τύρο, την πιο ισχυρή θέση της περιοχής, είναι σαν να τους προσφέρει μια ιδεώδη βάση για μια νέα εισβολή. Ιδίως, γιατί οι ιππότες, κατά την α-πουσία του Γκυ, πάντα αιχμάλωτου, έχουν έναν αρχηγό πολύ δυναμικό, τον οποίο οι χρονικογράφοι αποκαλούν «αλ-Μαρκί», το Μαρκήσιο Κόνραντ ντε Μομφερά, που μόλις έφθασε από τη Δύση.

Χωρίς να αγνοεί τον κίνδυνο, ο Σαλαντίν τον υποτιμά. Από το Δεκέμβριο του 1187, μερικές εβδομάδες μετά την κατάκτηση της Ιερής Πόλης, αναλαμβάνει την πολιορκία της Τύρου. Αλλά την κάνει χωρίς ιδιαίτερη αποφασιστικότητα. Η αρχαία φοινικική πόλη δεν μπορεί να καταληφθεί παρά μόνο με την ολική σύμπραξη του αιγυπτιακού στόλου. Ο Σαλαντίν το ξέρει. Ω-στόσο, όταν παρουσιάζεται μπρος στα τείχη έχει συνολικά δέκα πλοία, από τα οποία τα πέντε κάηκαν αμέσως από τους υπερασπιστές σε μια τολμηρή επιχείρηση. Τα άλλα διαφεύγουν στη Βηρυτό. Ο μουσουλμανικός στρατός μην έχοντας ναυτική δύναμη μπορεί να χτυπήσει την Τύρο, μόνο από μια προβλήτα που ενώνει την πόλη με την ξηρά. Μ' αυτές τις συνθήκες, η πολιορκία μπορεί να κρατήσει πολλούς μήνες. Και ειδικά, γιατί ο «αλ-Μαρκί» έχει κινητοποιήσει αποτελεσματικά τους Φράγκους που είναι έτοιμοι να πολεμήσουν μέχρις εσχάτων. Εξαντλημένοι απ' αυτή την ατέλειωτη εκστρατεία, οι περισσότεροι εμίρηδες συμβουλεύουν το Σαλαντίν να εγκαταλείψει αυτό το σχέδιο. Ο Σουλτάνος θα μπορούσε να πείσει μερικούς απ' αυτούς να μείνουν στο πλευρό του δωροδοκώντας τους. Αλλά οι στρατιώτες κοστίζουν ακριβά το χειμώνα, και τα ταμεία του κράτους είναι άδεια. Άλλωστε, και ο ίδιος είναι κουρασμένος. Αποστρατεύει τις μισές του δυνάμεις και έπειτα, λύνοντας την πολιορκία κατευθύνεται προς το Βορρά όπου πολλές πόλεις και φρούρια θα κατακτηθούν χωρίς πολύ κόπο.

Για το μουσουλμανικό στρατό, θα είναι πάλι μια θριαμβευτική πορεία. Λατάκεια, Ταρτούς, Μπαγκράς, Σαφέντ, Καουκάμπ, ο κατάλογος των κατακτήσεων είναι μακροσκελής. Θα 'ταν πιο απλό να απαριθμήσουμε αυτό που απομένει στους Φράγκους στην Ανατολή. Η Τύρος, η Τρίπολη, η Αντιόχεια και το λιμάνι της, καθώς και τρία απομονωμένα φρούρια. Αλλά στο περιβάλλον του Σαλαντίν οι πιο διορατικοί δε γελιούνται. Γιατί να σωρεύουμε τις κατακτήσεις εάν τίποτε δε μας βεβαιώνει ότι θα μπορέσουμε να αποθαρρύνουμε κάθε νέα εισβολή; Ο ίδιος ο Σουλτάνος διατηρεί την απόλυτη ηρεμία του, σε κάθε περίπτωση. «Εάν οι Φράγκοι έρθουν πέρα από τις θάλασσες, θα έχουν την ίδια τύχη μ' αυτούς εδώ!» κραυγάζει όταν ένας ισχυρός σικελικός στόλος παρουσιάζεται μπροστά στη Λατάκεια. Τον Ιούλιο του 1188 δε διστάζει να αφήσει ελεύθερο τον Γκυ, αφού τον όρκισε επισήμως, να μην πάρει ποτέ πια τα όπλα εναντίον των Μουσουλμάνων.

Αυτό το τελευταίο δώρο θα του κοστίσει ακριβά. Τον Αύγουστο του 1189, ο Φράγκος βασιλιάς αθετεί τον όρκο του και έρχεται να πολιορκήσει το λιμάνι της Άκρας. Οι δυνάμεις που διαθέτει είναι μέτριες, αλλά κάθε μέρα καταφθάνουν πλοία α-δειάζοντας στην περιοχή αλλεπάλληλα κύματα δυτικών πολεμιστών.

Μετά την πτώση της Ιερουσαλήμ, διηγείται ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *οι Φράγκοι ντύθηκαν στα μαύρα κι έφυγαν πέρα απ τις θάλασ-*

σες για να ζητήσουν βοήθεια απ' όλες τις χώρες, ιδίως από τη Μεγάλη Ρώμη. Για να προτρέψουν τους ανθρώπους στην εκδίκηση κρατούσαν ένα σχέδιο, που αναπαριστούσε το Μεσσία - ειρήνη ας έχει - καταματωμένο και έναν Άραβα που τον χτυπούσε. Έλεγαν: «Κοιτάξτε, να ο Μεσσίας και να ο Μωάμεθ, ο προφήτης των Μουσουλμάνων που τον χτυπά μέχρι θανάτου». Οι Φράγκοι - ακόμα και οι γυναίκες - συγκινημένοι συγκεντρώθηκαν και αυτοί που δεν μπορούσαν να πάνε πλήρωσαν τα έξοδα γι' αυτούς που θα πήγαιναν να πολεμήσουν στη θέση τους. Ένας Φράγκος αιχμάλωτος μου είπε ότι ήταν μοναχογιός κι ότι η μητέρα του πούλησε το σπίτι τους για να πληρώσει τα έξοδά του. Τα θρησκευτικά και ψυχολογικά κίνητρα των Φράγκων ήταν τέτοια, ώστε ήταν έτοιμοι να υπερπηδήσουν κάθε εμπόδιο για να φθάσουν στο σκοπό τους.

Πράγματι, από τις πρώτες μέρες του Σεπτέμβρη, ο στρατός του Γκυ δέχεται απανωτά ενισχύσεις. Αρχίζει λοιπόν η μάχη της Άκρας, μια από τις πιο μακρόχρονες και με τις περισσότερες δοκιμασίες από όλες τις μάχες των Φράγκων. Η Άκρα είναι χτισμένη σε μια χερσόνησο σε σχήμα μύτης: Νότια το λιμάνι, δυτικά η θάλασσα, βόρεια και ανατολικά δυο ισχυρά τείχη που σχηματίζουν ορθή γωνία. Η πόλη κυκλώνεται διπλά. Γύρω απ' τα τείχη, τα οποία υπερασπίζεται σθεναρά η μουσουλμανική φρουρά, οι Φράγκοι σχηματίζουν ένα τόξο που συνεχώς πυκνώνει. Πρέπει όμως να προσέξουν τα νώτα τους από το στρατό του Σαλαντίν τον πρώτο καιρό, αυτός προσπάθησε να περισφίξει τον εχθρό με την ελπίδα να τον εξουδετερώσει. Αλλά γρήγορα διαπιστώνει ότι δε θα το καταφέρει. Διότι, αν ο μουσουλμανικός στρατός πραγματοποιεί πολλές αλλεπάλληλες νίκες, οι Φράγκοι θα αναπληρώσουν αμέσως τις απώλειες. Κάθε μέρα που ξημερώνει καταφθάνει και νέος αριθμός πολεμιστών από την Τύρο και πέρα από τις θάλασσες.

Τον Οκτώβριο του 1189 και ενώ μαίνεται η μάχη της Άκρας, ο Σαλαντίν παίρνει μήνυμα από το Χαλέπι που τον πληροφορεί ότι ο βασιλιάς των Αλαμανών, ο Φρειδερίκος Βαρβαρόσα φθάνει στην Κωνσταντινούπολη, με προορισμό τη Συρία με διακόσιες ή διακόσιες εξήντα χιλιάδες άνδρες. Ο Σουλτάνος ανησυχεί πολύ, μας λέει ο πιστός του Μπαχαεντίν, που βρίσκεται στο πλευρό του. *«Λόγω της εξαιρετικά σοβαρής κατάστασης, έκρινε ότι πρέπει να καλέσει όλους τους Μουσουλμάνους στο Ζιχάντ και να γνωστοποιήσει στο χαλίφη τις εξελίξεις της κατάστασης». Μου ανέθεσε λοιπόν να πάω να δω τους άρχοντες του Σινζάρ, της Ζεζέρα, της Μοσούλης, του Ιρμπίλ και να τους πιέσω να έρθουν αυτοί οι ίδιοι με τους στρατιώτες τους για να συμμετάσχουν στο Ζιχάντ. Έπειτα έπρεπε να πάω στη Βαγδάτη για να προτρέψω τον πρίγκιπα των πιστών να αντιδράσει . Πράγμα που έκανα.*

Για να καταφέρει να τραβήξει το χαλίφη από το λήθαργο του, ο Σαλαντίν του τονίζει σε ένα γράμμα ότι ο πάπας που εδρεύει στη Ρώμη, διέταξε τους φράγκικους λαούς να βαδίσουν εναντίον της Ιερουσαλήμ. Συγχρόνως ο Σαλαντίν στέλνει μηνύματα στους διοικητές της Μαγρεβίας και της μουσουλμανικής Ισπανίας για να τους καλέσει σε βοήθεια των αδελφών τους, όπως οι Φράγκοι της Δύσης έκαναν γι' αυτούς της Ανατολής. Σ' όλο τον αραβικό κόσμο, ο ενθουσιασμός που προκλήθηκε από την ανάκτηση των χαμένων εδαφών, δίνει τη θέση του στο φόβο. Ψιθυρίζεται ότι η εκδίκηση των Φράγκων θα είναι φοβερή, ότι θα υπάρξει πάλι λουτρό αίματος και η Ιερή πόλη θα χαθεί για άλλη μια φορά και ότι η Συρία και η Αίγυπτος, θα πέσουν και οι δύο στα χέρια των εισβολέων. Αλλά, για μια ακόμη φορά η τύχη, ή η πρόνοια, παρεμβαίνει για χάρη του Σαλαντίν.

Αφού διέσχισε θριαμβευτικά τη Μικρά Ασία ο Γερμανός αυτοκράτορας φθάνει την Άνοιξη του 1190 μπρος στο Ικόνιο, πρωτεύουσα των διαδόχων του Κιλίτζ Αρσλάν. Παραβιάζει τις πύλες της πόλης και στέλνει αγγελιαφόρους στην Αντιόχεια για να ανακοινώσει την άφιξη του. Οι Αρμένιοι της νότιας Ανατολίας ανανεώνονται. Ο κλήρος τους στέλνει έναν αγγελιαφόρο στο Σαλαντίν για να τον ικετεύσει να τους προστατεύσει από τη νέα φραγκική εισβολή. Αλλά δε θα χρειαστεί η επέμβαση του Σουλτάνου. Στις 10 Ιουνίου, με δυνατό καύσωνα, ο Φρειδερίκος Βαρβαρόσα πλένεται σ' ένα ρυάκι, στα πόδια του Όρους Ταύρου, όταν, κατά πως φαίνεται θύμα καρδιακής προσβο-

λής, «πνίγεται σ' ένα μέρος, τονίζει ο Ιμπν αλ-Αθίρ, όπου το νερό φθάνει μόλις στους γοφούς. Ο στρατός του διαλύθηκε και ο θεός φύλαξε τους Μουσουλμάνους από την κακοήθεια των Γερμανών που είναι, μεταξύ των Φράγκων, ένα είδος εξαιρετικά πολυπληθές και επίμονο». Ο γερμανικός κίνδυνος λοιπόν εξαλείφθηκε σαν από θαύμα, είχε όμως ακινητοποιήσει το Σαλαντίν για πολλούς μήνες, εμποδίζοντας τον να συνάψει την αποφασιστική μάχη εναντίον των πολιορκητών της Άκρας. Τώρα η κατάσταση γύρω από το Παλαιστινιακό λιμάνι, είναι στάσιμη. Παρόλο που ο Σουλτάνος δέχτηκε αρκετές ενισχύσεις για να αντιμετωπίσει μια αντεπίθεση, δε θα κατορθώσει να εκδιώξει τους Φράγκους.

Σιγά-σιγά επιβάλλεται ένας τρόπος ζωής. Μεταξύ δυο αψιμαχιών, ιππότες και εμίρηδες αλληλοκαλούνται σε γεύμα, τρώνε και κουβεντιάζουν ήσυχα μεταξύ τους, και πολλές φορές κάνουν αγώνες, όπως αναφέρει ο Μπαχαεντίν.

Μι α μέρα οι άνδρες των δύο στρατοπέδων, κουρασμένοι από τις μάχες, αποφάσισαν να διοργανώσουν αγώνες για παιδιά. Δυο αγόρια βγήκαν απ' την πόλη για να αναμετρηθούν με δύο νεαρούς άπιστους. Στη φωτιά του αγώνα, ένας από τους μικρούς Μουσουλμάνους πήδησε πάνω στον αντίπαλο του, και τον έπιασε απ' το λαιμό. Βλέποντας ότι κινδύνευε να τον σκοτώσει, οι Φράγκοι τον πλησίασαν και του είπαν: «Σταμάτησε, τώρα είναι αιχμάλωτος σου, στ' αλήθεια, και θα τον εξαγοράσουμε». Πήρε δύο δηνάρια και τον άφησε.

Παρά την ατμόσφαιρα υπαίθριας γιορτής, η κατάσταση των πολεμιστών δεν είναι διόλου ευχάριστη. Οι νεκροί και οι τραυματίες είναι πολλοί, οι επιδημίες θερίζουν, και το χειμώνα ο ανεφοδιασμός είναι δύσκολος. Η κατάσταση της φρουράς της Άκρας απασχολεί ιδιαίτερα το Σαλαντίν. Όσο καταφθάνουν τα πλοία από τη Δύση, ο θαλάσσιος αποκλεισμός γίνεται και πιο στενός. Δύο φορές, ο αιγυπτιακός στόλος, από δεκάδες πλοία κατορθώνει να ανοίξει δρόμο ως το λιμάνι, αλλά οι απώλειες είναι βαριές και ο Σουλτάνος πρέπει να καταφύγει στην πονηριά για τον ανεφοδιασμό των πολιορκουμένων. Τον

Ιούλιο 1190, εξοπλίζει στη Βηρυτό ένα πελώριο καράβι, γεμάτο στάρι, τυρί, κρεμμύδια και αρνιά.

Μια ομάδα Μουσουλμάνοι μπήκε στο πλοίο, διηγείται ο Μπαχαεντίν. *Ντύθηκαν όπως οι Φράγκοι, ξύρισαν τα γένια τους, κρέμασαν ένα σταυρό στο κατάρτι και έβαλαν χοίρους σε εμφανές σημείο του καταστρώματος. Πλησίασαν στην πόλη περνώντας ήσυχα ανάμεσα από τα εχθρικά πλοία. Τους σταμάτησαν λέγοντας «Βλέπουμε πως πηγαίνετε στην Άκρα!» Έκπληκτοι τάχα, οι δικοί μας ρώτησαν: «Δεν καταλάβατε την πόλη;» Οι Φράγκοι που πίστεψαν ότι μιλούσαν σε ομογενείς τους, απάντησαν: «Όχι, δεν την πήραμε ακόμη. - Καλά, είπαν, θα πάμε να δέσουμε κοντά στο στρατόπεδο αλλά πίσω μας έρχεται και άλλο καράβι και πρέπει να το ειδοποιήσουμε αμέσως για να μην πάει στην πόλη. Πράγματι οι κάτοικοι της Βηρυτού είχαν παρατηρήσει ότι καθώς έρχονταν ένα φράγκικο καράβι προχωρούσε πίσω τους.*

Οι ναύτες του εχθρού κατευθύνθηκαν αμέσως σ' αυτό, ενώ οι δικοί μας άνοιξαν τα πανιά προς το λιμάνι της Άκρας, όπου έγιναν δεκτοί με κραυγές χαράς γιατί η σιτοδεία βασίλευε στην πόλη.

Τέτοια στρατηγήματα δεν μπορούν όμως να επαναλαμβάνονται πολύ συχνά. Εάν ο στρατός του Σαλαντίν δεν καταφέρει να ξεσφίξει τον κλοιό, η Άκρα θα αναγκαστεί να παραδοθεί. Κι όσο οι μήνες περνούν, οι πιθανότητες μιας μουσουλμανικής νίκης, ενός νέου Χιτίν γίνονται όλο και λιγότερες. Το κύμα των δυτικών πολεμιστών αντί να μειωθεί όλο και αυξάνεται. Τον Απρίλιο του 1191, ο βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Αύγουστος αποβιβάζεται με το στρατό του κοντά στην Άκρα ακολουθούμενος, στις αρχές Ιουνίου, από το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο.

Ο βασιλιάς της Αγγλίας. Μαλίκι αλ-Ινκιτάρ, μας λέει ο Μπαχαεντίν, *ήταν ένας άνδρας θαρραλέος, ενεργητικός, τολμηρός στη μάχη. Μόλο που ήταν κατώτερος σε σειρά από το βασιλιά της Γαλλίας, ήταν πιο πλούσιος και πιο φημισμένος σαν πολε-*

μιστής. Στο δρόμο του, στάθηκε στην Κύπρο, την κατέλαβε, και όταν έκανε την εμφάνιση του στην Άκρα με είκοσι πέντε γαλέρες γεμάτες άνδρες και πολεμικό υλικό οι Φράγκοι κραύγαζαν από χαρά και άναβαν μεγάλες φωτιές για να γιορτάσουν τον ερχομό τον. Όσο για τους Μουσουλμάνους, αυτό το γεγονός γέμισε τις καρδιές τους με φόβο και απελπισία.

Ηλικίας τριάντα τριών ετών ο κοκκινοτρίχης γίγαντας που φέρει το στέμμα της Αγγλίας είναι το πρότυπο του πολεμοχαρή και επιπόλαιου ιππότη, που η ευγένεια των ιδεωδών του δύσκολα κρύβει την τρομερή του βιαιότητα και την παντελή έλλειψη ενδοιασμών. Αλλά αν όλοι οι Φράγκοι είναι σαγηνευμένοι από τη γοητεία του και τα αδιαφιλονίκητα χαρίσματα του, ο ίδιος είναι γοητευμένος από το Σαλαντίν. Μόλις έφθασε, θέλει να τον συναντήσει. Στέλνοντας μήνυμα στον αλ-Αντέλ του ζητά να οργανώσει μια συνάντηση με τον αδελφό του. Ο Σουλτάνος απαντά χωρίς δισταγμό: «Οι βασιλιάδες συναντώνται μετά την τελετή μιας συμφωνίας, γιατί δεν είναι πρέπον να μάχεται ο ένας τον άλλον, όταν έχουν γνωριστεί και έχουν φάει μαζί». Επιτρέπει όμως στον αδελφό του να συναντήσει το Ριχάρδο, με τον όρο ότι ο καθένας τους θα έχει μαζί του στρατιώτες. Γίνονται λοιπόν οι συναντήσεις αλλά χωρίς μεγάλα αποτελέσματα. Τελικά, εξηγεί ο Μπαχαεντίν, όταν οι Φράγκοι μας έστελναν αντιπροσώπους, είχαν ως σκοπό να δουν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία μας. Και εμείς, άλλωστε, όταν τους δεχόμασταν είχαμε τον ίδιο σκοπό. Και, αν ο Ριχάρδος θέλει ειλικρινά να γνωρίσει τον κατακτητή της Ιερουσαλήμ, σίγουρα δεν ήρθε στην Ανατολή για να διαπραγματευτεί.

Ενώ εξακολουθούν οι ανταλλαγές, ο Άγγλος βασιλιάς ετοιμάζει εντατικά την τελική έφοδο εναντίον της Άκρας. Εντελώς αποκομμένη απ' τον κόσμο, η πόλη ζει μέσα στην πείνα. Μόνο μερικοί άριστοι κολυμβητές μπορούν ακόμη να φθάσουν εκεί με κίνδυνο της ζωής τους. Ο Μπαχαεντίν αναφέρει την περιπέτεια ενός απ' αυτούς τους παράτολμους.

Πρόκειται, τονίζει, για ένα από τα πιο παράξενα και πιο παραδειγματικά επεισόδια αυτής της μακρόχρονης μάχης. Υπήρχε ένας Μουσουλμάνος κολυμβητής, ο Ίσσα, που συνήθιζε να καταδύεται κάτω απ' τα εχθρικά καράβια, και να αναδύεται από την άλλη πλευρά όπου τον περίμεναν οι πολιορκούμενοι. Συνήθως μετέφερε, δεμένα στη ζώνη του, χρήματα και επιστολές για τη φρουρά. Μια νύχτα που βούτηξε, με τρεις σακούλες που περιείχαν δέκα χιλιάδες δηνάρια και πολλά γράμματα τον είδαν και τον σκότωσαν. Μάθαμε σε λίγο ότι κάτι κακό συνέβη γιατί ο Ίσσα μας ειδοποιούσε πάντοτε για την άφιξη του, αφήνοντας από την πόλη ένα ταχυδρομικό περιστέρι, προς το μέρος μας. Εκείνη τη νύχτα δεν είδαμε κανένα σημάδι. Μερικές μέρες αργότερα, κάτοικοι της Άκρας που βρίσκονταν στην ακτή, είδαν ένα σώμα να ξεβράζεται στην ακρογιαλιά. Πλησιάζοντας αναγνώρισαν τον Ίσσα, τον κολυμβητή που είχε πάντα γύρω απ' τη μέση τον τα χρήματα και το κερί με το οποίο ήταν σφραγισμένα τα γράμματα. Είδε κανείς ποτέ έναν άνθρωπο να εκπληρώνει την αποστολή τον ακόμη και μετά θάνατο, τόσο πιστά, σαν να ήταν ακόμη ζωντανός;

Ο ηρωισμός μερικών Αράβων μαχητών δεν αρκεί. Η κατάσταση της φρουράς της Άκρας γίνεται κρίσιμη. Στην αρχή του καλοκαιριού του 1191, οι επικλήσεις των πολιορκημένων γίνονται κραυγές απελπισίας. «Είμαστε εξουθενωμένοι και δε μας απομένει πια παρά να παραδοθούμε. Από αύριο, αν δεν κάνετε κάτι για μας, θα ζητήσουμε χάρη για τη ζωή μας και θα παραδώσουμε την πόλη». Ο Σαλαντίν υποχωρεί στην απελπισία. Έχοντας χάσει πια κάθε αυταπάτη για την πολιορκούμενη πόλη, κλαίει με καυτά δάκρυα. Οι δικοί του φοβούνται για την υγεία του και οι γιατροί του δίνουν φίλτρα για να τον ηρεμήσουν. Ζητάει στους κήρυκες να φωνάξουν σε όλο το στράτευμα πως θα γίνει γενική έφοδος για να ελευθερωθεί η Άκρα. Οι εμίρηδες του όμως δεν τον ακολουθούν. «Γιατί, του λένε, να θέσουμε σε κίνδυνο όλο το μουσουλμανικό στρατό; Οι Φράγκοι είναι τώρα τόσο πολλοί και τόσο γερά οχυρωμένοι οπότε κάθε προσπάθεια επίθεσης θα ήταν αυτοκτονία».

Τον Ιούλιο του 1191, έπειτα από πολιορκία δύο χρόνων, οι σημαίες των Σταυροφόρων ανεμίζουν ξανά στα τείχη της Άκρας.

Οι Φράγκοι έβγαλαν μια τεράστια κραυγή χαράς, ενώ στο δικό μας στρατόπεδο όλος ο κόσμος ήταν σαν χαμένος. Οι στρατιώτες έκλαιγαν και θρηνούσαν. Όσο για το Σουλτάνο, ήταν σαν τη μάνα που μόλις έχασε το παιδί της. Πήγα να τον δω και έκανα το παν για να τον συνεφέρω. Του είπα ότι τώρα πρέπει να σκεφθεί το μέλλον της Ιερουσαλήμ και των πόλεων της περιοχής και να φροντίσει τους Μουσουλμάνους που αιχμαλωτίστηκαν στην Άκρα.

Ξεπερνώντας τον πόνο του, ο Σαλαντίν στέλνει μήνυμα στο Ριχάρδο για να συζητήσουν τους όρους για την απελευθέρωση των ομήρων. Αλλά ο Άγγλος βιάζεται. Αποφασισμένος να επωφεληθεί από τη νίκη του για να εξαπολύσει μια τεράστια επίθεση δεν έχει το χρόνο ν' ασχοληθεί με τους αιχμαλώτους, όπως κι ο Σουλτάνος πριν τέσσερα χρόνια όταν οι φράγκικες πόλεις έπεφταν στα χέρια του η μια μετά την άλλη. Η μόνη διαφορά είναι ότι ο Σαλαντίν, για να μην εμποδίζεται από τους αιχμαλώτους τους είχε αφήσει ελεύθερους, ενώ ο Ριχάρδος προτιμά να τους εξολοθρεύσει. Δύο χιλιάδες επτακόσιοι στρατιώτες της φρουράς της Άκρας συγκεντρώθηκαν μπρος στα τείχη της πόλης μαζί με τριακόσια γυναικόπαιδα των οικογενειών τους. Τους έδεσαν για να αποτελούν μια μάζα, και τους παρέδωσαν στους Φράγκους πολεμιστές. Αυτοί έπεσαν πάνω τους με σπαθιά, λόγχες ακόμη και πέτρες ωσότου έπαψαν όλα τα αγκομαχητά.

Ο Ριχάρδος έχοντας λύσει το πρόβλημα με αποτελεσματικό τρόπο, φεύγει από την Άκρα, επικεφαλής των στρατευμάτων του. Κατευθύνεται νότια, κατά μήκος της ακτής, με το στόλο του να περικλείει τις ακτές ενώ ο Σαλαντίν παίρνει έναν παράλληλο δρόμο στο εσωτερικό της χώρας. Οι συρράξεις ανάμεσα στους δύο στρατούς είναι πολλές, αλλά, καμιά δεν είναι αποφασιστική. Ο Σουλτάνος ξέρει πια πως δεν μπορεί να εμποδίσει τους εισβολείς να ξαναπάρουν τον έλεγχο των παλαιστινιακών εδαφών και ακόμα λιγότερο, να καταστρέψει το στρατό τους. Η μόνη του φιλοδοξία είναι όσο κι αν του κοστίσει, να τους συγκρατήσει, να τους φράξει το δρόμο για την Ιερουσαλήμ που η απώλεια της θα ήταν τρομερή για το Ισλάμ. Νιώθει πως πρόκειται για την πιο σκοτεινή ώρα της σταδιοδρομίας του. Βαθιά πονεμένος, θέλει να ανυψώσει το ηθικό του στρατού και των οικείων του. Μπροστά στους τελευταίους αναγνωρίζει ότι υπέστη βαριές απώλειες, αλλά, εξηγεί, αυτός και ο λαός του είναι εδώ και θα μείνουν, ενώ οι Φράγκοι βασιλείς απλώς παίρνουν μέρος σε μια εκστρατεία που αργά ή γρήγορα θα τελειώσει. Μήπως ο βασιλιάς της Γαλλίας δεν έφυγε από την Παλαιστίνη τον Αύγουστο αφού παρέμεινε εκατό ημέρες στην Ανατολή; Αυτός της Αγγλίας, δεν επανέλαβε συχνά ότι βιάζεται να γυρίσει στο μακρινό του βασίλειο;

Εξάλλου, ο Ριχάρδος πολλαπλασιάζει τα διπλωματικά ανοίγματα, το Σεπτέμβριο του 1191. Ενώ τα στρατεύματα του έχουν κάποιες επιτυχίες, ιδίως στην παράκτια κοιλάδα του Αρσούφ στα βόρεια της Γιάφας εξακολουθεί να απευθύνεται στον αλ-Αντέλ για να επιτύχει μια σύντομη συμφωνία.

Οι δικοί μας και οι δικοί σας πέθαναν, του λέει σ' ένα μήνυμα. Ο τόπος είναι ερειπωμένος και η υπόθεση ξέφυγε, απ' όλους μας. Δε νομίζεις πως είναι αρκετό; Όσο μας αφορά υπάρχουν μόνο τρία σημεία ασυμφωνίας: η Ιερουσαλήμ, ο πραγματικός σταυρός και το έδαφος.

Όσον αφορά την Ιερουσαλήμ, είναι ο τόπος της λατρείας μας και δε θα δεχτούμε ποτέ να την αρνηθούμε, ακόμα και αν χρειαστεί να πολεμήσουμε μέχρις ενός. Για τα εδάφη, θα θέλαμε να μας επιστραφεί αυτό που βρίσκεται δυτικά του Ιορδάνη. Όσο για το Σταυρό, ενώ για εσάς δεν είναι παρά ένα κομμάτι ξύλου, για μας η αξία του είναι ανεκτίμητη. Άς μας τον δώσει ο Σουλτάνος κι ας θέσουμε τέρμα σ' αυτήν την εξουθενωτική πάλη.

Ο αλ-Αντέλ απευθύνεται αμέσως στον αδελφό του, ο οποίος συμβουλεύεται τους κυριότερους συνεργάτες του πριν υπαγορεύσει την απάντηση του.

Η Ιερή πόλη είναι τόσο δική σας όσο και δική μας: είναι μάλιστα πιο σημαντική για μας, γιατί προς αυτήν ο Προφήτης έ-

κανε το θαυματουργό νυχτερινό του ταξίδι και εκεί θα συναντηθεί η κοινωνία μας την ημέρα της Τελικής Κρίσης. Αποκλείεται λοιπόν να την εγκαταλείψουμε. Οι Μουσουλμάνοι δε θα το δέχονταν. Όσο για τα εδάφη, πάντα μας ανήκαν και η κατοχή σας θα είναι μόνο προσωρινή. Μπορέσατε να εγκατασταθείτε λόγω της αδυναμίας των Μουσουλμάνων που την κατοικούσαν τότε, αλλά όσο υπάρχει πόλεμος, δε θα σας επιτρέψουμε να χαρείτε τις κατακτήσεις σας. Όσο για το Σταυρό, παρουσιάζει για μας ένα σπουδαίο πλεονέκτημα στα χέρια μας και δε θα τον αποχωριστούμε αν δεν έχουμε ως αντάλλαγμα ένα σημαντικό επίτευγμα προς όφελος του Ισλάμ.

Η αποφασιστικότητα των δύο επιστολών δεν επιτρέπει αυταπάτες. Αν καθένας τους παρουσιάζει τις κυριότερες απαντήσεις του, είναι σαφές ότι η οδός της διαπραγμάτευσης δεν έκλεισε. Πράγματι, τρεις μέρες αργότερα, ο Ριχάρδος στέλνει στον αδελφό του Σαλαντίν μια πολύ περίεργη πρόταση.

Ο Αλ-Αντέλ ήρθε σε επαφή μαζί μου, διηγείται ο Μπαχαεντίν, *για να μου ανακοινώσει τα αποτελέσματα των τελευταίων επαφών του . Όπως πρόβλεπε η συμφωνία που πρόκειται να συναφθεί ο αλ-Αντέλ θα παντρευόταν την κόρη του βασιλιά της Αγγλίας. Αυτή ήταν παντρεμένη με τον άρχοντα της Σικελίας, που είχε πεθάνει. Ο Αγγλος είχε φέρει μαζί του στην Ανατολή την αδελφή του και πρότεινε στον αλ-Αντέλ να την παντρευτεί. Ο βασιλιάς θα παραχωρούσε στην αδελφή του τα εδάφη που ελέγχει, από την Ακρα ως την Ασκαλόν και αυτή θα γινόταν βασίλισσα της περιοχής, του «Σαχέλ». Ο Σουλτάνος θα παραχωρούσε τα εδάφη της περιοχής στον αδελφό του που θα γινόταν βασιλιάς του Σαχέλ. Ο σταυρός θα τους επιστρεφόταν και οι αιχμάλωτοι των δυο στρατοπέδων θα ελευθερώνονταν. Έπειτα, αφού θα είχε συναφθεί ειρήνη, ο βασιλιάς της Αγγλίας θα επέστρεφε στη χώρα του πέρα από τις θάλασσες.*

Προφανώς ο αλ-Αντέλ γοητεύτηκε. Παρακαλεί τον Μπαχαεντίν να κάνει ότι είναι δυνατόν για να πείσει το Σαλαντίν. Ο χρονικογράφος υπόσχεται να προσπαθήσει.

Παρουσιάστηκα λοιπόν στο Σουλτάνο και του επανέλαβα ότι άκουσα., Μου είπε ότι δεν είχε καμιά αντίρρηση αλλά κατά τη γνώμη του ο βασιλιάς της Αγγλίας δε θα δεχόταν ποτέ τέτοια διευθέτηση και ότι θα επρόκειτο για κάποιο αστείο ή πονηριά. Τον ρώτησα τρεις φορές να επιβεβαιώσει τη συγκατάθεση του, πράγμα που έκανε. Γύρισα λοιπόν στον αλ-Αντέλ για να του ανακοινώσω ότι ο Σουλτάνος συμφωνούσε. Έστειλε αμέσως αγγελιαφόρο στο εχθρικό στρατόπεδο για να δώσει την απάντηση. Αλλά ο Αγγλος του είπε ότι η αδελφή του έγινε έξω φρενών όταν της ανακοίνωσε την πρόταση. Ορκίστηκε ότι ποτέ δε θα δινόταν σ' ένα Μουσουλμάνο».

Όπως το μάντεψε ο Σαλαντίν, ο Ριχάρδος προσπαθούσε να ελιχθεί. Ήλπιζε πως ο σουλτάνος θα αρνιόταν το σχέδιο του τελεσίδικα, πράγμα που δε θα άρεσε διόλου στον αλ-Αντέλ.

Ο Σαλαντίν δεχόμενος την πρόταση, ανάγκασε το Φράγκο μονάρχη να αποκαλύψει το διπλό του παιχνίδι. Εδώ και πολλούς μήνες είχε αποκτήσει θαυμάσιες σχέσεις· με τον αλ-Αντέλ, αποκαλώντας τον «αδελφέ μου» και κολακεύοντας τις φιλοδοξίες του για να κατορθώσει να τον χρησιμοποιήσει εναντίον του Σαλαντίν.

Ήταν ένας ωραίος πόλεμος. Ο σουλτάνος χρησιμοποιεί έως την πλευρά του παρόμοιες μεθόδους. Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις με το Ριχάρδο, αρχίζει συνομιλίες με τον άρχοντα της Τύρου, αλ Μαρκί Κόνραντ, ο οποίος έχει πολύ κακές σχέσεις με τον Αγγλο μονάρχη, γιατί τον υποπτεύεται ότι θέλει να του αφαιρέσει τις κτήσεις του. Θα φθάσει στο σημείο να προτείνει στο Σαλαντίν συμμαχία εναντίον των «Φράγκων της Θάλασσας». Χωρίς να λάβει υπόψη του την πρόταση στα σοβαρά, ο σουλτάνος τον χρησιμοποιεί για να εντείνει τη διπλωματική πίστη του Ριχάρδου. Ήταν δε τόσο εξαγριωμένος από την πολιτική του μαρκήσιου, ώστε τον δολοφόνησε λίγους μήνες μετά.

Αφού η προσπάθεια του αυτή απέτυχε, ο βασιλιάς της Αγγλίας ζητά από τον αλ-Αντέλ να διοργανώσει μια συνάντηση με το Σαλαντίν. Αλλά η απάντηση του τελευταίου είναι η ίδια με αυτήν που είχε δώσει πριν λίγους μήνες.

Οι βασιλιάδες δε συναντιούνται παρά αφού γίνουν οι συμφωνίες. Πάντως, προσθέτει, δεν καταλαβαίνω τη γλώσσα σου και εσύ αγνοείς τη δική μου, γι' αυτό χρειαζόμαστε ένα διερμηνέα στον οποίο να έχουμε και οι δυο εμπιστοσύνη. Ας είναι, λοιπόν, αυτός ο διαμεσολαβητής μας. Όταν καταλήξουμε σε κάποια συμφωνία, θα συναντηθούμε και η φιλία θα βασιλέψει μεταξύ μας.

Οι διαπραγματεύσεις θα παραταθούν ένα χρόνο ακόμα. Ο Σαλαντίν, οχυρωμένος στην Ιερουσαλήμ, αφήνει το χρόνο να κυλάει. Οι προτάσεις του για ειρήνη είναι απλές. Καθένας θα κρατήσει ότι κατέχει. Οι Φράγκοι, αν το επιθυμούν, θα έρχονται άοπλοι να προσκυνήσουν την ιερή πόλη, αλλά αυτή, θα παραμείνει στα χέρια των Μουσουλμάνων. Ο Ριχάρδος που φλέγεται να γυρίσει στον τόπο του, προσπαθεί να ανατρέψει την απόφαση βαδίζοντας δύο φορές κατά της Ιερουσαλήμ, χωρίς να επιτεθεί. Για να απελευθερώσει την αχαλίνωτη ενεργητικότητα του, ρίχνεται για πολλούς μήνες στην ανοικοδόμηση ενός εκπληκτικού φρουρίου στην Ασκαλόν που ονειρεύεται να χρησιμοποιήσει ως ορμητήριο για μια μελλοντική εκστρατεία στην Αίγυπτο. Μόλις τέλειωσε η οικοδομή, ο Σαλαντίν απαιτεί να γκρεμιστεί, πέτρα πέτρα, πριν υπογραφεί η συνθήκη.

Τον Αύγουστο 1192, ο Ριχάρδος έχει χάσει την ψυχραιμία του. Βαριά άρρωστος, εγκαταλελειμμένος από πολλούς ιππότες, που τον κατηγορούν ότι δεν προσπάθησε να ανακαταλάβει την Ιερουσαλήμ. Κατηγορούμενος για το φόνο του Κόνραντ, πιεζόμενος από τους φίλους να επιστρέψει χωρίς χρονοτριβή στην Αγγλία, δεν μπορεί πια να καθυστερήσει την αναχώρηση του. Ικετεύει σχεδόν το Σαλαντίν να του αφήσει την Ασκαλόν. Αλλά η απάντηση είναι αρνητική. Τότε στέλνει νέο μήνυμα, ανανεώνοντας την πρόταση του και τονίζοντας ότι, εάν μέσα σε έξι μέρες δεν υπογραφεί μια συμφέρουσα ειρήνη θα είναι υποχρεωμένος να περάσει το χειμώνα του εδώ. Αυτό το τελεσίγραφο, κάνει το Σαλαντίν να χαμογελάσει και λέγοντας στον αγγελιαφόρο να καθίσει, του απευθύνεται μ' αυτόν τον τρόπο. *Θα πεις στο βασιλιά, πως όσον αφορά την Ασκαλόν, δε θα υποκύψω. Όσο για την πρόθεση του να περάσει το χειμώνα σ' αυτόν*

τον τόπο, νομίζω ότι είναι αναπόφευκτο, γιατί ξέρει πως μόλις φύγει εμείς θα ανακαταλάβουμε τα εδάφη που έχει κυριεύσει. Είναι επίσης πιθανόν να του τα αφαιρέσουμε και χωρίς να φύγει. Έχει πράγματι διάθεση να περάσει εδώ το χειμώνα, μόλο που είναι τόσο μακριά από την οικογένεια του και την πατρίδα του και ενώ βρίσκεται στην καλύτερη περίοδο της ζωής του και θα μπορούσε να απολαμβάνει τις χαρές της ζωής. Όσο για μένα θα μπορούσα να περάσω εδώ το χειμώνα και το καλοκαίρι και τον επόμενο χειμώνα και καλοκαίρι, γιατί βρίσκομαι στην πατρίδα μου, ανάμεσα στα παιδιά μου και τους δικούς μου που φροντίζουν για μένα. Έχω επίσης ένα στρατό για το χειμώνα και άλλο για το καλοκαίρι. Είμαι ένας γέρος άνθρωπος που οι απολαύσεις με αφήνουν αδιάφορο. Γι' αυτό λοιπόν θα περιμένω έως ότου ο Θεός δώσει τη νίκη σε έναν από εμάς.

Εντυπωσιασμένος προφανώς από τα λεγόμενα αυτά, ο Ριχάρδος γνωστοποιεί τις επόμενες μέρες ότι είναι έτοιμος να υποχωρήσει στο ζήτημα της Ασκαλόν. Στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1192, υπογράφεται μια πενταετής ειρήνη. Οι Φράγκοι κρατούν την παραλιακή ζώνη από την Τύρο έως τη Γιάφα, και αναγνωρίζουν την κυριαρχία του Σαλαντίν στο υπόλοιπο κράτος, και την Ιερουσαλήμ. Οι δυτικοί πολεμιστές, που πήραν από το σουλτάνο άδεια κυκλοφορίας, σπεύδουν στην Ιερή πόλη για να προσευχηθούν στον τάφο του Χριστού. Ο Σαλαντίν υποδέχεται ευγενικά τους πιο σημαντικούς και τους καλεί να φάνε μαζί του και τους διαβεβαιώνει για τη σθεναρή απόφαση του να προστατεύσει την ελευθερία της πίστης τους. Αλλά ο Ριχάρδος αρνείται να πάει. Δε θέλει να μπει σαν προσκεκλημένος σε μια πόλη όπου ορκίστηκε να μπει σαν νικητής. Ύστερα από ένα μήνα από τη συνθήκη ειρήνης, φεύγει από την Ανατολή χωρίς να έχει αντικρίσει ούτε τον Πανάγιο Τάφο, ούτε το Σαλαντίν.

Ο Σουλτάνος είναι τελικά ο κερδισμένος απ' αυτή τη φοβερή αντιπαράθεση με τη Δύση. Βεβαίως, οι Φράγκοι ξαναπήραν τον έλεγχο μερικών πόλεων, παίρνοντας κατά ένα τρόπο αναβολή ενός περίπου αιώνα. Αλλά ποτέ πια δε θα συγκροτήσουν μια δύναμη ικανή να υπαγορεύει το νόμο της στον αραβικό κόσμο. Δε θα ελέγχουν πια πραγματικά κράτη, αλλά μικρές περιοχές. Μ' όλη την επιτυχία του, ο Σαλαντίν αισθάνεται πληγώ-

μένος και μειωμένος. Δε μοιάζει πια με τον χαρισματικό ήρωα του Χιτώνα. Η εξουσία του πάνω στους εμίρηδες αδυνάτισε, οι αντίπαλοι του είναι όλο και πιο δριμείς. Η υγεία του είναι άσχημα μια και ποτέ δεν ήταν καλή, αφού εδώ και πολλά χρόνια ήταν αναγκασμένος να συμβουλεύεται τους γιατρούς της αυλής στη Δαμασκό και το Κάιρο. Στην αιγυπτιακή πρωτεύουσα, έθεσε στην υπηρεσία του ένα θαυματουργό «Ταμπίμπ», Εβραιοάραβα από την Ισπανία, το Μουσά Ιμπν Μαϊμούν, επονομαζόμενο Μαμονίδη. Στις πιο δύσκολες στιγμές του αγώνα εναντίον των Φράγκων είχε συχνές κρίσεις ελονοσίας που τον ανάγκαζαν να μένει στο κρεβάτι πολλές μέρες. Ωστόσο, το 1192, δεν είναι η αναζωπύρωση μιας αρρώστιας που απασχολεί τους γιατρούς, αλλά ένα είδος γενικής αδυναμίας, ένα είδος πρώιμου γήρατος που παρατηρούν όσοι πλησιάζουν το Σουλτάνο. Ο Σαλαντίν είναι μόνο πενήντα πέντε χρόνων, αλλά ο ίδιος διαισθάνεται το τέλος της ζωής του.

Τις τελευταίες μέρες της ζωής του, ο Σαλαντίν τις περνά ήρεμα στην αγαπημένη του πόλη, τη Δαμασκό. Ο Μπαχαεντίν δεν τον αποχωρίζεται πια και σημειώνει με αφοσίωση κάθε του κίνηση. Την Πέμπτη, 18 Φεβρουαρίου 1193, τον συναντά στον κήπο των ανακτόρων στην Ακρόπολη.

Ο Σουλτάνος καθόταν στη σκιά περιτριγυρισμένος από τα μικρότερα παιδιά του. Ρώτησε ποιος τον περίμενε στο εσωτερικό. «Φράγκοι αντιπρόσωποι, του είπαν, και μια ομάδα εμίρηδων και προκρίτων». Κάλεσε τους Φράγκους. Όταν παρουσιάστηκαν μπροστά του, είχε καθισμένο στα πόδια του ένα από τα αγοράκια του, τον εμίρη Αμπού Μπακρ, που αγαπούσε πολύ. Βλέποντας την όψη των Φράγκων, τα χλομά πρόσωπα τους, τα κολλημένα μαλλιά τους, τα παράξενα ρούχα τους, το παιδί φοβήθηκε και άρχισε να κλαίει. Ο Σουλτάνος ζήτησε συγγνώμη και σταμάτησε τη συνδιάλεξη με τους Φράγκους χωρίς να ακούσει τι ήθελαν να του πουν. Έπειτα μου είπε:« Έφαγες τίποτε σήμερα;» Ήταν ο τρόπος που προσκαλούσε σε γεύμα και πρόσθεσε: «Ας μας φέρουν κάτι να φάμε». Μας σέρβιραν ρύζι με γιαούρτι κι άλλα φαγητά το ίδιο ελαφρά, και έφαγε. Αυτό με καθησύχασε γιατί νόμιζα πως είχε χάσει την όρεξη του. Εδώ και λίγο καιρό αισθανόταν βαρύς και δεν μπορούσε να φάει τίποτα, μετακινιόταν δύσκολα και ζητούσε συγγνώμη από τον κόσμο.

Εκείνη την Πέμπτη ο Σαλαντίν αισθάνεται αρκετά καλά για να ιππεύσει και να υποδεχτεί ένα καραβάνι προσκυνητών που ερχόταν από τη Μέκκα. Αλλά ύστερα από δύο μέρες δεν καταφέρνει πια να σηκωθεί. Σιγά-σιγά πέφτει σε λήθαργο. Οι στιγμές που βρίσκει τις αισθήσεις του είναι όλο και πιο σπάνιες. Η είδηση της αρρώστιας του διαδόθηκε σ' όλη την πόλη, και οι Δαμασκηνοί φοβούνται ότι η πόλη τους θα βουλιάξει στην αναρχία.

Τα υφάσματα αποσύρθηκαν από τους δρόμους της αγοράς, από το φόβο της λεηλασίας. Τα βράδια, όταν άφηνα το προσκέφαλο του Σουλτάνου για να γυρίσω στο σπίτι μου, οι άνθρωποι μαζεύονταν στο πέρασμα μου για να μαντέψουν από την έκφραση μου αν είχε επέλθει το μοιραίο.

Το βράδυ της 2ας Μαρτίου, το δωμάτιο του αρρώστου γεμίζει από τις γυναίκες του παλατιού που δεν καταφέρνουν να συγκρατήσουν τα δάκρυα τους. Η κατάσταση του Σαλαντίν είναι τόσο κρίσιμη που ο μεγάλος του γιος, αλ-Αφντάλ, ζητά από τον Μπαχαεντίν και έναν άλλο σύμβουλο του Σουλτάνου, τον καδή αλ-Φαντίλ, να περάσουν τη νύκτα στην ακρόπολη. «Θα ήταν απερίσκεπτο, απαντά ο καδής, γιατί αν οι πολίτες δε μας δουν να βγαίνουμε, θα σκεφτούν το χειρότερο κι ίσως γίνει λεηλασία». Για να ξενυχτήσει τον άρρωστο, έφεραν ένα σεΐχη που έμενε μέσα στο φρούριο.

«Αυτός διάβαζε εδάφια από το Κοράνι, μιλούσε για το Θεό και το υπερπέραν, ενώ ο Σουλτάνος βρισκόταν σε αφασία. Όταν επέστρεψα το άλλο πρωί, ήταν ήδη νεκρός. Ο Θεός να τον μακαρίζει. Μου διηγήθηκαν ότι όταν ο σείχης του διάβασε το εδάφιο που λέει: «Δεν υπάρχει άλλη θεότητα εκτός από τον Θεό, και σ' αυτόν επαφίεμαι», ο Σουλτάνος χαμογέλασε, το πρόσωπο του φωτίστηκε και παρέδωσε την ψυχή του.

Μόλις μαθεύτηκε η είδηση του θανάτου, πολλοί Δαμασκηνοί πήγαν προς το φρούριο, αλλά οι φρουροί τους εμπόδισαν να μπουν. Μόνο οι μεγάλοι εμίρηδες και οι κυριότεροι ουλεμάδες έχουν την άδεια να εκφράσουν τα συλλυπητήρια τους στον αλ-Αφντάλ, τον πρωτότοκο γιο του Σουλτάνου που κάθεται σ' ένα σαλόνι των ανακτόρων. Οι ποιητές και οι ρήτορες, παρακαλούνται να σωπάσουν. Τα μικρότερα παιδιά του Σαλαντίν βγαίνουν στο δρόμο και ανακατώνονται με το πλήθος θρηνώντας.

Απερίγραπτες σκηνές, διηγείται ο Μπαχαεντίν, *ακολουθούν και μετά την προσευχή του μεσημεριού. Τότε έπλυναν το σώμα και το δίπλωσαν σ' ένα σάβανο. Ότι κι αν χρησιμοποίησαν γι' αυτό το σκοπό, τα δανείστηκαν γιατί ο Σουλτάνος δεν είχε τίποτα δικό του. Μόλο που με προσκάλεσαν στην τελετή του πλυσίματος, που έκανε ο θεολόγος αλ Νταβλαλί, δεν είχα τη δύναμη να παραστώ. Μετά τη μεσημεριανή προσευχή έφεραν έξω τη σορό, μέσα σ' ένα φέρετρο τυλιγμένο σε ένα σεντόνι. Το πλήθος βλέποντας τη νεκρική πομπή άρχισε να θρηνεί κραυγάζοντας. Έπειτα προσευχήθηκαν στη σορό του κατά ομάδες. Τέλος, τον μετέφεραν στους κήπους των ανακτόρων, εκεί που τον θεράπευαν κατά τη διάρκεια της αρρώστιας του, και κατόπιν τον έθαψαν στο ανατολικό περίπτερο. Τον ενταφίασαν την ώρα της απογευματινής προσευχής. Ο Θεός να αγιάσει την ψυχή του και να φωτίζει τον τάφο του!*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Ο ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΣΤΟΣ

Όπως όλοι οι μεγάλοι μουσουλμάνοι ηγέτες της εποχής, έτσι και ο Σαλαντίν είχε ως διάδοχο του τον εμφύλιο πόλεμο. Μόλις χάθηκε, η αυτοκρατορία κατακερματίστηκε. Ο ένας γιος του παίρνει την Αίγυπτο, ένας άλλος τη Δαμασκό, κι ένας τρίτος το Χαλέπι. Ευτυχώς τα περισσότερα από τα δεκαεπτά αρσενικά παιδιά του, καθώς και η μοναχοκόρη του, είναι πολύ μικρά για να πολεμήσουν, πράγμα που μειώνει κάπως το διαμελισμό. Αλλά ο Σουλτάνος, αφήνει δύο αδελφούς και πολλά ανίψια που όλοι θέλουν τη μερίδα τους από την κληρονομιά, και, ει δυνατόν ολόκληρη. Θα χρειαστούν εννιά χρόνια πολέμων, συμμαχιών, προδοσιών και δολοφονιών για να περιέλθει πάλι η αυτοκρατορία των Αγιούμπ σε ένα μόνο αρχηγό: τον αλ-Αντέλ «το Δίκαιο», τον ικανό διαπραγματευτή και παρ' ολίγο γαμπρό του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου.

Ο Σαλαντίν ήταν λίγο επιφυλακτικός προς το μικρότερο αδελφό του, που ήταν ικανός ομιλητής, μεγάλος δολοπλόκος, πολύ φιλόδοξος και διέκειτο ευνοϊκά προς τους Φράγκους. Γι' αυτό του είχε εμπιστευθεί ένα φέουδο, χωρίς μεγάλη σημασία. Τους πύργους που είχε πάρει από το Ρενώ ντε Σατιγιόν στην ανατολική όχθη του Ιορδάνη. Ο Σουλτάνος εκτιμούσε πως ο αδελφός του δε θα μπορούσε να διεκδικήσει τη διοίκηση της αυτοκρατορίας, βασιζόμενος σ' αυτό το χέρσο και σχεδόν ακατοίκητο μέρος.

Δεν τον γνώριζε καλά. Τον Ιούλιο του 1196 ο αλ-Αντέλ αποκτά τη Δαμασκό από τον αλ-Αφντέλ. Ο γιος του Σαλαντίν, ηλι-

κίας είκοσι έξι ετών, στάθηκε τελείως ανίκανος να κυβερνήσει. Αφού άφησε τη διοίκηση στο βεζίρη του Ντιαγιεντίν Ιμπν αλ-Αθίρ, τον αδελφό του ιστορικού, επιδόθηκε στο αλκοόλ και τις χαρές του χαρεμιού. Ο θείος του απαλλάσσεται απ' αυτόν, χάρις σε μια συνωμοσία, και τον εξορίζει στο γειτονικό φρούριο Σαλκάντ, όπου ο αλ-Αφντάλ, έρμαιο των τύψεων, υπόσχεται να εγκαταλείψει την έκλυτη ζωή του για να αφοσιωθεί στην προσευχή και την περίσκεψη. Το Νοέμβριο του 1198, ένας άλλος γιος του Σαλαντίν, ο αλ-Αζίζ, κύριος της Αιγύπτου, σκοτώνεται πέφτοντας από το άλογο κατά τη διάρκεια ενός κυνηγιού λύκων κοντά στις Πυραμίδες. Ο αλ-Αφντάλ δεν αντέχει τον πειρασμό, να βγει από την απομόνωση του για να πάρει τη διαδοχή, αλλά ο θείος του δε δυσκολεύεται να του αποσπάσει την καινούργια του κτήση και να τον ξαναστείλει στην έγκλειστη ζωή του.

Από το 1202, ο αλ-Αντέλ είναι στα 57 του χρόνια ο αδιαφιλονίκητος αρχηγός της αυτοκρατορίας των Αγιούμπ (Αγιουμπιδών).

Αν και δεν έχει τα χαρίσματα και τη μεγαλοφυία του επιφανούς αδελφού του, είναι καλύτερος διαχειριστής. Ο αραβικός κόσμος γνωρίζει υπό την αιγίδα του μια περίοδο ειρήνης, πλούτου και ανοχής. Κρίνοντας ότι ο ιερός πόλεμος δεν έχει πια λόγο υπάρξεως μετά την επανάκτηση της Ιερουσαλήμ και τον περιορισμό των Φράγκων, ο νέος Σουλτάνος υιοθετεί με τους τελευταίους μια πολιτική συνύπαρξη και εμπορικών συναλλαγών. Ενθαρρύνει ακόμα και την εγκατάσταση στην Αίγυπτο πολλών εκατοντάδων Ιταλών εμπόρων. Μια ηρεμία χωρίς προηγούμενο θα βασιλέψει στο αραβοφραγκικό μέτωπο για πολλά χρόνια.

Τον πρώτο καιρό, όσο οι Αγιούμπ ήταν απορροφημένοι από τις προστριβές τους, οι Φράγκοι προσπάθησαν να βάλουν τάξη στο έδαφος τους που είχε μικρύνει αισθητά. Ο Ριχάρδος πριν φύγει από την Ανατολή, εμπιστεύτηκε το βασίλειο της Ιερουσαλήμ, που τώρα έχει πρωτεύουσα την Άκρα, σ' έναν ανιψιό του, τον «αλ-κοντ-Χερί», τον κόμη Ερρίκο της Καμπάνιας. Όσο για τον Γκυ ντε Λουζινιάν, που μετά το Χιτέν δε χαίρει καμιάς εκτίμησης, εξορίζεται τιμητικά και γίνεται βασιλιάς της Κύπρου, όπου η δυναστεία του θα βασιλεύσει τέσσερις αιώνες. Ο Ερρίκος της Καμπάνιας, για να συμβιβάσει την αδυναμία του κράτους του, προσπαθεί να συνάψει συμμαχία με τους Ασκοέν. Επισκέπτεται ο ίδιος ένα από τα φρούρια τους, το αλ Καφ, για να συναντήσει το μεγάλο άρχοντα. Ο Σινάν, ο γέροντας του όρους, έχει μόλις πεθάνει, και ο διάδοχος του ασκεί στους οπαδούς του δόγματος την ίδια απόλυτη εξουσία. Για να το αποδείξει στο Φράγκο επισκέπτη του, διατάζει δύο οπαδούς του να πέσουν από τα τείχη, πράγμα που κάνουν χωρίς δισταγμό. Ο μέγας άρχων ετοιμάζεται να συνεχίσει το σκοτωμό, αλλά ο Ερρίκος τον ικετεύει να σταματήσει. Συνάπτουν μια συνθήκη συμφωνίας. Για να τιμήσουν τον καλεσμένο τους οι Δολοφόνοι τον ρωτούν αν έχει να τους εμπιστευθεί καμιά δολοφονία. Ο Ερρίκος τους ευχαριστεί και υπόσχεται να καταφύγει στις υπηρεσίες τους όταν θα παρουσιαστεί η ευκαιρία. Ειρωνεία της τύχης, λίγο αργότερα απ' αυτή τη σκηνή, ο ανιψιός του Ριχάρδου σκοτώνεται στις 10 Σεπτεμβρίου 1197, πέφτοντας τυχαία από ένα παράθυρο του παλατιού του στην Άκρα.

Στις εβδομάδες που ακολούθησαν το θάνατο του γίνονται οι μόνες σοβαρές μάχες που θα σημειωθούν αυτή την περίοδο. Φανατικοί Γερμανοί προσκυνητές παίρνουν τη Σαϊνέα και τη Βηρυτό κι έπειτα κατακρεουργούνται στο δρόμο για την Ιερουσαλήμ, ενώ την ίδια ώρα, ο αλ-Αντέλ ξαναπαίρνει τη Γιάφα. Αλλά την 1η Ιουλίου 1198, υπογράφεται νέα συμφωνία ανακωχής, με διάρκεια πέντε χρόνων και οκτώ μηνών, ανακωχή που ο αδελφός του Σαλαντίν θα επωφεληθεί για να στερεώσει την εξουσία του. Σαν φωτισμένος πολιτικός άνδρας που είναι ξέρει ότι δεν αρκεί ποια το να έχει καλές σχέσεις με τους ντόπιους Φράγκους για να αποφύγει μια νέα εισβολή, αλλά ότι πρέπει να αποταθεί στη Δύση την ίδια. Δε θα 'ταν πρόσφορο να χρησιμοποιήσει τις καλές σχέσεις του με τους Ιταλούς εμπόρους και να τους πείσει να μην αποβιβάζουν στην Αίγυπτο και τη Συρία στόλους με ανεξέλεγκτους πολεμιστές;

Το 1202 αναθέτει στο γιο του αλ-Καμέλ, «τον Άριστο», αντιβασιλιά της Αιγύπτου, να αρχίσει συνομιλίες με τη γαληνότατη δημοκρατία της Βενετίας, την πιο σπουδαία ναυτική δύναμη

της Μεσογείου. Τα δύο κράτη μιλάνε τη γλώσσα της πραγματικότητας και των εμπορικών συμφερόντων και σύντομα η συμφωνία έκλεισε. Ο αλ-Καμέλ εγγυάται στους Βενετούς την πρόσβαση στα λιμάνια στο Δέλτα του Νείλου όπως η Αλεξάνδρεια και η Δαμιέττη, και τους προσφέρει κάθε αναγκαία προστασία και βοήθεια. Σε αντάλλαγμα, η Δημοκρατία των Δόγηδων υπόσχεται να μην υποστηρίζει καμιά εκστρατεία των Δυτικών εναντίον της Αιγύπτου. Οι Ιταλοί μόλις είχαν υπογράψει, έναντι μεγάλου ποσού, μια συμφωνία με δυτικούς πρίγκιπες που αφορούσε στη μεταφορά περίπου τριάντα πέντε χιλιάδων Φράγκων πολεμιστών προς την Αίγυπτο. Τη συμφωνία όμως αυτή προτιμούν να την κρατήσουν μυστική.

Οι Βενετοί όντας επιτήδειοι διαπραγματευτές, αποφάσισαν να μη λύσουν καμιά από τις συμφωνίες τους.

Όταν οι ιππότες φτάνουν στην πόλη της Αδριατικής, γίνονται δεκτοί με θέρμη από το Δόγη Δάνδολο. *«Ήταν,* μας λέει ο Ίμπν αλ-Αθίρ, *ένας πολύ γέρος άνθρωπος, τυφλός, και όταν ανέβαινε στο άλογο είχε ανάγκη από έναν αυλίτη για να οδηγεί το υποζύγιο.* Παρά την ηλικία και την αναπηρία του, ο Δάνδολος ανακοινώνει πως θέλει να λάβει μέρος και ο ίδιος στην εκστρατεία κάτω από το λάβαρο του Σταυρού. Ωστόσο, πριν την αναχώρηση απαιτεί από τους ιππότες το συμφωνημένο ποσόν. Κι όταν αυτοί του ζητούν να αργοπορήσουν την πληρωμή, δε δέχεται παρά μόνο με τον όρο να αρχίσει η εκστρατεία με την κατάκτηση του λιμανιού της Ζάρα, που εδώ και μερικά χρόνια ανταγωνίζεται τη Βενετία στην Αδριατική. Οι ιππότες διστάζουν, γιατί η Ζάρα είναι χριστιανική πόλη και ανήκει στο βασιλιά της Ουγγαρίας που είναι πιστός υπηρέτης του Πάπα της Ρώμης. Δεν έχουν όμως άλλη εκλογή διότι ο δόγης απαιτεί αυτή τη μικρή εξυπηρέτηση ή την άμεση πληρωμή του συμφωνημένου ποσού. Η Ζάρα χτυπήθηκε και λεηλατήθηκε το Νοέμβριο του 1202.

Αλλά οι Βενετοί στοχεύουν ψηλότερα. Προσπαθούν τώρα να πείσουν τους αρχηγούς της εκστρατείας να κάνουν μια παράκαμψη περνώντας από την Κωνσταντινούπολη για να ενθρονίσουν στον αυτοκρατορικό θρόνο ένα νεαρό πρίγκιπα που ευνοεί τη Δύση. Αν και ο τελικός στόχος του Δόγη είναι προφανώς ν' αποκτήσει η δημοκρατία του τον έλεγχο της Μεσογείου, τα επιχειρήματα τα οποία προτάσσει είναι επιτήδεια. Χρησιμοποιώντας τη δυσπιστία των ιπποτών προς τους Έλληνες «αιρετικούς» και περιγράφοντας τους λεπτομερώς τους αμύθητους θησαυρούς του Βυζαντίου, εξηγεί στους αρχηγούς του ότι ο έλεγχος της πόλης των Ελλήνων θα τους επιτρέπει να κάνουν αποτελεσματικότερες επιθέσεις εναντίον των Μουσουλμάνων. Κατορθώνει τέλος να τους πείσει και τον Ιούνιο του 1203, ο βενετικός στόλος φθάνει μπροστά στην Κωνσταντινούπολη.

Ο βασιλιάς των Ελλήνων έφυγε χωρίς να πολεμήσει, διηγείται ο Ιμπν αλ-Αθίρ, *και οι Φράγκοι ανέβασαν το νεαρό υποψήφιο τους στο θρόνο. Κατείχε την εξουσία μόνο κατ' όνομα, γιατί οι Φράγκοι έπαιρναν όλες τις αποφάσεις. Επέβαλαν πολύ βαριούς φόρους στους υπηκόους και όταν η πληρωμή τους ήταν πια αδύνατη, πήραν όλο το χρυσό και τα κοσμήματα, ακόμη και αυτά που βρίσκονταν στους σταυρούς και στις εικόνες του Μεσσία — η ειρήνη μαζί του! Οι Έλληνες τότε επαναστάτησαν, σκότωσαν το νεαρό μονάρχη κι έπειτα αφού πέταξαν έξω τους Φράγκους μαντάλωσαν τις πόρτες. Καθώς οι δυνάμεις τους ήταν λίγες, έστειλαν έναν αγγελιαφόρο στο Σουλεϊμάν, γιο του Κιλίτζ Αρσλάν, άρχοντα τον Ικονίου, να πάει να τους βοηθήσει. Αλά στάθηκε αδύνατο.*

Οι Έλληνες δεν ήταν σε θέση να αμυνθούν. Όχι μόνο γιατί ο στρατός τους αποτελούνταν κατά μεγάλο μέρος από Φράγκους μισθοφόρους, αλλά και γιατί πολλοί Ενετοί πράκτορες δρούσαν εναντίον τους στο εσωτερικό της πόλης. Τον Απρίλιο του 1204, μετά από μόλις μιας εβδομάδας μάχες, η πόλη αλώθηκε και επί τρεις μέρες παραδόθηκε στις λεηλασίες και το μακελειό. Εικόνες, αγάλματα, βιβλία, αμέτρητα αντικείμενα τέχνης, μνημεία του ελληνικού και βυζαντινού πολιτισμού εκλάπησαν ή καταστράφηκαν και χιλιάδες κάτοικοι σφαγιάστηκαν.

Όλοι οι Έλληνες σκοτώθηκαν και απογυμνώθηκαν, αναφέρει ο ιστορικός της Μοσούλης. *Μερικοί προύχοντες προσ-*

πάθησαν να καταφύγουν στη μεγάλη εκκλησία που ονομάζουν Σοφία, κυνηγημένοι από τους Φράγκους. Τότε βγήκε μια ομάδα κληρικών και μοναχών, φέροντας σταυρούς και ευαγγέλια για να τους ικετεύσουν να τους χαρίσουν τη ζωή, αλλά οι Φράγκοι δεν έδωσαν καμιά προσοχή στις παρακλήσεις τους. Τους έσφαξαν όλους και λεηλάτησαν την εκκλησία.

Διηγούνται επίσης ότι μια πόρνη που είχε έρθει με τη φράγκικη εκστρατεία, κάθισε στο θρόνο του Πατριάρχη και τραγουδούσε άσεμνα τραγούδια, ενώ μεθυσμένοι στρατιώτες βίαζαν τις Ελληνίδες μοναχές στα γύρω μοναστήρια. Τη λεηλασία της Κωνσταντινούπολης, ένα από τα πιο αποτρόπαια ιστορικά συμβάντα, ακολούθησε, όπως είπε ο Ιμπν αλ-Αθίρ, η ενθρόνιση ενός Λατίνου αυτοκράτορα της Ανατολής, του Μπωντουέν της Φλάνδρας, την κυριαρχία του οποίου δε θα αναγνωρίσουν ποτέ οι Έλληνες. Οι επιζώντες της αυτοκρατορικής αυλής, θα εγκατασταθούν στη Νίκαια, που θα γίνει η προσωρινή πρωτεύουσα της ελληνικής αυτοκρατορίας έως την ανάκτηση του Βυζαντίου, πενήντα επτά χρόνια αργότερα.

Η άλογη επιδρομή στην Κωνσταντινούπολη αντί να ενισχύσει τη θέση των Αράβων στη Συρία, είχε σοβαρό αντίκτυπο. Πράγματι, για αυτούς τους πολυάριθμους ιππότες που έρχονται στην Ανατολή να κάνουν την τύχη τους, το ελληνικό έδαφος προσφέρει τώρα πια τις καλύτερες προϋποθέσεις. Υπάρχουν φέουδα που μπορούν να αποκτήσουν και θησαυροί για να τους μαζέψουν, ενώ η στενή παράκτια λωρίδα γύρω από την Άκρα, την Τρίπολη ή την Αντιόχεια, δεν παρουσιάζει κανένα γόητρο για τους τυχοδιώκτες. Προς το παρόν η αλλαγή πορείας της εκστρατείας προς την Κωνσταντινούπολη στερεί τους Φράγκους της Συρίας από τις ενισχύσεις που θα τους επέτρεπαν να επιχειρήσουν μια νέα εκστρατεία κατά της Ιερουσαλήμ. Τους εξαναγκάζει στο να ζητήσουν το 1204 από το Σουλτάνο την ανανέωση της εκεχειρίας. Κάτι που ο αλ-Αντέλ δέχεται για έξι χρόνια. Ο αδελφός του Σαλαντίν, αν και βρίσκεται στο απόγειο της δύναμης του, δε σκοπεύει καθόλου να ριχτεί σε μια επιχείρηση επανάκτησης. Η παρουσία των Φράγκων στην περιοχή δεν τον ενοχλεί καθόλου.

Η πλειοψηφία των Φράγκων της Συρίας επιθυμούν να παραταθεί η ειρήνη, αλλά πέρα απ' τις θάλασσες, και ειδικά στη Ρώμη, δε σκέπτονται παρά ν' αρχίσουν πάλι τις εχθροπραξίες. Το 1210, το βασίλειο της Άκρας περιέρχεται από το γάμο του, στον Ιωάννη ντε Μπριέν, έναν ιππότη εξήντα ετών που είχε έρθει πρόσφατα από τη Δύση. Μόλο που είχε αποφασίσει να ανανεώσει την εκεχειρία για πέντε χρόνια, τον Ιούλιο του 1212, δεν παύει να στέλνει κήρυκες στον Πάπα για να τον πιέζει να επιταχύνει τις προετοιμασίες μιας ισχυρής εκστρατείας, ούτως ώστε να εξαπολύσουν επίθεση το καλοκαίρι του 1217. Πράγματι, τα πρώτα πλοία με ένοπλους προσκυνητές, φθάνουν στην Άκρα με μια μικρή καθυστέρηση, δηλαδή το Σεπτέμβριο. Τα ακολουθούν εκατοντάδες άλλα. Τον Απρίλιο του 1218 αρχίζει μια νέα φράγκικη εισβολή, που έχει ως στόχο την Αίγυπτο.

Ο αλ-Αντέλ είναι έκπληκτος, και κυρίως απογοητευμένος απ' αυτή την επίθεση. Δεν έκανε τα πάντα από τότε που ανέβηκε στην εξουσία και ακόμη πιο πριν, την εποχή των διαπραγματεύσεων με το Ριχάρδο, για να τερματιστεί ο πόλεμος; Δεν υπέστη τους σαρκασμούς των κληρικών που τον κατηγορούσαν ότι απαρνήθηκε τον ιερό πόλεμο από φιλία προς τους ξανθούς άντρες; Μήνες ολόκληρους αυτός ο άρρωστος άνθρωπος των 73 ετών αρνείται να δώσει πίστη στις ειδήσεις που έρχονται. Το γεγονός ότι μια σπείρα λυσσασμένων Γερμανών λεηλατεί μερικά χωριά της Γαλιλαίας, είναι μια συνηθισμένη γι' αυτόν περιπέτεια και δεν τον ανησυχεί. Το ότι όμως η Δύση, μετά από 25 χρόνια ειρήνης, αρχίζει μια μαζική εισβολή, του φαίνεται αδιανόητο.

Ωστόσο, οι πληροφορίες είναι όλο και πιο ακριβείς. Δεκάδες χιλιάδες Φράγκοι πολεμιστές συγκεντρώθηκαν μπροστά στην πόλη της Δαμιέττης που ελέγχει την πρόσβαση στην κύρια κοίτη του Νείλου. Ο αλ-Καμέλ ακολουθώντας τις συμβουλές του πατέρα του βαδίζει εναντίον τους επικεφαλής του στρατεύματος του. Τρομοκρατημένος από τον αριθμό τους, αποφεύγει να τους αντιμετωπίσει. Σκεπτόμενος με σύνεση στρατοπεδεύει νότια του λιμανιού έτσι ώστε να συνδράμει τη φρουρά, χωρίς να αναγκαστεί να δώσει τακτική μάχη. Η πόλη είναι η

καλύτερα οχυρωμένη στην Αίγυπτο. Τα τείχη της τριγυρίζονται ανατολικά και δυτικά από μια στενή λωρίδα ελώδους γης ενώ στα βόρεια και δυτικά ο Νείλος τους επιτρέπει μια συνεχή επαφή με την ενδοχώρα. Δεν είναι δυνατόν λοιπόν να κυκλωθεί ολοσχερώς, παρά μόνον αν ο εχθρός ελέγχει τον ποταμό. Για να αποφευχθεί αυτός ο κίνδυνος η πόλη διαθέτει ένα μεγαλοφυές σύστημα που δεν είναι τίποτε άλλο, παρά μια χοντρή σιδερένια αλυσίδα στερεωμένη από τη μια μεριά στο τείχος της πόλης κι απ' την άλλη σ' ένα μικρό φρούριο χτισμένο σε μια νησίδα, κοντά στην αντίθετη όχθη που κλείνει την είσοδο του Νείλου. Διαπιστώνοντας ότι κανένα πλοίο δεν μπορεί να περάσει αν δεν αποσπασθεί η αλυσίδα, οι Φράγκοι επιτίθενται με μανία στο φρούριο. Επί τρεις μήνες οι έφοδοι τους απωθούνται ως τη στιγμή που σκέφτηκαν να προσδέσουν δύο μεγάλα πλοία και να κατασκευάσουν ένα είδος πλωτού πύργου που να φθάνει στο ύψος των τειχών του φρουρίου. Το κατέλαβαν με έφοδο στις 25 Αυγούστου του 1218: η αλυσίδα έσπασε.

Όταν λίγες μέρες αργότερα ένα ταχυδρομικό περιστέρι έφερε την είδηση αυτής της ήττας στη Δαμασκό, ο αλ-Αντέλ πικράθηκε βαθύτατα. Είναι φανερό ότι η πτώση του φρουρίου θα παρασύρει κι αυτή τη Δαμιέττη, κι έπειτα κανένα εμπόδιο δε θα μπορεί να ανακόψει την πορεία των εισβολέων προς το Κάιρο. Αρχίζει μια μεγάλη εκστρατεία που δεν έχει ούτε τη δύναμη ούτε την επιθυμία ν' αναλάβει. Σε λίγες ώρες πεθαίνει από καρδιακή κρίση.

Για τους μουσουλμάνους, η πραγματική καταστροφή δεν είναι η πτώση του φρουρίου, αλλά ο θάνατος του γηραιού Σουλτάνου. Στο στρατιωτικό τομέα ο αλ-Καμέλ κατορθώνει να συγκρατήσει τον εχθρό, να του καταφέρει πλήγματα και σοβαρές απώλειες, όπως επίσης να τον εμποδίσει να ολοκληρώσει την περικύκλωση της Δαμιέττης. Αντίθετα, στον πολιτικό τομέα, αρχίζει αναπόφευκτος αγώνας διαδοχής παρ' όλες τις προσπάθειες που είχε αναπτύξει ο Σουλτάνος για να αποφύγουν οι γιοι του αυτή τη μοίρα. Όταν ζούσε ακόμη είχε μοιράσει τα εδάφη του: την Αίγυπτο στον αλ-Καμέλ, τη Δαμασκό και την Ιερουσαλήμ στον αλ-Μοαζάμ, τη Ζεζίρα στον αλ-Αχράφ και άλλα μικρότερα φέουδα στους νεότερους. Αλλά δεν είναι δυνατό

να ικανοποιηθούν όλες οι επιθυμίες! Παρά τη σχετική αρμονία που επικρατεί ανάμεσα στα αδέλφια, δεν μπορούν να λείψουν μερικές δολοπλοκίες. Στο Κάιρο, αρκετοί εμίρηδες επωφελούνται της απουσίας του αλ-Καμέλ και προσπαθούν να ενθρονίσουν κάποιον από τους μικρούς του αδελφούς. Το πραξικόπημα τείνει να επιτύχει όταν το πληροφορείται ο άρχοντας της Αιγύπτου και ξεχνώντας τη Δαμιέττη και τους Φράγκους σηκώνει το στρατόπεδο του και γυρίζει στην πρωτεύουσα του για να επιβάλει την τάξη και να τιμωρήσει τους συνωμότες. Οι εισβολείς καταλαμβάνουν χωρίς αργοπορία τις θέσεις που εγκατέλειψε. Η Δαμιέττη είναι πια κυκλωμένη.

Μόλο που είχε την υποστήριξη του αδελφού του αλ-Μοαζάμ, που έτρεξε με το στρατό του από τη Δαμασκό, ο αλ-Καμέλ δεν είναι σε θέση να σιόσει την πόλη, κι ακόμα λιγότερο, να θέσει τέρμα στην εισβολή. Έτσι άρχισε διαπραγματεύσεις ειρήνης πολύ γενναιόδωρες. Αφού ζήτησε από τον αλ-Μοαζάμ να γκρεμίσει τις οχυρώσεις της Ιερουσαλήμ, στέλνει μήνυμα στους Φράγκους διαβεβαιώνοντας τους ότι είναι έτοιμος να τους παραδώσει την Ιερή Πόλη αν δεχτούν να φύγουν από την Αίγυπτο. Οι Φράγκοι όμως αρνούνται να διαπραγματευτούν, επειδή βρίσκονται σε θέση ισχύος. Τον Οκτώβριο του 1219, ο αλ-Καμέλ τους αναλύει λεπτομερώς την προσφορά του: θα παρέδιδε όχι μόνο την Ιερουσαλήμ, αλλά ολόκληρη την Παλαιστίνη στα δυτικά του Ιορδάνη και ως εγγύηση τον αληθινό Σταυρό. Αυτή τη φορά οι εισβολείς μπαίνουν στον κόπο να μελετήσουν τις προτάσεις. Ο Ζαν ντε Μωριέν δίνει τη συγκατάθεση του, όπως και όλοι οι Φράγκοι της Συρίας. Αλλά η τελική απόφαση ανήκει σε κάποιον ονόματι Πελάγιο, έναν Ισπανό καρδινάλιο, οπαδό του ιερού πολέμου μέχρις εσχάτων — που ο Πάπας όρισε επικεφαλής της εκστρατείας. Ποτέ, λέει, δε θα δεχθεί να διαπραγματευτεί με τους Σαρακηνούς. Και για να τονίσει την άρνηση του διατάζει να γίνει αμέσως έφοδος στη Δαμιέττη. Η φρουρά αποδεκατισμένη από τις μάχες, την πείνα και τις επιδημίες, δεν αντιστέκεται.

Ο Πελάγιος αποφασίζει τώρα να καταλάβει όλη την Αίγυπτο. Εάν δε βαδίζει αμέσως προς το Κάιρο, είναι γιατί περιμένει την άφιξη του Φρειδερίκου του Χοχενστάουφεν, βασιλιά

της Γερμανίας και της Σικελίας, του πιο ισχυρού μονάρχη της Δύσης, επικεφαλής μιας σημαντικής εκστρατείας. Ο αλ-Καμέλ, που σίγουρα έμαθε αυτές τις ειδήσεις, ετοιμάζεται για πόλεμο. Οι αγγελιαφόροι του οργώνουν τους τόπους του Ισλάμ για να καλέσουν αδελφούς, εξαδέλφους και συμμάχους σε βοήθεια του. Συγχρόνως εξοπλίζει ένα στόλο δυτικά των εκβολών του Νείλου κοντά στην Αλεξάνδρεια και το καλοκαίρι του 1220, αιφνιδιάζει τα πλοία των Δυτικών στα ανοιχτά της Κύπρου κατακερματίζοντας τους. Ο εχθρός στερείται της ναυτικής του υπεροχής κι ο αλ-Καμέλ σπεύδει να ανανεώσει την πρόταση για ειρήνη προσθέτοντας την υπόσχεση να υπογράψει συνθήκη διάρκειας τριάντα χρόνων. Μάταια. Γιατί ο Πελάγιος διαβλέπει σ' αυτή την τόσο γενναιόδωρη προσφορά ότι ο άρχοντας του Καΐρου πνέει τα λοίσθια. Μήπως δεν έμαθαν ότι ο Φρειδερίκος Β' στέφθηκε αυτοκράτορας στη Ρώμη κι ότι έδωσε όρκο να φύγει χωρίς αργοπορία για την Αίγυπτο; Την άνοιξη του 1221 το αργότερο, πρέπει να βρίσκεται εδώ με εκατοντάδες πλοία και δεκάδες χιλιάδες στρατιώτες. Ο φράγκικος στρατός πρέπει σ' αυτό το διάστημα να μην πολεμά και να μην υπογράψει ειρήνη.

Ο Φρειδερίκος θα έρθει τελικά μετά από οκτώ χρόνια. Τον Ιούλιο του 1221, ο φράγκικος στρατός φεύγει από τη Δαμιέττη και κατευθύνεται αποφασιστικά προς το Κάιρο. Μέσα στην αιγυπτιακή πρωτεύουσα οι στρατιώτες του αλ-Καμέλ αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν βία για να εμποδίσουν τη φυγή των κατοίκων. Αλλά ο Σουλτάνος δείχνει σιγουριά γιατί τα δύο του αδέλφια ήρθαν να τον βοηθήσουν: ο αλ-Αχράφ, που με το στρατό της Ζεζίρα ενώθηκε μαζί του για να εμποδίσουν τον εχθρό να φθάσει έως το Κάιρο, και ο αλ-Μοαζάμ ο οποίος κατευθυνόμενος βόρεια με το στρατό της Συρίας είχε παρεμβληθεί άφοβα στον εχθρό και τη Διαμιέττη. Όσο για τον ίδιο τον αλ-Καμέλ παρατηρεί από κοντά, με χαρά που δεν μπορεί να κρύψει, την άνοδο του Νείλου. Γιατί η στάθμη του νερού αρχίζει να ανεβαίνει χωρίς να το έχουν αντιληφθεί οι Φράγκοι. Στα μέσα Αυγούστου το έδαφος έγινε τόσο λασπώδες και γλιστερό, που οι ιππότες αναγκάζονται να σταματήσουν και να αποσύρουν όλο τους το στράτευμα.

Η κίνηση της υποχώρησης μόλις που είχε αρχίσει όταν μια ομάδα μουσουλμάνοι στρατιώτες πήραν την πρωτοβουλία να γκρεμίσουν τα φράγματα. Είμαστε στις 26 Αυγούστου του 1221. Μέσα σε λίγες ώρες και ενώ τα μουσουλμανικά στρατεύματα τους κόβουν τα περάσματα, όλος ο φράγκικος στρατός βρίσκεται παγιδευμένος σε μια θάλασσα λάσπης. Έπειτα από δύο μέρες, ο Πελάγιος, απελπισμένος που δεν μπορεί να σώσει το στρατό του από τον αφανισμό, στέλνει έναν αγγελιαφόρο στον αλ-Καμέλ για να ζητήσει ειρήνη. Ο Αγιουβίδης βασιλιάς υπαγορεύει τους όρους: Οι Φράγκοι πρέπει να αδειάσουν τη Δαμιέττη και να υπογράψουν οκταετή ανακωχή. Σε αντάλλαγμα ο στρατός τους θα μπορεί να φύγει διά θαλάσσης χωρίς ανησυχία. Βέβαια, δεν υπάρχει πια περίπτωση να τους δώσει την Ιερουσαλήμ.

Εορτάζοντας αυτή την ολοκληρωτική και αναπάντεχη νίκη, πολλοί Άραβες αναρωτιούνται αν ο αλ-Καμέλ σοβαρολογούσε όταν έλεγε ότι θα παρέδιδε την Ιερή Πόλη στους Φράγκους. Μήπως ήταν ένα τέχνασμα για να κερδίσει χρόνο; Δε θ' αργήσουν να το μάθουν.

Κατά τη θλιβερή κρίση της Δαμιέττης ο άρχοντας της Αιγύπτου αναρωτήθηκε πολλές φορές για τον περίφημο Φρειδερίκο «αλ εμπορόρ» που περίμεναν οι Φράγκοι. Είναι πράγματι τόσο ισχυρός όσο λένε; Είναι στ' αλήθεια αποφασισμένος να ηγηθεί του ιερού πολέμου εναντίον των μουσουλμάνων; Ρωτώντας τους συμβούλους του και παίρνοντας πληροφορίες από ταξιδιώτες που έφθαναν από τη Σικελία, το νησί στο οποίο ο Φρειδερίκος ήταν βασιλιάς, ο αλ-Καμέλ πέφτει από έκπληξη σε έκπληξη. Όταν μαθαίνει το 1225 ότι ο αυτοκράτορας παντρεύθηκε την Ιολάνδη, κόρη του Ιωάννη ντε Μπριέν και μ' αυτό τον τρόπο έγινε βασιλιάς της Ιερουσαλήμ, αποφασίζει να του στείλει μια πρεσβεία στην οποία προεδρεύει ένας λεπτός διπλωμάτης, ο εμίρης Φακρεντίν Ιμπν ας-Σεΐχ. Μόλις έφθασε στο Παλέρμο έμεινε έκθαμβος: Ναι, ότι λένε για το Φρειδερίκο είναι αλήθεια. Μιλάει και γράφει άπταιστα τα αραβικά, δεν κρύβει το θαυμασμό του για το μουσουλμανικό πολιτισμό, περιφρονεί τη βάρβαρη δύση, ιδίως τον Πάπα της Μεγάλης Ρώμης. Οι στενοί του συνεργάτες είναι Άραβες όπως και όλοι οι

στρατιώτες της φρουράς του, οι οποίοι την ώρα της προσευχής γυρίζουν το βλέμμα προς τη Μέκκα.

Έχοντας περάσει όλη τη νεότητα του στη Σικελία, τότε προνομιούχο εστία των αραβικών επιστημών, αυτό το ανήσυχο πνεύμα δεν αισθάνεται να 'χει πολλά κοινά με τους αμβλύνοες και φανατικούς Φράγκους. Στο βασίλειο του η φωνή του μουεζίνη αντηχεί συνεχώς.

Ο Φακρεντίν γίνεται σύντομα ο φίλος και ο έμπιστος του Φρειδερίκου. Μέσω αυτού συσφίγγονται οι δεσμοί μεταξύ του Γερμανού αυτοκράτορα και του Σουλτάνου του Καΐρου. Οι δύο μονάρχες ανταλλάσσουν επιστολές, πάνω στη λογική του Αριστοτέλη, την αθανασία της ψυχής, τη γέννηση του σύμπαντος. Ο αλ-Καμέλ όταν έμαθε για το πάθος του αλληλογράφου του να παρατηρεί τα ζώα, του προσφέρει αρκούδες, πιθήκους, δρομάδες και έναν ελέφαντα, που ο αυτοκράτορας εμπιστεύεται στους Αραβες υπεύθυνους του ιδιωτικού του ζωολογικού κήπου. Ο Σουλτάνος είναι ευτυχής που βρήκε ένα φωτισμένο αρχηγό στη Δύση, ικανό, όπως και ο ίδιος, να καταλάβει τη ματαιότητα αυτών των ατέλειωτων θρησκευτικών πολέμων. Έτσι δε διστάζει να του εκφράσει την επιθυμία του να επισκεφθεί την Ανατολή στο εγγύς μέλλον, προσθέτοντας ότι θα ήταν ευτυχής να τον δει στο θρόνο της Ιερουσαλήμ.

Καταλαβαίνει κανείς καλύτερα αυτή την έξαρση γενναιοδωρίας όταν ξέρει ότι την εποχή που έγινε αυτή η προσφορά, η πόλη δεν ανήκει στον αλ-Καμέλ. αλλά στον αδελφό του αλ-Μοαζάμ με τον οποίο μόλις είχε τσακωθεί. Στο μυαλό του αλ-Καμέλ η κατοχή της Παλαιστίνης από το σύμμαχο του Φρειδερίκο θα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός κράτους ίδιου με το δικό του που θα τον προστάτευε από τις επιχειρήσεις του αλ-Μοαζάμ. Μακροπρόθεσμα δε, το αναγεννημένο βασίλειο της Ιερουσαλήμ θα μπορούσε να αναχαιτίσει αποτελεσματικά τους πολεμοχαρείς λαούς της Ασίας που ο κίνδυνος από αυτούς αρχίζει να ζυγώνει. Ένας θερμός μουσουλμάνος ποτέ δε θ' αντιμετώπιζε τόσο ψυχρά την εγκατάλειψη της Ιερής Πόλης. Αλλά ο αλ-Καμέλ είναι διαφορετικός από το θείο του Σαλαντίν. Γι' αυτόν το ζήτημα της Ιερουσαλήμ είναι περισσότερο στρατιωτικό και πολιτικό· *η θρησκευτική πλευρά δε μετριέται παρά μονάχα για την κοινή γνώμη.* Ο Φρειδερίκος ενώ δεν αισθανόταν πιο κοντά ούτε στο χριστιανισμό ούτε και στο Ισλάμ, φέρεται αντίστοιχα. Εάν θέλει να αποκτήσει την Ιερή Πόλη δεν το κάνει καθόλου για να γονατίσει στον τάφο του Χριστού, αλλά γιατί μια τέτοια επιτυχία θα δυνάμωνε τη θέση του έναντι του Πάπα, ο οποίος μόλις τον είχε αφορίσει, για τιμωρία, επειδή καθυστέρησε την εκστρατεία του προς την Ανατολή.

Όταν ο αυτοκράτορας φθάνει στην Άκρα, το Σεπτέμβριο του 1128, είναι πεπεισμένος πως με τη βοήθεια του αλ-Καμέλ θα μπορεί να μπει σαν θριαμβευτής στην Ιερουσαλήμ κάνοντας όλους τους εχθρούς του να σωπάσουν. Στην πραγματικότητα ο άρχοντας του Καΐρου βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση, γιατί πρόσφατα γεγονότα ανέτρεψαν την κατάσταση στην περιοχή: Ο αλ-Μοαζάμ πέθανε ξαφνικά το Νοέμβριο 1127, αφήνοντας τη Δαμασκό στο γιο του αν-Νάσερ, έναν άπειρο νέο. Για τον αλ-Καμέλ, που τώρα μπορεί να κυριεύσει ο ίδιος την Ιερουσαλήμ και την Παλαιστίνη, δεν υπάρχει λόγος να ιδρυθεί ένα πανομοιότυπο κράτος μεταξύ Αιγύπτου και Συρίας. Εν ολίγοις η άφιξη του Φρειδερίκου που του ζητάει φιλικά την Ιερουσαλήμ και τα περίχωρα δεν τον ευχαριστεί διόλου. Σαν άνθρωπος της τιμής δεν μπορεί να αρνηθεί τις υποσχέσεις του, αλλά προσπαθεί να καιροσκοπήσει εξηγώντας στον αυτοκράτορα πως η κατάσταση άλλαξε απότομα.

Ο Φρειδερίκος, που είχε έρθει μόνο με τρεις χιλιάδες άνδρες, πίστευε ότι η παράδοση της Ιερουσαλήμ θα ήταν κάτι το εντελώς τυπικό. Γι' αυτό και δεν τολμά να κάνει πολιτική εκφοβισμού και προσπαθεί να συγκινήσει τον αλ-Καμέλ: *Είμαι φίλος σου,* του γράφει. *Εσύ με παρακίνησες να κάνω αυτό το ταξίδι. Τώρα ο Πάπας και όλοι οι βασιλιάδες της Δύσης ξέρουν για την αποστολή μου. Εάν γυρίσω πίσω με άδεια χέρια θα χάσω κάθε εκτίμηση. Παρακαλώ, δώσε μου την Ιερουσαλήμ για να μπορέσω να κρατήσω ψηλά το κεφάλι!* Ο αλ-Καμέλ συγκινείται, στέλνει στο Φρειδερίκο το φίλο του το Φακρεντίν φορτωμένο δώρα και με μια απάντηση με διπλό νόημα. *Κι εγώ,* του λέει. *πρέπει να υπολογίζω την κοινή γνώμη. Αν σου παρέδιδα την Ιερουσαλήμ αυτό θα μπορούσε να επιφέρει όχι μόνο την καταδίκη των πράξεων μου εκ μέρους του Χαλίφη, αλλά και*

μια επανάσταση που θα είχε σαν αποτέλεσμα να χάσω το θρόνο μου. Για τον ένα και για τον άλλο προέχει προπαντός να σώσει τα προσχήματα. Ο Φρειδερίκος εκλιπαρεί το Φακρεντίν να του βρει μια έντιμη λύση. Κι αυτός του δίνει μια σανίδα σωτηρίας, με την έγκριση του αλ-Καμέλ. «Ο λαός ποτέ δε θα δεχθεί να παραδώσουμε την Ιερουσαλήμ, που με τόσους κόπους κατέκτησε ο Σαλαντίν, χωρίς καμιά μάχη. Εάν όμως μια συμφωνία για την Ιερή Πόλη μπορούσε να αποτρέψει μια αιματοχυσία...» Ο αυτοκράτορας κατάλαβε. Χαμογέλασε, ευχαρίστησε το φίλο του για τη συμβουλή, κι έπειτα διέταξε τα λιγοστά στρατεύματα του να είναι έτοιμα για μάχη. Στα τέλη Νοεμβρίου του 1128 και ενώ βαδίζει προς το λιμάνι της Γιάφρας, ο αλ-Καμέλ ειδοποιεί όλη τη χώρα να είναι έτοιμη για ένα σκληρό και μακροχρόνιο πόλεμο εναντίον του ισχυρού άρχοντα της Δύσης.

Έπειτα από λίγες εβδομάδες, χωρίς να συναφθεί καμιά μάχη, το κείμενο της συμφωνίας είναι έτοιμο: Ο Φρειδερίκος παίρνει την Ιερουσαλήμ με μια λωρίδα που ενώνεται με τη θάλασσα, καθώς και τη Βηθλεέμ, τη Ναζαρέτ, τα περίχωρα της Σάιντα και ένα ισχυρό φρούριο, το Τιμπνίν, ανατολικά της Τύρου. Οι μουσουλμάνοι κρατούν μια περιοχή μέσα στην Ιερή Πόλη στον τομέα της Χαράμ ας-Σαρίφ, όπου βρίσκονται τα πιο σημαντικά τεμένη. Η συμφωνία υπεγράφη στις 18 Φεβρουαρίου 1229 από το Φρειδερίκο και τον πρεσβευτή Φακρεντίν εν ονόματι του Σουλτάνου. Ένα μήνα αργότερα ο αυτοκράτορας πηγαίνει στην Ιερουσαλήμ, που τον μουσουλμανικό πληθυσμό της μετατόπισε ο αλ-Καμέλ, εκτός από κληρικούς που ασχολούνται με την τέλεση των καθηκόντων τους στους ιερούς τόπους του Ισλάμ. Τον υποδέχτηκε ο καδής της Ναπλούζ, ο Σαμσεντίν που του παρέδωσε τα κλειδιά της πόλης και του χρησίμευσε κατά κάποιο τρόπο σαν οδηγός. Ο καδής διηγείται ο ίδιος αυτή την επίσκεψη.

Όταν ο αυτοκράτορας, βασιλιάς των Φράγκων, ήρθε στην Ιερουσαλήμ, έμεινα μαζί του όπως μου είχε ζητήσει ο αλ-Καμέλ. Μπήκα μαζί του στη Χαράμ ας-Σαρίφ όπου έκανε το γύρο των μικρών τζαμιών. Έπειτα πήγαμε στο τέμενος αλ-Ακσά του οποίου εθαύμασε την αρχιτεκτονική, καθώς και αυτή του θόλου του Βράχου. Θαμπώθηκε από την ομορφιά της έδρας και ανέβηκε τα σκαλιά ως επάνω. Όταν κατέβηκε με πήρε από το χέρι και με τράβηξε πάλι στο αλ-Ακσά. Εκεί βρήκε έναν παπά που με το Ευαγγέλιο στο χέρι ήθελε να μπει στο Τέμενος. Έξαλλος ο αυτοκράτορας τον έβρισε. «Γιατί ήρθες σ' αυτό το μέρος; Μα το Θεό, αν κανένας από σας τολμήσει ξανά να βάλει τα πόδια του εδώ χωρίς άδεια, θα του βγάλω τα μάτια!» Ο παπάς απομακρύνθηκε τρέμοντας. Αυτή τη νύχτα παρακάλεσα το μουεζίνη να μην καλέσει την προσευχή για να μην ενοχλήσει τον αυτοκράτορα. Το άλλο πρωί όμως όταν πήγα να τον δω με ρώτησε: «Γιατί, ω καδή, οι μουεζίνηδες δεν κάλεσαν για προσευχή ως συνήθως;» Απάντησα: «Εγώ τους εμπόδισα να το κάνουν για τη μεγαλειότητα σου». «Δεν έπρεπε να το κάνεις αυτό, γιατί αν πέρασα τη νύχτα μου στην Ιερουσαλήμ ήταν ιδίως για να ακούσω το κάλεσμα του μουεζίνη μέσα στη νύχτα».

Κατά την επίσκεψη του στο Θόλο του Βράχου, ο Φρειδερίκος διάβασε μια επιγραφή που έλεγε: «Ο Σαλαντίν εξάγνισε αυτή την Ιερή Πόλη από τους μουκρικίν». Αυτός ο όρος, που σημαίνει «κοινωνικές» ή και «πολυθεϊκές», αποδίδεται σ' αυτούς που εκτός από το μοναδικό Θεό προσθέτουν στη θρησκεία κι άλλες θεότητες. Αφορά ιδίως τους χριστιανούς οπαδούς της Αγίας Τριάδας. Κάνοντας πως το αγνοεί, ο αυτοκράτορας ρωτάει μ' ένα χαμόγελο τους άλλους που αισθάνονται άσκημα, ποιοι θα μπορούσαν να είναι αυτοί οι «μουκρικίν». Λίγο αργότερα βλέποντας ένα κιγκλίδωμα στην είσοδο του Θόλου, ρώτησε σε τι χρησιμεύει. «Είναι για να μην μπαίνουν τα πουλιά σ' αυτό το μέρος» του απάντησαν. Αυτός τους λέει, κάνοντας υπαινιγμό για τους Φράγκους, «Και να σκεφτεί κανείς ότι ο Θεός επέτρεψε στους χοίρους να μπουν!» Ο χρονικογράφος της Δαμασκού, ο Σιμπτ Ιμπν αλ-Ζάουζι, που το 1229 είναι ένας σπουδαίος ρήτορας σαράντα τριών ετών, διαπιστώνει ότι αφού ο Φρειδερίκος κάνει τέτοιες παρατηρήσεις δεν είναι ούτε χριστιανός ούτε μουσουλμάνος, αλλά *σίγουρα άθεος.* Και προσθέτει, δίνοντας πίστη σ' όσους τον είδαν από κοντά στην Ιερουσαλήμ, ότι ο αυτοκράτορας *ήταν κοκκινοτρίχης, φαλακρός και μύωπας- αν ήταν σκλάβος, δε θ' άξιζε, ούτε διακόσια διρχάμ».*

Η εχθρότητα του Σιμπτ για τον αυτοκράτορα αντικατοπτρίζει τα αισθήματα της μεγάλης πλειοψηφίας των Αράβων. Σε άλλη περίπτωση, θα είχαν εκτιμήσει τη φιλική του διάθεση και το θαυμασμό του για το Ισλάμ και τον πολιτισμό του. Αλλά οι όροι της συμφωνίας που υπεγράφη από τον αλ-Καμέλ σκανδαλίζουν την κοινή γνώμη. *Μόλις έγινε γνωστή η παράδοση της Ιερής Πόλης στους Φράγκους,* λέει ο χρονικογράφος, *μια αληθινή καταιγίδα συντάραξε όλες τις χώρες του Ισλάμ. Λόγω της σοβαρότητας του συμβάντος, οργανώθηκαν δημόσιες πένθιμες διαδηλώσεις.* Στη Βαγδάτη, στη Μοσούλη, στο Χαλέπι, συγκεντρώνονται στα τεμένη για να καταγγείλουν την προδοσία του αλ-Καμέλ. *Ο βασιλιάς αν-Νάσερ μου ζήτησε να συγκεντρώσω το πλήθος στο μεγάλο τέμενος της Δαμασκού* — διηγείται ο Σιμπτ — *για να μιλήσω για το τι συνέβη στην Ιερουσαλήμ. Δέχτηκα γιατί τα καθήκοντα μου προς την πίστη μου το υπαγόρευαν.*

Μπροστά σ' ένα ξέφρενο πλήθος, ο χρονικογράφος-ρήτορας ανεβαίνει στο βάθρο, έχοντας δέσει στο κεφάλι του ένα σαρίκι από μαύρο μεταξωτό ύφασμα. «Η είδηση της συμφοράς που λάβαμε ράγισε τις καρδιές μας. Οι προσκυνητές μας δε θα μπορούν πια να πάνε στην Ιερουσαλήμ και τα εδάφια του Κορανίου δε θα απαγγέλλονται στα σχολεία. Σήμερα η ντροπή των κυβερνώντων μουσουλμάνων πρέπει να είναι μεγάλη». Ο αν-Νάσερ παρίσταται ο ίδιος στην εκδήλωση. Μεταξύ του αν-Νάσερ και του θείου του αλ-Καμέλ έχει κηρυχθεί ανοιχτός πόλεμος. Την ώρα που παρέδιδε την Ιερουσαλήμ στο Φρειδερίκο, ο αιγυπτιακός στρατός κάνει ένα δραστικό αποκλεισμό στη Δαμασκό. Για τον πληθυσμό της συριακής πρωτεύουσας, που είναι άρρηκτα ενωμένος στο πλευρό του νεαρού βασιλιά του, ο αγώνας εναντίον της προδοσίας του άρχοντα του Καΐρου, γίνεται θέμα κινητοποίησης. Η ευφράδεια του Σιμπτ δεν αρκεί για να σωθεί η Δαμασκός. Ο αλ-Καμέλ διαθέτοντας μια συντριπτική αριθμητική υπεροχή αναδεικνύεται νικητής αυτής της αναμέτρησης και πετυχαίνει την παράδοση της πόλης και αποκαθιστά προς όφελος του την ενοποίηση της αυτοκρατορίας των Αγιούμπ.

Από τον Ιούνιο του 1229 ο αν-Νάσερ θα πρέπει να εγκαταλείψει την πρωτεύουσα. Πικραμένος, μα όχι απελπισμένος, εγκαθίσταται στ' ανατολικά του Ιορδάνη στο φρούριο Κεράκ, όπου θα αναδειχθεί κατά την εποχή της εκεχειρίας σαν σύμβολο της σταθερότητας εναντίον του εχθρού. Πολλοί Δαμασκηνοί παραμένουν πιστοί στο πρότυπο του καθώς επίσης πολλοί κληρικοί, απογοητευμένοι από την υπέρμετρα συμφιλιωτική συμπεριφορά των άλλων Αγιουμπιδών, επενδύουν τις ελπίδες τους σ' αυτόν το θερμό νεαρό πρίγκιπα που προτρέπει τους ακολούθους του να συνεχίσουν τον ιερό πόλεμο εναντίον των εισβολέων. *Ποιος άλλος από εμένα,* γράφει, *βάζει όλες του τις προσπάθειες για να προστατεύσει το Ισλάμ; Ποιος άλλος πολεμά σ' όλες τις, περιστάσεις προς χάρη του Θεού;* Το Νοέμβριο του 1239, εκατό μέρες μετά τη λήξη της εκεχειρίας, ο αν-Νάσερ στη διάρκεια μιας αιφνιδιαστικής επίθεσης καταλαμβάνει την Ιερουσαλήμ. Σ' όλο τον αραβικό κόσμο είναι μια έκρηξη χαράς. Οι ποιητές ταυτίζουν το νικητή με το μεγάλο θείο του Σαλαντίν και τον ευχαριστούν που ξέπλυνε μ' αυτό τον τρόπο την προσβολή από την προδοσία του αλ-Καμέλ.

Αυτοί που γράφουν την απολογία του, παραλείπουν ν' αναφέρουν ότι ο αν-Νάσερ συμφιλιώθηκε με τον άρχοντα του Καΐρου λίγο πριν αυτός πεθάνει, το 1238, ελπίζοντας πιθανόν ότι θα του ξανάδινε τη διοίκηση της Δαμασκού. Επίσης οι ποιητές αποφεύγουν να αναφέρουν ότι ο Αγιουβίδης πρίγκιπας δεν προσπάθησε να κρατήσει την Ιερουσαλήμ μετά την ανάκτηση της. Πριν να αποσυρθεί με τα στρατεύματα του στο Κεράκ και θεωρώντας την πόλη ανοχύρωτη, βιάζεται να γκρεμίσει τον πύργο του Δαβίδ κι άλλα οχυρωματικά έργα που είχαν κατασκευαστεί από τους Φράγκους. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο υπερβάλλων ζήλος δεν αποκλείει τον πολιτικό και στρατιωτικό ρεαλισμό. Η μετέπειτα συμπεριφορά του ηγέτη δε στερείται δολοπλοκιών. Κατά τη διάρκεια του αναπόφευκτου πολέμου διαδοχής, που έπεται του θανάτου του αλ-Καμέλ, ο αν-Νάσερ δε διστάζει να προτείνει στους Φράγκους συμμαχία εναντίων των εξαδέλφων του. Για να εντυπωσιάσει τους Φράγκους, αναγνωρίζει επίσημα, το 1243, την εξουσία τους στην Ιερουσαλήμ και

προσφέρεται να αποσύρει τους μουσουλμάνους θρησκευτικούς ανθρώπους από τη Χαράμ ας-Σαρίφ. Ο αλ-Καμέλ ποτέ δεν έφτασε σε τέτοιο σημείο συμβιβασμού.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

L' EXPLULSION (1224-1291)

Με τους Μογγόλους — τους Τατάρους — να επιτίθενται από ανατολικά και τους Φράγκους από δυτικά, οι Μουσουλμάνοι δεν είχαν βρεθεί ποτέ άλλοτε, σε τόσο δύσκολη θέση. Μόνο ο Θεός μπορεί πλέον να τους βοηθήσει.

ΙΜΠΝ ΑΛ-ΑΘΙΡ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΜΟΓΓΟΛΙΚΗ ΜΑΣΤΙΓΑ

Τα γεγονότα που θα διηγηθώ είναι τόσο φρικτά που για πάρα πολλά χρόνια δεν μπορούσα να τα αναφέρω. Δεν είναι εύκολο να πει κανείς ότι ο θάνατος έπεσε στο Ισλάμ και τους Μουσουλμάνους. Αχ! θα ήθελα η μητέρα μου να μη με είχε φέρει στον κόσμο ή να πέθαινα χωρίς να ήμουνα μάρτυρας όλων αυτών των κακών. Εάν μια μέρα σας έλεγα ότι ο κόσμος δε γνώρισε παρόμοια καταστροφή από τότε που ο Θεός δημιούργησε τον Αδάμ, μη διστάσετε να το πιστέψετε, γιατί αυτή είναι η αλήθεια. Μεταξύ των πιο γνωστών δραμάτων της ιστορίας αναφέρουν τη σφαγή των τέκνων τον Ισραήλ από το Ναβουχοδονόσορα και την καταστροφή της Ιερουσαλήμ. Αλλά αυτό είναι τίποτα σε σύγκριση με αυτό που έγινε στις μέρες μου. Σίγουρα όσο κι αν διατρέξουμε το χρόνο δε θα ξαναδούμε μια καταστροφή με τόσο μεγάλη έκταση.

Ο Ιμπν αλ-Αθίρ, σε όλο του το ογκώδες έργο, την *Τέλεια Ιστορία,* δε χρησιμοποιεί τόνους τόσο σπαραξικάρδιους. Η θλίψη του, η φρίκη του και η έκπληξη του ξεσπούν από σελίδα σε σελίδα, καθυστερώντας, ίσως λόγω προλήψεων, τη στιγμή που θα πρέπει να αναφέρει το όνομα της μάστιγας: Τζένγκις-Χαν.

Η άνοδος του Μογγόλου κατακτητή άρχισε λίγο μετά το θάνατο του Σαλαντίν, αλλά μόνο μετά από ένα τέταρτο του αιώνα διαισθάνθηκαν οι Άραβες να τους πλησιάζει ο κίνδυνος. Ο Τζένγκις-Χαν ασχολήθηκε στην αρχή με τη συγκέντρωση των

διαφόρων τούρκικων και μογγολικών φυλών της κεντρικής Ασίας και κατόπιν ρίχτηκε στην κατάκτηση του κόσμου. Σε τρεις κατευθύνσεις: προς ανατολάς, όπου η κινεζική αυτοκρατορία κατακτήθηκε και κατόπιν προσαρτήθηκε, βορειοδυτικά, όπου η Ρωσία και έπειτα η ανατολική Ευρώπη λεηλατήθηκαν, και δυτικά, όπου κατακτήθηκε η Περσία. «Πρέπει να αποψιλώσουμε όλες τις πόλεις, έλεγε ο Τζένγκις-Χαν, ώστε όλος ο κόσμος να ξαναγίνει μια απέραντη στέπα όπου Μογγόλες μητέρες θα γαλουχήσουν παιδιά ελεύθερα και χαρούμενα».

Πράγματι, επιβλητικές πόλεις όπως η Μπουχάρα, η Σαμαρκάνδη και η Εράτ θα καταστραφούν και οι κάτοικοι τους θα αποδεκατιστούν.

Το πρώτο μογγολικό κύμα στη γη του Ισλάμ συνέπεσε με τη φράγκικη εισβολή στην Αίγυπτο από το 1218 έως το 1221. Ο αραβικός κόσμος είχε λοιπόν την αίσθηση πως βρισκόταν ανάμεσα σε δύο πυρά, γεγονός που εξηγεί εν μέρει τη συμφιλιωτική τακτική του αλ-Καμέλ όσον αφορά την Ιερουσαλήμ.

Αλλά ο Τζένγκις-Χαν παραιτήθηκε από την προοπτική να επεκταθεί δυτικά της Περσίας. Όταν πέθανε, το 1227, σε ηλικία 67 ετών, η πίεση των καβαλάρηδων της στέπας στον αραβικό κόσμο μειώνεται για μερικά χρόνια.

Στη Συρία, η μάστιγα εκδηλώνεται αρχικά με έμμεσο τρόπο. Μεταξύ των πολλών δυναστειών που οι Μογγόλοι είχαν συντρίψει στο πέρασμα τους είναι αυτή των Τούρκων, οι οποίοι τα προηγούμενα χρόνια είχαν υποσκελίσει τους Σελτζούκους, από το Ιράκ έως την Ινδία. Ο διαμελισμός αυτής της μουσουλμανικής αυτοκρατορίας που είχε γνωρίσει μια μεγάλη περίοδο δόξας, ανάγκασε τα υπολείμματα του στρατού της να φεύγουν μακριά από τους τρομερούς νικητές. Έτσι πάνω από δέκα χιλιάδες Τούρκοι ιππείς φθάνουν μια ωραία πρωία στη Συρία, λεηλατούν τις πόλεις και συμμετέχουν ως μισθοφόροι στις εσωτερικές μάχες των Αγιουβιδών. Τον Ιούνιο του 1224 οι Τούρκοι πιστεύοντας πως είναι αρκετά ισχυροί ώστε να ιδρύσουν δικό τους κράτος, επιτίθενται στη Δαμασκό. Λεηλατούν τα γειτονικά χωριά και κατακλέβουν τους οπωρώνες της Γκούτα. Οι κάτοικοι όμως της πόλης αντιστέκονται και επειδή οι Τούρκοι δεν

έχουν τη δυνατότητα μιας διαρκούς πολιορκίας, αλλάζουν στόχο και κατευθύνονται προς την Ιερουσαλήμ, την οποία καταλαμβάνουν αβίαστα στις 11 Ιουλίου. Αν και το μεγαλύτερο μέρος των Φράγκων κατοίκων της πόλης γλίτωσε, η πόλη λεηλατήθηκε και κάηκε. Μια άλλη όμως επίθεση εναντίον της Δαμασκού τους κόστισε πολύ ακριβά. Αποδεκατίστηκαν μερικούς μήνες αργότερα, από μια σύμπραξη των αγιουβιδών πριγκίπων, προς μεγάλη ανακούφιση όλων των συριακών πόλεων.

Αυτή τη φορά οι Φράγκοι ιππότες δε θα επανακτήσουν την Ιερουσαλήμ. Ο Φρειδερίκος, του οποίου η διπλωματική ικανότητα επέτρεψε να κυματίζει η σημαία των Δυτικών στα τείχη της πόλης για δεκαπέντε χρόνια, αδιαφορεί για την τύχη της. Παραιτούμενος από τις βλέψεις του στην Ανατολή, προτιμά να διατηρεί τις καλές σχέσεις του με τους ηγέτες του Καΐρου. Όταν ο βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος ο 10ος σχεδιάζει να οργανώσει μια εκστρατεία στην Αίγυπτο, ο αυτοκράτορας προσπαθεί να τον μεταπείσει. Επιπλέον δε, ενημερώνει τακτικότατα τον Αγιούμπ, το γιο του αλ-Καμέλ, για τις προετοιμασίες της γαλλικής αποστολής.

Ο Λουδοβίκος φτάνει στην Ανατολή το Σεπτέμβριο του 1248, αλλά εκτιμώντας ότι θα ήταν παράτολμο να επιχειρήσει μια εκστρατεία πριν την Άνοιξη, δεν κατευθύνεται αμέσως προς τις αιγυπτιακές ακτές. Εγκαθίσταται λοιπόν στην Κύπρο, προσπαθώντας, κατά την περίοδο της αναμονής, να πραγματοποιήσει το όνειρο που θα κατατρύχει τους Γάλλους μέχρι το 13ο αιώνα και πολύ αργότερα: να συνάψει συμμαχία με τους Μογγόλους για να βρεθούν οι Άραβες μεταξύ δύο πυρών. Πρεσβείες πηγαινοέρχονται μεταξύ των εισβολέων από τη Δύση και αυτών της Ανατολής. Κατά τα τέλη του 1248, ο Λουδοβίκος δέχεται μια επιτροπή που αφήνει να διαφανεί μια διάθεση από μέρους των Μογγόλων να μυηθούν στο Χριστιανισμό. Ικανοποιημένος με αυτή την προοπτική, στέλνει ως ανταπόδοση πολύτιμα και βαρύτιμα δώρα. Οι διάδοχοι όμως του Τζένγκις-Χαν δεν καταλαβαίνουν το νόημα της κίνησης αυτής. Αντιμετωπίζοντας το βασιλιά της Γαλλίας σαν υποτελή τους, του ζητούν να τους κάνει κάθε χρόνο δώρα παρόμοιας αξίας. Μ' αυτή την παρεξήγηση ο αραβικός κόσμος θα γλιτώσει, τουλά-

χιστον προς το παρόν, από μια συνδυασμένη επίθεση από τους δυο εχθρούς του.

Έτσι οι Δυτικοί εφορμούν στην Αίγυπτο στις 5 Ιουνίου 1249, αφού οι δύο μονάρχες είχαν ανταλλάξει βροντώδεις πολεμικές δηλώσεις, σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής. *Σον έχω ήδη απενθύνει,* γράφει ο Λουδοβίκος, *πολλές προειδοποιήσεις, τις οποίες δεν έλαβες υπόψη. Τώρα πια έχω πάρει την απόφαση μου. Θα επιτεθώ στα εδάφη σου και δεν πρόκειται να αλλάξω γνώμη ακόμα και αν προσπαθήσεις να σεβαστείς το Σταυρό. Τα στρατεύματα που με υπακούν καλύπτουν τα βουνά και τις πεδιάδες, τόσοι όσα και τα χαλίκια της γης και βαδίζουν προς εσένα οπλισμένοι με τα σπαθιά τον πεπρωμένου.* Με έρεισμα αυτές τις απειλές, ο βασιλιάς της Γαλλίας υπενθυμίζει στον εχθρό του τις επιτυχίες των χριστιανών σε βάρος των μουσουλμάνων της Ισπανίας, τον προηγούμενο χρόνο: *Κυνηγήσαμε τους δικούς σας σαν κοπάδια βοδιών, σκοτώσαμε τους άνδρες, αφήσαμε τις γυναίκες χήρες και αιχμαλωτίσαμε αγόρια και κορίτσια. Δε φρονιματιστήκατε από αυτά;* Η απάντηση του Αγιούμ έχει ίδιο περιεχόμενο: *Τρελέ, ξέχασες ότι τα εδάφη που κατέχετε, τα είχαμε κατακτήσει εμείς στο παρελθόν, ακόμα και πρόσφατα; Ξέχασες τις ζημιές που σας προκαλέσαμε;* Ο Σουλτάνος γνωρίζοντας πολύ καλά την αριθμητική του κατωτερότητα, βρήκε στο Κοράνι το εδάφιο που του δίνει σιγουριά: *Πόσες φορές ένας μικρός στρατός δε νίκησε ένα μεγάλο, με την άδεια τον Θεού, γιατί ο Θεός τάσσεται με το μέρος των γενναίων.* Αυτό τον ενεθάρρυνε τόσο, ώστε προέβλεψε για το Λουδοβίκο: *Η ήττα σον είναι αναπόφευκτη. Σε λίγο καιρό θα μετανιώσεις πικρά για την περιπέτεια στην οποία μπλέχτηκες.*

Παρ' όλ' αυτά, οι Φράγκοι από την αρχή της επίθεσης τους σημειώνουν σημαντικές επιτυχίες. Η Δαμιέττη που είχε αντισταθεί γενναία κατά τη διάρκεια της τελευταίας φράγκικης εκστρατείας, τριάντα χρόνια πριν, εγκαταλείφθηκε αμαχητί. Η πτώση της, που σπέρνει τον πανικό στον αραβικό κόσμο, αποκαλύπτει απότομα την αδυναμία των διαδόχων του μεγάλου Σαλαντίν. Ο σουλτάνος Αγιούμπ, εξασθενημένος από τη φυματίωση και ανίκανος να αναλάβει τη διοίκηση του στρατού του, προτιμάει από το να χάσει ολόκληρη την Αίγυπτο, να υιοθετήσει την πολιτική του πατέρα του αλ-Καμέλ. Έτσι, προτείνει στο Λουδοβίκο να ανταλλάξουν τη Δαμιέττη με την Ιερουσαλήμ. Αλλά ο βασιλιάς της Γαλλίας αρνείται να συνδιαλλαγεί με έναν «άπιστο» ηττημένο και ετοιμοθάνατο. Ο Αγιούμπ αποφασίζει τότε να αντισταθεί και ζητά να τον μεταφέρουν με ένα αχυρόστρωμα στην πόλη Μανσουράχ, τη «νικηφόρα», που κτίστηκε από τον αλ-Καμέλ στην περιοχή που ηττήθηκε η προηγούμενη φράγκικη αποστολή. Δυστυχώς η υγεία του Σουλτάνου επιδεινώνεται πολύ γρήγορα. Εξαντλημένος από ασταμάτητες κρίσεις βήχα, πέφτει σε κώμα, στις 20 Νοεμβρίου, ενώ οι Φράγκοι, αφήνουν τη Δαμιέττη και κατευθύνονται προς το Μανσουράχ. Τρεις μέρες μετά και προς μεγάλη θλίψη των ανθρώπων του περιβάλλοντος του, ο Αγιούμπ πεθαίνει.

Πώς θα μπορούσαν να ανακοινώσουν στο στράτευμα και στο λαό ότι ο Σουλτάνος πέθανε και ότι ο εχθρός βρίσκεται προ των πυλών, ενώ ο γιος του Αγιούμπ, ο Τουρανσάχ, βρίσκεται στο Ιράκ και χρειάζονται αρκετές εβδομάδες για να επιστρέψει; Τότε επενέβη ένα προνοητικό άτομο. Η Σαζαράτ-αντ-ντορ, «το δέντρο με τα κοσμήματα», μια σκλάβα αρμενικής καταγωγής, όμορφη και πανούργα, η οποία είναι εδώ και πολλά χρόνια η αγαπημένη σύζυγος του Αγιούμπ, αφού συγκέντρωσε τους οικείους του Σουλτάνου, τους διέταξε να αποσιωπήσουν το γεγονός μέχρις ότου έρθει ο διάδοχος και ζητάει από το γηραιό εμίρη Φακρεντίν, το φίλο του Φρειδερίκου, να γράψει ένα γράμμα στο όνομα του Σουλτάνου για να καλέσει τους μουσουλμάνους σε τζιχάντ. Σύμφωνα με ένα συνεργάτη του Φακρεντίν, το Σύριο χρονικογράφο Ιμπν Ουάσελ, αν ο βασιλιάς της Γαλλίας είχε πληροφορηθεί έγκαιρα το θάνατο του Αγιούμπ, θα είχε εντείνει τη στρατιωτική πίεση. Αλλά το μυστικό είχε κρατηθεί για πολύ καιρό στο αιγυπτιακό στρατόπεδο, για να αποφευχθεί η πτώση του ηθικού των στρατευμάτων.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα, η μάχη γύρω από το Μανσουράχ μαίνεται. Στις 10 Φεβρουαρίου του 1250, επωφελούμενος μιας προδοσίας, ο φράγκικος στρατός μπαίνει αιφνιδιαστικά στην πόλη. Ο Ιμπν Ουάσελ, που βρισκόταν τότε στο Κάιρο, διηγείται:

Ο εμίρης Φακρεντίν έπαιρνε το μπάνιο τον όταν τον ανακοίνωσαν το νέο. Έκπληκτος, πήδηξε αμέσως στο άλογο, χωρίς πανοπλία, χωρίς αρματωσιά, για να πάει να δει τι συνέβαινε. Τον επιτέθηκε μια ομάδα Φράγκων και τον σκότωσαν. Ο βασιλιάς των Φράγκων μπήκε στον πόλη, αφού επιτέθηκε ακόμα και στο παλάτι τον Σουλτάνου. Οι στρατιώτες του διασκορπίστηκαν στους δρόμους ενώ οι μουσουλμάνοι στρατιωτικοί και οι κάτοικοι προσπαθούσαν να σωθούν φεύγοντας σε πλήρη αταξία. Φαινόταν ότι το Ισλάμ είχε κτυπηθεί θανάσιμα και ότι οι Φράγκοι θα έδρεπαν τους καρπούς της νίκης, όταν έφθασαν οι Μαμελούκοι Τούρκοι. Καθώς ο εχθρός ήταν διασκορπισμένος στους δρόμους, οι Τούρκοι ιππείς ρίχτηκαν με ανδρεία στη μάχη. Οι Φράγκοι αιφνιδιάστηκαν και σφαγιάστηκαν με ξίφη ή με μεταλλικά ρόπαλα. Τα περιστέρια είχαν φέρει στο Κάιρο ένα μήνυμα όπου αναφερόταν η επίθεση των Φράγκων, χωρίς όμως να αναφέρεται λέξη για την κατάληξη της μάχης. Έτσι όλοι αγωνιούσαμε. Όλος ο κόσμος ήταν στενοχωρημένος έως την επόμενη μέρα που νέα μηνύματα μας πληροφόρησαν για τη νίκη των τούρκικων λιονταριών. Όλοι γιόρταζαν στους δρόμους του Καΐρου.

Κατά τη διάρκεια των επομένων εβδομάδων, ο χρονικογράφος θα παρατηρήσει δύο παράλληλες πορείες γεγονότων που θα αλλάξουν το πρόσωπο της αραβικής Ανατολής. Η μια θα αφορά στο νικηφόρο αγώνα εναντίον της τελευταίας μεγάλης φράγκικης εισβολής και η άλλη σε μια μοναδική στην ιστορία επανάσταση , που θα φέρει στην εξουσία για τρεις περίπου αιώνες μια κάστα σκλάβων-αξιωματικών.

Ο βασιλιάς της Γαλλίας, μετά την ήττα του στο Μανσουράχ, αντιλαμβάνεται ότι από στρατιωτική άποψη, βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση. Ανίκανος να καταλάβει την πόλη, καταπονημένος από τους Αιγυπτίους, ευρισκόμενος σε μια λασπώδη περιοχή που διασχίζεται από αμέτρητα κανάλια, αποφασίζει να διαπραγματευτεί. Στις αρχές Μαρτίου απευθύνει στον Τουρανσάχ, που μόλις είχε έρθει στην Αίγυπτο, ένα μήνυμα για συμβιβασμό όπου αναφέρει πως είναι έτοιμος να δεχτεί την πρόταση του Αγιούμπ, να παραδώσει δηλαδή τη Δαμιέττη

με αντάλλαγμα την Ιερουσαλήμ. Η απάντηση του νέου Σουλτάνου, δεν αργεί: Έπρεπε να είχε δεχτεί τις γενναιόδωρες προσφορές του Αγιούμπ την εποχή του Αγιούμπ. Τώρα πια είναι πολύ αργά. Αντίθετα, ο Λουδοβίκος ελπίζει να διασώσει το στρατό του και να φύγει από την Αίγυπτο σώος και αβλαβής γιατί η πίεση γύρω του αυξάνεται. Στα μέσα Μαρτίου πολλές δεκάδες αιγυπτιακές γαλέρες κατάφεραν ένα καίριο πλήγμα στο φράγκικο στόλο καταστρέφοντας ή κυριεύοντας πολλά πλοία διαφόρων διαστάσεων και στερώντας στους εισβολείς κάθε δυνατότητα υποχώρησης προς τη Δαμιέττη. Στις 7 Απριλίου, ο στρατός των εισβολέων, που επιχείρησε να διασπάσει τον αποκλεισμό, κατατροπώθηκε από τους Μαμελούκους πολεμιστές με τους οποίους ενώθηκαν χιλιάδες εθελοντών. Μέσα σε λίγες ώρες οι Φράγκοι καταρρέουν. Ο βασιλιάς της Γαλλίας για να σταματήσει τη σφαγή των ανδρών του, παραδίδεται και ζητά να του χαρισθεί η ζωή. Οδηγείται αλυσοδεμένος στο Μανσουράχ, όπου κλείνεται στο σπίτι ενός αγιουβίδη τιτλούχου.

Παραδόξως πώς, αυτή η μεγαλειώδης νίκη του νέου αγιουβίδη Σουλτάνου αντί να ενισχύσει τη δύναμη του, θα προκαλέσει την πτώση του. Μια σύγκρουση φέρνει αντιμέτωπο τον Τουρανσάχ με τους κυριότερους Μαμελούκους αξιωματικούς του στρατού του. Οι τελευταίοι, πιστεύοντας, δικαιολογημένα, ότι σε αυτούς οφείλεται η σωτηρία της Αιγύπτου, απαιτούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στη διοίκηση της χώρας, ενώ ο ανώτατος άρχοντας θέλει να επωφεληθεί της αίγλης που απέκτησε και να τοποθετήσει δικούς του ανθρώπους στις υπεύθυνες θέσεις. Τρεις εβδομάδες μετά τη νίκη επί των Φράγκων, μια ομάδα Μαμελούκων, που συγκεντρώθηκε με πρωτοβουλία ενός λαμπρού Τούρκου αξιωματικού, του Μπαϊμπάρ του τοξότη, αποφασίζει να δράσει. Στις 2 Μαΐου 1250, μετά από ένα γεύμα που παρέθετε ο μονάρχης, ξέσπασε μια επανάσταση. Ο Τουρανσάχ, πληγωμένος στον ώμο από τον Μπαϊμπάρ, τρέχει προς το Νείλο ελπίζοντας να διαφύγει με μια βάρκα, όταν οι επαναστάτες τον πιάνουν. Τους παρακαλεί να τον αφήσουν να ζήσει και τους υπόσχεται ότι θα φύγει για πάντα από την Αίγυπτο και ότι θα παραιτηθεί. Αλλά ο τελευταίος αγιουβίδης Σουλτά-

νος θανατώνεται χωρίς οίκτο. Θα χρειαστεί μάλιστα να παρέμβει ένας απεσταλμένος του Χαλίφη, ώστε να ενταφιαστεί ο παλιός τους άρχοντας.

Παρά την επιτυχία του πραξικοπήματος τους, οι σκλάβοι-αξιωματικοί διστάζουν να σφετεριστούν το θρόνο. Οι πιο λογικοί από αυτούς σκέφτηκαν να βρουν μια συμβιβαστική λύση που θα επιτρέψει στη δύναμη τους που γεννιόταν να δημιουργήσει μια αίσθηση νομιμότητας, ίδια με αυτή των αγιουβιδών. Η τακτική που θα ακολουθήσουν θα σηματοδοτήσει την ιστορία του μουσουλμανικού κόσμου, όπως παρατηρεί ο Ιμπν Ουάσελ. έκπληκτος μάρτυρας αυτού του μοναδικού γεγονότος.

Μετά τη δολοφονία του Τουρανσάχ, διηγείται, *συγκεντρώθηκαν* οι *εμίρηδες και οι μαμελούκοι κοντά στο περίπτερο του Σουλτάνου και αποφάσισαν να ανεβάσουν στην εξουσία τη Σαζαράτ-αντ-ντορ, μια σύζυγο του αγιουβίδη Σουλτάνου, που έγινε βασίλισσα και σουλτάνα. Ανέλαβε όλες τις υποθέσεις του κράτους και έφτιαξε γι' αυτήν μια βασιλική σφραγίδα όπου αναγραφόταν «Ουμ Χαλίλ», η μητέρα του Χαλίλ, ενός παιδιού της που πέθανε σε μικρή ηλικία. Σε όλα τα τζαμιά, το κήρυγμα της Παρασκευής έγινε στο όνομα της Ουμ Χαλίλ, σουλτάνας του Καΐρου και ολόκληρης της Αιγύπτου. Αυτό δεν έχει ξαναγίνει ποτέ στην ιστορία τον Ισλάμ.*

Λίγο μετά την ενθρόνιση της, η Σαζαράτ-αντ-ντορ, παντρεύτηκε έναν από τους Μαμελούκους αρχηγούς, τον Αϊμπέκ και του απένειμε τον τίτλο του Σουλτάνου.

Η αντικατάσταση των Αγιουβιδών από τους Μαμελούκους έχει σαν συνέπεια και την αλλαγή της συμπεριφοράς του μουσουλμανικού κόσμου προς τους εισβολείς. Οι απόγονοι του Σαλαντίν ήταν πολύ διαλλακτικοί με τους Φράγκους. Με τη δύναμη τους ολοένα να εξασθενεί δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που απειλούσαν το Ισλάμ, τόσο από την Ανατολή όσο και από τη Δύση. Η επανάσταση των Μαμελούκων θα πάρει πολύ γρήγορα τη μορφή μιας απόπειρας για στρατιωτική, πολιτική και θρησκευτική ανόρθωση.

Με το πραξικόπημα του Καΐρου, η τύχη του βασιλιά της Γαλλίας δεν αλλάζει καθόλου. Την εποχή του Τουρανσάχ είχε γίνει μια συμφωνία κυρίων σύμφωνα με την οποία ο Λουδοβίκος θα αφηνόταν ελεύθερος με αντάλλαγμα την αποχώρηση όλων των φράγκικων στρατευμάτων από τα αιγυπτιακά εδάφη, κυρίως από τη Δαμιέττη και την πληρωμή λύτρων ύψους ενός εκατομμυρίου δηναρίων. Λίγες μέρες μετά την άνοδο στην εξουσία της Ουμ Χαλίλ, ο Γάλλος βασιλιάς αφέθηκε ελεύθερος. Πριν όμως τον νουθέτησαν οι Αιγύπτιοι διαπραγματευτές: «Πώς είναι δυνατόν ένας άνδρας λογικός, σοφός και έξυπνος σαν εσένα, να μπαίνει σ' ένα καράβι για να έρθει σε μια χώρα που κατοικείται από αναρίθμητους μουσουλμάνους; Σύμφωνα με τους νόμους μας ένας άνθρωπος που διασχίζει έτσι τη θάλασσα δεν μπορεί να λογοδοτήσει στη δικαιοσύνη».

— Και γιατί, παρακαλώ; ρώτησε ο βασιλιάς.

— Διότι πιστεύουμε ότι δεν έχει σώας τας φρένας.

Ο τελευταίος Φράγκος στρατιώτης θα φύγει από την Αίγυπτο πριν τα τέλη Μαΐου.

Οι Δυτικοί δε θα επιχειρήσουν πια να εισβάλουν στη χώρα του Νείλου. Ο «ξανθός κίνδυνος» θα σβήσει πολύ γρήγορα, μπροστά σ' έναν πολύ πιο τρομακτικό. Στον κίνδυνο που αποτελούν οι απόγονοι του Τζένγκις Χαν. Μετά το θάνατο του μεγάλου κατακτητή, η αυτοκρατορία του αποδυναμώθηκε από τις συγκρούσεις για τη διαδοχή και η μουσουλμανική Ανατολή επωφελήθηκε αυτής της αναπάντεχης τροπής. Παρ' όλ' αυτά, οι καβαλάρηδες της στέπας ενώθηκαν, το 1251, κάτω από την αρχηγία τριών αδελφών, εγγονών του Τζένγκις-Χαν, του Μόγγα, του Κουμπλάι και του Χουλαγκού. Ο πρώτος ανακηρύχτηκε αδιαμφισβήτητος άρχοντας της αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσα το Καρακορούμ στη Μογγολία. Ο δεύτερος βασιλεύει στο Πεκίνο. Ο τρίτος, που εγκαταστάθηκε στην Περσία, έχει τη φιλοδοξία να κατακτήσει όλη τη μουσουλμανική Ανατολή μέχρι τα παράλια της Μεσογείου, ίσως και μέχρι το Νείλο. Ο Χουλαγκού είναι μια περίεργη προσωπικότητα. Παθιασμένος με τη φιλοσοφία και τις τέχνες, αποζητώντας τη συναναστροφή με άτομα των γραμμάτων, μεταμορφώνεται κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του σε σαρκοβόρο θηρίο που διψάει για αίμα

και καταστροφή. Η στάση του επίσης στο θέμα της θρησκείας δεν είναι λιγότερο αντιφατική. Επηρεασμένος βαθιά από το Χριστιανισμό — η μητέρα του, η αγαπημένη του γυναίκα και πολλοί από τους συνεργάτες του ανήκουν στη Νεστωριανή Εκκλησία — παρ' όλ' αυτά δεν απαρνήθηκε ποτέ το Χαμανισμό, την παραδοσιακή θρησκεία του λαού του. Στις περιοχές που κυβερνά, κυρίως στην Περσία, είναι ανεκτικός με τους μουσουλμάνους. Παρασυρόμενος όμως από την επιθυμία του να καταστρέψει κάθε πολιτική προσωπικότητα, ικανή να του αντιταχθεί, ηγείται ενός πολέμου τέλειας καταστροφής εναντίον των πιο επιβλητικών μητροπόλεων του Ισλάμ.

Πρώτος του στόχος θα είναι η Βαγδάτη. Στην αρχή ο Χουλαγκού ζήτησε από τον τριακοστό έβδομο χαλίφη της δυναστείας των Αβασσιδών, τον αλ-Μουτασίμ, να αναγνωρίσει τη μογγολική κυριαρχία, όπως οι προκάτοχοι του είχαν αναγνωρίσει στο παρελθόν αυτή των Σελτζουκιδών. Ο πρίγκιπας των πιστών, έχοντας μεγάλη εμπιστοσύνη στο γόητρο του, στέλνει μήνυμα στον κατακτητή λέγοντας του ότι κάθε επίθεση κατά της πρωτεύουσας του χαλιφάτου θα προκαλούσε την κινητοποίηση ολόκληρου του αραβικού κόσμου, από τις Ινδίες έως το Μαγκρέμπ. Ο εγγονός του Τζένγκις-Χαν χωρίς να εντυπωσιαστεί του διαμηνύει ότι προτίθεται να καταλάβει την πόλη με τη βία. Κατά τα τέλη του 1257 κατευθύνεται προς την πρωτεύουσα των Αβασσιδών, με εκατοντάδες χιλιάδες ιππείς, καταστρέφοντας στο πέρασμα του το ιερό των Δολοφόνων στο Αλαμούτ, όπου καταστράφηκε μια βιβλιοθήκη ανυπολόγιστης αξίας, κάνοντας πια πολύ δύσκολη κάθε μελέτη σε βάθος της ιδεολογίας και των δραστηριοτήτων της αίρεσης. Ο χαλίφης, συνειδητοποιώντας το μέγεθος της απειλής, αποφασίζει να διαπραγματευτεί. Προτείνει στο Χουλαγκού να ακουστεί το όνομα του στα τεμένη της Βαγδάτης και να του απονείμει τον τίτλο του σουλτάνου. Πολύ αργά: Ο Μογγόλος προτίμησε τελικά το δυναμικό τρόπο. Ο πρίγκιπας των πιστών, αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει, μετά από μερικές εβδομάδες σθεναρής αντίστασης. Στις 10 Φεβρουαρίου 1258, πηγαίνει ο ίδιος προσωπικά στο στρατόπεδο του νικητή και τον βάζει να του υποσχεθεί ότι θα σεβαστεί τη ζωή των κατοίκων εάν αυτοί δεχτούν να καταθέσουν τα όπλα. Μάταια. Οι μουσουλμάνοι πολεμιστές μόλις κατέθεσαν τα όπλα εξοντώθηκαν. Μετά, οι μογγολικές ορδές ξεχύθηκαν στην επιβλητική πόλη, γκρεμίζοντας κτίρια, καίγοντας συνοικίες, σκοτώνοντας αλύπητα άνδρες, γυναίκες και παιδιά, ογδόντα χιλιάδες άτομα συνολικά. Μόνο η χριστιανική κοινότητα της πόλης διασώθηκε, χάρη στη μεσολάβηση της γυναίκας του Χαν. Ακόμα και ο ίδιος ο πρίγκιπας των πιστών θα εκτελεστεί, μερικές μέρες μετά την ήττα του. Το τραγικό τέλος του χαλιφάτου των Αβασσιδών βυθίζει το μουσουλμανικό κόσμο στη θλίψη. Τώρα πια δεν πρόκειται για μια μάχη που έχει ως σκοπό τον έλεγχο μιας πόλης ή μιας χώρας, αλλά για τον απελπισμένο αγώνα διάσωσης του Ισλάμ.

Οι Τάταροι συνεχίζουν τη θριαμβευτική τους πορεία με κατεύθυνση τη Συρία. Τον Ιανουάριο του 1260 ο στρατός του Χουλαγκού πολιορκεί το Χαλέπι και το καταλαμβάνει πολύ γρήγορα παρά την ηρωική αντίσταση των κατοίκων. Όπως και στη Βαγδάτη, σφαγές και καταστροφές έγιναν σ' αυτή την αρχαία πόλη, που κρίθηκε ένοχη γιατί σήκωσε κεφάλι στον κατακτητή. Μετά από λίγες εβδομάδες οι εισβολείς βρίσκονται μπροστά στις πύλες της Δαμασκού. Οι Αγιουβίδες βασιλίσκοι που κυβερνούν ακόμα τις συριακές πόλεις, είναι ανίκανοι να απωθήσουν το κύμα. Μερικοί από αυτούς αποφασίζουν να αναγνωρίσουν την κυριαρχία του Μεγάλου Χαν, σκεφτόμενοι ακόμα και να συμμαχήσουν με τους εισβολείς εναντίον των Μαμελούκων της Αιγύπτου, τους εχθρούς της δυναστείας τους — το άκρον άωτο της ασυνειδησίας. Όσον αφορά τη θέση των Χριστιανών, ανατολικών ή Φράγκων, οι γνώμες είναι διχασμένες. Οι Αρμένιοι, στο πρόσωπο του βασιλιά τους Χετχούμ, τάσσονται υπέρ των Μογγόλων, όπως και ο γαμπρός του, πρίγκιπας Βοημούνδος της Αντιόχειας. Αντίθετα, οι Φράγκοι της Άκρας κρατούν ουδέτερη στάση, όντας όμως ανεκτικοί με τους μουσουλμάνους. Η άποψη όμως που επικρατεί, τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, είναι ότι η μογγολική εκστρατεία είναι ένα είδος ιερού πολέμου ενάντια στο Ισλάμ, κάτι σαν υποκατάστατο στις φράγκικες εκστρατείες. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο κύριος αξιωματικός του Χου-

λαγκού στη Συρία, ο στρατηγός Κιτμπούκα, είναι νεστωριανός. Όταν κατακτήθηκε η Δαμασκός, την πρώτη Μαρτίου του 1260, υπήρχαν τρεις χριστιανοί πρίγκιπες μεταξύ των νικητών, προς μεγάλο σκανδαλισμό των Αράβων. Αυτοί ήταν ο Μποεμόν, ο Χετχούμ και ο Κιτμπούκα.

Μέχρι πού θα φτάσουν οι Τάταροι; Στη Μέκκα, πιστεύουν ακράδαντα μερικοί, για να επιφέρουν τη χαριστική βολή στη θρησκεία του Προφήτη. Σίγουρα πάντως θα φτάσουν στην Ιερουσαλήμ και λίγο πιο κάτω. Ολόκληρη η Συρία έχει πειστεί γι' αυτό. Την επομένη της πτώσης της Δαμασκού δύο μογγολικά αποσπάσματα καταλαμβάνουν δύο παλαιστινιακές πόλεις: τη Νεάπολη στο κέντρο και τη Γάζα νοτιοδυτικά. Όλοι σ' αυτήν την πόλη, που βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Σινά, είναι πεπεισμένοι ότι αυτό το τραγικό φθινόπωρο το 1260 ούτε η ίδια η Αίγυπτος θα γλιτώσει από την καταστροφή. Άλλωστε ο Χουλαγκού δεν περίμενε να τελειώσει την εκστρατεία του στη Συρία για να στείλει έναν πρεσβευτή στο Κάιρο και να ζητήσει την άνευ όρων παράδοση της χώρας του Νείλου. Ο απεσταλμένος έγινε δεκτός, τον άκουσαν και μετά τον αποκεφάλισαν. Οι Μαμελούκοι δεν αστειεύονται. Οι μέθοδοι τους δε μοιάζουν καθόλου με αυτές του Σαλαντίν. Οι σουλτάνοι-σκλάβοι που κυβερνούν εδώ και μια δεκαετία αντικατοπτρίζουν τη σκληρότητα και την αδιαλλαξία ενός αραβικού κόσμου που βάλλεται από όλες τις μεριές. Μάχονται με ότι μέσο διαθέτουν. Χωρίς ενδοιασμούς, χωρίς μεγάθυμες χειρονομίες, χωρίς συμβιβασμούς, αλλά με τόλμη και αποτελεσματικότητα.

Όλα τα βλέμματα στρέφονται σ' αυτούς, γιατί αντιπροσωπεύουν την τελευταία ελπίδα αναχαίτισης της προέλασης του εισβολέα. Στο Κάιρο η εξουσία βρίσκεται — εδώ και μερικούς μήνες — στα χέρια ενός στρατιωτικού τούρκικης καταγωγής του Κιουτούζ. Η Σαζαράτ-αντ-ντορ και ο σύζυγος της Αϊμπέκ αφού κυβέρνησαν επί εφτά χρόνια, αλληλοσκοτώθηκαν. Σχετικά με αυτό το θέμα κυκλοφορούσαν διάφορες εκδοχές για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτή που προτιμούν οι λαϊκοί παραμυθάδες ανακατεύει την αγάπη και τη ζήλια με τις πολιτικές φιλοδοξίες. Η σουλτάνα ετοιμάζεται να πλύνει τον άντρα της όπως το συνηθίζει, όταν επωφελούμενη αυτής της ώρας της χαλάρωσης και οικειότητας, επιπλήττει το Σουλτάνο γιατί πήρε για παλλακίδα μια όμορφη σκλάβα δεκατεσσάρων ετών. «Δε σου αρέσω πια, λοιπόν;» ρωτά για να τον συγκινήσει. Ο Αϊμπέκ όμως της απαντά απότομα: «Αυτή είναι νέα, ενώ εσύ δεν είσαι πια». Η Σαζαράτ-αντ-ντορ τρέμει από λύσσα. Ρίχνει στα μάτια του συζύγου της σαπουνάδα, του λέει μερικές συμφιλιωτικές κουβέντες για να ξεγελάσει τη δυσπιστία του, μετά, ξαφνικά, αρπάζοντας ένα μαχαίρι, του διαπερνά τα πλευρά. Ο Αϊμπέκ πέφτει κάτω. Η σουλτάνα μένει ακίνητη μερικές στιγμές, σαν παράλυτη. Έπειτα πηγαίνει προς την πόρτα και φωνάζει μερικές έμπιστες σκλάβες για να ξεφορτωθούν το πτώμα. Αλλά, για μεγάλη της ατυχία, ένας γιος του Αϊμπέκ, ηλικίας δεκαπέντε ετών, που παρατήρησε ότι το νερό που χυνόταν από το μπάνιο ήταν κόκκινο, έτρεξε στο δωμάτιο και είδε τη Σαζαράτ-αντ-ντορ μισόγυμνη στο πλάι της πόρτας, να κρατάει ένα μαχαίρι κόκκινο από το αίμα. Αυτή αρχίζει να τρέχει στους διαδρόμους του παλατιού, κυνηγημένη από το θετό της γιο, ο οποίος ειδοποιεί τους φρουρούς. Όταν κόντευαν να την πιάσουν, η σουλτάνα παραπάτησε. Το κεφάλι της χτύπησε με δύναμη σε μια μαρμάρινη πλάκα. Όταν την πλησίασαν δεν ανέπνεε πια.

Αν και διανθισμένη, αυτή η εκδοχή προκαλεί το ιστορικό ενδιαφέρον στο βαθμό που— με βάση κάθε αληθοφάνεια — αναπαριστά ότι ακριβώς διηγούνταν στους δρόμους του Καΐρου, την επομένη του δράματος, τον Απρίλιο του 1257.

Ότι κι αν έγινε, μετά τον αφανισμό των δύο ηγεμόνων, αναρριχάται στο θρόνο ο μικρός γιος του Αϊμπέκ. Όχι όμως για πολύ. Όσο μεγαλώνει η μογγολική απειλή, οι αρχηγοί του αιγυπτιακού στρατού αντιλαμβάνονται ότι ένας έφηβος δεν μπορεί να έχει την υπευθυνότητα που απαιτείται για την αποφασιστική μάχη που προετοιμάζουν. Το Δεκέμβριο του 1259, όταν οι ορδές του Χουλαγκού αρχίζουν να κατακλύζουν τη Συρία, ένα πραξικόπημα ανεβάζει στην εξουσία τον Κιουτούζ, έναν ώριμο άνδρα, ενεργητικό, που μιλάει τη γλώσσα του ιερού πολέμου και κηρύσσει γενική κινητοποίηση εναντίον του εισβολέα, εχθρού του Ισλάμ.

Εξετάζοντας τα ιστορικά γεγονότα διαπιστώνουμε ότι το

νέο αυτό πραξικόπημα του Καΐρου εμφανίζεται σαν μια γνήσια πατριωτική αντίδραση. Αμέσως η χώρα είναι επί ποδός πολέμου. Από τον Ιούλιο του 1260, μια ισχυρή αιγυπτιακή στρατιά εισχωρεί στην Παλαιστίνη για να αντιμετωπίσει τον εχθρό.

Ο Κιουτούζ δεν αγνοεί το γεγονός, ότι αφότου πέθανε ο Μόγγα-Χαν, ανώτατος άρχοντας των Μογγόλων και ο αδελφός του Χουλαγκού αναγκάστηκε να φύγει για να συμμετάσχει με το στρατό του στην πάλη της διαδοχής, ο μογγολικός στρατός έχασε ένα από τα βασικότερα στρατεύματα του. Μετά την κατάκτηση της Δαμασκού, ο εγγονός του Τζένγκις-Χαν έφυγε από τη Συρία, αφήνοντας στη χώρα αυτή μόνο μερικές χιλιάδες ιππέων υπό την ηγεσία του στρατηγού του Κιτμπούκα.

Ο Σουλτάνος ξέρει ότι είναι η καταλληλότερη στιγμή να καταφέρει ένα καίριο χτύπημα στον εισβολέα. Ο αιγυπτιακός στρατός αρχίζει λοιπόν να επιτίθεται στη μογγολική φρουρά της Γάζας, η οποία κατελήφθη εξ απήνης και αντιστάθηκε ελάχιστα. Έπειτα, οι Μαμελούκοι προχωρούν προς την Άκρα, γνωρίζοντας πολύ καλά ότι οι Φράγκοι της Παλαιστίνης βλέπουν με καλύτερες διαθέσεις τους Μογγόλους, απ' ότι αυτοί της Αντιόχειας. Εάν μερικοί από τους βαρόνους τους επωφελούνται ακόμα από τις ήττες του Ισλάμ, οι περισσότεροι είναι τρομοκρατημένοι από τη βιαιότητα των Ασιατών κατακτητών. Έτσι, όταν ο Κιουτούζ τους προτείνει μια συμμαχία, η απάντηση τους δεν είναι αρνητική. Αν και δεν είναι έτοιμοι να συμμετάσχουν στις μάχες, δε φέρνουν αντίρρηση να περάσει ο αιγυπτιακός στρατός από τα εδάφη τους και να ανεφοδιαστεί. Κατ' αυτό τον τρόπο ο Σουλτάνος μπορεί να προχωρήσει στο εσωτερικό της Παλαιστίνης, ακόμα και προς τη Δαμασκό, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να προστατεύει τα νώτα του.

Ο Κιτμπούκα ετοιμάζεται να πάει να τους συναντήσει όταν ξεσπά στη Δαμασκό μια λαϊκή εξέγερση. Οι μουσουλμάνοι, αγανακτισμένοι από την υπέρογκη φορολογία των εισβολέων και αναθαρρημένοι από την απουσία του Χουλαγκού, εγείρουν οδοφράγματα και βάζουν φωτιά στις εκκλησίες των Μογγόλων. Ο Κιτμπούκα θα χρειαστεί αρκετές ημέρες για να αποκαταστήσει την τάξη, κάτι που επιτρέπει στον Κιουτούζ να σταθεροποιήσει τις θέσεις του στη Γαλιλαία. Οι δύο στρατοί

συναντιούνται στις 3 Σεπτεμβρίου του 1260, στα περίχωρα του χωριού Αιν Ζαλούτ, «η πηγή του Γολιάθ». Ο Κιουτούζ είχε το χρόνο να κρύψει το μεγαλύτερο μέρος των στρατευμάτων του, αφήνοντας στο πεδίο της μάχης μόνο μια εμπροσθοφυλακή υπό τις διαταγές του πιο λαμπρού του αξιωματικού, του Μπαϊμπάρ. Ο Κιτμπούκα φθάνει βιαστικά και από κακή πληροφόρηση πέφτει στην παγίδα. Επιτίθεται με όλα του τα στρατεύματα. Ο Μπαϊμπάρ υποχωρεί και ενώ ο Μογγόλος τον κυνηγά, βρίσκεται περικυκλωμένος από αιγυπτιακές δυνάμεις πιο μεγάλες σε αριθμό απ' ότι οι δικές του.

Σε μερικές ώρες το μογγολικό ιππικό κατατροπώνεται. Ο ίδιος ο Κιτμπούκα συλλαμβάνεται και αποκεφαλίζεται.

Το βράδυ της ογδόης Σεπτεμβρίου οι Μαμελούκοι ιππείς μπαίνουν ως ελευθερωτές στη Δαμασκό που πανηγυρίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΝΑ ΔΩΣΕΙ Ο ΘΕΟΣ ΝΑ ΜΗΝ ΞΑΝΑΠΑΤΗΣΟΥΝ ΠΟΤΕ ΠΙΑ!

Η μάχη του Αιν Ζαλούτ αν και ήταν πολύ λιγότερο θεαματική από αυτή του Χιττίν, λιγότερο επινοητική επίσης σε στρατιωτικό επίπεδο, θεωρείται μια από τις πλέον καθοριστικές μάχες της ιστορίας. Διότι θα επιτρέψει στους μουσουλμάνους όχι μόνο να αποφύγουν την τέλεια καταστροφή, αλλά και να αναχτήσουν τα εδάφη που είχαν καταλάβει οι Μογγόλοι. Σύντομα άλλωστε οι απόγονοι του Χουλαγκού, που είχαν εγκατασταθεί στην Περσία, θα προσηλυτισθούν στο Ισλάμ για να εδραιώσουν καλύτερα την ηγεμονία τους.

Η εξέγερση των μαμελούκων θα οδηγήσει άμεσα σε ένα ξεκαθάρισμα λογαριασμών με όλους όσους υποστήριξαν τον εισβολέα. Το κάλεσμα έγινε με μεγάλη ζέση. Από δω και στο εξής δεν τίθεται πλέον λόγος να ανασταλούν οι επιθέσεις εναντίον του εχθρού, είτε αυτός είναι Φράγκος είτε Τάταρος.

Οι μαμελούκοι, αφού ανακατέλαβαν το Χαλέπι στις αρχές Οκτωβρίου του 1620 και αφού απώθησαν χωρίς δυσκολία μια αντεπίθεση του Χουλαγκού, σκοπεύουν να οργανώσουν σφοδρές επιθέσεις αντιποίνων εναντίον του Μποεμόν της Αντιόχειας και του Χετχούμ της Αρμενίας, των κυρίων συμμάχων των Μογγόλων. Όμως, μια πάλη διαδοχής εκδηλώνεται στην καρδιά του αιγυπτιακού στρατού. Ο Μπαϊμπάρ επιθυμούσε να εδραιωθεί στο Χαλέπι ως ημιαυτόνομος κυβερνήτης. Ο Κιουτούζ, που φοβόταν τις φιλοδοξίες του αξιωματικού του, αρνείται. Δεν επιθυμεί καθόλου την ύπαρξη μιας αντιμαχόμενης

δύναμης στη Συρία. Για να επιταχύνει αυτή τη σύγκρουση, ο Σουλτάνος συγκεντρώνει το στρατό του και ξαναπαίρνει το δρόμο προς την Αίγυπτο. Φθάνοντας σε απόσταση τριών ημερών πορείας από την Αίγυπτο, παραχωρεί στους στρατιώτες του μια μέρα για ανάπαυση, την 23η Οκτωβρίου και ο ίδιος αποφασίζει να επιδοθεί στο αγαπημένο του άθλημα, το κυνήγι του λαγού, συνοδευόμενος από τους κυριότερους αρχηγούς του στρατού. Φροντίζει άλλωστε να συνοδεύεται από τον Μπαϊμπάρ, φοβούμενος μήπως ο τελευταίος επωφεληθεί της απουσίας του και προκαλέσει ανταρσία. Η μικρή ομάδα απομακρύνεται από το στρατόπεδο το χάραμα. Μετά από δύο ώρες σταματούν για να ξεκουραστούν. Ένας εμίρης πλησιάζει του Κιουτούζ και του πιάνει το χέρι σαν για να το φιλήσει. Την ίδια στιγμή ο Μπαϊμπάρ, τραβάει το σπαθί του και το βυθίζει στην πλάτη του Σουλτάνου. Ο Σουλτάνος σωριάζεται. Χωρίς να χάσουν λεπτό οι δύο συνωμότες πηδούν στα άλογα τους και επιστρέφουν στο στρατόπεδο με γοργό καλπασμό. Παρουσιάζονται στον εμίρη Ακτάι, ένα γηραιό αξιωματικό σεβαστό από όλο το στράτευμα και του αναγγέλλουν: «Σκοτώσαμε τον Κιουτούζ». Ο Ακτάι, που δε φαινόταν ιδιαίτερα συγκινημένος ρώτησε: «Ποιος από εσάς τον σκότωσε με τα ίδια του τα χέρια;» Ο Μπαϊμπάρ δε διστάζει: «Εγώ!» Ο γηραιός μαμελούκος τον πλησιάζει, τον καλεί να εγκατασταθεί στη σκηνή του σουλτάνου και υποκλίνεται μπροστά του για να του αποδώσει τιμές. Σύντομα, όλος ο στρατός επευφημεί το νέο σουλτάνο.

Αυτή η αχαριστία προς το νικητή του Αιν Ζαλούτ, δύο μήνες μετά από το λαμπρό του κατόρθωμα, σίγουρα δεν τιμά καθόλου τους μαμελούκους. Θα έπρεπε όμως να επισημάνουμε, για να δικαιολογήσουμε τους σκλάβους-αξιωματικούς, ότι οι περισσότεροι από αυτούς θεωρούσαν τον Μπαϊμπάρ, εδώ και πολλά χρόνια, ως τον πραγματικό τους αρχηγό. Δεν ήταν αυτός άλλωστε που το 1250 τόλμησε να χτυπήσει με το όπλο του τον αγιουβίδη Τουρανσάχ, εκφράζοντας με αυτό τον τρόπο την επιθυμία των μαμελούκων να αναλάβουν οι ίδιοι την εξουσία; Δεν είχε παίξει καθοριστικό ρόλο στη νίκη, εναντίον των Μογγόλων; Έτσι επιβλήθηκε μεταξύ των ομοεθνών του, τόσο λόγω της πολιτικής του διορατικότητας, της στρατιωτικής του ικανότητας, όσο και της εκπληκτικής φυσικής του δύναμης.

Ο μαμελούκος σουλτάνος γεννήθηκε το 1223 και άρχισε τη ζωή του σκλάβος στη Συρία. Ο πρώτος του αφέντης, ο αγιουβίδης εμίρης της Χάμα, τον πούλησε από πρόληψη γιατί το βλέμμα του τον ανησυχούσε. Ο νεαρός Μπαϊμπάρ ήταν πράγματι ένας γίγαντας πολύ μελαχρινός, με βραχνή φωνή, γαλανά και φωτεινά μάτια και με μια μεγάλη λευκή κηλίδα στο δεξί μάτι. Ο μελλοντικός σουλτάνος, αγοράστηκε από ένα μαμελούκο αξιωματικό που τον τοποθέτησε στη φρουρά του Αγιούμπ. Εκεί, χάρη στις προσωπικές του ικανότητες και κυρίως εξαιτίας της παντελούς έλλειψης ενδοιασμών που τον χαρακτήριζε αναρριχήθηκε γρήγορα και βρέθηκε στην κορυφή της ιεραρχίας.

Κατά τα τέλη Οκτωβρίου του 1260, ο Μπαϊμπάρ μπαίνει νικητής στο Κάιρο, όπου η κυριαρχία του αναγνωρίζεται χωρίς δυσκολία. Αντίθετα, στις συριακές πόλεις, άλλοι μαμελούκοι αξιωματικοί επωφελούνται του θανάτου του Κιουτούζ και κηρύσσουν την ανεξαρτησία τους. Ο σουλτάνος, όμως, με μια εκστρατεία-αστραπή, προσεταιρίζεται τη Δαμασκό και το Χαλέπι, επανενώνοντας κάτω από την ηγεσία του την παλαιά περιοχή των αγιουβιδών. Αυτός ο αιμοσταγής και αμόρφωτος αξιωματικός, αναδεικνύεται, πολύ γρήγορα, σε μεγάλο ηγέτη, σε δημιουργό μιας πραγματικής αναγέννησης του αραβικού κόσμου. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του η Αίγυπτος και σε μικρότερο βαθμό η Συρία θα ξαναγίνουν λαμπρά πνευματικά και καλλιτεχνικά κέντρα. Ο Μπαϊμπάρ, που θα αφιερώσει τη ζωή του στην καταστροφή κάθε φράγκικου φρουρίου ικανού να του αντισταθεί, ενδιαφέρεται παράλληλα πάρα πολύ. Εξωραΐζει το Κάιρο κατασκευάζοντας σε ολόκληρη την επικράτεια του γέφυρες και δρόμους. Θα ιδρύσει επίσης, μια ταχυδρομική υπηρεσία με περιστέρια ή με άλογα, πολύ πιο αποτελεσματική από αυτές του Νουρεντίν και του Σαλαντίν. Η διακυβέρνηση του θα είναι αυστηρή, μερικές φορές βίαιη, αλλά πεφωτισμένη και καθόλου αυθαίρετη. Όσον αφορά στους Φράγκους, μόλις ανέλαβε την εξουσία, υιοθέτησε μια σταθερή πολιτική που αποσκοπούσε στο να μειώσει την επιρροή τους. Διαχωρίζει, όμως, την τακτική του απέναντι στους Φράγκους της Ακρας,

τους οποίους θέλει απλώς να αποδυναμώσει και σε αυτούς της Αντιόχειας που τους θεωρεί ένοχους γιατί συμμάχησαν με τους Μογγόλους εισβολείς.

Από τα τέλη του 1261, σχεδιάζει νά· οργανώσει μια εκστρατεία τιμωρίας, εναντίον των εδαφών του πρίγκιπα Μποεμόν και του Αρμένιου βασιλιά Χετχρύμ, εμποδίζεται όμως από τους Τατάρους. Ο Χουλαγκού παρόλο που δεν είναι σε θέση να εισβάλει στην περιοχή, διαθέτει ακόμα δυνάμεις στη Συρία οι οποίες μπορούν να εμποδίσουν την τιμωρία των συμμάχων του. Ο Μπαϊμπάρ, σοφά σκεπτόμενος, αποφασίζει να περιμένει μια καλύτερη ευκαιρία.

Αυτή, παρουσιάζεται το 1265, όταν πεθαίνει ο Χουλαγκού. Τότε ο Μπαϊμπάρ, επωφελείται των διαστάσεων που εκδηλώνονται μεταξύ των Μογγόλων για να εισβάλει πρώτα στη Γαλιλαία και να εξολοθρεύσει πολλές ισχυρές θέσεις με τη βοήθεια μερίδας των χριστιανών της περιοχής. Έπειτα κατευθύνεται ξαφνικά βόρεια, εισδύει στα εδάφη του Χετχούμ, καταστρέφει τη μια μετά την άλλη όλες τις πόλεις και παίρνει μαζί του πάνω από σαράντα χιλιάδες αιχμαλώτους. Το αρμενικό βασίλειο δε θα ανορθωθεί ποτέ πια. Ο Μπαϊμπάρ εκστρατεύει και πάλι την άνοιξη του 1268. Αρχίζει επιτιθέμενος στα περίχωρα της Άκρας, καταλαμβάνει το φρούριο του Μπωφόρ, έπειτα, στρεφόμενος με το στρατό του βόρεια, εμφανίζεται κάτω από τα τείχη της Τρίπολης, την 1η Μαΐου. Εκεί βρίσκεται ο άρχοντας της πόλης που δεν είναι άλλος από τον Μποεμόν-Βοημούνδο, ο οποίος είναι και άρχοντας της Αντιόχειας. Αυτός γνωρίζοντας πολύ καλά το μίσος που τρέφει για το άτομο του ο σουλτάνος, προετοιμάζεται για μακρά πολιορκία. Ο Μπαϊμπάρ όμως, έχει άλλα σχέδια. Μερικές μέρες αργότερα, κατευθύνεται και πάλι προς βορρά και φθάνει προ των πυλών της Αντιόχειας στις 14 Μαΐου. Η μεγαλύτερη φράγκικη πόλη, που αντιστάθηκε επί εκατόν εβδομήντα χρόνια σ' όλους τους μουσουλμάνους ηγεμόνες, δε θα αντισταθεί περισσότερο από τέσσερις ημέρες. Από το βράδυ της 18ης Μαΐου δημιουργείται ένα ρήγμα στο τείχος, όχι μακριά από την ακρόπολη· τα στρατεύματα του Μπαϊμπάρ κατακλύζουν τους δρόμους. Αυτή η κατάκτηση δε μοιάζει καθόλου με αυτές του Σαλαντίν. Οι κάτοικοι σφαγιάστηκαν ή οδηγήθηκαν στη σκλαβιά και η ίδια η πόλη καταστράφηκε ολοσχερώς. Από την επιβλητική μητρόπολη δε θα μείνει παρά μια έρημη πολίχνη, σπαρμένη με ερείπια που με το χρόνο θα καλυφθούν από χλόη.

Ο Μποεμόν θα πληροφορηθεί την πτώση της πόλης του από ένα αξιομνημόνευτο γράμμα που του στέλνει ο Μπαϊμπάρ και το οποίο είχε συντάξει ο επίσημος χρονικογράφος του Σουλτάνου, ο αιγύπτιος Ιμπν Αμπντ-ελ-Ζάχερ:

Στον ευγενή και ανδρείο ιππότη Βοημούνδο, στον πρίγκιπα που έγινε απλός κόμης εξαιτίας της κατάκτησης της Αντιόχειας.

Ο σαρκασμός δε σταματά σ' αυτό το σημείο:

Όταν σε αφήσαμε στην Τρίπολη, κατευθυνθήκαμε αμέσως προς την Αντιόχεια, όπου φτάσαμε την πρώτη μέρα του σεβάσμιου μήνα του ραμαζανιού. Την ώρα που φθάναμε τα στρατεύματα βγήκαν να μας πολεμήσουν αλλά νικήθηκαν, γιατί αν και υποστηρίζονταν μεταξύ τους δεν είχαν την υποστήριξη του Θεού. Να 'βλεπες τους ιππότες σου πεσμένους κάτω από τα πόδια των αλόγων, τα παλάτια σου να λεηλατούνται, τις κυρίες σου που τις πουλούσαν στις συνοικίες της πόλης και τις αγόραζαν μόνο με ένα δηνάριο, που το είχαν βέβαια πάρει από τα δικά σου χρήματα!

Μετά από μια μακροσκελή περιγραφή όπου ο ερίτιμος παραλήπτης διάβασε κάθε λεπτομέρεια, ο σουλτάνος καταλήγει λέγοντας:

Αυτό το γράμμα θα σε χαροποιήσει ανακοινώνοντας σου ότι ο Θεός σου έκανε χάρη αφήνοντας σε σώο και αβλαβή και παρατείνοντας τη ζωή σου, από τη στιγμή που δεν ήσουν στην Αντιόχεια. Γιατί αν βρισκόσουν εκεί θα ήσουν τώρα νεκρός, πληγωμένος ή αιχμάλωτος. Ίσως όμως ο Θεός να σε προστάτεψε για να υποταχθείς και να δηλώσεις υπακοή.

Ο Μποεμόν, όντας λογικός και κυρίως χωρίς καμιά δύναμη, απαντά προτείνοντας ανακωχή. Ο Μπαϊμπάρ δέχεται. Ξέρει πως ο κόμης, τρομοκρατημένος δεν παρουσιάζει πια κανένα κίνδυνο, όπως επίσης και ο Χετχούμ του οποίου το βασίλειο έχει πια σβηστεί από το χάρτη. Όσο για τους Φράγκους της Παλαιστίνης, είναι κι αυτοί πολύ ευχαριστημένοι που τους δόθηκε παράταση. Ο σουλτάνος στέλνει στην Άκρα το χρονικογράφο του Αμπντ-ελ-Ζάχερ για να επισφραγίσει τη συμφωνία.

Ο βασιλιάς τους προφασιζόταν διάφορες υπεκφυγές για να αποκτήσει καλύτερες συνθήκες, αλλά εγώ ήμουν αμετάπειστος σύμφωνα με τις οδηγίες του σουλτάνου. Ο βασιλιάς των Φράγκων είπε εκνευρισμένος στο διερμηνέα: «Πες του να κοιτάξει πίσω του!» Γύρισα και είδα όλο το φράγκικο στρατό σε παράταξη μάχης. Ο διερμηνέας πρόσθεσε: «Ο βασιλιάς λέει να μην ξεχνάτε την ύπαρξη αυτού του πλήθους των στρατιωτών». Καθώς εγώ δεν απαντούσα, ο βασιλιάς επέμενε μέσω του διερμηνέα. Τότε εγώ ρώτησα: «Μπορώ να έχω την επιβεβαίωση ότι θα παραμείνω ζωντανός αν πω αυτό που πιστεύω; — Ναι — Ε, λοιπόν, πες στο βασιλιά ότι οι στρατιώτες του είναι κατά πολύ λιγότεροι από τους Φράγκους αιχμαλώτους που βρίσκονται στις φυλακές του Καΐρου!» Ο βασιλιάς κόντεψε να πνιγεί, έπειτα έβαλε τέλος στη συνομιλία. Μας δέχτηκε όμως μετά από λίγο για να επισυνάψει την ανακωχή.

Από δω και στο εξής, ο Μπαϊμπάρ δεν ανησυχεί για τους Φράγκους ιππότες. Ξέρει πως η αναπόφευκτη απάντηση για την κατάληψη της Αντιόχειας δε θα δοθεί από αυτούς, αλλά από τους άρχοντες τους, τους βασιλιάδες της Δύσης.

Δεν έχει ακόμα τελειώσει το 1268, όταν επίμονες φήμες αναγγέλλουν τη μελλοντική επιστροφή στην Ανατολή του βασιλιά της Γαλλίας, επικεφαλής ενός ισχυρού στρατού. Ο σουλτάνος ρωτά συχνά εμπόρους και ταξιδιώτες. Το καλοκαίρι του 1270, μια είδηση φτάνει στο Κάιρο. Ο Λουδοβίκος αποβιβάστηκε με έξι χιλιάδες άντρες στην παραλία της Carthage κοντά στην Τύνιδα. Ο Μπαϊμπάρ, χωρίς να διστάσει, συγκεντρώνει τους σημαντικότερους μαμελούκους εμίρηδες, για να τους ανακοινώσει την πρόθεση του να αναχωρήσει επικεφαλής ενός ισχυρού στρατού, για τη μακρινή επαρχία της Αφρικής, ώστε να βοηθήσει τους μουσουλμάνους να απωθήσουν αυτή τη νέα φράγκικη εισβολή. Μετά από μερικές βδομάδες, ο σουλτάνος παίρνει ένα νέο μήνυμα, υπογεγραμμένο από τον αλ-Μουστανσίρ, εμίρη της Τύνιδας, όπου του ανακοινώνει ότι ο βασιλιάς της Γαλλίας βρέθηκε νεκρός στο στρατόπεδο του και πως ο στρατός του έφυγε αφού αποδεκατίστηκε από τον πόλεμο και τις αρρώστιες. Μόλις αποσοβήθηκε αυτός ο κίνδυνος, ο Μπαϊμπάρ αποφάσισε να επιτεθεί και πάλι εναντίον των Φράγκων της Ανατολής. Το Μάρτιο του 1271, καταλαμβάνει το τρομερό «Χοσν-αλ-Ακράντ», το Κρακ των ιπποτών, που ούτε και αυτός ο Σαλαντίν είχε κατορθώσει να εξολοθρεύσει.

Στα χρόνια που ακολουθούν, οι Φράγκοι και κυρίως οι Μογγόλοι, υπό την ηγεσία του Αμπάγκα, γιου και διαδόχου του Χουλαγκού, θα οργανώσουν πολλές επιδρομές στη Συρία, όλες, όμως, θα απωθηθούν. Όταν ο Μπαϊμπάρ πεθαίνει δηλητηριασμένος, τον Ιούλιο του 1277, οι φράγκικες κτήσεις στην Ανατολή δε θα είναι παρά μια σειρά παραλιακών πόλεων περικυκλωμένων από την αυτοκρατορία των Μαμελούκων. Τα ισχυρά φρούρια τους γκρεμίστηκαν εντελώς. Η αναστολή των εχθροπραξιών που απόλαυσαν την εποχή των Αγιουβιδών τελείωσε οριστικά. Η απώθησή τους είναι τώρα πια αδιαμφισβήτητη.

Παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας. Η ανακωχή που είχε παραχωρηθεί από τον Μπαϊμπάρ ανανεώθηκε από τον Καλαούν, το νέο μαμελούκο σουλτάνο, το 1283. Αυτός δε διάκειται εχθρικά προς τους Φράγκους. Διατίθεται να εγγυηθεί της παρουσίας τους και της ασφάλειας τους στην Ανατολή με τον όρο να αρνηθούν να βοηθούν τους εχθρούς του Ισλάμ, κατά τη διάρκεια κάθε νέας εισβολής. Το κείμενο της συνθήκης που προτείνει στο βασίλειο της Άκρας αποτελεί εκ μέρους αυτού του φωτισμένου και ικανού κυβερνήτη, μια μοναδική απόπειρα διευθέτησης του ζητήματος των Φράγκων.

Αν ένας Φράγκος βασιλιάς αναχωρήσει από τη Δύση, αναφέρεται στο κείμενο, *για να έρθει να επιτεθεί στη γη του σουλ-*

τάνου ή του γιου του, ο αντιπρόσωπος του βασιλείου και οι α-νώτατοι άρχοντες της Άκρας υποχρεώνονται να πληροφορήσουν το σουλτάνο δύο μήνες πριν την επικείμενη άφιξη του. Άν αποβιβασθεί στην Ανατολή μετά την πάροδο των δυο αντών μηνών, ο αντιπρόσωπος τον βασιλείου και οι ανώτατοι άρχοντες της Άκρας απαλλάσσονται κάθε ευθύνης.

Εάν εμφανισθεί ένας εχθρός, είτε από τους Μογγόλους, είτε από άλλον, όποιος από τους σνμβαλλομένους το πληροφορηθεί πρώτος, υποχρεούται να ειδοποιήσει τον άλλον. Εάν ένας τέτοιος εχθρός — ο θεός να βάλει το χέρι τον - βαδίσει εναντίον της Συρίας και τα στρατεύματα τον σουλτάνου νποχωρήσουν μπροστά του, οι κυβερνήτες της Άκρας έχουν το δικαίωμα να διαπραγματευτούν με τον εχθρό για να σώσουν τους υπηκόους και τα εδάφη τους.

Η συνθήκη που υπογράφτηκε το Μάιο του 1283 για δέκα χρόνια, δέκα μήνες, 10 μέρες και 10 ώρες, καλύπτει όλα τα παράκτια φράγκικα κράτη, δηλαδή την πόλη της Άκρας με τους οπωρώνες της, τα χωράφια της, τους μύλους, τα αμπέλια και τα εβδομήντα τρία χωριά που εξαρτιούνται από αυτήν την πόλη της Χάιφα, τα αμπέλια της, τους οπωρώνες και τα επτά χωριά που εξαρτιούνται από αυτήν. Όσον αφορά τη Σάιντα, στους Φράγκους ανήκουν το κάστρο και η πόλη, τα αμπέλια και τα προάστια, καθώς επίσης τα δεκαπέντε χωριά που εξαρτιούνται από αυτήν, η πεδιάδα που τα περιβάλλει, τα ποτάμια της, τα ρυάκια της, οι πηγές της, οι οπωρώνες της, οι μύλοι της, τα αρδευτικά έργα της και τα φράγματα που χρησιμοποιούνται εδώ και πολύ καιρό για την άρδευση των χωραφιών της. Εάν η απαρίθμηση είναι μακροσκελής και λεπτομερειακή, αυτό συμβαίνει για να αποφευχθεί κάθε αμφισβήτηση. Παρ' όλα αυτά το σύνολο των φράγκικων εδαφών φαίνεται γελοίο: μια στενή και παρακμασμένη λωρίδα που δε μοιάζει σε τίποτα με την παλιά και κραταιή δύναμη της περιοχής. Βέβαια, οι περιοχές που αναφέρονται δεν αντιπροσωπεύουν το σύνολο των φράγκικων κτήσεων. Η Τύρος, που αποσπάστηκε από το βασίλειο της Άκρας, συνήψε χωριστή συμφωνία με τον Καλαούν. Στο βορρά, πόλεις όπως η Τρίπολη και η Λαττάκεια εξαιρέθηκαν της συμφωνίας.

Είναι επίσης και η περίπτωση του κάστρου του Μαρκάμπ που κατέχεται από το τάγμα των Hospitaliers, των «αλ-οσμπιτάρ». Αυτοί οι μοναχοί-ιππότες τάχθηκαν θερμά υπέρ των Μογγόλων, φθάνοντας στο σημείο να μάχονται στο πλευρό τους, κατά τη διάρκεια μιας νέας απόπειρας εισβολής το 1281. Έτσι ο Καλαούν αποφάσισε να τους τιμωρήσει. *Τοφθι νόπωρο τον 1285,* μας λέει ο Ιμπν Αμπντ-ελ-Ζάχερ, ο *σουλτάνος ετοίμασε στη Δαμασκό πολιορκητικές μηχανές. Τον έφεραν δε, από την Αίγυπτο μεγάλες ποσότητες βελών και όλων των ειδών τα όπλα, τα οποία μοίρασε στους εμίρηδες. Ζήτησε να ετοιμαστούν σιδερένια μηχανήματα και σωλήνες που εκσφενδόνιζαν φωτιές, τέτοια που δεν υπάρχουν πουθενά παρά μόνο στα «μακχαζέν» - μαγαζιά - και στα «νταρ-αλ-σινάα», στο οπλοστάσιο τον σουλτάνου. Στρατολόγησαν επίσης, ειδικούς πυροτεχνουργούς και περικύκλωσαν το Μαρκάμπ με καταπέλτες, από τους οποίους τρεις ήταν φραγκικού τύπου και τέσσερις τύπου «διάολος». Στις 25 Μαΐου τα τείχη του φρουρίου ήταν τόσο κατεστραμμένα ώστε οι υπερασπιστές του παραδόθηκαν. Ο Καλαούν τους επέτρεψε να φύγουν σώοι και αβλαβείς προς την Τρίπολη, παίρνοντας μαζί τους τα προσωπικά τους είδη.*

Για άλλη μια φορά, οι σύμμαχοι των Μογγόλων τιμωρήθηκαν, χωρίς να μπορέσουν να επέμβουν. Θα μπορούσαν να αντιδράσουν, αλλά οι πέντε βδομάδες που κράτησε η πολιορκία δεν ήταν αρκετές για να οργανώσουν μια εκστρατεία από την Περσία. Παρ' όλα αυτά το 1285, οι Τάταροι είναι περισσότερο από ποτέ αποφασισμένοι να ξαναρχίσουν τις επιθέσεις τους εναντίον των μουσουλμάνων. Ο νέος τους αρχηγός, ο Αργκχούν, εγγονός του Χουλαγκού, αναζωπύρωσε το όνειρο των προγόνων του: να πραγματοποιήσει μια συμφωνία με τους Δυτικούς για να βρεθεί το σουλτανάτο των Μαμελούκων μεταξύ δυο πυρών. Έτσι, υπήρχαν συχνές επαφές μεταξύ της Ταυρίδας και της Ρώμης για να οργανωθεί μια κοινή εκστρατεία.

Το 1289, ο Καλαούν προαισθάνεται κάποιον κίνδυνο, αλλά οι πράκτορες του δεν μπορούν να του δώσουν ακριβείς πληροφορίες. Αγνοεί, κυρίως, ότι ένα λεπτομερές σχέδιο επίθεσης, επεξεργασμένο από τον Αργκχούν, έχει προταθεί γραπτά στον

Πάπα και στους κυριότερους βασιλιάδες της Δύσης. Ένα από αυτά τα γράμματα διασώθηκε. Απευθυνόταν στο Γάλλο βασιλιά Φίλιππο Δ' τον Όμορφο και ο Μογγόλος αρχηγός του πρότεινε να αρχίσουν την εισβολή από τη Συρία την πρώτη εβδομάδα του Ιανουαρίου του 1291. Πρόβλεπε πως η Δαμασκός θα πέσει κατά τα μέσα Φεβρουαρίου και η Ιερουσαλήμ θα καταληφθεί λίγο αργότερα.

Χωρίς να γνωρίζει τα τεκταινόμενα, ο Καλαούν γίνεται όλο και πιο ανήσυχος. Φοβάται πως οι εισβολείς από την Ανατολή ή από τη Δύση θα μπορέσουν να βρουν μεταξύ των φραγκικών πόλεων της Συρίας το κατάλληλο σημείο που θα διευκολύνει τη διείσδυση τους. Αλλά παρόλο που τώρα πια πείστηκε ότι η παρουσία των Φράγκων είναι μόνιμη απειλή για την ασφάλεια του μουσουλμανικού κόσμου, αρνείται να συντρίψει τους κατοίκους της Άκρας και αυτούς της μισής βόρειας Συρίας που έδειξαν ανοικτά την προτίμηση τους στους Μογγόλους εισβολείς. Παρ' όλα αυτά ο σουλτάνος, ως άνθρωπος της τιμής, δεν μπορεί να επιτεθεί στην Άκρα, διότι προστατεύεται από τη συνθήκη ειρήνης για άλλα πέντε χρόνια. Έτσι, αποφασίζει να καταλάβει την Τρίπολη. Η πανίσχυρη στρατιά του συγκεντρώνεται, το Μάρτιο του 1289, μπροστά στα τείχη της πόλης που την είχε καταλάβει ο γιος του Σαιντ-Ζιλ πριν από εκατόν ογδόντα χρόνια.

Μέσα στις χιλιάδες των πολεμιστών του μουσουλμανικού στρατού βρίσκεται και ο Αμπούλ-Φιντά, ένας νεαρός εμίρης δεκαέξι ετών. Καταγόμενος από τη δυναστεία των Αγιούμπ, έγινε υποτελής των μαμελούκων και λίγα χρόνια αργότερα, θα βασιλεύσει στη μικρή πόλη Χάμα, όπου θα αφιερώσει τον περισσότερο χρόνο του στο διάβασμα και το γράψιμο. Το έργο αυτού του ιστορικού, που είναι επίσης γεωγράφος και ποιητής, είναι ενδιαφέρον, κυρίως, γιατί αφηγείται τα τελευταία χρόνια της φράγκικης παρουσίας στην Ανατολή, διότι ο Αμπούλ-Φιντά είναι παρών, με παρατηρητικό βλέμμα και το σπαθί στο χέρι, σε όλα τα πεδία του πολέμου.

Η πόλη της Τρίπολης, παρατηρεί, *περιβάλλεται από θάλασσα και μπορεί κανείς να της επιτεθεί από την ξηρά μόνο από ένα στενό πέρασμα στα ανατολικά. Ο σουλτάνος, αφού άρχισε την πολιορκία, έστρεφε εναντίον της ένα μεγάλο αριθμό καταπελτών όλων των διαστάσεων και την απέκλεισε δυναμικά.*

Μετά από ένα μήνα μαχών, η πόλη πέφτει στα χέρια του Καλαούν στις 27 Απριλίου.

Τα μουσουλμανικά στρατεύματα εισέβαλαν με τη βία, προσθέτει ο Αμπούλ-Φιντά που δεν αποσιωπά την αλήθεια. *Οι κάτοικοι της πόλης τραβήχτηκαν προς το λιμάνι. Εκεί, μερικοί διέφυγαν με πλοία, αλλά η πλειονότητα των ανδρών σφαγιάστηκε, τα γυναικόπαιδα αιχμαλωτίστηκαν και οι μουσουλμάνοι λαφυραγωγούσαν.*

Όταν οι εισβολείς σταμάτησαν τους σκοτωμούς και τις λεηλασίες, ο σουλτάνος διέταξε, να γκρεμιστεί και να αποψιλωθεί η πόλη.

Σε μικρή απόσταση από την πόλη, υπήρχε ένα νησάκι με μια εκκλησία. Όταν η πόλη καταλήφθηκε, κατέφυγαν εκεί πολλοί Φράγκοι με τις οικογένειες τους. Αλλά ομάδες μουσουλμάνων έπεσαν στη θάλασσα και έφθασαν στο νησάκι κολυμπώντας. Κατέσφαξαν τους άνδρες που είχαν καταφύγει εκεί και πήραν τα γυναικόπαιδα και λάφυρα. Μετά τη σφαγή, πήγα και εγώ σ' αυτό το νησάκι με μια βάρκα. Η μυρωδιά, όμως, που ανέδιδαν τα πτώματα ήταν τόσο δυνατή, ώστε δεν μπόρεσα να μείνω.

Ο νεαρός Αγιουβίδης, γαλουχημένος με τη μεγαλειότητα και τη μεγαλοθυμία των προγόνων του, δεν μπορεί να μη σκανδαλίζεται από αυτές τις ανώφελες σφαγές. Όμως ξέρει πως οι καιροί έχουν αλλάξει.

Παραδόξως πώς, η εκδίωξη των Φράγκων διαδραματίζεται σε μια ατμόσφαιρα που θυμίζει αυτήν της άφιξης τους, σχεδόν δυο αιώνες πριν. Οι σφαγές της Αντιόχειας του 1268, φαίνεται να αναπαριστούν αυτές του 1098 και ο παροξυσμός που παρατηρήθηκε στην Τρίπολη, θα παρουσιαστεί τους επόμενους αιώνες από τους Άραβες ιστορικούς ως μια καθυστερημένη α-

πάντηση στην καταστροφή της πόλης των Μπανού - Αμμάρ, το 1109. Παρ' όλα αυτά, η εκδίκηση θα γίνει το μείζον θέμα της προπαγάνδας των Μαμελούκων, κατά τη μάχη της Ακρας, την τελευταία μεγάλη μάχη των φράγκικων πολέμων.

Την επομένη της νίκης του, οι αξιωματικοί του Καλαούν έγιναν φορτικοί. Τον επιβεβαίωναν πως εφεξής είναι φανερό πως καμιά φράγκικη πόλη δεν μπορεί να αντισταθεί στο στρατό των Μαμελούκων, ότι πρέπει να επιτεθεί αμέσως χωρίς να περιμένει να οργανώσει η Δύση νέα εκστρατεία στη Συρία, φοβισμένη από την πτώση της Τρίπολης. Δε θα έπρεπε να τελειώνει οριστικά με ότι απομένει από το φράγκικο βασίλειο; Ο Καλαούν όμως αρνείται. Έχει υπογράψει μια συνθήκη και δε θα καταπατήσει ποτέ τον όρκο του. Δε θα μπορούσε, επιμένει το περιβάλλον του, να ζητήσει από τους νομομαθείς να κηρύξουν άκυρη τη συνθήκη με την Ακρα, κάτι που οι Φράγκοι έκαναν πολύ συχνά στο παρελθόν; Ο Σουλτάνος αρνείται. Υπενθυμίζει στους εμίρηδες του πως ορκίστηκε, στο πλαίσιο της συμφωνίας που υπογράφηκε το 1283, να μην προσφύγει σε νομικές συμβουλές με σκοπό να ακυρώσει τη συνθήκη. Όχι, απαντά κατηγορηματικά ο Καλαούν. Θα προσεταιριστεί όλα τα φράγκικα εδάφη που δεν προστατεύονται από τη συνθήκη, τίποτα παραπάνω. Στέλνει δε πρεσβείες στην Άκρα για να διαβεβαιώσει τον τελευταίο Φράγκο βασιλιά, Ερρίκο, «υπέρτατο άρχοντα της Κύπρου και της Ιερουσαλήμ», πως θα τηρήσει τις δεσμεύσεις του. Επιπλέον, αποφασίζει να ανανεώσει αυτή την περιβόητη ανακωχή για άλλα δέκα χρόνια, από τον Ιούλιο του 1289, και προτρέπει τους μουσουλμάνους να επωφελούνται της Άκρας για τις εμπορικές τους συναλλαγές με τη Δύση. Στους μήνες που ακολουθούν, το παλαιστινιακό λιμάνι θα γνωρίσει μια πολύ μεγάλη κίνηση. Οι Δαμασκηνοί έμποροι έρχονται κατά εκατοντάδες να εγκατασταθούν στα χάνια που βρίσκονται κοντά στα σουκ, κάνοντας επικερδείς συναλλαγές με τους Ενετούς εμπόρους ή με τους πλούσιους Ναΐτες, που έγιναν οι βασικότεροι τραπεζίτες της Συρίας. Χιλιάδες Αράβων χωρικών ερχόμενων από τη Γαλιλαία, συρρέουν στη μητρόπολη για να πουλήσουν τις σοδειές τους. Αυτή η ευδαιμονία ωφέλησε όλα τα κράτη της περιοχής και κυρίως τους Μαμελούκους. Για πολλά χρόνια οι δίοδοι συνδιαλλαγής με την Ανατολή είχαν διαταραχθεί από την παρουσία των Μογγόλων, έτσι η έλλειψη εσόδων δεν μπορεί να αντισταθμιστεί παρά μόνο με την ανάπτυξη του μεσογειακού εμπορίου.

Για τους πιο ρεαλιστές από τους Φράγκους κυβερνώντες, ο νέος ρόλος που παίζει η πρωτεύουσα τους, αυτός του μεγάλου αργυραμοιβού που πραγματοποιεί τη σύνδεση των δύο κόσμων, τους παρέχει την ανέλπιστη δυνατότητα επιβίωσης σε μια περιοχή όπου δεν έχουν πια την τύχη να παίζουν έναν ηγετικό ρόλο. Αυτή όμως δεν είναι η γνώμη όλων. Μερικοί ελπίζουν ακόμη πως στη Δύση θα υπάρξει μια θρησκευτική κινητοποίηση ικανή να οργανώσει νέες στρατιωτικές εκστρατείες εναντίον των μουσουλμάνων. Την επαύριο της πτώσης της Τρίπολης, ο βασιλιάς Ερρίκος έστειλε κήρυκες στη Ρώμη για να ζητήσουν ενισχύσεις. Έτσι, κατά τα μέσα του καλοκαιριού του 1290. φτάνει στο λιμάνι της Άκρας ένας επιβλητικός στόλος απ' όπου ξεχύνονται χιλιάδες φανατισμένοι Φράγκοι πολεμιστές. Οι κάτοικοι παρατηρούν με δυσπιστία αυτούς τους Δυτικούς που τραυλίζουν από το μεθύσι, που έχουν μορφή αρπάγων και δεν υπακούουν σε κανέναν αρχηγό.

Δεν περνούν λίγες ώρες και τα επεισόδια αρχίζουν. Δαμασκηνοί έμποροι δέχονται επίθεση στο δρόμο, ληστεύονται και δολοφονούνται. Οι αρχές κατορθώνουν κατά το μάλλον ή ήττον να επιβάλουν την τάξη, αλλά κατά τα τέλη Μαΐου η κατάσταση χειροτερεύει. Μετά το τέλος ενός γεύματος που συνοδευόταν από άφθονο κρασί, οι καινουργιοφερμένοι ξεχύνονται στους δρόμους. Κάθε άτομο που είχε γενειάδα καταδιώχτηκε και στραγγαλίστηκε ανελέητα. Έτσι κινδύνεψαν πολλοί Άραβες, φιλήσυχοι έμποροι και χωρικοί, τόσο μουσουλμάνοι όσο και χριστιανοί. Οι υπόλοιποι το έσκασαν για να πάνε να διηγηθούν αυτά που συνέβησαν.

Ο Καλαούν είναι τρελός από θυμό. Τελικά ανανέωσε την ανακωχή με τους Φράγκους για να φτάσουν σ' αυτό το σημείο; Οι εμίρηδες του τον προτρέπουν να αντιδράσει πάραυτα. Αλλά όντας υπεύθυνος ηγέτης δε θέλει να τον εξουσιάζει ο θυμός. Στέλνει πρεσβεία στην Άκρα για να ζητήσει εξηγήσεις και κυρίως να απαιτήσει να του παραδοθούν οι δολοφόνοι για να τι-

μωρηθούν. Οι Φράγκοι διχάζονται. Μια μειοψηφία συμβουλεύει να δεχτούν τους όρους του Σουλτάνου για να αποφύγουν έναν καινούργιο πόλεμο. Οι υπόλοιποι αρνούνται, φθάνοντας στο σημείο να πουν στους πρεσβευτές πως οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι έμποροι ευθύνονται για το φονικό γιατί ένας από αυτούς προσπάθησε να γοητεύσει μια Φράγκισσα.

Ο Καλαούν δε διστάζει πλέον. Συγκεντρώνει τους εμίρηδες του και τους ανακοινώνει την απόφαση του να βάλει τέλος μια για πάντα σε μια φράγκικη κατοχή που διήρκεσε πάρα πολύ. Οι προετοιμασίες αρχίζουν αμέσως. Οι υπήκοοι του, απ' άκρη σ' άκρη του σουλτανάτου, κλήθηκαν να συμμετάσχουν σ' αυτή την ύστατη μάχη του ιερού πολέμου.

Πριν ο στρατός φύγει από την Αίγυπτο, ο Καλαούν ορκίζεται στο Κοράνι να μην αφήσει το όπλο του πριν διωχθεί και ο τελευταίος Φράγκος. Η ορκωμοσία είναι πολύ πιο εντυπωσιακή αν λάβει κανείς υπόψη του πως ο Σουλτάνος είναι πια ένας αδύναμος γέροντας. Αν και δε γνωρίζουμε την ακριβή ηλικία του, φαίνεται πως εκείνη την εποχή είχε ξεπεράσει τα εβδομήντα. Στις 4 Νοεμβρίου του 1290, ο εντυπωσιακός στρατός *των* Μαμελούκων σείεται. Την επομένη μάλιστα, ο Σουλτάνος αρρωσταίνει. Καλεί τους εμίρηδες του στο προσκέφαλο του και τους βάζει να ορκιστούν υπακοή στο γιο του Χαλίλ. Ζητά δε απ' αυτόν να δεσμευτεί, όπως κι αυτός, και να ολοκληρώσει την εκστρατεία εναντίον των Φράγκων. Ο Καλαούν πεθαίνει πριν περάσει μια βδομάδα, τιμώμενος από τους υπηκόους του, σαν ένας μεγάλος άρχοντας.

Ο θάνατος του Σουλτάνου δε θα καθυστερήσει την τελευταία επίθεση κατά των Φράγκων παρά μόνο μερικούς μήνες. Από το Μάρτιο του 1291, ο Χαλίλ, επικεφαλής του στρατού του, ξαναβαδίζει προς την Παλαιστίνη. Πολλοί Σύριοι ενώνονται μαζί του στις αρχές Μαΐου, στην κοιλάδα που περιβάλλει την Ακρα. Ο Αμπούλ-Φιντά, ηλικίας τότε δεκαοκτώ ετών, παίρνει μέρος στη μάχη μαζί με τον πατέρα του. Είναι δε επιφορτισμένος με καθήκοντα εφόσον έχει αναλάβει τον εφοδιασμό ενός φοβερού καταπέλτη που ονομάζεται «Η Ένδοξη», τον οποίο χρειάστηκε να μεταφέρουν σε κομμάτια από το Χοσν-ελ-Ακραντ έως τις παρυφές της φράγκικης πόλης.

Τα αμάξια ήταν τόσο βαριά, που η μετακίνηση διήρκεσε περισσότερο από ένα μήνα. ενώ υπό κανονικές συνθήκες οκτώ μέρες θα ήταν αρκετές. Όταν φθάσαμε, τα βόδια που τραβούσαν τα αμάξια ήταν σχεδόν όλα πεθαμένα από την εξάντληση και το κρύο.

Η μάχη άρχισε αμέσως, συνεχίζει ο χρονικογράφος μας. *Εμείς, οι άνδρες από τη Χάμα, ήμασταν τοποθετημένοι, ως συνήθως, στα άκρα δεξιά τον στρατού. Βρισκόμασταν κατά μήκος της θάλασσας απ' όπου μας επιτίθονταν μικρά φράγκικα σκάφη πάνω στα οποία είχαν τοποθετήσει ξύλινους πυργίσκους καλυμμένους με δέρματα βουβαλιών. Από εκεί ο εχθρός μας κτυπούσε με τόξα. Έπρεπε, λοιπόν, να πολεμάμε σε δύο μέτωπα, εναντίον των ανδρών της Ακρας και εναντίον τον στόλου τους. Είχαμε μεγάλες απώλειες, ιδίως όταν ένα φράγκικο πλοίο που μετέφερε έναν καταπέλτη άρχισε να ρίχνει κομμάτια βράχων πάνω στις τέντες μας. Ένα βράδυ όμως σηκώθηκε δυνατός αέρας. Το πλοίο άρχισε να ταλαντεύεται τόσο πολύ πάνω στα κύματα, ώστε ο καταπέλτης διαλύθηκε. Ένα άλλο βράδυ μια ομάδα Φράγκων έκανε μια αναπάντεχη έξοδο και έφθασε μέχρι το στρατόπεδο μας. Μερικοί, όμως. μέσα στο σκοτάδι, παραπάτησαν στα σχοινιά που συγκρατούσαν τις τέντες μας· ένας ιππότης, μάλιστα, έπεσε μέσα στο λάκκο του απόπατου και σκοτώθηκε. Οι στρατιώτες μας ανασυντάχθηκαν, επιτέθηκαν στους Φράγκους από όλες τις μεριές αναγκάζοντας τους να αποσυρθούν προς την πόλη, αφού άφησαν πολλούς νεκρούς στο πεδίο της μάχης. Το επόμενο πρωί, ο ξάδελφος μου αλ-Μαλίκ αλ-Μουζαφάρ, άρχοντας της Χάμα, έδεσε τα κεφάλια των νεκρών Φράγκων στους λαιμούς των αλόγων που είχαμε αιχμαλωτίσει και τα παρουσίασε στο Σουλτάνο.*

Την Παρασκευή, 17 Ιουνίου 1291, ο μουσουλμανικός στρατός μπαίνει με βία στην πολιορκούμενη πόλη, διαθέτοντας μια συντριπτική στρατιωτική υπεροχή. Ο βασιλιάς Ερρίκος και το μεγαλύτερο μέρος των ευγενών επιβιβάζονται βιαστικά σε πλοία και διαφεύγουν στην Κύπρο. Οι υπόλοιποι Φράγκοι σκοτώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν. Η πόλη καταστράφηκε ολοσχερώς.

Η πόλη της Άκρας ανακτήθηκε, συγκεκριμενοποιεί ο Αμπούλ-Φιντά, το μεσημέρι της δεκάτης εβδόμης ημέρας του δεύτερου μήνα του jumada του 690. Είναι, λοιπόν, ακριβώς η ίδια μέρα και η ίδια ώρα που το 587 οι Φράγκοι στέρησαν την Άκρα από το Σαλαχεντίν, συλλαμβάνοντας και θανατώνοντας κατόπιν όλους τους μουσουλμάνους της πόλης. Αυτό το γεγονός δεν είναι μια περίεργη σύμπτωση;

Σύμφωνα με το χριστιανικό ημερολόγιο αυτή η σύμπτωση είναι εξίσου εντυπωσιακή, εφόσον οι Φράγκοι νίκησαν στην Άκρα, εκατό χρόνια πριν την τελική τους ήττα.

Μετά την κατάκτηση της Άκρας, συνεχίζει ο Αμπούλ-Φιντά, ο *Θεός έσπειρε τον τρόμο στις καρδιές των Φράγκων που έμεναν ακόμη στα συριακά εδάφη. Εκκένωσαν, λοιπόν, βιαστικά τη Σάιντα, τη Βηρυτό, την Τύρο και όλες τις άλλες πόλεις. Ο Σουλτάνος είχε, λοιπόν, το πεπρωμένο, να είναι αυτός και κανένας άλλος, που κατέκτησε χωρίς καμιά δυσκολία αυτές τις περιοχές, και γκρέμισε τα τείχη τους.*

Ο Χαλίλ αποφασίζει, συνεχίζοντας το θρίαμβο του, να καταστρέψει κάθε φρούριο που βρισκόταν κατά μήκος της ακτής και θα μπορούσε κάποτε να χρησιμεύσει στους Φράγκους, εάν θελήσουν για άλλη μια φορά να επιστρέψουν στην Ανατολή.

Μετά από αυτές τις κτήσεις, καταλήγει ο Αμπούλ-Φιντά, *όλες οι παράκτιες περιοχές επέστρεφαν στην κατοχή των μουσουλμάνων, αποτέλεσμα ανέλπιστο. Ετσι οι Φράγκοι που άλλοτε ήταν σε θέση να κατακτούν τη Δαμασκό, την Αίγυπτο και άλλες χώρες, εκδιώχθηκαν από ολόκληρη τη Συρία και την παράκτια περιοχή. Να δώσει ο Θεός και να μην ξαναπατήσουν ποτέ πια!*

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φαινομενικά, ο αραβικός κόσμος μόλις σημείωσε μια νίκη θριαμβευτική. Αν η Δύση αποζητούσε να συγκρατήσει την επέκταση του Ισλάμ, με τις συνεχείς εισβολές, το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς το αντίθετο. Όχι μόνο τα φράγκικα κράτη της Ανατολής βρέθηκαν ξεριζωμένα μετά από δυο αιώνες αποικιοκρατίας, αλλά οι μουσουλμάνοι ήταν τόσο πολύ κύριοι της κατάστασης που θα ξεκινούσαν, υπό τη σημαία των Οθωμανών, να κατακτήσουν την ίδια την Ευρώπη. Το 1453* η Κωνσταντινούπολη έπεφτε στα χέρια τους. Το 1529* οι ιππείς τους στρατοπέδευσαν προ των πυλών της Βιέννης.

Αυτή είναι μόνο η εξωτερική όψη των πραγμάτων. Διότι επανεξετάζοντας τα ιστορικά γεγονότα, διαπιστώνουμε πως την εποχή των σταυροφοριών, ο αραβικός κόσμος, από την Ισπανία έως το Ιράκ, είναι ακόμα σε πνευματικό και υλικό επίπεδο ο θεματοφύλακας του πλέον προηγμένου πολιτισμού του πλανήτη. Μήπως υπάρχει σ' αυτό το δεδομένο σχέση αιτίου και αιτιατού; Μπορούμε να φτάσουμε στο σημείο να διαπιστώνουμε ότι οι σταυροφορίες έδωσαν το σύνθημα για την εφόρμηση της δυτικής Ευρώπης — που σταδιακά κυριαρχούσε στον κόσμο — και σήμαναν τον επικήδειο του αραβικού πολιτισμού;

Μια τέτοια κρίση, χωρίς να είναι λανθασμένη, είναι μεροληπτική. Οι Άραβες υπέφεραν, ήδη πριν τις σταυροφορίες, από ορισμένες «ασθένειες» που η φράγκικη παρουσία έφερε στο φως και ίσως τις επιδείνωσε, αλλά δεν τις προκάλεσε εξ ολοκλήρου η ίδια.

Ο λαός του Προφήτη είχε χάσει, από τον 9ο αιώνα, τον έλεγχο της τύχης του. Οι ηγέτες του ήταν όλοι τους ξένοι. Από όλη

αυτή την πληθώρα προσώπων που είδαμε να παρελαύνουν κατά τη διάρκεια των δύο αιώνων της φράγκικης κατοχής, ποιοι ήταν Άραβες;

Οι χρονικογράφοι, οι καδήδες, μερικοί τοπικοί βασιλίσκοι - ο Ιμπν Αμμάρ, ο Ιμπν Μουκίντ - και οι ανίσχυροι χαλίφηδες. Αλλά οι πραγματικοί κάτοχοι της εξουσίας και ακόμη οι κυριότεροι ήρωες της πάλης εναντίον των Φράγκων — οι Ζίνκι, Νουρεντίν, Κιουτούζ, Μπαϊμπάρ, Καλαούν - ήταν Τούρκοι. Ο αλ-Αφντάλ ήταν Αρμένιος. Οι Σερκούχ, Σαλαντίν, αλ-Αντέλ, αλ-Καμέλ ήταν Κούρδοι. Όπως είναι βέβαια, φυσικό, οι περισσότεροι από αυτούς, είχαν εξαραβισθεί τόσο πολιτιστικά όσο και ιδεολογικά. Αλλά ας μην ξεχνάμε ότι είδαμε το 1134, το σουλτάνο Μασσούντ να συζητά με το χαλίφη αλ-Μουσταρχίντ μέσω διερμηνέα, γιατί ο Σελτζούκος, αν και είχαν περάσει ογδόντα χρόνια από την κατάληψη της Βαγδάτης από τους ομοεθνείς του, δε μιλούσε ούτε μια λέξη αραβικά. Και κάτι ακόμα, πιο σημαντικό: Ένας αξιόλογος αριθμός πολεμιστών της στέπας, χωρίς κανένα δεσμό με τους αραβικούς και μεσογειακούς πολιτισμούς εντασσόταν τακτικά στην κάστα των αρχηγών του στρατεύματος. Οι Άραβες, υπόδουλοι, καταπιεσμένοι, γελοιοποιημένοι, ξένοι στην ίδια τους τη γη, δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την πνευματική τους άνθιση, που άρχισε τον 7ο αιώνα. Την εποχή της άφιξης των Φράγκων, ήδη παρέπαιαν, αρκούμενοι στο να ζουν με τα κεκτημένα του παρελθόντος. Και παρόλο που ήταν σαφώς πιο προηγμένοι στα περισσότερα επίπεδα, η σχέση με τους νέους εισβολείς, η πτώση τους είχε αρχίσει.

Δεύτερη «ασθένεια» των Αράβων, που έχει σχέση με την πρώτη, είναι η ανικανότητα τους για σταθερή θεσμοθέτηση. Οι Φράγκοι, από τη στιγμή που ήρθαν στην Ανατολή, κατόρθωσαν να ιδρύσουν πραγματικά κράτη. Στην Ιερουσαλήμ, η διαδοχή στην εξουσία γινόταν συνήθως χωρίς εμπόδια. Ένα συμβούλιο ασκούσε αποτελεσματικό έλεγχο στην πολιτική του μονάρχη και ο κλήρος είχε ένα ρόλο αναγνωρισμένο στο παιχνίδι της εξουσίας. Στα μουσουλμανικά κράτη δεν υπήρχε κάτι παρόμοιο. Κάθε μοναρχία βρισκόταν υπό απειλή μετά το θάνατο του μονάρχη. Κάθε διαδοχή στην εξουσία προκαλούσε εμφύλιο πόλεμο. Πρέπει να επιρρίψουμε ολόκληρη την ευθύνη γι' αυτό το φαινόμενο, στις αλλεπάλληλες εισβολές που έθεταν υπό αμφισβήτηση ακόμα και την ύπαρξη αυτών των κρατών; Πρέπει να κατηγορήσουμε τη νομαδική προέλευση των λαών που κυριάρχησαν σ' αυτήν την περιοχή, είτε είναι Άραβες, Τούρκοι ή Μογγόλοι. Δεν μπορούμε, στο πλαίσιο αυτού του επιλόγου, να απαντήσουμε σε μια τέτοια ερώτηση. Ας αρκεστούμε στο να δηλώσουμε, πως αυτό το ερώτημα τίθεται ακόμα, με ελάχιστα διαφορετικές λέξεις, στον αραβικό κόσμο του τέλους του 20ου αιώνα.

Η απουσία πάγιων και αναγνωρισμένων θεσμών δε θα μπορούσε να είναι χωρίς συνέπειες για τις ελευθερίες. Στους Δυτικούς, την εποχή των Σταυροφοριών, η εξουσία του μονάρχη ασκείται με βάση θεσμούς που είναι δύσκολο να παραβιαστούν. Ο Ουσάμα, κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης του στην Ιερουσαλήμ, παρατήρησε πως «όταν οι ιππότες ορίσουν μια ποινή, αυτή δεν μπορεί ούτε να τροποποιηθεί, ούτε να αναιρεθεί από το νόμο». Μεγαλύτερη σημασία έχει αυτή η μαρτυρία του Ιμπν Ζομπέρ, τις τελευταίες ημέρες του ταξιδιού του στην Ανατολή.

Φεύγοντας από το Τιμπνίν (κοντά στην Τύρο), διασχίσαμε μια περιοχή με συνεχόμενες αγροικίες και χωριά με χωράφια με ικανοποιητικές καλλιέργειες. Οι κάτοικοι τους είναι όλοι τους μουσουλμάνοι αλλά ζούν με τους Φράγκους — ο Θεός να μας προστατεύει από τους Πειρασμούς! Οι κατοικίες τους τους ανήκουν και έχουν κρατήσει όλα τους τα αγαθά. Όλες οι περιοχές της Συρίας που ελέγχονται από τους Φράγκους διέπονται από την ίδια αρχή: οι έγγειες ιδιοκτησίες, χωριά και αγροικίες παραμένουν στα χέρια των μουσουλμάνων. Γι' αυτό, η αμφιβολία τρυπώνει στις καρδιές αρκετών από αυτούς τους ανθρώπους όταν συγκρίνουν την τύχη τους με αυτή των αδελφών τους που ζουν σε μουσουλμανικό έδαφος. Αυτοί υποφέρουν από την αδικία των ομοθρήσκων τους, ενώ οι Φράγκοι πράττουν δίκαια.

Ο Ιμπν Ζομπέρ ανησυχεί δικαιολογημένα, γιατί ανακαλύπτει, στους δρόμους του Νότιου Λιβάνου των ημερών μας, μια

πραγματικότητα με πολλές σοβαρές συνέπειες. Αν και η αντίληψη των Φράγκων περί δικαιοσύνης παρουσιάζει μερικές όψεις τις οποίες, όπως τόνισε και ο Ουσάμα, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε βάρβαρες, η κοινωνία έχει το πλεονέκτημα ότι παρέχει δικαιώματα. Η έννοια του πολίτη δεν ισχύει ακόμα, αλλά οι φεουδάρχες, οι ιππότες, ο κλήρος, το πανεπιστήμιο ακόμα και οι «άπιστοι» χωρικοί, έχουν όλοι τους εδραιωμένα δικαιώματα. Στην αραβική Ανατολή, η διαδικασία των δικαστηρίων είναι πιο ορθολογιστική, παρόλο που δεν υπάρχει όριο στην αυθαίρετη εξουσία του πρίγκιπα. Έτσι, η ανάπτυξη εμπορικών πόλεων και η εξέλιξη των ιδεών, δε θα μπορούσαν παρά να είναι καθυστερημένες.

Η αντίδραση του Ιμπν Ζομπέρ χρειάζεται μια εξέταση πιο προσεκτική. Αν και διαθέτει την ειλικρίνεια να αναγνωρίζει ορισμένα προτερήματα του «καταραμένου εχθρού», κατόπιν μπερδεύεται με κατάρες, πιστεύοντας πως η δικαιοσύνη και η καλή διοίκηση των Φράγκων αποτελούν θανάσιμο κίνδυνο για τους μουσουλμάνους. Αυτοί δε θα κινδύνευαν να στρέψουν την πλάτη τους, στους ομοθρήσκους τους — και στη θρησκεία τους — αν καλοπερνούσαν στη φράγκικη κοινωνία; Όσο αντιληπτό κι αν γίνεται αυτό, η στάση του ταξιδευτή δε διαφέρει από τον πόνο των αδελφών του. Καθ' όλη τη διάρκεια των σταυροφοριών, οι Αραβες αρνήθηκαν να δεχτούν τις ιδέες που προερχόντουσαν από τη Δύση. Και αυτό ίσως είναι ένα αποτέλεσμα πολύ πιο καταστροφικό από τις βιαιοπραγίες των οποίων υπήρξαν θύματα. Για τον εισβολέα, το να μάθει τη γλώσσα του υπόδουλου λαού είναι μια εμπειρία. Για τους Αραβες το να μάθουν τη γλώσσα του κατακτητή είναι δείγμα συμβιβασμού, προδοσίας. Έτσι, πολλοί Φράγκοι έμαθαν αραβικά ενώ οι κάτοικοι της *χώρας,* με εξαίρεση μερικούς χριστιανούς, παρέμειναν απρόσβλητοι από τις γλώσσες των Δυτικών.

Θα μπορούσαμε να δώσουμε πολλά παραδείγματα, γιατί σε όλους τους τομείς, οι Φράγκοι μαθήτευσαν στο πλάι των Αράβων, τόσο στη Συρία, όσο στην Ισπανία και στη Σικελία. Και ότι έμαθαν ήταν απαραίτητο για τη μετέπειτα εξάπλωση τους. Η κληρονομιά του ελληνικού πολιτισμού δε θα είχε διαδοθεί στη Δυτική Ευρώπη χωρίς τη διαμεσολάβηση της χημείας, της γεωγραφίας, των μαθηματικών, της αρχιτεκτονικής. Οι Φράγκοι άντλησαν τις γνώσεις τους από τα αραβικά βιβλία, τις αφομοίωσαν, τις μιμήθηκαν και τις εξέλιξαν. Πόσες λέξεις μαρτυρούν κάτι τέτοιο: ζενίθ, ναδίρ, αξιμούθιο, άλγεβρα, αλγόριθμοι. Όσον αφορά τη βιομηχανία οι Ευρωπαίοι πήραν, πριν να τις τελειοποιήσουν, τις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν οι Αραβες για την παραγωγή χαρτιού, την επεξεργασία του δέρματος, την υφαντουργία, την απόσταξη του οινοπνεύματος και της ζάχαρης. Δεν μπορούμε επίσης να ξεχάσουμε πόσο εμπλουτίστηκε η ευρωπαϊκή γεωργία με την επαφή με την Ανατολή: βερίκοκκα, μελιτζάνες, σκόρδα, πορτοκάλια, καρπούζια. Ο κατάλογος των «αραβικών» λέξεων είναι ατελείωτος.

Την εποχή των σταυροφοριών στη δυτική Ευρώπη άρχιζε μια πραγματική επανάσταση, τόσο οικονομική όσο και πολιτιστική. Στην Ανατολή αυτοί οι ιεροί πόλεμοι θα έχουν ως απόληξη αιώνες κατάπτωσης και σκοταδισμού. Μήπως ο μουσουλμανικός κόσμος θα έπρεπε να διατηρήσει την πολιτιστική και θρησκευτική του ταυτότητα απορρίπτοντας αυτό το νεοτερισμό που συμβόλιζε η Δύση; Ή μήπως θα έπρεπε να ακολουθήσει δυναμικά το δρόμο του εκσυγχρονισμού διακινδυνεύοντας να χάσει την ταυτότητα του; Σ' αυτό το δίλημμα δεν μπόρεσαν ν' απαντήσουν ούτε το Ιράν, ούτε η Τουρκία, ούτε ο αραβικός κόσμος. Γι' αυτό, ακόμα και στις μέρες μας, παρακολουθούμε μια συνήθως βίαιη εναλλαγή μεταξύ των φάσεων ενός αναγκαστικού εξευρωπαϊσμού και μια ακραία εσωστρέφεια που διακρίνεται από μια έντονη ξενοφοβία.

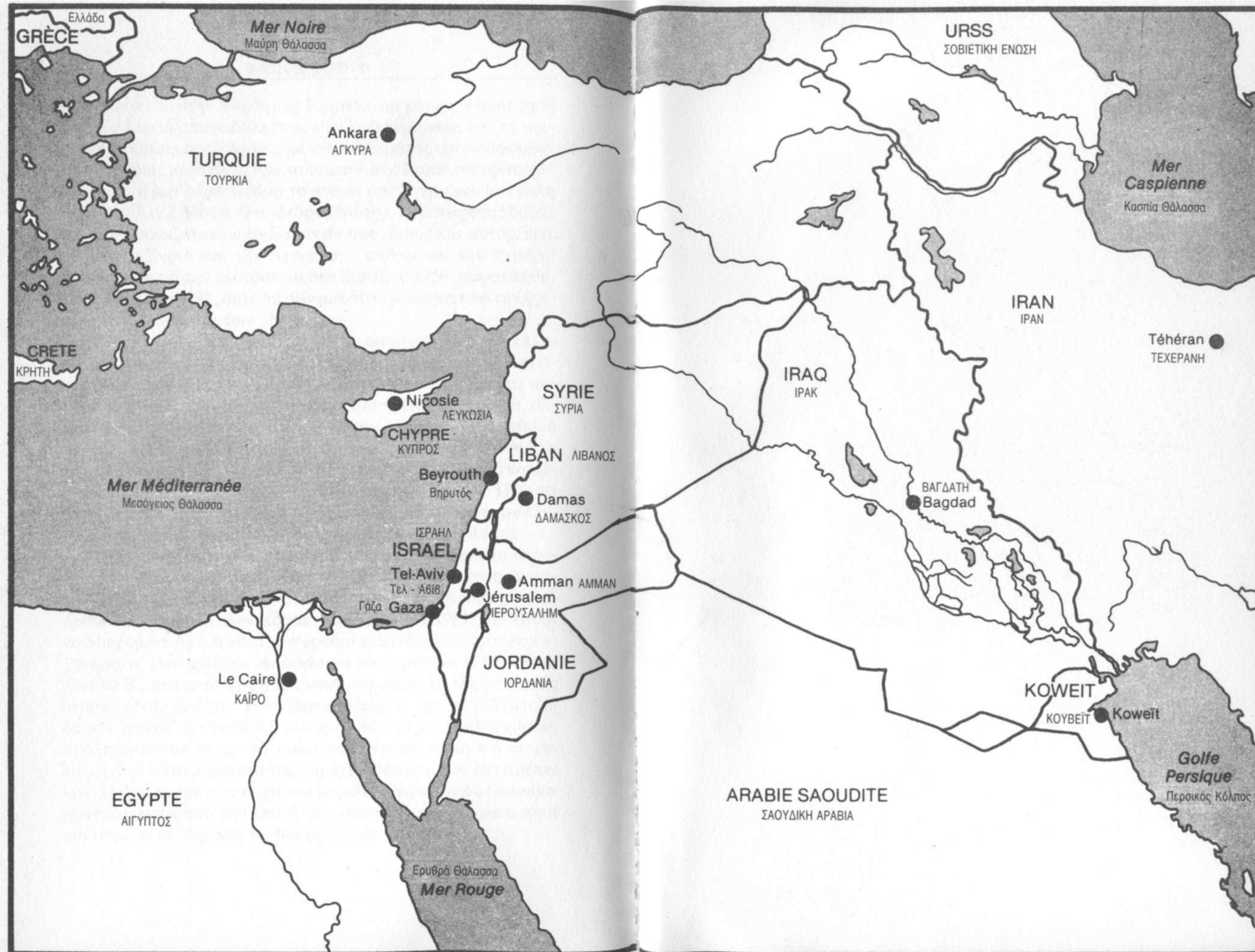
Ο αραβικός κόσμος, άλλοτε γοητευμένος και άλλοτε τρομοκρατημένος από τους Φράγκους, τους οποίους νίκησε, και οι οποίοι κατόρθωσαν να κυριαρχήσουν στη γη του, δεν μπορεί να θεωρήσει τις σταυροφορίες σαν ένα απλό επεισόδιο του παρελθόντος το οποίο έληξε οριστικά. Μας προκαλεί συχνά κατάπληξη όταν ανακαλύπτουμε σε ποιο σημείο η αντίληψη των Αράβων και των μουσουλμάνων γενικά, παραμένει ακόμα επηρεασμένη από τα γεγονότα τα οποία διαδραματίστηκαν πριν από επτά αιώνες.

Την παραμονή της τρίτης χιλιετηρίδας οι πολιτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες του αραβικού κόσμου αναφέρονται συνεχώς

στο Σαλαντίν, στην πτώση της Ιερουσαλήμ και στην ανάκτηση της. Το Ισραήλ παραβάλλεται, στη λαϊκή γλώσσα και σε ορισμένους επίσημους λόγους, με ένα νέο κράτος σταυροφόρων. Από τις τρεις μεραρχίες του παλαιστινιακού απελευθερωτικού στρατού, η μια φέρει ακόμα το όνομα του Χιττίν και μια άλλη αυτό του Αιν Ζαλούτ. Ο πρόεδρος Νάσερ, την εποχή της δόξας του παρομοιαζόταν με το Σαλαντίν που, όπως και αυτός, είχε ενώσει τη Συρία και την Αίγυπτο — ακόμα και την Υεμένη! Όσο δε αφορά την εκστρατεία στο Σουέζ το 1956, παραβλήθηκε με αυτή του 1191, δηλαδή σαν μια σταυροφορία υπό την ηγεσία των Γάλλων και των Αγγλων.

Είναι γεγονός, βέβαια, ότι αυτές οι ομοιότητες είναι εκπληκτικές. Πώς να μη σκεφθεί κανείς τον πρόεδρο Σαντάτ, όταν ακούει το Σιμπτ Ιμπν Αλ-Ζαούσι να καταγγέλλει, μπροστά στο λαό της Δαμασκού, την «προδοσία» του ηγέτη του Καΐρου, αλ-Καμέλ, που τόλμησε να αναγνωρίσει την κυριαρχία του εχθρού στην Ιερή Πόλη; Πώς να ξεχωρίσει κανείς το παρελθόν από το παρόν όταν πρόκειται για τη διαμάχη μεταξύ Δαμασκού και Ιερουσαλήμ για τον έλεγχο του Γκολάν ή της Μπεκάα. Πώς να μην είναι κανείς σκεπτικός όταν διαβάζει τις σκέψεις του Ουσάμα σχετικά με τη στρατιωτική υπεροχή των εισβολέων;

Σ' ένα μουσουλμανικό κόσμο, στον οποίο επιτίθενται συνεχώς, δεν μπορούμε να εμποδίσουμε την αναβίωση ενός συναισθήματος κατατρεγμού, που σε ορισμένους φανατικούς μετατρέπεται σε εμμονή. Δεν είδαμε, στις 13 Μαΐου 1981, τον Τούρκο Μωχάμεντ Αλή Ακτσά να πυροβολεί τον Πάπα, αφού είχε εξηγήσει σ' ένα γράμμα: *Αποφάσισα να σκοτώσω τον Ιωάννη* Παύλο Β', ανώτατο ηγέτη των σταυροφόρων.* Εκτός αυτής της μεμονωμένης πράξης, είναι φανερό πως η αραβική Ανατολή βλέπει πάντα τη Δύση ως ένα φυσικό εχθρό. Κάθε εχθρική πράξη εναντίον τους, είτε πολιτική είτε στρατιωτική ή πετρελαϊκή, δεν είναι παρά μια νόμιμη αντεκδίκηση. Και δεν πρέπει να αμφιβάλλουμε πως το χάσμα μεταξύ αυτών των δύο κόσμων χρονολογείται από την εποχή των σταυροφοριών, που ακόμα και σήμερα οι Αραβες τις θεωρούν σαν ένα βιασμό.

Ελλάδα
GRÈCE
Mer Noire
Μαύρη Θάλασσα
URSS
ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ
Ankara
ΑΓΚΥΡΑ
TURQUIE
ΤΟΥΡΚΙΑ
Mer Caspienne
Κασπία Θάλασσα
IRAN
ΙΡΑΝ
Téhéran
ΤΕΧΕΡΑΝΗ
CRETE
ΚΡΗΤΗ
SYRIE
ΣΥΡΙΑ
IRAQ
ΙΡΑΚ
Nicosie
ΛΕΥΚΩΣΙΑ
CHYPRE
ΚΥΠΡΟΣ
LIBAN
ΛΙΒΑΝΟΣ
Beyrouth
Βηρυτός
Mer Méditerranée
Μεσόγειος Θάλασσα
Damas
ΔΑΜΑΣΚΟΣ
ΒΑΓΔΑΤΗ
Bagdad
ΙΣΡΑΗΛ
ISRAEL
Tel-Aviv
Τελ - Αβίβ
Amman
ΑΜΜΑΝ
Jérusalem
ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ
Γάζα
Gaza
JORDANIE
ΙΟΡΔΑΝΙΑ
Le Caire
ΚΑΪΡΟ
KOWEIT
ΚΟΥΒΕΪΤ
Koweït
Golfe Persique
Περσικός Κόλπος
EGYPTE
ΑΙΓΥΠΤΟΣ
ARABIE SAOUDITE
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ
Ερυθρά Θάλασσα
Mer Rouge

Ο Αμίν Μααλούφ γεννήθηκε το 1949 στο Λίβανο. Εγκαταστάθηκε στη Γαλλία όπου εργάστηκε ως δημοσιογράφος επί 12 χρόνια.Ηταν διευθυντής του περιοδικού ΑΝ-ΝΑΧΑΡ και αρχισυντάκτης του περιοδικού Νέα Αφρική.

Οι Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων, που πρωτοδημοσιεύθηκαν το 1983, είναι πια ένα κλασικό έργο, που έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Άλλα σημαντικά έργα του είναι «Ο Λέων ο Αφρικανός» και «Η Σαμαρκάνδη».

Θεωρείται ο αντιπροσωπευτικότερος συγγραφέας στο είδος του ανατολικού αφηγήματος, δηλαδή του μυθιστορήματος με ιστορικό υπόβαθρο, που ανακατεύει το μύθο, την ποίηση και τη γοητεία της Ανατολής.

«Κάθε φορά που θυμόμαστε τις σταυροφορίες, τις βλέπουμε μέσα από τις διηγήσεις των σταυροφόρων. Όμως υπάρχουν επίσης κι αυτοί που κατακτήθηκαν από τους σταυροφόρους και που κατοικούσαν σ' εκείνα τα εδάφη. Να λοιπόν που ο Αμίν Μααλούφ δημοσιεύει τις *Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων*. Να η άλλη πλευρά του νομίσματος! Διαπιστώνει κανείς ότι η εκδοχή των Ανατολικών δε συμπίπτει καθόλου μ' εκείνη των Δυτικών. Εμείς γράψαμε τη δική μας άποψη. Το ίδιο διάστημα εκείνοι έγραφαν τη δική τους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αυτή η νέα ιστορία των σταυροφοριών δε μοιάζει με καμιά άλλη».

Αλαίν Ντεκώ
Της Γαλλικής Ακαδημίας
France Inter.

« Ένα σημαντικό έργο, που ολοκληρώνει μάλλον, παρά ανατρέπει, το έργο του Ρενέ Γκρουσέ».

Εζέν Μαννονί
The New Yorker

«Οι *Σταυροφορίες από τη σκοπιά των Αράβων* μας προσφέρουν μια ασυνήθιστη προοπτική της σύγκρουσης ανάμεσα στη χριστιανική δυτική Ευρώπη και τη μωαμεθανική Ανατολή».

The Economist
Λονδίνο

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΕΞΩΦ. ΛΕΝΑ ΚΑΛΟΘΕΤΟΥ

B094 ISBN 960-236-152-2